

فہرست مخطوطات فارسیہ شفیعی
اعنی

فہرست مخطوطات ڈاکٹر مولوی شفیق
مرتبہ

ڈاکٹر امیر بشیر حسین

مطبوعہ پنجاب یونیورسٹی لاہور

۱۹۷۲ ع

**Collection of Prof. Muhammad Iqbal Mujaddidi
Preserved in Punjab University Library.**

پروفیسر محمد اقبال مجددی کا مجموعہ
پنجاب یونیورسٹی لائبریری میں محفوظ شدہ

تفاسیر و علوم قرآن

تفسیر زاهدی

۱
۳۷۲

۱۳۷۵/۹

بخط بہار قرن نہم ہجری (بنظر پرفسور دکتور مولوی محمد شفیع مرحوم) ۳۴ ورق،
۱۰" × ۷"، ۱۹ سطر۔ ناقص الاول والاخر۔

مؤلف این تفسیر سیف الدین ابو نصر احمد بن الحسن بن احمد السلیمانی معروف
به زاهدی متوفی ۵۴۹ھ (۱۱۵۴ع) میباشد۔ بعضی ہا اسم او را 'زاهد' نیز نوشتہ اند۔ او این
تفسیر قرآن کریم را در سال ۵۱۹ھ (۱۱۲۵ع) در شہر بخارا بیابان رسانیدہ۔ در بعضی از
فہارس این تفسیر بنام "لطائف التفسیر" و "تفسیر سیف الدین" نیز یاد شدہ۔

نسخہ حاضر فقط تفسیر قسمتی از سورہ بقرہ (از آیہ ۶۱ - ۲۵۸) میباشد۔

رش : ایوانو (کرزن) ۳۳۲ ؛ آصفیہ ۱ : ۵۶۴ ؛ بانکی پور ۱۴ : ۲ ؛ مشہد جلد ۱ فصل ۳
شمارہ ۲۶ ؛ نشریہ ۱ : ۷۶ ؛ شیرانی ۱ : ۱ ؛ استوری ۴ -

آغاز: . . . من بقلہا و قنائہا و قومہا . . . یاد کنید کہ گفتید ہرگز صبر نتوانیم
کردن ما بر یک طعام، بخوان باز بہر ما خداوند خود را تا بیرون آرد از بہر ما . . .
انجام : وی خود عالم بود۔ معنی آنست کہ بدین علم باش کہ ہستی و روا بود کہ کوئی
بدان دلنشینی . . .

مصباح العاشقین*

۲
۲۶

بخط نستعلیق شکسته آمیز محمد امین، بتاریخ ۲۷ رجب ؟
۵ ورق، ۹ × ۴ انچ، ۱۶ سطر.

مصنف این کتاب بهاءالدین محمود ابن ابراهیم (ص ۱ س ۶) نبیره بندگی مخدوم قاضی حمیدالدین ناگوری (متوفی طبق اغلب فہرست نگاران ۵۶۷۳ / ۱۲۷۴ و لی طبق آقای استوری ص ۱۱۹۲ بسال ۶۹۵ / ۱۲۹۶) میباشد۔ کتاب حاضر مجموعہ ملفوظات قاضی موصوف است کہ بہاء الدین آنرا جمع آوری نموده و بہ حیثہ تحریر آورده۔ اصلاً این کتاب تفسیر سورہ والضحی است کہ قاضی نامبرده از تفاسیر معتبر و احادیث صحیح و از تصانیف دیگر خود مطالعہ نموده برای مصنف بیان مینمود۔ تاریخ تولد و وفات بہاء الدین از هیچ کتابی بدست نیامد البتہ معلوم است کہ او این کتاب را در اوائل قرن ہشتم ہجری تصنیف کردہ و یکی از دانشمندان نیمہ اول قرن ہشتم ہجری بودہ است۔ او نام این رسالہ را در آغاز کتاب (ص ۱ س ۷) درج نموده۔ اثر دیگر او 'اسرار المشائخ' است کہ نسخہای از آن در کتابخانہ آصفیہ (۳ : ۳۶۲) موجود است ولی فہرست نگار مخطوطات این کتابخانہ، اطلاعی دربارہ زندگی او را ندادہ۔

رش : باڈلین ۱۸۱۱ ؛ ایوانو ۱۲۹۸ ؛ آصفیہ ۱ : ۳۷۸ ؛ ایوانو (کرزن) ۳۳۵ ؛ استوری
- ۱۰۵۴، ۳.

آغاز: الحمد لله خالق السموات والطين مالک السموات والارضین ، رازق الابرار و
الفاجرین میگوید بہاء الدین محمود ابن ابراهیم

انجام : وجه پنجم نعمت ظاہر گویائی است و نعمت باطن خاموشی است۔ تمت بعون الله
الملك الوهاب نسخہ 'مصباح العاشقین' بدست محمد امین۔

بخط نسخ ریز که بتاریخ ۲۷ رجب ۱۲۹۸ هـ (۱۸۸۰) کتابت شده -
۷۰۳ ورق، ۱۰ × ۶، ۲۹ سطر.

مؤلف این تالیف که تفسیر مفصل چهار سوره اول قرآن مجید (از آغاز تا نساء) است ملا حسین واعظ کاشفی متوفی ۱۲۹۱ هـ (۱۸۷۴) است - او برادرزنی ملا جامی و مؤلف آثار معروف مثل 'انوار سمیعی' و، 'روضه الشهداء'، میباشد - کاشفی این تفسیر مفصل قرآن را بفرمایش امیر علیشیر نوائی شروع نمود ولی بعدها بعلی نیمه تمام گذاشته ازین کار دست کشیده و تفسیر مؤجز دیگر بنام "مواهب علیه" را برای آن وزیر نوشت - او فقط جلد اول آنرا که مشتمل بر چهار جزو بقرار زیر است، توانسته بنویسد:

- ۱ - در جزو اول بحث مفصل درباره علم تفسیر در چهار اصل نموده و بعد بسم الله و سوره فاتحه را تفسیر کرده -
- ۲ - جزو دوم تفسیر سوره بقره است -
- ۳ - جزو سوم تفسیر سوره آل عمران است -
- ۴ - جزو چهارم تفسیر سوره نساء تا آیه ۸۴ -

نسخه حاضر فقط سه جزو اول را دارد یعنی تفسیر قرآن تا آخر سوره آل عمران است و طبق یادداشتی در آخر نسخه، تألیفش بتاریخ غره محرم ۱۲۹۷ هـ (۱۸۸۱) با تمام رسیده - در شهرهای مختلف هند مثل کلکته، بمبئی، لکهنؤ و دهلی بچاپ رسیده -

رش : ریو ۱۱؛ ایتھے ۲۶۸۰؛ نشریہ ۱ : ۹۰؛ مشہد ۱ : ۲۴؛ استوری ۱۲؛ بانکی پور
۱۳ : ۹-۱۱؛ آصفیہ ۱ : ۵۶۴ -

آغاز: زینت فاتحه هر کتاب و زیور خاتمه هر خطاب جز به آیه ثنای رب الارباب جلت کلمته که تفسیر انوار کلام جامعش کشف حقائق تاویل و تقریر، اسرار مصحف مجیدش، مفتاح ابواب معالم تنزیلست، صورت نه بندد -

انجام : یارب از لطف بی نهایت خویش نامش از عدل و شرع و نیاز بلند . . . و تا بحشر
نامی دار۔

نسخه دیگر
(جزو دوم) ۲
۳۷۶

بخط نستعلیق بهزاد، بتاریخ ۱۲ جمادی الاول ۱۰۵۵ هـ (۱۶۳۵ء)، ۳۷۱ ورق،
۱۲" X ۷"، ۱۹ سطر.

درین نسخه که فقط جزو دوم کتاب است، تفسیر سوره بقره از اول تا آخر کرده شده۔

آغاز: این سوره را در قرآن بکثرت عدد آیات نظیر نیست و دروست آیت مداینه که اطول
آیات بحروف و کلمات . . .

انجام : قوت حافظه زیاده گردد و دل را بهرجت و مسرت بیفزاید۔ جعلنا الله من المبتهمین
بعطایه والمسروین بشرف لقایه۔

۵

مواهب علیه یا تفسیر حسینی
(جلد دوم) ۵
۳۷۳

بخط بهار ریز در قرن دهم هجری (بنظر پرفسوز دکتر مولوی محمد شفیع مرحوم)
۳۶۶ ورق (از ۳۵۶ تا ۷۲۱)، ۱۲" X ۷"، ۲۸ سطر۔

مؤلف این تالیف که تفسیر مؤجز قرآن پاک است ملا حسین بن علی الواعظ کاشفی
متوفی ۵۹۱۰ هـ (۱۵۰۳ء) است۔ کتب معروف مثل روضة الشهداء و انوار سمیلی نیز از دست
کاشفی بفرمائش میر علی شیر نوائی یک تفسیر مفصل قرآن بنام "جواهر التفسیر" شروع
نموده بود ولی چون نتوانست بیشتر از یک جلد آنرا بنویسد از تصمیم خود منصرف شده و
تفسیر حاضر را بنام آن وزیر تالیف نمود۔ او این تفسیر را بتاریخ ۲ شوال سنه ۵۸۹۹ /

۱۳۹۳ء پیمان برد چنانکہ از قطعہ تاریخ زیر کہ گفتہ فرزند ارجمندش (۱۷۲۱) میباشد،
برمیآید - :

با خامہ کہ این نامہ اقبال نوشت
و انجام سخن بیمن انفال نوشت
گفتم بہ روز و سال و تاریخ نویس
فی الحال "دوم" ز شہر شوال^۲ نوشت

نسخہ حاضر تقریباً تفسیر نصف قرآن مجید یعنی از سورہ مریم تا آخر قرآن است -
و ازینکہ بطور قطعی تاریخ اتمام را میرساند اہمیت زیادی دارد - در شہرہای مختلف ہند
چندین بار بچاپ رسیدہ -

رش : ریو ۹۷ ؛ ایتھے ۲۶۸۱ ؛ باڈلین ۱۸۰۵ ؛ نشریہ ۱ : ۹۱ ؛ عباسی ۵۴ ؛ شہد ۱ :
۵۸ ؛ بانکی پور ۱۳ : ۱۲-۱۸ ؛ استوری ۱۲ ؛ پشاور ۳۳ -

آغاز : نشود "ولو جئنا بمثلہ" و اگر نیز بیاریم مثل دریا محیط "مددا" مدد
آن و بران فزائیم گویند این آید آن وقت نازل شد کہ یمہود مرسلانانرا گفتند کہ
در کلام خود میخوانید -

انجام : مکتوبہ باتمام رسید و فرزند ارجمند لازال قدرہ علیا و قلیب صفیا در تاریخ اتمام آن
رباعی انشاء فرمود و ایراد آن آخر این اوراق مناسب نمود و ہوہی . . .

قواعد القرآن*

۶
۲۵۳

بخط نسخ قرن یازدهم هجری - ۷۹ ورق، $۶\frac{۱}{۲} \times ۳\frac{۱}{۳}$ انچ، ۹ سطر .

مؤلف این کتاب که در باب علم تجوید و قرآت است، یار محمد بن خداداد سمرقندی (ص ۲، س ۷، ۸) است بنا به گفته خود، او این اثر را بنام سلطان المستنصر من النصیر المستعان عبیدالله بهادر خان (۵۹۳۹ تا ۵۹۳۶/۱۵۳۲-۱۵۳۹ع) تحفه گردانید (ص ۵) - این کتاب مشتمل بر دوازده باب است بقرار زیر:

- ۱ - در بیان استعاذه و بسمله
- ۲ - مخارج حروف
- ۳ - رعایت کردن مخارج حروف -
- ۴ - صفات حروف
- ۵ - احکام نون ساکن و تنوین
- ۶ - متفقات ادغام
- ۷ - مد و قصر
- ۸ - هاء کنایه
- ۹ - تفخیم و ترقیق
- ۱۰ - وقف بر آخر کلمه
- ۱۱ - رسم الخط و کیفیت وقف
- ۱۲ - اختلافات راویان امام عاصم -

رش : استوری ۳۱ ، ۱۲۱۹ ؛ ریسو ۸۰۳ ؛ ایتھع ۲۷۰۳ ؛ ایوانو ۹۷۳ ؛ ڈهاکا - ۲۳۶

آغاز: حمد بیحد و ثنای بیعد حضرت قادری را که قرآن مجید و فرقان حمید بر ما فرو فرستاده و شکر آن منعمی را که نعمت ایمان و عرفان بما داد . . .

انجام: در سوره نون زعیم شرکاء و در سوره مدثر اصحاب الیمین فی جنات، و بدانکه اکثر اینها موافق تفسیر نیست بخلاف اولها که آنها موافق تفسیر است والله اعلم -

در آخر این نسخه ۱۰ ورق محتوی اوراد عربی و ۵ ورق دارای منظومات و مناجات فارسی از شاعری متخلص به کامران نیز درج است -

کتاب حدیث

شرح مشکات انوار (ج اول)

۷
۲۸

یا

[اشعة اللمعات فی شرح المشکاة]

بخط نستعلیق ۲۲ شهر شعبان . . . ؟ [قرن یازدهم هجری] - ۶۶۰ ورق،
۱۲ × ۷ انچ، ۲۹ سطر، ناقص الاول .

مترجم این کتاب شیخ عبدالعزیز محدث دهلوی متولد ۵۹۵۸ (۱۵۵۱ء) و متوفی
۱۰۵۲ (۱۶۴۲ء) است که کتاب حدیث (مشکوٰۃ شریف) را از عربی بفارسی ترجمه نموده .
جناب محدث این کار را در ۱۰۱۹ (۱۶۱۰ء) شروع و در ۱۰۲۵ (۱۶۱۶ء) در دہلی
پایان رسانیده - این اطلاع از تحریر خود مصنف مؤرخ ۱۰۴۵ در آخر نسخه ای که در
۱۰۴۴ (۱۶۳۳ء) کتابت شده ، بدست آمده - این ترجمه در مطبع نولکشور بچاپ رسیدہ -

رش : ریو : ص ۱۴ الف : ایتھے ، ۲۶۵۴ ، ۲۶۵۵ : عباسی ۵۹ : پشاور ۲۱۵-۲۱۸-۲۲۳-۲۲۴
- ۳۳۶

آغاز: . . . سند رجال حدیث را گویند که روایت کرده اند و اسناد نیز بمعنی سند آید و
گاهی بمعنی ذکر سند و اظہار آن . . .

انجام : یعنی حساب کن این نماز را و برابر کن با عمره کہ در حج و قول استعمال نرود میشود
و در جمیع افعال و فی روایة . . . عمره و حجہ مقصود بیان فضیلت نماز است درین
بقعه شریفہ کہ حکم عمره و حج دارد - رواة البخاری -

تمت جلد اول من ترجمہ المشکات الانوار فی علم الاحادیث النبوی . . . من
تصنیف عبدالعزیز والدین دهلوی -

۸
شرح مشکوٰۃ شریف
(جلد سوم)

۸
۲۹

بخط نستعلیق قرن یازدهم ہجری - ۳۶۷ ورق، ۱۳ × ۸ $\frac{1}{4}$ انچ، ۲۳ سطر۔
ناقص الاول - کرمخوردہ .

مترجمہ شیخ عبدالحق محدث دہلوی (۵۹۵۸ - ۵۱۰۵۲ / ۱۵۵۱ - ۱۶۴۲ء)

است۔

ترجمہ قسمتی از مشکوٰۃ است کہ از کتاب البیوع شروع شدہ و بکتاب الرؤیا
تمام میشود۔ از مطبع نولکشور بطبع رسیدہ۔

رث : ریو ص ۱۴ الف ؛ ایتھے ۲۶۵۴؛ پشاور ۲۱۶، ۲۱۷۔

آغاز: کتاب البیوع - بیع گہی بمعنی عقد آید کہ اثر آن بر آمدن مال است۔

انجام: قال اصدق الرؤیا بالاسحار۔ راست ترین خوابها خوابی است کہ در سحر . . .

به بیند کہ وقت سعادت و اجابت است۔ رواة الترمذی والداری۔ تمام شد

کتاب البیوع . . .

کتب انشاء و مکاتیب

مکاتبات رشیدی

۹

۲۹۶

بخط نستعلیق اواخر قرن دوازدهم هجری - ۹۹ ورق، ۹ × ۵ اینچ، ۱۷ سطر.

نگارنده این مکاتیب، مؤرخ معروف قرن هفتم، رشیدالدین فضل الله (۱۱۵، ۱۲۱، ۲۳ ب، ۱۸۱) متولد ۵۶۴۵ (۶۱۲۴۷) و متوفی ۷۱۸ هجری (۶۱۳۱۸) است. او مکتوبات را بنام فرزندان که نام شان علی، عبداللطیف، جلال الدین (حاکم کرمان)، سعد الدین (حاکم انطاکیه)، علاء الدین (حاکم روم) است و بکسانی و حاکمان دیگر در عراق و فارس نگاشت. موضوع این مکاتیب، فلسفه و پند و موعظت، بعضی برات‌ها و شقه‌ها و بعضی در تعزیت و تمهیت است. در وسط این مکتوبات، مکتوبی است بنام فرزندی که شش فصل دارد. اول در مصایب و تعازی، دوم در صبر و شکیبائی، سوم سلوک و معاشرت، چهارم شدت فراق و حدت اشتیاق، پنجم در تنگدستی و بدحالی، ششم تفویض حکومت ایالت قونیا که وطن مالوف آباء و اجداد نویسنده است.

بعد از آن مکتوبی است که آنرا رساله خوانده و آن در نصائح و مواعظ و مسایل علمی و تصوف و نیز از خصایل چهارگانه آدمی (عقل، علم، حلم، سخا) بحث کرده. مرتب و جمع کننده این مکاتیب محمد ابر قوهی است.

تحریری بسال ۱۲۴۲ هـ (۱۸۲۶) در آخر کتاب نیز موجود است و نیز امضای مهدی بیانی بر سر ورق ثبت است. این مکاتیب را، دکتر مواوی محمد شفیع بسال ۱۹۴۷ بعد از تصحیح و حواشی از لاهور بچاپ رسانیده. نسخه خطی ازین مکاتیب در کتابخانه ملک، تهران نیز موجود است.

چون نسخ خطی این مکاتیب در فهرس مطبوعه کتابخانه‌های دنیا خیلی کم است لذا یکی از نوادر است.

آغاز: حمدی کہ بیان خوانندگان کون و مکان 'و ان من شی الا در تقریر
شطری ازان قاصر آید و ثنائی کہ بنان . . . در تحریر سطری ازان عاجز شود آن
حضرت خدائی را سزد . . .

انجام: چو جهان زو دریغ داشت وفا
تو ازو مغفرت دریغ مدار
و ذات مبارک آنجناب را بعد ازین از تجرع اقداح مصایب و کسات نوایب مصون
و مأمون دارد:

برصاحب این کتاب یارب در های بہشت جملہ بگشای
برکاتب و هر کہ خواند این را رحمت کن و راہ راست بنمای
آمین یا رب العالمین .

مناظر الانشاء*

۱۰
۲۵۰

بخط نستعلیق شکستہ آمیز ۷ ذی حجه ۱۱۰۶ ہجری (۱۶۹۵ء) ۱۰۳ ورق
 $9\frac{1}{3} \times 5\frac{1}{4}$ انچ، ۱۸ سطر .

مؤلف این کتاب انشاء عمادالدین محمود بن شیخ محمد گیلانی (ص ۲، س ۳)
المعروف بہ محمود گاوان مقتول ۸۸۶ ہجری (۱۴۸۱ء) است . این کتاب مشتمل بر مقدمہ
و دو مقالہ و خاتمہ است بشرح زیر:

مقدمہ : بحث در بارہ ماہیت علم انشاء، موضوع علم انشاء، غایت علم انشاء،
مفہوم کلام، بیان بلاغہ، فصاحت، تشبیہ، استعارہ و کنایہ .

مقالہ اول : چہار منظر دارد - ۱ - شرایط قصیدہ و مثنوی و مسقط و قطعہ ۲ - شرایط کلمہ،
۳ - شرایط الکلام مستحسن - سجع و قافیہ وغیرہ ۴ - شرایط منشی .

مقالہ دوم : دربارہ قواعد انشاء، فتح نامہ، عہد نامہ، تمہنیت نامہ، تعزیت نامہ، رقعہ، خط
وغیرہ بانمونہ آنها .

خاتمه : ماهیت خط و ضوابط آن بچهار قسم - در اسلامبول (ترکیه) بدون تاریخ
بچاپ رسیده -

رش : ربو ص ۵۲۸ ؛ ایتھے ۲۰۴۲ ؛ باڈلین ۱۳۳۸ ؛ سپہ سالار ۲ : ۹۹ -

آغاز : یا مبدی الانشاء بیسط نور الوجود و یا مجری الکلم والقلم علی الوجود والعدم
مقتضی الوجود - یا مظهر ثمر نور الاعلام اما بعد چنین گوید فقیر جانی
محمود بن شیخ محمد گیلانی کہ بر خاطر پاک و ضمیر دراک صدر نشینان محافل
ادراک ظاهر و هویداست -

انجام : و مثل لفظ ایاز کہ در عربی بسین مینویسند و در فارسی بسین و زاء مینویسند و زاء
اشهر است - و لفظ قفص کہ در پارسی بسین مینویسند و بصاد نیز جایز است و در
عربی صاد نویسند و بس، والله اعلم بالصواب -

ریاض الانشاء*

۱۱
۳۵۶

بخط نستعلیق مرزا امام بخش بتاریخ ۱۱۲۹ھ (۱۸۰۳ء) در لکهنؤ -
۲۱۰ ورق ۶×۹ انچ، ۱۹ سطر .

نگارنده این کتاب انشاء نیز کہ مشتمل بر ۱۴۸ مکتوب است، محمود بن شیخ محمد
گیلانی معروف به محمود گاوان مقتول ۸۸۶ هجری (۱۴۸۱ء) است - او این مکتوب را
طرف از خود و سلاطین و راجه های هند به سلاطین و امراء و وزراء و خوانین و شعراء و
ادبای کشور و خارج مینوشته - "مناظر الانشاء" (رش شماره ۱۰) نیز ازوست

رش : ربو ص ۹۸۳ ؛ ایتھے ۲۰۴۴ ؛ باڈلین ۱۳۴۹ وغیره

آغاز : یا من توحد بیدایع الابداع والانشاء و تفرد باجرا قلم الاختراع علی وفق علمه . . .

انجام : علت غائی زهندم نیست الا خادک پات ورنه بی آب بقا در ظلمت آبادم چکار
شد بجای خود مرا ساکن شدن درهند ازانک مردم دیده نباشد ساکن الاجای تار

* ب ۶، ص ۳ -

دستور مسعودی*

۱۲
۲۷۶

بخط نستعلیق قرن یازدهم هجری - ۱۲۵ ورق $\frac{1}{4} \times ۵$ انچ، ۱۵ سطر - ناقص الاخر .

مؤلف این کتاب انشاء مسعود بن عبدالله الحسینی (ص ۱، س ۵) است که برای که تعلیم پسرش سیف الدین محمد تألیف نموده (ص ۱، س ۳، م) - او تألیف این کتاب را مشتمل بر مقدمه و سه باب و خاتمه است بشرح زیر، بسن چهل سالگی در ۵۹۳۸ (۱۵۳۱ء) پایان رسانیده (ص ۱، س ۶) :

باب اول در مکاتیب خطابی (جزو اول در مراسلات سلاطین، در ۲۸ رساله - جزو دوم در طریق نوشتن اجوبه طبقات . . . که از جانب سلاطین . . . وارد میشود) -
باب دوم در ترقیم صکوک و قبالات سبئی بر سه قاعده -
باب سوم در اساسی صنایع و طریق کنایت . . . در چهار فصل -

ذکر کتابی بعنوان "دستور قاضی" از قاضی مسعود بن قاضی عبدالله که معاصر شاه طهماسب صفوی (۹۳۰-۹۸۳ / ۱۵۲۴-۱۵۷۶ء) بوده ۴ در فهرست ایتھے (۱۱۰۲/۷۲۴) و فهرست دانشگاه بمبئی ص ۷۵ نیز آمده که ظاهراً همین دانشمند باشد -

نسخه‌ای ازین کتاب در فهرس مطبوعه بچشم نخورد، بنا بر این یکی از نوادر است -

آغاز: الحمد لله المنشی السعید الفعّال لما یرید والصلوة علی سید البلغا و آله . . . و بعد بدان ای فرزند ارجمند سیف الدین محمد 'بلغک الله تعالی الی نعم السرمد، که این دستوریست در فن انشاء و مراسلات و طریق ترقیم صکوک و قبالات که بطریق ایجاز . . .

انجام: بچود جوانمردی و مردمی ز ماسی نژاده چو او آدمی
زهی ذره فیض تو آفتاب ز بحر عطایت فلک چون سراب

* ص ۲، ص ۳ -
۱- در اصل: المنتی البعید -

رساله ناز و نیاز*

۱۳
۲۷۰

بخط نستعلیق ۱۶ شوال سنه ۳۰ جلوس [شاهجهان] مطابق ۱۰۶۸ هجری (۱۶۵۶ء)
۱۵ ورق، $\frac{1}{3} \times 5$ انچ، ۱۵ سطر.

مؤلف ابن ساله که در فن انشاء نویسی است و دران سخن از نیاز عاشق و ناز معشوق رفته، مولانا میر علی الکاتب مجنون رفیقی (ص ۱، س آخر) متوفی ۹۵۹ هجری (۱۵۵۲ء) است۔ آقای ریو (ص ۳۱ ب) وفات او را در سال ۹۵۷ ه (۱۵۵۰ء) نوشته اند شاید صحیح نباشد۔ این رساله که مشتملبر مقدمه و ۱۶ باب است، دارای نامه هاست از طرف عاشق و جواب آن از طرف معشوق۔ اغلب این رساله منظوم است و نثر هم که دارد شاعرانه و مقفی است۔ نسخه های این رساله در فهراس مطبوعه کمتر دیده میشود۔ نسخدای ازین رساله در کتابخانه مجلس سنا (تهران) نیز موجود است۔

رش : ایتھے ۲۱۱۸ / ۷؛ نشریہ ۲ : ۲۳۹؛ شیرانی ۲ : ۳۷۸۔

معشوق نیاز مستمندان
با آنکه درو دوصد نیاز است
مجنون بتو این نیاز آرد

زاندازه گذشت محبت جانی من
معلوم شود مگر پریشانی من

آغاز: ای عاشق ناز ارجمندان
نسیم کرم تو عین ناز است
لیلی ز تو حسن ناز دارد

انجام : زد شعله بدل آتش پنهانی من
معدورم که سخن پریشان افتاد

*ص ۲، س ۱۲ -
۱ - در اصل : آورد

مکاتبات علامی*

۱۲
۲۰۸

بخط نستعلیق اواخر قرن یازدهم هجری - ۳۰۴ ورق، ۹ × ۵ انچ، ۷۱ سطر - ناقص الآخر .

نگارنده این کتاب انشاء که مجموعه نگارشات است و بنام "انشای ابوالفضل" و رقعات ابوالفضل" نیز معروف است، علامه ابوالفضل علامی متولد ۵۹۵۸ (۱۵۵۱ء) و مقتول ۱۰۱۱ هجری (۱۶۰۲ء) است - این کتاب مشتمل بر مقدمه و سه قسم یا دفتر است، بشرح زیر -

دفتر اول : مکتوبات که از طرف حضرت شاهنشاهی (اکبر اعظم) بملوک ایران و توران و امرای عالیشان نگاشت -

دوم : عرایض و خطوط که ابوالفضل به شاه نوشت -

سوم : خطب و اختتام انتخاب کتب و بیاضها و نشرهای دیگر -

این مکاتیب را بعد از مرگش همشیرزاده او عبدالصمد بن افضل محمد (ص ۳ ، س ۱۴) در سال ۱۰۱۵ هجری (۱۶۰۶ء) جمع آورده و بصورت کتاب ترتیب داد (ورق ۳ و س ۶ تا ۸) چنانکه گفته :

این نسخه کزو علم و ادب نامی شد یک موج ز بحر طبع فمائی شد
در ساعت نیک چو سرانجام گرفت تاریخ 'مکاتبات علامی' شد

این مکاتبات از کلکته و لکهنؤ و لاهور و شهرهای دیگر پاکستان و هند چندین مرتبه بچاپ رسیده -

رش : ریو ص ۳۹۶ ؛ باڈلین ۱۳۸۱-۱۳۷۸ ؛ عباسی ۴۴۳-۴۴۶ ؛ ایتھے ۲۸۷-۲۷۱ ؛
ڈھاکا ۱۵۲ -

* ورق ۱۳، س ۸۶ -

آغاز: گوناگون نیایش مر داوری را که وجود بشر را از کارخانه عنایت کسوت حیات پوشانید و تیره درونان کوی ضلالت را چراغ هدایت براه افروخت -

انجام: . . . که از روباه بازی در دانشگاه پدر بزرگوار به . . . خریده بودند و بان گروه ناراست یکرئی و یکتائی . . . کردند و افسون خدا از آری و افسانه بیمهوشی . . .

رقعات امان الله حسینی

۱۵
۲۷۱

بخط نستعلیق قرن یازدهم هجری - ۲۹ ورق $۸\frac{1}{2} \times ۴\frac{3}{4}$ انچ، ۱۵ سطر.

مؤلف این کتاب انشاء که بنام "رقعات حسین" و "رقعات خانه زادخان" نیز یاد شده، امان الله حسینی (ص ۱، س ۵) خانزاد خان فیروز جنگ (یکی از امرای دربار جهانگیر و شاهجهان) بن سہابت خان متخلص به امانی متوفی ۱۰۴۴ هجری (۱۶۳۴م) یا ۱۰۴۶ ه (۱۶۳۶م) هجری است - امان الله دستگاہ فوق العادہ ای در علم طب نیز داشت و چندین اثر مهم مثلاً "ام العلاج" و "دستور الہنود" وغیرہ ازو باقی مانده است - فرہنگی از عربی بفارسی بنام "چہار عنصر دانش" نیز ازوست - نسخہ حاضر مشتمل بر مکاتیب است کہ بہ احباب و دوستان و عزیزان نوشته - این مکاتیب کہ محتوی مطالب صوفیانہ است، از کاکتہ و لکھنؤ بچاپ رسیدہ -

رش: ربو ص ۸۷۷؛ ریتھے ۱۷۶۳ / ۷ و ۲۰۷۷؛ باڈلین ۱۰۹۵؛ ڈھاکا ۱۵۷ -

آغاز: حمد وافر خدائی را کہ یاقوت قوت ناطقہ . . . در عمد انشاء دہریای او بی بہاست و آفتاب طبیعت در آسمان بیان ثنائی او لا غیر چون سہاست -

انجام: باید کہ آن آمدنی است نہ آوردنی - الم شرح لک صدر آف، حرفی از کتاب مراد دانند بمزید نامراد قلم دلیر بود اما از جرأت مانع آمدہ والسلام . . .

بخط شکسته رام چند بتاریخ ۱۱۱۲ هجری (۱۷۰۰ء) در شاهجهان آباد
۱۲۷ ورق، ۱۰ × ۶¼ انچ، ۱۵ سطر.

کتاب مزبور مجموعه مکاتیب عنایت الله (ص ۳، س ۶) متوفی ۱۰۸۲ هجری
(۱۶۷۱ء) است که صاحب "بهار دانش" و برادر محمد صالح کنبو است. این مکاتیب
را که عنایت بنام دوستان و عزیزان و بزرگان روزگار خود نوشته، محمد صالح در سال
۱۰۷۲ هجری (۱۶۶۱ء) (ص ۶، س ۱۲) جمع آوری نموده و دیباچه در اول آن نگاشته است.
نسخه حاضر از نسخه رادها کشن که منقول از نسخه عنایت خان داماد عنایت الله بود،
نقل شده. در آخر نسخه خاتمه‌ای نیز از قلم محمد صالح نگاشته شده که دران بر فوت برادر
خود تأسف‌ها خورده است، بنا برین معلوم است که خاتمه بعد از ۱۰۸۲ ه (۱۶۷۱ء) افزوده
شده. این مکاتیب نمونه خوب انشای فارسی است.

نسخه ای ازین کتاب در کتابخانه دانشگاه پنجاب (ذخیره شیرانی شماره ۵۴۵ /
۳۵۶۹) نیز موجود است.

چون در فهرس مطبوعه نسخ خطی این کتاب کمتر دیده میشود، بنابراین
یکی از نوادر است.

رک: شیرانی ۲ : ۳۶۹ -

آغاز: بتوفیقی سخن کردم چو آغاز
زبانم شد بحمدش نکته پرداز
جز او نبود سزاوار ستایش
هم او دارد بدین معنی سزایش

حمدی که میزان ذهن محققان دقایق نطق از سنجیدن آن بعجز و قصور معترف
و سپاسی که فکرت مدققان حقایق معنی از احاطه آن باضطرار اقرار نماید بر خداوندی را
سزااست.

* ص ۵، س ۲ -

انجام : لازم آنکہ بہ صبر پردازم و بہ خیرات و مہرات دست آویز استوفا وسیلہ خوشنودی
آن مغفور بدست آورم - قطعہ :

تربتش زانوار رحمت تا بحشر همچو چشم مہر و مہ پر نور باد
پیشتر از خود فرستاد آنچه داشت خانہ عقباش ازین معمور باز

بہار سخن

۱۷
۲۳۸

بخط نستعلیق ۱۹ ربیع الثانی ۱۱۵۰ ہجری (۱۷۳۷ء)، ۲۱۰ ورق، ۱۱ $\frac{1}{2}$ × ۷ $\frac{1}{2}$ انچ، ۱۸ سطر .
نگارندہ این مجموعہ نگارشات ادبی محمد صالح کذبو ملتانی (۱۲، ۱۱۸۸)،
۲۰۹ ب، ۱۲۱۰) متوفی ۱۰۸۵ ہجری (۱۶۷۳ء) است - این کتاب کہ محتوی رقعات و
مکاتیب و دیباچہ ہا و نگارشات دیگر اوست مشتمل است بر مقدمہ، چہار چمن و خاتمہ
شرح زیر :

چمن اول : رقعات حمد و نعت و منقبت و مراسلات از طرف شاہجہان و اورنگ زیب
بشاہان ایران و توران و نامہ ہا بشاہزادگان وغیرہ -

چمن دوم : رقعات و مکاتیب کہ مصنف بعزیزان خود و بزرگان وقت بطرز بدیع و روش
غریب حضرت امیر خسرو رقم گردانیدہ -

چمن سوم : توصیف شاہجہان آباد، نہر کوثر و حوضہای دیگر، احوال جلوس عالمگیر،
ستایش لاہور، اکبر آباد، کشمیر وغیرہ -

چمن چہارم : دیباچہ دیوان ابوالفیض فیضی، دیباچہ تذکرہ منیر، دیباچہ دیوان سعید خان
قریشی ملتانی، رقعات عنایت و دیباچہ بادشاہ نامہ وغیرہ -

تاریخ تصنیف این تالیف ۱۰۶۵ ہجری (۱۶۵۵ء) است چنانکہ گفتہ :
”بسعی قلم شکستہ رقم . . . محمد صالح . . . بتاریخ ۱۶ شوال ۲۶ سنہ

۱ - در اصل : این -

جلوس مبارک شاهجهانی موافق سال هزار و شصت و پنج هجری در خطه
شاهجهان آباد حسن تمامیت یافت و صورت اتمام پذیرفت“

ولی او تا ۱۰۷۴ هـ (۱۶۶۳ء) اضافه‌ها مینمود و در بعضی نسخه‌ها سال ۱۰۸۴ هـ
را تاریخ اتمام نوشته‌اند - این نسخه نقل نسخه اول است -

رش : ریو ص ۳۹۸ ؛ ایتھے ۲۰۹۰ ؛ عباسی ۴۶۳ ؛ شیرانی ۲ : ۳۵۰ -

آغاز: ایزد سخن‌آفرین را سپاس که چراغ گفتار را از تاب خرد روشن گردانیده - نی نی
غلط گفتم سخن لمعہ ایست از انوار تجلیات او چه بر پرتو اندوزان نور معرفت روشن
است

انجام: این روضه فردوس‌نشان سر از حیب حجاب بر نمی‌تواند آورد و فکر ناقصش مانند
غنچه از دریافت . . . مراتب نزاکت این سفینه که از غایت لطافت چون اوراق
گل بر روی هم پیچیده ، در لجه حیرت فرو میرود -

جامع القوانین*

۱۸
۲۷۰

بخط نستعلیق ساده ۱۳ ذی‌الحجه ۱۲۵۱ هجری (۱۸۳۶ء) - ۶۴ ورق، ۸ × ۵ انچ ۱۳ سطر .
مؤلف این کتاب انشاء که بنام ”انشای خلیفه“ نیز یاد شده ، خلیفه شاه محمد
قنوجی معاصر اورنگ زیب عالمگیر (۱۰۶۷-۱۱۱۸ هـ) است - مدتی پیش سید خیرالله
متوفی ۱۱۱۴/۵۱۷۰۲ در بلگرام درس میخواند - او درین کتاب مکاتیب و رقعات خویش
را که بعزیزان و بزرگان مینوشت جمع نموده کتابی ترتیب داد مشتمل بر مقدمه و چهار
فصل و خاتمه ، بشرح زیر :

فصل اول محتوی مکتوبات - دوم دارای رقعات است - سوم در دو قسم است، اول
مراسلات تمهیت‌انگیز و دوم مکاتبات تعزیت‌آمیز - چهارم در آداب و القاب -

* ص ۶، س ۹ -

تاریخ تصنیف این مجموعه ۱۰۸۵ هجری (۱۶۷۳ م) است ، چنانکه گفته :

در سلک نثر چون در ناسفته سفته شد

مجموعه فضائل تاریخ گفته شد (ص ۵، س ۱۰)

۱۰۸۵

این مجموعه مکاتیب چندین بار از کلکته و لکهنؤ بنام "انشای خلیفه" بچاپ رسیده -

رش : ریو ص ۴۱۴ ؛ ایتھے ۲۰۹۷-۲۱۰۵ ؛ باڈلین ۱۳۹۱-۱۳۹۴ ؛ عباسی ۴۵۵،

۴۵۷-۴۶۰ ؛ ڈھا کا ۱۶۱ ایوانو ۳۷۵ ؛ وغیرہ

آغاز : ستایش و نیایش مر خدائی را کہ کاتب فصاحت بیان خرد دانشوران از تحریر انشای
ثنای بیکرانش چون قلم سرگردان است و منشی بلاغت نشان دانش خرد پروران از
تقریر املائی وصف بی پایانش خامه وار بریده زبان . . .

انجام : از حرمت آنکہ ایزد پاک کرده است مخاطبش بلو لاک

۱۹

بیاض القاب

۲۷۴

بخط نستعلیق اواسط قرن دوازهم هجری - ۶۱ ورق، ۱۰ × ۵ انچ، ۱۵ سطر .

اسم مؤلف این کتاب انشاء بر ما معلوم نیست - کتاب مجموعه مکاتیب است از
طرف شاه طهماسب صفوی بشاهان و شاهزادگان هند و روم و عراق و نامه های دیگر
اعیان و امرا بنام او - درین مجموعه مکاتیب بطور نمونه نیز نگاشته شده کہ چطور باید
آداب و القاب شاهان و شاهزادگان و امراء را انشاء نمود - از لحاظ اطلاعات تاریخی و
ادبی این کتاب حایز اهمیت زیاد است -

این کتاب در زبان سلیمان شاه (ص ۲، س ۱۲) تألیف شد کہ از ۱۰۷۷ هـ

۱۱۰۵ هـ (۱۶۶۶ - ۱۶۹۳ م) در روم حکومت داشته و بنظر ما ، بین سالهای

۱۰۸۹-۱۰۷۷ هجری (۱۶۶۶-۱۶۷۸) بپایان رسید، چون مہری بتاریخ ۱۰۸۹ھ (۱۶۷۸) در آخر نسخہ ایتھے ثبت است۔

مہری بتاریخ ۱۱۷۳ ہجری (۱۷۵۹) در آخر نسخہ حاضر نیز موجود است

رش : ریو ص ۳۹۰؛ ایتھے ۲۰۶۷ -

آغاز: نامہ ای [کہ] نواب غفران پناہ جنت^۱ بارگہ شاہ طہماسپ الموسوی الصفوی در مبارکباد جلوس بسطان سلیمان خواندگار^۲ روم نوشتہ۔

انجام: تائیدات الہی و عنایات پادشاهی شامل حال خجستہ مآل امارت و ایالت پناہ حشمت و شوکت دستگاہ خان والا شان امکان بخشی الملکی باد۔ بعد از اظہار اشتیاق ملاقات مکشوف میگرداند۔

نگارنامہ منشی*

۲۰
۲۵۹

بخط نستعلیق شکستہ آمیز اواخر قرن دوازدهم ہجری - ۹۷ ورق،
۱۰ × ۷ انچ، ۱۹ سطر - ناقص الآخر۔

نگارندہ این مجموعہ نگارشات ملک لعل چند منشی معروف بہ ملک زادہ (ص ۱، ۱۲، ۱۳) است کہ بملازمت معظم شاہ، پسر عالمگیر بودہ۔ او این کتاب انشاء را کہ مشتمل بر مقدمہ و دو دفتر و خاتمہ بشرح زیر است، بتاریخ ۲۷ شعبان ۱۰۹۵ ہجری (۱۶۸۳) در دیار دکن تدوین نمودہ (ص ۹، ۱۶)۔

در مقدمہ از دیران و منشیان پیشین نام بردہ و سطر۱ چند دربارہ فن انشاء نگاشتہ۔ دفتر اول محتوی مکتوبات خویش کہ در ایام ملازمت از طرف سلاطین و خوانین نگاشتہ۔ در دفتر دوم مکتوبات منشیان دیگر را نقل کردہ۔

* ص ۵، س آخر -

۲ - در اصل: خونکار -

۱ - در اصل: خطیب -

نسخه خوبی ازین کتاب در کتابخانه پرفسور سید وزیرالحسن عابدی، استاد فارسی در دانشگاه پنجاب و دوسی در ذخیره "فقیر خانه" (لاهور) نیز محفوظ است۔

رش : ریو ص ۹۸۵؛ باڈلین ۱۳۹۵؛ بانکی پور ۹ : ۱۰۶ : کیمرج ص ۲۱۹؛ عباسی ۳۷۷، ۳۷۸۔

آغاز: منشی حکمت کامله ایزدی چون بارادت ازلی به نشاء صحیفه شریفه کاینات پرداخت دیباچه این نو آئین نامه بدیع رقم، بنام ناسی و اسم گرامی مجموعه شامله حدوث و قدم حضرت آدم... .

انجام : چون حسب الحکم الاقدس الاعلی خدمت داروغگی سلطان کنج وغیره متعلقه بدهه تته تابع صوبه بهار از تغیر فلان بفلان مطابق تفصیل مسطورہ فی الضمن مقرر و مفوض گردیده که بلوازم و مراسم آن از راه دیانت و راستی قیام و اقداد نموده عمله و فعله آن مجال... .

مطلع السعدین*

۲۱

۱۵۱

بخط نستعلیق قرن سیزدهم هجری - ۱۲۳ ورق ۸ × ۶ اینچ ۱۳ سطر .

مؤلف این تالیف که در علم انشاء است ، سیالکوٹی مل وارسده لاہوری (ص ۱۰۱ س آخر) متوفی ۱۱۸۰ هجریست (۱۷۶۶ء) او شاگرد میر محمد علی رائج سیالکوٹی سونی ۱۱۵۰ هجری (۱۷۳۷ء) بوده - او در سال ۱۱۶۸ هجری (۱۷۵۳ء) شروع بہین تالیف نموده ، چنانکہ گفته : "لہذا در سر آغاز سندہ ہزار و صد و شصت و شصت ہجری شروع در تالیف نمودم" (ص ۲، س ۵) - این کتاب مشتمل بر مقدمہ ، ۲ باب و خاتمہ است و مؤلف در ترتیب و تحریر مطالب از "مناظر الانشای" عمادالدین معروف بہ محمود گاووان (رش شماره ۱۰) تقلید کرده و ازان اثر بعد اثر استفادہ نموده است۔

* ص ۲، س ۸ -

این کتاب در سال ۱۲۹۷ هجری (۱۸۷۹ء) از مطبع نولکشور بطبع رسید ولی نسخه مطبوعه نسبت به این نسخه خطی خیلی ناقص است۔ وارسته مؤلف آثار دیگر مثل "مصطلحات الشعراء" و "صفات الکائنات" نیز هست۔

آغاز: سجده نیاز خدائی را سزاوار است که کاخ سر بفلک کشیده سخن را بنقش و نگار استعارات و تشبیهات پرداخته، خلوتخانه پری زادان معنی ساخته۔ نام خدا سخن جان جهان است بل جهان جان۔

انجام: و لفظ ایاز در عربی بسین مینویسند و در پارسی بجای سین زاء را مینویسند و زاء اشهر است و لفظ قنص را که در پارسی بسین مینویسند و بصاد نیز جایز است و در عربی بحرف صاد مینویسند و پس در پارسی بسین نوشتن درست است۔

رقعات معانی نگار*

۲۲

۲۶۹

بخط نستعلیق غلام محمد خان ولد حسین خان اکبری ساکن قصور، بتاریخ
۴ ربیع الثانی ۱۲۶۲ هجری (۱۸۴۶ء) - ۲۸ ورق، ۸ × ۶ $\frac{1}{۴}$ انچ، ۱۱ سطر.

مؤلف این کتاب انشاء که "رقعات معانی نگار" اسم تاریخی آنست (ص ۲،

۱۲۱۳

ص ۳) سلطانی سل حیرت (ص ۱، س آخر) است۔ چنانکه از اسم برمیآید تاریخ تألیف این کتاب ۱۲۱۳ هجری (۱۷۹۸ء) و مؤلف در آنزمان ساکن ملتان بود (ص ۲، س ۲)

این کتاب مجموعه رقعات و مکتوبات حیرت است که بعزیزان و احباب نگاشته۔
او گاهی غزلیات خود را نیز در نسخه نقل نموده۔

نسخه ای ازین کتاب در فهراس مطبوعه بچشم نخورد لذا یکی از نوادر است۔

137519

* ص ۲، س ۳ -

۱ - در اصل: سلطانی بل -

آغاز: حمد و ثنای بی ریا، انشا^۱ پرداز کاینات را سزد که عبارت رنگین و صور عجیب رقم پذیر کلک صنعت اوست و مضامین نزاکت آگین ارواح لطیف، نگارشات قلم قدرت او

انجام: برنگی از صفای جلوه اش گردید نورانی
که افتد سایه از رفتن دلها براه او
برون می آید از لب های زخمم بوی^۲ می حیرت
ز موج باد باشد آب شمشیر نگه او

مرصع کار*

۲۳
۲۶۸

بخط نستعلیق شکسته مانند اواخر قرن سیزدهم هجری - ۳۶ صفحه ۸ × ۶ ۱/۲ انج، ۱۳ سطر - ناقص الآخر.

مؤلف این کتاب انشاء مولوی قاسم علی ابن قاضی عبدالرسول کلانوری (ص ۸، ۷) است - او این کتاب را در سال ۱۲۳۴ هجری (۱۸۱۸ء) بیابان رسانید - "گل گزار سخنوری" اسم تاریخی آن است (ص ۹، ۷) - پدرش عبدالرسول نیز کتابی در انشاء بیادگار گذاشته که ذکرش در فهرس هست (رش: باذاین ۱۳۹۶ و غیره) ولی زمانش معین و معلوم نبوده - ازین نسخه میتوان استنباط نمود که عبدالرسول در اوائل نیمه اول قرن سیزدهم هجری میزیسته است -

این کتاب که در بنگاله نوشته شد (ص ۸، ۷) مشتمل بر دو باب است - در باب اول مکاتیب تجارتنی و خطوط و رقعات منشیان دیگر نقل شده و در باب دوم دو سفرنامه از خود، که درین نسخه فقط یکی از آنهاست و آنهم ناقص مانده -

*ص ۸، ۵ -

۱- در اصل: بعد حمد ثنای بی ریا انشای -

۲- در اصل: ز چشم بوی -

نسخه‌ای ازین کتاب بنام "انشای رنگارنگ" در ذخیره "فقیرخانه" لاهور
نیز محفوظ است۔

رش : ایوانو (کرزن) ۷۲۰ ، ۷۲۱ ؛ شیرانی ۲ : ۳۷۱ -

آغاز: انشای رنگارنگ و اسامی هوش و فرهنگ، نثار توحید ذات خالق الارض والسموات که
دو جهان [را] به دو حرف ایجاد ساخته و مابین دو حروف یک نقطه شنگرف انداخته۔

انجام: قضا را درانجا چند سرهنگ ناخوش آهنگ، فی الحال [و] بیدرنگ، [آتش] جنگ
بدامان زده مانع عبور ما^۱ شدند، چه دران مکان مقرر بود که مردم این ملک...

تاریخ عالم

نظام التواریخ*

۲۲

۶۷

بخط نستعلیق بتاریخ ۱۰۱۰ھ (۱۶۰۵ء)، ۱۲ $\frac{۳}{۴}$ صفحہ، ۱۸ × ۱۱ انچ، ۵۰ سطر.

این کتاب تاریخ اثر مولانا ابوالقاسم عمر البیضاوی، معروف بہ 'قاضی بیضاوی' (ص ۱، س ۶) است کہ بنا بہ شواہد و اطلاعات این نسخہ تا ماہ ذیقعد ۷۱۹ھ (۱۳۲۰ء) بقید حیات بودہ۔ در تاریخ وفات مصنف، بین دانشمندان اختلاف نظر وجود دارد۔ بعضی ہا مرگ او را در ۶۷۳ھ (۱۲۷۴ء) یا ۶۸۵ھ (۱۲۸۶ء) یا ۶۹۲ھ (۱۲۹۲ء) و بعضی ہا بعد از ۷۱۰ھ (۱۳۱۰ء) یا در ۷۱۶ھ (۱۳۱۶ء) دانستہ اند۔

مطابق استوری (ص ۷۰) اصلاً قاضی این تاریخ را در سال ۶۸۴ھ (۱۲۸۵ء) باتمام رسانید ولی بعد ازان تا آخر عمر مطالب را برآن می افزود۔ دربن نسخہ کہ از آدم گرفتہ تا زمان سلطان ابو سعید (۷۱۶-۷۳۶ھ / ۱۳۱۶-۱۳۳۵ء) احوال دران مندرج است، تاریخ تالیف را چنین ذکر نمودہ:

”الی یومنا هذا و هو حادی العشرین ذی القعد سنہ تسع عشر و سبعایہ ہجریہ“

(ص ۱، س ۱۱)۔

کتاب در چہار قسم است۔ قسم اول از آدم تا نوح، احوال ۱۰ نبی۔ قسم دوم محتوی احوال شاہان قدیم ایران (قبل و بعد از اسلام) کہ تعداد آنها ۷۳ است۔ در قسم سوم احوال پیغمبر اسلام صلعم و خلفاء و ائمہ کہ عدہ آنها بہ ۵۵ میرسد۔ در قسم چہارم احوال ملوک و سلاطین ایران کہ از دورہ عباسی گرفتہ تا زمان مؤلف بسطنت رسیدند و تعداد آنها ۸۶ بیان نمودہ۔ از لحاظ تاریخ وفات قاضی این نسخہ اہمیت زیادی دارد۔ در سال ۱۹۳۰ء از حیدرآباد دکن بچاپ رسیدہ۔

رش: استوری ص ۷۰، ۱۲۳۰؛ ریو ۸۲۳ ب؛ باڈلین ۱۸-۲۲؛ ایتھے ۱۶۔

*ص ۱، س ۹۔

آغاز: حمد بی غایت و شکر بی نهایت مبدعی را که بیک امر کن عالم ارواح و اشباح را پیدا کرد و اجرام فلکی و اجسام عنصری را از کتم عدم بفضای^۱ وجود آورد۔

انجام . . . در سنه تسع و عشر و سبعمائه امراء معول بهم بر آمدند و قصد امیر چوپان که امیر الامراء بود کردند و امیر چوپان آگه گشت۔ بگریخت و بخدمت سلطان ابو سعید آمد۔ سلطان بالشکر تمام آهنگ آن لشکر کرد و باز شد و ازان امراء بیشتر تقبل آورد۔ و بسی خاندان بر افتاد۔ ایزد سبحانه و تعالی این پادشاه و پادشاهزادگان اسلام [را] سالمها بر کافه خلایق مخلص و مؤید داراد۔ بحق النبی و آله و اصحابه اجمعین۔

جامع التواریخ (جلد دوم)

۲۵
۹۴

بخط نستعلیق قرن یازدهم هجری، ۳۱۳ ورق $۹\frac{1}{4} \times ۶\frac{1}{4}$ انچ، ۲۵ سطر۔
ناقص الاول و الاوسط والاخر۔

مؤرخ این تاریخ رشیدالدین فضل الله مقتول ۷۱۸ هجری (۱۳۱۸ء) است۔ این جلد مشتمل بر دو قسم است، در قسم اول تاریخ سلاطین قبل از اسلام یعنی از آدم گرفته تا حضور صلعم و در قسم دوم از حضرت رسالت مآب صلعم تا زمان مصنف۔ جلد اول این تاریخ محتوی احوال سلاطین منگول تا غازان است که در ۷۰۰ هـ (۱۳۰۰ء) شروع و در حدود ۷۰۵ هـ (۱۳۰۵ء) پایان رسیده۔ جلد دوم در سال ۷۰۵ هـ (الی یومنا هذا که شهر سنه خمس و سبعمائه هجری است ورق ۱۳۶۲، ۳۸۱ ب، س ۲۰) شروع و قبل از ۷۱۰ هـ (۱۳۱۰ء) پایان رسیده۔ ممکن است تاریخ اتمام این جلد ۷۰۸ هجری (۱۳۰۸ء) باشد چون در مقدمه این نسخه آمده "و بعنایت الله تعالی و بیمن هدایت و فرمان که تاریخ هجری به هشت صد بیست و هشت رسید" (۱۳، س ۱۶)۔ چون این عبارت در مقدمه نسخه است محال است که تاریخ کتابت باشد و ظاهراً سهو کاتب است که "هفت صد و هشت" را به "هشت

۱ در اصل: بقضاء۔

صد و بیست و هشت“ تحریف نموده - در آخر این نسخه تاریخ فرقه اسماعیلیه نیز در دو قسم نوشته شده - اقتباسات و تراجم آن در کشورهای مختلف دنیا بچاپ رسیده -

رش : استوری ص ۷۲ ؛ ریو ص ۷۴ الف ؛ ایوانو ۳ ؛ ایتھے ۲۸۲۸ ؛ مشہد ۳ : ۸۲

آغاز: حمد و ثنا و آفرین مالک المنکی [را] تواند بود که انشاء موجودات از لمعه [و] اشعه انوار قدرت اوست و ابداع مکنونات -

انجام : ... دران خود را طوی نمود و قومی را که بر سبیل مدد و نصرت بدو پیوسته بودند اویغور نام نهاد یعنی بیرو و متابعان بزبان ترکان، و قومی دگر را که به هنگام غارت کردن...

حبیب السیر*

(جلد اول)

۲۶

۹۱

بخط نستعلیق شکر الله ولد ملاعیسی ابن ملا سائیدنه عرف سه ساکن بهکر، بتاریخ

۱۷ ربیع الاول ۱۱۰۶ (۱۶۹۳) - ۳۳۱ ورق، $\frac{1}{3} \times ۱۱$ انچ، ۲۱ سطر.

مؤلف این کتاب که تاریخ عمومی است از بدو آفرینش تا زمان مصنف، غیاث الدین ابن همام الدین المدعو به خواندمیر هروی (۳ ب، س ۶، ۷) است که طبق آقای استوری (۱: ۱۰۴) شاید در ۵۹۳۲ (۱۰۳۵) فوت کرده و طبق آقای دانش بژوه (ادبیات ص ۲۰۲) تا ۵۹۳۷ (۱۰۴۰) بقید حیات بوده - کتاب مشتمل بر افتتاح و ۳ جلد و خاتمه است و نسخه حاضر فقط افتتاح و جلد اول را دارد - او تألیف این تاریخ را بفرمایش غیاث الدین امیر محمد الحسینی (ورق ۱۳) در سال ۵۹۲۷ (۱۰۵۲) در قندهار شروع (۳۹ ب، س ۱۷) و در سال ۵۹۳۵ (۱۰۴۸) در آگره (هند) پایان رسانیده (ورق ۱۳۰، س ۴، ۵) - تاریخ اتمام را در مصراع ”شد سال اختتام خبر از جهانیان“ بیان نموده و نوشته که ”لفظ

* ۶ پ، س ۱۷ و ۳۹ ب، س ۴ -

خبر از جهانیان ازین سال مخبر است“ (ورق آخر ج ۳) - درین جلد اول احوال انبیای بزرگ از آدم علیه السلام تا حضور سرور کائنات صلعم بیان نموده و نیز ذکر سلاطین و امراء و حکمای ایران و یونان و توران و غیره بمیان آورده و بعد احوال زمان خلفای راشدین را بضبط تحریر آورده -

او کتاب را بنام سلطان کریم الدین حبیب الله ساوجی، حاکم هرات معنون ساخته و نوشته :

ع کریم دولت و دین آصف سایمان جاه فرد :

حبیب الله آن عالی مقامی

که عدلش داد عالم را نظامی

مجلدات ثلاثه حبیب السیر بذکر حمیده [و] اطوار پسندیده این صاحب حشمت مزین و محلی است (ج ۳، ص ۱۲، س ۳۴، ۳۵) - در تهران و بمبئی بچاپ رسیده -

او مؤلف چندین اثر مهم مانند دستور الوزراء، خلاصة الاخبار، مآثر الملوك و مكارم الاخلاق و غیره نیز میباشد -

ع

رش : استوری ۱ : ۱۰۴ ؛ ادبیات ۲۰۲ ؛ ریو ۹۶ ب ؛ عباسی ۳۸۹ ، پشاور ۱ : ۱۳۰۱ -

آغاز : ربنا آتنا من الدنک . . . لطایف اخبار لالی، نثار انبیای عالیمقدار و شرایف آثار سلاطین ذوالاقتدار . . .

انجام : مزین مسند صدارت و برتری، مرتب اسباب امارت و سروری، مقوی ارکان ملت غرا، مربی سالکان شریعت بیضا، ملاذ فضلائی سخنور و پناه سخنوران فضل پرور آنکه ع کند در علم طبعش موشگافی

شیخ زین الدین الدوله والدین الخوافی ادام الله علو مناصبه و سمو مناقبه مشنوی :

الهی تما بود خورشید تابان ز مشرق جانب مغرب شتابان

دلش روشن ز انوار یقین باد دعا گویش همه روی زمین باد

و تمت بعون الملك الوهاب و الیه المرجع و المآب -

بخط نسخ ریز کم نظیر که متعلق به عهد جهانگیر بنظر میرسد - ۳۷۲ ورق، $\frac{1}{4}$ × ۱۰ - ۶ انچ،
۲۳ سطر -

اثر خواند میر است که ذکرش گذشت - نسخه حاضر فقط جلد سوم و خاتمه کتاب
است و درین جلد از احوال سلاطین ترکستان گرفته تا شاه اسمعیل صفوی بیان شده -
در خاتمه اطلاعات مختلفه درباره بلاد ایران و عراق و اقلیم دیگر را داده و یادداشتها در باب
هفت اقلیم، هفت بحر، جزائر، وحوش، و طیور غریب و غیره نگاشته -

آغاز: یارب به ثنای خود سخن سازم کن در گلشن حمد نغمه پردازم کن
بر ضمیر خورشید . . . هوشمندان . . . مخفی نخواهد بود که این صحایف
مجلد سیم است که از کتاب حبیب السیر مشتمل بر وقایع ایام سلطنت خانان ترکستان
و پادشاهانی که لوای سلطنت بر افراشته از انقضای زمان عباسیان

انجام: ز نام تو این نامه شد نامور از ان گشت نامش حبیب السیر
بارقام اسلام ده اختتام کتاب بقای ترا والسلام

نسخه دیگر*

۲۸

(ج ۳)

۶۸

بخط نستعلیق بتاریخ بین سالهای ۱۰۱۲ - ۱۰۱۳ هـ (۱۶۰۳ - ۱۶۰۵) در لاہور -
۱۳ صفحه، ۱۸ × ۱۱ انچ، ۵۰ سطر - ناقص الاخر .

درین قسمت که موسوم به خاتمه کتاب است مؤلف ذکر هفت اقلیم نموده
که از انجمله ذکر فقط پنج اقلیم درین نسخه هست -

*ص ۱، ص ۳ -

*ص ۱۲، ص ۳۵ -

آغاز: اختتام در ذکر بدایع غرائب ربع مسکون و عجائب وقائع جهان بوقلمون . . . بعد از حمد و ثنای صانع جهان غرابت آئین . . . نموده میشود که حکمای دقیقه شناس برین معنی اتفاق دارند که نصفی از کره زمین . . .

انجام: در اوقات سابقه دران بلده کتیبهای بود که عمود عالی در سیصد گز طول و ده گز عرض بران نصب کرده بودند و بر سر عمود

لب التواریخ*

۲۹

۱۰۱

بخط نستعلیق بتاریخ ۱۰۱۷ هجری (۱۶۰۸ء) - ۱۳۴ ورق، ۶×۸ انچ - ۱۷ سطر.

مؤرخ این تاریخ که بفرمایش سلطان ابوالفتح بهرام میرزا الحسینی صفوی (ص ۲، س ۱۴) چهارمین پسر شاه اسمعیل صفوی، نوشته شد، میر یحیی بن عبداللطیف قزوینی متولد ۸۸۵ هـ (۱۴۸۰ء) و متوفی ۹۶۲ هجری (۱۵۵۵ء) است - در فهرست ادبیات تاریخ وفات او را ۹۷۳ هـ نوشته اند - او این تاریخ را در سال ۹۴۸ هجری (۱۵۴۱ء) (ورق ۱۰۳ الف، س ۱) تألیف نموده - این تاریخ مشتمل بر چهار قسم است بقرار زیر:

۱ - احوال حضرت رسالت پناه صلعم و ائمه هدی ۲ - ذکر پادشاهان ایران قبل از اسلام ۳ - ذکر قبائل و سلاطین بعد از اسلام تا صفویه ۴ - ذکر شاهان صفویه تا شاه طهماسب - اقتباسات آن در آلمان و فرانسه بچاپ رسیده - خود کتاب نیز بسال ۱۳۱۵ هـ ش در تهران بچاپ رسیده -

رش: استوری ۱۱۱، ریو ص ۱۰۳ الف، بلوشه ۱: ۳۲۷؛ ایتھے ۱۰۱؛ باڈلین ۸۸؛ عباسی ۴۹۰؛ بانکی پور ۶: ۳۷؛ ادبیات ۴۰۳ -

آغاز: حمد و سپاس خدا یزاست که سلاطین جهان بر آستانه عظمتش کمینہ بندگاند و خواقین زمان بر درگاہ جلالش مأسور و امر و فرمان مملکتش از سمت انتقال مصون است . . . اما بعد این مختصریست . . .

* ص ۳، س ۱ -

انجام : ... این بنده جانی نیز به بیان شمه‌ای از حالات نواب کامیاب اشرف اعلی و دوام دولت روز افزون مسکیت الختام گردانید - نظم :

الا تا توانی ز فیاض جود پذیرند همواره فیض وجود...
سپهرش بفرمان جهانش بکام دعا گوی او انس و جان والسلام

نگارستان غفاری

۳۰
۲۷۲

بخط نستعلیق اوایل قرن یازدهم هجری - ۲۶۱ ورق، ۸ × ۳/۴، ۱۷ سطر - ناقص الاول والاخر .

نگارنده این تاریخ که مجموعه ۳۳ داستان تاریخی است، قاضی احمد بن غفاری قزوینی متوفی ۹۷۵ هجری (۱۵۶۷ م) است - در مقدمه گفته که او این داستانها را از کتب معتبر تاریخ مثل تاریخ فتوح، مروج الذهب، تاریخ آل عباس، جامع الحکایات، جامع التواریخ، تاریخ گزیده، وصایای نظام الملک، طبقات ناصری، تاریخ و صاف تاریخ بناکتی، ظفرنامه تیموری، تاریخ جهانگشای جوینی، مطلع السعدین، روضة الصفا، حبیب السیر، تذکره دولت شاه، مجالس النفایس و بسیاری از کتب دیگر استخراج و استنباط نموده و نیز اینکه اگر در نقل سهوی رفته باشد معذور دارند (ص ۲، س آخر)

تاریخ تصنیف این تألیف که بنام شاه طهماسب صفوی (۹۳۰-۹۸۳/۱۰۲۴-۱۰۷۶ م) نوشته شده است، ۹۵۹ هجری (۱۵۵۲ م) است و "نگارستان واقع" اسم تاریخی این کتاب است - در ۱۸۲۹ و ۱۸۵۹ میلادی از بمبئی منتشر شده -

رش : استوری ۱۱۴؛ ریو ۱۰۶ الف؛ باڈلین ۳۳۷، ۳۳۹؛ بانکی بور ۶ : ۳۳، ص ۱ : ۲؛ حقوق ۲۲۱؛ ادبیات ۵۱۳ -

آغاز: ای طرازنده بهارستان وی نگارنده نگارستان...

آغاز این نسخه : تمام در انتظام کلام و توضیح مقام داشت لیکن سر رشته مقصود را از دست می برد -

انجام این نسخه: تمام شهزادگان و خوانین و نوینان از شرق و غرب از منازل خود در حرکت آمده متوجه اردوی بزرگ شدند۔

انجام اصل: پی تاریخ و نامش فکر کردم خردگفتا که هست این نکته جامع
چو در واقع نگارستان حسن است ازان آمد "نگارستان واقع"

۹۵۹

نسخه دیگر

۳۱

۲۸۰

بخط نستعلیق استادانه اوایل قرن یازدهم هجری ۳۹۷ ورق، $۸\frac{1}{۲} \times ۶$ انچ، ۱۵ سطر۔ ناقص الاخر۔

این نسخه قدری مفصل تر از نسخه قبلی است۔ بر سر ورق این نسخه مہی بتاریخ

۱۲۵۲ هجری (۱۸۳۶ء) ثبت است۔

وی نگارنده نگارستان

آغاز: ای طرازنده بہارستان

رقم صدق ده نگارم را

از کرم تازه کن بہارم را

انجام... و در بعضی تواریخ مسطور است کہ نزار بن... عدنان کہ در سلک اجداد

پیغمبر ما صلی اللہ علیہ وسلم، منسلک است، سہ پسر والا گہر بل سہ اختر خورشید

اثر... داشت و آن یک را ایاد نام بود.....

مذخب التواریخ*

۳۲

۱۲۲

بخط نستعلیق قرن سیزدهم هجری - ۳۶۵ ورق، $۱۰ \times ۶\frac{1}{۲}$ انچ ۱۷ سطر۔ ناقص الاخر۔

مؤلف این تاریخ عمومی کہ باسم "احسن التواریخ" نیز یاد شدہ، حسن بیگ

بن محمد بن الخاکی شیرازی (ص ۱، س ۷) متوفی ۱۰۲۲ هجری (۱۶۱۳ء) است۔ او این

*ص ۲، ص ۱۳ -

تاریخ را که محتوی واقعات عمومی انبیاء، اولیاء، سلاطین و مشایخ و علماست و تلخیص و انتخاب کتب مانند روضة الصفا، حبیب السیر، مجمل التواریخ، جهانگشای جوینی، تاریخ رشیدی و اکبر نامه وغیره است (ص ۲، س ۸-۱۲) در سال ۱۰۱۹ هـ (۱۶۱۰ ع) پایان رسانیده (ص ۲، س ۱-۲) نسخه حاضر فقط تا حالات ۹۹۸ هجری (۱۵۹۰ ع) نقل شده -

رش : استوری ص ۱۲۳ ؛ ریو ص ۸۸۶ الف ؛ عباسی ۱۵۹ -

آغاز: زبان قلم و قلم زبان را قدرت و قوت آن کجاست که وصف بیچونی ذات بی همتا و قادر توانا که عقل کل از کمال حیرت در بحر تفکر غوطه خورده، تواند کرد -

انجام : شاه عباس بنیاد خان ذوالقدر را حاکم شیراز کرده بقزوین معاودت نمود . . . قزوین چشم ابوطالب میرزا برادران خود و اسمعیل میرزا . . . را که . . . در قلعه محبوس ساخت -

تذکره تحفة الکرام*

۳۳

۳۶۶

بخط نستعلیق شکسته آمیز خود مؤلف بتاریخ جمادی الاول ۱۱۸۲ هجری (۱۷۶۸ ع) - ۳۴ ورق، $۱۱\frac{1}{4} \times ۸$ انچ، ۲۶ سطر - بعلاوه ۳۶ پاره کاغذ که بین بعضی اوراق چسبانیده شده.

مؤرخ این تاریخ که اسمش تذکره گذاشته شده، علی شیر قانع تتوی (ص ۱، س ۲) متولد ۱۱۴۰ هـ (۱۷۲۷ ع) و متوفی ۱۲۰۳ هـ (۱۷۸۸ ع) است - این نسخه مصنف است که بعضی یادداشتها را در اول نسخه نگاشته - بعضی ازین یادداشتها تواریخ ۱۲۰۱ هـ (۱۷۸۶ ع) و ۱۲۰۳ هـ (۱۷۸۸ ع) دارد و نیز بعضی مطالب را بر پاره های کاغذ نوشته بنسخه افزوده است - بعضی مطالب را بر حواشی بعضی صفحات اضافه نموده - در اول نسخه بعضی یادداشتهایی از پسر مصنف بنام غلام علی نیز دیده میشود که بعضی از آنها تواریخ ۱۲۰۵ هـ (۱۷۹۰ ع)، ۱۲۰۶ هـ (۱۷۹۱ ع) و ۱۲۰۷ هـ (۱۷۹۲ ع) هم دارد -

* ص ۱، س ۸ -

این تذکره در اصل یک کتاب تاریخ عمومی است در سه مجلد بشرح ذیل :

مجلد اول : حاوی مقدمه و سه دفتر است . مقدمه مشتمل بر ۲ ذکر : ۱- بلاد آفرینش
۲- خلقت چند . دفتر اول ذکر سائر انبیاء دوم ذکر ملوک ، سوم ذکر حکماء . دفتر دوم
دارای ۵ مجلس : ۱- اجداد آنحضرت صلعم ، ۲- از ولادت تا رحلت آنحضرت ، ۳- ذکر
خلفای اربعه - ۴- ذکر ائمه اطهار - ۵- ذکر مشاهیر اولاد ائمه - دفتر سوم در ۳ طبقه :
اول ذکر خلفای بنو امیه ۲- ذکر خلفای بنو عباس ۳- ذکر سلاطین جهان که معاصر بنو
عباس بودند -

مجلد دوم : متضمن احوال و تاریخ مختصر بلاد و قرای جهان (مثل هفت اقلیم یا آثار البلاد
و غیره)

مجلد سوم : حالات ولایت سند -

تاریخ تصنیف این تألیف ۱۱۸۱ هجری (۱۷۶۷ء) است ، چنانکه از قطعه زیر
بر سیاید :

شکر خدا که تذکره تحفة الکرام
سال تماسیت چو نمودم ز دل سؤال

اندر سه جلد یافته تزئین اختتام
اینک چه منتخب ز دل آمد مرا پیام

۱۱۸۱

سال تماسیت بنمودم ز دل سؤال
هاتف زده ندا که نو آئین انتخاب

۱۱۸۱

(۳۴۰ ب، س ۲۰ تا ۲۳)

این تاریخ بسال ۱۳۰۶ هجری (۱۸۸۶ء) از لکهنؤ و جلد سوم آن اخیراً از طرف
"سندھی ادبی اکیڈمی" کراچی بچاپ رسیده

بنا بر اطلاعات فوق نسخه زیر بحث ، قدیمترین و کامل ترین و معتبر ترین و
مهم ترین از تمام نسخ جهان است -

رش : استوری ص ۶۵۶ ؛ ریو ص ۸۳۶ ، ۹۵۰ ب ؛ بانکی پور ۶ : ۶۴ ؛ تذکرہ نویسی
ص ۳۰۳ ؛ اوریئنٹل کالج میگزین فروری ۱۹۳۸ء -

آغاز: بعد حمد خالقی کہ آثار کون و مکان رشحہای از عمان قدرت پیکران اوست و نعمت
مجزی کہ اخبارات انس و جان شمه‌ای از والا شانی آن والا شانسست...

انجام: شکر خدا کہ یافتہ تزئین انتخاب این تحفۃ الکرام بآئین انتخاب
سال تمامیت بنمودم ز دل سؤال هاتف زده ندا کہ نو آئین انتخاب

۱۱۸۱

کاتبہ جامعہ ۳ جمادی الاول ہزار و صد و ہشتاد و دو ہجری -

تاریخ ہند

(عمومی و صوبجات بنگال و آگرہ و کشمیر)

مثنوی قران السعدین*

۳۲
۱۰۶

بخط نستعلیق محمد قایم بن جعفر بتاریخ ۲۹ محرم ۱۱۰۶ ہجری (۱۷۲۳ء)
۱۳۳ ورق، ۹ × ۷ ۱/۲ انچ، ۱۵ بیت .

این مثنوی تاریخی از شاعر شہیر شبہ قارہ پاکستان و ہند حضرت امیر خسرو دہلوی متوفی ۷۲۵ ہجری (۱۳۲۵ء) است۔ او این مثنوی را بمناسبت ملاقات سلطان معزالدین کیقباد (سلطان دہلی ۶۸۶-۶۸۹ھ / ۱۲۸۷-۱۲۹۰ء) با پدرش سلطان ناصرالدین بغرا خان (سلطان بنگالہ ۶۸۱-۶۹۱ھ / ۱۲۸۲-۱۲۹۲ء) کہ در ۶۸۸ھ (۱۲۸۹ء) اتفاق افتاد در همان سال فقط در عرض سہ ماہ سرودہ۔ در حواشی و بین السطور این نسخہ شرح کلمات مشککہ را نیز دادہ اند۔ در لکھنؤ، علیگڑھ و تہران بچاپ رسیدہ۔

رش : ریو ص ۶۱۱ ؛ ایتھے ۱۱۸۶ ؛ باڈلین ۷۷۳ ؛ سپرنگر ص ۴۷۰ ؛ ایوانو ۵۶۳ ؛

بانکی پور ۱ : ۱۹۲ ؛ ڈھا کا ۷۶۔

آغاز: شکر گویم کہ بتوفیق خداوند جہان
نام این نامہ والاست 'قران السعدین'
بر سر نامہ ز توحید نوشتہ عنوان
کز بلندیش بسعدین سپہراست قران

انجام: دردا کہ دل ز خسرو بیچارہ سیرو
و آگہ نئی کہ این دل حیران کہ میرد
(بیت غزل کہ مشمول این مثنوی است)

* ص ۱، ص ۲ -
۱- در اصل : وآگہ -

نسخه دیگر

۳۵

۱۶۳

بخط نستعلیق قرن دوازهم هجری - ۱۳۳ ورق، ۸ × ۶ $\frac{۱}{۳}$ انچ، ۱۵ بیت - ناقص الاوسط .

آغاز: شکر گویم که بتوفیق خداوند جهان بر سر نامه ز توحید نوشتم عنوان

انجام: بو که بر آرد به چنین نامه نام
در نظر شاه مبادا کمین
بر در شه خدمتی شد والسلام
این غزلم ختم برین شد سخن

۳۶

مندیخ التواریخ

۱۲۳

بخط نستعلیق محمد بخش بتاریخ ۱۲۶۰ هجری (۱۸۴۳ء) - ۳۸۶ ورق، ۱۰ $\frac{۱}{۲}$ × ۶ $\frac{۱}{۲}$ انچ، ۲۱ سطر

مؤلف این تاریخ معروف که از سلطان سبکتگین تا اکبر است مؤرخ شمیر مولانا عبدالقادر بدایونی (ص ۳، س ۱۵) متولد ۵۹۴۷ (۱۵۴۰ء) و متوفی ۱۰۲۳ هجری (۱۶۱۵ء) است - او تألیف این تاریخ را بعد از اتمام 'انتخاب تاریخ کشمیر' در سال ۹۹۹ هجری شروع و طبق قطعه تاریخ در آخر نسخه، در سال ۱۰۰۳ هجری (۱۵۹۵ء) پایان برده (ورق ۳۸۵ ب) - او تاریخ خود را در طبقات زیر تقسیم نموده:

۱ - از سلطان ناصر الدین سبکتگین تا خسرو ملک

۲ - از شهاب الدین غوری تا ابراهیم لودهی

۳ - از بابر تا همایون ۴ - از جلوس اکبر تا ۱۰۰۳ هجری / ۱۵۹۵ء

در آخر این تاریخ مؤلف احوال مختصر علما و فضلا و شعرا و اسرای معاصر خود را نیز بیان نموده (ورق ۳۸۲ ب، س ۸) - در ۱۸۶۵ میلادی از کالکتہ بچاپ رسیده -

رش: استوری ۴۳۹؛ ریو ۲۲۲ ب؛ ایتھے ۲۳۴؛ باڈلین ۱۹۲؛ ایوانو ۱۱۹؛ بلوشہ ۵۳۴ -

آغاز: ای یافته نامہا ز نام تو رواج شاہان بدرت چو ما بدیشان محتاج

جہان پادشاہا با این دل بیحاصل کہ منزل دیو و دد شدہ سپاس تو چسان اندیشم و
با این زبان فرسودہ و بیہودہ گو کہ طعمہ گربہ و سگ گشتہ ستایش تو چگونه
سرایم

انجام: بنا بران بتاریخ روز جمعہ بیست و سوم از شہر جمید الثانی سنہ اربع و الف طناب
اطناب را کوتاہ ساختہ برین قدر اکتفا نمود و ازین قطعہ بعمل تعمیہ تاریخ یافت کہ:

شکر اللہ کہ باتمام رسید
سال تاریخ ز دل جستم گفت

منتخب از کرم ربانی

انتخابی کہ ندارد ثانی

۱۰۰۳

آئین اکبری

۳۷

۹۳

بخط نستعلیق شکستہ آمیز احمد علی شاہ بتاریخ ۱۲۵۰ھ / ۱۸۳۳ء
۳۰۹ ورق، ۱۵ × ۸¼ انچ، ۲۳ سطر.

مؤلف این اثر معروف فاضل و علامہ شہیر عہد اکبری ابوالفضل علامی بن مبارک
(ص ۱، س ۶) متولد ۹۵۸ھ (۱۵۵۱ء) و مقتول ۱۰۱۱ھ (۱۶۰۲ء) است کہ تفصیل نظم
و نسق و قواعد و قوانین ادارہ کردن کشور با آمار و اعداد مختلف را درین تالیف درج نمودہ۔
این کتاب در اصل دفتر سوم 'اکبر نامہ' است کہ باین نام خواندہ میشود۔ آئین اکبری در
سال ۱۰۰۵ یا ۱۰۰۶ھ / ۱۵۹۶ یا ۱۵۹۳ء تالیف شدہ چون دفتر اول اکبر نامہ در سال
۱۰۰۴ھ (۱۵۹۵ء) پایان رسیدہ و نیز نسخہای از آئین مکتوبہ ۱۰۰۷ھ / ۱۵۹۸ء در
کتاب استوری (ص ۵۴۹) یاد شدہ۔ در سال ۱۲۷۴ھ از دہلی و بسال ۱۸۷۳ء از کلکتہ
چاپ و منتشر شد۔

رش: ریبو ص ۲۳۸؛ ایتھے ۲۶۴؛ ایوانو ۱۲۷؛ عباسی ۵۱۱؛ استوری ۵۴۹،

بانکی پور ۷: ۵۱ -

آغاز: ای همه در پرده نهران راز تو
در تو هم آغاز و هم انجام گم

بیخبر انجام ز آغاز تو
هر دو به شہر قدمت نام گم

انجام: و ازین نعمتہای گوناگون مژده آن میرسد و دل سامعہ افروز می شنود کہ خاتمہ کار بر نیکوئی شود و ابدی سعادت یاوری نماید اگرچہ پور مبارک امروز مورد اضرار و عبرت نامہ جہانیان است و هنگامہ سہر و کین ازو در شورش و شر - باتمام رسید کتاب آئین اکبری....

توزک جہانگیری

۳۸
۱۰۰

بخط نستعلیق قرن دوازدهم ہجری - ۲۶۸ ورق، ۱۰ × ۶ انچ، ۱۷ سطر.

تالیف نورالدین جہانگیر پادشاہ دہلی (۱۰۱۳ تا ۱۰۳۷ھ / ۱۶۰۵ - ۱۶۲۷ء) کہ بسال ۱۰۳۷ھ وفات یافت - از ولادت خود تا سال ۱۰۲۷ھ / ۱۶۱۷ء واقعات اہم را درین کتاب درج نموده - در اول و آخر نسخہ سہر سید واجد علی شاہ والی لکنؤ (حکومت نومبر ۱۸۴۷ - - سپتامبر ۱۸۵۷ء) نیز ثبت است -

متن و ترجمہ این کتاب چندین بار در پاکستان و ہند بچاپ رسیدہ -

رش: استوری ص ۵۵۶؛ ریوص ۲۵۳ب؛ بانکی پور ۷: ۵۴؛ ایتھے ۳۰۹؛ باڈلین ۲۲۲ وغیرہ -
آغاز: از عنایات بیغایات الہی یکساعت نجومی از روز پنجشنبہ ہشتم جمادی الثانی سنہ ہزار و چہارہ ہجری گذشتہ در دارالخلافتہ آگرہ در سن سی و ہشت سالگی بر تخت سلطنت جلوس نمودم -

انجام: شب... شنبہ ۲۳ ربیع الاول ۱۰۲۷ھجری (۱۶۱۷ء) بعد از گذشتن چہارہ و نیم گھڑی، تحویل حضرت نیر اعظم و عطیہ بخش عالم بہ برج حمل اتفاق افتاد تا این نو روز جہان افروز دوازده سال از جلوس این نیاز مند درگاہ الہی بخیر و خوبی گذشتہ سال نو بمبارکی و فرخی آغاز شد -

اقبال نامہ جہانگیری

۳۹

۱۱۷

بخط نستعلیق ۲۰ جیٹھ ۱۸۹۶ بکرمی (مطابق ۱۸۳۹ء)

۱۲۸ ورق، $۱۱\frac{۳}{۴} \times ۶\frac{۳}{۴}$ انچ، ۲۲ سطر .

مؤلف این تاریخ محمد شریف معتمدخان بن دوست محمد متوفی ۱۰۴۹ھجری /
 ۱۶۳۹ء میباشد کہ وقایع سلطنت جہانگیر را از سال جلوس وی (۱۰۱۴ھ / ۱۶۰۵ء) تا
 سال وفات وی (۱۰۳۷ھ / ۱۶۲۷ء) بلکه تا جلوس شاہجہان درین تاریخ ضبط و ثبت نموده -
 در کلکتہ ، لکھنؤ و الہ آباد بچاپ رسیدہ -

رش : استوری ص ۵۶۱ ؛ ریوس ص ۲۵۵ الف ؛ ایتھے ۳۱۲ ؛ شیرانی ۱ : ۲۹ ؛ عباسی ۷۰۷ ،
 ۵۰۸ ؛ بانکی پور ۷ : ۶۰ ؛ باڈلین ۲۴۴ -

آغاز : شایستہ سریر سلطنت و فرمانروائی ، زبندہ افسر خلافت و کشور کشائی ، بلند اقبالی
 تواند بود کہ نہال مرادش از جویبار عنایت ایزدی سر سبز و شاداب باشد
 انجام خرمین زر مسکوک بر زمین و یسار نثار ریختہ دامن اہل حاجت را مالا مال
 مراد ساختند و از مردم شہر و دہ کہ بہ ہوای نظارہ آمدہ بودند از زمین کوچہ تا
 پشت بام خانہ ہای خلق ، انبوه بیرون از شمار و خارج از حساب تماشائی بودند -

نسخہ دیگر

۴۰

۱۲۷

بخط شکستہ استادانہ و کم نظیر مولوی حیات علی کہ در قرن سیزدہم ہجری میزیستہ -

۱۵۶ ورق، $۸\frac{۱}{۴} \times ۵\frac{۱}{۴}$ انچ، ۱۵ سطر .

در آخر این نسخہ ذکر حکما، و فضلا، و گویندہ ہا و سازندہ ہای معاصر نیز رفتہ

آغاز : شایستہ سریر سلطنت و فرمانروائی و زبندہ افسر خلافت و کشور کشائی بلند اقبالی
 تواند بود کہ نہال مرادش از جویبار رحمت ایزدی سر سبز و شاداب باشد -

انجام : ذکر گوینده‌ها و سازنده‌ها که در زمان آنحضرت بودند - حافظ ناد علی... حافظ
 عبدالله استاد محمد نائی... نغمه سرایان... جهانگیر دار، چتر خان، پرویز داد،
 خرم داد، ماکھو، خمره -

مآثر جهانگیری

۲۱
 ۱۰۵

بخط شکسته محمد بخش متخلص به آشوب بتاریخ ۱۱۹۳ هجری (۱۷۷۹ء)
 ۱۸۶ ورق، ۸ ۱/۲ × ۵ انچ، ۱۹ سطر - ناقص الاول -

مؤرخ این تاریخ خواجه کامگار مخاطب به غیرت خان متوفی ۱۰۵۰ هجری / ۱۶۴۰ء
 است که واقعات اعظم از ولادت جهانگیر تا جلوس شاهجهان را دربن تاریخ گنجائیده
 است - تاریخ تصنیف این کتاب ۱۰۴۰ هجری / ۱۶۳۰ء است - در آخر این کتاب چند مکتوب
 که جهانگیر و شاه عباس صفوی بیکدیگر فرستادند، نیز نقل شده و بعد از آن ۲۶ صفحه از
 'اقبالنامه جهانگیری' از محمد شریف معتمد خان و ۳۷ صفحه از 'شاهجهان نامه'
 محمد صالح کنبو نیز منقول است -

رش : استوری ص ۵۶۳ : ریو ۲۵۷ الف : ایتھے ۳۲۴ : بانکی پور ۷ : ۶۳

آغاز : ... روانه ملازمت شوند لیکن بنا بر بعضی ملاحظه‌های دور از کار این معنی را در
 توقف انداختند -

انجام : الحمد لله والمنه که این دستور العمل شاهنشاهی و منشور الآداب کار آدھی ، گنجنامه
 ارکان سلطنت و خلافت ، کارنامه دیوان عدل و رأفت باتمام رسید و باختتام انجامید
 و خلاصه وقایع و سوانح مرقوم قلم مشکین رقم گردید - ایزد جل و علاه جمیع اهل
 اسلام را حسن عاقبت و نیکی خاتمت نصیب کرداناد -

شاهجهان نامہ

۲۲

۱۲۳

بخط نستعلیق قرن سیزدهم هجری - ۱۹۵ ورق، ۱۱ × ۶ $\frac{۳}{۴}$ انچ، ۱۹ - ۲۱ سطر - ناقص الاول.

مؤرخ این تاریخ کہ بنام 'پادشاه نامہ' نیز یاد شدہ و محتوی واقعات عہد شاہجهانی از ۲۸ شعبان ۱۰۴۱ھ (۱۶۳۲ء) گرفته تا ۱۱ شوال ۱۰۴۵ھ (۱۶۳۶ء) است، مرزا جلال الدین عرف جلالا، طباطبائی زواری اصفہانی متوفی چندی قبل از ۱۰۸۳ھ (۱۶۷۲ء) میباشد۔ او در سال ۱۰۴۴ھ (۱۶۳۴ء) بعہد شاہجهان بہ ہند آمد و بعنوان وقائع نویس یک چندی بدربار او خدمت کرد و نتوانست تا دیر این کار را ادامہ دہد و از دست حاسدین بتنگ آمدہ بکشور خویش برگشت۔

رش : استوری ص ۵۶۵ ؛ ریو ص ۹۳۳ الف ؛ آصفیہ ۱ : ۲۴۴ .

آغاز: . . . پذیرای سعادت دو جہانی شد و از سجده خاک آستانہ سپہر نشانہ اش رأس المال سر افزای جاودانہ بدست آورد و سر اسب صرصر نسب عراقی

انجام : ابواب و ضبط مداخل و مخارج حصار بند بدل کلی داشتند ہمگی را بدست محبوس ساخت و قلعه را با جمیع اسباب بہ تسلیم نمودہ . . . مضافات و محال متعلقہ قلعه را بتصرف اولیای دولت روز افزون داد۔

۲۳

۱۲۶

ظفرنامہ عالمگیری

بخط نستعلیق بتاریخ ۱۲۰۶ھ (۱۷۹۱ء) - ۱۰۰ ورق، ۹ × ۵ $\frac{۱}{۴}$ انچ، ۱۱ سطر - کمی ناقص الاول .

مؤلف این تاریخ کہ باسم "واقعات عالمگیری" یا "تواریخ عالمگیری" یا "تاریخ اورنگ زیب" یا "عالمگیرنامہ" نیز یاد شدہ، عاقل خان رازی متوفی ۱۱۰۸ھ (۱۶۹۷ء) است.

۱۶۹۶ء است۔ او درین کتاب احوال و واقعات اورنگ زیب را از ولادت گرفته تا سال ۱۰۷۳ھ / ۱۶۶۲ء بیان نموده۔ احوال جنگہائی را کہ با شہزادگان دیگر نموده نیز داده۔ در آخر ذکر علالت و وفات شاہجہان بتاریخ ۱۰۷۶ھ / ۱۶۶۵ء نموده۔ ذکر تعمیر تاج محل نیز درین تاریخ موجود است۔ در ۱۹۳۶ء بکوشش دکتر عبداللہ چغتائی از لاہور بچاپ رسیدہ۔

رش : استوری ص ۵۸۴؛ ایتھے ۱۱۲۴؛ ریو ص ۲۶۵؛ ڈھا کا ۹، شیرانی ۱ : ۳۰؛ بانکی پور ض ۲ : ۱۶۹؛ ایوانو ۱۵۹۔

آغاز: ... آن قطب فلک سلطنت و جہاننداری، مرکز دایرہ عظمت و بختیاری، مقتدای خوانین جم شکوہ...

انجام: ... بران حضرت نماز خواندند و مطابق سنن سید المرسلین صلوات علیہ وسلم والسلام جسد لطیف و جثہ شریف دران مرقد منور و مضجع مطہر نہادہ بمغفرت سبحانی و رحمت رحمانی سپردند۔

نسخہ دیگر

۲۲

۹۵

بخط نستعلیق شکستہ آمیز بتاریخ ۱۲۲۹ھ / ۱۸۱۴ء۔ ۹۰ ورق، ۹' × ۵' انچ، ۱۴ سطر۔

در آخر این نسخہ کہ نامش "ظفر نامہ عالمگیری" (۸ ب، ۸ س) آمدہ مکتوب

شاہ ایران بنام محمد شاہ (در دہ صفحہ) نیز درج است۔

آغاز: ابوالمظفر محی الدین محمد اورنگ زیب بہادر پادشاہ غازی ابد اللہ ملکہ و سلطانہ آن قطب فلک سلطنت و جہاننداری، مرکز دایرہ عظمت و بختیاری...

انجام: و مطابق سنن سنیہ حضرت سید المرسلین صلوات اللہ و سلامہ، جثہ لطیف و جسد شریفش در مرقد منور و مضجع مطہر نہادہ بمغفرت سبحانی و رحمت رحمانی سپردند۔

۱- در اصل : جسہ -

۴۴
نسخہ دیگر

بنام

(واقعات عالمگیری)

۲۵

۱۰۸

قسمتی بخط نستعلیق و قسمتی بخط شکستہ غلام مرتضی عرف خوجم
بتاریخ ۱۷ جمادی الاول ۱۲۳۵ھ/۱۸۲۰ء در لکھنؤ۔

نام این نسخہ ”تاریخ اورنگ زیب“ (۴۲ الف، س ۱) نوشته شدہ۔

آغاز: ابوالمظفر محی الدین محمد اورنگ زیب بہادر شاہ پادشاہ غازی۔ آن قطب فلک
سلطنت و جہانداری، مرکز دایرہ عظمت و بختیاری...

انجام: بران حضرت نماز خواندند و مطابق سن سید المرسلین خاتم النبیین احمد مصطفی
محمد مجتبی صلوٰۃ اللہ والسلام علیہ، جثہ لطیف و جسد شریفش دران مرقد منورہ
و روضہ مطہرہ نہادہ بمغفرت سبحانی و رحمت یزدانی سپردند۔

مرآة العالم*

۲۶

۱۱۸

بخط نستعلیق قرن دوازدهم ہجری - ۳۸۵ ورق، ۹ × ۵ ۱/۲ انچ، ۱۹ سطر۔ ناقص الاخر۔

مؤلف این تاریخ کہ احوال انبیای کرام و وقایع تاریخی تا زمان عالمگیر دران درج
است، شیخ محمد بقاء سہارنپوری متولد ۱۰۳۷ھ (۱۶۲۷ء) و متوفی ۱۰۹۴ھ (۱۶۸۳ء) است
کہ برای بختاور خان (ص ۴، س ۸) متوفی ۱۰۹۶ھ جری/۱۶۸۵ء نوشتہ۔ او این تاریخ را
بسال ۱۰۷۸ھ جری/۱۶۶۷ء پایان بردہ، چنانکہ از قطعہ زیر روشن است:

شد دفتر دلیذیر مرقوم در عہد شہنشہ زمانہ
تاریخش گفت ہاتف غیب مرآت سکندر زمانہ

۱۰۷۸

*ص ۱، س ۵، ۲ نیز ص ۴، س ۸۔
۱۔ در اصل: دار۔

نسخه حاضر فقط تا احوال اولاد شاهجهان است و قسمتی که دران وقایع اورنگ زیب درج است درین نسخه نیست۔ علاوه بر مقدمه و خاتمه، این کتاب دارای هفت آرایش است بقرار زیر:

- ۱۔ انبیاء و حکماء، ملوک عجم قدیم و ساسانیان۔ ۲۔ حالات سید کائنات صاعم، خلفای راشدین، ائمه، محدثین و مشائخ۔ ۳۔ ملوک بنی امیه، خلفای عباسیه و سلاطین روم و ترک۔ ۴۔ ذکر صاحبقران امیر تیمور و فرزندانش که بر ایران و توران حکومت کردند۔ ۵۔ سلاطین دهلی از شهاب الدین غوری تا استیلای بابر۔ ۶۔ سلاطین گورگانیہ از بابر تا شاهجهان۔ ۷۔ احوال عالمگیر۔

رش: استوری ص ۱۳۲؛ ریو ص ۱۲۵ب؛ باڈلین ۱۱۴؛ ایتھے ۱۲۴؛ ایوانو (کرزن) ۶؛ بانکی پور ۶: ۵۵۔

آغاز: برترین گوهری که تاجداران کشور فصاحت و تخت نشینان خطہ بلاغت را پیرایه افتخار باشد حمد و ثنای یگانه ایست که 'مرآت عالم' جلوه‌گاہ بدایع قدرت اوست۔

انجام: انزوا و عزلت حضرت فردوس آشیانی در ضمن گرامی احوال نعمت اشمال پادشاه دین پناه مرقوم کک سوانح نگار خواهد گردید۔ این نمایش بذکر اسامی اولاد والا نژاد آن پادشاه با عدل و داد زینت اتمام و پیرایه اختتام یافت۔

جنگنامه اعظم شاه و بهادر شاه*

پسران اورنگ زیب

۲۷

۱۰۹

بخط شکسته غلام مرتضی خان عرف خوجم، بتاريخ ۲ جمادی الثانی

۱۲۳۵/۱۸۲۰ء در لکھنؤ۔ ۱۳ ورق، ۸×۵ انج، ۱۵ سطر۔

این جنگنامه که دران ذکر جنگ و نزاع‌های پسران اورنگ زیب یعنی اعظم شاه و بهادر شاه رفته، تألیف مرزا محمد نورالدین متخلص به نعمت خان عالی شیرازی متوفی

* ورق ۱۳ الف، س ۴۔

۱۱۲۳/۵۱۰۰ء میباید - او این جنگنامہ را از وقائع جنگ اورنگ زیب با راجہ اودے پور شروع نموده ولی در نسخہ حاضر فقط احوال جنگہای پسران عالمگیر نقل شدہ -

در سال ۱۲۵۹ھ / ۱۸۴۳ء از لکھنؤ و در سال ۱۲۷۹ھ / ۱۸۶۲ء از کانپور منسخر شد و بعد ازان نیز چندین بار درین دو شہر بچاپ رسید -

رش : استوری ص ۵۹۲ ؛ ریو ۰۴۹ اب ؛ ایوانو (کرزن) ۱۶۲ ، ض ۱ : ۷۶۱ ؛ بانکی پور ۱۷ : ۱۶۲ ؛ شیرانی ۱ : ۳۶ -

آغاز: زیب دیباچہ سخن ، نیایش بی نیازست کہ در بارگہ کبریایش ، زبان چون و چرا لال است و در جناب عظمت والایش مقولہ کم و کیف از امر محال ...

انجام : مذہم خان را کہ از ابتدای متوجہ شدن الویہ عالیہ بہ ہندوستان تا الان بفراوان تردد و حسن تدبیر جانفشانی بکار بردہ بخطاب خانخانان بہادر مظفر جنگ شرف اختصاص بخشیدہ ... و بخطاب و القاب و ترقیات منصب ، فرق عزت بر افراختند -

رقایم کرایم*

۲۸

۱۰۷

بخط شکستہ قرن دوازدهم ہجری - ۵۱ ورق ، ۷ × ۳ ۱/۴ انچ ، ۱۶ سطر -

نسخہ حاضر را کہ کہ مشتمل بر رقعات و شقہجات عالمگیر است ، سید اشرف خان میر محمد حسینی (ص ۱ ، س ۷) ولد میر عبدالکریم ملقب بہ امیر خان ترتیب دادہ - میر عبدالکریم در سال ۱۱۳۱ھ / ۱۷۱۹ء فوت کردہ و مرتب این رقعات را کمی بعد از فوت او جمع کردہ و بنام او کردہ - اغلب این رقعات بنام میر عبدالکریم است - بر سر ورق سہر 'ماہ یار علی خان' نیز ثبت است کہ تاریخش ۱۱۴۹ھ / ۱۷۳۶ء خواندہ میشود - بنا برین این نسخہ پیش ازین تاریخ کتابت شدہ - در آخر این نسخہ سالہای تولد و جلوس و وفات شاہان مغلیہ از امیر تیمور گرفتہ تا شاہ عالم متوفی ۱۲۲۲ھ / ۱۸۰۷ء نیز بخط دیگری درج است - شاید این اطلاعات را چودھری سیدھے مل نوشتہ کہ سہر او نیز بتاریخ ۱۲۳۱ھ / ۱۸۱۵ء در آخر نسخہ ثبت است -

* ص ۱ ، س ۱۰ -

۱ - در اصل : حاصل نمودہ -

رش : ریو ص ۴۰۰ ؛ ایتھے ۳۷۵ ؛ باڈلین ۲۵۳ ؛ عباسی ۴۶۴ ؛ شیرانی ۱ : ۴۰ -

آغاز : سخن جانست و دیگر گفتگو جانا زسن بشنو اگر هر لحظه جان تازه ای خواهی سخن بشنو
خاصه سخن سلاطین خرد پژوه و خسروان بیدار مغز . . . کلمات سعادت تاثیر پادشاه
پادشاهان . . . فرمانروای کشور دلنوازی ابو المظفر محی الدین محمد اورنگ زیب
پادشاه غازی . . .

انجام : شقه : درین مقدمه به از خیر اندیش خان کسی نیست اما میگویند که چشمها از
کار رفته - باری او یا دیگری [را] مقرر کنند - عتیق الله خان هم خود راه باین کو
دارد -

نسخه دیگر

۲۹
۱۱۲

بخط شکسته منگل سین قوم کائیه ساکن مراد آباد، بتاریخ ۱۵ جمادی الاول
۱۲۲۷ هجری/۱۸۱۲ء، ۵ ورق، ۱۰ × ۶^۱/_۲ انچ، ۱۶ سطر .

درین نسخه فقط نه شقه یا رقعہ از "رقائم کرائم" درج است - صفحه اول از
جهانگیر نامہ است و بعد عبارت رقعات شروع میشود - در آخر این نسخه ۱۸ مسوده و نمونہ
از عرایض و تمہیت نامہها و تعزیت نامہها وغیرہ نقل شدہ -

آغاز : بظہور آمد و جمع کردن کسان قزلباش و افغانان کہ ہریک دیو صورت و
شیر پیکر بودند . . . سخن جانست و دیگر گفتگو جانا زسن بشنو
اگر هر لحظه جان تازه خواهی این سخن بشنو
خاصه سخن سلاطین خرد پژوه و خسروان بیدار مغز . . .

انجام : هر کہ آمد بران مزید کرد - ابراہیم خان را تا انفصال مقدمہ فاضی و دیگر مردم
کشمیر کار نمیشود و . . . ہم معلوم -

۱- در اصل : جانان -

فتوحات نامہ صمدی*

۵۰

۱۰۴

بخط نستعلیق قرن دوازدهم هجری - ۲۲ ورق ۸ × ۵ انچ، ۱۵ سطر۔

مؤلف این تاریخ که مشتمل بر احوال و جنگها و فتوحاتِ عبدالصمد خان دلیر جنگ حاکمِ لاهور متوفی ۱۱۵۰ هجری / ۱۷۳۷ء است، غلام محی الدین است - او این کتاب را بعهد محمد شاه بعد از ۱۱۳۵ هجری / ۱۷۲۲ء تألیف نموده - بعد از هر واقعه یک مثنوی نیز گفته که در نسخه موجود است - در آخر این نسخه چند صفحه محتوی مکاتیب است که یکی از آنها بتاریخ ۱۱۵۶ هجری / ۱۷۴۳ء نگاشته شد - ازاینکه تا کنون فقط یک نسخه دیگر ازین تاریخ در فهرستهای مطبوعه دنیا آمده است، یکی از نوادر است -

در حاشیه این نسخه اشعار شعرا مثل فطرت، شوکت، سید، آصفی، بیخود، ناصر علی، صائب، و غنی وغیره، نیز منقول است -

رث : ریو ص ۹۷۰ ب -

آغاز: بنام جهانداور بی نشان	که میدان کنهش بود لامکان...
محمد شهنشاه ملک و ملک	بگرد سرش دوره نه فلک
انجام: مکافات اعمال بیکار نیست	خنک آنکه مغرور پندار نیست
شد افغان مغرور آفت شکار	ظفرها بنواب ما مزد کار

رمز و اشارہ‌های عالمگیری*

بخط شکستہ کرم علی بتاریخ ۲۸ صفر ۱۲۲۰ هجری/۶۱۸۰۵ -
۵۰ ورق، ۱۰ × ۶ ¼ انچ، ۲۰ تا ۲۸ سطر۔

کتاب مزبور مشتمل بر 'رقعات خاص' عالمگیر پادشاه است کہ سید ہمال متخاص بہ رام (ورق ۶ الف، س ۱۱) آنها را بفرمایش راجہ آیامل (ورق ۶ الف، س ۱) در سال ۱۱۵۷ھ/۶۱۷۴۴ (ورق ۶ الف، س ۲، ۳) جمع آوری نموده و بصورت کتابی در آورده است۔ از اسم این کتاب تاریخ تصنیف برمیآید چنانکہ خود گفته :

نام 'رقعات خاص' و ہم تاریخش

شد 'رمز و اشارہ های عالمگیری' (ورق ۶ الف، س ۲)

بطوریکہ در بیت فوق دیدہ شد "رقعات خاص" نیز اسم این رقعات است۔ دربن رقعات رمز و اشارہ‌های خاصی بکار رفته و مدون در دیباچہ آنها را شرح داده۔ دربن مجموعہ رقعدای از داراشکوہ نیز هست کہ پیش از قتل خود برای جان بخشی باورنگک زیب نوشتہ بود۔ ازاینکہ نسخہ‌های زیادی ازین مجموعہ رقعات در فہارس مطبوعہ نیامدہ، یکی از نوادرست۔

رش : ریو ص ۴۰۱ -

آغاز: تمہید نگارش کلام و تسوید گزارش مرام تحمید واحد بر حق و توحید محیط منطق است کہ صورت مثال موصوف بصفتانش معنی بی نظیر و برتر ذات نفس آباتش عالمگیر... اورنگ نشین ملک وحدت زینندہ بفرق چتر نثرت۔

انجام: جواب حضرت عالمگیر برخاستہ، رقعدہ۔ الان و قد غضبت قیل و لنت من الحفسدین۔

* ۶ الف، س ۲، ۳ -

مثنوی تیمور شاه

۵۲

۱۰۲

بخط نستعلیق شکسته آمیز قرن سیزدهم هجری - ۴۹ ورق، ۸ × ۵ انچ، ۱۱ بیت -
ناقص الاخر -

گوینده این مثنوی تاریخی که بنام تیمور شاه ابدالی گفته شد شاعری است متخاص
به فیضی - تیمور شاه از طرف احمد شاه ابدالی در سال ۱۱۷۰-۱۱۷۱ هـ / مه ۱۷۵۷ - آوریل
۱۷۵۸ میلادی حاکم لاهور معین شده بود - درباره تیمور شاه چنین گفته :

به پیوندم این قصه دلگشاه بنام شه تیمور دین پناه

مدح احمد شاه ابدالی و تاریخ وفاتش و مرثیه اش (ورق ۷ الف) نیز درین مثنوی
موجود است - واقعات تخت نشینی شاهزاده سلیمان را نیز نظم کرده -

تخلص شاعر در بیت زیر آمده :

چو فیضی گر اهل دل جان بباز
که مردن بر دوستان زندگیت

اطلاعات مفیدی درباره اواخر عهد مغول درین مثنوی دیده میشود و نسخه دیگری
ازان در فهارس مطبوعه بچشم نخورد -

آغاز:	بنام خداوند لیل و نهار	که از خاک خار آرد و گل ز خار
	کریم خطا بخش روزی رسان	پناه کسان و کس بیکسان
انجام	هیونان زرین جلاجل چو کوه	به پی کرده کوه و بیابان ستوه
	تگاور نویدان چون پیل مست	پیویه ز باد صبا برده دست

بخط نستعلیق منشی غفرالله عرف خیرات الله بتاریخ ۱۸ جمادی الثانی ۱۲۳۷ هجری مطابق ۱۸۳۱ میلادی - ۸۷ ورق، $۱۰\frac{۳}{۴} \times ۶\frac{۱}{۴}$ انچ، ۱۷ سطر -

مؤلف این تالیف که مجموعه داستانهای تاریخی درباره شاهان تیموری هند است دلیت رائے مخاطب به دلیت سنگھ احمدآبادی پسر گلاب رائے (۸۶ ب، ۳ س، ۵ م) میباشد - او این کتاب را که محتوی واقعات زمان امیر تیمور تا راجه راجیندر مادھو سنگھ والی ریاست انبیر است بسن ۵۷ سالگی (۸۶ ب، ۱۰ س) بفرمایش راجه مادھو سنگھ متوفی ۱۱۸۱ هـ (۱۷۷۷ ع) تالیف نموده - دلیت رائے این اثر خود را کمی بعد از مرگ راجه پیاپان برده - در آخر این تالیف سخنان دانش آموز و دلیپذیر از دانشمندان و بزرگان دین و مادھو سنگھ را نیز درج نموده که یک ثلث کتاب را فرا گرفته است - نسخه ای ازین کتاب در دانشگاه پنجاب (ذخیره شیرانی) نیز موجود است -

رش : استوری ص ۵۱۹؛ ریو ۱۰۰۵ ب؛ ایوانو (کرزن) ۱۱۹ -

آغاز: ملاحظت مقال از مدح سمدوحیست که جلوه اش مستغنی است از خط و خال کم و کیف و قدرتش مبراست از شائبه میل و حیف.....

انجام: زانکه هشیاری و فراموشی هست اندر بشر بمهدوشی -

* ص ۲، ۳ و ۸۷، ۱ س ۲ -

بیان واقع*

۵۲

۱۰۶

بخط شکسته بتاریخ ۱۴ رمضان ۱۲۱۳ هـ (۱۸۰۰ء) - ۱۹۷۷ صفحه، ۷ × ۴ انچ، ۱۵ سطر۔
 مؤرخ این تاریخ کہ باسم "نادر نامہ" یا "تاریخ نادری" نیز یاد شدہ، خواجہ
 عبدالکریم ولد خواجہ عاقبت محمود بن خواجہ محمد بلاقی است (ص ۱، س ۷)۔ مؤلف در
 یورش نادر شاہ بدہلی بدست سپاہیان وی دستگیر شدہ بود و لشکریان نادر شاہ او را
 بہ افغانستان بردند۔ مدتی بعد از آنجا رھائی یافتہ رھسپار مکہ شدہ و فریضہ حج ادا کردہ در
 سال ۱۱۵۶ هـ (۱۷۴۳ء) بدہلی باز گشت۔ دوران این یورش او ہر چہ در دہلی و افغانستان
 و بلاد ایران بچشم خویش دیدہ بود درین تاریخ ضبط نمود و احوال زمان خود را تا سال
 ۱۱۹۸ هـ (۱۷۸۳ء) بیان نمودہ۔ تمام نسخ کہ در کتاب استوری یاد شدہ از لحاظ تاریخ
 کتابت مؤخر تر ازین نسخہ میباشند۔ این کتاب مشتمل بر پنج باب و خاتمہ است بقرار زیر۔
 ۱۔ در ذکر عروج و خروج نادر و آمدن او بہ ہندوستان ۲۔ در بیان معاودت نادر
 بتوران، خراسان و مازندران تا دارالسلطنت قزوین کہ بندہ عاصی درانجا برای طواف و حج
 بیت اللہ رخصت گرفتہ ۳۔ در ذکر وقایع در اطراف عراق ۴۔ از ابتدای ورود بہ بندر
 ہوگلی تا انتقال نادر شاہ ۵۔ در ذکر وقایع احمد شاہ ۶۔ خاتمہ
 کتاب حاضر از طرف ادارہ تحقیقات پاکستان، دانشگاہ پنجاب، لاہور زیر چاپ است۔
 رش : استوری ص ۳۲۶؛ ریو ص ۱۰۰۸، ب ۳۸۱، ب ۳۸۲؛ باڈلین ۳۸۲؛ عباسی ۵۳۳؛
 ایتھے ۵۶۶؛ ڈھاکا ص ۳۳۵؛ شیرانی ۱ : ۵۶۔
 آغاز : الہی بحفل آرا کن بذکر خود زبانم را تجلی شعلہ گردان در سخن شمع بیانم را
 الحمد للہ الذی علم الانسان... حقیر سراپا تقصیر بواسطہ... خطہ کشمیر جنت
 نظیر...
 انجام : نواب معین الملک صوبہ دار پنجاب کہ خالوی حقیقی و خسرو عماد الملک بود برای
 کمک رسیدہ باعث مزید... گردید۔ میخواستند کہ بدستور حریف در جنگ سد
 نشینی نمایند کہ بچہت خان بہادر اظہار... سی کردہ [باشند]

تاریخ عالم آشوب*

۵۵
۹۷

بخط نستعلیق شکسته آمیز قرن نوزدهم میلادی - ۱۹۱ ورق، ۹ × ۱۰ انج،
۱۷ سطر - ناقص الاخر -

مؤلف این کتاب تاریخ که باسم 'عبرت نامه' هم موسوم است، مولوی خیرالدین محمد اله آبادی (ص ۲، س ۷) متولد ۱۱۶۵ هـ (۱۷۵۲ء) و متوفی ۱۲۳۳ هـ جری (۱۸۲۷ء) است - او این تاریخ را که بفرمایش گورنر جنرل مسٹر هیستین بهادر (Lord Hastings) جلادت جنگ، نگاشته شد، در سال ۱۲۳۵ هـ (۱۸۱۹ء) بپایان رسانیده (ص ۵، س ۱۰) و دران واقعات این مملکت را از وفات عالمگیر (۱۱۱۸ هـ / ۱۷۱۶ء) گرفته تا سال ۱۲۰۰ هـ (۱۷۹۰ء) که زبان شاه عالم ثانی بود بیان نموده و نیز افزوده که: "وقایع هر ساله در ملک را که موجب عبرت دیده و ران بود... آراستم و باسم 'عالم آشوب' موسومش ساختم (ص ۵، س ۶) نسخه حاضر تا وقایع بهادر شاه (۱۱۷۳ هـ / ۱۷۵۹ء) میرسد -

رش: استوری ص ۶۳۱؛ ریو ۹۳۶؛ ایوانو ۱۷۷؛ بانکی پور ۳: ۹۶ -

آغاز: سپاس و ثناء صانع سوانح مصنوعات را سزاست آید از گردش روزدر و تبدیل آثار و لیل و نهار چها حوادث تازه و کوائف بی اندازه از مکن بظنون، بر منحصه شهود آشکار ساخته -

انجام: شجاع الدوله بملک و صوبه خود برگشته هفتم جمادی الاول سنه ۱۱۷۳ هـ و سبب و مایه و الف وارد بلگرام و نهم منه داخل لکنؤ کردید -

* ص ۵، س ۶ -

خلاصه الاذکار*

۵۶

۱۳۰

بخط نستعلیق بتاریخ ۲۹ شعبان ۱۲۵۱ هجری (۱۸۳۵ء) کہ دران دست بردہ شد۔
 شاید ۱۲۵۵ھ (۱۸۳۹ء) یا ۱۲۵۸ هجری (۱۸۴۲ء) بودہ۔
 ۹۶ ورق، ۱۰.۱/۴ × ۶.۱/۴ انچ، ۱۹ سطر۔

مؤرخ این تاریخ کہ بنام رابرٹ کٹکاف صاحب بہادر سشن جج (داد گستر) نوشتہ شد، اکبر علی سہارنپوری است (ص ۲، س ۴)۔ او این تاریخ را کہ مشتمل بر دو مقالہ است، در سال ۱۲۴۹ھ (۱۸۳۳ء) پایان رسانیدہ (ص ۲، س ۱۸)۔ مقالہ اول محتوی حالات مختصر از امیر تیمور گورگانی تا ۱۱۴۰ هجری (۱۷۲۷ء) است کہ زمان نجیب الدولہ بودہ و مقالہ دوم محتوی احوال بنگالہ، عظیم آباد، اوڑیسہ و صوبہ ہای دیگر تا زمان محمد اکبر شاہ (۱۲۲۱-۱۲۵۳ھ / ۱۸۰۶-۱۸۳۷ء) است۔ در اصل این تاریخ خلاصہ ایست از زبده التواریخ عبدالکریم و سیر المتاخرین سید غلام حسین طباطبائی۔
 ذکر این تاریخ در کتاب استوری نیامدہ نسخہای ازین تاریخ در کتابخانہ دانشگاہ پنجاب (ذخیرہ شیرانی) و فقط ۴ صفحہ در کتابخانہ سہزادہ بریتانیہ نیز محفوظ است (ریو ص ۱۰۷ ب) و ازینجہت یکی از نوادراست۔

رش : شیرانی ۱ : ۳۸

آغاز: جواہر زواہر حمد و ثناء نثار بارگہ عالیجاہ مالک الملکی است کہ در طرفہ العین یکی را خلعت عزت در بر و دیگری را خاک ذلت بر سر میگردداند۔

انجام: شاہ عالم [۱۱۷۳-۱۲۰۲ھ] ازین جہان فانی بعارضہ جسمانی رحلت نمود و بدرگہ شاہ قطب الدین مدفون گردید۔ بعدہ ناظم الدولہ سیٹن صاحب باتفاق شاہ نواز خان [و] امرای عالم شاہی، محمد اکبر شاہزادہ ولی عہد را بر تخت خلافت نشانند و تا حال کہ سنہ یکہزار و دو صد و چہل و نہ ہجری است بادشاہ ظل اللہ محمد اکبر شاہ در قلعہ مبارک شاہجہان آباد بکمال شوکت و جاہ، بحمایت صاحبان عالیشان انگریز بہادر مصروف برقاہ خلق و رعایاست۔

* ص ۲، س ۱۵، ۱۶۔

بخط نستعلیق بتاریخ ۱۱ شوال ۱۲۶۱ هجری (۱۸۴۵ء) -
۲۷ ورق، ۱۲ × ۷ انچ، بصورت جدول -

مؤلف این رساله راهنمای شهیر مسلمانان هند سر سید احمد خان (ص ۱، س ۸) بن سید متقی خان، متولد ۱۸۱۷ میلادی و متوفی ۱۸۹۸ میلادی است - او این رساله را در سال ۱۲۵۵ هـ برابر با ۱۸۳۹ میلادی تألیف نموده (ص آخر، س ۸) - درین رساله اطلاعات مفید و مختصری از قبیل تاریخ تولد، تاریخ جلوس، تاریخ وفات، لقب در حیات و لقب بعد از ممات، نام پدر و غیره دربارهٔ ۳۳ پادشاه سلطنت دهلی از امیر تیمور گرفته تا بهادر شاه که در سال ۱۲۵۳ هجری (۱۸۳۷ء) جلوس کرده، داده شد - در اول رساله مقدمه‌ای نگاشته که دران احوال خود و مختصری دربارهٔ آباء و اجداد خود درج نموده - این رساله بسال ۱۸۴۰ء در اکبر آباد (آگره) و بسال ۱۲۶۸ هـ / ۱۸۵۱ء در دهلی بچاپ رسیده -

رش : استوری ص ۴۸۷ ؛ ریو ص ۲۸۴ ب ؛ بانکی پور ۷ : ۱۱۴ -

آغاز: از انجا که گل زمین خیر البقاع دهلی که پاره‌ای از آن از وقت گل کردن نهبال دولت شاهجهان پادشاه صاحبقران ثانی ... به شاهجهان آباد موسوم است، همیشه دارالایات را جهانی والا شأن و دارالخلافت پادشاهان عالی دودمان ...

انجام : ترتیب یافت هر که این نسخه جام جم نام
خامد بعزم سالیس بگرفت مهر و مهر
هم مهر و هم قلم را تاریخ دلکش آمد
آئینه سکندر جاء به است بنکر

[غائب]^۲

۱- در اصل: مضطر -

۲- این قطعه تاریخ از غالب دهلوی است - (افادات استاد محترم جناب آقای پرفسور سید وزیرالحسن عابدی) -

رقعات عالمگیری

۵۸

۱۱۳

بخط شکسته منشی پرشاد پنڈت بتاریخ ۲۲ صفر ۱۲۳۱ هجری /
۶۱۸۱۶ - ۴۸ ورق، ۶×۸ انچ، ۱۵-۱۷ سطر-

نام مدون این رقعات مجهول است و معلوم نیست که تدوین اینها بچه زمانی بعمل آمده است - دو رقعۀ اول بنام شاهجهان است و رقعہهای بعد بنام فرزندان و امرای دولت است - در آخر چهار وصیت نامه نیز منقول است - چندین مجموعه از رقعات عالمگیر در دنیا موجود است و بعضی از آنها بچاپ نیز رسیده -

رش : ریو ص ۸۰۱ : باڈلین ۲۵۲ ، ۲۵۴ : ایوانو (کرزن) ۱۴۸ : ڈهاکا ص ۳۶۶ -

آغاز: و منہ المدد بالمعاد - بجناب اعلیحضرت در جواب خطیکہ مشتملبر طلب خواجہ سرای... رسیده بود ، تحریر یافت - بعد از ادای مراسم عقیدت بعرض اقدس میرساند کہ فرمان والا شان سراسر نگاشته قلم مبارک... عز وصول بخشیده -

انجام : هر که بدارالخلافت راضی باشد ده صوبه ملک قدیم شاهجهان آباد و پنجاب و کابل و ملتان و تہتہ و بنگالہ و بہار و الہ آباد و اودہ و اوریسہ - والسلام والا کرام -

وقایع سکھان

۵۹

۹۲

قسمتی بخط نستعلیق و قسمتی بخط شکسته قرن نوزدهم میلادی
۱۵۹ ورق، ۱۲×۱۰ انچ، ۱۹ سطر-

مؤرخ این تاریخ کہ محتوی واقعات حکومت سیکھا، از مہاراجہ رنجیت سنگھ (حکومت ۱۷۹۹ تا ۱۸۳۹ء) تا سکھان رام کھریہ میباشد سردار لعل سنگھ ولد سردار گنڈا سنگھ (ص ۱، س ۴) است - مؤلف واقعات تسخیر کشمیر و لاهور و ملتان، بدست سیکھا، را

نیز درج نموده - نسخه دیگری ازین تاریخ در فهرس مطبوعه بچشم نخورد و ازینجهت یکی از نوادر است -

آغاز: بعد نیایش و ستایش ایزد مطلق که هر رهنورد بادیۀ ایجاد و تکوین را جیتۀ فرق عقیدت است و طبقات بشر را که بر همه مخلوقات و جمیع کاینات در شرف ایجاد بوجوهات تفوق دارند

انجام: و مدت حیات معهود خود در آنجا بر آورده - در میان قلعه انتقال کرد و اولاد آن در کیور چهره های (؟) سرکار شرف ملازمت دارند و تفصیل پرگنات مقبوضۀ سرداران مذکور اینست

گلدستۀ همیشه بهار
(تاریخ آگره)

۶۰
۱۱۹ (۲)

بخط نستعلیق قرن سیزدهم هجری - ۵ ورق، ۹ × ۱۴ آنچ، ۱۵ سطر -

اسم مؤلف این رساله که در اصل تاریخ مختصر آگره، از قدیم الایام تا روزگاران جهانگیر (۵۱۰۱۳ - ۵۱۰۳۷) است، معلوم نشد - او خود را یکی از اهالی آگره معرفی کرده بدین کلمات:

”دارالخلافة که وطن مؤلف این گلدستۀ همیشه بهار، است“ (ص ۱) - دربارهٔ رجال و حکام و عمارات و مزارات آگره اطلاعاتی از نگارشات جهانگیر اخذ کرده و برای ما بیان نموده - دربارهٔ تاج محل نیز اطلاعات مفیدی درج نموده است - سال ۱۰۴۵ (۱۶۳۵) نیز در رساله دیده میشود -

نسخه دیگری ازین تاریخ در فهرس مطبوعه دیده نشد و ازینجهت یکی از نوادر است -

آغاز: در اصل آگره دیہی بود از توابع بیانه و قلعه خشین (خشتی) از قدیم داشت.

انجام: درون و برون آن بقعه منیعہ تختہ‌های سنگ مرمر بصفائی تمام وصل یافته گویا موج نور است کہ از تہ و بالای آنمکان جوش میزند۔

تاریخ کشمیر

۶۱
۱۱۶

بخط شکسته بتاریخ ۹ شوال ۱۲۱۴ هجری (۱۸۰۰ء) - ۲۹ ورق، $۸\frac{1}{۴} \times ۵\frac{1}{۴}$ انج، ۱۵ سطر۔

مؤرخ این تاریخ کہ دران احوال کشمیر از قدیم الایام تا سال ۱۱۲۲ هجری (۱۷۱۰ء) باختصار بیان نموده شد، نرائن کول عاجز است (ص ۳، س ۱۰)۔ تاریخ تصنیف این کتاب نیز ۱۱۲۲ هجری (۱۷۱۰ء) است (ص ۳، س ۶، ۵)۔ گرچه از مصراع تاریخ (احوال بایجاز تمام کشمیر) ۱۱۲۱ ه (۱۷۰۹ء) بر سیاید۔ مؤلف بیان نموده کہ در قرون اولی نام این خطہ چہ بوده و بعد بچہ نامہا نامیدہ میشد تا آنکہ اسمش 'کشمیر' نہادہ شد۔ پادشاهان و حاکمان کشمیر را نام برده و نیز اینکہ شاہان مغول ہند ہر کدام بچند مرتبہ برای گردش و تفریح بہ کشمیر رفتہ۔ در آخر حدود اربعہ کشمیر را معین نمودہ۔

رش: استوری ص ۶۸۲؛ ریو ص ۲۹۸ ب؛ ایتھے ۵۱۱؛ بلوشہ ۶۲۷؛ باڈلین ۳۱۸؛ مرکزی ۱۵: ۵۳۲۷۔

آغاز: سپاس بیرون از مقیاس قیاس سزاوار جناب پادشاهی کہ پادشاهی بخش پادشاهان فلک‌رخش است کہ بحکم 'توتی الملک'... مملکت گردون رفعت کشمیر را باوجود اقلاع۔

انجام: چون یافته این صحیفہ نقش تسطیر احوال ملوک آمدہ در تحریر نام تالیف و سال تحریرش 'احوال بایجاز تمام کشمیر'

واقعات کشمیر*

۶۲

۱۲۸

بخط نستعلیق نورالدین عرف کول بتاریخ ۱۳ جمادی الثانی ۱۲۶۳ھ (۱۸۴۸ء) -
۱۹۲ ورق، $۱۰\frac{۱}{۲} \times ۶\frac{۱}{۲}$ انچ، ۱۷ سطر۔

مؤرخ این تاریخ محمد اعظم ولد خیرالزمان خان دیدہ مری (ص ۴ سطر ۱۰) متوفی ۱۱۸۵ ھجری (۱۷۷۱ء) است۔ او تالیف این تاریخ را در سال ۱۱۳۸ھ (۱۷۳۵ء) شروع نموده (ص ۴، س ۱۴) کہ زمان محمد شاہ (۱۱۳۱-۱۱۶۱ھ) بوده (ص ۵، س ۳) ولی طبق قطعہ تاریخ زیر در سال ۱۱۵۹ھ (۱۷۴۴ء) شروع کرده و در سال ۱۱۶۰ھ (۱۷۴۷ء) باتمام رسانیده :

بگو ترتیب ابواب الجنان یافت

۱۱۵۹ھ

کہ زیب و زینت کشمیر این بود

۱۱۴۰

اگر پرسند تاریخش چسان یافت

بسال اختتامش باز فرمود

مؤلف این تاریخ عمومی را کہ از قدیم الایام تا سال اتمام واقعات دران درج است در مقدمه و سه قسم و خاتمه نوشته بقرار زیر :

قسم اول در حالات ارباب حکومت کہ پیش از ظہور اسلام درین ملک حکمرانی کردند۔
دوم در حالات سلاطین کہ بعد از فروغ اسلام بسطنت رسیدند و از کشمیر برخاستند۔
سوم در ذکر سلاطین دودمان چغتائیه کہ متصرف این شہر شدند۔ در آخر ذکر مشائخ و بزرگان و شعراء و ادبای کشمیر نیز رفتہ۔

و بناہے گفتہ مؤلف مفصل ترین و کامل ترین تواریخ کشمیر است کہ تا زمان او نوشتہ شد (ص ۴، س ۲-۴)۔ این تاریخ در سال ۱۳۰۳ ھجری (۱۸۸۵ء) در لاہور بچاپ رسیدہ۔

* ص ۴، س ۱۴ -

رش : استوری ص ۶۸۳ ؛ ریو ص ۳۰۰ ؛ ایتھے ۵۱۳ ؛ بلوشہ ۶۲۹ ؛ بانکی پورے : ۱۲۶ ؛
باڈین ۳۱۹ -

آغاز: زینت صفحات دفتر ابداع و ایجاد و نزہت طبقات منظر عالم کون و فساد ، بہستان
ثنای مالک الملکی و... بقا ، لازمہ ذات اوست -

انجام : اگر پرسند تاریخش چسان یافت

بگو ترتیب ابواب الجنان یافت

۵۱۱۵۹

کہ زیب و زینت کشمیر این بود

بسال اختتامش باز فرسود

۵۱۱۶۰

—————: 0 :—————

تاریخ اسلام

کتاب فتوح

۶۳
۱۲۱

بخط نسخ قدیم - ۴۳۰ ورق، ۱۱ × ۷ انچ، ۲۳ سطر - ناقص الاول والاخر -

مترجم این تاریخ اسلام کہ بنام 'فتوح ابن اعثم' یا 'تاریخ اعثم کوفی' یا 'تاریخ فتوحی' نیز یاد شدہ محمد ابن احمد المستوفی الہروی مابین آبادی است کہ کتاب 'فتوح ابن اعثم' از ابو محمد احمد بن اعثم کوفی متوفی ۳۱۴ (۶۲۶ء) را بعد از سال ۵۹۶ ہجری (۱۱۳۲ء) از عربی بفارسی ترجمہ نمودہ - درین تاریخ، مؤلف احوال و واقعات را از زمان حضور سرور کاینات صلعم گرفتہ تا سانحہ کربلا بیان نمودہ - در سال ۱۳۰۰ / ۱۸۸۳ء و ۱۳۰۵ / ۱۸۸۷ء از بمبئی منتشر شدہ -

رش : استوری ص ۲۰۸ ؛ ریو ص ۱۵۱ ؛ ایتھے ۱۳۱ ؛ باڈین ۱۲۴ ؛ مشہد ۳ : ۷۶ ؛
بانکی پور ۶ : ۴۹۳ ، پشاور ۱ : ۲۸۳ -

آغاز: . . . خدایتعالی نویسنده را و خواننده را از آنچه خلاف رضای اوست نلاحظہ دارد -
انجام: ترا حد آن باشد کہ با برادران من این سخن گوئی کہ گفتہ ای - مروان خاموش
ایستاد و هیچ جواب نداد - عایشہ باز گشت - مروان نوشت بمعاوید و آنچه . . .
بود باز نمود - چون نامہ مروان

مطالع الانوار فی ترجمۃ الآثار

۶۲
۲۵

بخط نستعلیق قرن ۱۸ میلادی - ۱۵۹ ورق، $\frac{1}{4} \times ۷$ انچ، ۱۴ سطر -

مؤلف این اثر عقیف الدین ابن نورالدین کاشانی معروف به عقیف نور کاشانی است (ص ۱، ۲) کہ بگفتہ خود ضحوۃ یوم الخمیس من شعبان سنہ تسعین و سبعمائہ یعنی بتاریخ ۵ شعبان ۷۹۰ھ (۱۳۸۸ع) تالیف آنرا پایان رسانیدہ (ورق ۱۵۸ الف س ۱) - طبق فہرست نگاران مثل ایتھے، ایوانو وغیرہ این کتاب در قرن دہم ہجری تالیف شدہ کہ شاید صحیح نباشد نسخہ حاضر چون تاریخ تالیف و زمان مؤلف را بطور قطعی میرساند بنا برین اہمیت بسزا دارد -

درین کتاب مؤلف اول احوال پیغمبر صلعم را در ۱۷ فصل شرح دادہ و بعد احوال خلفاء تا معاویہ را بیان نمودہ - در فصل آخر درباب عمارت خانہ کعبہ و احوال آخرت (فرمودہ پیغمبر صلعم) سخن رانندہ است - این کتاب جمعاً مشتمل بر ۲۱ فصل است -

رش : ریو ص ۱۰۳۷ ؛ ایتھے ۱۶۳۰ ؛ باڈلین ۱۴۱ ، ۱۴۲ ؛ ایوانو ۶۲ ؛ استوری ۱۹۴ ، عباسی ۱۶۳ ، ۱۸۲ -

آغاز : الحمد لله رب العالمین والعاقبت للمتقین والصلوة علی رسولہ سید المرسلین و خاتم النبیین محمد و آلہ اجمعین - بندہ ضعیف ترین از بندگان حضرت ربانی عقیف نور کاشانی .

انجام : موجب دریافت مرادت دوجہانی نیل سعادت کامرانی و احراز دولت شادمانی او گردد انشاء اللہ تعالیٰ بحمدہ و نصلی تمت الكتاب یوم الثانی -

من نوشتہ صرف کردم روزگار من نمازم این بماند یادگار
هر کہ خواند دعاء طمع دارم زانکہ من بندہ گنہ گارم

براهین قاطع در ترجمه صواعق محرقه^{۱*}

بخط نستعلیق سعدالله در حدود ۱۰۱۳ھ (۱۶۰۵ء)، در لاهور۔
۱۵ صفحہ، ۱۸ × ۱۱ انچ، ۵۱ سطر۔ ناقص الاخر۔

مترجم این کتاب کمال الدین بن فخر الدین جهرمی (ص ۱، س ۲۸) است کہ
بفرمایش سلطان خلیل الله ابوالمظفر ابراهیم عادل شاه (۹۸۷-۱۰۳۵ھ / ۱۵۸۹-۱۶۲۵ء)
کتاب شیخ شہاب الدین احمد ابن حجر الہیثمی الملکی متوفی ۵۹۷۳ھ / ۱۵۶۵ء را در سال
۵۹۹۳ھ / ۱۵۸۶ء از عربی بفارسی ترجمہ نمودہ (ص ۱، س ۲۸، ۲۹)۔ این کتاب کہ محتوی
فضائل و شان صحابہ کبار و در بیان اعتقادات اہل سنت والجماعت میباشد، مشتمل است بر
دو مقدمہ و دہ باب و خاتمہ، بقرار زیر:

۱۔ در بیان امیرالمؤمنین ابوبکر صدیق ۲۔ در آنچه از اکبر بیت وارد شدہ از مزید ثنا بر
شیخین ۳۔ در فضیلت امیرالمؤمنین ابوبکر بر تمام خلفاء ۴۔ در خلافت حضرت عمر ۵۔ در
فضایل حضرت عمر ۶۔ در فضایل حضرت عثمان ۷۔ در فضایل خلافت امیرالمؤمنین حضرت
علی کرم الله وجہہ ۸۔ در فضایل بعضی حالات خلافت حضرت علی ۹۔ در خلافت امام حسن و
بعضی فضایل ۱۰۔ در فضایل اہل بیت و ذکر ائمہ اہل بیت خاتمہ۔ در بیان اعتقادات
اہل سنت و شان صحابہ کبار۔

این کتاب در سال ۱۸۹۵ء در لاهور بطبع رسید و نسخ مطبوعہ آن در کتابخانہ
دانشکدہ اسلامیہ پشاور (۲: ۳۳) و کتابخانہ موزہ بریتانیہ موجود است۔

رش: ایتھے ۲۵۷۱؛ پشاور ۱: ۸۳۶، ۲: ۳۳۔

آغاز: الحمد لله الذي فضل علي نبينا محمد صلعم از سپاس و ستایش ملک د
نا معدود برسید انام

انجام: و این عسا کر از عایشہ صدیقہ رضی الله عنہا کہ گفت چون رسول الله صلعم وفات
کرد در میان مردم نفاق برخاست و عرب مرتد شدند و انصار رضی الله عنہم در یکجا
جمع نشدند و در آن وقت۔

* ص ۱، س ۳۳۔

۱۔ در اصل: محرقہ۔

ترجمہ اسرار شہادت یا سر الشہادتین

۶۶
۳۵۰

بخط نستعلیق قرن سیزدہم ہجری - ۲۲ ورق، $۹ \frac{۲}{۳} \times ۶$ انچ، ۱۶ سطر - ناقص الاخر -

مترجم این کتاب کہ یکی از آثار شاہ عبدالعزیز (متولد ۱۱۵۹ھ / ۱۷۴۶ء و متوفی ۱۲۳۹ھ / ۱۸۲۳ء) بن شاہ ولی اللہ دہلوی متوفی ۱۱۷۶ھ است، سید ابوالقاسم عرف میر قدرت اللہ قادری (ص ۱، س ۵، ۶) است - مترجم در مقدمہ خود، برای مولانا عبدالعزیز کلمات "دام ظلہ" را بکار برده (ص ۱، س ۹) بنا برین معلوم است کہ در حیات ایشان و قبل از ۱۲۳۹ھ / ۱۸۲۳ء این کتاب را ترجمہ نموده - او مؤلف تذکرہ شعرای اردو بنام "مجموعہ نغز" (اینتھے ۲۸۳۹، سپرنگر ۱۸۶، برلن ۶۷۴) نیز میباشد کہ در سال ۱۲۲۱ھ / ۱۸۰۶ء نوشتہ شدہ - سر الشہادتین بعربی است و مشتمل است بر ذکر اجمالی شہادت سبطین جناب رسالت پناہ صلعم، در میدان کربلا و نسخہ حاضر ترجمہ فارسی آنست -

اصل عربی در سال ۱۲۵۷ھ / ۱۸۴۱ء، ۱۲۸۵ھ / ۱۸۶۸ء و ۱۲۹۶ھ / ۱۸۷۸ء در لکھنؤ، دہلی و سہارن پور بطبع رسیدہ است -
نسخہ دیگری ازین ترجمہ در فہارس مطبوعہ بچشم نخورد و ازینجہت یکی از نوادر است -

آغاز: لا تحسبن الذین قتلوا فی سبیل اللہ امواتا... اما بعد بندہ عاصی... سید ابوالقاسم عرف میر قدرت اللہ قادری... ہرگہ رسالہ موسومہ بہ اسرار الشہادت مشتمل بر ذکر اجمالی شہادت سبطین جناب رسالت...
.....

انجام: فرسود کہ بیدار سازید اینہا را - چون بیدار ساختند، بیدار شدہ گریہ و زاری آغاز کردند - و گفتند کہ گرسنہ ہستیم -

بخط نستعلیق استادانه که از روی خط و کاغذ وغیره تحریر اواخر قرن دهم هجری بنظر میرسد -
۵۳۱ ورق، ۱۰ × ۱۰ انچ، ۲۵ سطر -

مؤلف کتاب حاضر که سیرت پیغمبر صلعم میباشد، معین بن العجاج محمد الفراهی (ورق ۵۳۱ الف، س ۲ - نیز ورق ۳ ب، س آخر وغیره) است که در سال ۹۰۷ هجری/۱۵۰۱ء فوت کرده - بنا بنوشته خود، برای مدت "سی و اند سال بمطالعه کتب احادیث و سیر و تتبع روایات پرداخته" (ورق ۳ ب، سطر آخر) و "قریب مدت سی و پنج سال لطایف و نکات و احادیث و رواة و حکایات تعاقب و اشارات سراة از نتایج افکار کبار که بنظر این فقیر بمقدار رسیده بر آن می افزود" (ص آخر) تا آنکه در سال ۵۸۹۱ / ۱۳۸۶ء شروع بتالیف نمود، چنانکه گفته: "بنا بر اشارات شریفه فقیر حقیر بران امر خطیر اقدام نموده و غره شهر ربیع الاول سنه احدی و تسعین و ثمانمائه بنیاد این عالی ارکان بر اساس تقدیر و بیان مبتنی گردانید" (ص ۶ سطر ۱۵-۱۷) و بعد از پنج شش سال این کار را باتمام رسانید، چنانکه نسخه‌ای مکتوبه ۵۸۹۶ / ۱۳۹۰ء را آقای استوری ذکر نموده - آثار دیگر که ازو باقی مانده خلاصه بحرالدرر تفسیر سوره فاتحه و یوسف و تاریخ موسوی وغیره میباشد -

این کتاب مشتمل است بر مقدمه و چهار رکن و خاتمه باین شرح :

مقدمه	: داری پنج فصل
رکن اول	: از ایجاد خلقت نور حضور صلعم تا ولادت مبارک، در سه باب
رکن دوم	: از ولادت با سعادت آنحضرت تا نزول وحی، در پنج باب
رکن سوم	: از وقایع بعثت تا هجرت، در پنج باب
رکن چهارم	: از وقایع هجرت تا وفات، در چهارده باب
خاتمه	: معجزات آنحضرت و کرامات خلفای راشدین، در دو باب

* ورق ۵، س ۵ -

کتاب حاضر در سال ۱۸۷۵ میلادی از لکھنؤ و لاہور و در سال ۱۸۸۲ و ۱۸۸۳ء
از کانپور و بمبئی بچاپ رسیدہ۔

رش : ریو ص ۱۵۰؛ ایتھے ۱۳۸؛ باڈلین ۱۲۸؛ ایوانو ۵۰؛ استوری ۱۸۷؛ ڈھا کا ۲۲،
عباسی ۱۷۱-۱۷۳۔

آغاز: ربنا آتنا من الدنک رحمة... صحایف لطایف اطباق فلکی بنقوش تقریر آن موشح بود
و ثنائی کہ صفائح مدائح اوراق ملکی مرقوم تحریر آن مرشح باشد۔

انجام: هذا الكتاب و اختتامه و آلا... من تسويد هذه الاوراق... في يوم الاحد...
من شهر شعبان المعظم... النبويه ۱۔

نسخه دیگر

۶۸
۳۶

بخط نستعلیق استادانہ میر ماہ بن میر عرب برادر زہدہ میر کلنکی کاتب بخاری
بتاریخ جمادی الاخر ۱۰۲۲ھ/۱۶۱۳ء-۲۰۵ ورق، ۱۵ × ۱۰ انچ، ۲۷ سطر۔

درین نسخه فقط مقدمہ و رکن اول و دوم است۔ اسم مؤلف (معین) در ورق ۳ ب،
س ۱۵ و ورق ۵ ب، س ۳، آمدہ۔

آغاز: حمدی کہ صحایف لطایف اطباق فلکی بنقوش تقریر آن موشح بود۔

انجام: تمت رکن الثانی من ارکان الاربعہ من کتاب معارج النبوه فی سیر حضرت... بر
دست بندہ محقر میر ماہ...۔

۱۔ سال کتابت از مرور ایام بطوری محو شدہ کہ حالا دیگر اصلاً خوانا نیست۔

شجرة الانساب

۶۹
۱۶

بخط نستعلیق، بتاریخ ۳ ماه ربیع الاول ۱۲۳۳/۵۱۸۱۸ -
ورق ۹،۵۳ × ۶ $\frac{1}{3}$ انچ، ۱۵ سطر - غیر مجلد

اثر مولوی غلام رسول قصوری است (ص ۱، س ۵) که بسال ۱۱۹۰/۵۱۷۷۶
(ص ۱، س ۶) - تألیف نموده - شجره مبارک حضرت پیغمبر صلعم است که از اجداد آنحضرت
شروع نموده و تا صحابه کرام بیان نموده است و احوال بعضی از ازواج مطهرات آنحضرت
را نیز نقل نموده - خدمات اغلب مدعیان اسلام را تا حضرت طلحه ذکر نموده - علاوه برین
تذکار حضرت آدم و نوح و ابراهیم و داؤد و موسی و عیسی علیهم السلام هم درین کتاب هست -
نسخه دیگری ازین شجره در فهرس مطبوعه پیدا نشد بنا بر این یکی از نوادراست -
آغاز: حمد و تحیات و ثناء و سپاس بقیاس مر آن ذات مصدر صفات را که عالم علم اولین
و آخرین و قاصص رسل متقدمین اوست -

انجام: بعد از آن طلحه نیز آمد و مسلمان شد و در حرب نهانند بدرجه شهادت رسید والله اعلم
بالصواب - نسخه شجرة الانساب بتاریخ سیوم ماه ربیع الاول ۱۲۳۳ -

شجرة الانساب

۷۰
۱۷

بخط نستعلیق، بتاریخ ۱۶ ماه صفر ۱۲۶۲/۵۱۸۳۶ مصادف با ۱۹۰۲ سمت -
ورق ۶۰، ۸ $\frac{2}{3}$ × ۵ $\frac{2}{3}$ انچ، ۱۵ سطر -

مؤلف این شجره مولوی غلام حسین قصوری (ص ۱، س آخر) برادر کهنین مولوی
غلام رسول قصوری است که از "شجرة الانساب" او زیر شماره فوق ذکر رفته - در مقدمه
گفته است که چون برادر در تألیف خود نتوانسته بود بعضی از مطالب ضروری را درج نماید

من از نظر تکمیل این شجره را ترتیب داده ام - سال تألیف این شجره ۱۱۹۲ هـ (۱۷۷۸ء) (ص ۲ س ۷) است - مؤلف از کتابهای مثل معارج النبوه ، روضة الاحباب و جذب القلوب و غیره استفاده کرده -

نسخه دیگری ازین کتاب در فهرستهای مطبوعه بچشم نخورد بنا بر این یکی از نوادراست -

آغاز: الحمد لله الذی خلقنا من نفس واحدة... اما بعد میگوید تراب الاقدام خدام ذوالاحترام... فقیر حقیر غلام حسین -

انجام: تمت تمام شد هذالرساله المسمى به شجرة الانساب - تحریر فی التاريخ شانزدهم ماه صفر ۱۲۶۲ / ۱۸۴۶ء مطابق چهارم ماه پهاگن ۱۹۰۲ و الله ولی التوفیق -

—:0:—

تاریخ ایران

تاریخ مظفری

۷۱
۹۶

بخط شکسته کم نظیر کفایت خان بتاریخ دو شنبه ۲ فروردین ماه المهی ۱۰۹۳ /
۶۱۶۸۳ - ۲۱۹ ورق، $۱۱\frac{۱}{۲} \times ۷\frac{۱}{۲}$ انچ، ۱۸-۱۹ سطر -

مؤرخ این تاریخ که باسم 'تاریخ آل مظفر' یا 'تاریخ معینی مظفری' یا 'مواهب المهی' نیز یاد شده، معین الدین یزدی (ص ۵، س ۸) متوفی ۵۷۸۹ (۱۳۸۷) میباشد که واقعات و احوال شاهان آل مظفر را از ۵۷۵۷ / ۱۳۵۴ (۶ ب، س ۱۵)، تا ۷۶۷ هجری / ۱۳۶۵ بحیثه تحریر آورده - جلد اول این تاریخ در تهران بچاپ رسیده است -

رش: استوری ص ۲۷۷؛ ریو ص ۱۶۸ الف؛ باذلین ۲۸۳؛ بلوشه ۳۵۳؛ آستان قدس
۷ (۱) ۱۷۵؛ ادبیات ۵۰۳؛ مرکزی ۳۰۱ -

آغاز: حمد و ثنائی که اشعه لمعاتش چون بارقه نور از چهره حور تابان باشد و قطرات زلالش چون رشحات سلسبیل روحيات ریاحین خلد، روان گردد -

انجام: المهی پادشاه جهانی و بنده امیدوار شاه شجاع را هر زبان بدایف ای از لطایف مرحمت و سطری از سطرهای عنایت مخصوص فرموده توفیق اعمال خیر و تسهیل موجبات سعادت کراست فرمای کما ذکره الذآ ثرون و کما عقل عند العاقلون -

ظفر نامہ تیموری

۷۲

۹۹

بخط نستعلیق بتاریخ ۸۸۲ هجری (۱۴۷۷ء) - ۳۸۱ ورق، ۹ × ۶ ۱/۴ انچ، ۲۳ سطر۔

مؤرخ این تاریخ کہ بنام 'تاریخ یزدی' و 'تاریخ تیمور یزدی' و 'ظفر نامہ یزدی' نیز یاد شدہ، شرف الدین علی یزدی متوفی ۸۵۸ھ (۱۴۵۴ء) است۔ او درین تاریخ واقعات تاریخی امیر تیمور متوفی ۸۰۷ھ (۱۴۰۴ء) و خلیل سلطان متوفی ۸۱۴ھ (۱۴۱۱ء) را گنجائیدہ است۔ تالیف این کتاب بسال ۸۲۸ھ (۱۴۲۵ء) پایان رسیدہ۔ این تاریخ اخیراً از تہران چاپ و منتشر شد۔

رش : استوری ص ۲۸۴ ؛ باڈلین ۱۵۳ تا ۱۵۸ ؛ ریو ص ۱۷۳ الف ؛ ایتھے ۱۷۳-۱۸۹

آغاز: حمداً کثیراً طیباً مبارکاً لمن یوتی الملک من یشاء... مقالہ اول در ذکر صادرات افعال و واردات احوال حضرت صاحبقرانی.....

انجام :	کہ جاوید این شاہ پاک اعتقاد
	خلائی مرفہ ز احسان او
	بران درز کمتر غلامان شرف
	بماناد و اقبال بر ازدیاد.....
	زمین و زمان تحت فرمان او
	دعا تیرش و استجابت هدف

ہشت بہشت*

۷۳

۹۸

بخط نستعلیق ریز قرن دوازدہم ہجری - ۱۸۵ ورق، ۹ × ۶ انچ، ۲۰ سطر۔

مؤرخ این تاریخ حکیم الدین ادریس بن حسام الدین البدلیسی (ب، س ۶) متوفی ۹۲۶ھ (۱۵۲۰ء) است۔ اسم دیگر این تالیف "کتاب الصفات الثمانیہ فی اخبار قیصرۃ العثمانیہ" (ب، س ۱۵، ۱۶) نیز ہست۔ درین تاریخ مؤلف احوال زندگانی و وقائع تاریخی

* ورق ۱۲ الف، س آخر؛ ۱۳ ب، س ۸، ۱۴، ۱۵ -

در زمان نخستین هشت تن از سلاطین آل عثمان (از عثمان بیگ تا وفات با یزید ثانی) را گنجائده که از ۶۹۹ - ۵۹۱۸ / ۱۲۹۹ - ۱۵۱۲ء حکومت داشتند و بهمین جهت بنام "هشت بهشت" موسوم ساخته است۔ در نسخه حاضر (۱۲، ب، س، ۵، م) گفته که او تبیین واقعات سلاطین مزبور را از سال ۵۷۱ / ۱۳۱۰ء شروع نموده است۔

این کتاب مشتمل است بر مقدمه مبسوطی که دران بحث مفصل و سوده‌بندی درباب علم تاریخ شده است و هشت کتیبہ بقرار زیر :

کتیبہ اول در ذکر عثمان اول (جلوس ۶۹۹ / ۱۲۹۹ء)، سلطان محمد خدا بنده، سلطان غازان و چنگیز خان وغیره۔

کتیبہ دوم در ذکر سلطان اورخان (جلوس ۵۷۲۶ / ۱۳۲۶ء) و سلاطین معاصر تورانی و ایرانی وی۔

کتیبہ سوم در ذکر سلطان مراد اول (جلوس ۵۷۶۱ / ۱۳۶۰ء)

کتیبہ چهارم در ذکر سلطان بایزید یلدرم (جلوس ۵۷۹۲ / ۱۳۸۹ء)

کتیبہ پنجم در ذکر سلطان محمد اول (جلوس ۵۸۰۵ / ۱۴۰۲ء)

کتیبہ ششم در ذکر سلطان مراد ثانی (جلوس ۵۸۲۴ / ۱۴۲۱ء)

کتیبہ هفتم در ذکر سلطان محمد ثانی (جلوس ۵۸۵۵ / ۱۴۵۱ء)

کتیبہ هشتم در ذکر سلطان بایزید ثانی (جلوس ۵۸۸۶ / ۱۴۸۱ء و وفات ۵۹۱۸ /

۱۵۱۲ء) که معاصر و ممدوح ملا نورالدین جامی بوده۔

بدلیسی تألیف این تاریخ را بفرمائش سلطان ابوالنصر بایزید ثانی (ورق ۱۰، ب)

در سال ۶۹۰۸ / ۱۵۰۲ء شروع نموده بود۔

نسخه حاضر فقط دو کتیبہ اول را دارد یعنی محتوی واقعات زمان عثمان اول و

سلطان اورخان میباشد۔

رک : استوری ۴۱۳ ؛ ریو ۲۱۶ ؛ ایتھے ۵۷۱ ؛ باڈلین ۳۱۱ ؛ ایوانو ۲۱۱ ؛ بلوشہ ۵۲۳ :

بانکی پور ۶ : ۲۰۳ ؛ مجلس ۲ : ۲۷۶ ؛ مرکزی ۵۳۰۹ ۔

آغاز: تبارک الذی بیدہ الملک و هو علی کل شیء قدير... ای سلطان ملک لم یزل و مالک
ملک لایزال ، وی پادشاه عالم پناه.....

انجام: از ملک جهان چو رحلت ماست ضرور وان دار سرور به که این دام غرور
چون قبله جان بخاک کوی تو بود احرام درت بسته بیایم بحضور
کل نفس ذائقة الموت والینا ترجعون.....

نسخه دیگر

۷۴

۲۸۴

بخط نستعلیق ۱۶ شعبان ۱۲۵۷ هجری (۱۸۴۱ء) مطابق ۱۸۹۸ بکرمی - ۲۱۶ ورق،
۹ × ۶ انچ، ۲۰ سطر -

ابن نسخه نیز دارای دو کتیبه یعنی پنجم و ششم است که در احوال سلطان محمد
اول (جلوس ۵۸۰۵ / ۱۴۰۲ء) و سلطان مراد ثانی (جلوس ۵۸۲۳ / ۱۴۲۱ء) نگاشته شده،

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم
سخرن اسرار قرآن حکیم
قطره آن گوهر درو دریا نمان
کرد^۲ نقطه سر وحدت را عیان

انجام: و بعد از اتقیاد حکم مضمون حقایق شیون کر شیء هالک الاوجه الحکم والیه یرجعون،
در اندیشه ضبط ملک و دین، بجلوس همایون سلطانی، انجمن جمعیت و اتفاق، ملتتم
گردانیدند - الحمد لله رب العالمین و صلی الله علی محمد و آله و اصحابه اجمعین -

۱- در اصل: هست بسم الله الرحمن الرحوم - ۲- در اصل: کرده -

مثنوی تمر نامہ

۷۵

۱۳۲

بخط نستعلیق خواجہ ضیاء الدین - ۱۳۳ ورق، ۱۱ × ۶ ۱/۲ انچ، ۱۵ سطر -

گویندہ این مثنوی کہ بنام 'ظفر نامہ تیموری' یا 'ظفر نامہ ہاتفی' نیز معروفست، مولانا عبداللہ ہاتفی اصفہانی متوفی ۹۲۷ ہجری (۱۵۲۱ء) است - ہاتفی ہم شیرزادہ ملا نور الدین جامی است - او این مثنوی را بتقلید سکندر نامہ نظامی سروده و بعد از حمد و نعت احوال و فتوحات امیر تیمور را بسکک نظم کشیدہ است - این نسخہ برای یکی از کتابخانہ های شاہی نگاشتہ شدہ بنظر میرسد - در سال ۱۸۶۹ میلادی بنام 'ظفر نامہ تیموری' از لکھنؤ و بعدہا از مدراس نیز بچاپ رسیدہ -

رش : ایتھے ۱۳۱۰ ؛ باڈلین ۱۰۰۶ ؛ ریو ص ۶۵۳ ، سپہ سالار ۲ : ۵۴۲ ؛ استوری ۲۸۹ ؛

ایوانو ۶۴۹ ؛ بانکی پور ۲ : ۱۱۶ ؛ آستان قدس ۷ (۱) : ۲۵۱ ؛ مرکزی ۱۳۶۰ -

آغاز: بنام خدائی کہ فکر و خرد نیارد کہ تا کنہ او بی برد
ہمین دید ازو عقل چون بنگریست کہ هست او ولیکن ندانست چیست

انجام: جگر کرد خون خانہ نقشبند بنقاشی این ہمایون پرند

الہی چو این نقش فرخ نہاد باخر رسید آخرش خیر باد

۷۶

۲۶۳

خلاصہ شاہنامہ

بخط نستعلیق گجا دھر لعل بتاریخ ۱۱۳۱ ہجری (۱۷۱۹ء) در شاہجہان آباد -

۲۶۹ ورق، ۸ ۱/۲ × ۵ ۱/۲ انچ، ۱۵ سطر -

مصنف این تلخیص منثور شاہنامہ فردوسی، توکل بیگ ولد تولک بیگ (ص ۱)، س ۹) است کہ بعہد شاہجہان، واقع نویس و امین شمشیر خان حاکم غزنین و کابل، بود -

(ص ۱، س ۱۰-۱۲)۔ شمشیر خان از طرف دارا شکوہ حاکم آنجا بوده و بواقع نویس خود (توکل بیگ) فرمایش این کار را کرده بود۔ بمناسبت اسم اوست کہ این کتاب بنام ”شمشیر خانی“ نیز معروف است۔ مراد از ”شاهنامہ توکل بیگ“ منتخب شاهنامہ، تاریخ دلگشای شمشیر خانی“ نیز همین تلخیص است۔

تاریخ تصنیف این تلخیص ۱۰۶۳ ہجری (۱۶۸۲ء) است (ص ۱، س ۶، ۷)۔
توکل بیگ درین تلخیص جاہائیکہ مناسب دید ایات شاهنامہ را نیز نقل کردہ۔

رش : ریو ص ۵۳۹؛ ایتھے ۸۸۳-۸۹۰؛ باڈلین ۵۰۴؛ عباسی ۲۹۱-۲۹۳؛ مرکزی ۵۲۹۷۔

آغاز: حمد بیغایت و ثنای بینہایت حضرت کبریا واجب الوجودی را کہ جنابِ قدسی ہویتِ جلالش از ادراک و افہام مقدس و کنہ صمدیت ذاتش از احاطہ اوہام منزہ است۔

انجام : سر انجام گوہر بکار آورد
زبد اصل چشم نکوا داشتن
ہمان میوہ تلخ بار آورد
بود خاک در دیدہ انباشتن

—:O:—

فرهنگ ها

شرح نصاب صبیان

۷۷

۳۳۷

بخط نستعلیق قرن دهم هجری - ۸۱ ورق، ۷ × ۶ انچ، ۱۹ سطر - ناقص الاول والآخر -
اسم شارح این رساله ابو نصر فراهی (دانشمند اواسط قرن هفتم هجری) بر ما
مجهول ماند - بگمان غالب او در قرن هشتم هجری میزیسته - پدر و استادش بعضی ابیات را
بر نصاب ابونصر الحاق نموده بود و شارح آنها را نیز شرح داده -

آغاز: . . . نصاب صبیان که مشتمل است بر انواع فواید و اصناف . . . نسخه خوبتر و مرغوبتر
نبود و جناب مخدومی و استاذی و والدی . . . بیتی چند مشتمل بر لغات که درین
کتاب نبود . . . الحاق کرده و بنده ازین الحاق، این کتابرا شروح نوشته بود . . .
انجام: و نام منزلیست از منازل ماه و آن چهار ستاره است و آنرا منطقه الاسد گویند و مصدر . . .

شرفنامه منیری

۷۸

۳۰۷

بخط نسخ اواخر قرن نهم هجری - ۲۹۶ ورق، ۱/۲ × ۸/۲ - ۶ انچ، ۱۷ سطر -
ناقص الاول والوسط والآخر -

مؤلف این فرهنگ که بنام 'شرفنامه ابراهیمی' و 'فرهنگ ابراهیمی' نیز معروفست و
دران کلمات و اصطلاحات فارسی با شواهد از کلام اساتذده، معنی شده، ابراهیم قوام فاروقی،
مرید شرف الدین احمد یحیی منیری (متوفی ۷۸۲ هجری / ۱۳۸۰ء) است - او این فرهنگ
را بعهد سلطان ابوالمظفر رکن الدین باربک شاه حاکم بنگاله (حکومت ۸۶۲ - ۸۷۹ هـ

۱۳۵۸ - ۱۳۷۳ء) در حدود سال ۸۷۷ هجری / ۱۳۷۲ء تألیف نموده - بنا بخط و کاغذ و قراین دیگر دکتر مولوی محمد شفیع مرحوم احتمال داده که شاید این نسخه معاصر باشد -

رش : ریوص ۳۹۲ ؛ ایتھے ۲۳۵۷ ؛ باڈلین ۱۷۱۸ ، ۱۷۱۹ ؛ بانکی پور ۹ : ۱۷ : شیرانی
۲ : ۳۱۵ ؛ سپہ سالار ۲ : ۱۸۹ - ۱۹۲ ؛ مرکزی ۲۹۰۶ -

آغاز: این جهان آفتاب زده... زعفرانی این مہد، این فلک و هوای زمین ادب آوازہ کرد.....

انجام : کجا روم چکنم ہیچ رہ نمیدانم
چرا کباب نسازی ز بہر نقل دلم
مرا کہ نیست بہجر تو چارہ و یارا
چو با شراب ترا هست رغبتی یارا

نسخہ دیگر

۷۹

۳۰۲

بخط نستعلیق قرن یازدہم ہجری - ۳۲۳ ورق، $10 \frac{1}{2} \times 5 \frac{1}{4}$ انچ، ۱۸ یا ۱۹ سطر -
کرمخوردہ و پوسیدہ -

بر سر ورق این نسخہ کسی اسم این کتاب لغت را "فرہنگ ابراہیم شاہی" نوشتہ است کہ خطاست - نسخہ بقدری کرمخوردہ است کہ تقریباً ناقص الآخر شدہ -

آغاز: بنام خداوند ہستی بہ است
خداوند انس و خداوند جان
سر آغاز ہر نامہ ای را کہ هست
خداوند جسم و خداوند جان

انجام : نسخہ خیلی کرمخوردہ است و از آخر اصلاً خوانا نیست -

بخط نستعلیق ۱۰۸۸ هجری (۱۶۷۷ء) - ۳۱۱ ورق، ۸ × ۳-۳/۴ انچ، ۲۲ سطر۔

مؤلف این کتاب لغت محمد بن عبدالخالق بن معروف (ص ۱، س ۷) است کہ بنام کارکیا سلطان محمد گیلانی (حکومت ۵۸۵۱ - ۵۸۸۳ / ۱۳۳۷-۱۳۷۸ء) تالیف نموده۔ درین فرهنگ لغات قرآن شریف و احادیث نبوی و کلمات دیگر عربی را کہ در زبان فارسی مستعمل است بفارسی معنی کرده شده۔ در آخر مقدمه نسخه بانکی پور مؤلف حادثه قتل پسر سلطان محمد بنام مرزا علی را کہ در سال ۹۱۱ھ (۱۵۰۵ء) بدست برادر خود کشته شد نیز نقل نموده۔ این مطلب میرساند کہ مؤلف تا سال ۹۱۱ھ بقید حیات بوده۔ این فرهنگ در تهران و تبریز بچاپ رسیده است۔

رش : ریو ص ۵۰۷، ۵۰۸؛ ایتھے ۲۳۹۲-۲۳۹۶؛ باڈین ۱۶۷۰؛ بانکی پور ۹ : ۳۷؛ سپہ سالار ۲ : ۲۵۱؛ ڈھا کا ۲۰۱؛ مرکزی ۱۳۳۰، ۲۶۷۱۔

آغاز: ابتدای هر سخن آن خوبتر در هر مقام کو بود باحمداً معبود خدای بآک نام

انجام: یلمعی، مرد زیرک کہ بچیزی چنان گمان برد کہ گوئی دیده است یا شنیده، یزنی، نیزه منسوب به ذوالیزن کہ پادشاه حمیر بوده است۔

* ص ۳، س ۱۷ -
۱- در اصل: گر بود حمید۔

تحفة السعادة

بخط نستعلیق سعد الله بین سالهای ۱۰۱۲ - ۱۰۱۳ / ۱۶۰۳ - ۱۶۰۵ء، در لاهور -
۱۵ صفحه، ۱۸ × ۱۱ انچ، ۵۱ سطر - ناقص الاول والاخر -

مؤلف این فرهنگ لغات فارسی که بنام سلطان سکندر لودھی (ص ۱، س ۴، ۵)
(۸۹۳ - ۹۲۳ / ۱۳۸۹ - ۱۵۱۷ء) تألیف شده، محمود بن شیخ ضیاء است، چنانچه
خود گفته:

بنده محمود ابن شیخ ضیاء خواهد از حق همی جلا و ملاء

(ص ۲، س ۱۱) -

تاریخ تألیف این فرهنگ دهم صفر ۹۱۶ هجری (۱۵۱۰ء) است، چنانکه از بیت
زیر مؤلف بر میآید:

که شد از فضل ذوالجلال تمام داشته 'تحفة السعادة' نام

بد گذشته دهم ز ماه صفر سنه تسع مائة وست عشر (ص ۲، س ۵)

رش: ایتھے ۹۱۶؛ باڈلین ۱۷۲۰؛ شیرانی ۲: ۳۱۳؛ ریو ص ۴۹۳؛ بانکی پور ۹: ۲۱؛
باڈلین ۱۶۷۱، ۱۷۳۲؛ بلوشه ۹۷۹؛ مرکزی ۲/۵۳۵۲ -

آغاز: گر نه در بدو فطرتش بودی از دو عالم وجود پیمودی
هرچه بودست و هست و خواهد بود همه عالم طفیل آن مقصود

انجام: بودال^۱، بوزن فرجال یعنی پرکار - باقل: قاف^۲ مکسور نام مردی احمق که روزی..

۱- در اصل: بودل - ۲- در اصل: کاف -

مؤید الفضلاء*

۸۲
۷۵

بخط نستعلیق سعدالله ولد عبدالعزیز بین سالهای ۵۱۰۱۲ - ۵۱۰۱۳ /
۱۶۰۳ - ۱۶۰۵ء، در لاهور - ۱۰۹ صفحہ، ۱۸ × ۱۱ انچ، ۵۱ سطر -
ناقص الاول -

مؤلف این فرهنگ فارسی، محمد بن لاد دهلوی (ص ۱، س ۸) است، که لغات
مشکلہ از شاہنامہ، خمسہ نظامی، ستہ سنائی، قصائد انواری و خاقانی، دیوان سلمان
و سعدی و حافظ را کہ در فرهنگهای دیگر مثل لسان الشعراء، ادات الفضلاء، دستورالافاضل،
مؤید الفوائد و شرح مخزن وغیرہ نیامدہ بود، معنی کردہ - کلمات عربی و فارسی و ترکی را
سوا سوا درج نمودہ - طبق بلاخمن او این فرهنگ را در سال ۵۹۲۵ (۱۵۱۹ء) تألیف نمودہ -
ترتیب کلمات از لحاظ حرف آخر کلمہ است - قسمت آخر فرهنگ مشتمل است بر اصطلاحات
فارسی کہ درین نسخہ فقط تا حرف 'خ' موجود است و بقیہ اش منقود شدہ - این فرهنگ در سال
۵۱۳۰۲ / ۱۸۸۴ء از مطبع نولکشور بچاپ رسیدہ -

رش : باڈلین . ۱۷۲ : ریو ص ۴۹۴ : ایتنے ۲۴۵۹ : بانکی پور ۹ : ۱۸ : فرهنگ نویسی
۶۶ : ڈھاکا ۱۹۳ -

آغاز: محامد متوافره و مدایح متکثره مر دادار دانا و تنگری توانا را کہ بتألیف چندین
حروف معدودہ، چندین لغات نا محصورہ و کلمات غیر محدودہ پرداخت . . .

انجام: کلوخ انداز: یعنی آب شراب کہ پیوستہ و بی ناغہ خورند و نیز شرابی آدہ در آخر
ماہ شعبان خورند - کذا فی الاصطلاح - کنذر: نام شمہری آبادان کردہ فریدون -

در آخر این فرهنگ ورقی از "منشآت لطیفہ" مؤلفہ ۵۹۲۵ء، (الجمع ۲۰۵۰)
تألیف غیاث الدین خواند میر نیز منسلک است کہ بتاریخ ۵۱۰۱۲ء بدست سعد اللہ ولد
عبدالعزیز، در لاهور کتابت شدہ - این ورق قطعات تواریخ وفات امیر خسرو، مولانا
نظام الدین قاضی، امیر حسین معمانی، تاریخ تألیف نسب نامہ، و خاور نامہ و تاریخ
جلوس سلطان محمد مرزا را دارد -

* ص ۱، س ۱۴ -

تحفة الاحباب

۸۳

۳۰۰

بخط نستعلیق حبیب برس پوری بتاریخ ۴ رجب ۱۰۸۸ هجری/۶۱۶۷۷-۵۰ ورق،
۸ × ۳/۴ انچ، ۲۲ سطر۔

مؤلف این کتاب لغت، حافظ اوبہی خراسانی است کہ کلمات مشکل فارسی را
بفارسی معنی کرده۔ او این فرهنگ را بنام مرزا سعدالدین وزیر مشہدی تألیف نمود۔
تاریخ تصنیف این لغت ۹۳۶ ہجری (۱۵۲۹ء) است و "اتمام الکتاب" کلمات تاریخی
آنست۔ مؤلف این فرهنگ قبل از ۹۷۴ھ (۱۵۶۶ء) در بخارا وفات یافت۔

رشن : ریو ص ۴۹۴ : ادبیات ۸۲ : نشریہ ۳ : ۷ : آریانا سال ۷ شماره ۹ : ۳۹۔

آغاز: فضلائی فصیح زبان و فصحاى بلیغ بیان افصح کلمات و افضل لغات حمد و ثنای
متکلمی را دانند کہ رتبہ فصاحت و درجہ بلاغت را بمرتبہ اعلیٰ علیین رسانید۔

انجام : آن فنک رائی کہ جانی از تصانیف سلیم بہر خدام جنابش نسخہای کرد انتخاب
تحفة الاحباب نامش کرد چون طغرانوشت منشی طبعم باسم آصف عالی جناب
چون بنای این کتاب انتخاب اتمام یافت شد رقم تاریخ اتمامش بہ "اتمام الکتاب"

۹۳۶

فرہنگ جمہانگیری*

۸۴

۳۰۹

بخط نستعلیق اواخر قرن یازدہم ہجری - ۳۱۵ ورق، - ۱۰/۳ × ۶/۳ انچ،
۲۱ سطر - ناقص الآخر۔

مؤلف این فرہنگ کلمات فارسی جمال الدین حسین انجو ابن فخر الدین حسن انجو
[شیرازی] (ص ۱، س ۱۰) متوفی بعد از ۱۰۳۰ ہجری / ۱۶۲۱ء است۔ او این فرہنگ را

* ص ۴، س ۶ -

بفرمایش اکبر اعظم شروع نموده بود ولی چون در زندگیش نتوانست باتمام برساند ، بنام شاه وقت (جهانگیر) (۱۰۱۴-۱۰۳۷ھ / ۱۶۰۵-۱۶۲۸ء) موسوم ساخت۔ تاریخ اتمام این فرهنگ ۱۰۱۷ هجری (۱۶۰۸ء) است ، چنانکه گفته :

مرتب گشت این فرهنگ نامی باسم شاه جم جاه جهانگیر
چو جستم سال تاریخش خرد گفت زهی فرهنگ نورالدین جهانگیر
۱۰۱۷ھ

این فرهنگ در لکھنؤ بچاپ رسیده ۔

رش : ریو ص ۳۹۶-۳۹۸ ؛ ایتھے ۲۳۸۱-۲۳۹۳ ؛ باڈلین ۱۷۳۴-۱۷۳۶ ؛ بانکی پور
۹ : ۲۳ ، فرهنگ نویسی ص ۸۱ ؛ ڈھا کا ۱۹۵ ؛ سپہ سالار ۲ : ۲۱۲-۲۱۷ ۔

آغاز : آنکہ بر لوح زبانہا حرف اول نام اوست آن ہمی گوید الہ این ایزد و آن تنگری
حمد بیحد و سپاس بیقیاس مرصانعی را سزاوار است کہ کاخ دماغ صدر نشینان
محفل سخندانہ

انجام : شیشہ باز کنایہ از دو چیز است ، اول کنایہ از دغاباز و محیل بود ۔ دوم کنایہ
از آفتاب باشد ۔ شیشہ خوناب ۔

غرایب اللغات

۸۵

۲۹۷

بخط نستعلیق ۱۱ صفر ۱۲۶۰ ہجری مطابق ماہ مارس ۱۸۴۴ میلادی ۔
۵۲ ورق ، $\frac{1}{2} \times 9 \times 6$ انچ ، ۱۵ سطر ۔

مؤلف این فرهنگ کہ دران لغات و کلمات نادر و غریب اردو و ہندی بزبان
فارسی معنی شدہ ، عبدالواسع ہانسوی (ص ۱ ، س ۴) است کہ معاصر اورنگ زیب
عالمگیر (حکومت ۱۰۶۸ھ تا ۱۱۱۸ھ) / (۱۶۵۸-۱۷۰۷ء) بودہ ۔ در برابر کلمات ہندی ،

۱- دراصل : تنگری (تنگری، در زبان ترکی بمعنی خداست) ۔

معادلات عربی آنها را نیز نقل کرده -

رش : ریو ۹۹۸ الف، ۱۰۳ الف، ۱۰۹۶ ب : بانکی پور ۹ : ۵۱ : ایوانو (کرزن) ۵۴۷ -

۵۴۸ : شیرانی ۲ : ۳۱۵ : ایتھے ۱۱۵۰ -

آغاز: سبحان رب العزة عما یصفون... میگوید گرفتار بی معنی و کردار لایعنی
عبدالواسع هانسوی که هر چند این هیچمدان را لیاقت ترتیب و قابلیت تألیف نبود -

انجام: ملیله، بمیم ولام و یاء مشا و هاء تحتانیہ بروزن قلیله - یقال به ملیله‌ای
حراره نی عظامه -

چراغ ہدایت*

۸۶
۳۰۳

بخط نستعلیق ۲۷ رجب ۱۱۶۰ ہجری (۱۷۷۷ء) - ۱۴۵ ورق، $\frac{1}{2} \times 9 \times 5$ انچ ،
۱۹ سطر - (نسخہ معاصر) -

مؤلف این فرهنگ لغات فارسی بفارسی ، کہ در حقیقت دفتر دوم از "سراج اللغت"
اوست ، دانشمند شہیر سراج الدین علی خان آرزو متولد ۱۱۰۱ھ / ۱۶۸۹ء و متوفی
۱۱۶۹ھ / ۱۷۵۵ء است - تاریخ تألیف این فرهنگ ۱۱۶۷ ہجری / ۱۷۵۴ء است - این
دفتر مشتمل بر دو قسم است :

اول، لغات مشکل کہ اهل ہند معانی آنرا نمی دانند

دوم، لغات معروف ولی از صورت صحیح آن عموم مردم اطلاع ندارند -

در آخر نسخہ سہری از ابوالفخر محمد معین الدین فرزند علی... حنفی اشعری
صدیقی، بسال ۱۲۳۳ ہجری / ۱۸۱۸ء ثبت است - در لکھنؤ و کانپور و تہران بچاپ رسیدہ -

رش : ریو ص ۵۰۱ : ایتھے ۲۵۱۳ : فرهنگ نویسی ص ۱۱۴ : ڈھا کا ۱۹۹ : پشاور ۱ : ۲۵۱

* ص ۱، س ۲ -

آغاز: خداوندا چون از اشعار شیخ گرامی و خواجه ناسی ، نظامی گنجوی
 خرد را تو روشن بصر کرده ای چراغ هدایت تو بر کرده ای
 مرجو از جناب که این چراغ تا صبح قیامت روشن باشد اما بعد حمد
 واضح جمیع لغات و صلوة بر افصح و افضل موجودات

انجام : یونقار: بضم اول و واو غیر ملفوظ و سکون نون و قاف بالف کشیده و رای مهمله - تازی
 که از روده سازند و بمعنی مطلق ریسمان و تار نیز آمده چنانچه وقت و ساعت و اغلب
 که این لفظ ترکی است یا فرنگی ، شفائی گوید :

ریزد از تار تیز بی آهنگ از برونش اگر کنی یونقار
 و میتواند که بمعنی سازی باشد -

نسخه دیگر

۸۷
 ۳۰۶

بخط شکسته ۱۲۲۳ هجری / ۶۱۸۰۸ - ۱۱۱ ورق ، ۹ × ۶-۱/۲ انج ، ۱۹ سطر -

این نسخه گرچه کتابت بعدی است ولی کامل تر و محفوظ تر از نسخه قبل است
 و نیز از نسخه‌ای نقل شده که مؤلف مقابله نموده و امضای خود بر آن ثبت کرده بود -

آغاز: خداوندا چون از اشعار شیخ گرامی و خواجه ناسی نظامی گنجوی رحمت الله علیه
 این بیت بطریق فال در حق این نسخه بر آمده : خرد را تو روشن بصر کرده ای

انجام : یونقار، تازی که از روده سازند و بمعنی مطلق ریسمان و تار نیز آمده ،
 چنانچه که این لفظ ترکی است یا فرنگی - شفائی گوید :
 ریزد از تار تیز بی آهنگ از برونش اگر کنی یونقار
 و میتواند که بمعنی سازی باشد -

مرآت الاصطلاح*

$$\frac{۸۸}{۳۰۰}$$

بخط نستعلیق پرست رام در قرن سیزدهم هجری - ۱۸۳ ورق، $۱۲ \times \frac{۳}{۳}$ انچ،
۱۹ سطر -

مؤلف این فرهنگ که دران اصطلاحات و تراکیب فارسی با شواهد از کلام شعرا،
شرح داده شد، انند رام مخلص (ص ۱، س ۶) متوفی ۱۱۶۳ هجری (۱۷۵۱ء) است که
شاگرد مرزا بیدل بوده - بیشتر اصطلاحاتی را گرفته که در اشعار شعرای متأخر آمده -

او این فرهنگ را در سال ۱۱۰۶ هجری / ۱۷۲۳ء شروع (ص ۳، س ۱۰) و در
سال ۱۱۰۸ هجری (۱۷۲۵ء) پایان رسانیده (ص ۲، س ۱۷، ۱۸) - "تحقیق اصطلاحات"
اسم تاریخی آنست چنانکه گفته :

این نسخه را که نامش مرآت اصطلاح است تألیف چون نمودم در بهترین ساعات
کلمک سخن طرازم تحریر کرد مخلص تاریخ اختتامش "تحقیق اصطلاحات"

۱۱۰۸

ولی در آخر نسخه گفته که او این فرهنگ را بتاریخ ۹ ربیع الاول ۱۱۰۷ هـ / مطابق ۲۶
جلوس محمد شاه با تمام رسانیده -

رش : استوری ص ۶۱۲ ؛ فرهنگ نویسی ص ۱۳۹ ؛ بانکی پور ۹ : ۳۱ ؛ ریو ص ۹۹۷

آغاز: ربنا در مقامیکه کروییان ملاء اعلى باوجود سرودن ززمه حمد بگوناگون نعت
اعتراف بقصور نمایند، مخلص بی زبان را چه قدرت که لب به سخن گشاید...

انجام: یکی از مردم شهر باورسیده گفت الحال ترا خواجه قند و نبات باید گفت - لر
گفت فهمیدم چه میگوئی یعنی کشک - مثل: یار باقی و صحبتش باقی -

* ص ۲، س ۱۶ -

بخط نستعلیق قرن سیزدهم هجری - ۱۳۱ ورق، ۱۲ × ۱-۱/۲ انچ، ۲۳ سطر -
ناقص الاخر -

مؤلف این فرهنگ که دران کلماتِ نادر و غریبِ هندی و اردو بفارسی معنی
شده، سراج‌الدین علی خان آرزو (ص ۱، س ۲) متوفی ۱۱۶۹/۱۲۵۵ء است - درین
فرهنگ که بنام 'نوادراللغات' یا 'نوادرالفاظ' نیز یاد شده، مؤلف معادلات ترکی و
تازی را نیز داده - بنا بگفته خود، او فرهنگ عبدالواسع هانسوی را که بمهین نام است
(رش شماره ۸۵) اصلاح کرده -

رش : استوری ص ۸۳۷ ؛ ریو ص ۱۰۳۰ ؛ بانکی پور ۹ : ۵۲ ، سپرنگر ص ۱۳۵ :
شیرانی ۲ : ۳۱۶ -

آغاز: سبحانک لا علم لنا الا ما علمتنا انک انت العلیم الحکیم - بعد حمد و سپاس معلم
الاسماء و صلوة و سلام (بر) افصح الفصحاء، می گوید: قاصر سراج الدین علی آرزو
تخلص که یکی از فضلاء هندوستان -

انجام: هوتنهل: در رساله آدم بزرگ لب - برطام بیا، موحده مکسور و سکون رای
مهمله و طای مهمله... و لب گنده هر دو آورده...

بخط نستعلیق ۲ شعبان [اوائل قرن سیزدهم هجری] - ۳۷۲ ورق، ۱۰" x ۷"، ۱۶ سطر -

مؤلف این تألیف که در علم صرف و نحو زبان ترکی و فرهنگ کلمات ترکی بفارسی است، رائے دهن سنگه متخلص به کاشی ولد رائے بیدر بل کایسته متوطن لکهنؤ میباشد - او این فرهنگ را بعهد شاه عالم ثانی (ص ۲، س ۵) بنام راجه اجیت سنگه متوفی ۱۲۰۸ هـ (۱۷۹۳ ع) که در ۱۱۹۲ هـ (۱۷۷۸ ع) قلعدار و ناظم دهلی بوده، تألیف نمود - کاشی این اثر را به همکری شیخ حیات علی (ص ۳، س ۱۲) بتاريخ ۶ جمادی الثانی ۱۱۹۵ هـ (۱۷۸۱ ع) پایان رسانید - این کتاب دارای چهار اشعه است بقرار زیر:

اشعه اول :- در بیان علم صرف و نحو

اشعه دوم : در بیان اوامر (افعال امر مصادر زبان ترکی را بفارسی معنی کرده و بصورت فرهنگ در آورده است)

اشعه سوم : در بیان اسماء جامد (اسمای زبان ترکی را بفارسی شرح داده است)

اشعه چهارم : در بیان کارخانجات و مسائل دیگر (این اشعه بدو بارقه منقسم است - اول درباره کارخانجات و دوم درباب مسائل دیگر)

نسخه دیگری ازین اثر در فهرس مطبوعه بچشم نخورد و لذا یکی از نوادر است -

آغاز: برگزید از جنس حیوان نوع انسانرا به نطق
از سخن رنگ بلاغت ریخت تحسین کلام

بست نقش انتظام و نسق امکان را به نطق
داده پرداز تجلی جوهر جان را به نطق

جاودان بادا مظفر بر مرام
روح معنی و بیان محظوظ باد

انجام: قاری و سماع ز فیض این کلام
از حوادث جاودان محظوظ باد

طب

ذخیره خوارزمشاهی*

۹۱

۲۸۷

بخط نسخ کم نظیر محمد بن احمد سمنانی بتاریخ ۱۴ جمادی الآخر ۶۷۱ هجری ۶۱۲۸۲ -
۲۸۷ ورق ، ۱۲ X ۸ انچ ، ۳۶ تا ۳۹ سطر -

مؤلف این کتاب ضحیم سید زین الدین ابو ابراهیم اسماعیل قریشی بن محمد بن
احمد الحسینی الجرجانی (ص ۱، س ۱۶) متوفی ۵۳۱ هجری / ۱۱۳۶ م است - او تألیف این
کتاب را بسال ۵۰۴ هجری / ۱۱۱۰ م پایان رسانید (ص ۱، س ۴) - کتاب را که مشتمل بر
مقدمه و ۹ کتاب و تتمه بنام قرافادین بشرح زیر است ، بنام ابوالفتح قطب الدین [محمد]
عماد الدوله امیر ارسلان خوارزمشاهی (ص ۱، س ۱۰) که حکومت وی از ۵۴۹ - ۵۲۱ م
۱۰۹۷ - ۱۱۲۷ م بوده معنون ساخته :

کتاب اول : در حد طب یعنی جزو علمی و عملی از علم طب - دوم : در یاد
کردن انواع خلطهای تن مردم - سوم : اندر نگه داشتن تندرستی ، تدبیر طعام و هوا و
شراب و خواب وغیره - چهارم : اندر شناختن هر بیماری - پنجم : احوال تب و علاج آن -
ششم : علاج بیماریها از سر تا پا - هفتم : علاج آماسها و ریشمها و تدبیر تکلفتن
آن - هشتم : پاکیزگی و آراستگی - علاج اندامی که تباه شود (کتاب آرزوئی و زخم
وغیره) - نهم : اندر احوال چیزهای زیان دار و زهرها و دفع مضرت آن (کتاب السموم) -

رث : ریو ص ۴۶۶ ، ۴۶۷ : ایتنوی ۲۲۸-۸۳ : بادلین ۱۵۷۶ تا ۱۵۷۸ : عباسی ۲۳۵ :
پشاور ۱۵۸۸ ، ۱۶۵۰ -

* ص ۱، س ۷ -

آغاز: الحمد لله حمد الشاکرین . . . چون تقدیر ایزد تعالی چنان بود که جمع کننده این کتاب بنده دعا گوی خداوند خوارزمشاه . . . اندر سال پانصد و چهار از هجرت و خوشی هوا و آب . . . این کتاب بنام این خداوند کرد و کتاب را "ذخیره خوارزمشاهی" نام کرد -

انجام: و گفته اند تخم شلغم دشتی بدل آنست - غار بدل آن برگ تمام است - غاف بدل آن مثل آن سارون است و نیمه وزن آن افسنتین - غاریقون بدل آن نداشت و مثل آن خیر والله اعلم بالصواب -

نسخه دیگر

۹۲

۲۸۶

بخش نسخ و نستعلیق ۱۲ شوال ۸۸۷ هجری (۱۴۸۲ء) - ۵۰۶ ورق ،
(۱-۲۶ نسخ ، ۲۷-۲۳۹ نستعلیق ، ۲۵۰-۳۵۴ نسخ ، ۳۵۵ تا آخر نستعلیق) -
۱-۱۲×۸ انج ، ۲۳ سطر -

درین نسخه کتاب ۶ ، ۷ ، ۸ را ندارد و بر سر ورق و صفحه آخر آن سهری بتاریخ
۵۱۲۷۸ / ۱۸۶۱ نیز ثبت است -

آغاز: اما بعد چون تقدیر ایزد تبارک و تعالی چنان بود که جمع کننده این کتاب بنده دعا گوی خداوند خوارزمشاه و بخدمت این خداوند نیک بخت شدم اندر سال پانصد و چهار از هجرت و خوشی هوا و آب این ولایت بدیدم . . .

انجام: و گفته اند نیم وزن قرنفل و نیم جزو قرفه خردل بدل آن و تخم سپندان سرخ است -
دو وزن آن گفته اند شلغم بدل آنست - غاریقون اندک تمام است - غافت بدل آن مثل اسارون است - ختین غاریقون بدل آن - تمت -

کتاب الصيدنه

۹۳
۳۱۱

(تلخیص رساله صیدله بفارسی)

بخط نستعلیق قرن سیزدهم هجری - ۲۰۱ ورق ، ۹ × ۷ انچ ، ۱۷ سطر -

مؤلف این کتاب طب که تلخیص آزاد رساله صیدنه ابوریحان بیرونی از عربی بفارسی است ، ابوبکر بن علی بن عثمان اسفر الکاشانی است - او این کتاب را بین سالهای ۶۰۷ - ۶۲۶ هجری (۱۲۱۰ - ۱۲۲۹ء) برای ایلتتمش ترجمه کرده - درین کتاب اول کلمه عربی که اسمای دواها و نبات و اشیای دیگر طب است نوشته و بعد مترادفات فارسی ، سریانی ، سندی ، و هندی وغیره با خاصیت آنها درج میکند و میشود این را یک لغت و فرهنگ طب محسوب داشت - اگرچه نسخه های این اثر در کتابخانه موزه بریتانیه زیر شماره ۵۸۴۹ و دیگری در کتاب خانه علیگره (هند) نیز موجود است ولی باز هم یکی از نوادر است -

آغاز: حرف الالف - اباعیس ، نباتیست که مألوف شتر مرغ است - آبدار..... سنبل مانند و اندک طعم باشد - اباعلس بعضی ابوعلس گویند ، فارسی گل خیری گویند ، خاصیت گرم و خشک و در درجه اول قابض است -

انجام: بینوت - لیث گوید بینوت ، درخت خشخاش را گویند..... و اگر با شراب پخته شود قوت او زیادت باشد و اگر شکوفه و برگ او را بروغن بپزند و اندامها را بدان روغن بمالند سرما خورده را که در تب های کمپنه بود ، منفعت کند والله اعلم -

مقدمه دستور العلاج*

۹۴

۲۸۱

بخط نستعلیق اواخر قرن سیزدهم هجری - ۸۰ ورق، ۹ × ۶ انچ ۱۷ سطر - ناقص الاخر -
 مؤلف این اثر که مقدمه ایست بر کتاب خود او بنام "دستور العلاج" سلطان
 علی طبیب خراسانی (ص ۲، س ۴) است که حکیم باشی کوچم خان (حکومت ۹۱۶-۵۹۳۶/
 ۱۵۱۰-۱۵۲۹ع) بوده - او این مقدمه را بعهد سلطان ابو سعید بهادر خان (حکومت
 ۹۳۶-۵۹۳۹/۱۵۲۹-۱۵۳۲ع) بر کتاب خود نگاشت که محتوی ۱۶ باب است - بر
 سر ورق این نسخه مهری بتاریخ ۱۷ ربیع الثانی ۱۳۱۰/۱۸۹۲ع نیز ثبت است -

رش : ریو ص ۳۷۳ ؛ ایتھے ۲۳۰۷ ؛ باڈلین ۱۵۹۳ ؛ عباسی ۲۴۹ -

آغاز: حمد و سپاس کریمی را که... و ستایش بیقیاس رحیمی را که شفا بخش خلائق
 است و..... که در جیب آن نوش داروی دلہای رنجور است، تحفہ بارگاہی
 کہ مسجود هر عزیز و ذلیل و معبود هر صحیح و علیل است -

انجام: و آمدن بحران در روز نیک از روزهای بحرانی و اندازه کردن روزی مناسب آن روز
 و استفراغ از ماده مرض باندازه بی تقصیری و افراط و بدان طریق.....

شافی الاوجاع*

۹۵

۲۸۳

بخط نستعلیق امام الدین در قرن دوازدهم هجری - ۱۶۴ ورق،

۳/۹ × ۷ انچ، ۲۰ تا ۲۴ سطر -

مؤلف این کتاب طب حبیب اللہ بن نور الدین محمد بن حبیب اللہ الطیب (۲ب)،
 س ۱) است کہ در سال ۹۴۹ هجری/۱۵۴۲ع بنام خان محمد کریم خان تألیف نموده (۳ب)،

* ص ۴، س ۲ -

* ص ۴ب، س ۲ -

س ۵) - سال تألیف این کتاب از قطعۀ زیر بر میآید :

بامداد توفیق حق شد نصیب

تمام کتاب حبیب طبیب

۹۴۹

چو اتمام این نامه دلپذیر

رقم کردم از بهر تاریخ آن

کتاب مورد بحث در مقدمه و دو مقاله است بشرح ذیل :

۱- در بیان امراضی که مخصوص به اعضای بدن است از سر تا قدم و دران ۳۳۶
مرض مذکور است -

۲- در بیان امراضی که از خوردن سموم و گزیدن حیوانات لاحق شود و دران ۱۲۰
عارضه بیان شده -

رش : مرکز ج ۳ ، بخش ۵ ، مجلد ۷ ، ص ۳۱۲ : ذریعه ۴ : ۳۹۵ -

آغاز : مراسم حمد صحیح و لوازم شکر صریح حکیمی را شاید که بمحض حکمت کامله و
کمال قدرت شامله مزاج جمیع انام را از امتزاج عناصر مختلفه المآثر التیام و انتظام
داده

انجام : مناسب آن است که پاک کنند معده را [ازما] بقی و بعد از آن غسل و فلفل میل
نمایند که آن حل میکند و لطیف میسازد شیر بسته را -

الحمد لمن له دواء الاسقام

والشکر لمن له شفا الآلام

بخط نستعلیق اواخر قرن دوازدهم هجری - ۱۷۶ ورق ، $\frac{1}{2} \times ۱۲ \times \frac{1}{2}$ ، انچ ،
۲۵ سطر - ناقص الاول والآخر -

مؤلف این تألیف که بمناسبت اسم شاه سلیمان صفوی (حکومت ۱۰۷۷-۱۱۰۵ هـ/ ۱۶۶۶-۱۶۹۳ ع) بنام "تحفه سلیمانی، نیز یاد شده، محمد مؤمن بن میر محمد زمان حسینی طبیب تنکابنی دیلمی است که بملازمت شاه مذکور بسر میبرده - پدرش نیز در ملازمت دودمان صفویه بوده (ص ۱، س ۲۲) و در تألیف این کتاب با پسر تشریک مساعی داشت - او تألیف این کتاب را که مشتمل بر پنج تشخیص و سه دستور بقرار زیر است، در سال ۱۰۸۰ هجری/ ۱۶۶۹ ع پایان برده :

تشخیص اول : در بیان سبب اختلاف اقوال اطباء - ۲ - ذکر صفات افعال ادویه -
۳ - ماهیت و خواص ادویه - ۴ - مداوی سموم - ۵ - در بیان اوزان -
دستور اول : در بیان اعمال متعلق به ادویه مفرده مثل شستن و سوختن و امثال آن -
دوم : در اعمال متعلق به ادویه مرکبه و ذکر معاجین و حبوب وغیره -
سوم : در معالجات

قسمت دوم (دستورات) این اثر در دهلی و اصفهان و تهران بچاپ رسیده -

رش : ریو ص ۳۷۷ ؛ ایتھے ۲۳۲۸ ؛ باڈلین ۱۶۰۵-۱۶۰۸ ؛ ادبیات ۸۹ ، نشریہ ۳ :
۳۰۶ ؛ عباسی ۲۶۲ ، ڈھاکا ۳۱۹ -

آغاز: ... خادم مخادیم نجیب مومن حسینی طبیب مجرب یافته و از صاحبان تجربه اقتباس
نموده مجموعه سازد ، بنا برین لازم دانسته است که بقدر امکان در تشخیص ادویه
بارعایت اختصار پردازد -

انجام: نزد جمعی موسی کم غسل است که در آشیانه زنبور عسل یافت میشود و نزد بعضی وسخ الکوایر است که بفارسی برمو گویند و آن موم سیاه‌پست که رخنه‌های آشیانه را بان مسدود میکنند - - - - - دوم گرم و خشک و لطیف

قرابادین قادری*

۹۷

۲۸۲

بخط نستعلیق غلام محی‌الدین بتاریخ ۱۵ جمادی الثانی ۱۲۵۱ هجری (۱۸۳۵ء) ۵۲۱ ورق، ۱۰ × ۷ انچ، ۱۹ سطر -

مؤلف این کتاب طب، امیر محمد اکبر عرف محمد ارزانی (ص ۱، س ۹) است که در سال ۱۱۲۶ هـ / ۱۷۱۳ء شروع و در سال ۱۱۳۰ هـ (۱۷۱۸ء) پایان برده (ص ۲، س ۳) - مؤلف چون ارادتمند سید عبدالقادر جیلانی است اسم کتاب را بنام او نهاده (ص ۲، س ۹، ۱۰) و آنرا به ۲۲ و در بعضی نسخ به ۲۳ باب تقسیم نموده (ص ۲، س ۱۱) -

او مؤلف چندین اثر مهم در طب است که درین کتاب نیز از آنها اسم برده مانند، تلخیص طب النبی از شیخ جلال‌الدین سیوطی، طب الاکبر، مفرح القلوب، میزان الطب، تعاریف الامراض و مجربات اکبری (ص ۲، س ۱-۳) -

اصل و ترجمه‌های اردوی این کتاب چندین بار از بمبئی، دهلی و شهرهای دیگر هند و پاک بچاپ رسیده -

رش: ریوس ۴۸۰؛ ایتھے ۲۳۴۴؛ عباسی ۲۳۲؛ ڈھاکا ۳۱۷؛ پشاور ۱: ۳۰۱ -

آغاز: ثنائی که شایان جناب مستطاب حضرت الہی تعالیٰ است بجز وی سبحانہ نیاید پس السنہ بندگان چنین ذاتی را بغیر

انجام: و این درویش نیز در اکثر علل به تشریح وی امر کرده و نافع یافته و در علل مزمنہ بعد تنقیہ کامل اثر کلی دارد -

* ص ۲، س ۱۰ -

تذکرہ ما

سیر الاولیاء*

۹۸

۶۵

بخط نستعلیق عنایت ولد سید فضیل بتاریخ شوال ۱۰۷۷ھ / ۱۶۶۷ء در اجمیر شریف -
۲۵۷ ورق ، ۱۰ × ۶ انچ ، ۲۱ سطر -

مؤلف این کتاب محمد بن مبارک معروف بہ میر خورد متوفی ۵۷۷ھ / ۱۳۶۸ء
است کہ در زمان فیروز شاہ تغلق (۷۵۲-۷۹۰ھ / ۱۳۵۱-۱۳۸۸ء) سیزستہ - بنا بر
این زمان تألیف این اثر بین سالہای ۷۵۲-۷۷۰ھجری (۱۳۵۱-۱۳۶۸ء) میباشد - این کتاب
مشمول بر دہ باب است بقرار زیر :

- ۱- مناقب و کرامات حضرت نظام الدین اولیاء[ؒ] و شجرہ خواجگان چشت ۲ -
- مناقب و فضایل خواجہ معین الدین چشتی[ؒ] ۳- مناقب و کرامات اولاد شیخ فرید الدین[ؒ]
- ۴- کرامات خلفای حضرت نظام الدین[ؒ] اولیاء ۵- مناقب و فضایل یاران حضرت
نظام الدین اولیاء[ؒ] ۶- ارادت و خلافت مشائخ قدس ۷- ادعیہ ماثورہ و اوراد مقبولہ
حضرت نظام الدین[ؒ] و شیخ فرید الدین[ؒ] ۸- محبت و شوق و عشق باریتعالی ۹- سماع
۱۰- ملفوظات و مکتوبات حضرت نظام الدین اولیاء[ؒ] -

درین کتاب ذکر و تبصرہ بر آثار و کلام حضرت امام غزالی ، حکیم سنائی ،
حضرت امیر خسرو و حسن سجزی نیز هست - گرچہ نسخہ ایوانو (مکتوبہ ۵۱۰۴۰ / ۱۶۳۰ء)
قدیمترین نسخ معلوم است ولی ناقص است - تمام نسخہ ہائیکہ در کتاب استوری ذکر شدہ
از جہتی من الجہات ناقص است بنا بر این نسخہ حاضر یکی از نسخہ کاملترین دنیاست -

* ۱۰ الف، ص ۱۸ -

بسال ۱۸۸۴/۵۱۳۰۲ء در دہلی بطبع رسیدہ - ترجمہ اردوی آن نیز بچاپ رسیدہ است -

رش : استوری ص ۹۴۳ ؛ ایوانو ۲۴۳ ، ریو ص ۹۷۶ ؛ آصفیہ ۱ : ۴۴۴ -

آغاز: حمد وافر و شکر متکثر مر خدائی را کہ مکرم گردانیدہ اولیای خود را بزهد در دنیا تا بارایش آن التفات نمایند و مصفی گردانید ازانکہ غیر حضرت او را ملاحظہ نمایند ، این ضعیف گوید

انجام : و حرم محرمہ او را نیز بر حکم شرع در حبالہ خود آورد - نفس آن پادشاہ زادہ در کار شد - بمنہ و کمال کرمہ ، این کتاب سیر الاولیاء باتمام رسید

آثار الوزراء*

۹۹

۲۴۰

بخط نستعلیق و شکستہ بتاریخ ۱۰۶۷ ہجری (۱۶۵۶ء) ۱۲۳ ورق ،

$۱۰\frac{۱}{۲} \times ۶\frac{۱}{۲}$ انچ ، ۱۹ سطر -

مؤلف این تذکرہ کہ دران ذکر وزرای سلاطین قدیم تا خواجہ قوام الدین نظام الملک خوافی رفتہ ، سیف الدین حاجی بن نظام الدین (ص ۴ ، س ۹ ، ۱۰) است - این تذکرہ بنام نظام الملک در سال ۵۸۸۳ (۱۴۷۸ء) تألیف شدہ (ورق ۱۲۱ ، س ۲) -

تذکرہ مشتمل بر دو مقالہ است - در مقالہ اول ۱۲ باب دارد ، ذکر وزرای سلاطین قدیم ، خلفای راشدین ، وزرای بنی امیہ ، وزرای بنی عباس ، وزرای آل سامان ، وزرای غزنویان ، وزرای دیلمیان ، آل سلجوق ، خوارزمشاهیان ، چنگیز خانیان ، آل مظفر و ملوک غور و وزرای حضرت صاحبقران و اولاد بزرگ او ، رفتہ - در مقالہ دوم کہ چہار

* ص ۷ ، س آخر -

باب دارد احوال خواجه قوام الدین نظام الملک بیان شده۔ از لحاظ تاریخ کتابت نسخه ذیقیمتی است۔ در ایران بطبع رسیده است۔

رش : استوری : ص ۱۰۹۰ ؛ بانکى پور ۸ : ۸ ؛ ريو ضمیمه ۱۰۱ ؛ ایتھے ۶۲۱ ؛ باڈلین ۳۳۷ ؛ مجلس ۶۱۹ ۔

آغاز : شرایف تحمیدات حضرت پادشاهی را کہ در ایجاد کائنات بشریک و وزیر محتاج نیست و در بدو فطرت موجودات بعدیل و شیر مشاورت نکرد ۔

انجام : حکام و دیوانیان دارالسلطنت هرات و ناظران مناظم انوال و مباحثان امور و اشغال و محاسبان دفتر خانہ همایون در استقرار و استمرار فرمان واجب الازعان طریقہ اجتماع مرعی و مبذول داشته ازان احکام خیر انجام عدول و انحراف نورزند و در عہدہ ما داند ۔

تذکرۃ الشعراء

۱۰۰
۹۰

بخط نستعلیق سعدالله در حدود ۱۰۱۳ھ (۱۶۰۵ء) ، در لاهور۔ ۶۰ صفحہ ،
۱۱ × ۱۸ انچ ، ۵۱ سطر۔

مؤلف این تذکرہ ، دانشمند معروف دولت شاه بن علاء الدولت بختیشاہ سمرقندی متوفی است ۵۹۰۰ھ / ۱۴۹۳ء کہ کتاب را بفرمایش امیر علی شیر نوائی متوفی ۵۹۰۶ھ / (۱۵۰۰ء) ، وزیر سلطان حسین بایقرا (حکومت ۸۷۳-۹۱۱ھ / ۱۴۶۸-۱۵۰۵ء) در سال ۸۹۲ھ (۱۴۸۷ء) تألیف نموده ۔ کتاب مشتمل بر مقدمہ و ہفت طبقہ و خاتمہ است کہ دران شرح حال و نمونہ کلام ۱۰۵ تن شاعر داده شدہ ۔ در خاتمہ وقایع تاریخی سلاطین و امرای اعظم را از عہد اسلام تا زمان سلطان حسین بایقرا درج نموده ۔

این تذکرہ در لکھنؤ ، کلکتہ (ہند) و تہران (پایتخت ایران) بچاپ رسیده ۔

رش : استوری ۷۸۵ ؛ ریو ص ۳۶۴ ؛ باڈلین ۳۴۸ ، سپرنگر ص ۷ ، ۸ ؛ بانکی پور ۸ : ۷۰ -

آغاز: تحمیدی کہ شاہباز بلند پرواز اندیشہ بساحت و فضای کبریای آن ، طیران نتواند نمود و تمجیدی^۱ کہ سیمرغ قله قاف عقول انسانی بذروہ عزت و عظمت آن بال نتواند گشود ، حضرت با رفعت واجب الوجود را سزاوارست -

انجام : ... و قنوت کہ از عہد^۲ چنگیز خان خشک و بی آب بود [ممد] سیراب و دہقنت و زراعت است -

ازان بیشتر کاوری در ضمیر
ولایت ستان باش و آفاق گیر

مجالس النعائس

۱۰۱
۲۴۲

بخط نستعلیق محمد فاضل بتاریخ ۲۵ صفر ۱۱۴۱ هجری/۶۱۷۲۸ - ۹۵ ورق ،
۸ × ۴ ۱/۴ انچ ، ۱۵ سطر -

مؤلف این تذکرہ کہ بزبان ترکی است و مشتمل بر ذکر شعرای فارسی و ترکی زبان معاصر است ، میر علی شیر نوائی متوفی ۵۹۰۶ / ۱۵۰۰ء است - بعضی ازین شعرا بعد از وفات مؤلف فوت کردند - زبان این تذکرہ ترکی است - درین تذکرہ ذکر احوال و نمونہ کلام شعراء خیلی مختصر است - نوائی در سال ۵۸۹۶ / ۱۴۹۱ء شروع بتالیف این تذکرہ کہ در ہشت مجلس است ، نموده - در آخر ذکر سلطان حسین بایقرا (۸۷۳ - ۹۱۱ء) / (۱۳۶۸ - ۱۵۰۵ء) است و قریب ده ورق از کلام ترکی او را درج نموده - این تذکرہ در تاشکند بطبع رسیدہ -

فخری بن امیری این تذکرہ را بنام 'لطائف نامہ' بفارسی ترجمہ نموده است کہ در تهران و لاهور بچاپ رسیدہ -

۲ - در اصل : عہدہ -

۱ - در اصل : تحمیدی -

رش : ریو ۳۶۶ الف، ۱۰۸۶ الف؛ ضمیمہ شماره ۱۰۴ : ایتھے ۶۶۴ ؛ باڈلین ۳۹۵ ؛ استوری
۷۹۱ ؛ مرکزی ۳۰۲۹ -

آغاز: نور حمد انکا کیم باسباب جہان لسانی۔

انجام : اولسون یارب کوکب عدی سپاہی او لسون یارب۔

نسخہ دیگر

۱۰۲
۲۴۴

بخط نستعلیق قرن دوازدهم ہجری - ۱۲۳ ورق ، $۸\frac{1}{۲} \times ۳\frac{۳}{۴}$ انچ ،
۱۳ سطر - ناقص الاول و الاوسط و الاخر۔

آغاز: نظم رعنا لاریغہ جلوہ برور لارا ایردی

انجام : اولقو باش کم آی یوزی نیک دوریدا۔

لطایف نامہ فخری*

۱۰۳
۲۴۷

بخط نستعلیق اواخر قرن یازدهم ہجری - ۱۱۲ ورق ، $۹ \times ۵\frac{1}{۴}$ انچ ،
۱۵ سطر - ناقص الاول و الاخر۔

مترجم این تذکرہ شعرا کہ اصلاً در ترکی تالیف شدہ بود، سلطان محمد بن امیری
فخری است کہ در اواخر قرن دہم ہجری در گذشتہ - مصنف اصلی تذکرہ ترکی میر علی
شیر نوائی بودہ کہ فخری دربارہ اش میگوید - ”و حضرت امیر علی شیر کہ مصنف ترکی این
مختصر است بنام پادشاہ مرحوم سلطان حسین میرزا بایقرا (۸۷۳-۵۹۱۱/۱۳۶۸-۱۵۰۵ء)
کردہ“ (۱۱۲ الف، س ۱۲، ۱۳)۔ اصل تذکرہ کہ ’مجالس النفاہس‘ نام دارد در حدود ۵۸۹۶/

* ۱۳، س ۴ -

۱۳۹۱ء تالیف شدہ بود و ۸ مجلس داشت۔ فخری مجلس نہم را کہ مشتمل بر احوال شعرائ معاصر اوست بران افزوده و در سال ۹۲۷ھ (۱۵۲۱ء) بنام وزیر 'حبیب اللہ ساوجی' معنون ساخته۔

سہری بتاریخ ۱۱۲۱ھ (۱۷۰۹ء) بر ورق ۶۸ ب این تذکرہ ثبت است۔ دو مہر دیگر از محمد جعفر بتاریخ ۱۲۰۵ھ / ۱۷۹۰ء (۷۶ب) و از محمد فاضل بتاریخ ۱۲۰۶ھ / ۱۷۹۱ء (۲الف) نیز بر این نسخہ ثبت است۔

این تذکرہ در تہران بتصحیح آقای علی اصغر حکمت و در لاہور بتصحیح دکتہر سید محمد عبداللہ بچاپ رسیدہ۔

رش : استوری ص ۷۹۲ ؛ ریو ص ۳۶۵ ب۔

آغاز: بر خاک اگر نسیم ملک تو وزد خیزد ز پی سلطنت روی زمین

وقادری کہ بمصداق "وتزع الملک ممن تشاء" خلعت خلافت را از دوش پادشاہان بی داد و ہوش بہ اثر سوز سینہ ...

انجام : چنان باز کردم سر درج باز کہ گردد جہانی ازین چشم باز
نکردم تماشش بنام کسی کہ باشد پشیمانیم زوبسی

سیرالعارفین یا تذکرہ ہندی*

۱۰۴
۵۱

بخط نستعلیق محمد علی بتاریخ ۲۷ جمادی الثانی سنہ (؟) جلوس محمد شاہ [۱۱۳۱ھ-۱۱۶۱ھ] - ۲۲۵ ورق ، ۸ × ۵ انچ ، ۱۵ سطر۔ ۱۷۱۹-۱۷۳۸ء

مؤلف این کتاب شیخ حامد بن ملا فضل اللہ دہلوی معروف بہ درویش جمالی کنبو (ص ۱، س ۱۱) متوفی ۹۴۲ھ / ۱۵۳۵ء است۔ او این اثر را در زمان حکومت ہمایون پادشاہ

* ۱، ص ۱۲ -

(مب، س ۶) کہ در سال ۱۵۳۰ھ / ۱۰۳۰ء جلوس کرده تالیف نمود۔ بنا بر این تالیف این کتاب بین سالہای ۱۵۳۰ھ / ۱۰۳۰ء و ۱۵۴۲ھ / ۱۰۳۵ء بعمل آمد۔ درین کتاب شیخ جمالی احوال و کرامات مشائخ چشتیہ ہند (از خواجہ معین الدین چشتی گرفته تا شیخ سماء الدین کہ مرشد جمالی است) بیان نموده۔ بعضی ازین مشائخ را جمالی دیدہ و از محضر ایشان کسب فیض ہم نموده بود۔ کتاب در بیست بخش تالیف شدہ و در سال ۱۳۱۱ھ / ۱۸۹۳ء در دہلی بچاپ رسیدہ۔ مؤلف این کتاب شاعر صاحب دیوان است و مثنویات 'مرآة المعانی' و 'سہر و ماہ' نیز ازوست۔

رش : ریو ص ۳۵۴ ؛ ایتھے ۶۳۷ ؛ ایوانو (کرزن) ۷۱ ؛ استوری ص ۹۷۰۔

آغاز : حمدی کہ ابواب سعادت بر ارباب ارادت و عبادت مفتوح گرداند و سپاسی کہ سرگشتگان بادیہ طلب را بمنزل مراد رساند۔

انجام : جمیع افعال و اقوال و اسماء آن درویشانی کہ درین تذکرہ مرقوم اند بہ بخشی

گر نیک آیم مرا از ایشان گیری

ور بد باشم مرا بہ ایشان بخشی

نسخہ دیگر

۱۰۵

۶۰

بخط نستعلیق فیض اللہ کہ در قرن دوازدهم ہجری میزیستہ - ۱۳۸ ورق ،

۹ × ۵ ۱/۲ انچ ، ۱۷ سطر۔

درین نسخہ اسم مصنف در ص ۲، س ۹ و زمان تالیف در ص ۵، س ۱۲، آمدہ۔

در حاشیہ این نسخہ کسی مطالب سودمندی را نیز اضافہ نموده۔

آغاز: حمدی کہ ابواب سعادت بر ارباب عبادت مفتوح گرداند و سپاسی کہ سرگشتگان

بادیہ طلب را بمنزل مقصود رساند ، مر حضرت واجب الوجود را کہ از زلال حیاض

عنایت ریاض ارواح و اشباح اصحاب نبوت و ولایت را مخضر ساخت . . .

انجام : الہا ! عالم پناہا ! پروردگارا ! آمرزگارا ! این عاصی بد کردار سید روزگار را بخدست
درویشان کہ درین تذکرہ مرقوم اند بہ بخشی

گر نیکم مرا از ایشان گیر
و گر بدم مرا بدیشان بخش

تحفہ سامی

۱۰۶
۲۳۱

بخط نستعلیق نظام الدین احمد بتاریخ ۱۲ ربیع الاول ۱۱۹۷ھ / ۱۷۸۳ء در بندر
کلکتہ - ۱۱۸ ورق ، ۸ × ۶ انچ ، ۱۵ سطر -

مؤلف این تذکرہ شعراء و ادبای اواخر قرن نهم تا اواسط قرن دهم هجری ،
شاهزادہ ابوالنصر سام میرزا (ص ۲، س ۴) متوفی ۹۷۳ھ / ۱۵۶۶ء، پسر شاه اسماعیل اول
صفوی متوفی ۹۸۳ هجری (۱۵۷۵ء) و برادر کوچک شاه طہماسپ اول (۹۳۰ - ۹۸۳ھ)
میباشد - تاریخ تالیف این تذکرہ ۹۵۷ھ / ۱۵۵۰ء (ص ۱۲، س ۱۳) است و مشتمل است بر
۷ صحیفہ بدین قرار:

۱. در ذکر احوال صاحبقران و اولاد ایشان ۲ - در ذکر سادات عظام و علمای
کرام ۳ - در ذکر شاه اسمعیل کہ اگرچہ شاعر نبوده ولی دہی شعر میگفتہ ۴ - در ذکر
وزراء و سایر ارباب قلم ۵ - در ذکر شعراء و فصحای کشمیر ۶ - در ذکر طبقہ ترکان و
شعرای نامور ایشان ۷ - در ذکر سایر عوام و اختتام کلام -

این تذکرہ در آلہ آباد (ہند) و تہران بچاپ رسیدہ -

رث : استوری ص ۷۹۸ ؛ ریو ص ۳۶۸ ؛ ایتنے ۶۶۵ ؛ بانکی پور ۲ : ۸۷ ؛ ادبیات ص ۸۵ ؛
مرکزی ۲۵۹۱ ، ۳۰۰۷ ؛ سپرنگر ص ۱۲ -
۱۰۷

بصفات الجلال و الاکرام
صدر هر نامه نو و کمین است

آغاز: لله الحمد قبل کل کلام
حمد او تاج تارک سخن است

مدام تا که شکوفه کند گهر ایثار
عدوی آل علی باد پست و زار و نزار

اختتام: همیشه تا بچمن گل زند سرا پرده
سحب آل علی باد سرفراز جهان

اخبار الاخیار فی اسرار الابرار*

۱۰۷

۵۲

بخط نستعلیق شکسته آمیز سیف الله ابن شیخ نورالله بن شیخ نورالحق
بتاریخ چهارشنبه [۰۰۰] شعبان المعظم ۱۰۶۷ / ۶۱۶۵۷ - ۴۵۷ ورق، ۶ × ۷ انچ،
۱۲ - ۱۷ سطر - ناقص الاوسط یعنی از ورق ۶۵۰ تا ۶۵۵ افتاده -
این تذکره صوفیاء که مشتمل بر احوال و کرامات ۲۳۸ تن از مشائخ و مجاذیب
و نساء صالحات است، یکی از آثار شیخ عبدالحق محدث دهلوی (۹۵۹ - ۱۰۵۲ / ۵۱۰۵۲ - ۱۵۵۲ -
۱۶۴۲ است که در سال ۵۹۹۶ / ۱۵۸۸ (۴۵۶ الف، س ۱۰، ۱۱) تألیف نموده - بنا
بنوشته مؤلف (ورق ۱۱ الف، س ۷ - ۱۰) او درین کتاب احوال بزرگانی که از "ابتدای زمان
خواجہ بزرگ حضرت معین الدین . . . تا منتهای مآه عاشره" (قرن دهم هجری) بوده اند،
ذکر نموده - کاتب نسخه مصنف، عصمت الله بوده (ورق ۱۲ ب، س ۱) - نسخه حاضر
از لحاظ تاریخ کتابت مقدم تر از تمام نسخه هائی است که در کتاب استوری
یاد شده لذا نسخه ذیقیمتی است -

در اول نسخه فهرست مشائخ در هفت صفحه و مقدمه را در پانزده صفحه تحریر
نموده است و قبل از آن ثنای الله تعالی با مطلع و مقطع زیر نیز گفته شده است - مطلع:

فهرست جمال شاهد غیب فهرست تجلیات لا ریب

مقطع: بر صفحه رقم کنیم و انشا این است خیال ما و سودا

* ۱۱ ب، س ۱۱، ۱۱ -

این تذکره و ترجمه آن بزبان اردو در پاکستان و هند چندین مرتبه بچاپ رسیده۔

رش : استوری : ص ۹۷۹ ؛ میگزین : نوامبر ۱۹۲۶ء ؛ باڈلین ۳۶۳ ؛ ایتھے ۶۴۰ ؛
ریو ص ۳۵۵ ؛ بانکی پور ۸ : ۲۷ ؛ بلوشہ ۴۳۱ ؛ آصفیہ ۱ : ۳۴۶ ؛ مرکزى ۲۴۰۳ -

آغاز: الحمد لله الذى جعل الذوات استار الذاته ليكون منها اظہر و اخفى الحمد لله
العجواد بافضل انواع النعماء المنان

انجام : اینقدر کرده شد ، زیادہ برین مقدور نبود ، معذور دارند ، بی عیب خداست و
عیب پوشی بندگان اوست ۔ و صلی الله علی محمد و آلہ وسلم و تمت بہ کلمہ ربک صدقاً و
عدلاً لا مبدل لکلماتہ و هو السميع العليم ۔

نسخه دیگر

۱۰۸
۴۷

بخط نستعلیق محمد علی بتاریخ ۱۱۶۱ / ۶۱۷۴۸ - ۲۷۶ ورق ، ۱۲ × ۷ انج ،
۱۷ سطر۔

در اول این نسخه احوال حضرت غوث الاعظم شیخ عبدالقادر جیلانی و در آخر احوال
زندگانی خود را نیز درج نموده ۔

کاتب اصل نسخه عصمت الله (ورق ۱۲ الف ، س ۱۵) بوده و بنا بہ یادداشتی
بر سر ورق، این نسخه "منقول از نسخه مصنف" است۔ دربن نسخه نام کتاب را بر ورق
۱۲ الف ، س ۲ و تاریخ تصنیف این تذکره را کہ ۹۹۶ ہجری (۱۵۸۸ء) است، بر ورق
۲۷۵ ب، س ۷ ، نشان داده اند ۔

آغاز: شکر مر حضرت واهب العطیات را تعالی و تقدس کہ عطای او را پایان نیست و شکر
آلای او در حیز امکان نہ ۔

انجام : اینقدر کرده شد و زیاده برین مقدور نبود ، معذور دارند۔ بی عیب خداست و عیب پوش اوست۔ و صلی اللہ علی محمد و آلہ وسلم و تمت کلمۃ ربک صدقاً و عدلاً لامبدل لکلماتہ و هو السميع العليم قد تمت الكتاب المسمى به اخبار الاخيار بعون الملك الوهاب ۔

ہفت اقلیم *

۱۰۹

۲۳۵

بخط نستعلیق اواخر قرن یازدہم ہجری - ۶۸۸ ورق ، $\frac{1}{2} \times 10 \frac{1}{3}$ انچ ، ۲۳ سطر۔

مؤلف این تذکرہ امین ابن احمد رازی (ص ۱، س ۹، و ص ۳، س ۵) است کہ کتاب را بر ہفت اقلیم منقسم ساختہ ، بقرار زیر :

- ۱۔ یمن ، ۲۔ مکہ معظمہ و مدینہ منورہ و دکن ، ۳۔ ایران و عراق و ہند شمالی،
- ۴۔ سرخس روشجان ، شمال ایران و کشمیر۔ ۵۔ شروانی، باکو، ارس، شماخ، بخارا، فرغانہ،
- ۶۔ ترکستان، فاراب، ختن، روس، قسطنطنیہ ، ۷۔ بلغار، صقلاب، روم وغیرہ۔

اول بلاد ہر اقلیم را شرح دادہ و بعد شعراء و ادبائی را کہ ازان بلاد برخاستہ اند ذکر نمودہ۔ تاریخ تألیف این تذکرہ ۱۰۰۲ ہجری (۱۵۹۳ء) است چنانکہ از قطعہ زیر بر بیاید :

این نسخہ کتابیست همچو فردوس نکو تا موشوی ، درو نہ بشکافی مو
گر از تو کسی سؤال تاریخ کند تصنیف امین احمد رازی گو

۱۰۰۲

پیش دانشمندان معلوم نیست کہ او بعد از تألیف این تذکرہ کی بدرود زندگانی گفت ۔ این تذکرہ سابقاً در کلکتہ و اخیراً در تہران بچاپ رسیدہ۔

*ص ۳، ص ۳-

رش : استوری ص ۱۱۶۹ ؛ تذکره نویسی ص ۱۱۶ - ۱۲۳ ؛ باڈلین ۴۱۶ ؛ ریو ۳۳۵ ب
مرکزی ۱۹۱۷ ، ۲۷۲۶ -

آغاز: خرد هر کجا گنجی آرد پدید
خدای خرد بخش بخرد نواز
بنام خدا سازد آنرا کلید
همان ناخردمند را چاره ساز

انجام : که تا مطلوب حاتم حاصل آید
بود کز ملک معنی آشنائی
مگر قولم قبول یک دل آید
کند یادم باخلاص دعائی

تذکره میخانه عبدالذبی

۱۱۰

۱۹۰

بخط نستعلیق بی تاریخ - ۳۰۸ ورق ، ۸×۵ انچ ، ۱۵ بیت در صفحه -

مؤلف این تذکره که بنام 'ساقی نامه' یا 'تذکره ساقی نامه گویان' نیز یاد شده
عبدالذبی فخرالزمانی متولد ۵۹۹۸ / ۱۵۹۰ء و متوفی بعد از ۱۰۴۱ هجری (۱۶۳۱ء) است
که ساقی نامه های شعرا با احوال آنها را دران درج نموده - او تألیف این تذکره را در سال
۱۰۲۲ هجری (۱۶۱۳ء) در اجمیر شروع و در سال ۱۰۲۸ هجری / ۱۶۱۹ء در پشنه با تمام
رسانیده و گفته : "الحال که هزار و بیست و هشت از سال هجرت حضرت رسالت صلعم گذشته"
(ورق ۲۴۳ الف، س ۱۰، ۱۱) - تاریخ اتمام را در ابیات انجام کتاب نیز بسلك نظم کشیده -

در لاهور بتصحیح پرفسور دکتر مولوی محمد شفیع مرحوم و در تهران
بکوشش دانشمند معاصر آقای احمد گلچین معانی بچاپ رسیده -

رش : استوری ص ۸۱۳ ؛ تذکره نویسی ص ۱۸۳ ، ۱۸۴ -

آغاز: مقدمه : و گویند پیشتر از روزگار اسلام علما و حکماء شعر گفته اند آنچه حالا
مشهور است سخن های اسلام است فی الجملة

کسی کوشود مست از جام دوست تراود زهر موی او نام دوست

بشکند بتهای هر بتخانه
 باده در میخانه رندانه
 ۱۲
 ۱۰۱۶۰

انجام: شیر گیری گرازو آید برون
 عقل آورد از پی تاریخ آن

مرآة الخيال

۱۱۱
 ۲۳۶

بخط شکسته استادانه، بتاریخ ۲۳ ذی الحجہ ۱۱۱۱ھ (۱۷۰۰ع) -
 ۴۳۳ ورق، ۱۰ × ۶ ۱/۴ انچ، ۱۷ سطر -

مؤلف این تذکره شعراء شیر خان بن علی امجد خان لودهی است که مقدمه
 مبسوطی در اول این تذکره نگاشته - از تاریخ وفات وی اطلاعاتی در دست نیست جز اینکه
 او منشی نواب شکر الله خان (در بنگال) بود - در مقدمه درباره خط و خطاطین و فن شعر بحث
 مفیدی نموده و احوال و آثار شعراء و شاعرات فارسی گو را از آغاز تا زمان خود ذکر نموده -
 او این تذکره را در سال ۱۱۰۲ هجری (۱۶۹۰ع) تألیف نموده چنانکه از قطعه زیر برمیآید:

این چمن زاری که مرآت الخیالش خوانده ام
 دارد از حسن معانی یکجهان رنگ کمال
 صورت تاریخ انجامش توان بی پرده دید
 گر تأمل پرده بردارد ز مرآت الخیال
 ۲۱۱
 ۱۳۱۳

اگر از عدد "مرآت الخیال" (۱۳۱۳) عدد "پرده" (۲۱۱) کم کنیم ۱۱۰۲
 برمیآید - این تذکره در شهرهای مختلف هند از قبیل کلکته و بمبئی و بریلی بچاپ
 رسیده است -

از لحاظ تاریخ کتابت این نسخه نسبت به تمام آن نسخی که در کتاب استوری
 ذکر شده قدیم تر است و لذا نسخه ذیقیمتی است -

رش : استوری ص ۸۲۴ ؛ تذکرہ نویسی ص ۲۲۰-۲۲۹ ؛ باڈلین ۳۷۴ ؛ ریو ۳۶۹ ؛
بانکی پور ض ۱ : ۱۶۲ ؛ ایتھے ۶۷۳ ، سپرنگر ۱۱۵ -

آغاز: ای زتو بند بر زبان نطق سخن سرای را فکر تو باعث جنون عقل گرہ گشای را
گلدستہ محمدت ایزدی بر طاق ایوان رفیع البنیانی اتفاق نیفتاده کہ اگر منشیان
روزگار.....

انجام : بجانت کہ یک لحظہ جوشم ببر بتہ جرعہ جام ہوشم ببر
کہ گردد فراموش ہر مطلبم زمستی نیاید سحر بر لبم

نام خوشنویسان

۱۱۲
۲۹۱

بخط نستعلیق اواخر قرن سیزدہم ہجری - ۶ ورق، ۹ × ۵ انچ، ۱۲ سطر۔

این اوراق تتمہ یا ضمیمہ ایست کہ از ائند رام مخلص متوفی ۱۱۶۴ ہجری
(۱۷۵۱ء) بر "تذکرہ خوشنویسان" خود کہ آن نیز بخشی از کتاب "مرآة الاصلاح"
اوست، نگاشته - درین اوراق بعد از یک مقدمہ مختصری در سہ صفحہ، ذکر کاتبین ذیل را
نمودہ :

محمد عارف، عصمت اللہ، محمد افضل، کلو خان، قاضی عصمت اللہ، قاضی فیض اللہ،
عباد اللہ، میر گدائی، ابوالحسن، میر کرم علی، حافظ مسعود، عنایت اللہ بروص، میر امام علی،
میر جلال الدین، حکیم محمد حسین، زین العابدین، میر مندھی، شاه وارث علی، میان محمدی
و محمد تقی الحسینی خطیب - در اول و آخر نسخہ نمونہ خوشنویسی بعضی از خوشنویسان
بدون ذکر اسمای آنها ہم دیدہ میشود۔

در فہارس ایوانو (کرزن) ص ۱۰۶ و بانکی پور ۹ : ۱۱۰ نسخہ مقدمہ ای کہ
مخلص بر مرقع خطاطی و تصویرها بنام پریخانہ نگاشته، معرفی شدہ است کہ غیر ازین بنظر
میرسد - چون نسخہ ای از اوراق حاضر در فہارس مطبوعہ بچشم نخورد، یکی از نوادر است -

آغاز: زہی خوشنویس قضا و قدر کہ سر نوشت خطوط باشکال ابجد بر لوح خاطر جہان و جہانیان عیان کردہ - من ہیچمدان را چہ یارا کہ اسم نامی خوش قلمان کہ علم اوستادی در میدان قواعد افراشته ، بیان سازم -

انجام: باوجود علم و ہمدانی خلیق و متقی ، با حلم اوقات حیات بسر میبرد - علم دوست بود ، پای بند نماز و روزہ بود ، یکتای عصر ، خوشرو [و] خجستہ خوی گذشت -

ذکر میر *

۱۱۳

۱۱۳

بخط شکستہ منشی پرشاد پنڈت بتاریخ ۲۶ ربیع الاول ۱۲۳۱ ہجری (۱۸۱۶ء) -

۳۸ ورق ، $۸ \times \frac{۳}{۳}$ انچ ، ۲۰ سطر -

مؤلف این کتاب کہ باسم "ذکر لطایف میر" نیز معروف است شاعر شہیر اردو میر محمد تقی میر متولد ۱۱۳۷ھ / ۱۷۲۴ء و متوفی ۱۲۲۵ ہجری (۱۸۱۰ء) میباشد - او درین کتاب احوال زندگانی خویش را بیان نموده و در آخر چند لطیفہ انبساط بخش را نقل کردہ - بنا بہ قطعہ تاریخ زیر این تذکرہ در سال ۱۱۸۶ھ / ۱۷۷۲ء پایان رسیدہ :

سسمی باسمی شد ای باہنر کہ این نسخہ گردد بعالم ثمر
ز تاریخ آگہ شوی بیگمان فزائی دہ و شش عدد گر بران

بر اعداد 'ذکر میر' (۱۱۷۰) اگر ۱۶ اضافہ کنیم ۱۱۸۶ بر میآید - در کتاب (ورق ۳۱ الف) گفتہ کہ عمر من اکنون بہ پنجاہ سال میرسد - نسخہ دیگری ازین تذکرہ در کتابخانہ شخصی خان بہادر مولوی بشیرالدین احمد در اثاوتہ نیز موجود است کہ در ۱۲۲۲ھ / ۱۸۰۷ء استنساخ شدہ - کتاب حاضر در اورنگ آباد و لاہور بچاپ رسیدہ است -

رش : استوری ص ۸۵۱ ؛ سپرنگر ص ۶۲۷ -

* ورق ۳۷ ب س ۲ -

آغاز: حمد بیحد مر سخنوریرا که سکهٔ بیت یکتای او بعالم دوید و ثنای لاتعد صنعتگری
را که گوهر معنی در سلک نظم و نثر کشید -

انجام: من هیچمدان این چند فقره از زور طبیعت نگاشتم و بر جریدهٔ عالم یادبودی گذاشتم -
عرضکه نام این نسخه 'ذکر میر' کرده‌ام و در تألیف این رنج بی‌پایان برده‌ام
برین امید که شاید بدست صاحب‌دلی در آید و در حق من دعای خیری نماید...
(بعد ازین قطعۀ تاریخ است که در فوق نقل کردیم) -

-----:O:-----

شعر

مثنوی وامق و عذرا

۱۱۲

۳۶۷

بخط نسخ مانند قدیم (شاید قرن هفتم هجری) - ۱۱ ورق، $\frac{1}{2} \times 8 \frac{1}{2}$ انچ،
۱۸ یا ۱۹ بیت - ناقص الاول و الآخر -

گوینده این مثنوی شاعر شمیر دوره غزنوی ابوالقاسم حسن **عنصری** متوفی ۵۳۱ هـ
(۱۰۳۹ء) است - درین مثنوی داستان عشقِ وامق و عذرا بسلك نظم کشیده شده - نسخه
دیگری ازین مثنوی را تاکنون در هیچ جای دنیا سراغ نداریم و گویا منحصر بفرد دکتر
مولوی محمد شفیع مرحوم است - استاد مزبور این مثنوی را ترتیب و تصحیح نموده
که بعد از رحلت او (بتاریخ ۱۳ مارس، ۱۹۶۳ میلادی)، بسال ۱۹۶۶ء از طرف دانشگاه
پنجاب، لاهور چاپ و منتشر شده است -

این همان نسخه‌ایست که اوراق پراکنده آنرا مولانای مرحوم از حسن تصادف
سالها پیش در زیر جلد چرمی کتابی پیدا کرده بودند و ازان ببعد تقریباً تمام عمر در
پیرامون آن تتبعات می نموده‌اند -

کسی را نبد یاد آرام و [خواب]
پراز مردم [و] جامه وزخواستہ

روان بگذرانم بدیگر سرای
به از من بروی و به سوی و هنر

آغاز : بیک هفته از بانگ و چنگ و رباب
بهر جای شد کشتی آراسته

انجام : چو من گیرم اندر دل خاک جای
دلش باد خرم بجای دیگر

۱ - یعنی 'دگر' -

دیوان حجت

$$\frac{115}{83}$$

بخط نستعلیق سعدالله در حدود ۱۰۱۳ هـ (۱۶۰۵ء) ، در لاهور - ۹ صفحہ، ۱۸ × ۱۱ انچ ،
۱۴۰ بیت در صفحہ - ناقص الاول و الاوسط و الاخر -

دیوان مزبور کہ مشتمل بر ۳۵ قصیدہ و ۲۱ قطعہ است ، اثر طبع حکیم ابومعین
حمیدالدین ناصر بن خسرو قبادیانی متخلص بہ حجت ، متولد ۵۳۹ھ / ۱۱۰۰ء و متوفی
۵۴۱ھ / ۱۱۰۸ء میباشد - ترتیب قصاید درین نسخہ از لحاظ حروف تمہجی نیست بلکہ قصاید
ہر ردیف پس و پیش مندرج است - دیوان و سفر نامہ او را از تہران منتشر ساختہ اند -

رش : ریوس ۳۷۹ و شمارہ ۲۸۴۵ OF ؛ ایتھے ۹۰۳ ؛ سپہ سالار ۲ : ۶۸۶ ؛ مرکزی ۳۲۰۱ -
آغاز : شناسی تو خانہ کہین و مہین را بجان تو هست ابن سہ تن نیک بنگر
انجام : مگر بخود چہ پسندی جز آن بخاق مکن کہ اندروی بجز از کشت در چہ خواہی کار

دیوان ابوالفرج رونی

$$\frac{116}{163}$$

بخط نستعلیق قرن دوازدهم ہجری - ۶۵ ورق ، ۸ × ۳ انچ ، ۱۷ بیت -

اثر طبع ابوالفرج بن مسعود رونی معاصر سلطان ابراہیم غزنوی (۴۵۱-۴۹۲ھ
/ ۱۰۵۹-۱۰۹۹ء) است کہ مشتمل است بر ۷۰ قصیدہ و ۸ قطعہ و ۱۱ مہجو و ۱۰ غزل و
۷۸ رباعی -

این دیوان در ہند و ایران بچاپ رسیدہ -

رش : ریوس ۵۴۷ ؛ سپرنگر ص ۳۰۸ ؛ ایتھے ۹۰۵ ؛ باذلیل ۳۶۶ ؛ ذہا لد ص ۵۷ ؛
حقوق ص ۱۰۹ ؛ مرکزی ۱۴۵ ، ۳۷۲۷ -

آغاز: امروز نشاطیست فره فضل و کرم را
و امروز وفاقیست عجب تیغ و قلم را

انجام: چون دیده من بسوی جانان نگرد
چشم سر من در تو بدانسان نگرد
ترسان نگرد ز خاق و پنهان نگرد
چون دیده مرده کز پس جانان نگرد

قصاید سنائی

۱۱۷

۱۹۸

بخط نستعلیق قرن یازدهم هجری - ۷۸ ورق، $\frac{۱}{۲} \times ۸ \times ۵$ انچ، ۱۴ بیت -

اثر طبع ابوالمجد حکیم سنائی غزنوی متوفی ۵۴۵ هجری / ۱۱۵۰ء است - اثر معروف دیگر او مشهوری 'حدیقة الحقیقه' است که سابقاً در هند و اخیراً در تهران چاپ و منتشر شده -

رش: اینتھے ۹۲۸؛ باڈلین ۵۳۷؛ ریوص ۵۵۱ الف -

آغاز: در روش حسن و ناز هست بسی خوشنما
غمزه بطرز ستم عشوه برنگ جفا

انجام: الا تا ابر باشد در گدائی
ترا پاینده باد این پادشائی

در آخر این نسخه غزلی از شاعری درج است که مقطعش اینست:

بخاک پای نظامی بگوش جان شنوم

که با کلام سنائی چراغ من غلط است

بخط نستعلیق ریز استادانه قرن دهم هجری - ۳۷۱ ورق، ۹ × ۱ - ۵ انج، ۱۶-۱۸ بیت -

اثر طبع اوحد الدین انوری ایبوردی متوفی ۵۸۵ یا ۵۸۷ / ۱۱۹۱ء است -
این دیوان مشتمل است بر قصاید و غزلیات و هجویات و رباعیات و قطعات و غیره -
چاپ اول این دیوان بتصحیح استاد سعید نفیسی و چاپ دوم آن بتصحیح آقای مدرس رضوی
در تهران چاپ و منتشر شده -

رش : ریو ص ۵۵۷ : ایتھے ۹۳۵-۹۴۳ : باڈلین ۵۴۳-۵۵۸ : سپرنگر ص ۳۳۱ : سپہ سالار
۲ : ۵۶۴ : مرکزی ۱۳۹۳، ۱۴۳۳ -

کنند بشکل بخاری چو گنبد ازرق
نه چوب و تیشه نجار را درو رونق

آغاز: مقدری نه بآلت بقدرت مطلق
نه خشت و رشته معمار را درو بازار

که چو خر بر نهند ما پالان
اینست کون خران بی خبران

انجام : زان همی ترسم ای برادر من
خر ز روباه باز شناسند

بخط نستعلیق برج لعل بتاریخ ۱۸۶۴ میلادی - ۲۷۵ صفحه، ۸ × ۱ - ۵ انج،
۱۳ بیت در متن و ۱۴ در حاشیه -

گوینده این مثنوی عاشقانه مولانا نظامی گنجوی متوفی ۵۹۸ / ۱۲۰۱ء یا ۵۹۹
/ ۱۲۰۲ء است - او این مثنوی را بسال ۵۷۶ هجری / ۱۱۸۰ء سروده، چنانکه گفته:

گذشته پانصد و هفتاد و شش سال
نزد بر خط خوبان لس چنین خال

این مثنوی چند مرتبه در هند و ایران بچاپ رسیده است۔

رش : ریوص ۵۶۴، ایتھے ۹۷۲؛ باڈلین ۵۸۵-۶۱۹، سپہ سالار ۲: ۵۲۸؛ مرکزى ۳۲۳۹۔
 آغاز: خداوندا در توفیق بگشای
 دلی ده کو یقینت را بشاید
 نظامی را ره تحقیق بنمای
 زیبائی کفرینت را سراید
 انجام: سخن را بر سعادت ختم کردم
 روانش باد جفت شادکامی
 ورق کاینجا رساندم در نوردم
 که گوید باد رحمت بر نظامی

مثنوی تحفة العراقین

۱۲۰

۱۳۷

بخط نستعلیق سید محمود بن حافظ طاهر بن ابواسحاق سیالکوٹی، بتاریخ
 ۱۱۰۳/۵۱۶۹۲-۹۸ ورق، ۸×۱۰ انج، ۱۶ یا ۱۷ سطر۔

یکی از آثار منظوم افضل الدین بدیل ابراهیم خاقانی شروانی متوفی ۵۹۵ هجری/
 ۱۱۹۹ء است که دران بعد از حمد و نعت و منقبت و مدح احوال سفر حج خویش از
 شروان بمکه معظمه و مدینه منوره (باز کر خاص از حالات عراق عرب و عراق عجم) بیان
 نموده۔ گویا ره آوردی بود که از سفر حج بمردم وطن ارمغان آورده۔

این مثنوی در آگره، لکھنؤ و تهران بچاپ رسیده۔

رش : ریوص ۵۵۸؛ ایتھے ۹۵۰؛ باڈلین ۵۶۰، سپہ سالار ۲: ۳۶۳؛ عباسی ص ۳۱۰۔
 ۳۱۲؛ مرکزى ۲۰۰۰، ۳۶۹۰۔

آغاز مقدمه : خیر ما اعتصم المرأ بجباله کلمة العجز لقصور باله... اما بعد این تحفه تذکره
 ایست بلک تبصره عقلاى وقت را ازین مجنون المہی کہ.....

آغاز مثنوی :

مائیم نظارگان غمناک
 کین حقہ و مہرہ تا بجایند
 زین حقہ سبز و مہرہ خاک
 سرکیسہ عمر میگشایند

رب الارباب یاورش باد
آمین آمین کناد جبریل

انجام: نورالانوار بر سرش باد
این دعوت را بگاہ تمہلیل

مثنوی لیلی مجنون *

۱۲۱
۱۳۳

بخط نستعلیق استادانہ قرن یازدہم ہجری - ۳۸ ورق، - ۱۱ × ۷ انچ، ۳۰ بیت -
ناقص الآخر -

گویندہ این مثنوی عشقیہ کہ دران داستان عشق لیلی و مجنون نظم شدہ مولانا
جمال الدین ابو محمد الیاس نظامی گنجوی متولد ۵۳۵/۱۱۴۰ء و متوفی ۵۹۸/۱۲۰۱ء
یا ۵۹۹ ہجری/۱۲۰۲ء است - (ہ، ب، س ۹) - او این مثنوی را بسال ۵۸۴/۱۱۸۸ء سرودہ
چنانکہ گفتہ:

تاریخ عیان کہ داشت باخود
ہشتاد و چہار بعد یا نصد

این مثنوی سابقاً در ہند و اخیراً در ایران بچاپ رسیدہ -

رش: ریو ص ۵۶۶؛ ایتھے ۹۲۷ و ۱۰۰۰؛ باڈلین ۵۸۵؛ سپدسالار ۲: ۵۲۸؛ عباسی
۳
۳۰۵؛ مرکزی ۵۰۳۳، ۵۱۴۳ -

آغاز: ای نام تو بہترین سر آغاز
ای کار گشای ہرچہ ہستند
انجام: من خود کہ ام و مرا کہ خوانند
خود را بشمار ہیچ دانم
بی نام تو نامہ کی کتم باز
نام تو کلید ہرچہ بستند
جز سایہ تو مرا چہ دانند
کز ہیچ کسی بہیچ نامم

* ورق ۵، ب، س ۲۰ -
۱ - دراصل: الہی -

بخط نستعلیق بتاریخ ۲۲ رجب ۱۰۹۱ ھ (۱۶۸۰ء) در قصبہ حاجی پور - ۲۰۷ ورق ،

۹ × ۱ = ۱۷ بیت - ناقص الاول

اثر طبع مولانا جمال الدین الیاس نظامی گنجوی (۲۰۶ ب، س آخر و ۲۰۷ الف،
س اول) متوفی ۵۹۸/۱۲۰۱ء یا ۵۹۹/۱۲۰۲ء است کہ دران داستان اسکندر
یونانی و رفتن او در جستجوی چشمہ آب حیات نظم شدہ - او این مثنوی را در سال ۵۹۷/۱۲۰۰ء
پایان رسانید، چنانکہ گفتہ :

کہ خوانندہ را زو نگیرد سلال

بتاریخ پانصد نود ہفت سال

کہ تا روز آخر بود جاودان

بگفتم من این نامہ را در جہان

(۲۰۶ ب، س ۱۰۹)

این مثنوی در ہند و ایران بچاپ رسیدہ -

رش : ریو ص ۵۶۸ ؛ ایتھوے ۹۷۲ و ۱۰۰۸ ؛ باڈین ۳۸۹ ؛ عباسی ص ۲۹۸ - ۳۰۳ ؛ پشاور

- ۱۸۳۵ ۱۸۳۶

یکی دزد باشد دگر پاسبان

آغاز : دو ہندوی بر آیند ز ہندوستان

بمن دہ کہ افسردہ گشتم ز خوی

انجام : بیا ساقی آن جام رخشنده می

غمی کان گرفتست جان و تنم

کہ تا از می خوشگوار افگم

* ۲۰۶ ب، س آخر -

بخط نستعلیق سعد الدین نبیره ملا دو پیازه - ۱۱۰ ورق ، $۸ \frac{۱}{۲} \times ۵ \frac{۱}{۲}$ انچ ، ۱۰ بیت -

گوینده این مثنوی مولانا جمال الدین ابو محمد الیاس نظامی گنجوی متوفی ۵۹۸ هـ / ۱۲۰۱ یا ۵۹۹ / ۱۲۰۲ است - طبق ایتھے شماره ۱ / ۹۷۲ این مثنوی در سال ۵۷۲ هجری / ۱۱۷۶ سروده شد و بنام سلطان بهرام شاه (۵۶۳ - ۵۸۳ / ۱۱۶۷ - ۱۱۸۷) معنون شده ولی در نسخه حاضر تاریخ اتمام این ۵۸۲ هجری / ۱۱۸۶ بیان شده که ایتھے آن را بدلیلی که نگفته صحیح نمیداند - ابیات تاریخ درین نسخه چنین است -

پای ز سر کرد و ز لب در فشاند	مخزن اسرار پایان رساند
از گه هجرت شده تا این زمان	پانصد و هشتاد و دو افزون بران

بنظرم مثنوی در سال ۵۷۲ هـ گفته شده بود و مردم نسخه‌ها برداشتند ولی شاعر در سال ۵۸۲ هـ لفظ 'هفتاد' را با کلمه 'هشتاد' بدل ساخت و نسخه هائی که بعد ازین سال برداشته شد در آنها تاریخ تألیف ۵۸۲ هجری ثبت شد - متن و ترجمه و شروح این مثنوی چندین بار در هند و ایران بچاپ رسیده -

رش : ریو ص ۵۶۵ ب ، ۵۷۳ ب ؛ ایتھے ۱ / ۹۷۲ ، ۹۸۹-۹۷۷ ؛ باذلین ۵۸۵ ؛ سید سالار
۲ : ۵۲۷ ؛ عباسی ص ۳۰۶ ؛ مرکزی ۲۲۱۱ ، ۳۸۰۵ -

آغاز : هست کلید در گنج حکیم	بسم الله الرحمن الرحیم
فاتحه فکرت و ختم سخن	نام خدایست پرو ختم کن
انجام : حمد خدا را که بخط کبیر	کشت تمام این درر بی نظیر
خامه درین بحر که سرعت نمود	مختم تشریف و شه دور بود

نسخه دیگر

۱۲۴

۲۱۹

بخط نستعلیق استادانہ محمد حسین بن سلطان حسین، بتاریخ ۹۸۱ ہجری (۱۵۷۳ء)۔
۱۰۳ ورق، ۱۱ × ۷ انچ، ۱۱ بیت۔

دو صفحہ اول این نسخہ مذہب و منقش و از ہر حیث نسخہ کم نظیر است۔
درین نسخہ نیز سال تالیف ۵۵۸۲ نشان داده شدہ۔

ہست کلید در گنج حکیم
نام خدایست برو ختم کن

آغاز: بسم اللہ الرحمن الرحیم
فاتحہ فکرت و ختم سخن

بر ملکی کین گہر است آن او
پیشتر از عمر پایان رسید

انجام: باد مبارک گہر افشان او
شکر کہ این نامہ بعنوان رسید

دیوان عطار

۱۲۵

۲۱۱

بخط نستعلیق قرن یازدہم ہجری۔ ۱۹۰ ورق، $۸\frac{1}{2} \times ۵\frac{2}{3}$ انچ، ۱۳-۱۴ بیت۔

اثر طبع خواجہ فرید الدین عطار متولد ۵۱۳/۱۱۱۹ء و متوفی ۶۲۷ ہجری
(۱۲۲۹ء) است و مشتمل است بر غزلیات و رباعیات و مفردات وغیرہ۔ بر سر ورق این نسخہ
سہر محمد حسین القریشی المہمی بتاریخ اپریل ۱۹۱۴ میلادی نیز ثبت است۔ اثر معروف
او مثنوی "منطق الطیر" است کہ سابقاً از ہند و اخیراً از تہران منتشر شدہ۔ این دیوان نیز
در ہند و ایران بچاپ رسیدہ است۔

رش: ریو ص ۵۷۶ - ۵۸۰؛ ایتھے ۱۰۳۱-۱۰۳۳؛ باڈلین ۶۲۲؛ سپرنگر ص ۳۴۶؛ مرکزی
۲۲۳۸ بانکی پور ۱: ۷۰، ۷۶؛ شیرانی ۱: ۱۲۲۔

نگار دلبر عیار ما را

آغاز: خدایا رحم بخش آن یار ما را

وین عشق ضعیف مبتلا را باشی

انجام: ما را باشی به که هوا را باشی

مثنوی منطق الطیر

۱۲۶

۲۳۲

بخط نستعلیق استادانه حسن بن محمد شیخ رند، بتاریخ ۸۸۷ هجری/ ۱۴۸۲-۱۱۸ ورق،
 $\frac{1}{3} \times \frac{1}{4} = \frac{1}{12}$ انج، ۱۱ یا ۱۲ بیت، در متن و ۶ یا ۷ در حاشیه -

گوینده این مثنوی عارفانه معروف، عارف و صوفی شهیر خواجه فرید الدین عطار
 مقتول ۵۶۲۷ (۱۲۲۹ء) است که در سال ۵۸۳ هجری / ۱۱۸۷ء این مثنوی را سروده - اسم
 مثنوی که اسم دیگر آن شاید، مقامات طیور، نیز باشد در ابیات زیر ملاحظه شود:

ختم شد بر تو چو بر خورشید نور
 منطق الطیر و مقامات طیور
 این مقامات ره حیرانی است
 یا مگر دیوان سرگردانی است
 (ورق ۱۱۷ الف، س ۱۲)

بر سر ورق علاوه بر تحریر ۵۱۰۰ / ۱۶۴۰ از آذسی، و مهر ۱۳۲۲ / ۱۹۰۶ از حسین
 بن سیف الرحمن صدیقی المهمی نیز ثبت است - این مثنوی سابقاً در لکهنشو و بمبئی (هند) و
 اخیراً در تهران بچاپ رسیده -

رش: ریوس ۵۷۶؛ ایتھے ۱۰۳۱؛ باڈین ۶۲۲؛ سپرنکر ص ۳۵۴؛ ڈنار ص ۶۵؛ سرآزری

۲۳۹۶، ۲۶۸۶؛ شیرانی ۱: ۱۸۶ -

آنکه جان بخشید و ایمان خات را
 خا دیان را عمر بر باد او نهاد
 تا جوانمردی چه باشد در جہان
 شوخی ما پیش چشم ما میار

آغاز: آفرین جان آفرین پاٹ را
 عرش را بر آب بنیاد او نهاد
 انجام: شیخ را گفته بگوای پاک جان
 شوخی و بی شرمی ما در گذار

دیوان کمال الدین اسمعیل اصفهانی

۱۲۷

۱۵۲

بخط نستعلیق قرن یازدهم هجری - ۳۹۰ ورق، ۸ × ۵ انچ، ۱۴ بیت -

اثر طبع کمال الدین اسمعیل اصفهانی معروف خلاق المعانی (پسر جمال الدین عبدالرزاق متوفی ۵۸۸ / ۱۱۹۲ است) که در سال ۶۳۵ هجری / ۱۲۳۶ء بقتل رسیده - دیوان بیشتر مشتمل بر قصاید است - در آخر غزلیات و مثنویات و قطعات و رباعیات نیز دارد - این دیوان اخیراً در ایران چاپ و منتشر شده -

رش : ریو ص ۵۸۱؛ باڈلین ۶۳۸؛ سپر نگر ص ۴۵۴؛ سپه سالار ۲ : ۶۶۱؛ مرکزی ۲۸۵۰ -

آغاز: ای جلال تو بیانها را زبان انداخته
عزت ذات یقین را در گمان انداخته

انجام: دل خوش شد و شرط جانگدازی نیست در مذهب او کمینه بازی نیست
با اینهمه هم هیچ نمی یارم گفت شاید که مرا بنده و نوازی نیست

مثنوی گلشن راز

۱۲۸

۲۷۹

بخط نستعلیق اواخر قرن یازدهم هجری - ۲۱ ورق، $۱۰ \frac{۱}{۲} \times ۶ \frac{۱}{۲}$ انچ، ۲۴ بیت -

گوینده این مثنوی معروف عرفانی و فلسفیانه عارف شهیر محمود شبستری متوفی ۷۲۰ هجری / ۱۳۲۰ است - او این مثنوی را در جواب سؤال نامه یکی از اهل باطن خراسان گفته - درباره نام مثنوی میگوید:

ازان گلشن گرفتم شمه ای باز
نهادم نام او را گلشن راز (ورق ۲۰ ب)

او این مثنوی را در ماه شوال ۷۱۷ هجری (۱۳۱۷ء) تألیف نموده چنانکه گفته :

گذشته هفت و ده از هفتصد سال

ز هجرت ناگهان در ماه شوال (ص ۲، س ۱۰)

متن و شرح این مثنوی در هند و ایران چندین بار بچاپ رسیده -

رش : ریو ص ۶۰۸؛ ایتھے : ۱۷۶۱، ۱۷۶۵، ۱۸۱۳، ۱۸۱۵؛ باڈلین : ۱۲۳۱، ۱۲۶۰؛

سپرنگر ص ۳۷۷؛ عباسی ۳۳۰؛ پشاور ۱ : ۱۰۱۶؛ مرکزی : ۱۹۳۰، ۲۲۳۷ -
۳

چراغ دل به نور جان بر افروخت
ز فیضش خاک آدم گشت گلشن

آغاز: بنام آنکه جانرا فکرت آموخت
ز فضلش هر دو عالم گشت روشن

عزیز کویم [و] رحمت برو باد
الہی عاقبت محمود گردان

انجام : غرض زین جمله آنم تا کند یاد
بنام خویش کردم ختم پایان

انتخاب غزلیات خسرو

۱۲۹

۱۷۵

بخط نستعلیق قرن نهم هجری - ۳۲۵ ورق، ۹ × ۶ ۱/۲ انج ۱۵-۱۶ بیت - ناقص الاول و الاخر -

انتخاب غزلیات از هر چهار دیوان حضرت امیر خسرو دکنوی مثنوی ۱۵۲۵ /
۱۳۲۵ است - این نسخه مسلماً در ایران زمین کتابت شده است - نسخه ای ازین انتخاب در
فہارس مطبوعہ پیدا نشد و از انتخاب غزلیات وی کہ بنام "دواوین امیر خسرو" توسط
نولکشور بچاپ رسیده، فرق دارد دیوان کامل غزلیات او را (بانضمام قصاید و قطعات و رباعیات)
بجز غزلہای 'نہایت الکمال' در سال ۱۳۴۳ هـ ش از تہران منتشر ساخته اند -

آغاز: آنانکه گفته اند طلاق عروس دهر
ای یوسفی که همت عالی خطاب تست
کاوین این عروس دهند آن سیرای را
بشکن بیک لکد فلک دیر پای را
انجام: این درد که در مفاک میباید ریخت
امروز مگو که آب روئی دارم
خون از مژده درد ناک میباید ریخت
فردا چو میان خاک میباید ریخت

مثنوی دولرانی خضر خان*

۱۳۰

۱۳۷

بخط نستعلیق انوری بن بیانی بتاریخ رجب المرجب ۸۸۵ هجری (۱۴۸۰ء) -
۹۱ ورق، $۸\frac{۱}{۲} \times ۱۰\frac{۱}{۲}$ انچ، ۱۷ بیت -

گوینده این مثنوی که دران داستان عشق شاهزاده خضر خان و دولرانی بسلك نظم
کشیده شده است و بنام 'خضر خان دولرانی' یا 'عشقیه' نیز یاد شده حضرت امیر خسرو
دهلوی متوفی ۷۲۵ هجری / ۱۳۲۵ء است - او این مثنوی را که در حاشیة نسخه منقول است،
در سال ۷۱۵ هجری / ۱۳۱۵ء بپایان رسانیده است - کتابت این نسخه از تمام نسخه‌هایی که
در فهرس مطبوعه ذکر شده قدیم تر است - بنا بر این نسخه قابل توجهی است - این مثنوی
در حدود سال ۱۳۳۲ ه در مطبع قیصریه دهلی بچاپ رسیده -

رش: ریوص ۶۱۲ ب؛ ایتھے ۱۱۸۷؛ باڈلین ۷۷۷؛ بانکی پور ۱: ۱۹۳، ۱۹۵؛ مجلس
۱۱
۲۶۸؛ بلوشه ۱۵۳۰-۱۵۳۳ -

آغاز: سر نامه بنام آن خداوند
ز عشق آراست لوح آب و گل را
که دلها را بخوبان داد پیوند
بدان جان زندگی بخشید دل را
انجام: همه کس حاجتی دارند در پیش
نمیخواهم ز تو بخشش چو هر کس
چه حاجت من که گویم حاجت خویش
تو خسرو را چه می بخشی همان بس

* ۸۷ الف، س ۱۴، ۱۵ -

نسخه دیگر

$$\frac{۱۳۱}{۱۳۶}$$

بخط نستعلیق - ۲۵ ورق ، در حاشیه ، $\frac{۱}{۲} \times ۸ - \frac{۱}{۲}$ ، انج ، ۱۶ ، یا ۱۷ بیت -
ناقص الاول والاخر -

این نسخه از کاتب دیگر نقل شده و از روی خط و غیره کتابت قرن یازدهم هجری
بنظر میرسد -

که جانی میفروشد بهر نانی
چه غم گر باد گیرد آسیا باد

برون آمد ز قلعه بی درنگی
سپه را هم بکار اصل شد رخ

آغاز: کرم شرطست بر اجرت ستانی
ملک باید که گیرد پایه داد

انجام: نگشت آن رأی زیر ک گرد جنگی
چو هم در ره دویدن فتح فرخ

مثنوی نه سپهر*

$$\frac{۱۳۲}{۱۳۸}$$

بخط نستعلیق انوری بن بیانی بتاریخ ۸۸۵ هجری (۱۴۸۰ء) - ۱۰۲ ورق ،
 $\frac{۱}{۲} \times ۸ - \frac{۱}{۲}$ ، انج ، ۱۵ بیت - ناقص الاخر -

گوینده این مثنوی تاریخی که محتوی واقعات عهد قطب الدین مبارکشاه حلجی
(۷۱۶-۷۲۰ / ۱۳۱۶-۱۳۲۰ء) است ، حضرت امیر خسرو دهلوی متوفی ۷۲۵ هجری /
۱۳۲۵ء است - او این مثنوی را در سال ۷۱۸ / ۱۳۱۷ء سروده - این مثنوی نه سپهر دارد
و هر سپهر بجز مختلف سروده شده -

از لحاظ تاریخ کتابت این نسخه مقدم تر از تمام آن نسخه هائی است که در
فهارس مطبوعه ذکر شده و بنا بر این نسخه سهمی است - این مثنوی در حدود سال ۱۳۳۲ء
در مطبع قیصریه دهلی بچاپ رسیده -

رباعیات و فردات است۔ در آخر این دیوان 'قصه نجیب' معروف به 'گلشن عصمت' مطبوعه ۱۲۶۸/۵۱۸۵۱ع نیز مجلد است۔ این دیوان در سال ۱۳۳۶ خورشیدی از تهران منتشر شده۔

رش : سپرنگر ص ۵۲۷ بلوشه ۱۳۶۳، ۱۹۷۵ -

آغاز: ای خط و خالِ خوشت مایه سودای ما
ای نفسی وصل تو اصل تمنای ما

انجام: دریچه نظر [و] رهگذار خاطر من بجز خیال تو بر هر چه هست مسدود است۔

کلیات عماد فقیه

۱۲۱-۱۳۶

بخط نسخ شکسته مانند قرن نهم هجری - ۱۱۷ ورق، (از ۷۰ تا ۱۸۷) ۹×۶ انچ،
۲۲ یا ۲۳ بیت - ناقص الاول و الآخر۔

اثر طبع مولانا عماد الدین فقیه کرمانی متوفی ۷۷۳ هجری/۱۳۷۱ع است۔ این نسخه شامل ۵ مثنوی و قصاید و قطعات اوست بقرار زیر و فقط مثنوی 'طریقت نامه' و غزلیات و رباعیات درین نسخه نیست۔ دو نسخه از کلیات عماد در دانشگاه پنجاب، لاهور زیر شماره ۳۰۱ Pi vi نیز محفوظ است۔

مثنوی صفا نامه

۱۳۶

(۱)۱۵۸

از ورق ۶۹ تا ۱۰۰ ب منقول است و مجموعاً ۳۲ ورق دارد۔ این مثنوی در سال ۱۳۵۵/۵۷۵۶ع گفته شد۔ مثنوی عرفانی است و بنام "مونس الابرار" نیز یاد میشود۔

۱ - در اصل: 'دیگر' بجای 'بر هر'۔

رش : باڈلین شماره ۸۰۳، ۸۰۴؛ سپرنگر ص ۳۳۶-۳۳۸؛ ایوانو ۵۸۳ -

آغاز: حمد الہی بہ نگار ای دیر چون رقم از مشک زنی بر حریر

انجام: شکر خداوند جہان گو بگوی جز برہ حمد و ثنایش سپوی
ہفتصد و پنجاہ و ششم سال بود کاخر این نظم نکو فال بود

مثنوی فاتحۃ الاخلاص

۱۳۷
۱۵۸ (۲)

در این مثنوی نیز مطالب عرفانی بیان شدہ است و از ورق ۱۰۱ ب تا ۱۰۶ ب منقول است و جمعاً ۱۰۱ - ۱ صفحہ است۔
۲

رش : باڈلین ۸۰۳، ۸۰۴؛ سپرنگر ص ۳۳۶-۳۳۸ -
۲ ۵

آغاز: بنام آنکہ ذکرش ورد جانست مبارکنامہ اش معجز نشانست

انجام: فلک را سیر بر وفق مرادش ملک داعی دولت چون عمادش

مثنوی صحبت نامہ

۱۳۸
۱۵۸ (۳)

این مثنوی عرفانی از ورق ۱۰۷ ب تا ۱۳۱ الف منقول است و جمعاً ۲۲ ورق است۔ تاریخ تصنیف این مثنوی چنانکہ از اختتام پیداست ۷۳۱ ہجری / ۱۳۳۱ء است۔

رش : باڈلین ۸۰۳، ۸۰۴؛ سپرنگر ص ۳۳۶-۳۳۸؛ ایوانو ۵۸۳ -
۲ ۳ ۵

آغاز: بنام خدائی که توفیق ازوست

دل زنده را نور تحقیق ازوست

اختتام: زهجرت شده هفتصد و سی و یک

شد این مثنوی حرز ورد ملک

بآخر رسید این همایون مثال

بتوفیق باری بتاریخ ذال

مثنوی محبت نامه صاحب‌دلان

۱۳۹
۱۵۸ (۳)

این مثنوی فلسفی از ورق ۱۳۱ ب تا ۱۵۳ ب منقول است و بفرمایش عزیزى در هشت باب و مقدمه، بطریق مناظره تألیف شده، بقرار زیر:

- ۱- تعلق جوهر علوی با جسم سفلی؛ ۲- تعلق جسم سفلی با جوهر علوی؛ ۳- تعلق جمادی با جمادی؛ ۴- تعلق جمادی با نباتی؛ ۵- تعلق نباتی با نباتی؛ ۶- تعلق حیوانی با جمادی؛ ۷- تعلق حیوانی با نباتی؛ ۸- تعلق حیوانی با حیوانی۔

چنانکه از قطعۀ تاریخ برمیآید این مثنوی در سال ۷۳۲ هجری/ ۱۳۳۲ء سروده شد۔

رث: باذین ۸۰۳، ۸۰۴؛ سپرنگر ص ۲۳۶-۲۳۸؛ ایوانو ۵۸۳۔

آغاز مقدمه: الحمد لله الذی ابدع الخلق محبة لعرفانه و اودع فی... عوارف احسانه۔
آغاز مثنوی:

بنام آنکه در کاشانه دل

محبت را معین کرد منزل

اختتام: پایان آمد این منشور میمون

که بادا بر همه عالم همایون

بود این مثنوی تاریخ ایام

که تاریخش موافق گشت با نام

'محبت نامه صاحب‌دلان' است

که تاریخ کتاب مقبلان است

مثنوی ده نامه

$$\frac{۱۲۰}{(۵)۱۵۸}$$

این مثنوی که مشتمل بر ده نامه منظوم او بنام شاه شجاع (حکومت ۷۵۹ - ۷۸۶ هـ / ۱۳۵۸ - ۱۳۸۴ ع) و وزیر خواجه قوام الملک و احباب دیگر است از ورق ۱۵۳ ب تا ۱۷۰ ب منقول است -

رش : باڈلین $\frac{۸۰۳}{۳}$ ؛ سپرنگر ص ۳۳۶-۳۳۸؛ ایوانو $\frac{۵۸۳}{۷}$ -

آغاز: بنام آنکه معجز نامه اوست
انجام: روز هجران عماد معذورست
حروف کاینات از خامه اوست
سر برون گر نمی کند ز وثاق

قصاید و قطعات

$$\frac{۱۲۱}{(۶)۱۵۸}$$

از ورق ۱۷۱ ب تا ۱۸۷ ب منقول است البته دو ورق (۱۷۹، ۱۸۰) افتاده است و ورق ۱۸۳ و ۱۸۵ با اوراق مثنوی ده نامه منسلک است - جمعاً ۱۵ ورق موجود است -

رش : باڈلین $\frac{۸۰۳}{۷}$ ؛ ایوانو $\frac{۵۸۳}{۳}$ ؛ سپه سالار ۶۳۳ -

آغاز: ای حکمتت^۱ زبان را فصل الخطاب داده
انجام: فکنده در بر خورشید جامه^۲ زربفت
کشت امید جانرا از دیده آب داده
کشیده بر سر ناهید معجز^۳ اخضر

- ۱- در اصل : حکمت
- ۲- در اصل : نامه -
- ۳- در اصل : ناه معجز -

دیوان سلمان ساوجی

۱۲۲

۲۲۰

بخط نستعلیق ۵۹۹۵ / ۶۱۵۸۷ - ۲۳۳ ورق، $\frac{1}{4} \times 9 \frac{1}{4}$ انچ، ۲۰ یا ۲۱ بیت -

اثر طبع خواجہ جمال الدین سلمان ساوجی متولد ۵۶۹ / ۱۲۹۱ء و متوفی ۹۷۹ / ۱۵۷۶ء
در اول و آخر این نسخہ مہرہای محمد حسین بن مولوی سیف الرحمن صدیقی المہمی
ثبت است۔

رش : ریو ص ۶۲۳؛ باڈلین ۸۰۷؛ ایتھے ۱۲۳۷؛ سپرنگر ص ۵۵۵؛ سرکزی ۳۸۷۶ -

آغاز: ہر دل کہ در ہوای دورویت^۱ مجال یافت عنقای ہمتش دو جہان زیر بال یافت
انجام: چون تو مسعودی و ثابت قدم و دولت یار ہمت آنست کہ محمود بود آخر کار

دثنوی مہر و مشتری

۱۲۳

۱۶۱

بخط نستعلیق استادانہ نظام کاتب بتاریخ ربیع الاول ۵۸۸۰ / ۶۱۳۷۵ -

۱۸۰ ورق، $\frac{3}{4} \times 2 \frac{1}{4}$ انچ، ۱۳-۱۵ سطر -

این دثنوی عشقیہ نتیجہ طبع مولانا شمس الدین محمد عصار تبریزی (ب، س ۳
و ۱۰، ب، س ۲) متوفی ۷۸۴ ہجری / ۱۳۸۲ء است۔ تاریخ تصنیف این دثنوی دہم شوال
۷۷۸ ہجری / ۱۳۷۷ء است چنانکہ خود گفتہ:

ز ہجرت رفتہ حا، و عین با ذال

بروز واو دال از ماہ شوال

۷۰۰ ۷۰ ۸

(۸، ب، س ۷، ۸)

۱- در اصل: بیویت -

مصنف تعداد ایات مثنوی را نیز که ۵۱۲۰ میباشد، نظم کرده، بقرار زیر:

که ایات بدیعتش را عدد چیست
بگوشش پنج الف است و صد و بیست (۹۷۰ الف، س ۲)

رش: ریو ص ۶۲۶؛ ایتھے ۱۲۴۴؛ باڈلین ۸۱۱-۸۱۴؛ سپرنگر ص ۳۱۱ -

آغاز: بنام پادشاه عالم عشق
بجان جنس غمشش را مشتری مهر

انجام: چو دادی زاولم زایمان سعادت
بختم انبیاء و ختم قرآن
در آخر بر زبانم ران شهادت
که ختم کار ما بر خیر گردان

دیوان حافظ

۱۲۲
۱۸۹

بخط نستعلیق استادانہ عبدالرحمان الخوارزمی بتاریخ ۱۹ شعبان ۸۵۹ هجری/۱۳۵۰ء -
۱۸۶ ورق، ۲۱/۲ × ۳۱/۲ انچ - ۱۳ بیت -

اثر طبع رسای خواجہ شمس الدین محمد حافظ شیرازی متوفی ۷۹۱ هجری/۱۳۸۹ء
است و مشتمل است بر غزلیات و قطعات و رباعیات و ساقی نامہ و مثنویات دیگر -

بر ورق ۳۵، ۲۳، ۹۲ و ۱۵۱ مہر جمال الدین حسین بتاریخ ۱۲۲۸ هجری /
۱۸۱۳ء ثبت است و بر سر ورق نسخہ مہر پندت وزیر چند دیلہ میشود -

رش: ریو ص ۶۲۷؛ ایتھے ۱۲۴۶-۱۲۷۴؛ باڈلین ۸۱۵-۸۵۳؛ سپرنگر ص ۳۱۵ وغیرہ -

آغاز: الا یا ایہا الساقی ادر کسا و ناولہا کہ عشق آسان نمود اول ولی افتاد مشکلہا

انجام: ای کہ بر ما بگذری دامن کشان
حافظ الحمیدی ہمہیخواہد بخوان

مصرع دوم این بیت بدینطور بہن مردم معمول و معروف است: از روی اخلاص الحمیدی بخوان

نسخه دیگر

۱۲۵

۱۹۷

بخط نستعلیق قرن دوازدهم هجری - ۸۴ ورق ، $\frac{1}{3} \times \frac{1}{3}$ انچ ، ۱۴ - ۱۵ بیت -
ناقص الاول والآخر -

این نسخه از غزلیات ردیف دال شروع میشود و در آخر مخمس و مثنوی و
ساقی نامه دارد که آن هم ناقص الاخر مانده -

آغاز: دلم که لاف تجرد زدی کنون صد شغل بیوی زلف تو با باد صبحدم دارد
انجام: بیا ساقی ایمن چه باشی که دهر بر آنست کت خون بریزد بقمهر

نسخه دیگر

۱۲۶

۲۳۶

بخط نستعلیق قرن دوازدهم هجری - ۲۸۰ ورق $\frac{1}{3} \times \frac{1}{3}$ انچ ، ۱۲ بیت -

مشمول بر قصاید و غزلیات و قطعات و رباعیات و مثنویات و غیره است - در آخر
این نسخه یک مثنوی اوست که خواننده را به بی ثباتی دنیا متوجه میسازد -

آغاز: الا یا ایها الساقی ادر کسا و ناولها

انجام: هیچ کس را نیست زین منزل گزیر ای که برما بگذری دامن کشان
از گدا و شاه و از برنا و پیر
از سر اخلاص الحمدی بخوان

بخط نستعلیق استادانہ قبل از ۸۹۷ھ / ۱۳۹۲ء - ۲۹۰ ورق، ۵ × ۳۱ انچ،
۸ یا ۹ بیت -

اثر طبع سید معین الدین علی قاسم انوار متولد ۷۷۵ھ / ۱۳۵۶ء و متوفی ۸۳۷ھ جری /
۱۳۳۴ء است کہ مشتمل است بر غزلیات و قطعات و ترجیع بند وغیرہ - او گاهی 'قاسمی' نیز
تخلص میکرد - بر سر ورق این نسخہ مہر سکہ قاسم برید بزرگ متوفی ۹۱۰ھ جری / ۱۵۰۴ء
ثبت است کہ تاریخش ۸۹۷ھ / (۱۳۹۲ء) خواندہ میشود - بنا برین معلوم است کہ این نسخہ
قبل از ۸۹۷ھ جری / ۱۳۹۲ء کتابت شدہ - بتاریخ ۱۲ شعبان ۱۰۲۷ھ (۱۶۱۸ء) داخل
کتابخانہ ابراہیم عادلشاہ ثانی (۹۸۷-۱۰۳۵ھ / ۱۵۷۹-۱۶۲۵ء) شد کہ بر آخرین شاہ
برید تاختہ سلسلہ آن خاندان را منقرض ساختہ بود -

رش : ریو ص ۶۳۵ ؛ ضمیمہ ۲۸۱ ، ایتھے ۱۲۸۵ ؛ باڈلین ۸۶۲-۶۶ ؛ سپرنگر ص ۵۳۲ ؛
بانکی پور ۲ : ۱۳ ، ضمیمہ ۱ : ۱۰۹ ؛ سپہ سالار ۶۵۵ ؛ ادبیات ۲۶۸ -

کہ باوصاف خداوند سخن چون رانہ
اینقدر بس آدہ حدیثت بزبان میرانہ

بچوڈان عرفان توان برد گوی
بعجز و بانصاف دل زندہ اند

آغاز : من بیچارہ سودا زدہ سرگردانم
من و توحید تو ہیماہات دلم میلرزد

انجام : تو واقف نہ بر این حکایت مگوی
عزیزان کہ راہی بحق بردہ اند

بخط نستعلیق ریز استادانه قبل از ۵۸۹۷ / ۱۳۹۲ - ۱۳ ورق، ۵ × ۳ ¼ انچ، ۱۰ - ۱۱ بیت
ناقص الآخر -

گوینده این مثنوی عارفانه سید [معین الدین] علی بن نصیر بن هارون بن ابی القاسم
الحسینی التبریزی المشهور بالقاسمی (ص ۵، س ۳) و نیز معروف به شاه قاسم انوار متولد
۵۷۵ / ۱۳۵۶ و متوفی ۸۳۷ هجری / ۱۴۳۳ است - در ابیات مثنوی (ص ۱۳، س ۴)
میخوانیم که او این منظومه را بسن بیست سالگی سروده بود - بنا برین این مثنوی در حدود
سال ۵۷۷ / ۱۳۷۵ تألیف شد - درباره نام مثنوی چنین گفته است:

خوش نمایم کرده ام ترتیب ازین
نسخه ای نامش 'انیس العارفین' (ص ۱۳، س ۸)

در اول مثنوی مقدمه ای نیز نگاشته شده که چنین شروع میشود -

بسم الله الرحمن الرحيم - منت خدایرا جلت عظمته و علت کلمته که بشعش انوار
اسرار شمس ارواح اقمار قلوب انسانرا

این مثنوی با دیوان شاعر (شماره ۱۴۷) مجلد و خط و کاغذ و مرکب هر دو یکی
است -

رش : ریو ص ۶۳۶ ؛ باذین ۸۶۲ ؛ ایتھے ۲۸۸۸ ؛ ریو ضمیمه ۲۸۱ ؛ بانکی پور ۲ : ۱۵ ،
۹ : ۱۹۶ -

آغاز : یا مغیث المذنبین معطی السوال
انجام : ای ولایت خاتم جانرا نگین
لاف فرزندی ندارم یا رسول
یا انیس العارفین یا ذوالجلال
نور یزدان رحمت للعالمین
در رمت خاکم قبولم کن قبول

۱ - در اصل : کردیم -

دیوان کاتبی

۱۲۹

۱۷۰

بخط نستعلیق عوض علی بن جلال الدین کرخی بتاریخ ۵۹۸۱/۳۱۵۷۳ - ۱۳۷ ورق،
 $۸\frac{۳}{۴} \times ۵\frac{۳}{۴}$ انچ، ۱۲ - ۱۳ بیت -

اثر طبع شمس الدین محمد بن عبدالله المعروف به کاتبی نیشاپوری متوفی ۵۸۳۸/۱۳۳۴ یا ۸۳۹ هجری/۱۴۳۵ء است که مشتمل بر قصاید و غزلیات و قطعات و رباعیات است -

رش: ریوص ۶۳۷؛ ایتھے ۱۲۹۰؛ باڈلین ۸۶۷-۸۷۰؛ سپرنگر ص ۴۵۷؛ سپہ سالار ۶۵۹ -
 آغاز: ای گل آدم بخمر جان مخمر ساخته خاک ره را کیمیای سهر تو زر ساخته
 حکمتت از بهر قتل ماهی عقل و حواس آب را در چشمه خورشید خنجر ساخته
 انجام: زاتش قهر وبا چون گشت ناگهان خراب
 استر آبادی که خاکش بود نیکو تر ز مشک

از جوانان تا به پیران کس ز بدنامی نماند
 آتش اندر بیشه چون افتد نه تر ماند نه خشک

۱۵۰

مثنوی مجمع البحرین*

۱۶۸

بخط نستعلیق عوض ابن جلال الدین کرخی بتاریخ ۴ ربیع الاول ۹۸۱/۳۱۵۷۳ - ۱۳۷ ورق،
 $۸\frac{۳}{۴} \times ۵\frac{۳}{۴}$ انچ، ۱۳ بیت -

گوینده این مثنوی عرفانی که بنام "ناظر و منظور" نیز یاد شده، شمس الدین محمد بن عبدالله نیشاپوری المعروف به کاتبی (ص ۱۱ س ۱۰۷) متوفی ۵۸۳۸/۱۳۳۴ یا ۸۳۹ هجری/۱۴۳۵ء است - مؤلف دیباچه‌ای نیز بر این اثر نداشته بدین آغاز:

* ص ۲، س ۱ نیز ورق ۱۹، س آخر -

مدام از حضرت مبلغ الہام و متکلم بردوام علو شانہ جواہر زواہر صلوات و
براقیت موافقت تحیات نثار روزگار سخن گزاری باد.....

رش : ریو ص ۶۳۷ - ۳۹ ؛ ایتھے ۱۲۹۰ ؛ باڈلین ۸۶۷ - ۷۰ ؛ سپرنگر ۴۵۷ ؛ سپہ سالار
۶۵۹ (ذکرش) ؛ بانکی پور ۲ : ۱۸ -

آغاز: ای شدہ از قدرت تو ما و طین
دیدہ جان روشن از انوار تست
انجام: در دل و جانِ ہمہ جایش بدہ
بیت وی از نام تو معمور باد

لوحہ دیباچہ دنیا و دین
مخزن دل گلشن از اسرار تست
بر سر نظم ہمہ پایش بنہ
نامش از انعام تو مشہور باد

مثنوی دہ باب*

۱۵۱

۱۶۹

بخط نستعلیق عوض علی ابن جلال الدین کرخی ، بتاریخ ۵۹۸۱/۱۵۸۱ م ۴۵ ورق ،
۸۳ × ۵۳ انچ ، ۱۴ بیت -

گویندہ این مثنوی عارفانہ شمس الدین محمد بن عبداللہ نیشاپوری المعروف بہ کاتبی
(الف، س ۲ نیز اب، س ۱) متوفی ۵۸۳۸ / ۱۴۳۴ ع یا ۸۳۹ ہجری / ۱۴۳۵ ع است۔
دہ باب این مثنوی بدین قرار است۔ باب اول در طریق عاشقی، دوم در صحبت داشتن، سوم
در عجب و عجیب، چہارم در عزت، پنجم در نکوئی، ششم گذشتن از بدی، ہفتم در قناعت،
ہشتم در 'از دل غم برداشتن، نہم در سیر سوی حق، دہم در طریق وحدت (ورق ۸ ب)۔

رش : ریو ص ۶۳۷ - ۶۳۹ ؛ ایتھے ۱۲۹۰ ؛ باڈلین ۸۶۷ - ۸۷۰ ؛ سپرنگر ۴۵۷ -

آغاز: ای برحمت در دو عالم کار ساز
ای کہ ہستی گسرهاں را رہنمای
انجام: گر دہی داد سخن را چون کمال
ختم قرآن بہ ازین چون حافظت

جملہ عالم را برحمت کار ساز
کردہ ام رہ گم بلطفم رہ نمای
غیر نقصانت نباشد زان کمال
ختم کن حق باد یار و حافظت

* (۸ ب، س ۱)

بخط نستعلیق کم نظیر سلطان علی مشهدی بتاریخ ۸۸۸ هجری / ۶۱۳۸۳ - ۵۰ ورق،
 $۹\frac{1}{۲} \times ۶\frac{1}{۲}$ انچ ، ۱۱ بیت -

انتخاب غزلیات آقا ملک بن جمال الدین امیر شاهی معروف به ملا شاهی سبزواری
 متوفی ۸۵۷ هجری / ۱۴۵۳ء است که تقریباً ۱۰۰۰ بیت دارد - تمام نسخه مذهب و در
 حاشیه نسخه نمونه نقاشی زرین بی نظیر دیده میشود - در آخر نسخه مهبری از سراج الدوله
 افتخارالملک محمد سر بلند خان شیر بهادر جنگ بتاریخ ۵۱۲۳۹ / ۱۸۲۳ء نیز ثبت
 است - بنا به قول پیر حسام الدین راشدی نسخه معاصر این دیوان در کتابخانه ملی پاکستان،
 کراچی نیز موجود است -

رش : ریو : ۶۴۰؛ ایتن ۱۲۹۳؛ باڈین ۸۷۵؛ سپرنگر ص ۵۶۳؛ بانکی پور ۲ : ۲۳، ۲۶-۲۸،
 ضمیمه ۱ : ۲۱۲؛ ایوانو ۶۰۳-۶۰۵؛ بلوشه ۱۶۶۲-۱۶۶۸؛ شیرانی ۱ : ۱۱۸ -

آغاز: بیا ای از خط سبزت هزاران داغ بر دلها مروکز اشک مشتاقان بخون آغشته منزلها

مقطع غزل آخر:

چو کارهای جهان نیست برقرار یکی

غمی مباش گر از دل قرار شد شاهی

گفتم انصاف نه اینست همانده بر آنست

انجام : یار بگذشت و نبودش سرحال دل ما

نسخه دیگر

۱۵۳

۱۶۸

بخط نستعلیق کم نظیر سلطان علی مشهدی متوفی ۹۲۶ هجری/۱۵۲۰-۱۲ ورق،

$\frac{1}{2} \times \frac{1}{3}$ انج، ۶-۱۰ بیت -

مشمول بر انتخاب غزلیات و رباعیات و مفردات و غیره است - تمام نسخه مذهب

و سهری بتاریخ ۵۱۰۳۷/۱۶۳۷ بر سر ورق ثبت است -

آغاز: ما بسته بسلسله مشکبو گره جانمهای بیدلانست درین آرزو گره

عمری گذشت و آن گره زانم آرزوست یارب مباد در دل کس آرزو گره

انجام: آن بت چو ز دوستی کناری دارد ما نیز ز دوستی کناری گیریم

نسخه دیگر

۱۵۲

۲۳۰

بخط نستعلیق ریز و استادانه ۹۶۹ هجری/۱۵۶۱-۳۳ ورق، $\frac{1}{2} \times \frac{3}{4}$ انج، ۱۱ بیت -

مشمول بر انتخاب غزلیات و قطعات و رباعیات و غیره است که جمعاً ۹۲۷ بیت

میشود - این نسخه ۳ مهر شاهجهان بتاریخ ۱۰۶۲ هجری/۱۶۳۲ دارد، بنا برین نسخه

کتابخانه شاهی است - مهرهای پنڈت وزیر چند نیز ثبت شده -

آغاز: ای نقش بسته نام خطت با سرشت ما

وین حرف شد ز روز ازل سرنوشت ما

انجام: نام رمضان خوشست و گلگشت هرات با نعره و تکبیر و خروش و صلوات

خوبانش بتاریکی بازار ملک چون آب خضر نهان شده در ظلمات

بخط نستعلیق (اواخر قرن نهم هجری) و قسمتی بتاریخ ۱۲۳۳ هجری / ۱۸۲۸ء
(۱۳۸) بخط کاتب دیگر در حاشیة نسخه شماره ۱۷۵، از صفحه ۵ تا ۱۳۸ که
 $۹\frac{۱}{۳} \times ۶\frac{۱}{۲}$ انچ، طول و عرض دارد -

این دیوان مشتمل بر غزلیات و قطعات و رباعیات مولانا عبدالرحمن جامی متولد
۸۱۷ هجری / ۱۴۱۴ء و متوفی ۸۹۸ هجری / ۱۴۹۲ء است - بر ورق ۹۸ کاهی از
آقای بیانی بتاریخ ۱۲۶۹هـ / ۱۸۵۲ء ثبت است -

بصفات الجلال و الاکرام
صدر هر نامه نو و کمین است

آغاز: لله الحمد قبل کل کلام
حمد او تاج تارک سخن است

انجام: بر حاشیة لوح جمال تو قلم حرفی دو زمشک سوده کردست رقم
هوش من ازان دو حرف مدهوش شدست مدهوش ترا ز رفتن هوش چه غم

کلیات جامی

۱۵۶ - ۱۶۵

بخط نستعلیق کم نظیر علی ابن احمد بن نورالدین بین سالهای ۹۰۰ هجری / ۱۴۹۴ء
تا ۹۰۵ هجری (۱۴۹۹ء) - $۹\frac{۱}{۳} \times ۶\frac{۱}{۲}$ انچ، ۱۶ - ۱۷ بیت در متن و ۱۸ - ۱۹ بیت
در حاشیه -

اثر طبع مولانا نورالدین عبدالرحمن جامی متوفی ۸۹۸ هجری / ۱۴۹۲ء است -
نسخه حاضر مشتمل بر سه دیوان و هفت مثنوی اوست بقرار زیر:

کلیات جامی سابقاً در شهرهای مختلف هند و اخیراً در ایران چاپ و منتشر شده است -

دیوان اول

۱۵۶
 (۱) ۲۲۳

از ورق ۱ - ۱۲۶۲ - مکتوبه ۹۰۱ هجری/۶۱۳۹۵ - (ورق ۱۲۶۲) -

مشمول است بر قصاید و نعت‌ها بصورت ترکیب و ترجیع بند، مثنویات کوچک کوچک، غزلیات و قطعات و رباعیات وغیره و با مقدمه‌ای در اول آن - تاریخ تصنیف و تدوین این دیوان ۸۷۱ هجری/۶۱۳۶۶ است -

رش : ریو ص ۶۴۳ - ۶۵۰؛ ایتھے ۱۳۰۰-۱۳۸۹؛ باڈلین ۸۹۳-۹۷۶؛ سپرنگر ص ۴۴۷-۴۵۱؛ راس براؤن ۳۳ -

آغاز مقدمه : بسم الله الرحمن الرحيم هست صلاي سرخوان کریم

آغاز قصاید : زان پیش کز مداد دهم خامه را مدد

جویم مدد ز فضل تو ای مفضل احد

انجام : ماه و خور خالی زمیلی نیستند
 چه خوش باشد که در کاشانه غم
 پیش رویت تا بخدمت ایستند
 دو همدم درد دل گویند باهم

دیوان الثانی

۱۵۷
 (۲) ۲۲۳

از ورق ، ۲۶۲ ب - ۱۳۷۵، مکتوبه ۹۰۱ هجری (۶۱۳۹۵) -

مشمول است بر قصاید و غزلیات و قطعات و رباعیات و معنیات با مقدمه‌ای مختصر در اول که در سال ۵۸۸۴ / ۶۱۳۷۹ نگاشته شد و در آن گفته است (ص ۲، س ۳) که عمر من از شصت گذشته بهفتاد قریب است - بنا برین سال تدوین این دیوان همان ۸۸۴ هجری/۶۱۳۷۹ است -

آغاز: بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ
آنکه باین نکته سنجیده گشت
اولی حمد المنان الکریم
فاتحه آرای کلام قدیم
انجام: جامی ز پریرخان یکی روز برید
امروز ازان روز که گفتم سیم^۱ است
وز کرده خویشتن بسی رنج کشید
اندر عجبیم که چون با امروز رسید

دیوان سوم

۱۵۸
۲۲۳ (۳)

از ورق، ب ۳۷۷ - ۱۳۳۸، مکتوبه ۹۰۱ هجری/ ۱۳۹۵ء یا ۹۰۲ هجری/ ۱۳۹۶ء -
مشمول بر قصاید و غزلیات و قطعات و رباعیات است و در سال ۸۹۶ هـ / ۱۳۹۰ء
مرتب گشت چنانکه خودش در مقدمه این دیوان گفته: آغاز تسوید این بیاض و بنیاد
توشیح^۲ این ریاض در شهرور سنه ست و تسعین و ثمانمایه اتفاق افتاد (ص ۰۱ س ۸)

آغاز: بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ
کرده ازین حرز ستایش گران
طرفه خطایست ز سفر قدیم
نقش نگین خاتم پیغمبران
انجام: بر حاشیه جمال لوح تو قلم
هوش من^۳ ازان دو حرف مد هوش شده است
حرف دو زمشک سوده سردست رقم
مد هوش ترا ز رفتن هوش چه شم

مثنوی تحفة الاحرار

۱۵۹
۲۲۳ (۳)

از ورق ۱ ب تا ۱۳۸ در حاشیه، مکتوبه جمادی الاول ۹۰۰ هجری/ ۱۳۹۴ء -
این مثنوی عارفانه در سال ۸۸۶ هجری/ ۱۳۸۱ء نث شده چنانکه کلمات زیر از
قلم ملا جامی تائید این مطلب را میکند: "منتظم در ساک شهرور سنه ست و ثمانین و

۱- در اصل: سیوم -

۲- در اصل: ترشح

۳- در اصل: هوش از من -

ثمانمایه لازال مبارک علی کافیہ، اتفاق افتاد“ (۸۴ الف) - مقدمہای نیز در اول این مثنوی نگاشته شدہ کہ بدینطور شروع میشود :

قدرِ ہمتِ خدای شناس
خاصہ بر نعمتی کہ دیر بقاست
ہست بر نعمتِ خدای سپاس
در جہان تا جہان بجاست

دربارہ نام مثنوی گفتہ :

تحفۃ الاحرار لقب دادمش تحفہ باحرار فرستادش

رش : ص ریو ۶۴۵ شماره ۷ : ایتھے ۱۳۰۰ / ۴ : باڈلین ۸۹۴ / ۶ : سپرنگر ص ۴۴۹ /
۳ : ڈھاکا ۸۸ : بانکی پور ۳ : ۱۷۹ -

آغاز : بسم اللہ الرحمن الرحیم
فیض کرمِ خوان سخن ساز کرد
ہست صلائی سر خوان کریم
در ز دبستان^۱ کہن باز کرد

انجام : شکر کہ این رشتہ پایان رسید
مہر نہ خاتمہ این کتاب
بخیہ این خرقة بدامان رسید
شد رقم خاتم تم الكتاب

مثنوی سبحة الابرار

۱۶۰
(۵) ۲۲۳

در حاشیہ ۴۸ ب تا ۱۲۰ ب، مکتوبہ رمضان المعظم سنہ ۹۰۰ ہجری/۶۱۴۹۵ -
این مثنوی صوفیانہ نیز شاید در حدود سال ۸۸۷ ہجری/۶۱۴۸۲ سرودہ شد و
با مقدمہای مختصر شروع میشود بدین ایبات، رباعی

المنۃ للہ کہ بخون گر خفتم
از کشمکش چرخ بسی آشفتم
یکچند چو غنچہ عاقبت بشگفتم
کز گوہر راز سبوحہ واری سفتم

۱- در اصل : پردہ ز دستان -

رش : ریو ص ۶۴۴ شماره ۲؛ ایتھے ۱۳۰۰ / ۵؛ باڈلین ۸۹۴ / ۷؛ سپرنگر ص ۴۵۰ / ۴؛ عباسی
۳۵۰ (ب)؛ راس براؤن ۳۹؛ مرکزی ۳۶۴۸-۳۹۵۲۔

آغاز: ابتدای بسم اللہ الرحمن
الرحیم المتوالی الاحسان
زندگی بخشش دل اهل نجات
میکم از نم این آب حیات

انجام: حسن مقطع چو بود رسم کہن
قطع کردیم برین نکته سخن
ختم اللہ لنا بالحسنی
و هو المولانا نعم المولی

مثنوی یوسف و زلیخا

۱۶۱
۲۲۳ (۶)

ورق ۱۲۱ و تا ۲۱۷ الف، مکتوبہ ۱۱ ربیع الاول ۹۰۱ ہجری / ۱۷۹۵ء در حاشیہ
در این مثنوی قصہ حضرت یوسف علیہ السلام و زلیخا نظم کرده چنانکہ گنندہ :

کتابی بین بکلک صدق مرقوم
بنام عاشق و معشوق موسوم
ز ناسش طوطی آسایم شکر خا
چو بردم نام یوسف با زلیخا
(۲۱۶ ب، س ۷ تا ۱۰)

این مثنوی در سال ۸۸۸ ہجری / ۱۴۸۳ء سروده شد۔ تاریخ تالیف را در ایبات زیر
چنین بیان نموده است۔

قلم نساجی این جنس فاخر
رسانید آخر سالی باخر
کہ باشد بعد ازان سالی مجدد
نہم سال از نہم عشر از نہم صد
(۲۱۶ ب، س ۳۵ تا ۳۸)

تعداد ایبات این مثنوی را کہ چهار ہزار است نیز بیان کرده :
گرفتم بیت بیٹش را شمارہ
ہزار آمد ولیکن چار بارہ (۲۱۶ ب)

از لحاظ تاریخ کتابت یکی از نوادر است و در شهرهای مختلف پاکستان و هند
بچاپ رسیده -

رش : ربو ص ۶۴۵ شماره ۳ ؛ ایتھے ۶/۱۳۰۰ ؛ باڈلین ۸/۸۹۴ ؛ سپرنگر ص ۴۵۰ / ۵ ؛
عباسی ۳۴۲ ؛ شیرانی ۱ : ۱۹۶ ؛ بانکی پور ۲ : ۳۷ -

آغاز: انہی غنچہ امید بگشای
بخندان از لب آن غنچہ باغم
گلی از روضہ جاوید بنمای
وزین گل عطر پرور کن دماغم
انجام: ازین صحرا جواد خامد پی کن
زبان را گوشمال خامشی ده
وزین سودا سواد نامہ ا طی کن
کہ هست از ہرچہ گوئی خامشی بہ

مثنوی لیلی و مجنون

۱۶۲
۲۲۳ (ع)

ورق ۲۱۷ ب تا ۳۰۰ ب، مکتوبہ ۱۴ ذی قعد سنہ ۹۰۱ ہجری / ۱۴۹۵ء (ورق ۳۰۰ ب در حاشیہ)
درین مثنوی داستان عشق لیلی و مجنون نظم شدہ - تاریخ تالیف این مثنوی ۵۸۸۹ /
۱۴۸۴ء است چنانکہ خود گفتہ :

کوتاہی این بلند بنیاد
در ہشتصد و نہ فتاد و ہشتاد (۳۰۰ ب)

تعداد ابیات این مثنوی چنانکہ از بیت زیر بر میآید ۳۸۶۰ است :

ور تو بشمار آن بری دست
باشد سه ہزار و ہشتصد و شصت^۱ (ورق ۳۰۰ ب، س ۱۶۱۵)

۱- در اصل : خامہ -
۱- در اصل : شست -

از لحاظ تاریخ کتابت یکی از نوادر است - این مثنوی در شهرهای مختلف پاکستان و

هند چاپ و منتشر شده -

رشد : ریو ص ۶۴۵ شماره ۴ : ایتھے ۱۳۰۰/۷ : باڈلین ۱۰/۸۹۴ : سپرنگر ص ۴۰/۶ :
عباسی ۳۴۱ : پیشاور ۱ : ۱۸۰۹ : بانکی پور ۲ : ۳۸ -

مجنون تو عقل هوشمندان	آغاز: ای خاک تو تاج سر بلندان
مکشوف ترانه‌ها سمبیلی	محبوب ترانه های لیلی
زین نظم شکسته بسته بشکست	انجام : هر چند که قدر این تہی دست
ز آوازہ او زمانہ پر باد	زو حقہ چرخ درج در باد
آمرزشم از خدای خواهان	پاکان به نیاز صبحگهان

مثنوی خرد نامہ اسکندری

۱۶۳
۲۲۳ (۸)

مکتوبہ اول رجب المرجب ۹۰۲ ہجری/۱۳۹۶ م - در حاشیہ ورق ۳۰۱ تا ۳۷۲ ب -

در این مثنوی کہ در جواب سکندر نامہ نظامی گفته شد ، نکات خرد کہ آموختن

آن برای پادشاهان لازم است بیان شدہ - نام مثنوی را در ایات زیر معین نمودہ :

خرد هست ازان نامہ حرف نخست	کہ دیباچہ نامہ زان شد درست
بود آخرین حرف ازان آدمی	برو ختم شد منصب ذاتمی

تاریخ تالیف این مثنوی چنانکہ از بیت زیر بر میآید ۸۹۰ ہجری/۱۴۸۵ است :

چو فیض قدسی آمد، جای توییخ

نباشد گر کنندش فیض تاریخ

از لحاظ تاریخ کتابت یکی از نوادر است -

رش : ربو ص ۶۴۵/۵ : ایتھے : ۸/۱۳۰۰ : باڈلین ۱۳/۸۹۴ : سپرنگر ص ۴۵۱ -

آغاز: الہی کمال الہی تراست
جمال تو از وسع بینش برون
جمال جہان پادشاہی تراست
کمال از حد آفرینش فزون

انجام : کہ تا پنبہ از گوش دل بر کشیم
ہمہ گوش کردیم و دم در کشیم

در آخر این نسخہ رباعی زیر نیز منقول است :

با اینہمہ بی حاصلی ہیچکسی
دادیم نشان ز گنج مقصود ترا
درماندہ بہ پارسائی و بوالمہوسی
گر ما نرسیدیم تو شاید برسی

مثنوی سلامان و اہسال*

۱۶۲
۲۲۳ (۹)

مکتوبہ ۲۲ ذی الحجہ ۹۰۵ ہجری/۱۵۰۰ء (ص آخر) - در حاشیہ ورق ۳۷۳ ل تا ۶۰۵ ب -
درین مثنوی بوسیلہ دو مظہر نیکی و بدی حقایق عرفانی بیان شدہ - چنانکہ در
ایات زیر تصریح نمودہ 'سلامان' نمایندہ روح و نیکی و 'اہسال' نقش جسم و بدی را ایفا
میکند :

زادہ بس پاک دامن آمدست
کیست 'اہسال' این تن شہوت پرست
نام این زادہ 'سلامان' آمدست
زیر احکام طبیعت گشتہ پست
(ورق ۳۰۵، س ۶ تا ۹)

جامی این مثنوی را بنام سلطان یعقوب بیگ بن حسن بیگ (۵۸۸۳ تا ۵۸۹۶ھ
۱۳۷۸-۱۳۹۰ء) سرودہ است - بگمان غالب این مثنوی قبل از ۵۸۹۰ھجری/۱۳۸۵ء
سرودہ شد -

رش : ریو ص ۶۴۵ شماره ۶ : ایتھے ۱۰/۱۳۰۰؛ باڈلین ۵/۸۹۴؛ سپرنگر ص ۴۴۹ / ۲ ؛
 راس براؤن ۳۸ ؛ بانکی پور ۲ : ۳۵ -

آغاز: ای بیادت تازه جان عاشقان
 از تو بر عالم فتاده سایه‌ای
 زاب لطفت تر زبان عاشقان
 خوبرویان را شده سرمایه‌ای
 انجام: عالم از فیض نوایش تازه شد
 هردشش جاه و جمالی تازه باد
 نوبت عدلش بلند آوازه شد
 مدت ملکش برون زاندازه باد

مثنوی سلسلۃ الذهب (دفتر ثانی)

۱۶۵
 ۲۲۳ (۱۰)

مکتوبه در حدود ۹۰۵ هجری/۱۴۹۹ء در حاشیہ ورق ۶۰۶ تا ۴۴۳ ل -

این مثنوی صوفیانه در سه دفتر سروده شد - تاریخ کتابت این مثنوی درج نیست -
 شاید زندگی کاتب وفا نکرده و الا او شاید میخواست دفتر بعدی را هم بنویسد و در آخر آن
 تاریخ بگذارد - چون خط و مرکب این نسخه با خط و مرکب نسخه قبل یکی است لذا
 با احتمال قوی در سال ۹۰۵ هجری/۱۴۹۹ء نوشته شد - تاریخ تألیف این مثنوی حقیقہً
 ۸۸۹ هجری/۱۴۸۴ء است چنانکه مولانا جامی در آخر نسخه خود که بخط خویش نوشته
 بود مینویسد:

راقم الکتاب ناظمه و هو الفقیر عبدالرحمن جامی عنی عنہ فی الحادی عشر من
 ذی الحجہ سنہ تسع و ثمانین و ثمانمائیہ - تمام شد دفتر ثانی سلسلۃ الذهب من شیر ملال
 و تعب - همین تاریخ را او بسک نظم کشیده و گفت:

چون رقومش بصاد و ضاد رسید
 خامه را حکم ایستاد رسید -

یعنی تا اینکه رقومش به ۸۹۰ برسد خامه ایستاد و داخل سال ۸۹۰ هجری نشد و هنوز اواخر
 ۸۸۹/۱۴۸۴ء (ذی الحجہ) بوده که قلم از نوشتن باز ماند چنانکه در نثر فوق بتصریح نوشته -

اینکه ایتھے و ریو و دیگران سال تالیف این مثنوی را ۵۸۹ھ (۱۱۸۵ء) دانسته اند اشتباه است۔

از کلمات مشہور فوق باین نتیجہ میرسیم کہ این نسخہ منقول از نسخہ مصنف است کہ خود کتابت نموده بود و بنا برین یکی از نوادر است۔

رش : ریو ص ۶۴۴ شماره ۱ : ایتھے ۹/۱۳۰۰ : باڈلین ۱/۸۹۴ : سپرنگر ص ۴۴۹ / ۱ :
راس براؤن ۳۸ : پیشاور ۱ : ۱۹۵ : بانکی پور ۲ : ۳۴ -

آغاز: بشنو ای گوش بر فسانہ عشق
از صریر قلم ترانہ عشق
قلم اینک چونی بلحن صریر
قصہ عشق میکند تقریر

انجام: لیک خامہ ز جنبش پیوست
چون رقوشی بصاد و ضاد رسید
چون بدین حرف این خجسته کلام
هم بدینجا رسید سر بشکست
خامہ را حکم ایستاد رسید
ختم شد والسلام والا کرام

دیوان جامی (جلد اول)

۱۶۶
۱۹۵

بخط نستعلیق استادانہ فضل الله قادری شاید بتاریخ ۹۵۰ هجری / ۱۵۴۳ء - ۲۴۹ ورق ،
 $8\frac{3}{4} \times 6\frac{1}{4}$ انچ ، ۱۴ بیت -

این دیوان مشتمل است بر حمد و نعت و غزلیات و قطعات و رباعیات وغیره۔
تاریخ کتابت در آخر نسخہ درج بوده کہ کسی دست مالیدہ و کوشش کرده است پاکش
کند ولی باز ہم ۹۵۰ھ / ۱۵۴۳ء خوانده میشود۔

کلیات او را بطوریکہ در صفحات قبل نیز گفته شد سابقاً از شهرهای مختلف
پاک و ہند و اخیراً از ایران بنام "دیوان کامل جامی" منتشر ماخذه اند۔

اعظم اسمای علیم و حکیم
تازه حدیث است ز عهد قدیم
پیش رویت تا بخدمت ایستند

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم
محترمان حرم انس را
انجام: ماه و خور خالی ز میلی نیستند

بعد ازان کاتب بیت زیر را نقل کرده -

دو همدم درد دل گویند با هم

چه خوش باشد که در کاشانه غم

دیوان جامی (جلد دوم)

۱۶۷

۲۰۸

بخط نستعلیق استادانه فضل الله قادری در حدود ۹۵ هجری / ۱۵۴۳ - ۶۱ ورق ،
 $۸ \frac{1}{4} \times ۵$ انچ ، ۱۴ یا ۱۵ بیت -

در اول این نسخه دیباچه‌ای که از قلم مصنف نگاشته شده بود نیز منقول است -
این نسخه مشتمل است بر قصاید و غزایات و قطعات و ترکیب‌بند و ترجیع‌بند و غیره -
در ترکیب‌بندی دربارهٔ عمر بنود چنین گفته :

عمر نزدیک شد از شصت بهفتاد مرا هرگز این واقعۀ صعب نیفتاد مرا
(۵۵ ب)

آغاز: شعراء را که سیاحان بحر شعرند جمع مباحثه و کمنده لام استغراق در کردن انداخته
گه در غرقاب

فکر تو بر آرد زراعت برار
بمتر ازین هیچ زراعت میدان
تخم پراکنده کی دل بود

انجام: جامی اگر یافت درین کشت زار
در دل خود تخم قناعت فشان
تخم پراکنده که در گِل بود

دیوان ثالث جامی

۱۶۸

۱۹۴

بخط نستعلیق قرن یازدهم هجری - ۲۰ ورق، $\frac{1}{2} \times 8 \frac{1}{3} = 5$ انچ، ۱۴ یا ۱۵ بیت -

این نسخه مشتمل بر ۲۰ قصیده بی ترتیب است - در قصیده‌های (ورق ۳ و ۱)

تاریخ ۵۸۹۳ / ۱۴۸۷ء نیز نظم شده -

گرفتم از همه اولی ثنای مولی را
پپای صدق سپردم طریق اولی را

آغاز: درین صحیفه چو آغاز کردم اسلی را
زهرچه هست طریق ثنای او اولی است

پس از بودن تخت و افسر میسر

انجام: الا تا جهان را بقا هست بادش

خرد نامه اسکندری

۱۶۹

۱۹۲

بخط نستعلیق قرن یازدهم هجری - ۸۱ ورق، $\frac{1}{2} \times 8 \frac{1}{3} = 5$ انچ، ۱۴ - ۱۵ بیت -

اثر مولانا جامی متوفی ۸۹۸ هجری / ۱۴۹۲ء است که در جواب سکندر نامه نظامی

گفته - این مثنوی پنجم اوست که گفته است (ورق ۱۴ و ۱) - تاریخ تألیف این مثنوی

۸۹۰ هجری / ۱۴۸۵ء است -

رش: ربو ص ۶۴۵ / ۵؛ ایتھے ۸ / ۱۳۰۰؛ سپرنگر ص ۴۵۱؛ باڈلین ۱۳ / ۸۹۴ -

جمال جهان پادشاهی تراست

آغاز: الہی کمال الہی تراست

همه گوش کردیم و دم در کشیم

انجام: کہ تا پنبہ از گوش دل بر کشیم

مثنوی سلسله الذهب (هرسه دفتر)

۱۷۰
۲۱۳

بخط شکسته قرن یازدهم هجری - ۱۲۱ ورق، ۱/۲ × ۵ انچ، ۱۳ یا ۱۴ بیت در متن و بهمین تعداد در حاشیه -

در اول این نسخه مقدمه ایست که در آن ذکر تمام مثنویات رفته - در آخر این نسخه ورقی به مرکب دیگر و بخط دیگر نوشته محمد مصطفی بتاریخ ۱۲۳۱ هجری/۱۸۴۵ء نیز منسلک است -

رک : نسخه شماره ۱۶۵ -

آغاز مقدمه : حمد الرب جلیل من عبد ذلیل و سلاماً علی حبیب خالق من محب صادق و علی آله و اصحابه -

بصفات الجلال و الاکرام	آغاز مثنوی : لله الحمد قیل و کل کلام
صدر هر نامه نو و کمین است	حمد او تاج تارک سخن است
بسعادات سرمدی مقرون	انجام : هر دعا را بقای او مضمون
همه مقرون بفتح باب شده	همه مقبول و مستجاب شده
لله الحمد والعلی و انجود	برهمن نکته ختم شد مقصود

نسخه دیگر (دفتر دوم)

۱۷۱
۱۷۸

بخط نستعلیق ریز و استادانه ۹۷۹ هجری/۱۵۷۱ء - ۵۱ ورق، ۱/۲ × ۶ انچ، ۱۵۰ - ۱۶ بیت -

این مثنوی غارفانه و صوفیانه نیز از مولانا جامی متوفی ۸۹۸ هجری/۱۴۹۲ء است

که در سال ۵۸۹/۱۳۸۵ء سروده شد، چنانکه گفته :

چون رقوشش بصاد و ضاد رسید خامه را حکم ایستاد رسید

(۱۵۱، س ۲)

آغاز: بشنوای گوش بر فسانه عشق
انجام: داشت جهدی دبیر چرخ برین
هم برین حرف این خجسته کلام

از صریر قلم ترانه عشق
در رقم کردن حروف سنین . . .
ختم شد والسلام والا کرام

نسخه دیگر (دفتر سوم)

۱۷۲

۲۰۹

بخط نستعلیق محمد حسین سمرقندی بتاریخ ذی قعدة ۹۷۹ هجری/۱۵۷۱ ع ۳۶ ورق ،
۹ × ۵ - ۱۵ - ۱۷ بیت -

این قسمت مثنوی شاید در ۸۹۰ هجری/۱۴۸۵ ع سروده شد و نسخه حاضر در
کتابخانه سلطان محمد قطب شاه (۱۰۲۰ - ۱۰۳۵ ه / ۱۶۱۱ - ۱۶۲۵ ع) بوده که مهرش
بر سرورق ثبت است -

آغاز: حمد ایزد نه کار تست ای دل
پشت طاقت به عاجزی خم ده
انجام: همه مقبول و مستجاب شده
برهمین نکته ختم شد مقصود

هرچه کار تو بارتست ای دل
واعترف بالقصور عن حمده
همه مقرون بفتح باب شده
لله الحمد و العلی والجود

مثنوی تحفة الاحرار

۱۷۳

۲۱۵

بخط نستعلیق قرن سیزدهم هجری - ۶۱ ورق ، ۸ × ۶ انج ، ۱۵ یا ۱۶ بیت -

درین نسخه بعضی ابیات و مطالب بر تراشه و پاره کاغذهای کوچک تر نگاشته
شده - جامی مقدمه ای مختصر نیز در اول این مثنوی نگاشته که چنین شروع میشود:

آغاز: حامد المن جعل جنان کل عارف مخزن اسرار کماله و لسان کل آصف مطلع انوار جماله

آئینه انوار جمالش مائیم

گنجینه اسرار کمالش مائیم

بخیه این خرقه بدامان رسید

انجام: شکر که این رشته پایان رسید

شد رقم خاتم تم کتاب

مهر نه خاتم این کتاب

مثنوی سلامان و ابسال*

۱۷۲

۱۹۳

بخط نستعلیق قرن یازدهم هجری - ۳۱ ورق ، $\frac{1}{2} \times 8 \frac{1}{2}$ ، انج ، ۱۳ - ۱۵ بیت -

مثنوی عارفانه ملا جامی است و به بحر مثنوی معنوی سروده شد - ابسال نماینده

تن شهوت پرست و سلامان نماینده پاکدامنی است - این مثنوی بنام سلطان یعقوب بیگ

بن حسن بیگ (۸۸۳-۵۸۹۶ / ۱۳۷۸ - ۱۳۹۰) معنون است -

رش : نسخه شماره ۱۶۳ -

ز آب لطفت تر زبان عاشقان

آغاز: ای بیادت تازه حال عاشقان

نوبت عدلش بلند آوازه شد

انجام: عالم از فیض نوایش تازه شد

مدت ملکش برون زاندازه باد

هر دمش جاه و جمالی تازه باد

یوسف و زلیخا

۱۷۵

۱۴۶

بخط نستعلیق ملا فدا محمد بتاریخ ۱۲۵۵ هجری / ۱۸۳۹ء - ۱۵۰ ورق ،
۶×۱۰ انچ ، ۱۴ بیت -

اثر طبع مولانا عبدالرحمن جامی متوفی ۸۹۸ هجری / ۱۴۹۲ء است - او این مثنوی را
در سال ۸۸۸ هجری / ۱۴۸۳ء سروده ، چنانکه از بیت زیر برمیآید :

که باشد بعد از آن سال مجدد
نهم سال از نهم عشر از نهم صد
(۱۴۹ ب، س ۴)

این مثنوی در کلکته و بمبئی و لاهور و تهران بچاپ رسیده - در حاشیة این مثنوی
کسی لغات و اصطلاحات مشکله را شرح داده - رجوع کنند شماره ۱۶۱ -

رش : ریوس ۶۴۵ ؛ ایتھے ۶/۱۳۰۰ و ۱۳۱۷ ؛ باڈلین ۸/۸۹۴ ؛ عباسی ۳۴۲ -

آغاز: الہی غنچہ امید بگشای
بخندان از لب آن غنچہ باغم
انجام: ازین صحرا جواد خامہ پی کن
زبان را گوش مال خامشی ده
گلی از روضہ جاوید بنمای
وزین گل عطر پرور کن دماشم
وزین سودا سواد نامہ طی کن
کہ هست از ہرچہ گوئی خامشی بہ

سبحة الابرار

۱۷۶

۱۴۲

بخط نستعلیق قرن یازدهم هجری - ۳۶ ورق ، ۱۱×۷ انچ ، ۴۰ بیت -

گویندہ این مثنوی عارفانہ مولانا عبدالرحمن جامی متوفی ۸۹۸ هجری / ۱۴۹۲ء است -
این مثنوی چندین مرتبہ در ہند و ایران بچاپ رسیده - برای این مثنوی جامی مقدمہای نیز

نگاشته که این نسخه فاقد آنست - در آخر این نسخه مهر آصف جنگ بتاریخ ۱۱۹۳/ه
 ۱۷۷۹ء نیز ثبت است - رجوع کنند شماره ۱۶۰ -

رش : ریو ص ۶۴۴ ؛ ایتھے ۵/۱۳۰۰ ؛ باڈلین ۸۹۴ -

الرحیم المتوالی الاحسان
 زندگی بخش دل اهل نجات

قطع کردیم برین نکته سخن
 و هو المولانا نعم المولی

آغاز: ابتدای بسم الله الرحمن
 میکنم از نم این آبیات

انجام : حسن مقطع چو بود رسم کهن
 ختم الله لنا بالحسنی

نسخه دیگر

۱۷۷
 ۱۹۶

بخط نستعلیق استادانه سلطان محمد نور بتاریخ اواخر رجب المرجب ۹۲۹ هجری / ۱۵۲۳ء -
 ۷۲ ورق ، $\frac{1}{2} \times \frac{3}{4}$ انچ ، ۱۱ بیت -

بر سر ورق این نسخه مهتری از محمد حسین بن مولوی سیف الرحمن صدیقی
 مهملی ، بتاریخ ۱۳۲۴ هجری / ۱۹۰۶ء ثبت است -

یکچند چو غنچه عاقبت بشکنتم
 کز گوهر راز سجد واری ستم

آغاز مقدمه المنة لله که بخون گر ختمم
 از کشمکش چرخ بسی آشفتم

الرحیم المتوالی الاحسان

قطع کردیم برین نکته سخن
 و هو المولانا نعم المولی

آغاز مشنوی : ابتدای بسم الله الرحمن

انجام : حسن مقطع چو بود رسم کهن
 ختم الله لنا بالحسنی

بخط نستعلیق قرن دوازدهم هجری - ۳۵ ورق ، $\frac{1}{2} \times 8 \frac{3}{4}$ انچ ، ۱۲ - ۱۳ بیت -
ناقص الاول والآخر -

اوراق نسخہ ناقص این مثنوی عرفانی و فلسفیانه جامی بی ترتیب است و بعد از
ساعتها کنجکاوی توانستم این مثنوی را بشناسم - درین مثنوی شاعر بعد از حمد و نعت و مدح
سلطان حسین بایقرا (۹۰۸-۹۱۱/۵۹۱۱-۱۵۰۲/۱۵۰۵ء) ، قصه شفقت موسی علیه السلام بر بره ،
ذکر خفیه ، فرق میان اهل کمال و ارباب نقص ، ذکر قلبی ، از خودی خود رستن ، مراقبه ،
بنده مختار در اختیار خود مجبور و غیره را بیان نموده - از مدح سلطان حسین بایقرا معلوم
است که جاسی این مثنوی را بزبان شاهزادگی این پادشاه گفته بود -

انما الفوز و الفلاح لدیک	آغاز: یا نبی الله السلام علیک
مرهمی بر دل خرابم نه	[به] سلام آدمم جوابم ده
هست ز احکام آنجهان بی قیل	انجام: وحی تنزیل و رویت جبریل
بشنوی یا ز عجم حیوانات	نطق و تسبیح کز جماد و نبات

مثنوی بهروز و بهرام

بخط نستعلیق اواخر قرن دوازدهم هجری - ۲۲۹ ورق ، $\frac{1}{2} \times 8 \frac{1}{4}$ انچ ،
۱۶ - ۱۷ بیت - ناقص الاوسط و الآخر -

گوینده این مثنوی عارفانه و اخلاقی که باسم ، باغ ارم ، نیز یاد شده مولانا کمال
الدین بنائنی متوفی ۹۱۸ هجری/۱۵۱۲ء است - درین مثنوی 'بهروز' نماینده نیکی و 'بهرام'
نماینده بدی است - نام مثنوی در بیت زیر آمده :

نام او شد نهال باغ ارم تا که روشن کند چراغ ارم

۱- در اصل : صورت -

رش : ریو ص ۳۵۱ ؛ ایتھے ۱۳۹۰ ، ۹۱ ؛ باڈلین ۹۸۷ ؛ ایوانو ۶۴۴ ، سپرنگر ص ۳۸۲ ،
بانکی پور ۲ : ۹۷ -

آغاز: ای وجود تو اصل کل وجود
ملک الملک جلّ سلطانه
ہستی و بودہ و خواہی بود
خالق الخلق عم برہانہ
انجام: خط و خال سیه نگاہ مکن
عشق خوبان و مہر مہرویان
دل خود نقطہ سان سیاہ مکن
ہست زبندہ از سیه سویان

دیوان خواجہ آصفی

۱۸۰

۱۷۷

بخط نستعلیق شوال ۱۰۱۲ ہجری / ۱۶۰۴ - ۹۴ ورق ، ۸ × ۵ انچ ، ۱۱ - ۱۲ بیت -
اثر طبع خواجہ کمال الدین آصفی (بن نعیم الدین نعمت اللہ کوهستانی) ، متوفی
۹۲۳ ہجری / ۱۵۱۷ء است و مشتمل بر غزلیات و قطعات و رباعیات اوست - اسم کامل او
معلوم نیست - او شاگرد ملا جامی و یکی از دوستان میر علی شیر نوائی بوده - پدرش
وزیر دربار سلطان ابو سعید تیموری (۸۵۵-۵۸۸۳) / (۱۴۵۱-۱۴۶۷ء) در ہرات بوده -
این دیوان سابقاً در ہرات و در سال ۱۳۴۲ ہش در تہران بچاپ رسیدہ -

رش : ریو ص ۶۵۱ ؛ ایتھے ۱۳۹۳ - ۱۳۹۷ ؛ باڈلین ۹۹۰ ؛ دہاک ۸۹ ؛ شہرانی ۱ : ۱۰۷ ؛
بانکی پور ۲ : ۱۰۵ -

آغاز: ساز آباد خدایا دل ویرانی را
چہرہ لالہ رخان بہر عتابم مفروز
یا مدہ مہر بتان سنج سسمانی را
برمن آتشکدہ سسند سستانی را
انجام: حقا کہ اگر چو مرغ پر داشتی
گر مرا [سوی عدم] راہ نبودی در پیش
روزی بتو صد بار نذر داشتی
کی دگر دیدہ زیدار تو برداشتی

۱- در نسخہ چاہی این رباعی نیامدہ -

مثنوی نقش بدیع*

۱۸۱
۲۰۱

بخط نستعلیق قرن یازدهم هجری - ۲۲ ورق ، $\frac{1}{3} \times 8 \times 3 = 8$ انچ ، ۱۳ - ۱۴ بیت - ناقص الآخر -

گوینده این مثنوی عارفانه که بتقلید 'مخزن اسرار' نظامی سروده شد ، اولین مالک الشعراى اکبر پادشاه (۹۶۳ -- ۱۰۱۴ / ۱۵۵۶ - ۱۶۰۵ء) ، غزالی مشهدی متولد ۵۹۳۳ / ۱۵۲۶ء و متوفی ۵۹۸۰ / ۱۵۷۲ء است - اسم کامل این شاعر معلوم نیست - غزالی دیباچه مختصری نیز در اول این مثنوی نگاشته که چنین شروع میشود :

المنة لله که ز هستی رستم با نقد بقاء ز تنگدستی رستم
یعنی که غنی شدم بمعشوق ازل وز ننگ خودی و خودپرستی رستم

انسانرا در طریق بندگی و شناخت هیچ حجابی بزرگتر از هستی نیست و هیچ سدی عظیم تر از خودی و خودپرستی نی...

رش : ریوس ۶۶۲ ؛ باءلین ۱۰۳۳ / ۲ ؛ سرکزی ۳۴۷۶ (جنگ) -

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم نقش بدیع است ز کلک قدیم
انجام: دل نه بهر چشم سیه مبتلاست تیر نگه کردن خوبان بلاست

محمود نامه

۱۸۲
۱۸۲

بخط نستعلیق سید محمد باقر بتاریخ ۱۱۴۴ هجری / ۱۷۳۱ء در دیوانخانه چودهری قادر خان ترین - ۱۰ ورق ، $\frac{1}{2} \times 6 \times 4 = 12$ انچ ، ۱۲ - ۱۳ بیت -

گوینده این رساله منظوم ، شاعری مسمی و متخلص به محمود است که ۳۱ غزل خود را جمع آورده و رساله ترتیب داده - از الف تا یاء ، جز گف در هر ردیف غزلی گفته و یا از دیوان خود که اکنون ناپید است ، انتخاب نموده و در رساله گنجانیده است -

* ص ۲ ، س ۹

تاریخ تصنیف این رساله ۹۸۲ هجری/۱۵۷۴ء است چنانکه از قطعۀ تاریخ که آخر این رساله منقول است برمیآید - مہری از سید اجمل پسر سید محمد باقر (کاتب) بتاریخ ۱۱۳۵ھ نیز بر ورق ۲۷۳ و ۲۷۴ ثبت است - این رساله چندین بار در پاک و هند بچاپ رسیده -

طبق مؤلف "ہفت اقلیم" محمود یکی از اہالی لاہور بود - تا کنون زمان این شاعر بدانشمندان درست معلوم نبوده و نسخہ حاضر برای تعیین زمان او خیلی مفید است - علاوہ برین نگارندہ دو مثنوی این شاعر بنام "عاشق و معشوق" و "ہفت کشور" را نیز پیدا کردہ - مثنوی اول او (عاشق و معشوق) در سال ۱۰۰۷ھ سرودہ شدہ و میرساند کہ او تا این سال بقید حیات بودہ -

رش : ایتھے ۱۷۶۸-۶۹ : عباسی شماره ۳۹۴ : شیرانی ۱ : ۱۷۷ : بانکی پور ۳ : ۲۷۲ -
نسخہ دیگر آن نیز در دانشگاه پنجاب؛ زیر شماره Pi VI-295 و Pi VI-221/1273 موجود است کہ فاقد قطعہ تاریخ^۱ است البتہ یکی از نسخہ ہای مجموعہ شیرانی شماره ۲۱۴۳ این قطعہ را دارد -

آغاز: ای داغ بر دل از غم خال تو لاله را
انجام: بہر تاریخ این رسالہ خوار
تاکہ از غیب در دل محمود
شرمندہ ساخت آغوی چشمت غزالدرا
بود از روی فکر پردہ کشای
گفت ہاتف کند کشت بزم آرای^۲

مثنوی فرہاد و شیرین

۱۸۳
۱۶۷

بخط نستعلیق ریز استادانہ - ۳۹ ورق ، $۶\frac{۱}{۲} \times ۳\frac{۱}{۲}$ انچ ، ۱۴ بیت -
گویندہ این مثنوی عشقیہ مولانا وحشی بافقی متوفی ۶۹۹۰ھ/۱۵۸۲ء یا ۶۹۹۱ھ/۱۵۸۳ء است - از ایران بہند آمدہ و بدربار اکبر اعظم (۹۶۳-۱۰۱۳ھ/۱۵۵۶-۱۶۰۵ء) میزیستہ - این مثنوی با کلیات او در تہران بچاپ رسیده -

۱- در اصل : پر -
۲- دکتر ظہورالدین احمد در "پاکستان میں فارسی ادب" ص ۱۰۴ از ہمین قطعہ ۹۹۲ در آورده است -

رش : ربو ۶۶۳ ب؛ ایتھے ۱۴۴۴؛ سپرنگر ص ۵۸۶-۸۷؛ سپہ سالار ۶۹۷؛ مرکزی ۲۲۵۴ -
 آغاز: الہی سینہای ده آتش افروز دران سینہ دلی، وان دل همه سوز
 هر آن دل را که سوزی نیست دل نیست دل افسرده خود جز آب و گل نیست
 انجام : نوای عشقبازان خوش نوائیست که هر آهنگ او را ره بجائیست
 اگرچه صد نوا خیزد ازین چنگ چو نیکو بنگری باشد یک آهنگ

کلیات محتشم کاشی

۱۸۲

۱۴۱

بخط نستعلیق بتاریخ ۱۲۱۱ هجری/۱۷۹۶ء در پشاور - ۱۷۷ ورق، ۱۰ × $\frac{۳}{۴}$ انچ،
 ۲۲ بیت -

نتیجہ طبع شاعرانہ مولانا محتشم کاشانی است کہ در سال ۱۱۹۶ھ/۱۵۸۸ء فوت
 کرده۔ این کلیات را یکی از دوستانِ محتشم، تقی الدین محمد الحسینی معروف بہ تقی کاشی،
 بموجب وصیت محتشم در سال ۱۰۰۱ھ/۱۵۹۲ء جمع آوری نموده و بصورت کلیات ترتیب
 داده است۔ تقی کاشی دیباچہ مختصری نیز در اول کلیات نگاشته کہ دران احوال مولانا را بیان
 نموده۔ سال تدوین از قطعہای کہ در آخر نسخہ درج است بر میآید۔ کلیات مشتمل است
 بر هفت دیوان کہ هر یکی از آنها رسالہ، نام دارد بقرار زیر:

۱۔ شبایہ ۲۔ شبایہ ۳۔ صباایہ ۴۔ جلالیہ ۵۔ نقل عشاق ۶۔ ضروریات ۷۔ معنیات۔
 دیوان اول محتوی قصاید است۔ دوم، سوم، چهارم و پنجم شامل غزلیات است۔
 ششم مجموعہ تواریخ و احیاء و اسواتِ بعضی شعراء و دوستان است و ہفتم دارای معنیات
 است۔

ازین هفت رسالہ فقط قسمتی از رسالہ سوم و رسالہ چهارم کامل در نسخہ حاضر
 نیست۔ ترتیب دواوین نیز درین نسخہ پس و پیش یعنی بدینطور است: دیباچہ، رسالہ
 ششم، ہفتم، اول، دوم، سوم و پنجم۔

رساله جلالیه او در سال ۱۳۰۴ هـ در بمبئی بچاپ رسیده بود و کلیات او را بعنوان "دیوان محتشم" در سال ۱۳۴۴ هـ ش در تهران چاپ و منتشر ساخته اند۔

رش : ریو ص ۶۶۵ ؛ ایتھے ۱۳۳۷ ؛ باڈلین ۱۰۵۰ ؛ عباسی ۳۷۰ ؛ مرکزی ۲۷۶۱ -

آغاز: ای نام تو در هر لغت ذکر انام وز تذکره نام تو شیرین لب و کام
بی نام تو شغلمها تباہ اند تباہ با نام تو کارها تمامند تمام

حمد و ثنائی که دیباچه دواوین افسحاء را شاید خلّاقی را لایق است که نهال
وجود اعیان ممکنات را..... (رساله پنجم)

انجام: در تسوید این مشوش اوراق چیزی که هیولای آن بشکر صورت یافته تاریخ انشای
این محقر نسخه است که مرکب است از دو بیت که جمیع مضارعش تاریخ سال تألیف
واقع شده اند.....

نقل عشاق که قنادی فهم بخشد از چاشنی وی همه جای
سال وی را بدو شکل ار طلبند دوشش آور نمی از بی همه جای
بخشد + طلبند = ۱۰۰۱ هـ

مرثیه محتشم کاشانی (معروف به هفت بند کاشی)

۱۸۵

۱۸۳

بخط شکسته اواسط قرن دوازدهم هجری شاید بدست سید محمد باقر - ۶ صفحه
۱-۶ × ۴ انج ، ۱۰ - ۱۱ بیت -

گوینده این بندها که بنام 'مرثیه حسن و حسین' نیز یاد شده مولانا محتشم
کاشانی متوفی ۹۹۶ هجری/۱۵۸۸ء است۔ ابن مرثی را جزو کلیات او در سال ۱۳۴۴ هـ ش،
در تهران چاپ و منتشر ساخته اند۔

رش : ایوانو ۱۷۶۱ ؛ باڈلین ۱۲۳۹/۴۵، ۴۹ - ؛ عباسی ۳۷۰ -

آغاز: باز این چه شورش است که در خلق عالم است

باز این چه نوحه و چه عزا و چه ماتم است

انجام : خاموش و محتشم که زد کر غم حسین جبریل را ز روی پیغمبر حجاب شد . . .

گلی ز باغ رسول خدا امام حسین چراغ چشم علی مرتضی امام حسین

بکربلا شده سیراب جوی تشنه لبی چشیده آب ز تیغ جفا امام حسین

در آخر این نسخه ایات مثنوی از مقیم و چند غزل از شعرای دیگر نیز منقول است -

دیوان عرفی شیرازی

۱۸۶

۲۰۷

بخط نستعلیق بتاریخ محرم ۱۰۳۳ هجری/۱۶۲۳ء ۳۳۲ صفحه، $8 \frac{1}{4} \times 3 \frac{3}{4}$ انج،

بیت ۱۵--۱۴

مشتمل بر غزلیات و رباعیات جمال الدین عرفی شیرازی متوفی ۵۹۹۹/۱۵۹۰ء

است که بنا به شماره ۱۴۵۱ در فهرست ایتھے، در سال ۹۹۶ هجری/۱۵۸۸ء مرتب شده -

”اول دیوان عرفی شیرازی“ کلمات تاریخ است - او ملازم دربار حکیم ابوالفتح گیلانی

بوده و تا زیست قصایدی بمدح وی میگفته - از لحاظ تاریخ کتابت این نسخه اهمیت زیادی

دارد - دیوان عرفی در ۱۳۰۸ هـ ق در بمبئی و چند سال پیش در تهران منتشر شد -

رش : ربو ۶۶۷ الف ؛ ایتھے ۱۴۵۱ ؛ باڈلین ۱۰۵۱-۵۴ ؛ بلوشه ۱۸۳۹-۱۸۴۴ ؛ ڈھا کا

۹۵ ؛ راس براؤن ۴۳ ؛ مرکزى ۳۰۳۳ -

آغاز: ای نه فلک ز خوشه صنع تو دانه ای وز قصر کبریای تو عرش آستانه ای . . .

تحنه مرهم نگیرد سینہ افگار ما سایه گل بر نتابد گوشه دستار ما

(غزل)

انجام : عرفی تو کجا بیش به میخانه شوی کودل که بسعی مست و دیوانه شوی

پروانه نمیشود مگس لیک بسوز تا تهمتى شیوه پروانه شوی

بخط نستعلیق قرن دوازدهم هجری - ۱۳۱ ورق $۸ \times \frac{۳}{۴}$ انچ، ۱۳ بیت -

مشمول بر غزلیات و رباعیات است - محتویات این نسخه نسبت به نسخه سابق

کمتر است -

آغاز: تحفه مرهم نگیرد سینه افکار ما سایه گل بر نتابد گوشه دستار ما

انجام: یارب بر عفتوت به پناه آمده ام سر تا بقدم غرق گناه آمده ام

چشمی بکرم بخش کز غایت شوق بی دیده بامید نگه آمده ام

کللیات عرفی شیرازی

۱۸۸ - ۱۹۱

بخط نستعلیق قرن سیزدهم هجری - ۶۹۸ صفحه، ۱۱ $\times \frac{۳}{۴}$ انچ، ۱۵ بیت -

اثر طبع مولانا سید محمد بن خواجه زین الدین علی بن جمال الدین عرفی شیرازی

متوفی ۹۹۹ هجری/۱۵۹۰ء است - این نسخه مشتمل است بر قصاید و غزلیات و قطعات و

رباعیات، ترکیب بند و ترجیع بند و مثنویات و ساقی نامه و رساله‌ای در فلسفه علم نفس - در

اول این نسخه مقدمه‌ای از قلم محمد صادق ناظم تبریزی نگاشته شده - درین مقدمه گفته

شد که این نسخه را مولانا عرفی چند روز قبل از مرگ خود خدمت خان‌خانان فرستاده بود و

بعضی از قصاید و غزلیات و قطعات و غیره که درین نسخه هست در نسخه‌های دیگر نیست -

ناظم این نسخه را در سال ۱۰۳۱/۱۶۲۲ء دوباره ترتیب داده (ص ۳، س آخر) و از کلمات

”طی ترتیب“ تاریخ گرفته، چنانکه گفته: ”چون طریق ترتیبش طی شد، تاریخش از

حروف ’طی ترتیب‘ ظهور نمود“ - ازین لحاظ اهمیتی بسزا دارد - قصاید در حواشی و غزلیات

و اصناف دیگر در وسط کاغذ منقول است -

رش : ریو ۶۶۷ الف ؛ ایتھے ۱۳۵۱ تا ۱۳۶۳ ؛ باڈلین ۱۰۵۱-۵۳ -

محتویات این نسخه بدین قرار است :

قصاید و غزلیات و قطعات و رباعیات وغیرہ -

۱۸۸

(۱) ۲۱۲

آغاز غزلیات :

حلاوتی بدہ از حمد خود زبان مرا

ز خوان نطق چو دادی غذای جان مرا

آغاز قصاید :

زین باد پریشان نکنم زلف علم^۱ را

از رغبت دنیا الم آشوب نگردم

انجام قصاید :

بمدح خویش لب عقل اولین مگشای

رسوز حکمت و اسرار قدس جلوہ دهد

مثنوی مجمع الابدکار

۱۸۹

(۲) ۲۱۲

این مثنوی عارفانہ و فلسفیانہ را عرفی بتقلید 'مخزن اسرار' نظامی سرودہ -

رش : ایتھے ۱۳۵۱/۵ ؛ ریو ص ۶۶۷ ب ، ۸۳۵ ب ؛ باڈلین ۱۰۵۱ ؛ ایوانو ۶۸۵ -

موج نخست است ز بحر قدیم

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم

کم ز زنی خود نتوان بود چند

انجام: ریش فزون کن غم بیمہود چند

این مثنوی در کانپور (ہند) بطبع رسیدہ -

۱ - در اصل : الم -

مثنوی شیرین فرهاد

۱۹۰
 ۲۱۲ (۳)

این مثنوی بنام 'مُسر و شیرین' و 'فرهاد و شیرین'، نیز یاد شده - موضوع این مثنوی نیز فلسفه و عرفان است -

رش : ایتھے ۱۴۵۱-۶ ، ریو ص ۶۶۷ ب ؛ ایوانو ۶۸۵ ؛ سرکنزی ۵۰۲۹ -

۵۹

آغاز: خداوندا دلم بی نور و تنگست
 دلم را غوطه ده در چشمه نور
 دل من سنگ و کوه طور سنگست
 تجلی کن کہ موسی هست در طور
 انجام : کسی را کز زبان ابن هرزه خیزد
 اگر من خون نریزم عشق ریزد

رساله در فلسفه علم نفس

۱۹۱
 ۲۱۲ (۴)

۱۱ صفحه - ۱۷ سطر - ناقص الآخر -

رساله کوچکی است در نثر فارسی که در اصل مقدمه کلمات اوست و بنام 'رساله نفسیه' و 'رساله نفس نفیس' نیز یاد شده -

رش : ایتھے ۱۴۵۲ / ۱ ؛ باڈلین ۱۰۵۳ -

آغاز: حمدی که از نهایت شایستگی منزه از شائبه تعیین و تخصیص آمده ، اجمال آن . . .

انجام: فریب زار لذات و شهبوات را سوی پیشانی درفتد ، از وادی آشنده کردیمها
 سراسیمگیها روی . . .

۱- در اصل : تعیین -

بخط نستعلیق اواخر قرن یازدهم هجری - بفربایش خواجه نورالدین کتابت شده -
۱۱۵ ورق، $۹\frac{۱}{۲} \times ۱\frac{۱}{۲}$ ، انچ ، ۱۶ - ۱۷ بیت -
این نسخه مشتمل است بر غزلیات و مثنویات بقرار زیر :

غزلیات

۱۹۲
۲۱۶ (۱)

درین نسخه غزلیات تمام ردیف ها موجود نیست - ورق اول موجود است ولی بعد
از آن چند ورق که دارای غزلیات ردیف الف تا ت بود ، از بین رفته - از ردیف 'ت' تا 'ی'
موجود است -

آغاز: ای ستاع درد در بازار جان انداخته
گوهر هر سود در جیب زیان انداخته
انجام: مفروش ناز عصمت قدح شراب در کش
گه به هست شرم عصیان زغرور بیگناهی

مثنوی مجمع الابدکار

۱۹۳
۲۱۶ (۲)

۳۷ ورق ، ۱۹ بیت ، ناقص الاول

رش: بانکی پور ۲: ۱۹۲ -

آغاز: ... انجمن آرای حریم سماع
از نفس گرم ترحم فشان
انجام: عرفی ازین سی قدحی نوش کن
ریش فزون کن غم بیمود چند
نوحه طراز لب کرم وداع
وز اثر گریه تبسم چکان
وز غم جز دوست فراموش کن
کم ز زنی خود نتوان بود چند

مثنوی فرهاد و شیرین

۱۹۲
 ۲۱۶ (۳)

۸ ورق - ۱۹ بیت ، ناقص الاخر -

دل من سنگ و کوه طور سنگست
 تجلی کن که موسی دست در طور
 بروی دل در حیرت گشادند
 چه رفت آخر که اندوه از طرب زاد

آغاز: خداوندا دلم بی نور و تنگست
 دلم را غوطه ده در چشمه نور
 انجام: پرستاران نشاط از سر نهادند
 که این اندیشه آیا از چه رو داد

دیوان فیضی

۱۹۵
 ۸۲

بخظ نستعلیق سعدالله در حدود سال ۱۱۰۳/۵۱۶۰۳ در لاهور - ۱۵ صفحه،
 ۱۸ × ۱۱ انچ، ۱۴۰ بیت - ناقص الاخر -

دیوان غزلیات ابوالفیض فیضی فیاضی (متولد ۱۱۰۳/۵۹۵۳ و متوفی ۱۱۰۰/۵۱۰۰)
 (۱۱۰۹۵) است - اوراق نسخه بی ترتیب است و غزلیات را از ردیف ۱ که ناقص است تا ردیف
 نون دارد - در آخر نسخه چند قصیده نیز منقول است -

جلد اول کلیات او در سال ۱۹۶۶ میلادی از طرف اداره تحقیقات باستان لاهور
 منتشر شده - نظر به تاریخ کتابت دومین قدیمترین نسخه دنیا است -

رش : ریوص ۴۵۰ ؛ ایتھے ۱۴۶۳ ؛ باڈلین ۱۰۵۷ ؛ سپہ سالار ۶۵۲ ؛ سر شری ۲۰۲ -
 آغاز نسخه :

عشق است شد بر بسته زبان ادب ما
 خورشید جمال تو در آینه نکنجد
 از دیده درون آمد^۲ و در سینه نکنجد

مستانه سخن میرسد از دل بلب ما
 انجام: آنی که تمنای تو در سینه نکنجد
 حیران فسون سازی عشقم که جمالت^۱

۲- دراصل : در آمد -

۱- در اصل : خیالست -

مثنوی مرکز ادوار

۱۹۶

۲۲۹

بخط نستعلیق شکسته آمیز عبدالسلام بتاریخ ۵۱۰۵۰ / ۶۱۶۴۵ در مشهد مقدس -
۱۴ ورق، $۶\frac{۱}{۲} \times ۳\frac{۱}{۲}$ انچ، ۱۲ بیت -

گوینده این مثنوی عارفانه و فلسفیانه که بتقلید 'مخزن اسرار' نظامی سروده شد
ابوالفیض فیضی متولد ۵۹۵۳ / ۶۱۵۴۷ و متوفی ۱۰۰۴ هجری / ۶۱۵۹۵ است - تاریخ تألیف
این مثنوی ۹۹۳ هجری / ۶۱۵۸۵ است - در آخر این نسخه مهر حافظ غلام محمد بتاریخ
۱۱۴۹ هجری / ۶۱۷۳۶ ثبت است - نظر به تاریخ کتابت، یکی از نسخه های مهم دنیاست -

رش : ریوس ۶۷۰ ؛ بائالین ۱۰۵۷ ؛ سپرنگر ص ۶۲ ، ۱۲۷ ؛ شیرانی ۱ : ۱۸۱ -

گنج ازل راست طلسم قدیم

مهر ابد کرده بنام خدا

پیشتر از خود بروم الوداع

باده بود در خم و من در خماری

آغاز: بسم الله الرحمن الرحیم

گنج ازل چیست کلام خدا

انجام: خیز که دیگر به هزاران وداع

سوختم از غصه درین نو بهار

مثنوی سوز و گداز*

۱۹۷

۱۶۶

بخط نستعلیق ریز و استادانه - ۲۱ ورق، $۶\frac{۱}{۳} \times ۳\frac{۱}{۲}$ انچ، ۱۴ بیت -

گوینده این مثنوی نوعی خبوشانی متوفی ۱۰۱۹ هجری / ۶۱۶۱۰ است - او این
مثنوی را بنام شاهزاده دانیال متولد ۵۹۷۹ (۶۱۵۷۱) متوفی ۵۱۰۱۲ (۶۱۶۰۴) سروده و
دران داستان یک زن هندو را که بمرگ شوهرش با لاشه او زنده در آتش جست، بیان
نموده -

* ورق ۱۸، س ۲ -

این مثنوی در سال ۱۲۸۴/۱۸۶۷ء در لکهنؤو بچاپ رسیده -

رش : ربو ص ۶۷۴ الف ؛ ایتھے ۱۳۸۵ ؛ باڈلین ۱۰۶۴-۶۶ ؛ سپرنگر ص ۱۱۴ ؛
عباسی ۲۷۳ ؛ مرکزی ۱۳۲۷ ؛ بانکی پور ۱۱ : ۱۳۳ -

۱۸

سرشکم را جگر پرکالگی ده
نظر را سوی خود راه ظفر بخش
چراغ مجلسش باد آسمان تاب
چو باد از جلوہ روی آب و آتش

آغاز: الہی خندہ ام را نالگی ده
نفس را جلوہ آہ جگر بخش
انجام: نہال شمع بزمش باد شاداب
کند طغرای فرمانش منقش

۱۹۸

دیوان نظیری

۲۲۲

بخط نستعلیق استادانہ محمد صالح کشفی؟ بتاریخ ۱۰۳۵ ہجری/۱۶۲۵ء - ۱۴۵ ورق،
۹ × ۶ انچ، ۱۰ - ۱۱ بیت - ناقص الآخر -

اثر طبع مولانا محمد حسین نظیری نیشاپوری متوفی ۱۰۲۳ ہجری/۱۶۱۴ء است
و مشتمل است بر قصاید و غزلیات و قطعات و رباعیات وغیرہ - بر سر ورق مہر سکہ شاہ قاسم
برید ثانی (۹۹۷-۱۰۰۰ھ) ثبت است و معلوم است کہ این مہر خیلی بعد از وفات او زدہ شدہ -
بر اختتام قصاید تحریر جودمیا ناتھ بتاریخ ۱۲۵۵/۱۸۳۹ء و در آخر نسخہ بتاریخ
۱۸۵۸ میلادی است - بنظر دکتر مولوی محمد شفیع ابن نسخہ بدست محمد صالح
کشفی متوفی ۱۰۶۱ھ / ۱۶۵۱ء کتابت شدہ است کہ برادر میر محمد مومین عرشی
متوفی ۱۰۹۱ھ / ۱۶۸۰ء بودہ -

طبق فہارس مطبوعہ دومین قدیمترین نسخہ دنیاست - (قدیمترین مال سپرنگر
مکتوبہ ۱۰۳۲ ہجریست) - این دیوان سابقاً در ہند و در ۱۳۳۵ھ میں در ایران بچاپ رسیده -

رش : ربو ص ۸۱۷ ب؛ ایتھے ۱۳۸۹؛ باڈلین ۱۰۷۴؛ سپرنگر ص ۵۱۵؛ بلوئہ ۱۸۶۴؛ ۱۹۹۷ -
آغاز: [حمد خوا]نی کہ نہ ذکر تو کند گویا نیست ناظری را کہ تو منظور ندای بینانہست
انجام: ... کہ برای صدقہ گرد سر او کشتند چو بندہ آسمان و اختر او

بخط نستعلیق ۱۱۲۹ هجری/۶۱۷۱۷-۲۷۸ ورق ۷ × $\frac{۳}{۴}$ ۵ انچ، ۱۲ بیت -

گوینده این مثنوی عشقی زلالی خوانساری متوفی ۱۰۲۶ هجری/۶۱۶۱۷ است که بعهد شاه عباس صفوی (۹۹۵-۱۰۳۸ ه/۱۵۸۷-۱۶۲۹ ع)، بفرمایش میر محمد باقر داماد (۲۵ ب، س ۷) داستان محمود و ایاز را بسلك نظم کشیده - در تعریف خوانسار و در احوال خود نیز ابیات سروده است - زلالی این مثنوی را چنانکه از ابیات زیر برمیآید در ۱۰۰۱ ه/۱۵۹۲ شروع و در ۱۰۲۳ ه/۶۱۶۱۵ پایان برده است -

بجو تاریخ نظمش از نظامی
پی تاریخ ختم سوز و سازت
امی عاقبت محمود باشد

در افتتاح این منشور نامی
که در اتمام محمود و ایازت
نی خامه بنغمه مزده باشد

۱۰۲۳

۴ (۱۲۷۶، س ۱-۳)

در سال ۱۲۹۰ ه/۱۸۷۳ ع در لکهنؤو بچاپ رسیده -

رش : ریو ص ۶۷۷ ب؛ ایتھے ۱۳۹۷ و ۱۳۹۴؛ باڈلین ۱۰۸۱ -

غمش بتخانہ ناز و نیاز است
سیاهی میکنم از دور چون آه

آغاز: بنام آنکه محمودش ایاز است
شب و روز از پی خدمت بدرگه

که هیچ انگشتی در این نگین نیست
شود ختم سخن بر جان بسمل

انجام : فلک را بین که خود روی زمین چیست
دل نقش نگین بر خاتم دل

۱- قبر ایاز در محله "رنگ محل" لاهور مرجعه خاص و عام است -

ساقی نامه مرشد

۲۰۰

۲۰۲

بخط نستعلیق اواخر قرن یازدهم هجری - ۴ صفحه، ۹ X ۴ انج ۲۰ - ۲۱ بیت -

گوینده این ساقی نامه مختصر مرشد بروجردی متوفی ۱۰۳۰ هجری / ۱۶۲۱ ع است - او چندی بملازمت مرزا غازی بیگ ترخان والی سند (۱۰۱۱-۱۰۲۱ ه / ۱۶۰۲-۱۶۱۲ ع) بوده و بعد بدربار جهانگیر (۱۰۱۴-۱۰۳۷ ه / ۱۶۰۵-۱۶۲۸ ع) نیز بسر میبرده -

رش : میخانه، چاپ تهران ص ۶۰۳ - ۶۰۷ -

خوشا جام می خاصه فصل بهار
بیالایدش پرتو آفتاب

آغاز: بهارست و دل مست و من درخمار
ازان می که گر شیشه نبود نقاب

که دروی بر قصد سرم چون حباب...
که اهل دل از ساغر شهریار

انجام: به مرشد ز جاسی کرم کن شراب
چنان مستم از گردش چشم یار

مثنوی نان و حلوه

۲۰۱

۱۵۵

بخط نستعلیق بتاریخ ۷ صفر ۱۲۹۰ هجری / ۱۸۷۳ - ۱۳ ورق، ۱ X ۵ انج ۱۴ - ۱۵ بیت -

گوینده این مثنوی عرفانی شیخ بهاء الدین عاملی متخلص بد 'بهائی' (ص ۱۰ س ۳) متولد ۹۵۳ ه / ۱۵۴۶ ع و متوفی ۱۰۳۱ هجری / ۱۶۲۲ ع است - عناوین مثنوی عربی است مثل 'فی ذم اهل ریا' و 'فی الفوائد متفرقه' و 'فی ذم اصحاب... اظهار الفضل' و غیره - او مصنف 'کشکول' معروف است - یکی از چاپ‌های این مثنوی در حدود ۱۳۴۷ ه / ۱۹۲۸ ع در لاهور منتشر شد -

رش : ریو ص ۶۷۹ ؛ ایتھے ۱۵۱۷ ؛ باڈلین ۱۰۸۵ ؛ سپرنگر ص ۳۶۸ ؛ عباسی ۵۸۴ -
پیشاور ۱۰۵۶ -

آغاز: ایہا اللہی عن العهد القديم
مرحبا ای بلبل بستان حی
انجام: یا بہائی اتخذ قلباً سواہ
آنچه از حق باز دارد ای پسر
ایہا الساہی عن النهج القویم
کامدی از جانب بستان حی
فہو ما معبودہ الا ہواہ
تآن و حلوا نام کردم ای پسر

دیوان محمد صوفی ماژندرانی $\frac{202}{203}$

بخط نستعلیق اواخر قرن یازدہم ہجری - ۲۸ ورق ۹ × ۴ انچ، ۱۸ - ۱۹ بیت -
ناقص الاول والآخر -

اثر طبع محمد صوفی متخلص بہ محمد متوفی بعد از ۱۰۳۵ ہجری/۱۶۲۵ء است و
مشمول است بر قصاید و غزلیات و ترکیب بند و رباعیات و ساقی نامہ وغیرہ - او ساقی نامہ
خود را در سال ۱۰۳۰ ہجری/۱۶۲۱ء با تمام رسانیدہ و گفتہ :

گہ نظم این گوہر آبدار
ز تاریخ ہجرت شدہ سی ہزار
۱۰۳۰

طبق فہرست نگار کتابخانہ بانکی پور، صوفی تا ۱۰۳۸/۵۱۶۲۸ء خوش میزیستہ -

رش : بانکی پور ۳ : ۶۰ ؛ میخانہ، تہران ۱۳۴۰ ہش، ص ۴۸۰ -

آغاز: آسمانا بدار ازین حرکت
بہ محمد ز خلق میرسد آن
روزگارا برای زین ہنجار...
کہ ز کافر بہ احمد مختار

انجام: روشن بتی بخوبی همچون لطیف جانی
یاران چو زاد سروی خرم چو بوستانی

دیوان مطائبات حکیم شفائی

۲۰۳
۱۷۹

بخط نستعلیق ۵ شوال ۱۰۴۱ هجری/۶۱۶۳۲ - ۲۳۵ ورق، ۹ × ۵ انچ، ۱۵ بیت -
ناقص الاول - کرمخورده -

اثر طبع شرف الدین حسن معروف به حکیم شفائی متوفی ۵ رمضان ۱۰۳۷ هجری
(۶۱۶۲۸) است و مشتمل بر قصاید و غزلیات و قطعات و رباعیات است - او بملازمت دربار
شاه عباس اول صفوی (۹۹۵-۱۰۳۸ ه / ۱۵۸۷-۶۱۶۲۹) بسر میبرد -

تاریخ کتابت این نسخه مقدم تر از تمام نسخه‌هایی است که در فهرس معروف
ذکر شده و ازین لحاظ یکی از نوادر است -

رش : ریوس ۸۲۲ ؛ ایتھے ۱۵۳۱ ؛ باڈلین ۱۰۹۳ ؛ سپرنگر ۱۵۰ ، ۵۷۰ ؛ بلوشه ۱۸۸۵ ؛
ایوانو ۷۲۹ ؛ بانکی پور ۳ : ۵۸ -

اگر درد دلی داری جگر خا
رعافی را نشد هرگز مداوا

آغاز: ... شفائی از در بقراط همت
که گرد آسیای این کمین دیر

صرفی که ترا گفت که آئینه بکف گیر؟

انجام: عکس رخت آئینه را ساخته کفگیر

دیوان حسن بیگ شاملو

۲۰۴
۲۲۳

بخط شکسته نستعلیق آمیز عبدالسلام بتاریخ ۱۰۵۵ هجری/۶۱۶۴۵ - در مشهد مقدس -
۱۳ ورق، ۶ $\frac{۱}{۲}$ × ۳ $\frac{۱}{۲}$ انچ، ۱۲ بیت - ناقص الاول -

اثر طبع حسن بیگ شاملو متوفی ۱۰۵۰ هجری/۶۱۶۴۰ است - او حاکم خراسان
بوده و در شعر "حسن" تخلص میکرد - دیوان او مشتمل است بر غزلیات و رباعیات و غیره -

۱- در اصل: شفاء -

او پس از وفات پدرش حسن خان در ۱۰۲۷ هجری / ۱۶۱۸ء حاکم خراسان شده بود۔
قدسی مشہدی نیز قصیدہای بمدح وی گفته۔

از لحاظ تاریخ کتابت قدیمتر از تمام نسخہہائی است کہ در فہارس معروف ذکر
شده و ازین لحاظ یکی از نوادر است۔

رش : ریو ص ۶۸۲ الف و ۱۰۹۱ الف (ذکرش) ؛ سپرنگر ۴۱۹ ؛ ایوانو ۸۰۰۔

آغاز: شال پوشی را کہ حسرت بر قماش دولت است

در لباس عافیت یک پیرهن آزار ده

انجام : تاکی ز غمت ناله بہ آہنگ کنم
در بند رضای دوست بودن ہنر است
تاکی مژہ را بخون دل رنگ کنم
نمرود نیم کہ با خدا جنگ کنم

اشعار مولانا نادم گیلانی

۲۰۵

۲۲۵

بخط نستعلیق شکستہ آمیز عبدالسلام بتاریخ ۱۰۵۵ هجری / ۱۶۴۵ء - در مشہد مقدس۔

۱۶ ورق، $۶\frac{۱}{۲} \times ۳\frac{۱}{۲}$ انچ، ۱۲ بیت۔

نتیجہ طبع مولانا نادم گیلانی متوفی در حدود ۱۰۵۰ هجری / ۱۶۴۰ء است۔ در
تذکرہ نصر آبادی (چاپ تہران ص ۲۴۰) مذکور است کہ او شاگرد مولانا نظیری نیشاپوری
بودہ و بعد از وفات او کہ در ۱۰۲۳ هجری / ۱۶۱۴ء اتفاق افتاد، باصفہان رفت و در آنجا
بسن بالا تر از ہفتاد سالگی در گذشت۔ اگر عمر او را در ۱۰۲۳/۵۱۶۱۴ء بین سی و چہل
فرض کنیم وفات او باید بین ۱۰۵۰-۱۰۶۰/۵۱۶۵۰-۱۶۴۰ء اتفاق افتادہ باشد۔ بنا برین
ممکن است این نسخہ نادر را در حین حیات او و یا مثل دیوان حسن خان شاملو کمی بعد
از وفاتش کتابت نمودہ باشند۔ بہر حال یکی از نسخہ قدیم و ذقیمتی است چون نسخہ ای
ازین دیوان جز در فہرست بانکی پور کہ آنہم بدون تاریخ کتابت است دیدہ نشد۔

رش : بانکی پورض ۱ : ۱۵۵ ، ۲۰۹ -

آغاز: تا باغ از گل تو شناسد شمیم را
از بیکسی به هیچ غمی می طپد دلم

پیوند کرده است بزلفت نسیم را
اندک ملال سخت نماید یتیم را

انجام : گر بشنوی که از سختم شکوه تا کجاست
کاری که با قلم نکنی با زبان کنی

دیوان کلیم

۲۰۶
۱۵۳

بخط نستعلیق قرن دوازدهم هجری - ۱۴۵ ورق، ۶^۳ × ۴^۱ انج، ۱۳ - ۱۴ بیت -

نتیجه طبع مرزا ابوطالب کلیم همدانی متوفی ۱۰۶۱ هجری/۱۶۵۱ء است که مشتمل است بر غزلیات و رباعیات و سه مثنوی - او ملک الشعراء دربار شاه جهان (۱۰۳۷-۱۰۶۸ هـ/۱۶۲۷-۱۶۵۷ء) بوده - قبل از آن چندی بدربار ابراهیم عادلشاه ثانی والی بیجاپور (۹۸۷-۱۰۳۵ هـ/۱۵۷۹-۱۶۲۶ء) نیز بسر برده بود - دیوان او سابقاً در هند و اخیراً در ایران بچاپ رسیده -

وفات او در کشمیر اتفاق افتاد و ملا طاهر غنی از مصراع "طور معنی بود روشن از کلیم" تاریخ او را یافته بود - بعضی از فهرست نگاران وفات او را در ۱۰۶۲ هـ نیز نوشته اند که شاید صحیح نباشد - اصلاً از همدان بود ولی چون در کاشان تربیت یافت کاشانی معروف گشت - با صائب تبریزی و میر معصوم کمال الفت و دوستی را داشت -

رش : ریو ص ۶۸۶ : ایتھے ۱۵۶۳ : بادلین ۱۱۱۶ : سپر نکر ص ۳۵۳ : عباسی ۳۹۱ -
سپه سالار ۶۵۹ -

آغاز: بدل کردم بمستی عاقبت زهد ریائی را
زسینه این دل بی معرفت را میکنم بیرون

رسانیدم به آب از یمن بی بنیاد تقوی را
چرا بیموده کیرم در بغل مینای خالی را

انجام: به گل تشبیه گلگونی تمام است
سبک چون رنگ جستی... از جا
که ضعف و قوتش هر صبح و شام است
کنون رنگ.....!

انتخاب مثنویات کلیم

۲۰۷
۱۸۷

بخط نستعلیق قرن سیزدهم هجری - ۵۴ ورق ۹ × $\frac{۱}{۲}$ ۵ انچ، ۱۴ بیت -

گوینده این مثنویات ابو طالب کلیم همدانی متوفی ۵۱۰۶/۵۱۶۵۱ است. او در تمام زندگی خویش در مواقع مختلف مثنویات میگفت و دران تاریخ آن را نظم میکرد. کسی از ارادتمندانش این نوع مثنویاتش را جمع و تدوین نموده بصورت کتابی در آورده. شاید جمع آورنده این مجموعه شخصی بنام "گل محمد" باشد که مهرش بتاریخ ۱۲۱۰ هجری ۱۷۹۵ در کتاب (ورق ۵۲ الف) ثبت است. در "خلاصه الکلام" فهرست مثنویاتش داده شده.

رش: زیو ص ۶۸۶؛ ایتوه ۱۵۶۳-۷۰؛ باذلین ۱۱۱۶-۲۱؛ سپرنگر ص ۴۵۳؛ عباسی ۳۹۱؛ سپه سالار ۶۵۹ -

آغاز: زهی دلنشین قصر آراسته

انجام: وزد باد قهرش چو بر روزگار

بیاغ جهان سرو نو خاسته

ز حمام بر رو نشیند غبار

ز رویش بود مهر و مه با فروغ

بود آتش و آب را تا فروغ

۱- این کلمات را موریا نه بکلی از بین برده و نسخه مطبوعه این قطعه را ندارد -

کلیات سعید خان قریشی ملتانی

بخط نستعلیق بتاریخ ۱۱۲۸ هجری/۶۱۷۱۶ - ۲۴۶ ورق، ۱۰ × ۶ انچ، ۱۷ بیت -
مجموعه قصاید و غزلیات، قطعات و ترکیب بند و ترجیح بند و رباعیات و ساقی نامه
و سکتیب و قطعات تاریخ از سعید خان ملتانی متولد ۱۰۲۲ هجری/۱۶۱۳ (۱۸۳ الف) است -
طبق شیر خان لودی او در اواخر رمضان ۱۰۸۷ هجری/۱۶۷۶ در ملتان رحلت نمود (تذکره
مرآة الخیال شماره ۱۱۱ ورق ۱۱۸ ب) - او کلیات خود را اولین بار در سال ۱۰۶۳ هجری/
۱۶۵۳ در احمد آباد گجرات جمع آوری نموده (ورق ۲، س ۹) و در سال ۱۰۷۱ هجری/۱۶۶۰
بدست کاتبی کتابت شد چنانکه دوستانش تواریخ گفتند که یکی از آنها اینست :-

سال تاریخ این چه گویم گفت
'گو نشانهای کک شکر الله'

۱۰۷۱

بعد ازان تا آخر عمر مطالبی را بر آن می افزود که اغلب در نسخه حاضر موجود
است - شاهجهان او را برای راهنمایی شاهزاده مراد بگجرات فرستاده بود - او چندی آنجا
بماند ولی بنابه اوضاع نامساعد آنجا به پایتخت باز گشت - عالمگیر بعد از جلوس خود
او را حاکم ملتان معین نموده بود - بعلت کم بود نسخه ها یکی از نوادراست -

رشن : سپرنگر ص ۵۶ ؛ ایوانو ۷۷ -

آغاز: ای با همه صنات برون از حسابها
جز وحدت وجود تو حرفی نیافتیم
انجام: شکر صد شکر سعیدا که بنعت
پیرو شیخ عراقی شده ای
ذات منزله از ان انقلابها
خواندیم از جمیع مذاهب حکیم
یافتی مرآت حسنی
زان باقیم سخن ملتانی

دیوان صایب

۲۰۹

۱۷۳

بخط نستعلیق ریز محمد رضا بتاریخ ۱۰۷۳ هجری / ۱۶۶۲-۶۱ ورق ،
 $10 \times \frac{1}{3}$ انچ ، ۱۶-۱۷ بیت -

این نسخه معاصر نتیجه طبع مرزا محمد علی صایب تبریزی متولد ۱۰۱۲/۵۱۶۰۳ هجری و متوفی ۱۰۸۸ هجری/۱۶۷۷ است و مشتمل است بر غزلیات و مقطعات و رباعیات و متفرقات و غیره - این دیوان سابقاً در مطبع نولکشور، کانپور (هند) و اخیراً در تهران بچاپ رسیده است -

رش : ریو ص ۶۹۳ ؛ ایتھے ۱۶۰۶-۲۳ ؛ باڈلین ۱۱۳۱-۳۷ ؛ سپرنگر ص ۳۸۴ ؛ عباسی
 ۳۵۱ ؛ سپہ سالار ۶۲۲-۶۲۴ ؛ شیرانی ۱ : ۱۱۸ -

آغاز: اگر نہ مد بسم اللہ بودی تاج عنوانہا نگشتی تا قیامت نوخط شیرازہ دیوانہا
 نہ تنہا کعبہ صحرائیست، دارد کعبہ دل ہم بگرد خویشتن از وسعت مشرب بیابانہا

انجام: دلفروزست جام خاموشی
 ندرد پردہ کسی هرگز
 پستی نطق میشود معلوم
 ما و عیش مدام خاموشی
 در مجالس مقام خاموشی
 چون بر آئی بیام خاموشی

مثنوی رانی کیتکی و سندر

۲۱۰

۱۰۳

بخط نستعلیق قرن دوازدهم هجری - ۵۳ ورق ، ۸ × ۵ انچ ، ۱۵ بیت در صفحہ -

گویندہ این مثنوی محمد مراد متخلص بہ لایق است کہ داستان عشق رانی کیتکی
 و راجہ سندر را در سال ۱۱۰۰ هجری (۱۶۸۸ء) بیابان رسانیدہ - چنانچہ خود گفته :

در سال ہزار و یکصد افزون

این قصہ عشق گشت سوزون (ورق ۵۲ ، س ۶)

نسخه دیگری ازین مثنوی در فہارس معروف بچشم نخورد و لذا یکی از نوادر است۔

از نقد قبول گنج دارد
بی طاعت نیست هیچ ساعت

آغاز: پیشانی سجده سنج دارد
روز و شب اوست وقف طاعت

طوبار شکایت اینقدر نیست
کام دو جهان بیک خموشی
آغاز سخن گرفت انجام

انجام: لایق خبرت ز درد سر نیست
حاصل شود ار سخن نیوشی
صد شکر کہ از فروغ الہام

دیوان شوکت بخاری

۲۱۱
۲۳۳

بخط نستعلیق و شکستہ بتاریخ ۲۵ ذی حجه ۱۱۱۰ ہجری/۱۶۹۹ء - ۱۰۶ ورق ،
۹ × ۳ - ۳ انچ ، ۱۰ یا ۱۱ بیت -

اثر طبع مولانا محمد اسحاق یا محمد ابراہیم مستخلص بہ شوکت بخاری متوفی
۱۱۰۷ھ/۱۶۹۵ء است و مشتمل است بر غزلیات و قطعات و رباعیات و ترکیب بند وغیرہ۔
دو صفحہ اول مذهب و منقش است۔ تاریخ تدوین این دیوان ۱۰۹۳ ہجری/۱۶۸۲ء است
و خود شوکت آنرا جمع آوری نمودہ۔ نسخہ حاضر حسب فرمایش عبدالجبار بیگ نوشتہ
شد۔ بر سر ورق سہر محمد احتشام بتاریخ ۱۱۴۳ ہجری/۱۷۳۱ء ثبت است۔ طبق فہارس
مطبوعہ دومین قدیمترین نسخہ دنیا است (قدیمترین مال بلوشہ مکتوبہ ۱۱۰۸ ہجریست) و بنا
برین یکی از نسخہ باارزش است۔

رش: ریو ص ۶۹۸؛ ایتھے ۱۶۲۸-۳۳؛ باڈلین ۱۱۳۵، ۱۱۳۶؛ سپرنگر ص ۵۶۸؛ عباسی
۳۶۲؛ بانکی پور ۳: ۱۶۶؛ ضمیمہ ۱: ۱۷۰؛ بلوشہ ۱۹۱۵-۱۷؛ ایوانو ۸۰۹؛
ڈھاکا ۱۱۳؛ راس براؤن ۴۹؛ شیرانی ۱: ۱۱۸۔

آغاز: زہی راہ سخن پیشت زبان دردناکی را بسمعت رہ صدای آبشار سینہ چاکی را
بکنج معبدت جرم فلک خلوت نشین پیری کہ همچون سبجہ گرداند بکف اجسام خاکی را

انجام: شد بسکہ دل آزاری مردم دینم
پیری از قید خویشم آزاد نکرد
چون سہر بخود بخلق عالم کینم
عینک بنظر می نہم و خودینم

دیوان مخفی

۲۱۲

۲۳۷

بخط نستعلیق قرن سیزدہم ہجری - ۱۶۵ ورق، $۹ \frac{۱}{۲} \times ۶ \frac{۱}{۳}$ انچ ۱۱ بیت -

اثر طبع مخفی رشتی است و انتساب آن بہ زیب النساء بیگم (دختر اورنگ زیب عالمگیر) متخلص بہ مخفی متولد ۱۰۳۸/۵۱۶۳۸ء و متوفیہ ۱۱۱۴ ہجری/۱۷۰۲ء، اشتباہ است - مخفی رشتی نیز معاصر عالمگیر بودہ و در عہد حکومت وی بہ ہند نیز آمدہ بود - این دیوان مشتمل است بر غزلیات و قصاید و قطعات و رباعیات و مفردات وغیرہ - بر صفحہ شماره ۱ سہر میان نبدی بخش ثبت است کہ تاریخش درست خواندہ نمیشود، شاید ۵۱۲۲۶/۱۷۱۴ء باشد -

این دیوان در سال ۱۲۶۸/۱۸۵۱ء در کانپور و در سال ۱۲۸۴/۱۸۶۷ء در لکھنؤ بطبع رسیدہ -

رش: ریو: ص ۷۰۲؛ ایوانو ۸۲۴؛ شیرانی ۱: ۱۲۹؛ پیشاور ۱۸۳۰ -

آغاز: ای ز ابر رحمتت خرم گل و بسنان ما
سوی سوی ما انالحق گوزشوق دار عشق
گفتگوی حرف عشقت مطلع دیوان ما
تشنہ خوان محبت ظاہر و پنهان ما

انجام: خوش آنکہ مخفی نگار آید چو ماہ تابان ز در در آید
چنانکہ باید چنانکہ شاید اگر نماید اجل مدارا

کلیات جعفر زٹلی

۲۱۳
 ۱۸۸

بخط نستعلیق و شکستہ اواسط قرن دوازدہم ہجری - ۳۶ ورق، ۱/۲ × ۳/۳ انچ،
 ۱۰ - ۱۲ سطر۔

نتیجہ طبع میر جعفر زٹلی است کہ بحکم فرخ سید در سال ۱۱۲۵ ہجری/۱۷۱۳ء
 بقتل رسید (لغت سوانحی بیل) و مشتمل بر فالنامہ، زتلینامہ، منظومات و قطعات و ہجوئیات
 وغیرہ است۔ در اول این نسخہ اشعار فارسی، اردو و پنجابی دیگران منجملہ رباعیات شاہ
 عباس صنوی و شاعرجمہان نیز درج است و در آخر نسخہ نیز رباعیات شیخ عطار، غزلیات قطب
 و صائب با اشعار اردو و پنجابی دیگران منقول است۔ بر ورق ۱۰، ۱ سہری بتاریخ ۱۱۴۶ ہجری/
 ۱۷۳۳ء و تحریری بتاریخ ۲۵ محرم ۱۱۴۹ ہجری/۱۷۳۶ء بقلم محمد غوث ابن ابوالقاسم
 نگاشته شدہ۔

این کلیات چندین بار در شبہ قارہ پاک و ہند بچاپ رسیدہ و نسخہای در کتابخانہ
 دانشگاہ پنجاب، لاہور نیز موجود است۔

رہس : بلوم ہارٹ ۱۳۳-۱۳۶ ؛ لغت سوانحی بیل۔

آغاز: ہر زنی را کہ حمل نماوند باید کہ بر این دایرہ انگشت بنہد (از فالنامہ)

انجام: بسیتی ندارد خبر کاند کی نہ جیو بلک یدہ نسل ہے پنہانی

بخط نستعلیق شکسته آمیز علی شیر قانع شیرازی شکر اللهم حسینی بتاریخ

۵۱۲۰۲/۶۱۷۸۸-۷۹ ورق، ۷×۱-۳ انچ، ۱۶ بیت -

گوینده این مثنوی عارفانه که دراصل ساقی نامه اوست میرزا عبدالقادر بیدل متوفی

۱۱۳۳ هجری/۱۷۲۵ء است - این مثنوی مشتمل بر مقدمه و هشت دور است بقرار زیر:

۱- بزم وجود ۲- گلستان شهود ۳- بحر ظهور ۳- فیض حضور ۴- گلستان کمال

۶- لوح خیال ۷- عقد بیان ۸- تگ و پوی زبان -

تاریخ تصنیف این مثنوی ۱۰۷۸ هجری/۱۶۶۷ء است (ص ۴، س آخر و ص ۵،

س ۱) چنانکه خود گفته:

این نسخه که از خامه الهام رقم^۱ گردید مسمی به محیط اعظم

دریافت دبیر^۲ خرد از روی حساب سال اتمام را بنامش مدغم

در سال ۱۳۴۲ هـ ش این مثنوی جزو مثنویات دیگر او در کابل بچاپ رسیده -

رش: ریو ص ۷۰۶، ۷۰۷؛ ایتھے ۱۶۸۲ و ۱۶۸۳؛ باڈلین ۱۱۶۹؛ ڈھا کا ص ۱۱۹؛ سپرنگر

ص ۳۷۸؛ شیرانی ۱: ۱۷۸؛ بانکی پور ۳: ۱۹۵ -

آغاز مقدمه: حمد [بیحد] نشئه آفرینی که میخانه حقیقت انسانی را از نشئه "ولقد کرمنا

بنی آدم" علو^۳ مفاخرت بخشید و پیمانہ شهود جسمانی [را] به نسیم نفخت...

آغاز مثنوی:

مئی بود بی نشئه^۴ کیف و کم

خوش آندم که در بزمگه قدم

برون آیم از رنگ و بوی دوئی

انجام: به بندم لب از گفتگوی دوئی

همه نشئه می شوم^۵ والسلام

کنم جرعه صاف وحدت بجام

۲- دراصل: رهبر -

۱- در اصل: شیم -

*ص ۵، -

۵- در اصل: همه نشئه ها چون شود -

۴- در اصل: نشاء و -

۳- در اصل: عفو -

بخط شکسته استادانه میان غلام حیدر و محمد یوسف بتاریخ ۳ جمادی الاول
۱۲۶۰ هجری/۱۸۴۳-۱۰۱ ورق، $\frac{1}{2} \times \frac{1}{2}$ انچ، ۱۴ یا ۱۵ بیت - ناقص الاول -

اثر طبع میر سید علی مشتاق اصفہانی متوفی ۱۱۷۱ هجری/۱۷۵۷ است - تاریخ
وفات او در بیت زیر ضبط شده :

بہر تاریخ او نوشت رفیق
جای مشتاق در جنان بادا

۱۱۷۱

کتابت دیوان او را اول غلام حیدر شروع نموده بود - قسمت اعظم را نوشت
ولی نتوانست کہ بیایان ببرد - بنا برین یکی از دوستانش بناء محمد یوسف کتابت آنرا با تمام
رسانید - دیوان مشتمل است بر غزلیات و رباعیات و ترجیع بند و در آخر ۳ قصیدہ در نعت
سرور کاینات صلعم منقول است -

رش : سپہ سالار ۲ : ۶۷۹ ؛ مجلس ۳ : ۳۱۴ ؛ ادبیات ۲۷۲ ؛ مرکز ۱ : ۳۶۱۱
آغاز : مکن ای گل جفا با بلبل خود اینقدر ترسم

رود از باغ و نتوانی تمہی دید آشیانش را

انجام : گردد بلند کوکب بخت موافقت تا صبح از سپہر آکند سر بر آفتاب

بخط نستعلیق بتاریخ ۲۳ سپتامبر ۱۹۲۹ میلادی - ۱۵۳ ورق ، $\frac{1}{2} \times \frac{1}{2}$ انچ ، ۱۴ بیت -

گویندہ این مثنوی عشقیہ کہ دران داستان عشق میرزا و صاحبہ منظوم شدہ ،

شیخ خیراللہ متخلص بد فدا لاهوری متوفی بین ۱۱۶۷ - ۱۱۷۵ هجری/۱۷۵۳ - ۱۷۶۱

است - او پسر شیخ عبداللہ امانت خانی بوده - درباره نام و تخلص خود گفته :

هست نام خدا تخلص من
آشکارا فدا تخلص من
ثبت شد در جریدہ افواہ
نام این خاکسار خیر اللہ (ص ۱۴۶)

مرزا و صاحبہ دو نفر عاشق و معشوق بوده اند در پنجاب زمین - مرزا 'کهرل' بوده و در دیہی بنام 'دانا آباد' مسکن داشت - دانا آباد تقریباً ۷ میل در جنوب تحصیل جڑانوالہ در ضلع لائل پور است و صاحبہ 'سیال' بوده و در شہر جینگ بسرمیبرد و از قوم و خویشان یکدیگر بودند -

تاریخ تصنیف این مثنوی ۱۱۵۵ ہجری / ۱۷۴۲ء است چنانکہ از آیات زیر برمیآید :

سال تاریخ جستجو کردم
با دل خویش گفتگو کردم
وخی منزل چو بادہ ریخت بچام
کرد 'فاتو بسورۃ' المہام

۱۱۵۵

مثنوی بر تعریف شہر لاہور اختتام می پذیرد -

رش : 'پنجابی قصے فارسی زبان میں ، ص ۶۸ -

آغاز: حمد او گل بصد زبان گوید
غنچہ ہم بی لب و دہان گوید
دم کہہ بی یاد اوست دم نبود
در جگر از خدنگ کم نبود

انجام: بار دیگر دعای شہر کنیم
حصن^۱ روئین برای شہر کنیم
تا بود مدت سنین و شہور
باد چشم بد از سوادش دور

۱- در اصل: حرص -

خریطة جواهر

۲۱۷

۳۰۴

بخط نستعلیق در حدود ۱۱۶۰ یا ۱۱۶۱/۵۱۳۷ یا ۱۷۳۸ است، ۴۶ ورق،
 $\frac{1}{2} \times 9$ انچ، ۱۹ بیت -

مؤلف این کتاب که انتخاب کلام شعراست، شمس الدین حبیب الله ملقب به
 میرزا مظهر جانجانان مقتول ۱۱۹۵ هجری (۱۷۸۱ء) است - تقریباً کلام ۵۲ نفر شاعر است
 که درین مجموعه جمع آوری شده - در آخر نسخه، کاتب کلمات ذیل را نوشته :

”این چند اشعار انتخاب زده میرزا صاحب حضرت مظهر سلمه الله“

نه تنها تاریخ کتابت بلکه کلمات ”سلمه الله“ هم میرساند که نسخه معاصر است - این
 انتخاب با دیوان مظهر بسال ۱۲۷۱/۵۱۸۵ در کانپور بچاپ رسیده -

این نسخه با نسخه ”چراغ هدایت“ (رک : ص ۸۲) که مکتوبه ۲۷ رجب
 ۱۱۶۰/۵۱۳۷ است مجلد است و بدست همان کاتب، بر همان نوع کاغذ و در همان
 مرکب و خط کتابت شده -

آغاز: درین بهار نشد فرصت آنقدر ما را
 که هم ترانه بلبل کنیم مینا را
 (میر صیدی تهرانی)

انجام: زدست طالع ناساز خویش رسوائیم
 سیاه بختی من همچو مشک بو دارد (منشید بلخی)

مثنوی وامق و عذرا

۲۱۸

۳۷۰

بخط نستعلیق شعبان ۱۲۶۳ هجری (۱۸۴۷ء) - ۱۱۰ ورق، $\frac{1}{2} \times 8$ انچ، ۱۳ بیت -

گوینده این مثنوی که دران داستان عشق وامق و عذرا منظوم شده، میرزا محمد
 صادق نامی متوفی ۱۲۰۴ هجری/۱۷۸۹ء است - این مثنوی در لاهور بچاپ رسیده -

رش: ریو ص ۱۹۶، ۸۱۳؛ سپرنگر ص ۲۷؛ باڈلین ۱۱۹۲۔

آغاز: ای زناست نامہ نامی تمام
 ای ز عشقت جملہ خوبان بقرار
 وی بنامت افتتاح هر کلام
 وامق تو همچو عذرا صد هزار
 انجام: حق زهر آفت نماید ایمنش
 نو گل او تا قیامت تازه باد
 رفته باد از خار و خس پیرامنش
 ناسش از نامی بلند آوازہ باد

عشر تکدہ آفاق*
 (کلیات چندولعل شادان)

۲۱۹
 ۱۳۳

بخط نستعلیق ۱۲۵۸ هجری (۱۸۴۲ء) - ۱۲۱ ورق، $9 \times \frac{3}{4}$ انچ، ۱۱۲ سطر
 در قسمت نثر و ۱۰ بیت در قسمت نظم۔

این کتاب کہ در زمان حیات مؤلف کتابت شدہ کلیات نظم و نثر دیوان چندولعل متخلص بہ شادان (ص ۲۵، س ۸) متوفی ۱۸۴۵ میلادی مطابق ۱۲۶۱ هجری است۔ او کہ از ۱۲۳۳-۱۲۵۹/ (۱۸۱۸-۱۸۴۳ء) دیوان نظام حیدر آباد بودہ، کلیات خود را بہ سه بخش قسمت کردہ۔ در بخش اول احوال آباء و اجداد خویش و ذکر خاندان آصفیہ را باختصار درج نمودہ۔ قسمت دوم کہ دیوان اوست محتوی ۲۴ غزل و ۱۲ فرد است و در بخش سوم ذکر حکایات عجیبہ و نکات غریبہ را بہ نثر فارسی بیان نمودہ۔ احوال مفصل او را در "تاریخ دل افروز" از غلام حسین خان میتوان دید۔

رش: تذکرہ مخطوطات، ادارہ ادبیات اردو حیدر آباد دکن شماره ۳۷۳، ۳۷۴؛ سپہ سالار
 - ۶۱۶-۶۱۳

آغاز: حمد و ثناء او را رواست کہ قرص خورشید را منور گردانیدہ و شکر و سپاس حضرتش را
 سزاست کہ کرہا مہ را ضیاء بخشیدہ۔

* ص ۲، س ۴۔
 ۱۔ در اصل: کردہ۔

انجام : ... همان کتکم پنج بار اگر میزنی حاضرم - بازرگان پسر که دود نخوت در سر داشت
چون هوا از سر گذاشت - بمصداقه^۱ :

تکبر کند هر که شد بی هنر مالش ندامت بود سر بسر

۲۲۰

مثنوی مهینوال و سوهنی*

۱۳۹

بخط نستعلیق عنایت الله در اواخر قرن یازدهم هجری - ۳۰ ورق ،

$\frac{3}{4} \times 8 = 6$ انج ، ۱۲ بیت ،

گوینده این مثنوی عشقی که دران داستان عشق مهینوال و سوهنی بسلك نظم کشیده شده، نجم الدین مسکین سیالکوٹی ولد محمد بخش (ورق ۳۰ الف، س ۶) است - در توابع سیالکوٹ دہی است بنام کورووال و شاعر اهل این ده بوده و تا ۱۳۰۴ هـ خوش میزیسته - او سمت منشی نواب علاء الدین علائی که از ۱۸۶۹ میلادی تا مرگ خود در ۱۸۸۴ میلادی (۱۳۰۲ هـ) نواب ریاست لوہارو بوده، را داشت و با او مکاتبه داشته چنانکه پنج نامہ از نواب لوہارو درین نسخه تا کنون محفوظ است - در عبارات و مصرع های نسخه تصحیحات زیادی شده بنا برین میشود احتمال داد که این نسخه مصنف است -

این قصه اول بزبان پنجابی بود و مسکین آنرا پیاری بر کردانید چنانکه گفته :

ز پنجابی زبان در پیاری گو

ز مهینوال و سوهنی دخت گلگو (ص ۲، س ۹)

او این مثنوی را بسال ۱۲۸۴ هجری/ ۱۸۶۷ء با تمام رسانیده و گفته :

ز تحریرش چو شد حاصل فراغت

بگوشم گفت هاتف 'قند لذت' (ص آخر)

۱۲۸۴

۱- در اصل : بمصنفه -

* ص ۲، س ۹ -

۱۶- انگشتان ۱۷- قد ۱۸- میان ۱۹- ساق -

رامی اول هر عضو را در نثر شرح میدهد و بعد ابیات استادان نقل میکند -

اخیراً این رساله در تهران بچاپ رسیده -

رش : ریو ص ۸۱۴؛ ایتھے ۲۰۳۵؛ ادبیات ص ۳۵؛ باڈلین ۱۳۳۹ -

آغاز: حمد بیحد و ثنای بیعد بر آفریدگار را که بصنع قدیم و حکمت مستقیم خویش سقف آسمان

را بیستون بر سر جهانیان معلق داشت و او را از شعاع طلعت خسرو سیارگان منور شب،

[و] بنور ماه که خاتون شب است، روشن گردانید . . .

انجام : . . . کلام در آخر منقول عنہ بود - این منقول عنہ در اصل نا درست بوده است اگر از

جا بهم رسد توان درست نمود -

مجموعۃ العجائب

۲۲۳

۲۳۲

بخط نستعلیق ریز استادانہ منعم الدین الاوحدی شیرازی - ۸۹ ورق ،

$\frac{1}{3} \times \frac{1}{3}$ ، ۳ بیت - ناقص الاول والوسط -

اسم مؤلف این تالیف که دران غزلیات و قطعات و رباعیات منتخب ۲۶ تن از

شاعران فارسی، بدون احوال ایشان نقل شده، معلوم نشد ولی از کلام شعراء میتوان پی

برد که او در اواخر قرن نهم و یا در اوایل قرن دهم هجری میزیسته - بعلاوه اگر بکاتب

نسخه نگاه کنیم میدانم که او نسختی از دیوان خاقانی را در سال ۸۹۸ هـ (رک فهرست

آستان قدس، مشہد ج ۷ (۱) : ۴۰۴) استنساخ نموده - نسخه دیگری که ازین کاتب اطلاع

داریم کتاب "عجائب المخلوقات" است که در ۹۲۴ هـ کتابت شده (رک احوال و

آثار خوشنویسان از آقای مہدی بیانی ج ۳ ص ۹۲۲) - ازین ہم معلوم است کہ گرد آورنده

این مجموعه در اواخر قرن نهم یا در اوایل دهم هجری میزیسته است -

۱- در اصل : شفق -

در اول نسخه مقدمه‌ای نیز نگاشته شده - درین مجموعه کلام شعرای زیر منقول است :

کاتبی، شاهی، بساطی، حسن، ناصر بخاری، شرف الدین یزدی، رکن صابین، بیاضی، غیبی، مقصود، غلامی، حبسی، علاء، جامی، آذری، صاعدی، مسعود بک، خیالی، اشرف، سلامی، عارفی، طالعی، طوسی، ملیحی، سعد، عصمت، و ریاضی -

بر ورق ۲۷ ب و ۲۸ ا دو نمونه از نقاشی زرین دیده میشود که یکی نقل دیگری است - نظر به ذکر و کلام بعضی از شعرای غیر معروف قدیم که درین مجموعه حفظ شده خیلی مهم است - نسخه‌ای ازین مجموعه در فهرس معروف دیده نشد بنا برین یکی از نوادر است -

آغاز: ... کرام و مخادیم عظام رسانیده میشود که نوح علیه السلام را در همه عمر یک نوبت حادثه افتاد بجهت طوفان بسفینه پناه جست - عاشقان مسکین که همه عمر کار ایشان با بحر محبت و در هر نفسی ... اما 'عجائب' که سینه در بحر میباشد و این سفینه ایست که دران ابجار قلزم عشق موج و متلاطم است ...

انجام : آن ره که من آمدم کدامست ای دل تا باز روم آید کار خامست ای دل
در هر قدمی هزار دام است ای دل نامردان را ز عشق حرامست ای دل

ازین ببعده کاتب دیگر غزلی بخط شکسته نقل کرده که مطلع و مقطعش اینست :

درین بیاض نگه کن بچشم عبرت بین که رشک لعبت مانی و صورت چین است
عروسهای معانیش در لباس حروف ندیم خلوت و نزعت که متلاطم است

بخط نستعلیق مصنف بتاریخ ۵۹۵۲ / ۶۱۵۴۵ - ۱۰۸ ورق، $۹\frac{۱}{۲} \times ۸\frac{۱}{۳}$ انچ،

۳ بیت -

مؤلف این تالیف که دران انتخاب کلام شعرای فارسی گو، بدون احوال ایشان نقل شده، مظفر حسین ابن درویش محمد قصه خوان سمرقندی (ع. ۱۰ ب، س آخر) است - نام کتاب در بیت زیر آمده:

خرد از لطف او چو واقف شد

نام او "مجمع اللطایف" شد (۱۰۸، ۱، س ۳)

در اول کتاب مقدمه مفصل است که دران نصائح سودمندی برای شاهان و امراء و علماء و شعراء درج نموده و بعد کلام شعرای زیر را انتخاب نموده: انوری، سعدی، خاقانی، خسرو، شهبیدی قمی، عبدالواسع، قاسم انوار، جامی، سلمان ساوجی، خواجه حسن، ابن یمین، معزی، حسین واعظ، کمال خجندی، خواجه، همام تبریزی، ناصر بخاری، مولانا خیالی، مولانا بساطی، کاتبی، شاهی، آصفی، حافظ، اسمعیل، قطعات از رشید وطواط، ابن سینا، شرف الدین علی یزدی، عبدالله انصاری، نجم الدین کبری، ابن یمین، عماد الدین، خیام، طوسی، عطار و حیرتی، و در آخر کلام خود درج نموده -

در آخر ابیات شعراء را بموضوعات مختلف مثلاً وصال، مفارقت، خط، صفت محبوب و غیره نیز جمع آورده - از اجازت قدست تالیف و تکتیب یکی از نوادر است و نسخه این کتاب در فهراس معروف دیده نشد -

آغاز: بسم الله الرحمن الرحیم - محمود ترین اسلوبی که در مطلع مقال و عنوان احوال عادت نقشبندان خامه تحریر و آیین مرصعان پیرایه تقریر نیست، سپاس و ستایش ذاتی است که

دارم از وی برای اجر و ثواب
التماس دعا و تکبیری

انجام : هر که بیند درین لطیف کتاب
گر جوان باشد و اگر پیری

تحفة الحبيب فخری

۲۲۵

۲۱۰

بخط نستعلیق اواخر قرن دهم هجری ، بگمان غالب بخط مصنف - ۲۲۱ ورق ،
 $\frac{3}{4} \times 8 = 6$ انچ ، ۱۶ یا ۱۵ بیت -

مؤلف این کتاب که دران غزلهای هم ردیف شعراء از سعدی تا زمان مؤلف ،
جمع شده ، فخری سلطان محمد بن امیری (ص ۱) است که در اواخر قرن دهم فوت کرده -
او این کتاب را بنام وزیر حبیب الله ساوجی معنون ساخته و گفته :

”چون ترتیب این جواهر معانی جهت مجلس آنحضرت اتفاق افتاد ابتدا از شیخ
سعدی کرده ، تحفة الحبيب نام نهاد“ (ص ۳)

بعضی از غزلها ناتمام گذاشته شده و بعضی جاها اضافات بچشم میخورد - بنظر
پرفسور مولوی محمد شفیع مرحوم کتابت این نسخه شاید بدست خود مصنف باشد - صاحب
مآثر رحیمی نوشته که او خوشنویسی هم میدانست -

رش : ریو : ص ۳۶۶ (ذکرش) ، ضمیمه ۳۷۵ ؛ برلن ۶۴۴ ؛ سپرنگر ص ۱۲ ؛ ستوری ص ۷۶-۷۷ ؛
بانکی پور ۱۱ : ۱۴۰ ؛ آصفیه ۱ : ۷۱۶ ؛ میگزین اگست ۱۹۲۷ : بلوچ ۱۹۷۱ -
لطایف نامه این مصنف در لاهور و تهران بچاپ رسیده -

آغاز : هر جا که سخن ز دلربایان گذرد
زانجمله حدیث جانفزای تو خوش است

اما بعد بر صحایف ضمیر سهر تنویر ارباب ذکا و اصحاب شعر و انشاء پوشیده نماند
که این فقیر حقیر

انجام : گله ز تفرقه دوستان مکن فخری
 که این غم است بجان تو از هزار یکی (مقطع غزل خود)

نسخه دیگر

۲۲۶

۲۰۶

بخط نستعلیق اواسط قرن چهاردهم هجری - شاید کسی از ارادتمندان اخیراً برای پرفسور
 دکتر مولوی محمد شفیع نقل کرده - ۳۸ ورق، $\frac{1}{4} \times ۸$ ، انچ، ۱۶ - ۱۷ بیت -

در این نسخه از غزل شماره ۵۷۹ تا ۷۲۱ درج است -

آغاز : امیر علی شیر فرماید : بملک عشق کشم خیل غم بشعله آه
 شمی که انس سپه باشد این بود علمش

انجام : مولانا هلالی گوید :

عاشق و مستم هلالی مجلس رندان کجاست
 تا دل و جان را فدای ساقی زیبا کنم

بیاض اشعار

۲۲۷

۲۰۵

بخط نستعلیق استادانه قرن یازدهم هجری - ۱۹۷ ورق، $\frac{1}{3} \times ۷$ ، انچ، ۱۳ - ۱۴ بیت -
 ناقص الاخر -

مشمول بر غزلیات خاقانی، امیر خسرو، حسن دهلوی، حافظ، هلالی، سلمان، خواجه

آصفی و عرفی و غیره است - بیشتر غزلیات امیر خسرو دهلوی است -

آغاز : باده میریزند صافی دسبدم در جام ما تاچه خواهد شد ز جام یار ما انجام ما

انجام : شبها خیال غمزه^۱ او غرق خون ناب این ماجرا به نرگس خوناب او بگوی

۱ - در اصل : خیال منم ز غمزه او -

بخط شکسته اواخر قرن دوازدهم هجری - ۳۹ ورق ، ۱-۱۱ × ۳-۲ انچ ،
۱۵-۱۷ بیت -

مرتب این بیاض لاله سکه جیون است - او اول غزلیات همردیف اساتذہ متقدم
و متأخرین را نقل کرده و بعد قطعات و رباعیات و مخمسها را انتخاب نموده - در آخر
رباعیات و فردات ملکه نورجهان، شاهجهان، زیب النساء بیگم و کلام افراد دیگر
خانواده شاهی را نقل نموده -

تاریخ تکمیل این بیاض ۱۱۸۵ هجری (۱۷۷۱ء) است چنانکه گفته :
یکمزار و یکصد و هفتاد و پنج
سویج جیون آواره شد از مال و کنج
(۳۷ الف)

ترا دولت همیشه یار بادا
بچشم دشمنانت خار بادا (ثنائی)
نه بر آورده [است] آرزویم تو بگو
ور با تو نکویم بکد کویم تو بگو

آغاز: الهی بخت تو بیدار بادا
گل اقبال تو دایم شگفته
انجام: بیچاره ام و چاره چه جویم تو بگو
در سینه بسی راز نهانی دارد

بوستان خیال

۲۲۹

۲۳۹

بخط نستعلیق شیخ عبدالغفور بتاریخ ۱۳ ربیع الاول ۱۲۷۳/ ۱۸۵۶ - ۵۳۹ صفحه،
۸ × ۱-۶ انچ ، ۱۶ یا ۱۷ سطر - صفحات بی ترتیب و کرمخورده -

اسم مؤلف این تألیف که دارای قصاید و غزلیات و رباعیات هم ردیف و هم
قافیه و هم وزن ۱۳۱ تن شاعر بدون احوال آنهاست، معلوم نشد - قصیده یا غزلی را که از

۱- در اصل: بیچاره ام و چه چاره جویم تو بگو -

لحاظ زمانی مقدم تراست آن را سوال و قصاید و غزلیاتی را که در جواب یا استقبال آن سروده شد، جواب نامیده و بعد ازان اسم گوینده آن را نقل نموده - از قرائن گمان غالب آنست که مؤلف در قرن دوازدهم هجری میزیسته و این کار را شاید در اواسط این قرن انجام داده باشد - نسخه ای ازین کتاب در فهرس معروف دیده نشد -

آغاز: سپاس و حمد بی پایان خدا را
 که صنعش در وجود آورد ما را
 کریم! منعم! آمرزگارا! (سعدی)

انجام: بی قبول نسیم! عاطفتت
 هست با های و هوی مستانت
 طاعت ماه و سال ما همه هیچ
 وجد جاسی و حال ما همه هیچ (جاسی)

گلدسته صاحب سخنان

۲۳۰

۲۳۸

بخط نستعلیق قرن سیزدهم هجری - ۲۸ ورق، $\frac{1}{2} \times 9 \frac{1}{3}$ انچ، ۱۱ بیت -

مشمول بر انتخاب کلام شعراء مانند منیر لاهوری، شوکت بخاری، تسلی، رائج سیالکوٹی، وحشی، محمد شاه، عرفی، قاسم انوار، صائب تبریزی، آفرین لاهوری، نظام، فتوت، ناصر علی، فطرت، واصل، غنی وغیره است - بگمان غالب در اواخر قرن دوازدهم هجری مرتب گشته - نسخه ای ازین گلدسته در فهرس معروف بچشم نخورد -

آغاز: ای جلوئے جمال تو حیرت فزای ما
 حیران نشست جوهر اول زجای ما (منیر)

انجام: طبع خاموشان مکدر میشود از گفتگو
 میشود باد نفس بر دل غبار آئینه را (ناصر علی)

۱- در اصل: بی نسیم قبول -

بخط شکسته و نستعلیق بتاریخ های مختلف از ۱۲۳۲ هـ تا ۱۲۶۹ هـ / ۱۸۱۷ - ۱۸۵۲ -
۹۷ ورق ، ۱۱ × ۶ انچ -

مؤلف این بیاض سید غلام محی الدین قصوری متوفی ۱۲ ماه صفر ۱۲۷۰ هجری /
۱۸۵۳ است - در آخر این بیاض غزلیات و قطعات تاریخ دیگر نیز درج است که ایشان
برای بزرگان و دوستان و احباب خود گفتند - چند بیت اردو از ایشان نیز منقول است -
قطعه تاریخ حضرت گاما شاه متوفی ۱۲۶۹ هـ / ۱۸۵۲ هـ درج است که آخرین قطعه از
ایشان باشد - بیت آخرش اینست :

یکدم از یاد حق نبذ غافل دائم اندر حضور گاما شاه

۱۲۶۹

بعضی از خطوط نیز درج است که ایشان باحباب نوشتند - علاوه بر این اشعار
ابوالفضل، بابر و غزلیات غلام فرید خان، نواب غیاث الدین، واقف و بعضی بزرگان دیگر
نیز درین بیاض محفوظ است - از نظر تواریخ وفات چندین بزرگان قصور و کلام چند تن از
شعرا غیر معروف اهمیت بسزا دارد -

رساله نظامیه (رش شماره ۱۵۱ الف) نیز مشمول همین بیاض است نیز رجوع شود
به مکاتیب طیبه شماره ۵۰ -

آغاز: نگارا مثل تو هرگز ندیدم هیچ به به به

ز هجرت مرده‌ام جانان^۱ ز وصلت بهره ده ده ده

کمان از ابروان کرده ز مژگان تیر (و) ناوکها

برای قتل مشتاقان^۲ بگوش آورده زه زه زه

(از کاتب نسخه)

* ورق ۱۳ ب -

۱- در اصل : جانان - ۲- در اصل : عشاقان -

انجام : ما اگر مکتوب ننوشتیم عیب ما مکن

در بیان راز مشتاقان قلم نا محرم است . . .

فیضی از بزم نشاط ما حریفان غافل اند

هر کجا ما جام می نوشیم خم نا محرم است

(از فیضی فیاضی)

بیاض نظم و نثر

۲۳۲

۱۸۳

بخط شکسته و نستعلیق اوایل قرن چهاردهم هجری - ۱۲ ورق ، $\frac{1}{4} \times ۶$ انچ -

این بیاض مشتمل بر غزلیات و رباعیات و اشعار شعرای مختلف است - علاوه بر این مسایل فقهی دران درج است - اوراق رساله رمل و نجوم بنام 'غالب و مغلوب' نیز دارد - چند بیت از غزل احمد جام که در ردیف و قافیۀ 'کمر نه بندد، سحر نه بندد، ثمر نه بندد' و غیره گفته شده منقول است - بعضی از ابیات و عبارات اردو نیز درین نسخه مندرج است - چند رساله کوچک تصوف و رمل مثل "محبت نامه؟" و غالب و مغلوب و منصور نامه و غیره نیز دارد -

آغاز: بگویم ستایش خداوند اکبر . . . که پاکست از ضد و از جسم و جوهر
(از محی الدین)

انجام: شیخ گفت ای مردمان منصور گفت . . . قتل برمن گشت این ساعت درست

این بیت آخر 'منصور نامه' است که بیت اولش اینست:

بود منصور ای عجب شوریده حال

در ره حق بود او را صد کمال

بیاض اشعار

$$\frac{۲۳۳}{۲۰۳}$$

بخط شکسته و نستعلیق - ۹۴ ورق، ۸ × ۱ - ۱۰ بیت -

مرتب و مالک این بیاض کہ دران کلام شعرای اردو و فارسی جمع شده ،
کانشی رام است - در آخر نسخه تاریخ بدینطور نوشته شده : ۳ مئی ۱۸۷۲ء ، کہ مسلماً
۱۸۷۲ میلادی است .

آغاز: جلایا آپ ہم نے ضبط کر کر آہ سوزاں کو
جگر کو سینہ کو پہلو کو دلکو جسم اور جاں کو
(از ظفر بہادر شاہ)

انجام: خوشدل شدم کہ میگفت آن نور دین احمد
کشتی بکف بدریا درویش و پادشاہیم
(ماسٹر [نور دین] صاحب)

علم نجوم و ہیئت و هندسہ

شرح صد کلمہ بطليموس

۲۳۲
۳۲۲

بخط نستعلیق بتاریخ ۵۸۹۳ / ۱۳۸۸ - ۴۷ ورق، ۹ × ۶ انچ، ۱۹ سطر۔

مؤلف این رسالہ خواجہ نصیر الدین طوسی (ص ۱، س ۱-۲) متولد ۵۰۹۷ / ۱۲۰۰ء و متوفی ۶۷۲ ھجری / ۱۲۷۳ء است۔ کتاب معروف بنام ”اخلاق ناصری“ ازوست۔ او این رسالہ را کہ ترجمہ و شرح ”کتاب الثمرہ“ بطليموس است و بہمین جہت بنام ”شرح کتاب الثمرہ“ نیز یاد شدہ، بتاریخ ۲۰ رجب ۵۶۶۳ / ۸ مہ ۱۲۶۵ء و بعقیدہ بعضی ہا بتاریخ ۹ جمادی الاول ۵۶۷۰ / ۱۳ دسامبر ۱۲۷۱ء بفرمایش بہاء الدین متوفی ۵۶۷۸ / ۱۲۷۹ء تالیف نمودہ۔ بطليموس برای شاگردش ’سورس‘ بنام این کتاب را کہ در تأثیر کواکب و منفعت آن و در شناختن حوادث پیش از وقوع آنہاست، در صد کلمہ ساختہ بود ولی این ترجمہ کہ از عربی بفارسی است ۱۰۱ کلمہ را دارد۔ احوال و آثار خواجہ را از کتاب استاد مدرس رضوی کہ در تہران بچاپ رسیدہ میشود نگاہ کرد۔

رش : ایتھے ۲۲۳۱ : ریو ص ۱۰۸۸ ؛ نشریہ ۲ : ۱۰۵ ، ۱۰۶ : سٹوری ۲ (۱) : ۳۶ - بلوشہ ۳۷۳۱ ؛ باڈلین ۱۵۱۰ ؛ مجلس ۶ : ۱۱۵ ؛ مشہد ج ۳ ، ف ۱۷ ، شمارہ ۲۷ -

آغاز : بسم اللہ الرحمن الرحیم و بہ نستعین الحمد للہ الشاکرین والصلوٰۃ علی محمد و آلہ الطاہرین۔ چنین فرماید مولانا المعظم علامۃ العالم سلطان الحکما۔

انجام : و ما دیدیم کہ در مغرب پدید آمد و سیر کرد، در طول بجانب مشرق و در عرض از جنوب بشمال تا آنگاہ کہ ابدی الظہور شد۔ پس گفتہ است اگر سیر کند خارجی کہ قصد اقلیم کند از موضعی دور آید و اگر سیر نکند ہم ازان اقلیم برخیزد۔ تماسی کتاب ثمرہ و تفسیر آن، در آخر کتاب، باین عبارت آورده اند ”تم کتاب الثمرہ المسمی بالروسیہ انظروا . . . معناه المایۃ الکلمہ واللہ اعلم بالصواب“۔

بیست باب در معرفت اسطرلاب

بخط نستعلیق قرن دوازدهم هجری - ۳۷ ورق، ۶ × ۳^۳ انچ، ۱۱ سطر -

مؤلف این رساله که باسم "بیست باب" یا "صد باب اسطرلاب" و غیره نیز یاد شده،
خواجه نصیرالدین طوسی (ص ۱، س ۳) متولد ۵۰۹۷ / ۱۲۰۰ هـ متوفی ۶۷۲ هجری /
۱۲۷۳ است - رساله حاضر بیست باب دارد درباره القاب و آلات و خطوط و دوائر
اصطرلاب، ارتفاع گرفتن از آفتاب، طالع وقت و غیره و در ایران با مقدمه ملا مظفر بچاپ رسیده -

رش : ریو ص ۸۵۳ ب، ۳۵۳ ل؛ ضمیمه ص ۱۱۱؛ ایتھے ۲۲۵۳؛ باذین ۱۵۰۳-۵۰؛

حقوق ص ۱۵۷؛ ادبیات ص ۵۰؛ ستوری ۲ (۱) : ۵۲ -

آغاز : الحمد لله رب العالمین حمد الشاکرین - اما بعد این مختصر بیست در معرفت اسطرلاب
... مشتمل است بر بیست باب - اول در معرفت القاب و آلات و خطوط و دوائر
اصطرلاب - آنچه علاقه در وی است حلقه بود و آنچه حلقه در وی است آنرا عروه
گویند ...

انجام : بر بیشتر اسطرلابها این کواکب را نقش کنند - هر که اینها را بشناسد چنانکه
در آن اشتباه نیفتد، او را درین باب کفایت باشد - اینست معرفت اسطرلاب والله اعلم -

رساله اشجار و اثمار*

بخط نسخ ۱۸ محرم ۱۰۸۷ هجری/۶۱۶۷۶ - ۳۱۷ ورق، ۷ × ۳^۳ انچ، ۱۸ سطر -

مؤلف این تألیف در علم نجوم و حساب و هندسه که از "حساب هندسی و زیج جدید
ایلخانی و زیج عمده" منتخب است (ص ۱، س ۱۳) علاءالدین علی شاه ابن محمد بن قاسم

* ص ۵، س ۶، ۷ -

خوارزمی معروف به علاءالدبخاری (ص ۱، س ۶) متولد ۶۲۳ هجری / ۱۲۲۶ء (ص ۲۸۰، س ۱۰) و متوفی در حدود ۶۹۵ هجری / ۱۲۹۶ء است۔ او در ایام پیری خود کہ ”ملال خاطر بغایت رسیده بود و نازکی مزاج بنہایت پیوست و ضعف پیری قوی گشته“ (ص ۲، س ۲) در حدود سال ۶۸۶ هجری / ۱۲۸۷ء بفرمایش وزیر شمس الدین التمش (سٹوری، ۲ (۱): ۶۲) این کتاب را تالیف نمود۔ کتاب را در پنج شجرہ کہ ہر یک منقسم بہ چند ثمرہ است، مرتب ساختہ، چنانکہ گفتہ :

شجرہ اول در صفات و منسوبیات بروج و کواکب - دوم در احکام قرانات و اتصالات دیگر - سوم در احکام طالع تحویل سال عالم - چہارم در احکام طالع موالید - پنجم در اعمال تسیرات۔ (ص ۵، س ۳-۷)۔ این کتاب در سال ۱۹۰۳ میلادی در لکھنؤ بطبع رسید و ذکر آن در فہرست کتب ایلین (Ellis) ہست۔

رش : مجلس ۱ : ۴ : نشریہ ۱ : ۵۱ : نشریہ ۲ : ۶۲ : نشریہ ۳ : ۱۴۹ : مشہد ج ۳ فصل ۱۷ : شمارہ ۳ - پیشاور ۱۹۵۸ -

آغاز : حمد و ثنا آفریدگاری را کہ افلاک و دوائر و نجوم و سواہر بیافرید۔ شکر و سپاس واجب الوجودی را کہ عناصر ارکان در وجود آورد۔۔۔

انجام : در شرح تطویل کرد و آنچه دور تر بود ترک آن^۱ واجب دید و اگرچہ خود را در صدد مصنفان نہداشت، ولی^۲ نشان ساخت و از حق تعالی توفیق خواست باتمام او۔
واللہ ولی التوفیق۔

بخط نستعلیق بتاریخ ۸۷۹ هجری/۶۱۳۷۳ - ۱۸ ورق، $۶\frac{۱}{۳} \times ۵\frac{۱}{۲}$ انچ،
۱۳ بیت - ناقص الاول -

مؤلف این رسالہ منظوم 'در علم رمل' معین [الدین] است کہ اسم او سا جا در
رسالہ آمدہ، بیت

زبان معین ثنا خوان کن مرغ جان ورا سخن دان کن (ص ۰۱ س ۴)

مصراع : گفت باتو چنانک دید معین (ورق ۱۶، س ۱۲)

مصراع : با تو گوید معین چنانک شنید (۱۲، س ۷)

او این رسالہ را بسال ۷۰۶ هجری / ۱۳۰۶ء تالیف نموده چنانکد گفته :

بود از ہجرت رسول امین

ہفتصد و شش نہ کم نہ بیش ازین (ص ۰۲ س ۶)

مشخصات مؤلف درست معلوم نشد۔ شاید معین الدین شیرازی متوفی ۷۸۹ هجری / ۱۳۸۷ء
و یا معین الدین یزدی کہ اوہم در سال ۷۸۹ هجری / ۱۳۷۷ء فوت شدہ، مؤلف این رسالہ
باشد۔

معین الدین این رسالہ را در ۱۶ باب تقسیم نموده بشرح زیر :

باب اول در صورت لحيان	و منسوبات او	دوم	در صورت	قبض الداخل و منسوبات او
سوم	قبض الخارج	چهارم	جماعت	" "
پنجم	کوسح	ششم	عقده	" "
ہفتم	انکيس	ہشتم	حمره	" "
نہم	بياض	دہم	نصرة الخارج	" "

۱- دراصل : و

یازدهم	” ”	نصرة الداخل	” ”	دوازدهم	” ”	عتبه خارج	” ”
سیزدهم	” ”	نقى الخدو	” ”	چهاردهم	” ”	عتبه داخل	” ”
پانزدهم	” ”	اجتماع	” ”	شانزدهم	” ”	طریق	” ”

بعد از آن عنوانات 'فی طریق الضمایر' دارد - نسخه‌ای از بن رساله در فهرس معروف دیده نشد -

آغاز : ... (به) کس [نه] مانند او^۱ نه با او کس هرچه هست اوست در دو عالم و بس
... ثانیس را نهایت نیست عقل را بیش ازین بدایت نیست
رهبر و دین پناه ما او باد عذر خواه گناه ما او باد

انجام : هر کرا عقل بانظام بود این قدر مرد را تمام بود
دارم از دوستان کنون امید که بماناد نامشان جاوید
که روانم بخیر یاد کنند بدعائی مرا چو یاد کنند

بعد ازین پنج بیت بران افزوده شد که اول و آخر آن درج ذیل است :

نوشتم این کتاب پر معانی کنون باید که آنرا نیک خوانی
بشادی بگذرانی عمر خود را نمایی سالها تو کامرانی^۲

رساله در علم فراست*

۲۳۸

۳۲۸

بخط نستعلیق قرن یازدهم هجری - ۱۶ ورق، $۸\frac{۱}{۲} \times ۶\frac{۱}{۲}$ انچ، ۱۷ سطر -

مؤلف این رساله که در فن شناختن کسان از روی ملاحظه سر و سوی و رنگ و چهره و غیره است، امیر سید علی همدانی (ص ۱، س ۵) متولد ۵۱۳/۱۳۱۳ یا ۵۱۳/۱۳۱۳ را از مصنف گمنام نوشته -

۱- در اصل : و -

۲- این مصراع شاید اینطور باشد : بمانی سالها با کامرانی -

* ص ۱، س ۲ -

رش : باڈلین ۱۸۸۱، ۱۲۴۱ (۲۸)؛ مجلس ۱۳ : ۱۵۹؛

آغاز : الحمد لله رب العالمين والصلوة على... محمد وآله اجمعين اما بعد بدان... که این رساله ایست... در بیان علم فراست از مشاهده هیئت جمال ظاهری انسان که دلالت کند بر افعال حمیده و بخصال ذمیمه...

انجام : ... باید که حمل بر اخلاق حمیده نماید که یک حمیده دفع چندین بدی نماید کما قال الله تعالی... والله قادر علی... من اتبع الهدی -

خلاصه البحرین

۲۳۹

۳۲۵

بخط نستعلیق در حدود ۸۷۹ هجری/۶۱۴۷۴ - ۲۳ ورق، $۶ \frac{1}{۳} \times ۵ \frac{1}{۲}$ انچ،
۱۸ سطر - ناقص الاول والوسط والآخر -

اسم مؤلف این رساله که در علم رمل و نجوم است، معلوم نشد - رساله مشتمل بر مقدمه و دو باب است بشرح زیر :

باب اول در بیان علم رمل در ۱۶ فصل و دوم در بیان علم اعداد وفق - درین نسخه دو فصل آخر باب اول و باب دوم تمام ندارد -

تاریخ تصنیف این رساله ۸۱۲ ه / ۱۴۰۹ است چنانکه گفته :

”الفه بتاریخ سنه اثنی عشر وثمانمیه فی هجرة النبویه“ (ص ۱۰، ص ۱۵) -

کاغذ و خط و مرکب این نسخه با نسخه شماره ۲۳۷ که مکتوبه ۸۷۹ هجریست یکی است -

آغاز : ... و خواص اشیا واقف شده اند و بمرتبها و منزلت‌های قوی رسیده اند و اگر پرسند که رمل و اعداد وفق با همدیگر در یک نسخه نوشتن چه مناسبت دارد - چون هر یک را علی حدّه گفته اند و درهای نفیس سفته، جواب آنست که ...

انجام : ۹ بر فعل، ۱۰ بر طعم، ۱۱ بر تمام شدن برو، ۱۲ بر مکان که آنجا ساکن شده! ...

۱- بعد ازین ۶ صفحه جدول هاست -

بخط نستعلیق در حدود ۸۷۹ هجری / ۱۳۷۳ - ۱۳۷۷ ورق، $\frac{1}{3} \times \frac{1}{2}$ انچ،
۱۴ سطر - ناقص الاول والاوسط والاخر -

در علم رسل و نجوم وغیره این کتاب شاید از [علی بن خلیل] الطرابلسی متوفی
۵۸۴۴ / ۱۳۴۴ باشد - در اول این نسخه ۹ صفحه از رساله دیگر ثمره و شجره مجلد است
که در همان خط و کاغذ و مرکب است و تاریخ کتابت آن نیز ۸۷۹ هجری / ۱۳۷۳ است -
مؤلف اول شجره و بعد ثمره آنرا بیان میکند - در آخر این نسخه منظومه‌ای از کمال سیف
بعنوان "فال تخریجات امیر المؤمنین" نیز درج است که بیت اول و آخر آن بقرار زیر است:

فال تخریجات را خواهی که دانی نیک و بد بر زمین خطها سه صف باید کشیدن . . .
هشت آفتد بر ذنب کارت بصبر آید بکام از کمال سیف باد این نظم یارب والسلام
(۱۳۶ الف)

آغاز : بسم الله الرحمن الرحیم . . . روایت کنند از حکمای اوایل که این علم تقطه آن
علم است که به دانیال پیغمبر علیه السلام رسیده است و ایشان این علم بر مردم
پوشیده اند تا بدست هر جاهل نیفتد که این اسرار حق است -

انجام : اگر نیت از خبایا بود دلیل کند که خبی معدنی بود و در عمل آورده باشند و
آتش دیده . . . اگر دو چیز باشد، یکی در دیگر حیوانی باشد . . . و اگر سه چیز
باشد یک دیگر از جنس زمین باشد آتش دیده که سیاهی در وی غالب باشد -

بخط نستعلیق قرن یازدهم هجری - ۱۱ صفحه، ۱۱ × ۶ انچ، ۲۷ سطر -

مؤلف این رساله که در علم جفر و خواص و تأثیر اسماء و حروفست، علی جفری رومی (ص ۲، س ۱۰) است که اسم کامل او سید علی حکیم رومی جفری صوفی است - او این رساله را بفرمایش سلطان مؤید دین بن حجازی سلطان الغ (?) بیگ (ص ۲، س ۹) تألیف نموده - ازین بیان درست معلوم نمیشود که آیا مؤلف بفرمایش مؤید دین برجی (حکومت ۸۶۵-۵۸۶۵ / ۱۴۶۰-۱۴۶۰) این رساله را تألیف کرد و یا اینکه بخواهدش الخ بیگ تیموری (حکومت ۸۵۰-۵۸۵۳ / ۱۴۴۶-۱۴۴۹) بتألیف آن پرداخته - بگمان غالب در زمان مؤید دین تیموری میزیسته ..

در آخر این رساله ۱- صفحه از نقوش و اعمال و اوراد مختلف نیز درج است - نسخه‌ای از این رساله در نشریه^۲ کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران ذکر شده و دومی در کتابخانه دانشگاه پنجاب لاهور (ذخیره شیرانی شماره ۴۲۷) نیز موجود است -

رش : نشریه ۲ : ۸۰ ، ۱۰۰

آغاز : الحمد لله رب العالمین والعاقبة للمتقین . . . بدانکه اسعدت الله تعالی فی الدارین که پیشوایان شفیق و مقتدیان طریق چنین گفتند اند که حق سبحانه و تعالی طینت آدم علیه السلام به تخمیر حکمت اربعین . . .

انجام : و عزیمت بیست و هشت حروف اینست (المهم انی اسالک بحق اسمائک . . . و الحمد لله رب العالمین -

خلاصه التذجیم و برهان التقوم

۲۲۲

۳۲۱

بخط نستعلیق بتاریخ ۵۸۹۷/۶۱۳۹۲ - ۳۶ ورق، $\frac{1}{4} \times ۴$ انچ، ۹ سطر -

مؤلف این رساله غیاث الدین علی بن کمال الدین حسین بن علی امیران الحسینی الاصفهانی (ص ۲، س ۶) است - تاریخ تألیف این رساله که در ۲۲ باب است و در شهر بدخشان با تمام رسید، ۵۸۶۹/۶۱۳۶۳ (ص ۲، س ۳) است - او درین رساله اول بروج و غیره را بیان نموده و بعد اطلاعات خود را درباره بعضی از کارهای زندگانی که کدام کار باید در کدام ساعت انجام داد و نیز اینکه اگر کاری در وقتی انجام پذیرد، خیر است یا نه، ضبط کرده - او مصنف "دانشنامه جهان" نیز هست (رش: ریوس ص ۳۳۹، باڈلین ۱۳۵۶) که در ۵۸۷۱/۶۱۳۶۶ در همان شهر تألیف یافت -

تا کنون زبان مؤلف درست معلوم نبود ولی ازین نسخه که یکی از نوادر است زبان او معین میشود و ازین لحاظ بسیار مهم است -

رش : سٹوری ۲ : ۷۵؛ مرکزی $\frac{۱۳۰۲}{۳}$ ، $\frac{۱۹۹۷}{۳۶}$

آغاز : مقدس ذاتی که حرکات سماوات و سیارات روشن تر دلیلی بر قدیمیت افعال اوست و امتزاجات کیفیات عناصر که اسماوات مرکبات واقعد قاطع تر برهانی بر ازلیت و ابدیت آثار اوست -

انجام : ناف سفر بود، پشت بیماری بود، ذکر زحمت بود، بقعد حضرا بود، براز^۲ ظفر بود، پای عزت بود، کف پای دلیل بود بر یافتن خبر -

سعادت نامه یا رساله در علم قیافه

بخط نستعلیق قرن یازدهم هجری - ۱۳ ورق، $۸\frac{1}{۲} \times ۶\frac{1}{۲}$ انچ، ۱۷ سطر -

بگمان غالب مؤلف این رساله که در اصل باب هفتم از "تحفة الهند" است، میرزا محمد ابن فخرالدین محمد معاصر عالمگیر است - او این رساله را بفرمایش کوکلتاش خان که در ۱۰۸۶ / ۱۶۷۵ء این لقب را یافت بنام محمد معزالدین جهاندار شاه (پسر عالمگیر) تألیف نموده -

رساله در علم نجوم و قیافه شناسی است یعنی از مشاهده قیافه طالع و احوال زندگی او را بیان کردن و مشتمل است بر دو فصل - فصل اول در باب رجال و دوم در باب نساء -

رش : ریو ص ۶۲ : ایتھے ۲۰۱۱ : باڈلین ۱۷۶۳ -

آغاز : بدانکه این رساله ایست در علم قیافه که بزبان هندی آن را سام الدرک گویند و نام این رساله "سعادت نامه" نهاده شد - مرد را دست راست و عورت را دست چپ ملاحظه باید کرد و علامات سعادت و نحوست دران معلوم باید نمود -

انجام : اگر بتارک سر یکی یکی یا دو دو دایره وی جانب راست گشته باشد آن بعد از ده روز بیوه گردد - اگر در دست... دایره... جانب راست بود سعد باشد - اگر در وقت جواب آب از دهان بیرون آید و با چشمها یار باشد آن عورت بیوزره بود والله اعلم بالصواب -

رساله اخوان الصفا

۲۲۲

۷۹

بخط نستعلیق سعدالله در حدود سال ۱۰۱۳/۵۱۶.۵، در لاهور - ۱۴ صفحه،
۱۸ × ۱۱ انچ، ۵۱ سطر -

رساله مزبور در علم نجوم، رمل، تهذیب نفس، علم موسیقی و حدود مفرد است که شامل مطالب اشارات بوعلی سینا، نکات الحکمتِ خواجه حسن اصفهانی و کتاب عبدالله جبرئیل بن تجشوع میباشد - ذکر این رساله در فهرس کتابخانه‌های معروف پیدا نشد -

آغاز : رساله مدخلی مختصر در نجوم - چون مدخلی را اعداد و هندسه باز نمودیم و گفتیم مشترک اند، میان معقولات و محسوسات - همچنین مانند مدخلی در علم نجوم باز نمودیم، بدانکه علم نجوم سه نوع است - یکی را علم کلی خوانند... دوم حل زیجه‌است... سوم علم احکام است و ما درین رساله ازین هر سه نوع مانند مدخلی باز گوئیم...

انجام : تمیز، جدا کردن باشد میان چیزهائی در یک معنی مشترک - حرام، احتراز بود بر چیزی... حقد، خشمی بود که زایل نشود، چون حقد سگ و گربه و مار و کژدم... سعادت، یافتن مراد نفس باشد از آنچه طلب او میکند، والسلام -

رساله توکل نامه [هفته]

۲۲۵

۱۳

بخط نستعلیق قرن دوازدهم هجری - دو صفحه، ۲ × ۱۴ انچ، ۱۵ سطر - ناقص الاخر -

از مصنف گمنام این رساله در آخر محبت نامه (شماره ۱۲) مجلد است - درین رساله که در علم رمل و نجوم است بیان شده که چه روزی برای چه نوع کسانی سعد و نحس است -

۱ - دراصل : نداء

نسخه‌ای ازین قبیل رساله در فهرست کتابخانه دانشگاه مدراس نیز مذکور است که

شاید همین باشد -

رش : مدارس ۱ : ۲۵۵

آغاز : در بیان فواید توکل نامه - روزی مهتر جبرئیل علیه السلام از حضرت رب العالمین بنزدیک سید المرسلین بیامد و گفت یا رسول الله خدا بتو سلام میگوید و بعد از سلام تحفه درود میفرستد و میگوید بر محمد بگو که این توکل نامه برای تو و امتیان تو فرستاده ام -

انجام : اگر دعا کند مستجاب نشود والله اعلم - روز جمعه بین نیم پاس احراق... .

رساله حدیث روز

۲۴۶

۱۰

بخط نستعلیق قرن دوازدهم هجری - ۴ ورق، ۷ × ۳ اینچ، ۱۲ سطر - ناقص الاخر -

اسم مؤلف این رساله که در علم رمل و نجوم است معلوم نشد - مؤلف رساله برای تمام روزهای ماه احادیث نبوی را بزبان فارسی بیان نموده که کدام روز سعد است و کدام نحس - درین نسخه تا روز بیست و چهارم ماه فال‌های روز درج است و بقیه ناقص است -

آغاز : بسم الله الرحمن الرحيم : از اخبار محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم و علی آله و اصحابه اجمعین، اول روز از ماه نیک است و... خدایتعالی من آدم پیامبر علیه السلام را بیافرید... .

انجام : اگر فرزند زاده شود... و الا نه، زندگانی نخست دشوار بود و اگر بیمار شود به... .

رساله در عمل ربع مجیب آفاقی*

۲۲۷

۳۱۰

بخط نستعلیق شکسته آمیز قرن دوازدهم هجری - ۸۶ ورق، $\frac{1}{4} \times \frac{1}{4}$ م، انچ،
۱۳ سطر - ناقص الاخر -

در علم تنجیم و هیئت این نسخه از مؤلفی است که اسمش معلوم نیست - در
باب فضا و فلکیات این رساله مشتمل بر ۷ فصل است -

در اول این نسخه "رساله ربع مقنطر" بزبان عربی نیز مجلد است -

در فهرست مشهد (ج ۳، فصل ۷، شماره ۱۰۰، ۱۰۱) نسخه ای ازین قبیل به قاضی
زاده روسی متوفی ۱۵۲۵/۵۹۳۱ ع منسوب است - نیز رجوع شود فهرست ریو ص ۸۲ ب و
فهرست کتابخانه دانشگه کیمبرج ص ۱۰۸ که ازین قبیل نسخه ها را درانجا درج نموده اند -

رش : ستوری ۲ : ۱۱۰۰۸۰؛ پیشاور ۱۷۲۳؛ مرکزی ۳۳۷۱؛ ایوانو (کرزن) ۵۷۸ -
۱۰

آغاز : در معرفت عمل ربع مجیب آفاقی که آنرا دستور خوانند و این آلتی است از آلت های
رصدیه خفیف الحجم کثیر الفواید که اکثر اعمال نجومی و امور حسابی بطریق
تناسب ازین آلت روشن و مبرهن میگردد -

انجام : اگر سیاهی بلند دلیل کند پر گریختن اسپ از لشکر یا باد و رمه از دزدان، اگر
سیاه فامی صورت شانه

رساله رمل و نجوم

۲۲۸
۳۱۵

بخط نستعلیق اوایل قرن دوازدهم هجری - ۹۳ ورق، $\frac{1}{4} \times ۵$ انچ، ۱۷ سطر -
ناقص الاول و الاخر -

از مصنف گمنام این رساله بصورت سؤال و جواب تألیف شده - بعضی سؤالات
متوقع را نیز با اشکال رملی آنها جواب داده شده - اغلب خواهشات انسانی را بیان نموده و
جواب آنها را گفته -

آغاز : ... رمال کند که در دستش بماند یا نه و غایب بیاید یا نه - در خانه دوم تعلق
داشته باشد و نقطه مطلوب در دوم مفقود شود، آن چیز در دست او باشد ...

انجام : و نیز مطلوب خود را که خاک طریق است و خاک دشت است در خانه باد [باید؟]
دید، گفتم باعتبار آنکه باد در خانه خاک [است] سودا غالب کند -

رساله جفر مرتضوی*

۲۲۹
۳۳۲

بخط نستعلیق عزیز بخش بتاریخ ۵ ماه رمضان ۱۲۵۱/۵/۲۵ دسامبر ۱۸۳۵ - ۱۱ صفحه ،
 ۶×۱۱ انچ ، ۲۷ سطر -

اسم مؤلف این رساله که در علم جفر و تکسیر و خواص حروف و اسماست، معین
نشد - رساله مشتمل بر سه مقدمه و سه باب است -

نسخه‌ای ازین رساله در کتابخانه دانشکاه پنجاب، لاهور (ذخیره شیرانی شماره
۲۰۶۶) نیز موجود است -

۱- دراصل : هشت -

* (ص ۱، س ۱) -

آغاز : بسم الله الرحمن الرحيم - این مقدمه ایست در بیان دانستن جفر مرتضوی
و [اساس] آنرا بر سه مقدمه و سه باب و چند فصل نهاده . . . باب اول در دانستن
وضع جفر - بدانکه جفر در لغت پوست بزغاله است و در اصطلاح علمای اهل
جفر دانستن و استخراج امور و احوال عالم و آدم است . . .

انجام : اگر بعد از حرف اول الف باشد ثالث مکسور کنند و رابع نیز مکسور دارند با
تنوین مثل ماجد و اگر حرف ثانی و آخری باشد حرف مضموم دارند و ثالث مکسور
و رابع نیز مکسور مع تنوین، والسلام -

رساله در علم حروف

۲۵۰

۳۳۱

بخط نستعلیق قرن سیزدهم هجری - ۱۱ صفحه ، ۱۱ × ۶ انچ ، ۲۷ سطر -

اسم مؤلف این رساله که در علم حروف و تکسیر و مداخل است، معلوم نشد -

مؤلف رساله خود را به ابواب و فصول و غیره قسمت ننموده -

آغاز : الحمد لله رب العالمین اما بعد این سفر آدم است علیه السلام و این سر بزرگ
است و سر ربانی است در عالم جسمانی، اسراری که خدایتعالی بآدم آموخت - شریف
ترین علمی علم حروف است و تحقیق کردن اسرار آن و متواصل شدن بنور اعظم
که سر حکمت است -

انجام : همچنان اعوانش کنیتش ابو بحرور هلمعیص سماع ما همه
این باز نمودیم - تمت الرساله -

رساله خافیه مسمی به جفر الجامع*

۲۵۱

۳۳۸

بخط نستعلیق قرن سیزدهم هجری - ۱۸ ورق ، ۱۱ × ۶ انچ ، ۲۷ سطر -

تألیف این رساله که در علم جفر و تکسیر حروف و خواص اسماء و معرفت کلام
و غیره است به امام جعفر صادق رضی الله عنه (ص ۱ ، س ۲) منسوب است - چنانکه از عنوان
بر میآید اسم دیگر این رساله 'جفر الجامع' نیز هست -

رش : ایتھے ۲۲۷۴؛ ادبیات ص ۲۱۵؛ سپہ سالار ج ۱ ص ۵۷۱؛ مرکزی ۳۲۷۵ / ۶

آغاز : بسم الله الرحمن الرحيم - هذا الكتاب الخافیه المسمی بالجفر الجامع و این کتاب
محقق و منسوب است بحضرت امام جعفر صادق^ع . . . و بوی از امیرالمؤمنین علی
کرم الله وجهه رسید . . . و بعضی میگویند از خزانه علم سلیمان پیغمبر . . . بیرون
آوردند . . .

انجام : شغلی که خواهد کردن بتأهل و آهستگی و فکر در این صواب بدین نوع باشد تا
آن شغل و عمل بر وفق مراد حاصل گردد - بامر الله تعالی و الله اعلم -

رساله در علم حروف

۲۵۲

۳۳۹

بخط نستعلیق قرن سیزدهم هجری - ۱۳ صفحه ، ۱۱ × ۶ انچ ، ۲۷ سطر -

اسم مؤلف این رساله که در علم تکسیر حروف و اسماء و تأثیر آنهاست، معلوم نشد -
در علم رمل و نجوم این رساله مشتمل بر چهار فصل است -

آغاز : بسم الله الرحمن الرحيم و به العون و منه الصون . . . اما بعد بدانکه این علم
حروف علمیت شریف و جوهریست لطیف و یقین است که علم انبیاء و اولیاست . . .
بزرگان این علم را پوشیده داشته اند . . .

* (ص ۱ ، س ۱) -

انجام : و اگر اسم طالب را با رحیم تکسیر کنی چنانچه اسم رحیم در میان هر دو اسم نهمی،
آنگاه عدد تمام این تکسیر را بگیری و در مربع و یا در مخمسی ثبت کنی نیکو بود
تمت بالخیر

الهی عاقبت محمودا گردان
بلای بود را نابود گردان

رساله مداخل*

۲۵۳

۳۳۰

بخط نستعلیق قرن سیزدهم هجری - ۱۶ صفحه، ۱۱ × ۶ انج، ۲۷ سطر -

اسم مؤلف این رساله که در علم جفر و تکسیر و خواص حروف و علم مداخل
است، معلوم نشد - این رساله که مشتمل بر چهار فصل است، در اصل صورت ترمیم شده
رساله قبل (شماره ۳۳۹) است چنانکه کلمات اول هر فصل در هر دو رساله یکی است البته از
لحاظ ترتیب و تشریح مطالب این رساله بهتر از آن است -
بنا بگفته خود مؤلف او این رساله را بنام سلطان ابو نصر صاحبقران (ص ۱،
س ۶-۱۰) تألیف نموده -

آغاز : الحمد لله رب العالمین اما بعد میگوید بدانکه علم حروف علمی است شریف
و نفیس که اولیاء و انبیاء و بزرگان، این علم را پوشیده داشته اند و دقایق این علم
بسیارست و نتایج بی شمار . . .

انجام : و اگر اسم طالب و مطلوب را با رحیم تکسیر کنی چنانچه رحیم را در میان هر دو
اسم نهمی و ازین، اعداد تمام این تکسیر بگیری و در مربعی یا مخمسی ثبت کنی
نیکو تر باشد، والله اعلم -

۱- در اصل : را خیر -

* (ص ۲، س ۲) -

رساله در علم تکسیر

۲۵۲

۳۳۶

بخط نستعلیق قرن سیزدهم هجری - $\frac{1}{3}$ صفحه، ۱۱ × ۶ انچ، ۲۷ سطر -

اسم مؤلف این رساله که مشتمل بر ۷ فصل در کیفیت اسمای الله تعالی است بر ما مجهول ماند - بیان شده که مثلاً اگر 'کریم' را کد اسم الله تعالی است 'مکری' یا 'رسیک' و غیره کنند و ورد کنند چه تأثیر خواهد داشت، و چه کارها از آن بر می آید -

آغاز : بدانکه این چند فصول است مشتمل بر کیفیت اسمای الله تعالی و قواعد علم تکسیر که منبى از علم جفراست و عدد و وفق آن . . . در سرعت اجابت بدانکه از سرایر در سرعت اجابت آنست که . . .

انجام : و بتاریخ اول و بتاریخ سوم^۱ همچنان تا پانزدهم روز، چون روز شانزدهم آید آن تاریخ اول گیرند و تهته (؟) را در آن روز تاریخ سوم^۲ نهد بحساب تاریخ اول طلوع قمر مذکور -

رساله خواص حروف

۲۵۵

۳۳۵

بخط نستعلیق قرن سیزدهم هجری - ۵ ورق، ۱۱ × ۶ انچ، ۲۷ سطر -

اسم مؤلف یا مترجم این رساله که در آن خواص و تأثیر همد حروف تهجی از الف گرفته تا یاء بیان شده، معلوم نشد - مؤلف بیان نموده که اگر حرف خاصی را بتعداد معین ورد کنیم و بخوانیم فلان کار بر می آید -

۲۰۱ - در اصل : - میوم -

آغاز : بدانکه این کتاب را قالینو دروس گوید در خواص حروف که اسکندر رومی از حکماء عصر طلب کرد و بجهت او انشاء کردند و حکیم ارسطاطالیس پسندیده است و درین خواص و معانی بسیار است.

انجام : ی اگر خواهد که زبان کس بند کند شصت بار بگوید زبانش بند شود.
 بعضی گفته که این حروف را از عرش بر گرفته اند و حکماء بر آنند که این حرفها از گردش افلاک پیدا شده اند - تمت

رساله انواع البسط فی علم الجفر

۲۵۶

۳۳۳

بخط نستعلیق عزیز بخش در اواسط قرن سیزدهم هجری - ۹ ورق ، ۱۱ × ۶ انچ ،
 ۲۷ سطر -

اسم مؤلف این رساله که مشتمل بر دو مقدمه و چهار فصل و خاتمه، بشرح زیر است، معلوم نشد - مقدمه اول در معنی جفر و تعریف آنست و دوم در بیان اصطلاحات علم جفر است - فصل اول در عمل بسط غریزی دوم در عمل بسط ترفع، سوم در اعمال بسط تجمیع و تضارب و چهارم در عمل بسط تمازج است - خاتمه در باب استخراج احوال آینده و استکشاف امور ماضیه است - در اول رساله کسی مبادیات این علم را بیان نموده و در حواشی بعضی مطالب را شرح داده -

کاتب این نسخه رساله 'جفر مرتضوی' را نیز در ۱۲۵۱/۱۸۳۵ کتابت نموده - رش : شماره ۲۴۹ -

آغاز : بسم الله الرحمن الرحيم - جعلت هذا رساله مشتمله علی مقدمتین و فصول و خاتمه - مقدمه اولی در تحقیق معنی جفر و تعریف آن - مقدمه ثانیه در بیان اصطلاحات که دانستن آن درین رساله از جمله ضروریاتست -

انجام : و هر کس که این انواع مذکورہ را نیکو ضبط کند به تحقیق کامل شود و اطلاع یابد بر احوال جفر بهمہ وجوه و انواع و الحمد لله علی ما انعم من اللطایف والعلوم و خفیات المرموزات فی فواتح سور الکلام من المتشابهات... و هو الہادی و علیہ الاعتمادی، تمت... .

۲۵۷

رسالہ در معرفت سمت قبلہ

۳۱۳

بخط نستعلیق قرن سیزدہم ہجری - ۷ ورق، $\frac{1}{4} \times ۴$ انچ، ۱۰ سطر -

مؤلف این رسالہ علم ہندسہ و حساب، لطف اللہ مہندس بن استاد احمد معمار لاہوری است کہ تا ۱۰۹۲ ہجری / ۱۶۸۱ء بقید حیات بودہ - تاریخ تالیف این رسالہ ۱۰۵۸ ہجری / ۱۶۴۸ء است، چنانکہ در آخر رسالہ گفتہ :

بسال یکہزار و پنجہ و ہشت
بچل بیت این لالی منتظم نشت
(ورق ۷ الف، س آخر)

اسم این رسالہ و مؤلف آن در بیت زیر آمدہ :

تو سمت قبلہ را ای صاحب ہوش
ز لطف اللہ احمد گوش کن ہوش
(ورق ۵ الف، س ۷)

رسالہ در دو باب است و در آخر آن دو جدول ہندسہ است کہ توضیحات آنہا را مؤلف بفرمایش حکیم عبدالرحیم بقالب شعر در آورده و این منظومہ در آخر نسخہ موجود است -

بنا بہ یادداشتی از مرحوم دکتر مولوی محمد شفیع، نسخہای ازین رسالہ در کتابخانہ پرفسور فضل الدین قریشی نیز هست کہ صفحہ اول این نسخہ را مولانا ازان نسخہ نقل نمودہ اند - دکتر مولوی محمد شفیع این رسالہ را در مجلہ اوریئنٹل ڈالچ میگزین (مئی ۱۹۵۹ء) چاپ و منتشر ساختہ است -

رش : میگزین مئی ۱۹۵۹ء

آغاز : الحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام على رسوله محمد و على آله و اصحابه اجمعين ، بدان اسعدك الله تعالى في الدارين كه [اين] رساله ايست مختصر در معرفت سمت قبله مشتمل بر دو باب -

انجام : بسال يكهزار و پنجه و هشت بچل بيت اين لآلى منتظم گشت

رساله لطف الله

۲۵۸

۳۱۳

بخط نستعلیق محمد نعیم در قرن سیزدهم هجری - ۸ ورق، $\frac{1}{4} \times ۳$ انچ ، ۱۰ سطر -

مؤلف این رساله که در علم هندسه و اصول نقشه کشی به حساب اقلیدس است، لطف الله مهندس بن استاد احمد معمار لاهوری (ص ۱، س ۱) است که تا سال ۱۰۹۲ / ۱۶۸۱ ع بقید حیات بوده - او این رساله را در جواب بعضی سؤالات برادر بزرگ خود عطا الله، تألیف نموده - او "خلاصة الحساب" از بهاء الدین محمد عاملی را، در سال ۱۰۹۲ / ۱۶۸۱ ع، از عربی بفارسی ترجمه نموده (ریو ص ۴۵۱) و مؤلف و مصنف چندین کتاب دیگر نیز هست - نسخه‌ای از این رساله که با دو مقدمه و جدول‌ها در دو فصل تألیف شده است، در فهرس معروف دیده نشد - این رساله در مجله "اورینٹل کالج میگزین" شماره مئی ۱۹۵۹ ع بتصحیح دکتر سولوی محمد شفیع چاپ و منتشر شده -

رش : میگزین مئی ۱۹۵۹ ع -

آغاز : اما بعد این رساله مرقوم خامه لطف الله ابن استاد احمد معمار لاهوری میگردد، در جواب سؤال افادت و افاضت پناه، فتوت و اخوت دستگاه، استادنا و اعتضادنا، اولینا و مولینا عطا الله...

انجام : پس حاشیة هر چهار جانب متساوی العرض باشد و هوالمطلب... الاتمام و على نبیه الصلوة والسلام -

۱ - معمار روضه تاج محل در آگره -

رساله پیمایش (در علم مسامت)

بخط نستعلیق ببولاس رائے در حدود سال ۵۱۲۲ھ / ۶۱۸۰۹ - ۲۳ ورق ،
 $\frac{1}{2} \times 8 \frac{1}{2}$ انچ ، ۱۵ سطر -

اسم مؤلف این رساله که در باب مواضع زراعت و پیمایش زمین ها و نمونہ
 حباله ها و اصطلاحات دیگر مربوط به املاک وغیره است، معلوم نشد۔ بگمان غالب این
 رساله در سال ۱۱۱۳ هجری / ۱۷۰۱ء تألیف شده چون عبارتی که در آخر رساله بطور نمونہ
 نوشته است دارای این تاریخ است۔

آغاز : در آئین پیمودن زراعت بدانکه هشت سوی بال است۔ ترکی (؟) را یک جو و
 هشت جو را یک انگشت و چهار انگشت را یک مشت و دوازده مشت را یک
 ذرعه و سه ذرعه را یک عقد که بزبان عرف کنه گویند۔

انجام : حدود عرض و طول صوبه۔ جانب مشرق ادر آباد و جانب جنوب لاهور و
 جانب شمال... مسافت از شاهجهان آباد۔

رساله فواید الافکار فی اعمال الفرجار*

بخط شکسته قرن سیزدهم هجری - ۳۴ ورق ، ۱۱ × ۶ انچ ، ۱۹ سطر -

مؤلف این رساله که در علم هندسه و ریاضی است، فریدالدین احمد (ص ۱، س ۲)
 است۔ او این رساله را چندی بعد از ۱۲۱۲ هجری / ۱۷۹۷ء در لکنئہ تألیف نموده، چون بنا
 بنوشته خود درین سال در لکنئہ بوده و لمی بعد بد لکنئہ رفته و آنجا این رساله را ترتیب
 داده (ص ۳، س ۵)۔ رساله مشتمل بر مقدمه و هشت مقاله است بقرار زیر۔

* (ص ۳، س ۱۱)۔

اول، اعمال خط اجزای متساوی - دوم، اعمال خط اوتار - سوم، اعمال خط پول -
 چهارم، اعمال خطا قطار اظلال - پنجم، در بیان خط اول سطح دوم پرکارستنا سبه - ششم اعمال خط
 اظلال - هفتم اعمال خط تمام ظل - هشتم اعمال خطوط پرکار با اشتراک یکدیگر - مطالب را
 با جدول و شکل‌های هندسه‌یی توضیح داده -

بر سر ورق نسخه امضای یکی از دانشمندان بریلی بتاریخ ۱۲۵۷ هجری / ۱۸۳۱ء
 نیز ثبت است -

آغاز : الحمد لله رب العالمین اما بعد چنین گوید مؤلف این رساله فریدالدین احمد
 که چون فقیر را از ایام طفولیت شوق بود بعلم ریاضی و در حال تحصیل چیزی ازین
 علم حاصل نموده -

انجام : پس هرگاه سه مثل و یک سبع نصف قطر گرفته نصف قطر را دران مجموع سطح کنند
 مساحت دایره تخمیناً حاصل شود که نسبت قطر با محیط تخمیناً است -

نثر ادبی و قصص

۲۶۱

ترجمه رساله تهذیب الاخلاق*

۳۳۳

بخط نستعلیق قرن ۱۸ میلادی - ۲۷ ورق، ۱۱ × ۶ اینچ، ۲۴ سطر -

اسم مترجم این رساله که ترجمه‌ایست از رساله تهذیب الاخلاق ابو علی مسکویه متوفی ۴۲۱/۵۳۰ هـ، معلوم نشد - گرچه 'اخلاق ناصری' نیز ترجمه از همین رساله است ولی این ترجمه خیلی مختلف از آنست - رساله مشتمل بر مقدمه و سه بحث است بشرح زیر :

مقدمه : دارای سه باب - اول در بیان شرف این علم - دوم در بیان آنکه کمال انسان در چیست - سوم در بیان خیر و سعادت -

بحث اول : در تهذیب الاخلاق مشتمل بر ۷ فصل

بحث دوم : در حکمت منزل مشتمل بر ۵ فصل

بحث سوم : در معرفت مدن مشتمل بر ۴ فصل

نسخه‌ای از این رساله که یکی از نوادر است در نشریه کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران شناسنده شده -

رشد : نشریه ۱ : ۲۱۶ -

آغاز : اخلاق مهذب اهل کمال که لایق اتباع و انتخاب تواند بود، حمد حضرت مبدع قدیم است جل شانہ و عز اسمہ که قوت عاقله انسانی را بمصباح هدایت وانظار صحیحہ مقام داد -

* (ص ۲، س ۳) -

انجام : در هر کار که خود را مغرور داری دیگران را ملامت مکن - بر بیکاری و کاهلی راضی
 مباش که انواع شقاوت دوجبهانی از تو تولد کند - پیوسته بر ملازمت سیرت عدل
 و الزام طریق حق موافقت کن تا نیک بخت دوجبهان باشی والله الموفق... والسلام

۲۶۲

الفرج بعد الشدة*

۱۴

بخط نستعلیق عبدالرشید بتاریخ دوازدهم شهر ذی قعدة [۱۰۷۵هـ] (۱۶۶۵ع) بجهت کتابخانه
 مرزا امینا جیو - ۳۵۴ ورق ، ۱۰ × ۶ ¼ انچ ، ۱۷ سطر - در آغاز سرلوحه زرین -

مؤلف این کتاب حسین بن اسعد الحسین المؤیدی المعروف به دهستانی (ورق ۳
 ب، س ۱۶) است که در زمان طاهر بن زنگی الفریومدی (ص ۶، س ۲-۷) میزیسته و کتاب را
 بین سالهای ۶۵۱ - ۶۶۳/۵۶۶۳ - ۶۱۲۵۳ - ۱۲۶۴ع تألیف نموده - بنا به گفته خود مؤلف
 (ص ۶ س ۱۳-۱۵) او اسم این کتاب را از اثر عربی ابوالحسن علی بن محمد المدائنی
 (متوفی ۵۲۲۵ - ۸۴۰ع) بنام "الفرج بعد الشدة والضیقه" گرفته که ترجمه آن اثر در اول
 نسخه موجود است - قبل ازین قاضی محسن بن علی تنوخی (متوفی ۵۳۸۴/۹۹۴ع) نیز کتاب
 مدائنی را بهمین نام ترجمه کرده بود -

این کتاب حقیقه تذکره ایست از کسانی که در مصائب و تشنج بسر می بردند
 ولی آخر کار خوشبختی بایشان رو نمود - مطالب را با حکایات و آیات و احادیث استناد داده -
 در سال ۱۲۷۶/۵۱۲۷۶ - ۱۸۵۹ع در بمبئی و چندین بار در شهرهای دیگر پاک و هند
 نیز بچاپ رسیده -

بر سر ورق مهر خان زمان محمد امین که برای او نسخه تهیه شده ثبت است که
 تاریخش ۱۰۷۵/۵۱۶۶۵ است - بعد از آن میمنت خان در سال ۱۱۲۰/۵۱۷۰۸ مهر خود
 بر سر ورق ثبت کرده - مهرهای ۱۱۲۱/۵۱۷۰۹ و ۱۱۳۰/۵۱۷۱۸ و ۱۲۹۶/۵۱۷۹۶
 ۱۸۷۹ع نیز روی نسخه هست -

* ۱۳، س ۱۵ و ص ۸، س ۱۵، ۱۶ -

رش : ریو ص ۷۵۲؛ ادبیات ص ۳۶۵؛ ایتھے ۷۳۳ - ۷۳۸؛ بانکی پور ۷۲۶؛ مقالہ علامہ قزوینی در مجلہ یغما، مہر ماہ ۱۳۳۳ ہش، ص ۲۹۶ -

آغاز : حمد و ثنا قیومی را کہ عجز عقول ذریات آدم از ادراک کنہ ذات بیچون او چون آیات صنعش در ایجاد عالم ظاہر است و شکر و سپاس آن قدیمی را کہ . . .

انجام : و آن بندہ را فرمود تا قتل کردند۔ امراء القیس بعروسی و زفاف مشغول گشت۔ ابن بیرہ چون این حکایت بشنید گفت امشب بر حکایت ختم کنم و هیچ حکایت بعد ازین خوش نیامد و فرمود تا مرا صلہ گران و جایزہ سبز بدادند۔ تمام شد کتاب فرج بعد الشدت بقلم شکستہ رقم فقیر حقیر عبدالرشید بتاریخ دوازدهم شہر ذی قعدہ ختم اللہ بالخیر والامان۔ جہت کتابخانہ اقبال و اجلال پناہ مرزا امینا جیو نوشتہ شد۔

نسخہ دیگر

۲۶۳

۲۱

بخط نسخ ریز قرن یازدهم ہجری - ۳۵۱ ورق ، ۸^۱ × ۶ انچ ، ۲۱ سطر - ناقص الاول (ورق اول افتادہ) -

از بعضی جہات این نسخہ با ارزش کامل تر از نسخہ اول بنظر میرسد۔ بر ورق ۳۱۵ مہری از محمد حسین المہمی الصدیقی نیز ثبت امت۔

آغاز : منکر آن اصحاب یقین بتیغ بران حجت و برہان فرمود کہ . . .

انجام : بدان کریم کہ در خشک سال شدت قحط نشانہ بر سر ہر گل چہ قہرمان فرج کہ نیست در کتب منشیان علم و ادب باین شکفتی و شیرینی داستان فرج

الادب الوجیز للولد الصغیر
(ترجمه رساله عبدالله ابن المقنن)

بخط شکسته ریز قرن یازدهم هجری - ۲۱ صفحه، ۹ × ۶-۱/۳ انچ، ۲۸ سطر - کرمخورده -

مترجم این رساله خواجه نصیرالدین طوسی (ص ۱، سر صفحه) متوفی ۵۶۷۲/۱۲۷۳ء است - خواجه طوسی این رساله را بفرمایش ناصرالدین عبدالرحیم، محتشم قهستان ترجمه نموده (سرگذشت طوسی از مدرس رضوی ص ۱۹۶) و بنا به یادداشتی از مرحوم دکتر مولوی محمد شفیع (در نسخه) طوسی این رساله را در سال ۵۶۳۳/۱۲۳۵ء ترجمه کرده - این نسخه از نسخه‌ای منقول است که در سال ۵۶۸۷/۱۲۸۸ء "سنه سبع و ثمانین و ستمایه" (ورق ۱۱ الف، س آخر) کتابت شده بود - این رساله در "آداب و مواعظ و اخلاق و نصائح" (ص ۱۱ س ۱) - تألیف شده و بتصحیح عبدالرحیم خلخانی و محمد تقی دانش پژوه در تهران بچاپ رسیده -

رشد : نشریه ۱ : ۲۱۶ : مرکز ۲۳۶۳ - ۳۶

آغاز : بسم الله الرحمن الرحيم - افتتاح ایراد کلام و استجاح مراد و مرام بحمد و ذکر خداوندی سودمند آمد که ابتداء

انجام : و اگر این برادر بشفرت ارتضا پیوندد و روزگار عادت شجاعت و سماعت ورزد^۱ و از سر مضایقت و معاوقت برخیزد و توفیق رفیق باد - بعد ازین در ترجمه دیگر رسایل که در صدر این ترجمه ذکر رفته است، خوض پیوسته شود انشاءالله تعالی -

* (ص ۱، س ۱۵) -

۱- در اصل : برزد -

بخط نستعلیق سعدالله در حدود سال ۱۰۱۳ هـ / ۱۶۰۵ء در لاهور - ۱۱ صفحه ،
۱۸ × ۱۱ انچ ، ۵۱ سطر - ناقص الاخر -

اثر معروف فلسفیانه خواجه نصیرالدین طوسی (متولد ۵۹۷ هـ / ۱۲۰۰ء و متوفی
۵۶۷ هـ / ۱۲۷۳ء) است که مشتمل است بر مقدمه و سه مقاله بعنوان های ذیل :

مقاله اول در تمهذیب اخلاق، دوم در تدبیر منزل و سوم در سیاست مدن - در مقدمه
که از قلم دانشمند دیگری است و مطالب آن از نگارشات طوسی مأخوذ است، گفته شده است نه
طوسی در ایام جلای وطنی خود کتابی بنام "اخلاق بزرگی" ترتیب داده بود (ص ۱۱ س ۱۲)
ولی چندی بعد روزی در مجلس ناصرالدین ابی منصور حاکم کوهستان نشسته بود که
ذکر "کتاب الطهاره" ابو علی مسکویه که در تمهذیب اخلاق بوده، در میان آمد . شاه
درخواست ترجمه آن بفارسی کرد و طوسی نه فقط آن را بفارسی برگردانید بلکه دو باب آخر (تدبیر
منزل و سیاست مدن) را هم بر آن افزود - در باب "تمهذیب اخلاق" نیز شرحی مناسب دید مطالب
دیگر را اضافه نمود و کتاب را بنام ناصرالدین کرد و بجای "اخلاق بزرگی" اخلاق ناصری
نام نهاد - تألیف این اثر در سال ۵۶۳ هـ / ۱۲۳۵ء پایان رسیده - نسخه معاصر این اثر
معروف (مکتوبه ۶۶۶ هـ) در کتابخانه دانشگاه پنجاب لاهور (ذخیره شیرانی) نیز محفوظ است -

رش : ایتھے ۲۱۵۵؛ ریو ص ۴۴۱، ۸۵۶ ب؛ باڈلین ۱۳۳۵ - ۱۳۴۲؛ شیرانی ۲ : ۳۲۶

آغاز : حمد بیحد و مدح بیعد لایق حضرت عزت مالک الملکی باشد
فطرت اولی که حقایق انواع را از مطالع ابداع بر می آورد و حیولای انسان را -

انجام : که بکسی رسد مستشعر بود و همت بر ازاله آن مقصور دارد و اما صلت رحم
[آن] که خویشان و پیوستگان را با خود در خیرات دنیاوی شریعت دهد -

نسخه دیگر

۲۶۶

۲۹۲

بخط نستعلیق ریز و استادانه بتاريخ ۱۷ صفر ۱۰۲۹ هجری/ژانویه ۱۶۲۰ - ۲۴۱ ورق ،
 $۷ \times ۳ \frac{۱}{۳}$ انچ ، ۱۳ سطر -

این نسخه از روی نسخه‌ای نقل شده که میر غیاث الدین منصور شیرازی تصحیح
 نموده بود - در آخر این نسخه عبارتی بتاريخ ۱۸۰ / ۵۱۸۶۶ نیز نوشته شده -

آغاز : حمد بی حد و مدح بی عد لایق حضرت مالک الملکی باشد...

انجام : و بعد ازین سخن قطع کنیم - خدای تعالی همگان را توفیق اکتساب خیرات و
 اقتنای حسنات... و بر طلب مرضیات خود حریص گرداناد - انه لطیف مجیب و
 صلی الله علی محمد و آله اجمعین -

نسخه دیگر

۲۶۷

۲۸۸

بخط نستعلیق عبدالرحمن ابن عبدالکریم عباسی برهانپوری ، بتاريخ ۱۵ ذیقعده
 ۱۰۸۳ هجری/۱۶۷۳ - ۲۶۳ ورق ، $۹ \frac{۱}{۲} \times ۶ \frac{۱}{۳}$ انچ ، ۱۳ سطر -

این نسخه با تصحیح و تنقیح و حواشی و شرح لغات و پیش گفتار عبدالرحمن ابن
 عبدالکریم عباسی برهانپوری مرتب گشته - او کار تصحیح و تحشیه را بسال ۱۰۸۳ /
 ۱۶۷۳ بیایان رسانیده و نسخه تصحیح شده را بدست خود نقل نموده - درین پیش گفتار نوشته
 که او این نسخه را از نسخه‌ای نقل نموده که بدست خود نصیرالدین طوسی کتابت شده
 بود - بنا برین این نسخه از دو لحاظ اهمیت دارد - یکی اینکه از نسخه مصنف نقل شده و
 دوم اینکه نسخه منقح نیز بخط خود تنقیح کننده نوشته شده است -

آغاز : (پیش گفتار) اخلاق محامد حکیم حقیقی ازان مغلق تراست که عقل همه‌دان
بیاری لفظ و معنی از عمده ذکر آن بیرون تواند آمد -

آغاز کتاب : حمد بیحد و مدح بیعد لایق حضرت عزت مالک الملکی باشد . . .

انجام : خدایتعالی همگانرا توفیق اکتساب خیرات و اقتنای حسنات کرامت کناد و بر
طلب مرضیات خود حریص گرداناد - انه اللطیف المجیب -

انجام خاتمه که مصحح نگاشته : دقیقه‌ای از دقایق صحت لفظ و معنی و لطیفه‌ای از
لطایف ضبط لغات و استعارات صدق آیات و حواشی حقیقت
سمات فرو نگذاشت - امید که چون بنظر عزیزان بگذرد و
پیرایه قبول یابد این خادم راجی عبدالرحمن ابن عبدالکریم
عباسی برهانپوری را بدعا خاتمه بخیر یاد کنند والله
شفور الرحیم -

۲۶۸

قصه چهار درویش

۲۶۵

بخط نستعلیق پیر بخش بتاریخ ۱۲۴۹ هجری / ۱۸۳۳ - ۹۴ ورق ۸ × ۱۰ اینج ،
۱۰ سطر -

این قصه معروف و دل‌انگیز به شاعر شهیر پاکستان و هند حضرت امیر خسرو
دهلوی متوفی ۷۲۵ هجری / ۱۳۲۵ منسوب است - میرامن دهلوی همین قصه را بدعا
"باغ و بهار" بار دو ترجمه نموده و شهرت جهانی را احراز نموده است -

رش : ریوس ۷۶۲؛ ایتھے ۷۳۹-۷۴۲؛ باڈلین ۴۴۳ -

آغاز : راویان اخبار و ناقلان آثار [و طوطیان شیرین گفتار] چنین روایت میکنند که در
زمان قدیم پادشاهی بود در اقصای روم آزاده بخت نام داشت و رعیت و سپاه بی‌شمار

۱- از نسخه ریو -

انجام : تا آنکه هریک را اجل در رسید و دنیای بی وفا را گذاشته از آن همه ملک و مال کفنی برداشتند و بس سه

گیرم که روزگار ترا میری کند آخر بزور نامۀ عمر تو طی کند
گیرم که بگذری تو ز قارون بگنج و مال با او وفا نکرد و وفا با تو کی کند

بهارستان

۲۶۹

۷۰

بخط نستعلیق بین سالهای ۵۱۰۱۲-۱۰۱۳ هجری/۶۱۶۰۳-۶۱۶۰۵ ، در لاهور-
۱۹ صفحه ، ۱۸×۱۱ انچ ، ۵۱ سطر-

این کتاب یکی از آثار معروف عارف شهیر مولانا عبدالرحمن جامی (متوفی ۵۸۹۸/۶۱۴۹۲) است که بتقلید گلستان سعدی در سال ۵۸۹۲/۶۱۴۸۷ تألیف نموده، چنانکه گفته :

تگ و پوی خامه درین طرفه نامه که جامی بدو کرد طبع آزمائی
بوقتی شد آخر که تاریخ هجرت شود نهمصد ار هشت بروی فزائی

کتاب را بنام سلطان حسین تیموری معنون ساخته چنانکه در ابیات زیر اشاره شده-

گلستان گرچه سعدی کرد زین پیش بنام سعد بن زنگی تماسش
بهارستان من نام از کسی یافت که شاید سعد بن زنگی غلامش
گذری کن برین بهارستان تا بینی درو گلستانها

(ص ۱، س ۱۶)

کتاب را برای افادۀ پسرش ضیاءالدین یوسف که او را گلستان سعدی تعلیم میکرد تألیف نموده - بهارستان مشتمل بر ۸ روضه است و در روضۀ هفتم ذکر احوال و آثار و انتخاب کلام شعرای معروف فارسی، از رودکی گرفته تا زبان خود نیز نموده - کتاب مزبور در هند و ایران و ترکیه بچاپ رسیده است -

رش : ادبیات ۳۷؛ عباسی ۳۳؛ ریو ۲۵۵؛ ایتھے ۱۳۸۳؛ نشریہ ۱ : ۱۶۱ -

آغاز : چو مرغ امر ذی بالی ز آغاز
 نہ از نیروی حمد آید بہ پرواز
 اما بعد نموده سی آید کہ چون درین وقت فرزند دل بند ارجمند ضیاءالدین یوسف . .
 باموختن کلام عرب و . . قواعد ادب اشتغال نموده . . برای تلطیف . . خاطر
 وی . . از کتاب گلستان . . سعدی . . سطری چند خوانده میشد . دران اثنا چنان
 در خاطر آمد کہ . . ورقی چند بران اسلوب ساخته شود .

انجام : چون بہ بینی ز آشنا عیبی
 گر بہ بیگانگان نگوئی بہ
 زانکہ در کیش آخرا ندیشان
 عیب پوشی ز عیب جوئی بہ
 والسلام علی محمد و آلہ الکرام و اصحابہ العظام .

انوار سہیلی*

۲۷۰

۲۷۷

بخط نستعلیق قرن یازدہم ہجری - ۳۲۷ ورق ، ۱/۹ × ۱/۶ انچ ، ۱۷ سطر -
 ناقص الاول -

مؤلف این تالیف کہ در حقیقت ترجمہ ایست از "کنیلہ و دمنہ" (ورق ۱۷) ،
 س ۳) ملا حسین واعظ کاشفی متوفی ۱۰۹۱ھ/۱۵۰۳م است - این کتاب مشتملبر مقدمہ
 و چہارہ باب است - در مقدمہ بحث مختصری دربارہ حکمت عملی ، تہذیب اخلاق و تدبیر
 منزل نیز نموده است - تفصیل ابواب بدینطور است :

- ۱ - در اجتناب نمودن از سماع ۲ - سزا یافتن بدکاران و شامت غافبت ایشان -
- ۳ - در مواقف دوستان و فواید معاشرت ایشان ۴ - ملاحظہ کردن دشمنان و
- ایمن بودن از مکر ایشان ۵ - در مضرت غافل بودن و از دست دادن مطلوب -
- ۶ - آفت تعجیل و شتاب زدگی ۷ - حزم و تدبیر و بحیلہ خلاص یافتن از بلای

* (ورق ۱۵، س ۱۱) -

اعداء ۸ - احتراز کردن از ارباب حقد ۹ - در فضیلت عفو ۱۰ - جزای اعمال
 ۱۱ - مضرت افزون طلبیدن ۱۲ - فضیلت حلم ۱۳ - در اجتناب از اقوال اهل
 عذر و خیانت ۱۴ - عدم التفات به انقلاب زبان -

کلیله و دمنه که اساس آن بر حکمت عملی است ۱۶ باب داشت که از انجمله ۲
 باب را کاشفی در کتاب خود نیاورده و آنچه پادشاهان و اعیان را برای سیاست و حکمرانی
 ضروری بوده بلباس فارسی در آورده -

این کتاب در هند و ایران چندین مرتبه بچاپ رسیده است -

رش : ربوص ۷۵۶؛ ایتھے ۷۵۷-۷۶۶؛ باڈلین ۴۳۱-۴۳۷؛ عباسی ۴۱۱؛ پیشاور ۱۸۳۲-
 آغاز : توسہیلی تا کجا تابی و کی طالع شوی نور تو بر هر که می تابد نشان دولت است
 نظر بر تعمیم فواید انام و تکثیر منافع خاص و عام اشارت عالی ارزانی فرمود که
 این [فقیر] بی استطاعت و حقیر اندک بضاعت -

انجام : و اسیدواری بکارم اوصاف افاضل انام و محاسن اطوار امیر عالی مقام چنانست که
 ذیل اغماض بر کلمات نا سنجیده و عبارات ناپسندیده این کمینہ [پوشند] و از روی
 ذرہ پروری و فقیر نوازی باآنکه سراسر همه عیب افتاد است بعین الرضا ملحوظ بسازند

در که درین سینه نہان داشتم ^۱	یک بیک از دل بزبان داشتم ^۲
گر بد و گر نیک فکندم به پیش	پوش بدامان نکوئی خویش
چونکہ بدین پایہ رساندم کلام	به کہ کنم ختم سخن والسلام

بخط نستعلیق بتاریخ ۱۰۰۵ هجری/۶۱۵۹۶ - ۶۲۲ صفحه ۹ × ۶ انچ ، ۱۵ سطر -
ناقص الاول -

اسم مؤلف این تالیف که دران قصه حضرت یوسف علیه السلام بیان شده، بر ما
مجهول ماند - بنظر مرحوم دکتر مولوی محمد شفیع ممکن است این کتاب ترجمه "مجالس
قصه یوسف" از عمر بن ابراهیم انصاری اوسی (حاجی خلیفه ۲ : ۳۷۸) باشد - کتاب در شصت
مجلس است و دران قصص انبیای پیش از اسلام نیز بنحو احسن بیان شده - ذکر داستانهای
انبیای پیشین از زبان مبارک پیغمبر صلعم نیز آمده و مؤلف درباره افادیت داستان گوئی
بحث دقیقی کرده - او بیان خود را علاوه بر آیات و احادیث با آیات و اقوال مستند مؤثر و
مفید ساخته است -

چون نسخه‌ای ازین کتاب در فهرس معروف مطبوعه دیده نشد، یکی از نوادر
است -

آغاز : . . . گشتی چون آلودگی عیب تو بود چه عیب دنیا - دنیا جای آرایش است چه
عیب بود که آرایش آید و بیالاید - چون بدنا آمدی عاصی گشتی - آوده چون
بگورشوی . . .

انجام : این همه رنج و محنت بیند آنکس که شبا روزی بخلاف خالق ابر بود - بانواع
دروغ و غیبت و بهتان و ناصواب بگوید . . . چه درو حسرت بیند والله اعلم -

دیباجه گلزار ابراهیم

۲۷۲
(۱) ۲۲۶

بخط نستعلیق شکسته آمیز عبدالسلام بتاریخ ۵۱۰۵۵ / ۶۱۶۳۵ در مشهد مقدس - ۷ ورق،
 $\frac{1}{2} \times 6 - \frac{1}{2}$ انچ، ۱۵ سطر -

نویسنده این دیباجه نیز که دران صفات نه گانه سلطان یگانه ابراهیم عادلشاه ثانی
 (۹۸۸ - ۱۰۳۷ / ۶۱۵۸۰ - ۶۱۶۲۷) بیان نموده شد، ملا نورالدین محمد ظهوری متوفی
 ۱۰۲۵ هجری / ۶۱۶۱۶ است -

” گلزار ابراهیم “، مجموعه کلام منتخب ظهوری و ملک قمی بوده که آنها
 به ابراهیم عادلشاه تقدیم نموده بودند و دیباجه آنها ملا ظهوری نگاشته بود - ”سه نثر“
 ظهوری شامل این دیباجه نیز میباشد -

رش : ریوس ۶۷۸، ۶۷۹؛ ایتھے ۱۵۰۰ - ۱۵۱۳؛ باذلین ۱۰۷۶ - ۱۰۸۰؛ سپرنگر ص ۵۸۰ -
 آغاز : خرسی چمن سخن بطراوت حمد بہار پیرائیت که گلزار ابراهیم در رخسار یوسف
 طلعتان نمرود، نخوت رسانیده و تاجداری لفظ و معنی بحشمت ثنای تارک آرائیت
 کہ سر خلیل خود یعنی ابراهیم عادلشاه و در هفت اقلیم به نہ صفت، یگانه و
 ممتاز گردانید -

انجام : عقل کل در مزرع استادیش
 خوشه چین خرسن تعلیم باد
 داستان شد ختم بستان رخس
 غیرت گلزار ابراهیم باد

دیباجه خوان خلیل

۲۷۳
(۲) ۲۲۶

بخط نستعلیق شکسته آمیز عبدالسلام بتاریخ ۱۰۵۵ هجری / ۶۱۶۳۵ - در مشهد مقدس -
 ۱۶ ورق، $\frac{1}{2} \times 6 - \frac{1}{2}$ انچ، ۱۵ سطر -

این دیباجه نیز تألیف مولانا ظهوری است - درین دیباجه ظهوری اول کمالات
 و صفات سلطان ابراهیم عادلشاه را بیان نموده و بعد در باره عدل چند نفر از امرای عصر یعنی

نواب شاہنواز خان، خدام ملک الکلام، حضرت شاہ خلیل اللہ، جناب ملا فرخ حسین، خدام
ملا حیدر ذہنی وغیرہ سخن رانده۔ ”خوان خلیل“ نیز مثل ”گلزار ابراہیم“ مجموعہ کلام
منتخب ظہوری و ملک قمی بوده کہ آنها بہ ابراہیم عادلشاه تقدیم نمودند۔ این
دیباچہ یک ثلث ”سہ نثر ظہوری“ را تشکیل میدہد۔

رش : ریو ص ۶۷۸، ۶۷۹؛ ایتھے ۱۵۰۰-۱۵۱۳؛ باڈلین ۱۰۷۶-۱۰۸۰؛ سپرنگر ۵۸۰
آغاز : ای از تو بر اہل تخت و اکیل سہیل گر ذنر جمیلست و گر قدر جلیل
نطق از تو بمہمانی ارباب خرد انداختہ خوان از سخن خوان خلیل
انجام : . . . اولی اختتام می نماید و بدین بیت ختم گردید، بیت :
تا درین سہمان سرا خوان خلیل آمد بیاد میزبان خلق ابراہیم عادلشاه باد

دیباچہ نورس

۲۷۲

۲۲۷

بخط نستعلیق شکستہ آمیز عبدالسلام بتاریخ ۱۰۵۵/۵۱۶۳۵ - در مشہد مقدس -
۷ ورق، $۶\frac{۱}{۲} \times ۳\frac{۱}{۲}$ انچ، ۱۵ سطر۔

این دیباچہ نیز از قلم مولانا نورالدین محمد ظہوری متوفی ۱۰۳۵/۵۱۶۱۶ء است۔
کہ بر رسالہ ابراہیم عادلشاه ثانی (۹۸۸ - ۱۰۳۷/۵۱۵۸۰ - ۱۰۶۲۷) بنام ’نورس‘ نگاشته
است۔ عادلشاه این رسالہ را دربارہ موسیقی ہند تألیف نموده است۔ نثر اول شد ”سہ نثر
ظہوری“، شامل آنست ہمین دیباچہ است۔

رش : ریو ۶۷۸، ۶۷۹؛ ایتھے ۱۵۰۰-۱۵۱۳؛ باڈلین ۱۰۷۶-۱۰۸۰؛ سپرنگر ۵۸۰ وغیرہ
آغاز : سرود سرایان عشرت گہ قال کہ بہ نورس سراستان حال در دہ و زبان ساختہ اند،
بشہد ثنای صانعی . . .

انجام : ہم بر آہنگ ثنائیش نعمہ قانون دہر
ہم توفیق مدعایش رسم و قانون زمان

بخط نستعلیق بتاریخ ۲۹ جمادی الثانی ۱۲۱۹ ہجری / ۶۱۸۰۳ - ۲۱۳ ورق،
 ۱۱۳ × ۷ انچ، ۱۹ سطر - ناقص الاول -

مؤلف این تالیف معروف دانشمند شہیر عنایت اللہ کنبوہ لاہوری متوفی ۱۰۸۲ھ /
 ۱۶۷۱ء است - او برادر بزرگ محمد صالح کنبوہ صاحب شاہجہان نامہ است -
 این کتاب مشتمل بر داستانہاست کہ دران با حکایات و امثلہ نکات دقیق و پند آموز و مواعظ
 سودمند را بیان نموده - او این کتاب را در سال ۱۰۶۱ ہجری / ۱۶۵۱ء با تمام رسانیدہ -

رہن : ریو ص ۷۶۵ : ایتھے ۸۰۶ تا ۸۱۶ ؛ باڈلین ۳۶۶-۳۷۲ ؛ عباسی ۳۱۳-۱۶ ؛ پیشاور
 - ۱۸۰۳، ۱۸۰۳ -

آغاز : ... از خون ناپاک آنمرد کہ رنگین دید و تیغ آبدار برهنہ خون آلود بر سینہ
 اش نہادہ -

انجام : ازانجا کہ خاموشی مرد دانا را وسیلہ وقع و وقار است و نادان را وسینہ عزت و
 اعتبار این ترانہ را از دل پند آموز بسمع اجابت اصغا کردہ بناء عمل بر آن نہاد،
 قطعہ :

بشو از چشم تر چون نامہ خویش
 کہ هست از ہر چہ گویم خامشی^۲ بہ
 [جامی]

سیہ کاری مکن چون خامہ خویش
 زبانرا گوشمال از خامشی^۱ دہ

* ۲۴۲ ب و ۲۴۳ ج -
 ۲۴۱ - دراصل : خاموشی -

بخط نستعلیق سید عنایت اللہ ولد حاجی سید نور محمد ساکن موضع ککرورک،
بتاریخ ۲۹ رجب ۱۱۳۳ ھجری/۶۱۷۲۲ - ۲۳۷ ورق، $\frac{1}{2} \times ۶$ انچ، ۱۹ سطر -

مؤلف این تالیف کہ شرحی است از گلستان سعدی، غلام معین الدین ملقب بہ
عبید [اللہ] الخویشکی الجشتی ملقب بہ خلیفہ قصوری (ص ۱، س ۰۵، ۶) است کہ تا سال
۱۱۳۳ ھ/۶۱۷۲۱ در قصبہ قصور خوش سیزیستہ، چون "اسرار معنوی و انوار مغنوی"
او کہ شرح دفتر اول مثنوی معنوی است در سال ۱۱۳۳ ھ/۶۱۷۲۱ پبایان رسیدہ (رش
فہرست راس-براؤن شماره ۵۶، و سپرنگر ص ۳۷۳) - او مؤلف چندین تالیف بودہ کہ ذکر آنہا
در اخبار الاولیاء و آثار دیگر ہست - نسخہ ای از معارج الولاہیت فی مارج الہدایت (شیرانی
۱: ۸۲) او را دکتر محمد شفیع مرحوم، پیش پسر زادہ مولوی غلام رسول در قعہ
میہان سنگہ دیدہ کہ در سال ۱۱۱۱ ھ/۶۱۶۹۹ نقل شدہ بود - درین کتاب نیز ذکر تالیفات
دیگر خود را نمودہ است - بنا بر اطلاعات فوق گمان غالب اینست کہ نسخہ حاضر معاصر و
شاید منحصر بفرد ہم باشد -

آغاز : منت و سپاس خداوندی را کہ فضل او بہارستان را شرح^۱ گلستان و گلستان را
شرح بہارستان ساخت

ای آنکہ بہار کردہ شرح گلزار وی آنکہ نمود وی ز فرقت آثار
با وصل تو چون بہشت، دوزخ باشد بی وصل تو این بہشت آمد چون نار

انجام : در آخر قصیدہ ای بمدح مرشد خود گفتہ کہ مطلع و مقطعات اشعار :

مطلع : درد خدنگت بدل لذت درمان شکست شکر سر زلف تو رونق ایمان شکست
مقطع : یارب ازین قطره ای^۲ کام و دلم شاد باد تانہ زدست قضا دم دل و جان شکست

* ۱۲۳۶، س ۱۲ -

۱- دراصل : خرج -

۲- دراصل : این قطرہ -

داستان هیر و رانجه*

۲۷۷
 ۲۶۳

بخط نستعلیق شکسته مانند اوائل قرن سیزدهم هجری - ۹۲ ورق، $۹\frac{۱}{۲} \times ۵\frac{۱}{۲}$ انچ،
 ۱۷ سطر -

نگارنده این داستان عشق هیر و رانجا، منشی منسا رام خوشابی است که در سال
 ۱۱۵۷ یا ۱۱۵۸/۱۷۳۴ یا ۱۷۳۵ با تمام رسانید، چنانکه خود گفته:

سال تاریخ خود گواهی داد عشق رانجه و هیر صادق بود

۱۱۵۸

سال تاریخ او ز هاتف غیب قصه عاشقی تمام شنو

۱۱۵۷

در مقدمه گفته که او این داستان را از راجه رام کهتری ساکن بهیره شنیده بود -
 چون نمی توانست بقالب شعر در آورد، به نثر سلیس بیان نمود -

بنا به یادداشتی از دکتر محمد شفیع مرحوم، نسخه ای از قصه هیر و رانجه
 مؤلفه گورداس عرف کهتری پیش قاضی فضل حق نیز هست که بسال ۱۱۲۱ هجری /
 ۱۷۰۹ء تألیف شده - مؤلف آن نیز در مقدمه گفته که او این داستان را از راجه رام کهتری
 ساکن بهیره شنیده و چون قادر بشعر گفتن نبود به نثر بیان نمود -

نسخه ای ازین داستان در کتابخانه دانشگاه پنجاب لاهور (ذخیره شیرانی شماره
 ۱۰۶۵) نیز موجود است -

رش : ریو : ص ۷۷۰ ب؛ میگزین اگست ۱۹۲۷؛ ایوانو (کرزن) ۱۱۸ -

آغاز : ابواب کتاب دانش و عنوان دیوان بینش، ستایش و نیایش خداوندی را که از
 سه حرف عشق با دو حرف کن موجودات عالم را موجود ساخته -

* ۱۴، ۱۵ و ۱۸، ۲ -

انجام : الهی همچو درد عشق انگیز به منسارام منشی شد سخن ریز
 هیر و رانجه دو عاشق و معشوق عشق آن از قضا موافق بود
 سال تاریخ خود گواهی.....

۲۷۸

قصه رانجه و هیر

۲۶۲

بخط نستعلیق اواخر قرن یازدهم هجری است - ۹۳ ورق، ۱۰ × ۶^۲/_۳ انچ، ۱۳ سطر -
 ناقص الاول و الاوسط و الآخر -

مؤلف این داستان مشهور سردار 'بسنت سنگه' متخلص به 'نشاط' بن سندر سنگه
 است (ه ب، س آخر) که در زمان اکبر شاه ثانی (۱۲۲۱ - ۱۲۵۳/۵۱۲۵۳ - ۱۸۰۶/۱۸۳۷) میزیسته -
 رانجه و هیر دو عاشق و معشوق بوده اند در ضلع 'جهنگ' (پنجاب) که عشق
 شان معروف است - بعد از حمد و نعت و منقبت و مدح اکبر شاه قصه را شروع نموده - چون
 نسخه‌ای ازین قصه در فهرس مطبوعه دیده نشد یکی از نوادر است -

آغاز : ... مجنون که دران دشت جنون را بلا واسطه غیر... رسانید - کارسازی داده
 زبان قدرت بیان کارسازی او محض وهم و خیال، چاره‌پردازی شد شرح چاره
 پردازی او در اندازه تقریر و تحریر بر آوردن محال...

انجام : که ایام برگشته آنها را یاور و مساعد ساخت و بکام بخشی و کامرانی آنها پرداخت -
 بهمین آئین مطالب ما و شما و همه اهل دنیا را حاصل کرداند و هر یک را به
 تمنای دلخواهش برساند آمین آمین -

۱- کلمه ایست که می‌کها برای آقا و مسٹر بکار برند -

شرح کتب نظم و نثر

شرح قصائد خاقانی

۲۷۹

۳۳۹

بخط نسخ عبدالله ولد شیخ سعد الله صدیقی، بتاریخ ۷ رمضان ۱۰۱۴ هجری /
ژانویه ۱۹۰۶ - ۲۱۲ ورق، ۱۰ × ۶ انچ، ۱۸ سطر - ناقص الاخر -

مؤلف این شرح محمد بن داؤد بن محمد بن محمود علوی شادی آبادی (ص ۱،
س ۸) است که در زمان ناصرالدین خلجی یکی از سلاطین مالوه، (حکومت ۹۰۶ - ۹۱۶ /
۱۵۰۰ - ۱۵۱۰ء) میزیسته - او قصاید مشکله تمام ردیفها را شرح داده ولی قصاید بدون
ترتیب الفبائی نقل شده است -

بر سر ورق این نسخه سهری از محمد عارف عباسی بسال ۱۱۹۳ / ۱۷۷۹ء ثبت
است -

رش : ریو ص ۵۶۱؛ ایتھے ۹۶۸-۹۷۰؛ باڈلین ۵۷۲، ۵۷۳؛ سپرنگر ص ۴۶۲ -

آغاز : جواهر زواہر سپاس بقیاس نثار حضرت ضمذیت جل قہرہ سزاوارست کہ بکرم عمیم
نعم جسیم خود لالی نطق در اصداف افواہ انسان نہاد و نوع انسان را بر سایر
حیوانات تفضیل و ترجیح داد -

انجام : چون این خبر بہ زلیخا رسید زنان ملاست گر را در خانہ خود طلبید و در دست ہر یکی
کاردی و ترنجی داد و فرمود کہ ترنج بکارد باز کنند - چون ایشان [در] ترنج تراشیدن
مشغول شدند فرمود تا مہتر یوسف را پیش ایشان حاضر کردند - ایشان بدیدن
یوسف چنان مستغرق

قسمتی بخط نستعلیق و قسمتی بخط شکسته - ۲۹۰ ورق، $۸\frac{1}{۲} \times ۵$ انچ، ۲۱ سطر -

نام مؤلف درین نسخه بر صفحه ۱ سطر ۱۱ آمده - این نسخه مفصل تر از سایر

شروح این فهرست است یعنی شرح ۸۰ قصیده خاقانی درین نسخه موجود است -

بیت اول که شرح داده شده :

دل من پیر تعلیم است و من طفل زبان دانش

دم تسلیم سر عشر و سر زانو دبستانش

آخرین بیت مشروح :

صاحب بدر و حنین از تو گشاید فقاغ

کان گهر چون شد آب بر کشی از بهر کین

آغاز : جواهر زواهر سپاس بیقیاس نثار حضرت صمدیت جلت قدره سزاوار است . . .

انجام : دران وقت پیغمبر علیه السلام که صاحب بدر و حنین است از تو فقاغ کشاید

یعنی از تو فخر و ناز و مباحات کند و گوید در است من اینچنین سردی شجاع و

مظفر و منصور است که کافران را در دوزخ میفرستد و عالم را پاک میگرداند -

والله اعلم -

نسخه دیگر

۲۸۱

۳۶۰

بخط نستعلیق چند سال پیش - ممکن است در حدود ۱۹۳۰-۱۹۴۰ میلادی
نوشته شده باشد - ۳۸۹ ورق، ۸ × ۵ انچ، ۱۷ سطر -

درین نسخه اسم مؤلف بر صفحه ۲، سطر ۲ آمده و شرح ۴۶ قصیده را محتوی است

بیت اول که شرح داده شده :

دل من پیر تعلیم است و من طفل زبان دانش...

بیت آخر که شرح داده شده :

زید چون در خدمت احمد بترک زن بگفت

نام باقی یافت اینک آیت لما قضا

آغاز : جواهر زواجر سپاس بقیاس نثارا حضرت صمدیت جل قدره سزاوار است...

انجام : در حال زینب را بخدمت پیغامبر صلی الله علیه وسلم برد و مطلقه گرداند - پیغامبر

متفکر شدند که با زن پسرخوانده چگونه نکاح روا باشد - در اثناء آن جبریل علیه

السلام آیت مذکور آورد چون بر جواز نکاح...

۲۸۲

شرح قران السعدین*

۱۵۷

بخط نستعلیق در حدود سال ۱۱۵۶ هجری/۱۷۷۲-۳۸ ورق، ۹ × ۷ انچ،

۲ سطر - ناقص الاخر -

مؤلف این شرح ملا نورالحق مشرقی (ص ۲، س ۱۳) مصنف 'زیده التواریخ،

متوفی ۱۰۷۳ هجری/۱۶۶۲ است - او پسر شیخ عبدالحق محدث دهلوی متوفی ۱۰۵۲ هـ/

۱- دراصل : ثنای -

* ص ۵، س ۷ -

۱۶۴۲ء - تاریخ تصنیف این شرح چنانکہ از قطعہ زیر بر میآید، ۱۰۱۴ هجری /
۱۶۰۵ء است :

شکر الله کہ باتمام رسید شرح ایات قران السعدین
مشرقی از پی تاریخ تمام برہ تعمیہ رفتی بہ یقین
چشم عیب از میان بردارند میشود شرح قران السعدین،

چشم 'عیب' یعنی 'ع' کہ اعداد آن ۷ است اگر از اعداد 'شرح قران السعدین'
یعنی ۱۰۸۴ کم کنیم تاریخ ۱۰۱۴ بر میآید - آقای عباسی اسم این کتاب را "نور العین"
نیز نوشته -

رش : ریو ص ۶۱۷؛ سپرنگر ص ۴۷۱؛ عباسی ۳۷۳؛ ایتھے ۱۱۸۵ -

آغاز : (مقدمہ) خطبہ کبریا و جلال سے پادشاہی را کہ پادشاہی او را آغاز و بہایت
نیست و ملک او را انجام و نہایت نہ -

انجام : او را رساً خوانند چہ رساً در لغت بمعنی ریسمان است - عادت شست انداز آنست
کہ رشتہ را بر دست پیچیدہ

مرج البحرین *
(شرح دیوان حافظ)

۲۸۳
۳۶۲

بخط نستعلیق شکستہ آمیز قرن سیزدہم ہجری - ۱۲۷ ورق ۱۰، ۶، ۱۰، ۲، ۱۰
۲۱ سطر - ناقص الآخر -

مؤلف این اثر کہ دران غزلیات حافظ، تا ردیف دال شرح داده شدہ، سیف الدین
ابوالحسن عبدالرحمن بن سلیمان متخلص بہ ختمی لاهوری (۴، ۱، ۳، ۷ و ۹، ۱، ۳ و ۲ و

* ۹ ب، ۳ و ۹ -

وب، س ۱۳) است۔ او این شرح را بسال ۱۰۳۸ هجری / ۱۶۲۸ء پایان برده چنانکه گفته :

ختمی از شوق ضمیر و صدق دل تحفه شاه جهانی زد رقم
گشت ازان تاریخ او بهر بیاض تحفه شاه جهانی با قلم (۱۲، س ۱۳، ۱۵)
$$۱۰۳۸ = \frac{۸۶۸}{۱۷۰} +$$

طبق بعضی نسخه‌ها او این شرح را در سال ۱۰۲۶ هـ / ۱۳۱۳ء با تمام رسانیده بود ولی بعدها نیز مطالب را بران می افزود تا اینکه در ۱۰۳۸ بنام شاهجهان کرد و تاریخ گفت۔ مناسب بنظر می رود اشاره شود که آقای سپرنگر این کتاب را در سال ۱۰۳۱ هـ / ۱۶۳۱ء پایان رسیده میداند۔ معلوم است که او اعداد "با" را نیز جمع کرده۔

رش : ایوانو (کرزن) ۲۳۱؛ ایتھے ۱۲۶۹؛ سپرنگر ص ۴۱۶۔

آغاز : ز بطن نون خرامد خامه ما چو ذوالنون سجده‌ها آورد بر جا...
پی تسخیر قوم خود شتابد کند بر ساحت کاغذ تماشا
بتصویر مضامین معلی

انجام : چون بر حافظ جلوه کنی بنقش حضور مع الله از باطن خود در شان او اعانتی و دعا خواه که مرشد سالکان کامل خواهد بود و بکمال خود رسیده مقامات عشق را شامل خواهد بود۔

شرح تحفة العراقین

۲۸۴

۳۴۸

بخط نستعلیق شکسته آمیز تاج محمود بتاریخ رجب ۱۱۲۲ هجری / ۱۷۱۰ء،

در بلده ملتان - ۱۲۶ ورق، $۹\frac{۱}{۴} \times ۶$ انچ، ۱۵ سطر۔

مؤلف این شرح مشنوی خاقانی، شیخ عبدالسلام است که پسر و شاگرد شیخ

عبدالکبیر (ص ۶، س ۱ نیز ص ۵، س ۶) بوده۔ او این شرح را بسال ۱۰۵۷ هجری / ۱۶۴۷ء،

مطابق سنه ۲ جلوس شاهجهان (ص ۷، س ۶، ۷) تألیف نموده۔

رش : ایتھے ۹۶۰؛ باڈا لائن ۵۸۱؛ سپرنگر ص ۳۶۳ -

آغاز : حمدی کہ کتاب ستایش و شرح نیایش را عنوان زبید و اجزای تحسین و اوراق آفرین [را] شیرازہ بندد، مر متکلمی را کہ بکلمہ دو حرفی دیوان فرخی آغاز ہستی و کتاب میمنت انجام وجود را بمبانی پر معافی و عبارات ثقات را صفحہ طرازی و نقش پردازۃ ساختہ

انجام : الہی بحرمت محبوب خود کہ این شرح را مقبول قلوب دانادلان سنجدہ طبع و بلند مشربان سخن سنج گردانی و از دست رد نا اہلان کہ چشم شان بہ دیدن امر معروض و مشاہدہ عیب مشغول است، نگاہداری - الحمد لله رب العالمین -

نسخہ دیگر

۲۸۵

۱۳۸

بخط نستعلیق محمود منشی بتاریخ ۱۱۲۲ ہجری/۱۷۱۰ء - درملتان - در حاشیہ تحفہ العراقین (شمارہ ۱۳۷) منقول است -

آغاز : حقہ سبز کنایت از فلک و مہرہ خاک اشارت بزمین - زمن بکسر... آنکہ از جائی جنبیدن نتواند بوالعجب شعبدہ باز -

انجام : ختم شد این نسخہ جامعہ و رسالہ تنبیہ... الہی بحرمت محبوب خود نہ این شرح مقبول قلوب دانا دلان... گردانی و از نا اہلان... نگاہداری -

شرح مخزن اسرار

۲۸۶

۳۰۱

بخط نستعلیق قرن دوازدهم هجری - ۱۱۱ ورق، ۹^۳ × ۶ انچ، ۱۸ سطر -

مؤلف این شرح ابراهیم بن اسمعیل تنوی (ص ۳، س ۶) متوفی ۱۰۷۳ هجریست /
 ۱۶۶۲ء که برای یوسف محمد خان والی سندھ (حکومت ۱۰۴۱ - ۱۰۴۹ھ / ۱۶۳۱ -
 ۱۶۳۹ء) مخزن اسرار نظامی را شرح نموده، چنانکه گفته :

”درین هنگام خجسته فرجام فرحت انجام که ولایت سند از قدوم سیمنت لزوم
 یوسف محمد خان“ (ص ۲، س ۱۲ تا ۱) - یوسف محمد خان در سال ۱۰۴۹ھ / ۱۶۳۹ء
 والی ملتان معین شده بود و در آنجا در همان سال بدروید زندگانی گفت - نسخه‌های این شرح
 در فهرس معروف کمتر دیده میشود - نسخه‌ای ازین اثر در کتابخانه دانشگاه پنجاب لاهور
 (ذخیره شیرانی شماره ۱۰۵۲) نیز موجود است -

رش : عباسی شماره ۳۰۷ -

آغاز : شکر بیحد و سپاس بیحد حکیمی را سزد که بمقتضای حکمت بالغه و قدرت کامله
 لسان انسان را کلید مخزن اسرار غیبی ساخت و ضمیر اشراق پذیر دانشوران را مطلع
 انوار لاریبی داشت

انجام : بود حقیقت بشمار درست بست^۱ و چهارم ز ربیع نخست
 از گه هجرت شده تا این زمان پانصد و [هفتاد و دو]^۲ افزون بران

سابقاً در ذیل بیت پانصد و پنجاه . . . پس ایام خواب مذکور شد که در میان این
 دو تاریخ تناقض هست . . . تمام شد شرح مخزن اسرار -

۱ - دراصل : بیست -

۲ - تاریخ تالیف ”مخزن اسرار“ است -

نسخه دیگر

۲۸۷

۳۶۱

بخط نستعلیق محمد حسین ولد سلطان پٹواری ساکن سببہ؟ علاقہ لودھانہ - ۱۲۶ ورق،
 $12 \times \frac{1}{2}$ انچ، ۱۶ سطر۔

درین نسخه اسم مؤلف بر صفحه ۴، سطر ۱ درج است و این را کاتب برای تعلیم
 شاگردش مینہان سنگہ ولد سردار دیا سنگہ نوشتہ۔

آغاز : شکر بیحد و سپاس بیحد حکیمی را سزد کہ بمقتضای حکمت بالغہ و قدرت کاملہ۔

انجام : سابقاً در ذیل بیت پانصد و پنجاہ، پس ایام خواب مذکور شد کہ در میان ایندو
 تاریخ تناقض هست...

۲۸۸

۳۵۳

کارنامه فیض*

(شرح قصاید عرفی)

بخط نستعلیق قرن یازدهم هجری - ۱۰۷ ورق، $12 \times \frac{1}{4}$ انچ، ۱۳ - ۱۹ سطر۔

مؤلف این شرح محمد شفیع بن شیخ شاه محمد بن شیخ راج الدین عرف
 شیخ راجو سنبھلی زبیری (ص ۱، س ۱۶، ۷) است۔ او این شرح را کہ دران اغلب قصاید عرفی
 شرح داده شدہ در سال ۱۱۱۱ھ / ۱۶۹۹ء آغاز و در سال ۱۱۱۲ھجری / ۱۷۰۰ء بتمام
 رسانید، چنانکہ گفتہ :

"افتتاح این شرح در سال یکہزار و یکصد و یازده سنہ ہجریہ بود و اختتامش
 در سال یکہزار و یکصد و دوازده بوقوع آمد" (ورق ۶، ب، س ۵) ولی از قطعہ تاریخ

* ص ۳، س ۱۔

۱- سپرنگر در فہرست خود نام این شرح را: "نگار نامہ فیض" نوشتہ کہ بنظر صحیح نیست۔

۲- دراصل : و۔

اختتام ۱۱۱۱/۱۶۹۹ء بر میآید۔

سال ختم کتاب میجستم
گفت هاتف ز پرده تقدیر
خود تو اش 'کار فیض' میگوئی
صورتش خود بخود شده تصویر (ص آخر)

شاید همین مصنف در ۱۱۱۸/۱۷۰۶ء 'شهر آشوبی' بمرگ پسر ارشد عالمگیر که در ایران فوت کرده بود گفته (رش: ریو ص ۸۵ ب) بنا برین تا این سال بقید حیات بوده۔

نسخه‌ای ازین شرح در کتابخانه دانشگاه پنجاب لاهور (ذخیره شیرانی، شماره ۴۱۱) نیز موجود است۔

رش: سپرنگر ص ۵۲۹؛ عباسی ۳۵۵۔

آغاز: بعد از تشریح قصیده پسندیده حمد واحد مطلق که حسن مطلعش را "لوکان فیهما..... تا ردیفی است بس موزون و پس از تنقیح غزل مشکل نعت احمد بر حق.....

انجام: گل صحرا [بود]^۱ سرمایه تاج سر فطرت که در نظاره اش رقصان چمن اندر چمن رفته
همیشه زیر سرو التفاتت سایه پروردم^۲ بقطع نخل عمر حاسدان سر^۳ تیشه زن رفته

شرح مثنوی معنوی

۲۸۹

۳۴۶

بخط نستعلیق محمد معظم بتاریخ شوال ۱۱۳۸/۱۷۲۶ء بعهد محمد شاه - ۱۳۲ ورق، ۹ × ۷ انچ، ۱۹ سطر - ناقص الاول - در حدود ۴۵ ورق از اول غائب است -

اسم شارح این شرح که دران معانی ایات مثنوی را اجمالاً بیان نموده اند، درست معین نشد شاید اثر میان عبدالله ملتانی باشد۔ نسخه ای ازین شرح هم در فهرس معروف شناخته نشد۔

۳- دراصل: بر-

۲- دراصل: پرور باد -

۱- دراصل: و -

در آخر این نسخه دو صفحه اول از "راحت المؤمنین" میان عبدالله ملتانی نیز محفوظ است۔

آغاز : باد از زندان حوض باصل خود میرسد۔ همچنان جانمهای ما بمدد آمد و رفت انفاس اندک اندک بسوی اصل خود میرسند تا بدین حد که باستعانت عمل صالح صعود میکنند۔

انجام : بدان ای عزیز این کتاب مستطاب قریب مدت هفت ماه مرتب گشته و تا هنوز نظر ثانی نشده و در عمر باقی معلوم نیست که نظر دوم باشد یا نباشد۔ واللہ اعلم بالصواب۔

خیابان گلستان*

۲۹۰

۳۵۶

(شرح گلستان سعدی)

بخط نستعلیق ۶ ذی الحجہ ۱۲۵۵ هجری / ۱۸۳۰ء، در موضع خیراندپور۔
۶۸ ورق، $\frac{1}{2} \times ۱۰$ انچ، ۱۸ سطر۔

مؤلف این شرح سراج الدین علی خان آرزو (ص ۲، س ۳) متولد ۱۰۹۹ھ / ۱۶۸۸ء یا بقول بعضی ۱۱۰۱ھ / ۱۶۸۹ء و متوفی ۱۱۶۹ھجری / ۱۷۵۵ء است۔ مطابق بیت آخر قطعہ تاریخ کہ مشمول رسالہ است، تاریخ تالیف این اثر ۱۱۱۹ھجری / ۱۷۰۷ء است۔ بیت :

کز "خیابان گلستان" چین "گل نو" آرزو

از می تاریخ تا طبع تو گردد تر دماغ (ص ۲، س ۳)

اگر از اعداد "خیابان گلستان" (۱۲۲۵) اعداد "گل نو" (۱۰۶) کم کنیم، تاریخ مذکور برمیآید۔

این شرح در سال ۱۲۹۳ھ / ۱۸۷۶ء در کانپور (هند) بطبع رسیده -

رش : باڈلین ۷۲۰؛ سپرنگر ص ۵۵ -

آغاز : بسم الله الرحمن الرحيم - خیابان گلستان سخن، حمد چمن پیرائیت که اگر خار است و اگر گل [همه] پرورده ابر رحمت اوست و اگر سرو و شمشاد نهال کرده جویبار عنایت او، مصرع بر جسته سرو سرانگشت شهادت است . . .

انجام : از عالم نامراد و ناهنجار بمعنی کسی که بدعاقت باشد یا کسی که عاقبت نداشته باشد و این کنایه است از عدم حسن عاقبت و عجب فقط -

شرح قصاید عرفی

۲۹۱

۳۵۲

بخط نستعلیق اشرف بیگ خان بتاریخ ۵ ژویه ۱۸۸۲ میلادی - ۲۹ ورق،

۱۲ × ۸ ¼ انچ، ۱۷ سطر - ناقص الاوسط -

مؤلف این شرح سراج الدین علی خان آرزو متوفی ۱۱۶۹ هجری/ ۱۷۵۵ء است که ابیات مشکله قصاید عرفی شیرازی را شرح داده - او نسخه بدل های اصل متن را هم میدهد و بدانست خود اصح ترین متن را شرح داده - مطلع قصیده اول که شرح داده شد :

ای متاع درد در بازار جان انداخته

گوهر هر سود در جیب زیان انداخته

بیت آخر که شرح داده شد :

هزار مرده برو [ی] زمین بود هشدار

اگر تو مرده ندیدی دل زمین مگشای

بعضی جاها 'شرح قصاید عرفی' از منیر لاهوری را نیز تذکر داده -

۱ - از نسخه باڈلین -

آغاز : حمد حمدالک یا واهب العطیات . . . اما بعد این نسخه ایست در بیان حل ایات مغلقه و اشعار مشکله افضل المتأخرین جمال الدین سیدی محمد المتخلص به عرفی شیرازی که آثارش از آفتاب مشهور تر است -

انجام : یعنی تو که امتیاز نداری که مرده از زنده شناسی و هزار مرده بروی زمین است و هیچ یک را مرده نپنداشتی بلکه زنده دانستی - درینصورت دل زمین گشادن و کاختن برای دیدن مرده بی فایده است چرا که ترا چشم تمیز نیست والله اعلم -

شرح قطعه نعمت خان عالی

۲۹۲

۳۵۸

بخط استعلیق شکسته آمیز اوایل قرن بیستم میلادی - ۱۳ ورق، ۹ × ۶ انچ، ۱۵ سطر -

شارح این قطعه که نعمت خان عالی شیرازی، بعد از فتح حیدرآباد در هزل

کامگار خان ساخته بود (ص ۲، س ۶-۱۱ ص ۱، س ۴) میر غلام علی خان بلگرامی (ص ۱، س ۷) متولد ۱۱۱۶ هـ / ۱۷۰۳ م و متوفی ۱۲۰۰ هجریست / ۱۷۸۶ م - او صاحب "تذکره معروف بنام "سرو آزاد" و "خزانه عامره" . . . نیز میباشد -

نسخه‌ای ازین شرح را در فهرس مطبوعه نتوانستم پیدا کنم بنا برین یکی از

نوادر بنظر میرسد -

آغاز : بسم الله الرحمن الرحیم

یارب یارب رهین احسانم کن مشمول عنایت فراوانم کن
عمریست که طبع من ملامت زده است از جوش شکفتگی حساسم کن

انجام : معهدا میدانم که لطف عام بآمرزش خاص مرا مینوازد و زعمرا این جام خمار

بدستی را^۲ رفع میسازد - استغفر الله و اتوب الی التواب الرحیم و لاحول ولا قوه

الا بالله العلی العظیم -

۲ - راصل ها -

۱ - دراصل : رهش -

بهارستان (حاشیة گلستان)*

۲۹۳

۳۵۷

بخط نستعلیق در حدود ۱۲۵۵ هجری/۶۱۸۳۹ - ۳۸ ورق، ۱.۰×۷ انچ، ۱۹ سطر -
 مؤلف این شرح که دران مشکلات مقدمه و هر هشت باب گلستان سعدی توضیح
 داده شده، عبدالغنی بن فیض الله ساکن قصبه سرای میر نورالدین حسین (ص ۱، س ۶۵) است -

نسخه‌ای ازین اثر در فهرس معروف دیده نشد - بنا برین یکی از نوادر است -
 در آخر این نسخه سه صفحه از وصایای عمرو ابن العاص با ترجمه فارسی آن نیز
 درج است -

آغاز : منت خدایرا عزوجل که باغبان لطفش گلستان چرخ نیلوفری را بریاحین و
 ازهار [و] ثوابت و سیارات بیاراست و بوستان آمال ارباب فصاحت و بلاغت را
 به اثمار علم و عمل بارور ساخت
 انجام : یعنی ای نظر کننده در کتاب من، سؤال کن از خدایتعالی رحمت را بر مصنف وی
 و آرزش خواه از برای یار او و در خواه از برای ذات، از نکوئی که میخواهی
 تو آن نکوئی را، و ازین پس طلب کن آرزش را برای کاتب این کتاب -

شرح اشعار و کلمات عربی گلستان

۲۹۴

۳۵۵

بخط نستعلیق در حدود ۱۲۵۵ هجری/۶۱۸۳۹ - ۱۶ ورق، ۱.۰×۷ انچ، ۲۰ سطر -
 اسم مؤلف این شرح که محتوی ترجمه و توضیحات عبارات و آیات عربی گلستان
 سعدی است، معلوم نیست - کتاب در سه قسم منقسم است بقرار زیر:
 اول در شرح آیات الهی - دوم در توضیح احادیث نبوی و اقوال مشائخ و امثال -

* ص ۲، س ۳ -

سوم اشعار و کلمات عربیه - شارح اول آیات و احادیث و اشعار را ترجمه میکند و بعد توضیحات بیشتری بر آن می افزاید - نسخه‌ای ازین قبیل شرح در فهرست ایتھے (شماره ۱۱۸۳) نیز موجود است -

آغاز : بسم الله الرحمن الرحيم - قسم اول در آیات الهی قسم دوم در احادیث نبوی و اقوال مشائخ و امثال و قسم سوم در اشعار عربیه و انه علی من یشاء قدیر بالاجابت خبیر... .

انجام : اگر باشد بدرستی سرا روز قیامت قدر نزد خدای مهربان هر آینه گویم ای صاحب خداوند من گنه‌گار و بد کردارم و تو احسان کننده آمرزگار - بدانکه تحقیق بد کرده‌ام و سی طلبم احسان را -

شرح تحفة الاحرار

۲۹۵

۳۵۳

بخط نستعلیق شکسته آمیز اوایل قرن سیزدهم هجری - ۹۵ ورق، ۱۱ × ۶^۱/_۲ انچ، ۲۵ سطر - ناقص الاول و الاوسط و الآخر - کرم‌خورده -

اسم مؤلف یا شارح این نسخه که شرح خوبی از مثنوی تحفة الاحرار مولانا عبدالرحمن جامی است، معلوم نشد -

رش : فهرست عباسی شماره ۵۸۳ -

آغاز : ... بجامی است علم ثانی بقرینه علم اول بحذف مضاف الیه است ای عیب قاتر سایه پسند، ای آرام و ثبات حاصل آنکه اگر سر جامی در سوره سوره سوره از بخت اندوه‌گین و فسرده -

انجام : جزاء شرط که بیت سابق است - ام الكتاب لوح محفوظ - تین راجع به خادمه است و مضاف الیه خطاب - این خطاب او حرف سقا ف الله آمد یعنی سیراب دارد ترا الله تعالی - این همواره نویسان باشی - روح امین دست... .

تصوف

رساله مناجات خواجہ عبد اللہ انصاری

۲۹۶

۲۹۳

بخط نستعلیق اواخر قرن دوازدهم هجری - ۱۵ ورق، ۸ × ۵ انچ، ۱۱ سطر -

مؤلف این رساله که بنام "مناجات عبدالله انصاری" نیز معروف است، خواجہ عبدالله انصاری متولد ۵۳۹۶ / ۱۰۰۵ء و متوفی ۴۸۱ هجریست / ۱۰۸۸ء - خودش را در شعر "پیر انصار" و در نثر "عبدالله" می نوشت -

در این رساله که مشتمل بر دعاها و اقوال و کلمات حکیمانه در شعر و نثر است از حضرت الهی مناجاتی نموده است بعبارات مسجع و مقفع و به طرز بس دلپذیر و دل انگیز -

رش : ریو ص ۳۵ الف؛ ایتھے ۱۷۷۹، ۲۹۱۰؛ ایوانو ۱۱۵۳ - ۱۱۵۷؛ پیشاور ۱۰۵۶؛

مرکزی ۲۱۹۷، ۲۸۳۸ -

۱ ۲

آغاز : ای ز دردت بیدلان را بوی دربان آمده یاد تو مرعاشقان را مونس جان آمده...
... پیر انصار از شراب عشق تو زد جرعه‌ای همچو مجنون گرد عالم مست و حیران آمده

(مقطع)

انجام : ای درویش در عبادت صبر کن که محنت بسر آید و بچشم عنایت بر آید و بخت ازلی بدر آید و در سعادت بگشاید و آفتاب جمال الهی روی نماید - آمین یا رب العالمین -

۱ - دراصل : و -

نسخه دیگر

۲۹۷

۱۱۰

بخط شکسته قرن یازدهم هجری - ۸ صفحه، $۸ \times ۵ \frac{۲}{۳}$ انچ، ۱۵ - ۱۶ سطر -

آغاز : ای زدرت بیدلان را بوی درمان آمده یاد تو مرعاشقان را سونس جان آمده . .
پیر انصار از شراب شوق خورده جرعه‌ای همچو مجنون گردا عالم مست و حیران آمده
ای کریمی که بخشنده عطائی و ای حکیمی که پوشنده خطائی . . .
انجام : . . . ای درویش در عبادت صبر کنی که محنت بسر آید و تخم عنایت بر آید،
وصال میسر آید و در سعادت بگشاید و اقبال جمال الهی روی نماید - آمین یا
رب العالمین -

۲۹۸

کشف المحجوب*

۳۶۰

بخط نسخ بهاء الدین زکریا ۲ بتاریخ ۶۶۳ هجری / ۶۱۲۶۵ - ۵۷۸ ورق،

$۹ \times ۶ \frac{۱}{۲}$ انچ، ۱۹ سطر -

مؤلف این شاهکار معروف تصوف، دانشمند و عارف شهیر علی بن عثمان بن علی
الجلابی غزنوی ثم الهجویری (ص ۱، س ۶) متوفی بین ۴۸۱ - ۵۰۰/۱۰۸۸ - ۱۱۰۶ ع در
لاهور است - این کتاب مشتملست بر مقدمه (در هفت فصل) و ۳۹ باب است درباره علم و
فقر و تصوف و توبه و جود و سخا و سماع و رقص و غیره -

در تاریخ کتابت این نسخه دست برده شده - بر سر ورق مهر جهانگیر بسال
۱۰۲۷/۱۶۱۸ ع ثبت است - سه مهر شاهجهان و تحریری بتاریخ ۱۰۳۸/۱۶۲۸ ع ثبت
دران سال این نسخه داخل کتابخانه شاهی شده، نیز بر سر ورق موجود است - بر صفحه آخر نیز
مهرها ثبت است که تاریخ یکی از آنها ۱۰۲۰/۱۶۱۱ ع خوانده میشود - عبارتی بتاریخ

۲- در اصل : ذ دریا -

۱- در اصل : گر دو عالم -

* ص ۱، س ۱۰ -

۱۰۳۲/۵۱۶۲۲۶ نیز بر صفحہ آخر مندرج است۔

عین متن این نسخه (بدون مقایسه تقابل با نسخ دیگر) بسعی جناب احمد ربانی، پسر ارشد دکتر مولوی محمد شفیع مرحوم، بسال ۱۹۶۸ میلادی در لاهور چاپ و منتشر شده۔ قبل ازین نیز این اثر جاویدانی در لاهور و ماسکو و تهران و سمرقند بچاپ رسیده بود۔

رش : ریو ۱۳۳۳؛ ایتھے ۱۴۴۳ - ۱۴۴۴؛ باڈلین ۱۲۳۵؛ شیرانی ۲ : ۲۳۰؛ عباسی ۱۱۸؛ میگزین فوریه ۱۹۶۰۔

آغاز : بسم الله الرحمن الرحيم۔ ربنا آتنا من لدنک... الحمد لله الذی کشف لاولیائہ... قال علی بن عثمان بن... کہ طریق استخاره سپردم و اغراضی کہ بنفس باز میگشت از دل ستردم...۔

انجام : و استعانت میخوام از خداوند تعالی تا ظاهر و باطن من از آفات نگاهدارد و وصیت میکنم ترا و خوانندگان این کتاب را... حقوق این کتاب و نویسنده را بدعای حفظ ایمان یاد دارند و بالله التوفیق۔

ء

نسخه دیگر*

۲۹۹

۳۶۳

بخط نسخ اعلیٰ بتاریخ ۱۲ محرم ۱۰۱۶/۵۱۶۰۷-۲۷۸ ورق، ۷ × ۳ ۱/۴ انچ، ۲۱ سطر۔

آغاز : الحمد لله الذی کشف لاولیائہ بواطن ملکوتہ... قال علی بن عثمان ابن علی الجلابی الغزنوی... کہ طریق استخاره سپردم و اغراضی کہ...۔

انجام : استعانت خواهم از خداوند تبارک و تعالیٰ تا ظاهر و باطن مرا از آفات نگاه دارد و وصیت میکنم ترا و خوانندگان این کتاب را تا رعایت حقوق این کتاب نگاه دارند و نویسنده را بدعای حفظ قلم و ایمان یاد دارند و بالله التوفیق۔

نسخه دیگر*

۳۰۰

۳۶۳

بخط نستعلیق سید عنایت ولد سید نور محمد مکتوبه قرن دوازدهم هجری - ۱۷۳ ورق،
 $۱۰\frac{۱}{۴} \times ۵\frac{۱}{۴}$ انچ، ۲۳ سطر -

آغاز : الحمد لله الذی کشف لاولیائه بواطن ملکوتہ... کہ طریق استخاره سپردم و
 اغراضی کہ بنفس باز میگشت از دل ستردم...

انجام : از آنچه رفته است بر من [از] این آفت و استعانت میخوایم از خداوند تعالی تا ظاهر
 و باطن مرا نگاهدارد و وصیت میکنم ترا و خوانندگان این کتاب را... بدعای این
 و بالله التوفیق...

کیمیای سعادت

۳۰۱

۵۹

بخط نسخ ریز قرن یازدهم هجری - ۲۰۲ ورق، $۹\frac{۱}{۲} \times ۵\frac{۱}{۳}$ انچ، ۲۵ سطر -

این اثر معروف از امام محمد بن محمد غزالی^۲ متوفی ۵۰۵/۱۱۱۱ ع است که
 بین سالهای ۴۹۰ - ۵۰۰/۱۰۹۶ - ۱۱۰۶ ع تألیف نموده - این کتاب چهار رکن دارد
 یعنی 'عبادات'، 'معاملات'، 'پیدا کردن عقبات راه دین که آنرا مهملات گویند و منجبات
 نسخه ما فقط رکن اول کتاب است (عبادات) که در آن ده فصل است بقرار زیر:

- ۱ - در اعتقاد ۲ - بطلب علم مشغول شدن ۳ - در طهارت ۴ - در نماز
- ۵ - در زکوٰۃ ۶ - در روزه ۷ - در حج ۸ - قرآن خواندن ۹ - در ذکر و
- تسبیح ۱۰ - در وردها و عبادات -

* ص ۱، س ۸ -

رش : باڈلین ۱۳۲۹؛ برلن ۲۶۲؛ ریو ص ۳۷؛ پیشاور ۹۲۶، ۹۲۷؛ نشریہ ۲ : ۹۲ : ۹۲؛
مرکزی ۱۳۳۳ -

آغاز : بسم الله الرحمن الرحيم، و به نستعين چون از معرفت عنوان مسلمانی فارغ شدی
و خود را بدانستی و حق تعالی را بشناختی و دنیا و آخرت نیز بدانستی، به ارکان
معامله مشغول باید شدن . . .

انجام : تمام شد سخن اندر عنوان مسلمانی و معرفت نفس و معرفت حق سبحانه و تعالی و
معرفت دنیا و معرفت آخرت - والله اعلم بالصواب -

رساله تبرالمسبوك في نصيحة الملوک

۳۰۲

۶۹

بخط نستعلیق، بین سالهای ۱۰۱۲ - ۱۰۱۳ / ۱۶۰۳ - ۱۶۰۵ در لاهور -

۲۲ ۱/۳ صفحه، ۱۸ × ۱۱ انچ، ۵۰ سطر -

این رساله نیز یکی از آثار حجة الاسلام ابو حامد محمد بن محمد معروف به امام
غزالی طوسی متوفی ۵۰۵ هجریست، که برای سلطان محمد بن ملکشاه سلجوقی (۴۹۸ -
۵۱۱ / ۱۰۱۳ - ۱۱۱۷) نوشته شده و مشتمل است بر ده اصل بقرار زیر :

- ۱ - اصول اعتقاد که پنج ایمانست ۲ - پاکی حق سبحانه و تعالی ۳ - قدرت
حق تعالی ۴ - علم وی ۵ - خواست وی ۶ - بینائی و شنوائی وی
۷ - فرمان وی ۸ - افعال و کردار وی ۹ - آخرت ۱۰ - ذکر متابعت
رسول مقبول صلعم -

بیانات فلسفیانه و بحثهای دقیق را با آیات و احادیث، داستانهای قدیم و اقوال
بزرگان و دانشمندان، استناد داده -

این رساله بتصحیح استاد جلال الدین همائی در تهران بچاپ رسیده -

رش : ایتھے ۱۷۹۲؛ کیمبرج ۲۲۰؛ ریو ص ۳۷؛ عباسی : ۷۰؛ شیرانی ۲ : ۲۶۲ -
نشریہ ۱ : ۲۲۵؛ مرکزی ۳۶۳۶ -

آغاز : الحمد لله رب العالمین . . . بدان ای پادشاه اسلام کہ خداوند عزوجل را بر تو
نعمتہای بسیار است و شکر آن بر تو واجب است -

انجام : ہرچہ بمردان رسید از محنت و بلاء زنان رسید و آخر از ایشان کم کسی بکام دل
رسید، شعر :

عاصی شدن بندہ رحمان از زن	بر مرد نہیب و بیم سلطان از زن
دزدی کہ بکف نہادہ است جان از زن	بر یوسف چاہ و بند و زندان از زن
بر مرد رسد بلای دوران ^۱ از زن	آخر ناید وفای چندان ^۲ از زن

لمحرره :

ہرچہ هست اندر^۳ جهان او نیست آخر پایدار
گر کسی کاری کند او هست آخر یادگار

نسخہ دیگر

۳۰۳
۲۹۳

بخط نستعلیق محمد تقی الحسنی بتاریخ ۱۶ جمادی الاول ۱۱۰۰ھ/۱۶۹۳ء -
۹۲ ورق، ۸ × ۵ انچ، ۱۵ سطر -

آغاز : الحمد لله رب العالمین . . . بدان ای پادشاه اسلام کہ حق عز و علا . . .

انجام : بر مرد رسد بلای جان از زن آخر ناید وفای چنان از زن

۱- در اصل : دوہمانی ۲- در اصل : چہنہن - ۳- در اصل : در این -

ترجمہ احیاء العلوم

۳۰۲

۲۷

بخط نسخ جلی - از روی کاغذ و خط وغیرہ کتابت قرن ہشتم ہجری بنظر میرسد -
 ۳۲۲ ورق، ۱۲ × ۹¼ انچ، ۱۹ سطر - ناقص الاول والآخر و خیلی کرمخوردہ
 ولی تاکنون اغلب متن محفوظ است -

اسم مترجم این کتاب کہ اثر معروف امام غزالی (متوفی ۵۰۰ھ/۱۱۱۱ء) را از
 عربی بفارسی ترجمہ نمودہ ابوالمعالی مجدالدین مؤید بن محمد جاجرمی (ص آخر) است کہ
 بعہد مؤید الملک، وزیر ایلتتمش (۶۰۷-۶۳۳ھ/۱۲۱۰-۱۲۳۵ء) در لاهور اقامت داشت -
 در سال ۶۲۰ھ/۱۲۲۳ء بدہلی رفت و آنجا مؤید الملک ازو فرمایش این ترجمہ را کرد -
 بنا برین کار ترجمہ را در سال ۶۲۰ھ یا کمی بعد ازان شروع نمودہ و قبل از ۶۳۳ھ پایان
 رسانید و کتاب را باسم او کرد - (ص آخر) - طبق تذکرہ علمای ہند شخصی بنام جاجرمی بعہد
 جلال الدین خلجی (۶۸۹-۶۹۵ھ/۱۲۹۰-۱۲۹۵ء) نیز بودہ کہ مترجم احیاء نیست -

از چہار جزو ترجمہ احیاء العلوم تا کنون سہ جزو کشف شدہ است - جزو اول
 کہ ترجمہ قسمت اعظم ربع اول احیاء (عبادات) است در کتابخانہ موزہ بریتانیہ (OF ۸۱۹۳)
 محفوظ است - جزو دوم مکتوبہ ۵۷۹۷ھ/۱۳۹۵ء کہ ترجمہ ربع سوم احیاء (مہلکات) است
 در کتابخانہ دانشگاہ پنجاب لاهور (ذخیرہ شیرانی شماره ۱۵۳۷/۳۵۸۷) محفوظ است کہ
 ترجمہ ص ۹ تا ۱۱۷ از نسخہ احیاء طبع مصر است - جزو سوم نسخہ حاضر است کہ ترجمہ
 ربع چہارم احیاء (منجیات) و (ترجمہ ج ۳، ص ۳۷۸ تا آخر کتاب، طبع مصر) است -

ذکر این ترجمہ در اوراد شیخ بہاءالدین زکریا ملتانی متوفی ۶۶۶ھ/۱۲۶۷ء

نیز آمدہ -

رش : اورینٹل کالج میگزین (ضمیمہ)، فروری، مئی ۱۹۵۳ و ۱۹۵۴ء؛ نشریہ ۲ : ۲۷۲؛

شیرانی ۲ : ۲۰۷ -

آغاز : . . . جلس آنک بامن مجالست گزیند و مونس آنکه [بدل بامن موانست] گیرد و یار آنک با من مصاحبت کند و اختیار کننده آنک مرا اختیار نماید -

انجام : . . . مؤید [بن] محمد جاجرسی که مترجم این کتابست . . . که مواد رشد و توفیق ارزانی داشت و امداد . . . گردانید تا این ضعیف ترجمه این کتاب را که حامل اسرار طریقت و انوار حقیقت است، باتمام و اکمال رسانید و این حقایق [و لطایف] از پرده عربیت بیرون آورد و بر افهام خواص و عوام [رفع] اشکالات و ازاله شبهاتی کرد [و همت خود را بشرح؟] معانی و الفاظ [مغلق بقدر] وسع خود مصروف داشت و از حضرت ذوالجلال بتضرع و اسهال می خواهد که میامن و برکات آنرا موجب ثبات سلطنت و مقتضی مزید مملکت سلطان السلاطین شمس الدنیا والدین^۱ گرداند و مثو[بات] بایام دولت صاحبی مؤید الملکی^۲ رساند و التماس از [سالکان] طریقت و طالبان حقیقت [آن] کی^۳ چون [از فواید] و عواید آن نصیب گیرند از دعا دولت باو . . . خراجی دهند از یاری سبحانه و تعالی ارتفاع . . .

وجودیه*

یا

رساله در بیان رگها

۳۰۵

۱۱

بخط نستعلیق ریز قرن سیزدهم هجری - ۶ ورق، ۷ × ۴ انج، ۱۳ سطر -

مؤلف این رساله در تصوف، عارف شهیر خواجه معین الدین حسن سجزی چشنی (ص ۱، س ۱) متولد ۵۳۷/۱۱۴۲ ع و متوفی ۶۳۳ هجری/۱۲۳۵ ع است. درین رساله مسایل روحانی و منازل سلوک را توسط تالیفات رگها بیان نموده و بعد از آن نود و نه نام باریتعالی را هم اسم برده -

۱- اشاره به سلطان شمس الدین ایلتمش است -

۲- یعنی مؤید الملک که وزیر ایلتمش بوده - ۳- یعنی 'که' -

* ص ۱، س ۱ -

دو نسخه ازین رساله در کتابخانه دانشگاه پنجاب، لاهور (ذخیره شیرانی) شماره

۱۲۳۹ و ۵۷۵ نیز موجود است۔

۸ ۵

رش : ریو ص ۹۷۳ ب (ذکرش) ؛ ایوانو ۱۳۳۷ ؛ ایوانو (کرزن) ۳۶۰ ؛ شیرانی

۵

۳

۲ : ۲۶۳ -

آغاز : رساله حضرت خواجه معین الدین حسن سجزی... در بیان رگها که در وجود آدمی اذد۔ اول سکھمنا بعدہ انکلا و نپکلا...

انجام : این نود و نہ نام بیک نام' محو شود۔ یک نام آن الف بود و در کشیدن هو... و هو مقام خود میم ساخت و از میم نون شد۔

مرصاد العباد الی المبدء و المعاد

۳۰۶

۲۷۸

بخط نسخ قدیم و کوفی مایل قرن یازدهم هجری۔ ۲۳۰ ورق ، $۱۰ \frac{۱}{۴} \times ۶$ انچ،

۱۸ - ۲۳ سطر - ورق شماره ۱ و ۲۱۱ - ۲۳۰ بر کاغذ جدید تری ، شاید قرن

یازدهم هجری -

مؤلف این کتاب تصوف شیخ نجم الدین دایه ابوبکر عبدالله بن محمد بن شاهاور الاسدی الرازی (۲۳۸ ب، س ۲) متوفی ۶۵۳ هجری/۱۲۵۶ء است۔ او تألیف این کتاب را که مشتمل بر پنج باب بشرح زیر است، در ماه رجب سنه ۶۲۰ هجری/۱۲۲۳ء در بلده سیواس با تمام رسانیده (۲۳۸ ب، س ۳) -

باب اول درباره سبب تألیف وغیره ، در ۳ فصل -

دوم در بیان مبدء موجودات ، در ۵ فصل -

سوم در بیان معاش خلق در ۲ فصل -

۱ - دراصل : تمام -

چهارم در بیان معاد نفوس، در ۴ فصل - پنجم در بیان سلوک طوایف مختلف،
در ۸ فصل - این رساله بسال ۱۳۰۱ هـ ق در تهران بچاپ رسیده -

رش : ریو ص ۳۸ ب؛ ایتھے ۱۸۰۴؛ باڈلین ۱۲۴۸؛ شیرانی ۲ : ۲۴۹؛ پیشاور ۹۹۶؛
ادبیات ۴۲۲؛ حقوق ۱۹۱؛ بانکی پور ۱۶ : ۹؛ مرکزی ۲۰۴، ۲۳۹۹ -

آغاز : حمد بیحد و ثنای بیحد مر پادشاهی را کہ وجود هر موجود نتیجہ جود اوست...

انجام : یا رب تو مر این سایہ یزدانی را بگذار بدین جان جہانبانی را
اندر کنف عاطفت خویش بدار این حامی بیضہ مسلمانی را

المعتمد فی المعتقد*

۳۰۷
۲۶

بخط نستعلیق بتاریخ چهارشنبه ۱۶ شهر ذیقعد ۱۰۷۱ هـ / ۱۶۶۱ -
۱۹۲ ورق، ۱۰ × ۷ انج، ۱۷ سطر -

مؤلف این اثر ابو عبید اللہ فضل اللہ ابن الامام ابوسعید الحسن بن الحسین بن
یوسف توران پستی (ص ۱، س آخر) میباشد کہ در زمان سلغر سلطان اتابک ابوبکر سعد زنگی
(۶۲۳ - ۶۵۸ هـ / ۱۲۲۶ - ۱۲۶۰ ع) میزیسته است و کتاب را بنام او معنون ساخته -
(ورق ۳، س ۵) بنا برین معاصر سعدی شیرازی بوده - کتاب مذکور محتوی مطالب ایمانی
و مسایل فقہی است و مشتمل است بر سه باب بقرار زیر -

باب اول در ایمان بخدای عز و جل، باب دوم در ایمان بفرشتگان و کتابها و
پیغمبران و باب سوم در مسایل اعتقادی دیگر کہ طالبان حق را احتیاج بدان افتد -

نسخہای ازین کتاب مکتوبہ ۵۹۱۷ / ۱۵۱۱ ع در دانشدہ پنجاب لاهور (ذخیرہ
شیرانی شماره ۱۶۲۹ / ۴۶۷۹) نیز موجود است -

* ۱۳، س ۱۳ -

رش : باڈین ۱۷۶۵؛ شیرانی ۲ : ۲۵۲؛ عباسی ۷۲ -

آغاز : الحمد لله رب العالمين قال مولانا الصدر الاعظم الامام المعظم . . . ابو عبید الله فضل الله ابن الامام السعيد المرحوم المغفور تاج الدين ابو سعيد الحسن بن الحسين بن يوسف التوراپشتی . . .

انجام : و در حشر از سایه لوای خواجہ اصطفاء سرور اصفیاء خاتم انبیاء مقدم محل کرامت و صاحب حوض و شفاعت . . . محمد مصطفی صلی الله علیه و آله وسلم دور مگردان انک انت الرحیم المنان -

مقصد اقصی*

۳۰۸

۲۸۹

بخط نستعلیق شکسته آمیز بتاریخ ۱۱ شعبان ۱۰۷۵ / ۱۶۶۵ - ۲۵ ورق،
 $۲ \times \frac{۳}{۳} = ۲$ انج، ۱۷ سطر -

مؤلف این رساله تصوف شیخ عزیز بن محمد النسفی (ص ۱، س ۲) متوفی ۸۶۶۱ / ۱۲۶۲ ع

است . این رساله مشتمل بر هشت فصل و هشت باب است بقرار زیر :

فصول : ۱- در بیان رونده کیست و راه چیست، منزل چند است و مقصد کدامست -
 ۲- شریعت و طریقت و حقیقت چیست ۳- انسان کامل ۴- در آزادی انسان کامل ۵- صحبت ۶- ترک اعتقاد اهل استدلال، استدلال اهل کشف، استدلال اهل وحدت ۷- سلوک اهل تصوف ۸- در بیان نصیحت -

ابواب : ۱- در سخن اهل تصوف، در معرفت ذات ۲- در صفت خدای ۳- در معرفت خدای ۴- در معرفت افعال اهل حکمت ۵- در معرفت ولایت و نبوت ۶- در اعتقاد اهل تقلید ۷- در معرفت انسان ظاهر و باطن ۸- در بیان چهار دریا (ذات خدا، روح اضافی و ملکوت وغیره)، مبدء و معاد انسان -

این رساله اخیراً در تهران بچاپ رسیده۔

رش : ریو ص ۸۳۳؛ باڈلین ۱۲۵۰؛ حقوق ص ۲۰۴؛ ادبیات ۳۳۸؛ مجلس ۲ : ۴۰۴،
مرکزی ۲۳۶۴ / ۱۲ -

آغاز : الحمد لله رب العالمین... اما بعد چنین گوید اضعف الضعفاء و خادم الفقراء عزیز
بن محمد النسفی^۱ که جماعت درویشان کثرهم الله ازین بیچاره
درخواست کردند که می باید که در معرفت ذات... .

انجام : و گرفتاری دنیا و آخرت در لقمه حرام و صحبت بدان است و امید آن باشد که آزار
از وی بکسی نرسد بقدر آنکه می تواند راحت رساند۔ اینست کمال آدمی و درین است
خلاصی آدمی۔ سخن کوتاه شد والله اعلم بالصواب۔

۳۰۹

۵۸

رساله ینبوع الحیوة لهرمس الهمراسه*

بخط شکسته ریز قرن یازدهم هجری - ۲۳ صفحه، ۹ × ۶ ¼ انچ، ۲۸ سطر -
ناقص الاخر۔

مترجم این رساله که ترجمه ایست از عربی بفارسی، بابا افضل الدین محمد کشانی
(ص ۱، س ۱) متوفی ۵۷۰۷ / ۱۳۰۷ است۔ این رساله مشتمل بر سیزده فصل در باب
معایب و نصیحت نفس وغیره است که از انجمله فقط ۱۱ ¼ فصل درین نسخه موجود است۔
۱ ¼ فصل از آخر افتاده است۔ چون درین رساله سخنان حضرت ادریس علیه السلام مشروح است،
این را ترجمه "سیزده فصل ادریس" نیز می نامند۔
این رساله اخیراً در تهران بچاپ رسیده۔

رش : ایتھی ۱۳/۱۹۲۱؛ حقوق ۲۲۶؛ مرکزی ۲۵۶۲ -

* ص ۱، س ۱ -

۱- درینجا کاتب نسخه کلمات "رحمت الله علیه" را اضافه کرده که اشتباه بنظر میرسد۔

آغاز : بسم الله الرحمن الرحيم . . . ترجمه فصل اول از جمله سیزده فصل از سخنان هرمس الپهرامسه و هو ادریس النبی علیه الصلوٰۃ والسلام، بنام ینبوع الحیوة، در معاتب و نصیحة نفس -

انجام : چون بیدار شوی از هرچہ دران خواب باتو حاضر آید . . . جدا شوی جدا گشتنی کلی و باز به احوال بیداری آئی کہ ما آن بیداری را خواب اول خوانده ایم و آن احوال را درست تر . . .

نزهة الارواح

۳۱۰

۳۰

بخط نستعلیق محمد افضل ولد میر محمد هادی بتاریخ ۲۳ رمضان [.] -
کتابت قرن یازدهم هجری بنظر میرسد - ۱۰۱ ورق، ۱۰ × ۵ ¼ انچ، ۱۳ سطر -

مؤلف این اثر میر فخر السادات رکن الدین "حسین بن عالم ابوالحسن الحسینی"، (ورق ۹۹ ب) متولد ۶۷۱/۵۶۲ در غزنی و متوفی ۷۲۷ هجری/۱۳۲۷ یا کمی بعد از آن در هرات میباشد - مثنوی "زاد المسافرین" نیز ازوست - موضوع کتاب تصوف است و مؤلف آن بعد از حمد و ثناء و نعت و منقبت منظوم ۲۸ فصل در سبده سلوک، معرفت سلوک، مقامات سلوک، تجرید سالک، طریقت و حقیقت و غیره نگاشته است -

تاریخ تصنیف این کتاب ۷۱۱/۵۱۱ است چنانکه نوشته "در شهر سنه احدی عشر و سبعمایه . . . موشح ساخت" (ورق ۱۰۰ الف)

این نسخه بفرمایش نواب صاحب مهربان؟ نواب بسالت خان جیو کتابت شده - این رساله در هند بچاپ رسیده و چندین کس بشرح آن نیز پرداخته اند - و شرحی که عبدالواحد بلگرامی در سال ۹۸۵ ه نوشته نسبت به شروح دیگر بیشتر معروف است - در حاشیه چند صفحه اول این نسخه، دو فصل از رساله حسنیه^۱ نیز بخط شکسته نقل شده -

رش : ریو ص ۶۰۸، ۴۰؛ ایتھے ۱۸۲۱ - ۱۸۲۸؛ باڈلین ۱۲۵۵، ۱۲۵۶؛ سپرنگر
۴۳۱؛ عباسی ۱۱۰؛ شیرانی ۲ : ۲۶۰؛ ڈھا کا ۲۸۳؛ بانکی پور ۱۶ : ۱۵ - ۱۷ -

آغاز : بتوفیقش چو روشن دیدم آواز سخن را ہم بنامش کردم آغاز
بگو ای مرغ زیرک حمد مولى کہ هست او را سپاس و منت اولی

انجام : از حال ایشان خبر میدهد - محفوظ [و] مصون^۱ باشد انشا الله، تمت الكتاب بعون
الله الملك الوهاب والسلام -

طوطی نامہ

۳۱۱
۲۵۷

بخط نستعلیق قبل از ۱۰۳۴ ہجری/۱۶۲۴ء - ۲۰۱ ورق، $\frac{1}{4} \times ۸ \times ۵$ انچ، ۱۷ سطر -
کمی ناقص الاخر -

مؤلف این تالیف معروف کہ دران مسایل عرفانی و فلسفیانہ با حکایات و امثلہ
بیان شدہ، دانشمند شہیر ضیاء الدین نخشبی متوفی ۵۷۵۱ / ۱۳۵۰ء است . بر ورق ۵۶ و
۵۹ مہری بتاریخ ۱۰۳۴ / ۱۶۲۴ء ثبت است - ورقہای کہ شمارہ اش ۹۸ است، خطش
از سایر اوراق مختلف و عیناً شبیہ بہ خط قرن نہم ہجری است - ترتیب اوراق این نسخہ
درست نیست و بعضی جاہا پس و پیش است - تاریخ تصنیف این کتاب ۷۳۰ ہجری /
۱۳۲۹ء است و آنرا در پاک و ہند چندین بار بچاپ سنکی طبع و منتشر ساختہ اند -

رش : ریو ص ۷۵۳؛ ایتھے ۷۴۳ تا ۷۵۳؛ باڈلین ۴۴۴ تا ۴۴۸؛ عباسی ۷۰؛ بانکی پور
۸ : ۱۷۲؛ مرکزی ۱/۲۴۴۷ -

آغاز : مناجات بحضرت رازق النعاب فی عشد کہ رزاق وحوش و طیور نعم عمیم اوست و
خلاق ظلمت و نور حکم رحیم او -

۱- در اصل : مضمون -

انجام : . . . وجامه صوف بپوشید و در صومعه درون رفت و بطاعت و عبادت مشغول شد۔
بعد هیچ وقت ذکر زنی نکرد و عورتی بزبان نبرد و باقی عمر مردانه گذرانید۔
حق تعالی همه را توفیق آن دهد که مردانه وار. . .

چهل مجلس

۳۱۲
۲۸

بخط نستعلیق ناشیانه اوایل قرن دوازدهم هجری - ۹۰ ورق، ۹ × $\frac{۱}{۲}$ انچ،
۲۰ - ۲۳ سطر - ناقص الاخر -

مرتب این رساله که مشتمل بر افادات شیخ رکن الدین علاءالدوله سمنانی متوفی
۷۳۶ هجری / ۱۳۳۵ است، حضرت جلال الدین امیر اقبال بن سابق سجستانی (مخدوم
جهانیان جهانگشت) متوفی ۷۸۵ هجری / ۱۳۸۳ که مجالس سرشد خود را بین سالهای
۷۲۳ - ۷۳۶ / ۱۳۲۳ - ۱۳۳۵ تدوین نموده - موضوعات مجالس بقرار زیر است : المجلس
اول فی فضیلة التسمیه ۲ - فی الایمان ۳ - زکوة ۴ - قیام اللیل و غرض البصر ۵ - حساب
یوم القیاست ۶ - شکر و ذکر ۷ - کبر و غیبت ۸ - حج ۹ - عدل ۱۰ - عذاب القبر ۱۱ -
جمعه ۱۲ - فقر و جهاد ۱۳ - شهر محرم و صوم ۱۴ - یوم عاشوره و ذکر شهادت حسین
۱۵ - صفر ۱۶ - عرس نبی ۱۷ - شهر رجب ۱۸ - استفتاح و قصه حضرت عیسیٰ ۱۹ - معراج
۲۰ - شهر النبى ۲۱ - لیلة البراة ۲۲ - شهر رمضان ۲۳ - لیلة القدر ۲۴ - رویت ۲۵ - ذی الحجہ
۲۶ - رویت و غیره ۲۷ - معرفت ۲۸ - یوم النحر ۲۹ - یوم الفطر ۳۰ - زهاب الوقت ۳۱ - تهلیل
۳۲ - شهادت ۳۳ - استغفار ۳۴ - تسبیح ۳۵ - صلوة النبى ۳۶ - دعاء عاشوره ۳۷ - نکاح ۳۸ -
سخاوت ۳۹ - ایثار ۴۰ - مذمت بخل -

درین نسخه فقط ۳۷ مجلس محفوظ است و این رساله غیر از آنست که زیر

شماره ۳۱۳ معرفی شده -

رش : باذین ۱۳۳۶ -

آغاز : رب يسر بسم الله الرحمن الرحيم و تم بالخير... المجلس الاول في فضيلة التسميه -
المجلس الثاني في الايمان -

انجام : چون در آموختن سياق طريق راست کردن باطل شاغل حق باشد آموختن بزه است و
اجر آن لازم آمده - نيست في جواهر الفتاوى و في العلوم ما يو الديو الاجر ان
لصاحب العلم و لغيره... والعدوان -

ملفوظات حضرت ركن الدين علاء الدوله سمناني* ۳۱۳
۳۰

بخط نستعلیق قرن ۱۷ میلادی - ۱۳۴ ورق ، ۸-۵ × ۵ انچ ، ۱۵ سطر -

مرتب و بدون این ملفوظات یکی از مریدان حضرت رکن الدین علاء الدوله سمنانی
متوفی ۵۷۳۶ / ۱۳۳۵ء ، بنام حضرت جلال الدین سجستانی (ص، س، ۶) متوفی ۵۷۸۵ /
۱۳۸۳ء است که بعرف 'مخدوم جهانیان جهانگشت' نیز معروف است - تاریخ مجلس اول
را ۵۷۲۴ / ۱۳۲۳ء داده (ص، ۲، س آخر) و در آخر نسخه نوشته که بین عیدین این ملفوظات
را جمع آوری نموده - بنا برین تاریخ تدوین این ملفوظات بین ۵۷۲۴ - ۵۷۲۵ / ۱۳۲۳ء -
۱۳۲۴ء بنظر میرسد - ولی اگر هم احتیاط بورزیم بین سالهای ۵۷۲۴ - ۵۷۳۶ / ۱۳۲۳ء -
۱۳۳۵ء مرتب شده - نام رساله در صفحه ۱، س ۸ آمده

کتاب مشتمل بر چهل مجلس است و موضوع بعضی از آنها بقرار زیر است -
مجلس اول : تلاوت قرآن ۲ - اقسام مردم ۳ - در باب بیزار نبودن ۴ - معنی
کلمه لا اله الا الله ۵ - معانی آیه "هو الذی خلق لکم ما فی الارض جمیعاً" ۶ - در برستی
صفات حق ۷ - معانی آیه "هو الذی خلق لکم ما فی الارض جمیعاً و آیات دیگر ۸ - معانی
بیت عربی ۹ - کشف و کتمان معانی مختلف ۱۰ - در کشف بعضی معانی ۱۱ - درباره
دنیا ۱۲ - درباره مخلوقات ۱۳ - درباره مریدان و غیره -

* (متوفی ۵۷۳۶ هـ) -

این عناوین مجالس را ما از مطالب رساله معین کردیم و الا در رساله بدون عناوین بیان شده - این رساله غیر از آنست که زیر شماره ۳۱۲ شناسنده شده (رش باڈلین ۱۴۴۶) -

رش : پیشاور ۱۰۳۱ کہ درانجا اسمی از مؤلف برده نشده -

آغاز : الحمد لله رب العالمين والعاقبة للمتقين... اما بعد بدان ای طالب حق مبین و مسالک صراط المستقیم کہ این نسخه را تالیف کرد برادر دینی... جلال الملة والدين امير اقبال ابن سابق سجستانی -

انجام : و بر رأی نور عرض داشته آید و آنچه بخط مبارک او نیز دیده شود از فواید جدید غیر از رسایل ترتیب کرده آید انشا الله تعالی... الهی گر برانی ور بخوانی تو دانی بنده بی اختیارم والسلام -

رساله فصل الخطاب

۳۱۲
۳۲

بخط نستعلیق بتاریخ ۹ رجب ۱۲۵۳/۵۱۸۳۷-۶ صفحہ، ۱/۶ × ۵ انچ، ۱۳ سطر -

مؤلف این رساله خواجه محمد پارسا (ص ۱، س ۱) متوفی ۲۴ ذی الحج ۸۲۲ هجری/ ۱۴۴۰ است - ایشان خلیفہ خواجه بہاؤالدین نقشبند بودند در بخارا و وفات ایشان بعد از ادای فریضہ حج بیت اللہ، در مدینہ منورہ اتفاق افتاد - نسخہ حاضر فقط یک فصلی است از رسالہ کامل کہ دران علاوہ بر محبت حقیقی، احوال دوازده امام اسلام نیز بیان شده - در اصل این رساله مجموعہ اقتباسات از رسائل صوفیانہ مختلف است -

رش : ریو ص ۸۶۳ ب؛ ایتھے ۱۸۵۵؛ ایوانو ۱۲۱۸؛ مرکزی ۲۴۱۰ -

آغاز : از فصل الخطاب تالیف خواجه محمد پارسا علیہ الرحمہ والمآب - محبت ثمرہ معرفت است -

انجام : و ہر کرا دوستی وی تمام بود ہمہ در وی موجود بود - بعضی از بن باشہ [کہ] دوستی آن بمقدار بود -

بخط نستعلیق بتاریخ ۵۹۰۰/۱۰۴۸ - ۹۴ ورق، $۹\frac{۱}{۲} \times ۶\frac{۱}{۲}$ انچ، ۱۵ سطر -
ناقص الاول -

مؤلف این اثر محی الدین طوسی^۱ (ص ۱، س ۹) متوفی ۵۸۳۰/۱۴۲۷ است -
او مطالب این کتاب را از احیاء العلوم و کیمیای سعادت که آثار معروف جدّ امجد او
حجة الاسلام امام غزالی^۲ (متوفی ۵۰۰/۱۱۱۱) میباشد، اخذ نموده و در کتاب خود
گنجانیده است - کتاب در ده مجلس است بقرار زیر :

مجلس اول :	در عشق و محبت	دوم :	در بکا و ریاضت
سوم :	در رحمت حق و شفاعت	چهارم :	در سکر موت و تشدد قبر
پنجم :	در حقوق مسلمانان بر مسلمانان		
ششم :	در حقوق همسایه و قرابت و والده و ازواج		
هفتم :	در فضیلت جمعه و قرأت صلوة	هشتم :	در آسب حلال و فضیلت کسبان
نهم :	در بیان عدل و احسان	دهم :	در بیان ثواب سخاوت و صدقه -

رش : ریو ص ۱۰۷۸؛ ایتحه ۲۰۶۷؛ آصفیه ۱ : ۱۶۲ - ۲۶۶ -

آغاز : ... علیه وسلم که سید انبیاء و مرسلانست و سرور سرورانست و رهنمای مؤمنانست و
پشت پناه عاصیان است خصوصاً بر صدیق که صدیقانست ... اما بعد چنین

گوید فقیر حقیر عاصی محی الدین طوسی که از برای برادران و محبان این ده مجلس
سخن نوشتم از مصنفات جدّ خود سلطان المشائخ ... حجة الاسلام امام محمد ابن محمد
غزالی الطوسی قدس الله العزیز از احیاء و کیمیاء و غیره ما نا بخوانند و در عمل آرند ...

* (ص ۱ س ۱۴) -
۱ - طبق آصفیه : جلوسی -

چون بیشتر این کتاب ذکر عاشقان و صادقانست، بیت :
نام این کردیم کنزالعاشقین زانکه عاشق را بود رشدی ازین

انجام : . . . جواب آمد که ای اسمعیل و ای پسندیده جلیل و ای نور دیده خلیل مراد تو
بر آوردیم و گناهگاران را در کار تو کردیم :

چون شدی از جان و دل قربان ما سر نه پیچیدی تو از فرمان ما
شد دعاهاى تو در دم مستجاب عاصیان را از تو باشد فتح باب

محبت نامه؟

۳۱۶

۱۲

بخط نستعلیق قرن دوازدهم هجری - ۱۰ ورق ، ۷ × ۳ $\frac{۱}{۳}$ انچ ، ۱۲ - ۱۵ سطر -

مؤلف این رساله شاید شیخ یارعلی است که تا ۵۸۳۵/۱۳۳۱ء بقید حیات بوده - شاید
این 'محبت نامه' ضمیمه آن شرحی باشد که او بر لمعلت عراقی نوشته (نشریه ۲ : ۲۷۸) -
احتمال دیگر آنست که این 'محبت نامه' ملفوظات شیخ مقبول الحضرت یدالله است که
شاگرد و خلیفه و پسر زاده شیخ بنده نواز گیسو دراز متوفی ۵۸۲۵/۱۳۲۲ء بوده -
این ملفوظات را ایشان در مجالس خود، در ماه رجب تا شوال ۸۳۳ هجری / ۱۳۳۹ء
میفرمودند و شاگرد شان بنام محمود فضل الله حسینی بعنوان 'محبت نامه' جمع آوری
نموده - محمود فضل الله شرح دیوان خاقانی را نیز بعنوان 'محبت نامه' تألیف نمود
(ایتھے ۱۸۶۹ - ۱۱) ولی آن کتاب دیگر است -

در آخر این رساله عبدالله شطاری هفت سخن تصوف را اضافه نموده و بقول خود
این رساله را بتکمیل رسانیده -

رش : نشریه ۲ : ۲۷۸ -

آغاز : قال النبي صلى الله عليه وسلم الشريعة اقوالى والطريقة افعالى والحقيقة احوالى ،
المعرفة بدانکه محبت را چهار مقام است - . . . شریعت، طریقت، حقیقت، معرفت

انجام : آنکه بمسجد درآیم و مقام ابراهیم را میان دو ابرو نهم و بهشت را ابن
هفت سخن را فقیر الحقیر ذره بيمقدار عبدالله شطاری نوشته

ملفوظات خواجه احرار

۳۱۷
۱۰

بخط نسخ که از قراین کتابت قرن یازدهم هجری بنظر میرسد - ورق ۲۷۷ ،
۷ × ۵ انج، سطر ۱۰ -

این کتاب که بعضی ها این را "مناقب خواجه احرار، نامیده اند مجموعه ای از
ملفوظات نصیرالدین عبیدالله بن محمود غجدوانی است که در سال ۵۸۰۶ / ۱۱۸۰۳ م
متولد شد و در سال ۵۸۹۵ / ۱۱۹۰ م وفات یافته است (ورق ۲۳۴ ب) - کسی از مریدانش
ملفوظات را ضبط و تنظیم نموده بیادگار گذاشته است - موضوع ملفوظات علم و عرفان و احوال
و کرامات مشائخ کرام است - اطلاعات سودمندی درباب سعدی شیرازی و بزرگان دیگر
درین نسخه محفوظ است - نسخه ای ازین کتاب بنام "مناقب خواجه احرار" در فهرست
ایوانو نیز شناسنده شده -

رشن : ایوانو ۱۲۳۵ -

آغاز : الحمد لولیه والصلوة علی نبیه - حضرت ایشان قدس الله روح العزیز می فرمودند از
احادیث نوادر . . .

انجام : خود را تمام خلاص ساختم - هر چند کردند که در من تصرف کنند، نتوانستند -

شبستان نکات و گلستان لغات*

بخط نستعلیق، بین سالهای ۱۰۱۲ - ۱۰۱۳ / ۱۶۰۳ - ۱۶۰۵ء در لاهور -
۱۸ صفحه، ۱۸ × ۱۱ انچ، ۵۱ سطر -

مؤلف این کتاب یحییٰ ابن سبک فتاحی نیشاپوری (ص ۱۸، س ۳۸) متوفی
۸۵۲ هجری / ۱۴۴۸ء است که قصه "حسن و دل" نیز ازوست -

او این کتاب را که مشتمل بر مقدمه و ۸ باب و خاتمه است، در سال ۵۸۳۳ /
۱۴۳۹ء تألیف نموده و تاریخ اتمام را از کلمات "زیباشبستانی" جسته - (ص ۱۸، س ۴۳) -
ابواب این کتاب بدین قرار است :

۱ - اسلام و ایمان ۲ - ذکر ملوک و عدل و سیاست آنها ۳ - علم،
تعظیم العلوم و تفضیل الفضائل ۴ - درباب مشائخ ۵ - حواس خمسہ و
اخلاق ۶ - درحروف ۷ - لذایذ و شهوات^۲ ۸ - فواید متفرقه -

مؤلف در ابواب و فصول این کتاب، اول مطالبی درباره صوم، صلوة، حج، زکوٰۃ
و غیره بیان نموده و بعد درباب مسایل دقیق تصوف و عرفان سخن رانده و اظهار نظر کرده -
این کتاب را باسم "شبستان خیال" نیز یاد میکنند -

این رساله در سال ۱۲۹۳ هـ در هند بچاپ رسید و شرح ابن اثر نیز که شامل متن
میشد در چاپخانه نولکشور (هند) بچاپ رسیده -

رث : ریو ۱۳۷۲ : ایتن ۲۰۳۷ : باذلین ۱۳۴۳ : پیشاور ۱۷۹۱، ۱۸۵۳ : بانکی پور ۹ : ۱۲۸ -
آغاز : حمد خدایرا ده چشمه بیم حمدش دریائست در حمد^۳ کمال کرم و دایره بیم
نعمتش ستره ایست در نعت نوال قدم ...

* ص ۳، س ۸ -

۳ - در اصل : حد -

۲ - در اصل : شبہات -

۱ - در اصل : ریاست -

انجام : . . . بنده افتتاحی اگرچه در افتتاح این نسخه کلفت و تفرقه بسیار کشید . . .
 شبستانی چنان زیباست نزد هر سخن دانی
 که تاریخ تمام او بود "زیبا شبستانی" . . .

سناجات - الهی دران دم که خاتمه شبستان حیات ما . . . به صبح وفات رسد و نم
 حسرت بدیده ما جلوه دهد، شین شربت شهادت ایمان از لب بای بیان و سین سیمای سعادت
 جاودان از تالی تن عریان و الف الفت احسان از نون نفس بی سر و سامان ما دور باد -

اگرچه شبستان دیوان ما نماید سر شین از شین شر
 شب ظلمت از روی او دور ساز ستان آنگهش از قبول نظر

انیس الطالبین و عدة السالکین

۳۱۹

۲۳

معروف به

مقامات خواجه بهاءالدین نقشبند

بخط نستعلیق امیر، محمد بن امیر محمود الکاتب سمرقندی بتاریخ جمادی الثانی
 ۵۹۵۶ / ۶۱۵۳۹ - ۱۶۶ ورق ۹ × ۳ ۱/۲ انج، ۱۵ سطر -

مؤلف این کتاب صلاح بن مبارک بخاری (ورق ۳ الف ۳ آخر است نه احوال و
 تعلیمات و درامات و ملفوظات خواجه بهاءالدین نقشبند (۲۱۸ - ۹۱۱ / ۱۳۲۸ - ۱۳۱۹ - ۶۱۳۸۹
 یا بتول ایتھے ۲۱۸ - ۹۱۱ - ۱۳۱۸ / ۶۱۳۸۹) را جمع آوری نموده - بنا به نجات "فی التاریخ
 شهر شوال سنه ست و سبعین و ثمانماید" در آخر نسخه مشرجه است - و تألیف
 این کتاب را در سال ۵۸۷۶ / ۶۱۳۷۱ پایان رسانیده - مصنف در سال ۵۸۷۶ / ۶۱۳۷۱
 علاءالدین عطار (متوفی ۵۸۰۲) ملاقات نموده و بتقریبش او این اثر را بجمع آورنده - بنا به
 نجات "مری فی الفضل" مقبول قلوب العلماء و العرفاء المختص بواجب الملک المستعان
 نظام الملک فی التاریخ . . ." (ورق آخر) کتاب را بنام امیر قوام الدین نظام الملک
 که طبق بابر نامه در ۵۸۷۵ / ۶۱۳۷۰ وزیر سلطان میرزا بونده معنون ساخت - این نمان

نظام الملک است کہ برایش "آثار الورزاء و روضة الجنات" نوشته شد۔ نسخہ بانکی پور کہ در سال ۵۸۵۶ / ۱۴۵۲ء کتابت شدہ میرساند کہ تالیف ابن اثر خیلی قبل از ۵۸۵۶ / ۱۴۵۲ء شروع شدہ بود و نیز اینکہ نسخہ حاضر کاملتر از انست۔

کتاب مشتمل بر چہار قسم است بقرار زیر :

اول در تعریف ولایت و ولی۔ دوم در شرح ابتدای احوال خواجہ نقشبند و ذکر سلسلہ خواجگان۔ سوم در بیان اخلاق و بصیرت خواجہ و روش و ذکر حقایق در مجلس۔۔۔۔۔ چہارم در ذکر سایر کرامات خواجہ نقشبند (ورق ۵ ب)۔ نام کتاب در ورق ۴ ب، س ۱۔ ۱۱ آمدہ۔
 رش : ربو ص ۸۶۲؛ ایتھے ۱۸۵۱؛ بانکی پور ۱۶ : ۴۵؛ ایوانو ۲۴۴؛ ایوانو (کرزن) ۶۴؛
 استوری ص ۹۴۸؛ پیشاور ۱۰۴۷؛ شیرانی ۲ : ۲۰۳؛ میگزین نوامبر ۱۹۲۶ء۔
 آغاز : حمد بی منتہا حضرت حمد آیتی را جل جلالہ کہ محامد اولین و آخرین فاتحہ
 تحمید اوست۔

انجام : تم الكتاب و ربنا محمود وله المکارم والعلی والجود۔
 بعد ازین کلمات انتساب بخط شکستہ مرقوم است۔

نصفحات الانس

۳۲۰
 —
 ۴۸

بخط نسخ کم نظیر ابراہیم بن حسن المشہدی بتاریخ ۵۹۰۵ / ۱۴۹۹ء۔

۳۱۱ ورق، ۹ × ۶ ۱/۴ انچ، ۲۱ سطر۔

مؤلف این کتاب کہ حقیقہ تذکرہ ۶۱۴ تن از مشائخ و صوفیای کرام است و دران احوال و کرامات آنان بیان شدہ، عارف و شاعر شمیر قرن نہم مولانا نورالدین عبدالرحمن جامی متوفی ۵۸۹۸ / ۱۴۹۲ء است۔ او تالیف این اثر را در سال ۵۸۸۱ / ۱۴۷۶ء شروع (ص ۲ س ۱۱) نمودہ و بطوریکہ از قطعہ مندرج آخر نسخہ بر میآید بسال ۵۸۸۳ / ۱۴۷۸ء پایان رسانیدہ۔

بنا بنوشته جناب آقای دکتر شفق (تاریخ ادبیات ص ۳۲۷) و ذبیح الله صفاء،
(مختصری در تاریخ نظم و نثر پارسی ص ۵۹) این کتاب ترجمه ایست از 'احوال مشائخ صوفیه'
تألیف خواجه عبدالله انصاری از هروی قدیم بفارسی که خواجه نیز این را از 'طبقات
الصوفیه' تألیف عبدالرحمن سلمی، از عربی به هروی ترجمه نموده در مجالس وعظ خود
بیان نموده بود -

در حاشیه این نسخه تکمله نجات از ملا عبدالغفور نیز منقول است که بفرمائش
ضیاءالدین یوسف (پسر زاده جامی) نوشته شد - بر سرورق بهری بسال ۳۳۰/۵۱۰۶۲۳
ثبت است - این تذکره در تاشکند و در شهرهای مختلف پاک و هند (لاهور، دله، بمبئی)
بچاپ رسیده -

رش : استوری ص ۹۵۴ : ریزو ۳۴۹ ب : ایتیجی ۱۳۵۷ : باذین ۱۹۴ : بانگی نور ۱ :
۲۹۱۷۸ : ۱۸۱ : ایوانو ۶۱۲ : عباسی ۱۴۵ : پیشاور ۱۱۹ -

آغاز : الحمد لله الذی خلق مراتب قلوب اولیاء... اما بعد میگوید پای شکسته زاویه
خمول و گمناسی عبدالرحمن بن احمد الجامی ..

انجام : این نسخه مقتبس از انفس آدرام کز وی نجات است آری به تمام
از هجرت خیر بشر و فخر انام در هشتصد و هشتاد و سه شمس تمام
(ورق ۳۴۶ ب س آخر)

نسخه دیگر

۳۲۱

۳۶

بخط نستعلیق ریز بتاریخ اواخر محرم ۹۶۴/۵۹۶۳ - ۶۱۵۵۶ - ۲۶۶ و ۲۶۷
۱۰ X ۶ انج، ۲۵ سطر -

دوین نسخه سال آغاز تألیف را در صفحه ۲ سطر ۱۰ نشان داده اند -

آغاز : الحمد لله الذی جعل برای قلوب اولیا... اما بعد میگوید پای شکسته زاویه خمول
و گمناسی عبدالرحمن بن احمد الجامی -

انجام : این نسخه مقتبس از انفاس کرام کز وی نفحات انست آید بمشام
از هجرت خیر بشر و فخر انام در هشتصد و هشتاد و سیم گشت تمام

بعد ازین کلمات اتمام کتابت از طرف کاتب مرقوم است -

حاشیة نفحات الانس

۳۲۲

۷

بخط نسخ کمال بن جمال خان لنگه [ملتانى] در ماه ربیع الآخر ۵۹۶۸ / اواخر ۱۵۶۰ء -
۲۳۶ ورق، ۷ × ۵ انچ، ۱۴ سطر -

نگارنده این حاشیه ملا رضی الدین عبدالغفور لاری (ص ۳ س ۱) متوفی ۵۹۱۲ /
۱۵۰۶ء است که یکی از شاگردان و مریدان و مصاحبین جامی بوده - مرحوم دکتر سولوی
محمد شفیع از قول آقای ایوانو (که مراجعه اش پیدا نشد) این حاشیه را در سال ۵۸۹۶ /
۱۹۱۷ء دو سال قبل از وفات ملا جامی نگارش یافته، میداند - ملا لاری این حاشیه را
بفرمایش ضیاء الدین یوسف (پسر زاده جامی) نگاشته است - اصل نسخه ناقص الاول بوده
ولی آن قسمت مفقود را از نسخه دیگر نقل کرده، نسخه حاضر را کامل نموده است -

رش : ریوس ۳۵۰؛ سپرنگر ص ۳۹۳؛ باذاین ۹۶۰؛ ۹۶۱ ایوانو ۲۳۹؛ استوری ۹۵۶ -

آغاز : شنایش و ستایش خدائی را که آئینه دل دوستان خود را مرآة ذات کریم خود
ساخت ...

انجام : ... و همیشه این دو صفت جلال و جمال در کارند علماً و عیناً - تمت حاشیة مولانا
عبدالغفور بر نفحات الانس فی یوم الجمعة شهر ربیع الآخر - حرره العبد المذنب
کمال بن جمال خان لنگه ۵۹۶۸ -

بخط نستعلیق سعدالله در حدود سال ۱۰۱۳/۵۱۶۰۵، در لاهور - ۲۲ صفحه،
۱۸ × ۱۱ انچ، ۵۰ سطر -

چنانکه در اوراق قبل نیز گفته شد نگارنده این حاشیه یکی از مصاحبین و مریدان
ملا جامی، رضی الدین عبدالغفور لاری متوفی ۹۱۲ هجری/۱۵۰۶ است - در آخر این
نسخه تکمله نفعات از لاری نیز هست که در آن تذکار احوال و آثار جامی به تفصیل رفته - ذکر
حضور سرور کاینات صلعم نیز در آن تکمله آمده - مطابق اطلاع ایوانو، لاری این حاشیه را
دو سال قبل از وفات جامی در ۵۸۹۶ / ۹۰-۹۱ نگشته -

آغاز حاشیه : لفظ مراحمت مشعر بر آنست که فناء حقیقی با شعور جمع میشود اما با مزاحمت
و ممانعت جمع نمی شود -

انجام تکمله : بر همین منوال صدای عام در دادند و خلق را به عیدگه خواندند و اثر
ذکر تمام شد و بعد از حضرت امیر عمارت عالی بر قبه قبر حضرت ایشان بنیاد نهادند - جمعی
از حفاظ تعیین فرمودند و فقه الله المزید والا کرام -

بخط نسخ کمال بن جمال خان لنکه بروز پنجشنبه، ربیع الآخر ۱۰۶۱/۵۹۶۱ / اواخر ۱۰۶۱
۳۸ ورق، ۴ × ۵ انچ، ۱۳ سطر -

این تکمله نیز از ملا رضی الدین عبدالغفور لاری متوفی ۹۱۲ هجری/۱۵۰۶ است - و
کمی بعد از حاشیه نفعات الانس، تذکرش یافته - تکمله مشتمل بر احوال بعضی از
مشایخی است که ذکر آنها در نفعات نیامده بود - نیز بعضی از اطلاعات درباره مشایخی که
۱- در اصل : به -

جامی در نفعات ذکر نموده، افزوده است - در این تکمله ملا لاری فہرست توالیف جامی را بیان کرده و تاریخ وفات وی را نیز ذکر نموده -

رش : ایتھے ۱۳۶۲؛ ریوس ۳۴۱؛ باڈلین ۹۵۸؛ ایوانو ۶۵ (۳) -

آغاز : تیمناً بذكر الملك الاعلی و حمد الله تبارک و تعالی -

انجام : . . . و بمعنی از حفاظ تعیین فرمودند وفقہ الله المزید الا کرام و بدعائہ تختہم الکلام و صلی الله علی محمد و آلہ اجمعین - تمت الكتاب - بعنوان الملك الوهاب فی یوم الخمیس شہر ربیع الآخر ۵۹۶۸ - حرزہ العبد المذنب کمال بن جمال خان لنگہ -

۳۲۵

اعتقاد نامہ (منظوم)

۶۲

بخط نستعلیق جلی محمد صالح بتاریخ سنہ ۱۲۰۱/۵۱۶۰۳ - ۳۵ ورق، ۱/۹ × ۶ انچ،
اغلب ہفت مصراع در صفحہ - دو صفحہ اول و صفحہ آخر مذہب و منقش -

این رسالہ منظوم شاید یکی از تألیفات ملا عبدالرحمن جامی متوفی ۵۸۹۸/۱۳۹۲ء
میباشد کہ بعد از حمد و نعت اشارات درباب وحدانیت، صفات حق سبحانہ (از قبیل علم،
ارادت، قدرت، سمع و بصر، کلام او، افعال او)، وجود ملائکہ، ایمان بہ انبیاء، فضیلت
سرور کائنات، شریعت نبوی، معراج، معجزات رسول، و بعضی سبایل اعتقادی و عرفانی
دیگر، نگاشته - بر سر ورق نام این رسالہ، صفات العاشقین، نوشته شدہ کہ صحیح نیست -
در آخر رسالہ ہمہری شاید بتاریخ ۵۱۲۸۱/۱۸۶۳ء از 'اخوانہ امید؟ علی' ثبت است -

رش : ریو : ۸۲۷؛ ایتھے ۱۳۸۱، ۱۳۸۲، ۲۶۳۰؛ باڈلین ۱۷۷۹؛ بنوشہ ۲۱۶۶؛
ایوانو ۱۷۵۵، ۱۷۵۶ -

آغاز : بعد حمد خدا و نعت رسول
بشنو این نکتہ را بسمع قبول
کہ نخستین فریضہ بر عاقل
عاقلی کز بلوغ شد کامل

انجام : کہ بہ بیند خدایرا بہ بصر
ہست دیدار حق اجل نعم
چون شب چارده مه انور
و بہ انتہی الکلام و تم

نسخہ دیگر

۳۲۶
۳۱۹

بخط نستعلیق اواخر قرن دوازدهم ہجری - ۱۰ ورق، $۸ \times \frac{۱}{۴}$ انچ، ۱۲ بیت -

آغاز : بعد حمد خدا و نعت رسول بشنو این نکتہ را بسمع قبول

انجام : هست دیدار حق اجل نعم و بہ انتہی الکلام و تم

در آخر این رسالہ سہ ورق از مثنوی "مہر و ماہ" نیز هست کہ چنین شروع شدہ :

دل آن بیدل کہ بر مہر مہی داد اگر خورشید بیند کی شود شاد

این اوراق بر بیت زیر ختم میشود :

شدہ قصر وفا از دہر منکوب چہ جای آنکہ باشد بر رخ خوبی

کلمات خواجہ عبداللہ انصاری*

۳۲۷
۳۰ (۱)

بخط نستعلیق بتاریخ ۵۹۹۵/۶۱۵۸۷ - ۱۴ ورق، $۱۰ \times \frac{۱}{۴}$ انچ، ۱۵ سطر -

جمع آورندہ این کلمات خواجہ عبداللہ انصاری متوفی ۸۱۰ھ / ۱۴۰۸ء یوسف بن محمد معروف بہ یوسفی ہروی است کہ در سال ۵۹۴۶/۱۵۳۹ء کتاب "ریاض الادویہ" (نشریہ ۳ : ۳۲۸) تالیف نمودہ و بنا برین تا این سال بقید حیات بودہ - او مؤلف مثنوی "فوائد الاخیار" کہ در سال ۵۹۱۳/۱۵۰۷ء سرودہ شد و رسالہ "انوار حکمت" کہ در

* ص ۱، ص ۴ -
- ۱ رش : شمارہ ۳۲۸ -

سال ۱۵۱۳/۵۹۱۹ء با تمام رسید، نیز میباشد - اینکه آقای استوری (ص ۹۵۳) یوسفی را یکی از دانشمندان قرن نهم هجری پنداشته، صحیح نیست -

یوسفی این کلمات را که در فناء و بقاء، طریقت و شریعت است به چند فصل قسمت نموده و نسخه حاضر که در نصاب و مواعظ میباشد فقط فصل اول آنست -

رش : ادبیات ۳۷۳؛ نشریه ۳ : ۳۲۸؛ پیشاور ۱۰۷۸ -

آغاز : الحمد لله رب العالمین و العاقبة للمتین . . . این چند کلمه ایست از انفس متبرکه . . . ابواسمعیل خواجه عبدالله انصاری -

انجام : . . . حضرت . . . بنظام الملک نوشت که در رعایت دلها کوش و عذرها نیوش و دین بدنیا مفروش - نظام الملک در جواب نوشت که تا عمر [زا] نظام است این نصیحت او را تمام است -

۴

رساله انوار الحکمة

۳۲۸
۳۵ (۲)

بخط نستعلیق بتاریخ ۱۵۸۷/۵۹۹۵ - ۱۵ ورق، $۱۰ \times ۶\frac{۱}{۲}$ انچ، ۱۵ سطر -

این رساله در اصل مجموعه ۱۶۵ کلمه است که یوسفی هروی (بدون کلمات عبدالله انصاری) آن را جمع آوری نموده و بصورت رساله ترتیب داده است - درین کلمات نکات تصوف و عرفان و علم و حکمت بیان شده - بطوریکه یوسفی در آخر این رساله اشاره نموده این کلمات از فرد واحد نیست بلکه سخنان چند تن از عرفاء و حکماء است - اینکه آقای ریو در فهرست خود (ص ۳۷، ۸۳۰) و ایتھے در فهرست باڈلین (شماره ۱۲۳۶) این کلمات را به امام غزالی نسبت داده اند، شاید صحیح نباشد -

تاریخ تدوین این رساله، چنانکه در قطعۀ زیر از یوسفی نظم شده، ۹ ربیع الاول
۹۱۹ هجری/۱۵۱۳ است۔

از فضل حکیم مبدع این نقش جدید کآمد زان سان که یوسفی سی طلبید
بگذشته نه از شهر ربیع الاول در نهصد و نوزده باتمام رسید
(ورق ۱۳ ب، س ۹، ۱۰)

رش : نشریه ۲ : ۶۳، ۶۴؛ نشریه ۳ : ۳۲۸؛ ادبیات ۳۷۳؛ ریوس ۸۳؛ باڈلین ۱۲۳۶؛
مجلس ۹ (۱) : ۲۹۵؛ مرکزی ۳۳۹۷، ۳۸۵۷۔
۱۲

آغاز : الحمد لله الذی نور مصابیح القلوب بانوار الحکمة و زین بساطین الارواح بازهار
نعمة... مناجات... و دیده دل مارا به آثار این کلمات آله به "انوار حکمت"
موسوم است، منور گردان۔

انجام : تمام شد ترتیب این حروف که متضمن سخنان فقراء و حکماست و از عیب تکلف مبرا
و سعرا، والحمد لله اولاً و آخراً، فاعراً و باضناً۔

رساله سخنان اهل الله

۳۲۹

۸۷

بخط نستعلیق معادلہ در حدود سال ۱۱۰۱ھ/۱۶۹۰ء در لاهور۔ ۷۰ صفحہ،

۱۸ × ۱۱ انچ، ۵۰ سطر۔

از مصنف کمناسی، این رساله محتوی اقوال و سخنان عارفانہ و دینی اهل الله است۔
مصنف کہ ایداً التماس نموده (ص ۱، س ۳۲) اسم او را در رسالہ نجوینہ، از احادیث
پیغمبر اسلام صلعم شروع نموده و تا اقوال شبلی نقل نموده۔ او این اثر را بفرمایش
پدر و مادر خویش انجام داده۔ رساله مشتمل بر مقدمہ و سہ باب است۔ در باب اول سخنان
پیغمبر صلعم و صحابہ و ملاحات صحابہ با حضور صلعم۔ باب دوم ہمہ اقوال عربی صوفیاء

است و باب سوم اقوال فارسی صوفیاء را در بر دارد - نام رساله از طرف نگارنده است چون خود مصنف هیچ نامی باین رساله نه گذاشته است -

نسخه ای ازین رساله که یکی از نوادر است در کتابخانه دانشگاہ پنجاب (ذخیره شیرانی شماره ۹۱۸/۲) نیز موجود است -

آغاز : حمد و ثناء مر خداوندی راست که دارند اٰ جهانست و بنا کنندۀ زمین و آسمانست اما بعد سبب تألیف این مختصر آن بود که والدین فقیر . . . باین فقیر امر کردند که باید که برای ما چیزی نویسی از سخنان اهل الله که عمل بآن، سبب وصول به مقامات علیہ و حصول علوم حقیقیہ . . . گردد -

انجام : چو گورستان نخستین منزل آمد
 اگر خواهی صفای آن جهانی
 بین تا آخرین چون آ مشکل آمد
 بگورستان نشین باقی تو دانی
 که آن زنده شود از مرده دیدن
 بود نقدت بدان عالم رسیدن

مکتوبات امام ربانی مجدد الف ثانی

۳۳۰

۳۳

یا مکتیب شیخ احمد فاروقی (جلد دوم)

بخط نستعلیق قرن ۱۸ میلادی - ۱۵۵ ورق، ۸×۶ انچ، ۱۵ سطر - ناقص الاخر -

مرتب و بدون این مکتیب یکی از مریدان و ارادتمندان شیخ احمد سرھندی معروف به مجدد الف ثانی، متوفی ۱۰۳۴ھ/ ۱۶۲۴ء، آقای عبدالحی بن خواجہ چاکر حصارى (ص ۲ س ۱۱، ۱۲) - میباشد - بنا به اطلاعاتی کہ عبدالحی در مقدمہ این نسخه درج کرده است، مطالب این مکتیب را حضرت مجدد، از مشکاة انوار امام غزالی اخذ و اقتباس نموده اند - نیز اینکه وقتی تعداد جلد اول مکتیب به ۳۱۳ رسید، حضرت سلمہ الله سبحانہ

۱- دراصل دارند -

۲- دراصل: چه -

فرمودند که باید این جلد را بهمین جا تمام کنی چون موافق تعداد بدران است۔ از کلمات، سلمه الله، معلوم است کہ تدوین و ترتیب این مکاتیب در زندگی حضرت مجدد (قبل از ۱۰۳۴ھ) صورت گرفت۔ طبق مقدمه‌نگار مکاتیب، چاپ لاهور این جلد را عبدالرحی در ۵۱۰۲۸ / ۱۶۱۸ء جمع آوری نموده و اسم تاریخی این دفتر "نورالخلائق" است۔ موضوع مکاتیب عشق و عرفان و توحید است۔

درین نسخه فقط ۹۸ مکتوب موجود است۔ سابقاً بتصحیح و تحشیف مولانا نور محمد در امرتسر و در سال ۱۹۶۶ء در لاهور بچاپ رسیده۔

رش : ایتھے ۱۸۹۱ ؛ بانکی پور ۱۶ : ۲۰، ۲۱؛ دُعا کہ ص ۲۹۰ ابوانو ۱۲۶۸؛ پیشاور ۹۳۸، ۹۳۰۔

آغاز : الحمد لله حمداً کثیراً انا بعد فهذا مکاتیب متضمن لعلوم غریبه و معارف عجیبه

انجام : برنہجی کہ اگر وہم و خیال با آن کلید مرتفع گردد، ثبوت آن خلل نہ پائید۔

مکاتیب شیخ احمد سرہندی

۳۳۱
۱۸۱

بخط نستعلیق بتاریخ ۶ محرم ۱۱۳۹ / ۱۷۲۶ء - ۸۱ ورق (از ورق ۲۰۸ تا ۲۸۷)،
۱۳ سطر۔

بدون این مکاتیب کہ قسمتی از جلد دوم مکتوبات حضرت مجدد است، عبدالرحی بن خواجہ چاکر حساری است۔ در نسخہ حاضر فقط ۱۹ مکتوب است باین شرح :

اول در اقسام انسان، دوم در بیان موجودات، سوم در طب غیب، چهارم در بیان تجرید و تفرید، پنجم در عشق و محبت، ششم در اوصاف جان و روح، ہفتم در نزول بلا، ہشتم در وصول، نہم در تصفیہ باطن، دہم در رضا از بلا، یازدهم در سرعت و طریقت و حقیقت، دوازدہم در استقامت و مردانگی، سیزدهم در غیب‌های دنیا و بلاهای او، چہاردهم

در اینکه عقل علت معرفت هست یا نیست ، پانزدهم در ترک دنیا، شانزدهم در توبه، هفدهم در نیت، هیجدهم در بندگی، نوزدهم در افعال و احکام خداوند۔

در آخر نسخه شجره منظوم قادریه و قصیده‌ای برای حضرت غوث اعظم نقل شده است۔ هر دوی این منظومه بزبان اردوست۔ بعد ازان یک صفحه دارای توضیح اصطلاحات صوفیه مثل میخانه، بتکده، ترسا، سی، کلیسا، محبوب، ساقی و مطرب وغیره است۔ بعد ازان ۲ صفحه دارای غزلیات از استادان شعر است۔ برورق ۱۲۷۳ و ۱۲۷۴ مہری از سید اجمل بن سید باقر بتاریخ ۵۱۱۳۹ / ۱۷۳۶ء نیز ثبت است۔

آغاز : خدایا رحمتت دریای عام است وزانجا قطرہای مارا تمام است
اگر آرایش خلق گنہ‌گار بدان دریا فرو شوئی بیکبار
نگردد تیرہ آن دریا زمانی وئی روشن شود کار جهانی

ای برادر بر حکم حدیث، مردم همه بر سه قسم اند۔ قسمی مشابه بہایم اند۔ ہمت ایشان بر اکل و شرب و نوم و مباشرت است چنانکہ در کلام مجید میفرماید . . .

انجام : پس جواب آن باشد کہ اگر قدیم نباشد و اگر موجد نباشد نیز واجب نبود۔ پس هر کرا درست گردد کہ اسناد وجود بدوست، چاره نیست کہ گوید۔ ایجاد صفتی است مرا و را ضروریۃ الوجود۔ تمام شد۔

تجلیات الجمال

۳۳۲

۲۲

(شرح لمعات عراقی)

بخط نستعلیق، در حدود سنہ ۳ جلوس محمد شاہ (۵۱۱۶۱/۱۷۳۸ء) - ۱۱۵ ورق،

۱/۸ × ۵ انچ، ۱۵ سطر۔ نسخہ کرمخوردہ۔

مؤلف این اثر حضرت شیخ نظام الدین تہانیسری بن عبدالشکور الفاروقی تہانیسری

(ص آخر س آخر) متوفی ۵۱۰۳۵/۱۶۲۵ء یا ۵۱۰۳۶/۱۶۲۶ء میباشد کہ ۲۸ لمعہ

عراقی متوفی ۵۶۸۸ھ / ۱۲۸۹ء را درین کتاب شرح داده و مقدمه مفصلی نیز بران نگاشته - او برادر زاده و داماد جلال الدین تھانیسری متوفی ۵۹۸۹ھ / ۱۵۸۲ء بوده - قسمتی ازین تألیف را در مکہ معظمه و قسمتی را در مدینہ منورہ ساخته است - مہری بر سرورق ثبت است کہ خیلی دست خوردہ است ولی باز ہم کلمات "سنہ ۳ جلوس میمنت لزومش محمد [شاه؟]... شیخ نظام الدین" خوانندہ میشود - بنظر بندہ این تاریخ سال کتابت نسخہ است - اسم کتاب را کہ در ص ۱، س ۱ آمدہ بر سرورق نیز نگاشته شدہ - او مؤلف رسالہ بحرالتصوف (رش ایتھے ۱۲ / ۱۹۲۴؛ عباسی ۱۶۰) نیز هست -

رش : باذین ۱۲۵۴؛ عباسی ۱۶۰؛ ایتھے ۱۲ / ۱۹۲۴ و شماره ۳۲ بر صفحه ۳۳ -
 آغاز : الحمد لله الذي نور وجه حبيبه بتجليات الجمال ... جميع مجاهد مختص است من حضرت وجود مطلق را کہ ...

انجام : ... تمام شد شرح لمعات من بندگی حضرت شیخ نظام الدین .

لطائف الحقائق من نفائس الدقائق*

۳۳۳
 ۳۳

یا

اشارات لطیفی

بخط نسخ کم نظیر کہ بکمان غالب تحریر قبل از ۱۰۶۱ھ / ۱۶۵۰ء (آخرین سال حکومت شاہجہان) است - ۱۹۰ ورق، ۶ × ۸ انچ، ۱۶ سطروں ناص الاخر -

مؤلف ابن کتاب کہ شرح حدیقة الحقیقة سنائی است. عبد اللطیف بن عبد اللہ عبسی المولوتی (ص ۱ س ۶۰۵) متوفی ۵۱۰۴ھ / ۱۶۳۸ء است - او تا بن کتاب را در سال ۵۱۰۴ھ / ۱۶۳۰ء شروع و در سال ۵۱۰۶ھ / ۱۶۳۲ء پیمان رسانید -
 "اشارات لطیفی" نام تاریخی ابن کتاب است - کتاب را بنام شاہجہان (۱۰۳۲ - ۱۰۶۱ھ

۱۰۳۲

* ص ۱، س ۳ -

۱۶۲۷-۱۶۵۷) معنون ساخته - نسخه حاضر بلا شک متعلق به کتابخانه شاهی بوده و بنا برین قبل از ۱۰۶۸/۱۶۵۷ تهیه شده - مؤلف این اثر همان دانشمند است که "نسخه ناسخه" مشنوی معنوی و لطائف اللغات او معروف است -

مقدمه را "راسته خیابان" ابواب را "گل سر سبد" و فصول را "چهار چمن" نامیده - ذکر تألیفات دیگر او در کتاب استوری (ص ۸۰۷، ح ۵) هست - این کتاب در ۱۳۰۴/۱۸۸۶ از طرف مطبع نوکشور (هند) بچاپ رسیده - آقای استیفن سن (Stephenson) این کتاب را در سال ۱۰۳۸/۱۶۲۸ بتکمیل رسیده دانسته است که صحیح نیست -

رشد : ایتھے ۹۲۳؛ بانکی پور ۱ : ۲۵؛ علیگڑھ (سبحان) ص ۴۹؛ استوری ۸۰۷، ح ۵ -
 آغاز : این گلدسته ایست از ریاحین . . . سخنوری . . . مجموعه ایست از لطائف نسخه فرحت افزا -

انجام : برای ایشان عذابی خوار کننده و گفت پیغمبر علیه السلام گذاشتم من کتاب الله . . .

مجمع البحرین

۳۳۲

(۱) ۱۸

بخش شکسته فنی ریز لطف الله حسینی ترمذی بسال ۱۰۶۵/۱۶۵۵ -

۹ ورق، ۹ ۱/۲ × ۵ ۱/۲ انچ، ۱۹ تا ۲۱ سطر -

مؤلف این رساله داراشکوه (متولد ۱۰۲۳/۱۶۱۵ و متوفی ۱۰۶۹/۱۶۵۸) پسر ارشد شاهجهان است و رساله را بسن ۴۲ سالگی در بیان رموز حقیقت تألیف نموده - چنانکه در آخر رساله مسطور است تاریخ تألیف این رساله ۱۰۶۵/۱۶۵۵ است - بنا برین یکی از نسخ معاصر و قدیمترین میباشد - نام رساله در آغاز و انجام نسخه آمده و اسم مؤلف آن در ص ۱، س ۱۰ ضبط است - این رساله بسال ۱۹۲۹ میلادی در کلکتہ بچاپ رسیده - در حاشیة این رساله شاید قسمتی از ملفوظات خواجه احرار (شماره ۳۳۵) نقل شده -

رش : ریوص ۸۲۸؛ باڈلین ۱۳/۱۳۳۱؛ ایوانو (کرزن) ۶۸۱؛ بانکی پور ۱۶: ۱۳۰؛
ایتھے ۶ / ۱۳ و غیرہ -

آغاز : بنام آنکہ او نامی ندارد بہر نامی کہ خوانی سر برآرد

انجام : چنانچہ ظاہر گردانیدیم در اول خلقت و این اشارہ بہ بی نہایتی او دال است۔
الحمد لله والمنہ کہ توفیق اتمام این رسالہ مجمع البحرین یافتہ شد در سال یکہزار
و شصت و پنج ہجری [۱۰۶۵] کہ چہل و دویم از سنین عمر این بی اندوہ بود
و صلی اللہ علی خیر خلقہ محمد و آلہ و اصحابہ اجمعین ۔

۳۳۵

بیان عناصر

۱۸ (۲)

یا

ساقوژاتِ خواجه احرار

بخط شکستہ، در حدود سال ۱۰۶۵/۵۱۶۵۵ء، در حاشیہ نسخہ شماره ۳۳۴ ۔

اسم مؤلف این رسالہ کہ مبنی بر مطالب دینی و عرفانی است، معلوم نشد۔ چون
خط و کاغذ و مرکب این رسالہ با کتاب شماره ۳۳۴ کہ مکتوبہ ۱۰۶۵/۵۱۶۵۵ء است
یکیست، میشود با اطمینان خاطر گفت کہ این رسالہ نیز در همان سال نوشتہ شدہ۔ نسخہ
ای ازین رسالہ در فہارس معروف شناختہ نشد بنابراین یکی از نوادر بنظر میرسد۔

آغاز : خواجه احرار قدس سرہ میفرماید کہ اگر دانم کفری در خطا نامزد شود ہرچہ بدستہا
میسراید بیروم و ازو میشنوم و می آموزم و منت مینکشم بیان عنصر :
بدانکہ عنصر پنج است و مادہ جمع مخلوقات ۔

انجام : آنچه شمارز بعد کهرب و دکهرب، ای پسر مہا پدم است

۱۔ دراصل : حکمرب ۔

رساله رموزات خفیه*

(ملفوظات شیخ شهاب الدین قادری هامانی)

بخط نستعلیق شکسته آمیز قرن ۱۸ میلادی - ۴۱ ورق، $\frac{۲}{۳} \times ۴$ انچ، ۱۵ سطر -
مرتب و بدون این ملفوظات یکی از مریدان شیخ شهاب الدین قادری هامانی،
شیخ جمال الله است (ص ۱، س ۴) - موضوع این رساله سلوک و طریقت، مقامات مشائخ
و سالکان راه حقیقت، حبس نفس، اسم ذات، اسم اعظم، مقام جبروت و لاهوت و ملکوت و
ناسوت است - در آخر رساله بعضی اوراد و وظائف نیز نقل شده -

جمال الله اولین بار در غره رمضان المبارک ۱۱۱۳ھ / ۱۷۰۱ء بزیارت و بیعت
شیخ هامانی مشرف گشته و در همان ایام مأمور شد که ملفوظات را جمع کند - بنا برین
تدوین و ترتیب این رساله بسال ۱۱۱۳ھ / ۱۷۰۱ء شروع شده - دو رساله عربی نیز
با این اثر مجموع است -

۴

آغاز : الحمد لله رب العالمین منظر کل یوم هو فی شأن .. اما بعد مرقوم آنکه سبب
تألیف این کتاب رساله ایست ..

انجام : و روح قدیم در وجود ماند و هرگز ازو جدا نمیشود و بدانکه روح قدیم را روح
انسانی نیز گویند -

رساله تصوف

۳۳۷

۶

بخط نستعلیق قرن یازدهم هجری - ۳۲ ورق، $\frac{1}{4}$ - ۵ انج، ۱۷ - ۱۸ سطر - ناقص الاخر -
اسم مؤلف و نام این رساله که دران بوسیله مناظره و مذاکره حیوانات و پرندگان
مسایل صوفیانه را بیان کرده اند، معلوم نشد - رساله مشتمل بر ۱۴ فصل بوده ولی در نسخه
موجود فقط ده فصل محفوظ است -

بر سر ورق نسخه مهر ۱۱۱۵ هـ / ۱۷۰۳ ع ثبت است و ورق آخر تاریخ ۱۱۲۷ هـ /
۱۷۱۵ ع نیز دارد -

آغاز : حمد و ثناء مر خدای را جل جلاله و عم نواله، آن صانعی که ذره خاک کشف را
از حسیض مرکز

انجام : ساعتی سر در گریبان کشید - پس گفت ترا حکیم عراق میگویند، بجهت آن آمده
که تا تعلیم حکمت و دلایل و حجت گوئی، این سطح و طامات و لایعنی خرافات
است -

رساله تصفیه القلب و تجلیه الروح

۳۳۸

۱

بخط نستعلیق شکسته آمیز هدایت الله ولد شیخ عمر حکیم مشهدی در حدود ۱۰۰۰ هـ /

۱۷۳۲ - ۱۲ ورق، $\frac{1}{4}$ - ۴ انج، ۱۱ سطر - ناقص الاول -

اسم مؤلف این رساله که در بیان تزئین نفس و تصفیه القلب و تجلیه الروح،
واجب الوجود و ممکن الوجود و غیره است، معلوم نشد - بحث عمای خوبی در باب فناء و رضا و
نیز درباره عقل و قلب و ایمان دارد که آن را لشکر عقل و لشکر قلب و لشکر ایمان گفته - در
آخر ذکر بعضی از اعتقادات و مراقبات است و بعد از آن ه صفحه از اشعار صوفیانه منقول است -

آغاز : ... الوصول الی وجهک الکریم ای عزیز طالب را باید که از صفات خود فانی شود

انجام : و سر او با حق مستتر گردد - المؤمن خواص الرحمن اینست والله اعلم بالصواب -

۳۳۹

رساله واردات درد

۳۱

بخط نستعلیق بتاریخ ۹ رجب ۱۲۵۳/۱۸۳۷ - ۲۶ ورق، $\frac{1}{4} \times ۵$ انچ، ۱۳ سطر - ناقص الاخر -

مؤلف این رساله شاعر و عارف معروف قرن دوازدهم هجری خواجه میر محمدی المتخلص به درد (متولد ۱۱۳۳/۱۷۲۰ و متوفی ۱۱۹۹/۱۷۸۵) معروف به خواجه میر درد است - (ص ۱، س ۲) - وفات او را بعضی ها در سال ۱۲۰۲/۱۷۸۷ نیز گفته اند (ایوانو (کرزن) ۴۵۳) - اسم پدرش میر محمد ناصر عندلیب که دیوان فارسی اش بنام "نالہ عندلیب" موجود است - گرچه خواجه میر درد دیوانی بزبان فارسی نیز دارد ولی بین مردم شبه قاره پاکستان و هند بیشتر از حیث شاعر اردو معروف است -

درین رساله، خواجه هرچه گه گاهی در باب وجود موجودات، بطلان وجود ممکنات، ترک اسباب و مراعات، غفلت و حیرت، فناء و بقاء، صبر و شکر و شکایت و غیره بقلب او وارد میشد بصورت نثر و رباعیات بیان نموده - خواجه این رساله را که مشتمل بر مقدمه و ۶۰ وارد است و هیچ ابواب و فصولی ندارد، بفرمایش برادر خود خواجه میر اثر ترتیب داده (ص ۱) - خواجه بعد از ترتیب این رساله، رساله‌ای بنام "نالہ درد" نیز تألیف نموده که سال تألیفش ۱۱۹۰/۱۷۷۶ است - خود ایشان در سال ۱۱۸۰ هجری شرح این رساله بنام "علم الکتاب" نوشتند که در سال ۱۳۰۸/۱۸۹۰ در مطبع انصاری (دهلی) بچاپ رسید - بنا برین سال تألیف این رساله قبل از ۱۱۸۰/۱۷۶۶ میباشد - تألیفات دیگر خواجه 'اسرار التوحید، آه سرد، شمع محفل' دواوین فارسی و اردو میباشد -

رش : ایوانو (کرزن) ۴۵۵؛ ایتھے ۱۹۱۲؛ بانکی پور ۱۶ : ۸۵ -

آغاز : الحمد لله العليم الملهم والصلوة والسلام اما بعد میگوید فقیر خواجہ میر
محمدی المتخلص بہ درد . . .

انجام : و الا آہستہ آہستہ آن پراگندگی رفع میگردد و این حالت قبض و بسط [کہ] تا زندگی
است ہمہ را وارد میشود -

رسالہ نالہ درد

۳۴۰

۳۳

بخط نستعلیق بتاریخ ۲۳ صفر ۱۲۵۳ / ۵۱۸۳۷ - ۸۷ ورق، ۶۳ × ۵ انچ، ۱۳ سطر -

رسالہ حاضر نیز یکی از آثار خواجہ میر درد (ورق ۲ ب، س ۷) متوفی ۱۱۹۹ / ۵۱۷۸۵ یا
۱۲۰۲ ھ (۱۷۸۷ء) است کہ ذکرش زیر شمارہ ۳۳۹ گذشت - ہرچہ درباب موضوعات
عشق و عرفان بقلب و ذہن خواجہ وارد میشود، آنرا بصورت نظم و نثر برای احباب میگفت -
این ملفوظات را برادر خواجہ، محمد میر اثر جمع آوری نمودہ و ہر یکی از انہا را 'نالہ' نامیدہ
و بصورت رسالہ ترتیب داد - رسالہ مشتمل بر ۳۴۱ نالہ است - این رسالہ در ۱۱۸۸ / ۵۱۷۷۰ - ۷۱
شروع و در سال ۱۱۹۰ / ۵۱۷۷۶ - پیاپی رسیدہ - مقدمہ این رسالہ از قلم خود مصنف است -
درین رسالہ خواجہ میر اثر تألیفات دیگر خواجہ میر درد را ذکر نمودہ و تفنید نہ 'نالہ
درد' آخرین تألیف اوسیت (ورق ۸ / ۱) - درین رسالہ اسم 'نالہ عندلیب' (بانکی پور ۱۶ : ۸۵)
کہ تألیف پدر ایشان ناصر عندلیب است، را با عقیدت و ارادت زاید الوصفی ذکر نمودہ -
این رسالہ در مطبع انصاری (دہلی) بچاپ رسیدہ -

رش : ایوانو (کرزن) ۴۵۳؛ بانکی پور ۱۶ : ۸۷ -

آغاز : حمد المہی کجا از دست من بی دستگاہ کما ہو حقہ سر انجام! خواهد یافت ما زبان
خامہ بان تر نمایم -

۱- دراصل : ایام -

انجام : از بسکه ناله‌ها همه در یاد ناصر است
تعداد آن موافق اعداد ناصر است

مکتوبات شاه اسمعیل شهید

۳۲۱

۱۱۰

بخط نستعلیق قرن یازدهم هجری - ۲۶۳ ورق، ۶×۹ انج، ۱۵ سطر -

این مکتوبات که بین سالهای ۱۲۴۳/۱۸۲۴ و ۱۲۴۴/۱۸۲۸ ع باحباب فرستاده شد نگاشته شاه اسمعیل متوفی ۲۳ ذی‌قعد ۱۲۴۶/۱۸۳۱ ع است که یکی از پیروان سید احمد متوفی سال ۲۳ ذی‌قعد ۱۲۴۶/۱۸۳۱ ع بوده - هر دوی این بزرگ بتاریخ مذکور بمقام بالاکوٹ (نزد پیشاور) بدست دسته‌های جنگی سیکها جام شهادت نوشیده بودند - در اغلب این مکتوبات مسایل دقیق و عمیق عرفانی بیان شده - بنابه نظر مولانا غلام رسول مهر این مکاتیب را یکی از مریدانش بفرمایش نواب وزیر الدوله والی ٹونک متوفی ۱۸۶۳ میلادی جمع آوردی نموده است - در اول نسخه دوسه نامه عربی قرار دارد و بعد مکاتیب فارسی نقل شده -

نسخه‌ای ازین مکاتیب که یکی از نوادر است، در کتابخانه مولانا غلام رسول مهر، در لاهور، نیز محفوظ است -

آغاز : الحمد لله على الذات عظیم الصفات سنی السمات کبیر الشان مجلیل القدر
(از ورق ۱۰، س ۳ که فارسی است) سپاس بقیاس و ستایش نیاز اساس مر حضرت خداوندیرا جلت عظمت و عمت رحمتہ که مؤمنان پاک و مسلمانان چست و چالاک را بفرمان واجب الاذعان مخاطب فرمود -

انجام : از راه لطف و احسان نمود و در عطای مال درباره آن بی همال افزود - اگر مرا خواندی ضرر تلافی قدر . . . مرا بنهفتی، باقی والسلام -

۱ - اشاره به خواجه میر محمد ناصر عندلیب، پدر مهر درد است -

بخط نستعلیق یازدهم محرم ۱۲۳۸/۵۱۸۲۲ - ۲ صفحه، ۱۱ × ۶ انچ، ۱۲ بیت -

مؤلف این رساله منظوم که در بیان موضوعات تصوف مثل کمالات وجود، تأکید حفظ المراتب، مراتب ذات حق وغیره است، مولانا غلام محی الدین قصوری متوفی ۱۲ صفر ۱۲۷۰ هجری/۱۸۵۳ء است - او عالم و عارف عصر خود بوده و چندین تألیف مهم مثل 'تحفه رسولیه' و 'مکاتیب طیبه' (شماره ۳۳۳) وغیره از او بیادگار مانده است - او این رساله را بنام و بفرمایش حضرت نظام الدین کبیم کرنی تألیف نموده - درباره نام رساله گفته :

چو از بهر نظام این در کشادم نظامیه ازان نامش نهادم

(م ۱ ب)

نسخه دیگری ازین رساله در فهرس معروف دیده نشد بنابراین یکی از نوادر بنظر

میرسد -

آغاز : بنام آشکرا و نهانی

بنام آن بلند از هر گمانی

بنام آنکه نامش نامها شد

زیر شد زیر شد خور شد سمها شد

انجام : ز توفیقت چراغی نه براهم

غلام محی الدین کن در دو عالم

قریشی کن چو زنگی روسیاهم

چکویم پیش ازین والله اعلم

بخط نستعلیق اوایل قرن چهاردهم هجری - ۵۳ ورق، ۶ × ۹ انچ، ۹ سطر -

مؤلف و مرتب این مکاتیب که با حباب و دوستان و مرشد خود نوشته شد، مولانا غلام محی الدین قصوری (ورق ۱ ب، س ۵ و ۲، س ۶) متوفی ۱۲ ماه صفر ۱۲۷۰ هجری /

۱۸۵۳ء است - درین مجموعه بعضی از مکتیب منظوم نیز هست - نامه‌هایی که بمرشد نوشته دربارهٔ مکشفات حقیقت و مسایل دقیق عشق و عرفان است - نسخہ‌ای ازین مکتیب مکتوبہ ۱۲۹۳/۵۱۸۷۶ء در کتابخانہ دانشگاہ پنجاب لاہور (ذخیرہ شیرانی شماره ۷۵۱) نیز موجود است - ملفوظات مولانا غلام محی الدین را یکی از سریدانش بنام شیخ جان محمد بعنوان "کلمات طیبات" ترتیب و تدوین نموده -

رشد : شیرانی ۲ : ۳۷۴ -

آغاز : بعد از ابداع بدایع محمد تحیات الہی و پس از اصطناع صنایع بمقاصد صلوات حضرت رسالت پناہی چند مکتیب صورت تبلیغ و ترسیل یافتہ بودند بتقاضای بعضی احباء درین دو سہ اوراق^۱ از سواد بہ بیاض آورده شد -

انجام : باشد کہ شافی بيمثال بتوسط آن کریم آبخصال این علیل الوجود [را] صحیح البنیہ گرداند، انشا اللہ تعالیٰ اجر جزیلِ ہمہٗ این عمل نبیل در دو جہان مترتب خواهد شد -

رسالہ حسنیدہ

۳۲۲

۵۰

بخط شکستہ ، در حاشیہ نزہۃ الارواح (شماره ۳۱۰) - کتابت قرن ۱۳ ہجری بنظر میرسد - ۱۰۰ ورق، در حدود ۲ سطر -

مؤلف این رسالہ کہ در اصل نسخہ نامش "حسنہ" نوشنہ شدہ (ص ۱، س ۱۵)،

حاشیہ) شیخ عزالدین آملی (ایتھے ۱۱۸۹/۶۲۳) کہ در زبان حسن مت نامی، والی

مازندران میزیستہ و رسالہ را بنام او کردہ - او "شرح نمہج البلاغہ" را در سال ۱۱۸۹/

۱۵۳۷ء بیابان بردہ - رسالہ حاضر کہ در بیان واجب الوجود، ممکن الوجود، و اعتقادات و

عقاید اسلامی است، دارای مقدمہ و دو باب است ولی درین نسخہ فقط مقدمہ و دو فصلِ بابِ

اول نقل شدہ -

۱- فارسی دانان بعضی اوقات معدود را بصورت جمع ہم می‌آوردند -

رش : ریوس ص ۳۵؛ ایتھے ص ۴۶۸/۱۱۸۹؛ برلن ص ۲۴۶؛ سپہ سالار ۲ : ۵۷ - ۵۹؛ حقوق ۱۵۵ -

آغاز : حمد بیحد و ثنائی بیحد مر واجب الوجودی را کہ نظام اصول از فیض جود اوست
... اما بعد این رسالہ سومی بہ ”رسالہ حسنیہ“ در بیان اعتقادات و عقاید ...
بہ اختصار نہ اطناب و اکثار، مشتمل بر مقدمہ و دو باب -

انجام : فصل سیوم در صفات سلیسہ یعنی صفاتی کہ خدایتعالی منزہ و مقدس است ازان، روا
نباشد کہ ذات مقدس او را بآن نسبت کنند۔ مسئلہ، خدایتعالی واحد است یعنی یکیست
و او را شریک و نظیر و مثل و مانند نیست، یکتای بی ہمتاست زیرا کہ اگر او را

رسالہ فی بیان حقیقت الوجود

۳۲۵
۳۷

بخط نستعلیق ناشیانیہ کہ تحریر اواخر قرن ۱۷ میلادی بنظر میرسد - ۲۵ ورق،
۹ × ۶ ۱/۲ انچ، ۱۹ سطر -

اسم مؤلف این رسالہ کہ در بیان مسایل عرفان از قبیل حقیقت الوجود، واجب
الوجود و ممکن الوجود وغیرہ است، معلوم نشد۔ او در بیان مسایل، از آیات قرآنی و احادیث
نبوی استناد جستہ - ممکن است این رسالہ قسمتی از کتاب دیگری ’مثل چہل مجلس‘ و یا
'ملفوظات حضرت علاءالدولہ سمنانی' وغیرہ باشد۔

آغاز : فی بیان حقیقت الوجود قال اللہ فاطر السموات والارض ... واجب الوجود حق
است و او را وجود مطلق، و ممکن الوجود عالم است ...

انجام : چون در آموختن سیاق طریق راست کردن باطل مسائل حق باشد، آموختن بزه است
و اجر آن لازم آمدہ - نیست فی جواهرالفتاوی و فی العلوم ... ان لصاحب
العلم ... والعدوان -

راحت الروح و حکمت الفتوح*

بخط نستعلیق قرن دوازدهم هجری - ۳۱ ورق، ۷ × ۳ ¼ انچ، ۱۱ سطر - ناقص الاخر -

مؤلف این رساله که در چهار علم سری، (سیمیا، ریمیا، کیمیا و همیا) است، حضرت سید علاء الدین شهاب الحسینی عرف کنتوری (ص ۱، س ۳ و ص ۷، س ۷ و ورق ۲۸ ب، س ۳) است - او شاگرد شیخ یحیی بوده (ص ۹، س ۹) که بتاریخ ۲۰ رمضان ۵۸۵ فوت کرده (نزہت الخواطر اردو ۳ : ۲۱۳) و این رساله را بتاریخ ۲۳ ذی الحجہ ۵۹۷ (ص ۱۱، س ۶) تألیف نموده - ذکر شخصی بنام سلطان محمد درین رساله (ص ۱۲، س ۳، ۵) آمده که مؤلف نزہة الخواطر اردو ۲ : ۱۱۳، او را سلطان محمد تغلق (۷۲۵ - ۷۵۲/۵۳۲۵ - ۱۳۲۵) پنداشته و بنا بران مؤلف (کنتوری) را معاصر این سلطان نوشته که صحیح نیست -

در آخر رساله ذکر اسمای باری تعالی است و بعد بعضی اوراد و ادعیه با فضایل و تأثیر آنها نیز بیان شده - بعضی مطالب را از "خزانة جلالی" مؤلفه مخدوم جهانیان جهانگشت متوفی ۷۸۵/۵۳۸۳ ع گرفته و نوشته - چنانکه خود مؤلف نیز گفته "این رساله کمتر در جهان است" (ص ۳، س ۷) نتوانستم در فهرس معروف پیدا کنم و بنابراین یکی از نوادر است -

آغاز : الحمد لله رب العالمین والعاقیبة للمتقین بدانکه این رساله حضرت سید علاء الدین شهاب الحسینی عرف کنتوری چهار علم درین رساله بیان فرموده ایم، علم سری . . .

انجام : اگر خواهد که با خضر ملاقات کند چهل روز نیم شب برخیزد - دو رکعت نماز بگذارد و در هر رکعت قل هو الله احد و سلام . . . [خواند] -

* ص ۱، س آخر و ص ۱۵، س ۹ -

بخط نستعلیق بتاریخ ۲۸ ربیع الاول ۱۳۱۲/۵۱۸۹۴ - ۴۹ ورق، ۹ × ۶ انچ، ۱۳ سطر -

مؤلف این کتاب که مشتمل بر احوال و اقوال شیخ بدیع الدین ملقب به "شاه مدار" متولد ۵۱۵ / ۱۳۱۵ء و متوفی ۵۸۴ / ۱۳۳۶ء است، عبدالرحمن چشتی بن عبدالرسول (ص ۱، س ۶) متوفی ۱۰۹۴ / ۱۶۸۳ء میباشد. او مطالب رساله "ایمان محمودی" از قاضی محمود کنتوری و "لطائف اشرفی" از میر سید اشرف جهانگیر سمنانی را نیز به کتاب خود افزوده - اطلاعاتی درباره بعضی از سلاطین و مشایخ نیز درج نموده - تاریخ تصنیف این کتاب ۱۰۶۴ / ۱۶۵۴ء (ورق ۳ الف) میباشد - او مؤلف چندین اثر مهم مثل مرآة المخلوقات، مرآة المحتائق، اوراد چشتیه، مرآة الاسرار، و مرآة مسعودی و غیره نیز میباشد -

رشد : ریبو ص ۳۶۱، ۹۷۳؛ ایوانو ۲۶۳؛ بانکی پور ۸ : ۶۳؛ استوری ۱۰۰۶ : شیرانی

۱ : ۸۱ -

آغاز : الحمد لله الذی خلق الاشیاء و هو عینا یعنی شکر میگویم من آن پروردگار عالمیانرا که خلقت جمیع اشیاء عین مظهر اوست -

انجام : و بعد از چند ایام عمارت روخذ متبر که حسب حکم سلطان ابراهیم شرقی باعتمام پسر میر صدر جهان جونپوری باتمام رسید - پس از آنوقت قصبه مکتبپور قبیلہ حاجبات عالم بگردید -

مناقب غوثیہ

یا

مناقب غوث اعظم

۳۸۲

۱۸۰

بخط نستعلیق بتاریخ ۱۱۴۸ هجری/۱۷۳۵ء در خانہ قادر خان ترین - ۹۱ ورق،
۱/۶ × ۴ انچ، ۱۳ سطر - ناقص الاول -

مناقب شیخ عبدالقادر جیلانی معروف بہ غوث اعظم (متوفی ۵۶۱/۱۱۶۶ء) است
کہ یکی از معتقدانش بنام محمد صادق شہابی در اوایل قرن یازدہم ہجری آنرا جمع آوری
نمودہ - در آخر این نسخہ غزلیات و آیات شعرای مختلف و کرامات خواجہ حسن بایزید و
بزرگان دیگر نیز درج است - این رسالہ بسال ۱۸۸۶ میلادی در بمبئی بچاپ رسیدہ -

رش : استوری ص ۱۰۱۳؛ ایوانو ۲۶۸ - ۲۷۰؛ ایوانو (کرزن) ۷۶؛ ایتھے ۱۷۹۹؛
بانکی پور ۱۷؛ ۱۵۸۹؛ آصفیہ ۱؛ ۴۹۰؛ اورینٹل کالج میگزین ۳/۱/۶۹؛
پیشاور ۱۰۱۴؛ ۱۰۹۴ -

آغاز : تشریف و شیخ اجل عارف باللہ سید قادری ہنکائی قدس سرہ در
سفینہ خود باین نہج نوشتہ اند -

انجام : حاجت خود را عرض کند و سلاہم حاجت آتی بخواند و در ہر قدمی برین نوع
عمل کند و در ہر قدمی سلام گویند -

کرامات اولیاء

۳۲۹

(۲) ۱۸۱

بخط شکستہ ریز - در حاشیہ مکتوبات امام ربانی (شمارہ ۳۳۱) از صفحہ ۲۰۷ - ۲۳۹ ب
ناقص الاخر - از روی خط و کاغذ و مرکب وغیرہ مکتوبہ در حدود ۱۱۵۰/۱۷۳۷ء -
از مؤلف گمنام این نسخہ محتوی کرامات و فضایل اولیاء مثل حضرت بایزید
بسطامی (متوفی ۲۶۱ یا ۲۶۴/۸۷۴ یا ۸۷۷ء)، احمد خسروییہ، داؤد طائی، شیخ
حبیب عجمی و جدید وغیرہ است -

آغاز : نقلست که حجت [الاسلام] سلطان‌الدین بایزید بسطامی قدس الله سره، به در مسجد رسیدی - ساعتی باستانی و بگریستی و متحیر شدی -

انجام : و آن برکت خلق نیکروی شیخ بود که در طریقت داشت -

افعال نکو که در ازل رهبر ماست

مقبول خدای [و] هادی محشر ماست

با خلق جهان خلق نکو باید داشت

چون خلق نکو سیرت پیغمبر ماست

۳۵۰

ترجمه مقصود المؤمنین

۳۷۳

بخط نستعلیق تنها ولد اخوند شیخ نور محمد بتاریخ ۱۳ ربیع الثانی ۱۲۲۳ هـ /
۶۱۸۰۹ - ۹۵ ورق، ۷ × ۵ انچ، ۱۲ سطر -

اسم مترجم این کتاب معلوم نشد - 'مقصود المؤمنین' اثر بایزید انصاری بن عبدالله قاضی (آصفیه ۱ : ۳۹۰) بزبان عربی است و دارای مطالب تصوف مثل معرفت توحید، علم، ایمان، خوف، رجا، معرفت نفس، قلب روح، دنیا، آخرت، توکل و قناعت، توبه، شریعت، طریقت و حقیقت و غیره در ۲۱ فصل میباشد -

ممکن است این ترجمه فارسی نه بین السطور متن عربی مسطور است به‌سختی خود مترجم باشد که عبارات نسخه 'مقصود المؤمنین' خود را بنارسی ترجمه نموده، چون خط و مرکب این ترجمه از خط کاتب اصل نسخه عربی جداست -

آغاز : ثنای مر خدائی را آنچه‌آنکه بشمار دانسته شدت او - پس آن بسیارست بل بسیار تر -
انجام : بهشت بهر فرمان بردارانست و اگر باشد بنده و حبشی و دوزخ مر گناهکارانراست و اگر باشد سید و قریشی - تمام شد این رساله -

فقہ و اوراد

صلوٰۃ مسعودی ۳۵۱
(جلد دوم و سوم) ۳۹

بخط نستعلیق ناشیانه کہ تحریر قرن دوازدهم ہجری بنظر میرسد - ۳۹۳ ورق،
۸۲ × ۶۱ انچ، ۱۹ - ۲۱ سطر -

مؤلف این کتاب کہ محتوی مسایل فقہی مثل زکوٰۃ و روزہ و حج و نکاح و طلاق وغیرہ است، مسعود بن محمود بن یوسف سمرقندی است کہ در اواخر قرن ششم ہجری میزیستہ است - مؤلف اسم خود را در مقدمہ جلد اول کتاب کہ ۷۴ باب دارد داده است - جلد دوم نیز مشتمل بر ۷۴ باب است و جلد سوم ۳۲ باب و فصول متعددی دارد -

نسخہای ازین اثر معروف مکتوبہ ۵۸۶/۶۱۳۵۶ در کتابخانہ دانشگاہ پنجاب، لاهور (ذخیرہ شیرانی) و دیگری مکتوبہ ۵۸۹۱/۶۱۳۸۶ در کتابخانہ بانکی پور پتنہ محفوظ است - این کتاب در سال ۵۱۲۷۲/۶۱۸۵۵ در بمبئی چاپ و منتشر شدہ -

رش : بانکی پور ۱۳ : ۷۶، ۷۷؛ ایوانو ۱۰۲۳؛ عباسی ۶۳ - ۶۵؛ شیرانی ۲ : ۲۹۲؛ ریوص ۱۴۱؛ مرکزی ۱۵۶۲ / ۳ -

آغاز : (ج ۲) رب یسر ولا تعسر بسم الله الرحمن الرحيم و تم بالخیر و بہ نستعین
فصل باب اول در بیان چیزها کہ بروی مسح روا بود -

انجام : (ج ۳) . . و ایشان از پیغامبر صلعم بتلقین یاد گرفته اند و الله اعلم بالصواب والیہ المرجع والمآب - تمت کتاب صلوٰۃ مسعودی . . . هر کہ خواند بدعاء خاتمہ بالخیر یاد آرد و سہو دیدہ بگذارد -

فتاویٰ خسروی*

بخط نستعلیق قرن ۱۷ میلادی - ۱۱۷ ورق، ۸×۶ انچ، ۱۵ سطر -

مؤلف این نسخه عبدالعزیز بن مجیر بن بہاء النسفی النقیب بہ کبیر است کہ مرید
 بندگی شیخ صدر الدین راجو حسینی بخاری (ص ۱، س ۵ - ۷) متوفی ۵۸۲ھ/۱۱۸۳ء
 بوده۔ کتاب را بنام رائے خسرو بن رائے آدم موشح ساخته و بہمین جہت 'فتاویٰ خسروی'
 نام نہادہ۔ او ذکر مرشد خود را بکلمات "قدس اللہ سرہ" نمودہ۔ معلوم است کہ بعد از
 وفات ایشان این کتاب را تألیف نمودہ۔ اطلاعاتی درباره خسرو و آدم را نتوانستہم از
 جائی بدست بیاورم۔ مطالب را از ماخذی مانند نوادر الفتاویٰ، کنز الدقائق و شرح کنز،
 فتاویٰ خانی، خزائنہ جلالی از مخدوم جہانیاں متوفی ۸۵۷ھ، محیط سرخسی، فتاویٰ غیائی،
 طحاوی، فتاویٰ صغیر، ہدایہ، مجموع النوازل، ینایع، و الوالجبی، القادوری، بسوط، بیہقی،
 واقعات حسامیہ، واقعات ناظمی عمدۃ الفتویٰ، صلوة مسعودی، و فتاویٰ حجت، فتاویٰ ظہیری،
 فتاویٰ سراجیہ، فتاویٰ قاضی خان و ترغیب الصلوٰۃ، تفسیر زاہدی، ترجمۃ الاحیاء، رسالہ
 شمس الدین یحییٰ متوفی ۷۳۷ھ وغیرہ اخذ نمودہ "مسائلی چند از علم فقہ... جمع کردہ"۔
 نظر بہ اطلاعات فوق معلوم است کہ مؤلف عبدالعزیز النسفی متوفی ۵۶۶ھ/
 ۱۱۷۳ء صاحب مقصد اقصیٰ و کشف الحقائق نیست بلکہ شخصی دیگر است کہ در قرن
 نہم ہجری میزیستہ و یا کاتب این نسخہ را در نقل نام مؤلف اشتباهاتی رخ دادہ است۔
 نسخہای ازین کتاب را کہ یکی از نوادر است، نتوانستہم در فہارس معروف مطبوعہ
 پیدا کنم البتہ کتابی بنام "فتاویٰ نسفی" در فہرست کتابخانہ بانکی بوز (۱۷ : ۱۶) ذکر
 شدہ کہ شاید ہمین باشد۔

آغاز : حمد بیحد و ثناء بیعد مر خدایرا نہ مستجمع صفات کمال۔

انجام : خداوند تعالیٰ گوید بکن ای بندہ من ہرچہ خواہی نہ ترا آمرزیم۔ تمت تمام
 هذا الكتاب نسخة الميمونه فتاویٰ خسروی عن علم الفقہ۔

* ص ۲، ص ۹ -

۱۔ کلمہ ایست کہ بعضی از ہندوہا قبل از اسم مردہا بکار برند۔

بخط نسخ محمد شیخ بن سید حاجی التاشکندی بتاریخ صفر ۹۶۷ هجری/ ۱۵۰۹ء -
۳۵۷ ورق، ۹^۳ × ۷^۱ انچ - ۱۴ سطر -

مؤلف این تالیف معروف که در فقه و مسایل اسلامی است، محمد وجیه ادیب
(ص ۲، س آخر) است که اسم کامل او محمد مجیر بن وجیه الدین (ریوس ص ۴۰) میباشد - مؤلف
معاصر فرید الدین (?) گنج شکر متوفی ۶۶۴ هـ بنظر میرسد - او مرید نصیر الدین محمود
چراغ دہلی متوفی ۵۷۷ / ۱۳۵۶ء بوده و وفات او چندی بعد از این تاریخ اتفاق افتاده -
مطالب را از کتب معتبر فقه و تفسیر مثل فوائد الفواد، خیر المجالس، تفسیر مغنی، تفسیر
منیر، صلوة مسعودی و سلک السلوک از نخشی متوفی ۵۷۱ / ۱۳۵۰ء و غیره استخراج نموده -
کتاب مشتمل بر مقدمه و ۲۵ باب است بشرح زیر:

- ۱ - کلمه ۲ - وضو ۳ - نماز ۴ - روزه ۵ - زکوٰۃ ۶ - حج ۷ - ادب ۸ - ادب ۹ - حیا
- ۱۰ - تمہت زدن و سود خوردن ۱۱ - حس خلق ۱۲، ۱۳ - شکر ۱۴ - مناجات
- ۱۵ - دعاء ۱۶ - ادعیہ عصمت و عافیت ۱۷ - ادعیہ زحمت ها ۱۸، ۱۹ - دعای
- زیادت شدن حافظه ۲۰ - عذاب قبر ۲۱ - غنا و فقر - ۲۲ - فواید بعضی
- اغذیه ۲۳ - حکایات عدل ملوک و خلفاء ۲۴ - علامات قیامت ۲۵ - دعاہای
- مواسم و شہور -

طبق ایتھے این کتاب در حدود سال ۷۷۰ هجری / ۱۳۶۸ء نوشته شده کہ شاید
صحیح باشد - از لحاظ تاریخ کتابت این نسخه یکی از نوادر است -

رش : ریوس ص ۴۰، ۴۱؛ ایتھے ۲۵۶۵، ۲۵۶۶؛ ایوانو (کرزن) ص ۸۹؛ عباسی ص ۱۰۳، ۱۰۴؛
سرکزی ۱۶۶۱ -

۳

* ص ۴، س ۲ -

آغاز : حمد بیحد و ثنای بیعدا^۱ مر خالق احد و رازق^۲ صمد را که برگزیده بشر را بر کل مخلوقات که "ولقد کرّمنا بنی آدم" و برگزید بعضی را بر بعضیکه . . .

انجام : و دیگر باید که از پشم و روغن هرچه از قربانی حاصل آید آنرا نیز صدقه دهند و دیگر قربانی را بدست خود ذبح کند [که] افضل است - اگر نتواند بر سر قربانی ایستد [و] کسی دیگر را فرماید ذبح کردن تا ثواب بیشمار حاصل کند والله اعلم -

فواید فیروز شاهی*

۳۵۲
۷۲

بخط نستعلیق ریز، بین سالهای ۵۱۰۱۲ - ۵۱۰۱۳ / ۶۱۶۰۳، در لاهور - ۱۳ صفحه،
۱۱ × ۱۸ اینچ، ۵۱ سطر - ناقص الاخر -

مؤلف این کتاب شرف بن محمد العطار^۳ معاصر سلطان ابوالمظفر فیروز شاه تغلق (۷۵۲ - ۷۹۰ / ۱۳۵۱ - ۱۳۸۸) است که کتاب را باسم این سلطان معنون ساخته (ص ۱، س ۶) - این کتاب مشتمل بر ۱۱۵ باب بوده که از انجمله فقط ۱۵ باب درین نسخه موجود است - باب اول در علم و جهل و آخرین در احکام آخرت است - موضوع کتاب فقه و فلسفه تصوف و عرفان است - نسخه‌ای ازین کتاب که یکی از نوادر است در کتابخانه دانشگاه پنجاب لاهور، (ذخیره شیرانی شماره ۱۶۹۵) نیز محفوظ است -

در آخر این نسخه دو صفحه از "حبیب السیر" خواند میر نیز منقول است -

رش : بانکی پور ۱۳ : ۷۷ ؛ ایوانو ۱۰۶۹ ؛ شیرانی ۲ : ۲۹۷ -

آغاز : الحمد لله الذي الحميد الجنان الشان . . . اما كتب . . . نظم :

رسمی است اکابر را [به] اصلاح خطایا

اخلاق حسن [اینست] بی عیب گرفتن

۱ - در اصل : بیعدد -

۲ - در اصل : بیعدد -

۳ - در اصل : العطار و در نسخه شیرانی : العطاری -

ص ۱، س ۳، ۴ -

انجام : بدانکه وقت زوال همین است و این را بی زوال گویند امام ناصح الدین او را
چندی در رساله . . .

۳۵۵

رساله کفایت اهل الیقین فی طریق المتوکلین*

۲

بخط نستعلیق هدایت الله ولد محمد حکیم مشہدی بروز دوشنبہ ۲۵ رجب المرجب

۱۱۱۳۵ / دسامبر ۱۹۳۲ء - ۹ ورق، ۷ × ۱/۳ انچ، ۱۱ سطر۔

مؤلف این رساله علی ابن حسام الدین المشہر بالمتقی (ص ۱ س ۲، ۳) میباشد کہ
کہ در سال ۱۱۸۵ھ / ۱۷۸۰ء یا ۱۱۸۸ھ / ۱۷۸۳ء متولد شدہ و در سال ۱۱۹۵ھ / ۱۷۹۷ء
در مکہ معظمہ فوت کردہ (استوری ص ۹۷)۔ این رسالہ کہ محتوی بعضی از اعتقادات اسلامی
و مسائل فقہی است مشتمل بر دو فصل و خاتمہ است۔ مؤلف بعضی از فوائد را از دو فصل
آخر کتاب تنویر، کہ تألیف شیخ ابن عطاء اللہ اسکندری است، بفارسی برگردانیدہ و درین
کتاب آورده است (ص ۱ س آخر، ص ۲ س ۱-۳)۔ در خاتمہ ۶ عقیدہ را نیز بیان نموده است۔

۴

شیخ عبدالمحق محدث دہلوی کتابی بنام 'زادالستقین فی سلوک طریق الیقین'،
دارد کہ در آن شرح احوال متقی را داده است۔ آقای استوری بعضی از تألیفات متقی را در
کتاب خود ذکر نموده ولی نامی ازین رسالہ در میان نیاورده، بنا برین یکی از نوادر بنظر میرسد۔

آغاز : الحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام على رسوله محمد وآله اجمعين اما بعد
میگوید احقر العباد الله علی ابن حسام الدین . . .

انجام : هر آنه این شش اعتقاد را بخاطر چندان تکرار کند کہ بر دل وی مستولی شود
خدایتعالی او را توکل روزی گرداند و چون توکل حاصل شود کار دنیا و آخرت
وی تمام شود۔ تمت تمام شد۔

* ص ۲، س ۴۔

ترجمه رساله برهانیہ در اوزان

بخط نستعلیق سعدالله در حدود ۱۰۱۴ھ/۱۶۰۵ء، در لاهور - ۲ صفحہ،
۱۸ × ۱۱ انچ، ۵۰ سطر -

مترجم این رساله شاید میر محمد معین استرآبادی است کہ در ۵۹۸۷ھ/۱۵۷۹ء در کاشان میزیسته (رک، فہرست سپرنگر ص ۴۲ شماره ۵۸۳) - بنا بگفتہ مؤلف او رسالہ برہانیہ قاضی برہان الدین ساوی، جواہر ہدایت و رسالہ مولانا حمید الدین را از عربی بفارسی ترجمہ و تلخیص نمودہ (ص ۱، س ۳) - علاوہ برین از کتب دیگر حدیث و فقہ نیز استفادہ کردہ - این رسالہ کہ مشتمل بر دو باب است، محتوی حساب اوزان مثل درم شرعی، مثقال، دینار، صاع و رطل وغیرہ میباشد -

رش : ایتھے ۲۳۱۰ سپرنگر ص ۴۲ شماره ۵۸۳ -

آغاز : الحمد لله رب العالمين والصلوة على رسوله محمد و آله اجمعين بدانکہ سعدان
الله تعالی فی الدارین کہ این چند سخن در حساب درم شرعی و مثقال و دینار و رطل،
از رسالہ قاضی امام برہان الملة والدین ساوی طاب ثراہ و 'جواہر ہدایت' و رسالہ
مولانای حمید الملة والدین . . . برسبیل ایجاز و اختصار بیرون آورده شد و بعبارت
فارسی ترجمہ کردہ شد . . .

انجام : و اگر یک صاع جو دہد از یک ہزار و صد و سی و ہفت و نیم درم، ربع نیم درم،
بدہد و این بہ تجربہ روشن شدہ است کہ صاع جو از صاع کشم در وزن ربع
کم شود - تمت تمام شد رسالہ برہانیہ -

بخط نستعلیق سعدالله در حدود ۱۰۱۳/۵۱۶۰۰ء، در لاهور۔ ۲ ¼ صفحہ،
۱۱ × ۱۸ انچ، ۵۱ سطر۔

مؤلف این رسالہ کہ ترجمہ و شرح رسالہ موافقِ عربی است (ص ۱، س ۲، ۳) محمود طاهر غزالی بن نظام مدرس مدرسہ جلالیہ است۔ او این رسالہ را بنام سلطان دوست محمد (ص ۱، س ۱۱) تالیف نموده۔ مراد مؤلف از این سلطان شاید شاہزادہ دوست محمد بن بداق خان شیبانی متوفی ۵۹۶۳/۱۵۵۵ء باشد کہ در تاشکند از ۹۵۹-۵۹۶۳/۱۵۵۱-۱۵۵۵ء حکومت داشت۔ این شاہزادہ بحکومت نرسید (روضۃ السلاطین، حیدرآباد سندھ ۱۹۶۸ء، ص ۲۱۴)۔ علاوہ بر مسایل فقہی، ۳ فرقہ اسلام را با ذکر عقاید آنها، شرح داده است۔ رسالہ مشتمل است بر مقدمہ و دو باب۔ باب دوم ہفت فصل دارد کہ دران از ہفت موقف^۱ اسلام (ص ۲، س ۶) سخن رفته، بقرار زیر :

- ۱۔ در بیان اہل سنت و جماعت۔
- ۲۔ در بیان دوازده گروہ رافضیہ۔
- ۳۔ در بیان دوازده گروہ خارجیہ۔
- ۴۔ در بیان دوازده گروہ جبریہ۔
- ۵۔ در بیان دوازده گروہ قدریہ۔
- ۶۔ در بیان دوازده گروہ جہمیہ۔
- ۷۔ در بیان دوازده گروہ مرجیہ۔

در نسخہ حاضر فقط باب دوم این رسالہ موجود است۔ کاسل این اثر را در مجلہ دانشکدہ ادبیات تہران (سہر ماہ ۱۳۳۵ ش / اکتوبر ۱۹۵۶ء) بچاپ رسانیدہ اند۔

رش : ایتھے ۱۹۲۰ (۱۱)، ۲۵۳۸، ۲۵۳۹؛ ایوانو (کرزن) ۱/۳۹۹؛ شیرانی ۲: ۳۰۴؛ حقوق ۲۰۱۔

آغاز : الحمد لله الذی خلق الانسان اطواراً و شرف منہ . . . اما بعد روزی مبحث معرفة المذاهب . . . مطالعہ میگردم در شرح موافق کہ بعبارة تازی و اعظم کتاب است

۱۔ دراصل : موافق کہ شاید 'موافق' بودہ۔

در علم کلام و از کتب مشهور در مرام و مشتمل است بر جمیع قواعد دین اسلام ...

انجام : ... و این ملت از فروغ آن هفتاد و دو ملت باشد که نخست بیان کردیم و هرچه مثل این فرقه‌ها که نه بر مذهب سنت و جماعت است، از ملت‌های باطله است - حق تعالی هیچکس را بران راه‌های کج نیارد و همه را بر صراط مستقیم که شاهراه سنت و جماعت است، ثابت دارد، بحرمة النبی و آله الامجاد -

تیسیر الاحکام* (جزو اول)

۳۵۸

۸۰

بخط نستعلیق سعیدالله در حدود سال ۱۰۱۳/۱۶۰۵ء، در لاهور - ۱۱ صفحه،
۱۸×۱۱ انچ، ۵۱ سطر -

مؤلف این تألیف قاضی شهاب الدین بن شمس ابن عمر دولت آبادی (ص ۱، س ۳) است که بدربار سلطان ابراهیم شرقی در جونپور (۸۰۳ - ۸۴۳/۱۴۰۰ - ۱۴۴۰ء) سمت قاضی القضاة و امیرالامراء را بعهده داشت و بسال ۸۴۹/۱۴۴۶ء بدرود زندگانی گفت - او این کتاب را در مسائل فقهی و دینی در پنج باب نگاشته که از آن چهار باب زیر در نسخه حاضر موجود است -

- ۱ - در بیان ایمان -
- ۲ - در اجتناب از گناه -
- ۳ - در عبادت -
- ۴ - در مکروهات و محظورات -

او این کتاب را بدعوت سلطان اشرف خان (ص ۱، س ۵) نوشت نه مطابق اینتهی و ریودر زمان شاهجهان بسر میبرده و در عهد عالمگیر از خطاب میر محمد اشرف، مشرف گشت و در سال ۱۰۹۷/۱۶۸۶ء فوت کرده ولی نظر بتاریخ کتابت این نسخه معلوم است اشرف خان در اوایل قرن دهم هجری بدربار جونپور میزیسته و قبل از ۸۴۹/۱۴۴۶ء بسن

۱- دراصل: رایها -

* ص ۱، س ۹ -

بلوغ رسیده بود تا فرمایش تالیف کتاب را کرد - بقید حیات بودن او تا ۱۰۹۷/۵۱۶۸۶
خیلی مشکل بنظر میرسد لذا این اشرف خان همان کسی است که یکی از امرای دربار
جونپور بوده و لقب خاقان معظم (خان معظم؟) را یافته بود -

رش : ریو ص ۷۷۸ الف؛ ایتھے ۲۵۹۵، ۲۶۹۶؛ ایوانو ۱۰۸۵؛ شیرانی ۲ : ۲۷۹؛
ڈھا کہ ۳۷۰؛ آصفیہ ۲ : ۱۱۱۳ -

آغاز : حمد متواتر و ثناء متکثر مر حضرت صمدیت ذوالجلال جل جلاله و عم نواله را که
اساس دین حنفی را اما بعد میگوید اضعف بندگان کردگار هادی،
شهاب ابن شمس ابن عمر دولت آبادی . . بنا برآن چند باب از مسایل دین در قلم
آمده و این مجموعه را 'تیسیر الاحکام' نام کرده شد . . .

انجام : هرچه نیک بیند بگیرد و هرچه [بد] پندارد بگذارد و خود را و فرزندان خود را و شعر
خود را نستاید و چون خواهد که بر خیزد مجلس را به تسبیح و تحمید و تجلیل
و استغفار ختم کند -

رساله فقه^۴

۳۵۹

۸۹

بخط نستعلیق ریز سعد الله در حدود ۱۰۱۳/۵۱۶۰۵، در لاهور - ۳۰ صفحه،
۱۸ × ۱۱ انچ، ۵۱ سطر - ناقص الاول و الآخر -

اسم مؤلف این رساله که از باب هفدهم تا پنجاه و ششم محفوظ است، معلوم نشد -
علاوه بر تمام مسایل فقهی و حقوق العباد و غیره در فصلی فواصل زمانی بین زمان پیغمبران
اسلام را نیز بیان نموده -

گرچه تاریخ کتابت ندارد ولی چون جزو مجموعه ایست که بین سالهای ۱۰۱۲ -
۱۰۱۳/۵۱۶۰۳ - ۵۱۶۰۵ در لاهور بدست کاتب واحد، در همان قلم و مرکب و
بر یکنوع کاغذ نوشته شده، میتوان با اطمینان خاطر گفت که حد اکثر در سال ۱۰۱۳/۵۱۶۰۵
کتابت شده است -

آغاز : ... گفته است هر که در نماز تعدیل ارکان نگاهدارد از عدل پروردگار ایمنی شود -
فی الکافی - نزدیک امام ابو یوسف و شافعی -

انجام : و بالاتر از نفقه درویشان واجب آید و هر دو فقیر باشند ... اگر مرد از نفقه
عاجز آید و زن از قاضی تصریف طلبد ...

اوراد چشتمیه

۳۶۰

۶۳

بخط نستعلیق جعفر بتاریخ ۲۷ رجب ۱۰۸۳ هجری / ۶۱۶۷۲ - ۷۳ ورق،
۳/۹۳ - ۱/۵ انج، ۷ سطر - ناقص الاخر -

مؤلف این کتاب عبدالرحمان چشتی متوفی ۱۰۹۴ هجری / ۶۱۶۸۳ است که بین سائیهای
۱۰۵۴ - ۱۰۵۵ / ۱۶۴۴ - ۶۱۶۴۵ (ورق ۱۸ ب، س ۲ - ۷) تألیف نموده - درین اثر او دو کتاب
دیگر خود یعنی 'فضل الکلمه' (۵۳ ب) و 'عبادات الخواص' (۲۴ ب، ۱۴۰) را نیز متذکر شده -
ذکر تألیفات دیگر او را ذیل "مرآة مداریه" نیز نگه کنند -

رش : آصفیه ۳ : ۲۴؛ استوری ۱۰۰۵ -

آغاز : من نسبته الالهیه للشمس کن کافراً فراعنی الحق المعنی -

انجام : و ایشان پیغامبران و کبار اولیاء اند - اولنک علی هدی من ربهم و اولنک هم
المفلحون -

رساله اوراد و وظائف

۳۶۱

۳

بخط نستعلیق شکسته آمیز اواخر قرن یازدهم هجری - ۹۹ ورق، $\frac{1}{4} \times ۵$ انچ،
۲۳ سطر - خیلی ناقص الاول - ۴۱ ورق اول را ندارد -

اسم مؤلف این رساله که مشتمل است بر خواص حروف و اوراد و وظائف و مطالب صوفیانه و عارفانه، معلوم نشد - کتاب در پنج مقال است و در هر مقال در حدود ۱۲ باب است - او مطالب را از کتب عرفانی مانند در التنظيم، سر المطالب، سر المصون، کتاب اللوحه، کتاب حسین سکاکی، هیاکل التماثل، در مکنونه، وغیره اخذ نموده - سهری بتاریخ ۵۱۱۱۵ / ۱۷۰۳ء بر این نسخه ثبت است -

آغاز : (از ورق ۴۴) فصل اول در خواص حروف تمهیدی باعتبار طبایع ایشان - بدانکه هر حرفی از حروف تمهیدی بحسب مزاج خود عمل خاص دارد -

انجام : آنشب حضرت پیغمبر را صلعم در واقعه پیند و بمشاهده جمال آنحضرت صلعم مشرف [گردد] . . والسلام -

سراج العالمین فی سبیل رب العالمین

۳۶۲

۱۹

بخط نسخ و نستعلیق (فارسی نستعلیق و عربی نسخ) - ۱۵۰ ورق، $\frac{1}{4} \times ۸$ انچ،
۱۴ سطر - ناقص الاخر -

مؤلف این کتاب ابوالعلی ابراهیم ملقب به خجسته اختر المدعو به جهان شاه مقتول ۵۱۱۲ / ۱۷۱۲ء بن شاه عالم پادشاه است (ورق ۲ ب) و درین کتاب اوراد و وظائفی که از بامدادان (وقت بیداری) تا بخواب رفتن در شب، انسان را احتیاج بدان باشد بیان نموده (ورق ۳ ب) - کتاب مشتمل بر ۲۱ باب و خاتمه‌ای بوده که ازان جمله ۱۹ باب و

هفت فصل از باب بیستم درین نسخه موجود است - آثار دیگر خود از قبیل 'فرایدالفواید' رساله مغفرت الغفور؟ یا فواید کثیره، قاطع اللذایذ، را نیز ذکر نموده (ورق ۳ ب) - گرچه تاریخ کتابت را ندارد ولی از خط و کاغذ و قرابن دیگر نسخه معاصر بنظر میرسد -

نسخه‌ای ازین کتاب در فهرس مطبوعه معروف پیدا نشد بنابراین یکی از نوادر است -

آغاز : الحمد لله منشی الموجودات و سامع الاصوات و عجیب الدعوات و کشف الکرامات . . .
اما بعد میگوید ابوالعلی . . .

انجام : بطلبیدی او را بنزد حضرت آوردی و گفتی یا رسول الله بهای متاع ویرا بده -
رسول صلی الله علیه و آله وسلم

رساله غسل و جنازه

۳۶۳

۳۱۸

بخط نستعلیق اوایل قرن دوازدهم هجری - ۱۴ ورق ۹ × ۳ - ۵ انج، ۱۴ سطر -
ناقص الاوسط -

مؤلف این رساله که محتوی مسایل فقهی در باب غسل میت و نماز جنازه و غیره است، ابوبکر الفایض بن محمد لاهوری (ص ۱، س ۲) است - چون در زبان مؤلف در لاهور پیدا شده بود و مردم بمسابیل غسل و جنازه و عیادت و غیره احتیاج داشتند، دستخط پیدا از سبب معتبر فراهم آورده و رساله ترتیب داده آده مشتمل بر مقدمه و سیزده فصل است - مطالب در زبان شاهجهان یا عالمگیر سیزسته چون در برابر پیمانته‌های شرعی اوزان و پیمانته‌های شاهجهانی را می‌آورد و معلوم است که مراد او اوزان و پیمانته‌های وقت است مثلاً :

"در حساب شاهجهانی . . . طول او دو کز شرعی و یک کز پا بالای رسمی شاهجهانی باشد و سینه بند ۳ کز شرعی باشد نه دو کز پا و پای بالای شاهجهانی باشد" (ورق ۱۳ ب، س ۱۱، ۱۲ - ۱۳) - بر سرورق نسخه سهری از ابن سلیمان تاریخ ۱۱۴۸ هـ /

۱۷۱۶ء ثبت است۔ شاید این دانشمند همان کسی باشد کہ مثنوی او در فهرست کتابخانه دانشگاه پنجاب از دکتر سید محمد عبداللہ (۲ : ۵۰۸) شناسندہ شدہ۔

رش : بانکی پور ۱۷ : ۱۲۸ -

آغاز : بسم اللہ الرحمن الرحیم - سپاس بیقیاس مر رزاقی را کہ رحمت بی نہایتش طفل جانرا بہ شیر دلپذیر از پستان ام انکتاب پرورش داد . . .

انجام : اگر کودکی زادہ باشد بعد زادن گریہ کرد و وفات یافت نام نہادہ شود و غسل دہند و کفن دادہ نماز برو گزارند و اگر نگرید سیت را غسل دہند و نماز نگزارند و در خرقہ در آورده دفن کنند۔

رسالہ صیدیہ

۳۶۲

۲۶۶

بخط نستعلیق ۱۰ شوال ۱۱۸۳ ہجری/فوریه ۱۷۷۰ء - ۵۳ ورق، ۱۷ × ۱۳ انچ ،
۱۱ سطر -

مؤلف این رسالہ کہ بنام 'احکام و خواص حیوان، (ص ۳) یا 'تذکرہ صیدیہ، نیز یاد شدہ محمد علی ابن ایطالب الزاہدی الجیلانی متخلص بہ حزین و معروف بہ 'علی حزین، متولد ۱۱۰۳ ہجری/۱۶۹۱ء در اصفہان و متوفی ۱۱۸۰ ہجری/۱۷۶۶ء است۔ 'رسالہ خواص الحیوان' نیز اسم ہمین کتاب است (ریوس ۴۸۳)۔

درین نسخہ از روی شریعت و احکام فقہ بیان شدہ کہ کدام یکی از مرغان یا حیوانات را باید صید کرد و کدام را نہ - آنہا کہ گوشت شان بر انسان حلال است در چہ زمانی و بچہ نجوی باید شکار کرد۔

طبق اطلاعات بندہ نسخہ حاضر دومین قدیمترین نقل است کہ برداشتہ شدہ، چون قدیمترین نسخہ در فهرست ریو شناسندہ شدہ است کہ مکتوبہ قبل از ۱۱۸۲ ہجری/۱۷۶۸ء است۔

رش : ریو ص ۴۸۳ و ۸۷۳؛ ایتھے ۱۷۱۲؛ بانکی پور ۳ : ۲۳۲ -

آغاز : سپاس بقیاس کہ مدارک اوہام از استقصای اصولش قاصر و سالک افہام از استیعاب فروعش حایر آید . . .

انجام : و اشارت بہمین معنی است این بیت مثنوی :

جملہ حیوان را پی انسان مکش

باز انسان را مکش از [بہر] ہش^۱

[مثنوی، دفتر اول، بیت شماره ۹۰۳۳]

۳۶۵

لباب الاخبار

۵۶

بخط نستعلیق قرن ۱۷ میلادی - ۴۹ ورق ، ۸ × ۶ انچ ، ۱۵ سطر - ناظر الاول - شاید یک ورق از اول افتادہ باشد -

مترجم این کتاب کہ محتوی مسایل فقہی و احادیث و سنن نبوی و علم حدیث است، محمد بن محمود میباشد۔ اصل این کتاب در عربی است و مؤلف آن احمد ابن عبداللہ بودہ۔ او اول متن عربی را نقل میکند و بعد ترجمہ آنرا مینویسد۔ کتاب مشتمل بر چہل باب است و در ہر باب دربارہ یکی از مسایل فقہی مانند نماز و روزہ و زکوٰۃ و حقوق والدین و صبر و خاموشی و علم و عمل وغیرہ بحث شدہ۔ این ترجمہ در سال ۱۲۸۰ھ / ۱۸۶۳ء در بمبئی بچاپ رسیدہ۔

رش : ایتھے ۲۶۳۹؛ بانکی پور ۱۴ : ۵۹؛ سر نزی ۱ : ۲۳۹ -

آغاز : . . . پیغامبر فرمود صلی اللہ علیہ وسلم سر بسر مسعود را رضی اللہ عنہ، ای بسر مسعود چون نشستن تو در حلقہ علم کہ قلم بر دست لاری و شیخ حرفی ننویسی، بہتر است . . .

۱- اصل بیت در مثنوی چنین است :

جملہ انسان را بکش از بہر ہش

جملہ حیوان را ہی انسان بکش

کہ ہزین آنرا تصحیف نمودہ مؤید و مفید مطالب خود ساختہ است -

انجام : و هرگز از سیری آروغ نزدی و بطمع دست پیش کسی فراز نکردی صلی الله علیه وسلم و علی آله الاخیار والابرار وسلم تسلیماً کثیراً کثیراً - تمت کتاب لباب الاخبار -

عهد نامه یا شجرة الایمان*

۳۶۶

۸

بخط نستعلیق درشت فتح محمد که شاید در قرن سیزدهم هجری نوشته - ۸۵ ورق ،

۷ × ۳۱۰/۵۰۰ (ریو ۳۳۰ ل) باشد - درین رساله اوراد و وظائفی را که برای مقاصد و مرادهای

این رساله شاید یکی از تألیفات ملا قطبی شیرازی متولد ۱۲۳۶/۵۶۳ م و متوفی ۱۳۱۰/۵۷۰ (ریو ۳۳۰ ل) باشد - درین رساله اوراد و وظائفی را که برای مقاصد و مرادهای مختلف باید خوانده شود، آورده اند - علاوه برین اوراد و ادعیه که بعد از ادای فرایض شرعی از قبیل نماز و روزه و حج و زکوة و غیره، باید خوانده شود، نیز درین رساله درج است - درباره نام کتاب گفته :

”و نام این شجره ‘عهدنامه’ نهاده شد“ (ص ۱) ولی کاتب در آخر نسخه چنین نوشته : ”این کتاب شجرة الایمان بروز یکشنبه . . . تمام شد“ -

نسخه‌ای ازین رساله در فهرس معروف دیده نشد بنابراین یکی از نوادر بنظر میرسد -

آغاز : . . . اول کشاد میکند سینه او را برای قبول کردن راه اسلام . . .

انجام : اللهم نستعین . . . علی طاعتک - رب زدنی علماً مع العمل والاخلاص . . . [و یقیناً
والحتمی بالصالحین]

* (ورق ۳ الف ، س ۸) -

بخط نستعلیق ریز که تحریر قرن ۱۷ میلادی بنظر میرسد - ۸۷ ورق، ۱-۷ × ۶ انچ ،
۲ سطر - ناقص الاول و الآخر -

درین رساله که اسم مؤنثش معلوم نشده، عقاید اسلامی بصورت سؤال و جواب بیان شده است - مثلاً : اگر گویند که مبدء ایجاد، قدرت است نه تکوین، جواب گویم
اگر گویند که خدایتعالی در ازل متکلم باشد بکلام ازلی اگر گویند نه تصدیق بوجود واجب و توحید از علوم نظریه مبرهن شده، در علم کلام چگونه از ضرورت دین باشد، گویم و غیره

ممکن است، سؤال و جواب محمد باقر قرشی (فهرست معقول ص ۲۲۰) با
'سؤال و جواب' میرزای قمی (فهرست معقول ص ۲۲۵) باشد والله اعلم -

آغاز : امن گردانید او را از کذب و مخالفت یعنی او را بکذب نسبت نکرد . . .

انجام : اصحاب رسول صلی الله علیه وسلم بران بودند و ازین جهت همه ایشان
خلاصی از نار دارند و هر چند -

—:0:—

عروض و صنائع

۳۶۸

رساله وافی بعلم قوافی*

۳۳۶

بخط نستعلیق اوایل قرن دهم هجری - ۴۸ ورق، ۷ × ۳-۳ انچ، ۱۲ سطر -

مؤلف این رساله که در فن قافیه تألیف شده است، مولانا عبدالرحمن جامی متوفی ۸۹۸ هجری / ۱۴۹۲ م است - او این کتاب را از عربی بفارسی ترجمه کرده و شرح داده چنانکه گفته: "نموده میشود این شرح مختصریست [از] وافی بعلم قوافی (ص ۱، س ۶) - تاریخ کتابت را کاتب نسخه چنین نوشته است "فی شهر سنه ۹" و بدین ترتیب درست معلوم نیست که چه سال قرن دهم هجری است ولی چون خط و مرکب و کاغذ این نسخه با نسخه صنایع بدایع (شماره ۳۷۰) از عطاءالله متوفی ۵۹۲۶ / ۱۵۲۰ م که نسخه معاصر است یکی است میشود با اطمینان خاطر گفت که این نسخه نیز در اوایل قرن دهم هجری کتابت شده است - چندین نسخه ازین رساله در کتابخانه دانشگاه پنجاب، لاهور (ذخیره شیرانی شماره ۱۸۹، ۲۰۱۹، ۲۰۳۰، ۲۰۳۲، ۲۰۳۷، ۲۰۳۳) نیز محفوظ است -

رش : ریو: ص ۵۲۶ ب؛ باڈلین ۳۳/۸۹۴؛ ایوانو (کرزن) ۱۷۱؛ ایوانو ۹/۶۱۲؛
نشریه ۲ : ۱۱۱ -

آغاز : بعد از تیمن بموزون ترین کلاسی که قافیه سنجان انجمن فصاحت بدان تکلم کنند
اعنی سپاس و ستایش حضرت واهب العطایا جل جناب جلاله عن الاحاطة
بکنه کماله ...

انجام : بنای قافیه را یک الف زیاده کنم بشرط آنکه نگیرند خورده اهل هنر
سؤال کردم ازان نور دیده ابرار که بذات تو آورده کاینات قرار

* (ص ۱، س ۶) - ۱ - در اصل : چمن -

رساله عروض سیفی

بخط نستعلیق سعد الله بتاریخ ۹ محرم ۱۰۱۳/۵۱۶۰۵ء، در لاهور - ۱۲ صفحه،
۱۱ × ۱۸ انچ، ۵ سطر -

مؤلف این رساله معروف که باسم 'عروض قافیه' و 'میزان الاشعار' نیز یاد شده،
مولانا سیفی است (ص ۱، س ۵) که چندی بدربار سلطان حسین بایقرا دار هرات میزیسته
و شاید در ۵۹۰۹/۱۵۰۳ء وفات یافته - او این رساله را بفرمایش احباب در ۵۸۹۶/
۱۳۹۱ء تألیف نموده - لفظ 'فیضها' تاریخ است (ص ۱۲، س ۱۷) چنانچه گفته :
اهل دل ازو چو فیضها می یابند بنویس که هست 'فیضها' تاریخش

رساله محتوی فن عروض و قافیه و قواعد و نکات این علم است و در لاهور و کنگرہ و کانیپور
چندین مرتبه بچاپ رسیده است -

رش : ایتھے ۲۰۳۶؛ ریوص ۵۲۵ ب؛ پیشاور ۱۸۸۱؛ حقوق ۱۶۳؛ ڈھانہ ۳۶۹ -

آغاز : الحمد لله الذي جعل علم العروض ميزان الاشعار والصلوة على صاحب ديوان الرساله
واهل بيت الاطهار اما بعد بدانکه باعث این تألیف آن بود نه دمی نه با اصحاب
از کتب عروض مباحث کرده میشد، در هر دقیقه نکتہ می طیبیدند و بر هر مدعی
دلیل نقلی یا عقلی می پرسیدند...

انجام : ... که این مصراع را چنین تقطیع میتوان کرد نه العاش مشعول فنی عوا مشاعین
کساهنا مشاعیلن، مرفوع والحمد على الاتمام -

رساله صنایع بدایع

یا

وافی در علم قوافی

بخط نستعلیق اوایل قرن دهم هجری - ۲۸ ورق، ۷ × ۳-۳ انچ، ۱۲ سطر -

مؤلف ابن رساله که در علم قافیه و صنایع شعری است امیر جمال الدین عطا الله بن محمود الحسینی (ص ۰۲، س ۱) متوفی ۵۹۲۶ / ۱۵۲۰ یا ۹۲۹ هجری / ۱۵۲۳ است - این رساله در اصل انتخاب و تلخیص کتاب "تکمیل الصناعه" است که خود او در فن شعر تألیف نموده بود و بفرمایش میر علیشیر نوائی این رساله را ترتیب داده (ص ۲) - رساله مشتمل است بر نه حرف بعدد حروف قافیه بقرار ذیل :

- ۱ - در تعریف قافیه ۲ - در تعداد حروف ۳ - حروفی که بعد از رویست ۴ - حرکات قافیه ۵ - انواع روی ۶ - انواع قافیه ۷ - عیوب ملقبه قافیه ۸ - عیوب غیر ملقبه قافیه ۹ - تحقیق حاجب و ردیف -

مالک اسبق این نسخه اکثر جاها در حاشیه زیر توضیحاتی که داده، مؤلف را "مدظنه" عمره و عزه" نوشته بنا برین معلوم است که مصنف دران زمان بقید حیات بوده و این نسخه معاصر است -

دو نسخه ازین رساله در کتابخانه دانشگاه پنجاب، لاهور (ذخیره شیرانی شماره ۶۹۵، ۲۰۳۳) نیز محفوظ است -

رشن : ریوس ۱۰۸۱ ب و ضمیمه ص ۱۲۵؛ ایتھے ۲۰۵۲؛ استوری ص ۱۸۹ -

آغاز : سپاس بیقیاس صانعی را که تاسیس بدایع مصنوعات و نظم سلسله موجودات بی دخیلی و شریکی نمود و بنور معرفت که ردف هدایت است عارفانرا از قید هستی خلاص فرمود ...

انجام : و ردیف در لغت کسی را گویند که در عقب شخصی دیگر بر مرکب سوار
باشد و چون حال ردیف نسبت بقافیہ مشابہ حال آنکس باشد آنرا ردیف نام کردند -

قد تم رسالتی بعون الوهاب امید که باشد همگی صدق و ثواب
گر سهو و خطایی شده باشد واقع رب اغفر لی انک انت التواب

رساله مستشہدات*

۳۷۱

۷۳

بخط نستعلیق ، بین سالہای ۱۲۰۱ھ/۱۶۰۳ء و ۱۲۰۳ھ/۱۶۰۵ء در لاهور -
۱۲ صفحہ ، ۱۸ × ۱۱ انچ ، ۵۰ سطر - ناخر الاخر -

مؤلف ابن رسالہ کہ محتوی قواعد و صنایع شعری است، نیاازی بن سید علی بن
محمد الحجازی (ص ۱، س ۲) میباشد۔ او این رسالہ را در سال ۱۱۹۶ھ/۱۵۵۵ء (ص ۱، س
۱) بنام سلطان امیر فریدون محمد تألیف نموده۔ رسالہ مشتمل بر مقدمہ و سہ باب
است بقرار زیر :

۱- در مستشہدات غزل ۲- در مستشہدات قصیدہ ۳- در مستشہدات مثنوی
و رباعی و قطعہ -

آغاز : غزل سرایان بیت القصیدہ عالم مستولی، مستشہدات بیت خداوندی، غزل
عشرہ را میدانند و صلوات متواتر و درود مترادف بہ ارواح . . .

انجام : الحمد لله کہ قلم رطب اللسان فصیح بیان کہ شامہات بر حسیب نفس نامند
وی مال و جمال و کمال بدون نمود و بر همین بیاس و اساس دهن صافی و فد
و طبع وافی نقاد باید عمل کنند و بنیاد نهد و داند کہ (ناخر)

* ص ۱، س ۷ -
۱- در اصل : اسپاس -

جغرافیہ

تحفة العجائب

۳۷۲

۲۴۹

بخط نستعلیق قرن یازدہم ہجری - ۳۰ ورق، $۹ \frac{1}{۴} \times ۶ \frac{1}{۴}$ انچ، ۱۵ سطر،
ناقص الاول و الآخر۔

مؤلف ابن تالیف طایری ہروی متوفی ۹۲۸ ہجری/۱۵۲۲ء است۔ ابن کتاب در
اصل ترجمہ جلد دوم "آثار البلاد و اخبار العباد" از زکریا قزوینی متوفی ۶۸۲ ہجری/
۱۲۸۳ء است و دران دربارہ شہرہای قدیم ایران و کسانی کہ از آنجا برخاستہ اند، شرح
دادہ۔ درین نسخہ شہرہای زیر مذکور است :

ابہر، ایورد، اردبیل، . . الموت، ایلاستان، بابل، بدخشان، بروجرد، بسطام، بصرہ،
بغداد، بلخ، بکور، بوشیح، باخرز، بیستون، بیہق، تبریز، جبل آندہ، جبل ملہ بشم،
جرجان، جوہستہ، . . . جیرہ، خاوران، خراسان، ہرات۔

بتقلید حافظ شیرازی کہہ گفتہ "خوشا شیراز و وضع بی مثالش" قصیدہای بتعریف

ہرات سرودہ :

خوشا شہر ہرات و حسن و خالش
چو پرد مرغ دل تا دل قرارم
کہ زوچ روح می بخشد کمالش
پرچون طایری من ہم بیالش
(۱۳۵ ب، س ۱۳)

ایتھے اسم مؤلف ابن تالیف را 'طاہری' نوشتہ۔

رش : ریوص ۱۰۵۹ الف؛ ایتھے ۷۱۶۔

آغاز : ... نقل کرد که مردم قالیهای خشک بکنار آن جوی می برند و ازان آب پر میکنند
و خشتهای سنگین می بندند و ازانجمله است 'ابهر، شهریست بزمین جبال ...

انجام : سفیه او اگر گوید کلافی کمیند نکته دان سحر حلالش
نظیر و مثل در عالم ندارد تعالی الله ز وضع بی مثالش

کشمیر*

۳۷۳

۱۲۹

بخط نستعلیق غلام محی الدین بتاریخ ۱۲ ذوالحجه ۱۳۳۹/۵۱۹۳۱ - ۶۰۵ ورق ،
۱۰۰ × ۷ انج، ۱۶ سطر -

اسم مؤلف این تألیف که اساساً در چهار بخش نوشته شده، شاید حسن شاه باشد -
نسخه حاضر قسمت اول آنست که در بیان جغرافیه و غیره است -

بنظر میرسد که این کتاب در اوایل قرن چهاردهم هجری تألیف شده چنانکه ذکر
سال ۱۳۱۳/۵۱۸۹۵ در کتاب (ورق ۱۴ ب، س ۱۱) هست -

آغاز : حصه اول در بیان جغرافیه، کشمیر و نیت و نیت و حالات متعلقه و متفرقه
آن خطه دل پذیر - خطه کشمیر ولایتی است در حصه ایشیا که سمت مشرق آن
ایشیای چین و جانب شمال آن وسط ایشیا و طرف غرب و جنوب آن ...

انجام : جبال این بنده خنک گردید - یک قطعه زمین چهار هزار [نوا] در سال ... و هزار گز
در عرض با امکانه و بساتین در یک سطح زیر زمین فرو رفت و شایب شست ...

* حصه اول -

کتاب متفرق

نفائس الفنون فی عرائس العیون *

۳۷۲

۵۴

بخط نستعلیق بتاریخ ۵۱۰۰۶/۵۱۰۹۷ - ۴۷۲ ورق، $۱۰ \frac{۱}{۲} \times ۶ \frac{۱}{۲}$ انچ، ۲۵ تا ۲۸ سطر۔

اسم مؤلف ابن کتاب شمس الدین محمد بن محمود آملی (ص ۱، س ۲۷) است کہ بین سالہای ۷۳۶ - ۵۷۴ / ۶۱۳۳۵ - ۶۱۳۴۱ بناہ جمال الدین شاہ اینجو (۷۱۹ - ۵۷۸ / ۶۱۳۱۹ - ۶۱۳۵۶) تالیف نموده۔ کتاب مشتمل بر 'پیش لفظ' (در ۲ صفحہ) و مقدمہ (در ۷ صفحہ) و دو قسم است، در قسم اول از ۸۵ علم مانند علم تصوف، علم اسرار، علم انوار، علم تسخیر کائنات، و طریقت و حقیقت وغیرہ بحث نموده و در قسم دوم مقالاتی درباب ۷۵ علم مانند حکمت عملی، تہذیب الاخلاق، تدبیر منزل، سیاست مدن، اصول ریاضی، فروع طبیعی، علم ہیئت، حساب، جبر، کواکب و رمل وغیرہ نگاشته۔ جمعاً دربارہ ۱۶۰ علم معقول و منقول و فروع و اصول اظہار نظر کرده۔ بر سرورق مہری بتاریخ ۵۱۰۸۱ / ۱۶۷۰ ثبت است و کلمات آن "بایراہیم آتش گشت گزار" خوانده میشود۔ در آخر نسخہ مہری بتاریخ ۵۱۲۸۳ / ۱۸۶۶ نیز ثبت است۔ این کتاب در سال ۵۱۳۳۸ ش / ۱۹۵۹ء در تہران بچاپ رسیدہ۔

رش : ریو ص ۳۳۵؛ ایتھے ۲۲۲۱؛ مرکزی ج ۸ ص ۲۷؛ مجلس ج ۱ ص ۳۹۲؛
باڈین ۱۳۸۳؛ بانکہ پور ۹ : ۱۳۲ -

* ص ۳، س ۱۶ -

آغاز : حمد و ثنا و شکر بی انتها حضرت پادشاهی را که افکار اذکیاء و انظار عقلاء در پیدای عظمت و معرفت کبریای او از قصور ادراک مردم ندای 'سبحانک ما عرفناک، میدهند -

انجام : و نیز آنکه نقش کعبتین از هیچجده درنگذرد - همین است دقیقه که زیرکان را پوشیده نباشد - والله تعالی اعلم -

شرح رساله معمای جامی

۳۷۵

۳۳۳

بخط نستعلیق محمد مؤمن ابن عبدالخالق بخاری بتاریخ ۲۹۷۸/۱۵۷۰ - ۶۱۵۷ - ۳۵ ورق،
 $\frac{1}{2} \times 8 \frac{1}{2}$ انچ، 23×29 سطر - کرمخورده و بوسیده -

مؤلف ابن شرح، ثانی بن پیر محمد تاشکنندی (ص ۱، س ۶) است که احوال او در مآخذی که در دست داشتیم پیدا نشد - کتاب در فن معما گوئی است -

آغاز : شکر و سپاس بیقیاس خالق الناس را که ذات با ثباتش از امتزاج [و] تألیف و تیس [و] مبراست و صفات با برکتش از اعوجاج تشبیه و تحلیل معراست و درود نامعدود افضل الموجودات را که

انجام : و مولوی مذکور کثیر از قاعده و بسیار از ضابطه درین علم اختراع نموده - بعد از آن حقایق پناهی و ولایت دستگامی

جامی که دلش سر ازل را جا بود
 وز دیده دل کند معنی است بود
 یکتا گهری بود ز دریای فنا
 وین طرفه که همه شهر و همه دریا بود

این علم را رواج داده اند - پس تحقیق این علم را، تحقیق آن جماعات باشد و سبب ضلالت و گمراهی بود والله بهمدی من یشاء الی صراط مستقیم -

۱- در اصل : تحقیر این جماعت علم -

بخط نستعلیق و جمادی الثانی ۱۱۵۰ هجری/۶۱۷۳۷ - ۱۵۲ ورق، ۱۱ × ۶ $\frac{1}{۴}$ انج،
۱۷ سطر -

مؤلف این اثر که در فلسفه و تاریخ و جغرافیه و طب و غیره است غیاث الدین
ابن علی امیران الحسینی الاصفهانی (ص ۰۲، س ۱۳ و ورق ۱۱۳، ل، س آخر) دانشمند و
نویسنده اواخر قرن نهم هجری است - او کتاب خود را که مشتمل بر ده (۱۰) فصل، بیست
اصل و چهار نتیجه و خاتمه و درسی و دو (۳۲) وصله بشرح زیر است، در سال ۸۷۹ هجری/
۱۴۷۴ء در بدخشان پایان رسانید، چنانکه نوشته :

”این خاتمه کتاب دانشنامه جهان است که کمترین خاندان علی شمران غیاث الدین
بن علی امیران الحسینی الاصفهانی بر ترتیب آن اقدام نموده در شهر سنه تسع و
سبعین و ثمانماید“... (ورق ۱۱۳، ل، س آخر) -

او این کتاب را بنام سلطان ابوالفتح محمود گرگانی که در ۵۸۷۹/۶۱۴۷۴
حاکم تونس بوده منسوب ساخت - او مؤلف ”در المساحت“ نیز هست که در
۵۸۹۰/۶۱۴۸۵ پایان رسیده - رساله ای بنام ”حل نامه رموزیه“ (ذعا که
یونیورسٹی ۳۰۳) نیز ازوست که در سال ۵۹۰۸/۶۱۵۰۳ باتمام رسیده - بنابراین
مؤلف تا این سال بقید حیات بوده -

فصول : ۱ - پدید آمدن عقل کل و نفس کل ۲ - افلاک ۳ - گردش افلاک و مدت دور هریک
۴ - عناصر ۵ - تقسیم عناصر ۶ - کینیات لازم عناصر ۷ - طبقات عناصر ۸ - شکل
افلاک و عناصر ۹ - معنی و حقیقت جسم ۱۰ - تقسیم جسم بسیط و مرکب -

* ص ۴، س آخر -

اصول : استحالته عناصر، سبب بخار و دخان، باد، ابر، باران، تگرگ، نثره، رعد، برق، صاعقه، کواکب منقظه و غیره، علامت حمزه، شیمیات، حدوث نیازک، قوس قزح، هاله، زلزله، آواز از زمین و معادن و غیره۔

نتائج : معادن، نبات، حیوانات، انسان۔ خاتمه : در ایراد و تشریحات اعضای انسان۔

بعد از خاتمه مطالب دیگر نیز بعنوان وصیحه ها، افزوده۔ در سال ۱۸۸۰ء در هنده بچاپ رسیده (آصفیه ۳ : ۷۹۲)۔

چون در هیچ کدام از نسخه های دیگر تاریخ تألیف درج نیست، نسخه حاضر یکی از نسخ کامل ترین دنیاست که ازان زمان مؤلف معین شده۔

رش : ريو ص ۳۳۹، ۳۴۰؛ ایتنی ۲۱۷۳، ۲۱۷۴؛ باذنین ۱۷۵۶؛ ذخا نه ۳۰۳؛ ایوانو ۱۳۶۳۔

آغاز : سزاوار ستایش و سپاس مبدعی است که باقتضای ذانی آنه در انسان صاحب الهی بامر کن معبر گشته جواهر بسیط شریف بسرف بالذات و منشای مکونات آنه . . .

انجام : تمام شد تشریحات تمام اعضای ظاهری و باطنی آدمی که خاتمه کتاب دانشنامه جهان مشتمل بود بران۔ امید نه ناظران را نماند فایده حاصل گردد۔

جواهر نامه

۳۷۷
۳۳۱

بخط نستعلیق کور بخش رائے در اوایل قرن سیزدهم هجری۔ ۲۔ ۱۔ و . . .
۸ ۱ × ۶ ۱ انچ ۱۷ سطر۔

مؤلف این رساله آنه دران خصایص جواهرات مانند الماس، لعل، فیروزه، عقیق، یاقوت، مرجان، لاجورد و غیره بیان نموده، محمد بن منصور (ابیر صدر الدین محمد بن میر غیاث الدین منصور دشتکی شیرازی) است ص ۱۳، ۱۱۱، که در ۱۲۷۲ تا ۱۲۷۳ هجری و

در ۳۰۹ / ۵۹۰۳ فوت کرده است - او این کتاب را بنام ابوالنصر حسن بهادر سر سلسله خاندان آق قویونلو (حکومت ۸۷۳ - ۵۸۸۲ / ۶۱۳۶۸ - ۶۱۳۷۷) ، (ص ۵ ، س ۱۶) و بفرمایش خلیل الرحمن ابوالفتح جلیل بهادر (حکومت ۸۸۲ - ۵۸۸۳ / ۶۱۳۷۷ - ۶۱۳۷۸) ص ۷ ، س ۱ ، تألیف نموده - ولی در نسخه کتابخانه سپهسالار تهران تاریخ تألیفش ۵۸۸۶ / ۶۱۳۸۱ آمده - بنابراین او این رساله را در زمان ابونصر و خلیل شروع نموده و در ۵۸۸۶ / ۶۱۳۸۱ پایان رسانیده است - در خاتمه درباره فلزات بحث کرده - رساله دارای یک مقدمه و دو مقاله است - مقاله اول مشتمل است بر ۲ باب و خاتمه و دوم ۷ باب و خاتمه ای دارد - این رساله در مجله "فرهنگ ایران زمین" در سال ۱۳۳۵ هـ ش / ۱۹۵۶ ع در تهران چاپ و منتشر شده -

رش : ایتھے ۲۷۷۸؛ ریو ص ۳۶۳؛ باڈلین ۱۸۷۷ ، ۱۸۷۸؛ ادبیات ص ۱۹۳؛ بلوشہ ۸۰۶۰۸۰۵؛ سپہسالار ۲۸۷۲؛ مجلس ۲ : ۳۵۱؛ حقوق ۹۲ -

آغاز : سپاس و ستایش بی اندازه و قیاس صنایعی را که جوهر را صنعتش بازار کاینات را بجواهر ثوابت و سیارات آراسته داشت و حاکمی که صیرفی حکمتش دنیا را انجام : و از برنج چهل و پنج مثقال و ازین چهل مثقال و نیم و سه تسو و از قلعی سی و هفت مثقال و نیم باشد والله اعلم بالصواب -

۳۷۸

رساله معما

۳۳۵

یا

رساله نادره

بخط نستعلیق ریز در اوایل قرن یازدهم هجری - ۳۵ ورق ، $\frac{1}{4} \times \frac{1}{4}$ ، انچ ، ۲۱ - طر - ناقص الاوسط و الآخر - کرمخورده -

مؤلف بن رساله که در فن معما گوئی است درست شناخته نشد - شاید از مولانا فصیح الدین کوکبی (ص ۱ ، س ۳) باشد که تا سال ۹۲۸ هجری / ۱۵۲۲ ع بقید حیات بوده و در

۱- در اصل : جوهری -

یکی از ابیاتِ مقدمه تخلص خود را نظم کرده است - او مقدمه‌ای در تعریف معما و این فن نگاشته و گفته :

کلامی که نامش معما بود بر اسمش دلالت بایما بود

درین رساله درباره اصطلاحات فن معما نیز بحث شده -

مولانا عبدالمقتدر در فهرست کتابخانه بانکی پور (۱۷ : ۳۳) نام این رساله را 'نادره' بیان نموده و آنرا اثر یکی از مؤلفین گمنام که تألیفش را در سال ۱۰۰۸/۱۵۹۹ء بپایان برد، گفته - چون نسخه ما ناقص‌الخراس است نتوانستیم تصدیق یا تردید این نظر را بکنیم - بنابه کم بود نسخ یکی از نوادر است -

بر سرورق این رساله قطعه تاریخ وفات میر ابوالبقا متوفی ۸۳۸/۱۳۳۳ء مسطور است که مصراع زیر ازان حاکی از تاریخ وفات اوست :

در دهر دل چه بندی دنیا بقا ندارد

بر سرورق قطعه تاریخ وفات مولانا کوکبی نیز درج بوده که آشنون دیگر خوانا نمانده -

رش : بانکی پور ۱۷ : ۳۳ .

آغاز : باسم سبحانه ... الهی سر نامها نام تست [نعیم] دو عالم ز انعام تست
همه اصل پنهان و پیدا توئی کشاینده هر معما توئی
... خدایا بحق ولی و نبی ز رحمت بیخشنای بر کوکبی

تعریف معما : کلامی که نامش معما بود بر اسمش دلالت بایما بود

تقسیم اعمال : بدانکه اعمال معمانی سه قسم است - تحصیل، تکمیل، تسهیل :

انجام : دل باد که الف است دل پنهان را باز آر

۱- در اصل فقط "م" باقی مانده و بقیه کلمه را کرم خورده است -

شرح معمای میر حسین الحسینی

بخط نستعلیق در حدود ۵۹۷۸/۱۵۷۰-۶ ورق $\frac{۱}{۲} \times \frac{۱}{۳}$ انچ، ۲۱ سطر -
ناقص الاخر - با احتمال قوی بخط محمد مؤمن بن عبدالخالق بخاری -

شارح این رساله مولانا نظام الدین معنائی استرآبادی است که در اوایل قرن
دهم هجری میزیسته - بگمان غالب او این رساله را بین سال های ۵۹۰۰/۱۳۹۸ (سال وفات
میر حسین الحسینی) و ۵۹۲۱/۱۵۱۵ که سال وفات اوست شرح کرده است - میر حسین
در رساله خود معماها ساخته بود که ازان اسمای خداوند متعال و پیغمبران صلوات الله علیهم
اجمعین استخراج میشد - مولانا نظام الدین این معماها را شرح و توضیح داده است - در فهرست
کتابخانه سپهسالار تهران (۲ : ۳۹۸) تاریخ وفات معنائی را ۵۹۲۱/۱۵۱۵ نوشته اند -

این رساله با رساله شماره ۳۷۵ مجلد است که در سال ۵۹۷۸/۱۵۷۰ کتابت
شده - خط و کاغذ و مرکب هر دو نسخه یکی است -

آغاز : ص، بسمک الابتداء یا فتاح - ف - مخفی نباشد که وجه آنکه میر طاب الله سره، در
ابتدای رساله این قرار داده و ترک بسم الله اختیار نموده با آنکه عمل بر خلاف دأب
سلف کبار بسیار بی وجه است -

انجام : چنان کشاد زهم شانه سنبلِ مویش که زیر زلف تمامی نهفته شد رویش
مخفی نباشد که اشارت شد باسقاط رویش از لفظ 'شد رویش' که زیر زلف عبارت
ازان است بامر او استفاد شده و مخفی نباشد که زیر زلف روی خواستن دو وجه
دارد یکی آنکه باعتبار همان لفظ 'شد رویش' باشد زیرا که زیر زلف او که دال
است لفظ رویش

بخط نستعلیق، در حدود سال ۱۰۱۴ هجری - ۱۶۰۵ - ۱۱ صفحه ۱۸ × ۱۱ انچ،
۵۱ سطر -

مؤلف این رساله که در فن معما گوئی است، میر شهاب الدین حقیری ابن نظام
المعمائی (ص ۱، س ۳) متوفی ۵۹۴۲/۱۵۳۵ - او درین کتاب دوباره فنون شعری مثلاً مد و
قصر، تشدید و تخفیف، تحریکه و تسکین، اظهار و اسرار، تعریب و تعجیم و غیره سخن گفته و
نیز اسالیب مختلف شعر مثلاً اسمی، حرفی، انحصاری، حصالی و رقمی و غیره را تعریف نموده
و در پیرامون آن -

چنانکه از قطعه تاریخ معلوم است معمائی این رساله را در اواخر ذی حجه
سال ۵۹۳۸/ژانویه ۱۵۳۲ء تالیف نموده - او صاحب کتابی دیگر، در فن معما بنام "فرایند فرایند"
نیز هست (ص ۱، س ۴) -

رش : فهرست کیمبرج شماره ۶۷۸ :

آغاز : ای وجود تو اصل ذات همه
نام تو حل مشکلات همه
همه ذرات اسم ذات تواند
سر بسر مظهر حیات تواند
اما بعد بر رای اختفا نماند نه . . . شهاب ابن نظام المعمائی . . .

انجام : آنچه در خاتمه ذکر کرده اند در ذیل قواعد و اعمال سابقه مذکور است
رساله مولانا امیر حسین - صورت اتمام یافت در اواخر ذی حجه
فی التاریخ :

این نسخه بنام شه جمشید جناب
تصنیف شهابست بنزد عقلا
انعام بذریعت بنظر و عتاب
تاریخ وی آمده است "مصنف شهاب"

بخط نستعلیق شکستہ آمیز - ۳۳ ورق، ۱-۷ × ۵ انچ، ۱۷ - ۱۸ سطر۔

مؤلف این رسالہ کہ ترجمہ "عیون الحقایق و ایضاح الطرائق" اثر حکیم ابوالقاسم احمد السماوی دانشمند قرن ششم ہجری است (ص ۱، س ۲) و مشتمل بر اوراد و وظائف وغیرہ میباشد، مولانا صفی الدین علی ابن مولانا حسین الواعظ الکشفی (ص ۱، گوشہ پائین) متوفی ۹۳۹ ہجری/۱۵۳۲ء است۔ این رسالہ در علم کیمیا و سیمیا و ریمیا وغیرہ مشتمل بر ۵ مقال و ۳ باب است۔

پدرش حسین واعظ کشفی متوفی ۵۹۱۰ھ / ۱۵۰۳ء نیز این کتاب (عیون الحقایق) را بنام "اسرار قاسمی" ترجمہ نموده بود کہ نسخ آن در کتابخانہ های دنیا موجود است و در ہند و ایران چاپ نیز شدہ است۔ (رک، عباسی ۵۵۳)

در اول و آخر این نسخہ مہری بتاریخ ۱۱۱۵ ہجری / ۱۷۰۳ء نیز ثبت است۔

رش : نشریہ ۲ : ۷۳ کہ در آنجا کتابی بنام "حرز الامان من فتن الزمان" نیز شناسندہ شدہ کہ شاید ہمین رسالہ باشد۔

آغاز : الحمد لله رب العالمین اما بعد بدانکہ این کتاب ترجمہ عیون الحقایق و ایضاح الطرائق است کہ مشتمل است بر جمیع حیل از نوامیس یعنی علم سیمیا و . . .

انجام : سینہ چنان کند کہ از فریاد کردن و برداشتن چیزهایی کہ قوت آن نداشته باشد، اجتناب کند۔

لطایف الطوائف*

بخط شکسته فیض الله انصاری بتاریخ پنجشنبه سلخ شہر رجب المرجب سنہ
۳ جاوس فرخ میر مطابق ۱۱۲۷ھ / ۱۷۱۵ء در شاہجہان آباد (دہلی) - ۱۱۳ ورق،
۱ - ۱/۲ × ۹ - ۱/۲ انچ ، ۹ سطر -

مؤلف این تالیف ملا فخر الدین علی صفی شیعہ ابن ملا حسین واعظ کاشفی است
(ص ۱، س ۲) کہ در سال ۵۹۳۹ / ۱۵۳۲ء فوت کرده۔ او این کتاب را کہ در ۱ باب
است و مشتمل بر مزاح و مطائبات و خوش طبعی پیغمبر صلعم و حکایات ائمه کرام و لطایف
سلاطین و امراء و علماء، و ذکر مدعیان نبوت و لطایف شعراء و بدیع گفتن ایشان و لطایف
زنان است، در سال ۵۹۳۹ / ۱۵۳۲ء بنام شاہ محمد بن سلطان محمد نصیر پادشاہ
غرجستان تالیف نموده (ص ۱، س ۳)۔ این کتاب اول در بمبئی و اخیراً در تہران بچاپ رسیدہ۔
ایتھے در فہرست خود این کتاب را بنام 'لطائف الضرائف' درج نموده۔

رش : ادبیات ۵۰۵؛ سپہ تہران ۲۹۴۹؛ ریو ۷۵۸ / ۱؛ عباسی ۴۸۶؛ بانکہ پوری ۸ : ۱۷۵ -
مشہد ۷ (۲) : ۱۱۱ -

آغاز : بعد از ادای لطایف و تحمیدات الہی و وظائف صدوات حضرت رسالت پناہی عبید و آلہ
صلوٰۃ مصونۃ التناہی ، چنین گوید فقیر حقیر . . . علی ابن الحسن الواعظ الکاشفی
المشہر بالصنفی . . .

انجام : ریحانہ مجنونہ از مجذوبات بود ہمیشہ در کورستان ہا اقامت کردی و ہرگز روی
بعمارات نیاوردی۔ ازو سؤال کردند کہ ہمہ عمر در کورستان می باشی، چہ بہت آن
چہست۔ گفت بر در دروازہ وصال نشسته و انتظار آن میبرم کہ کی آید کہ این باز
شود، فرد :

منتظر باش و چشم بر در دار
کو نظر را در انتظار نہاد

* ص ۲، ص ۱۸ -

بخط نستعلیق قرن یازدهم هجری - ۱۸۵ ورق، ۸×۵ انچ، ۱۳ سطر -
ناقص الاول و الاخر -

گرچه تاریخ کتابت ندارد ولی از روی خط و کاغذ و غیره این نسخه قدیمتر از نسخه
قبل بنظر میرسد درین نسخه اسم کتاب در ورق ۲، س ۱۲ آمده -
آغاز : ... عواطفه علی المفارق اهل الزمان دست داد ... اوقات میمنت سمات که خلاصه
از درکت یزدان و ترقی درجات -

انجام : بهلول گفت نصف دیگر این دعا را گذاشته است گفتند آن کدام است گفت و
الظفر علی الجمل ...

تألیف قلب الالیف

۳۸۲

۲۵۲

یا

رساله فهرست التوالیف شیخ عبدالحق دهلوی

بخط نستعلیق جلال الدین محمد بتاریخ ۱۱ ربيع الاول ۱۱۲۴ هجری / ۱۷۱۲
۳۵ ورق ۸×۵ انچ، ۱۵ سطر -

مؤلف این تألیف که دران فهرست کتب و رسایل فارسی و عربی خود اوست شیخ
عبدالحق محدث دهلوی متولد ۵۹۵۸ / ۱۵۵۱ء و متوفی ۱۰۵۲ هجری / ۱۶۴۲ء است -
کتاب مشتمل بر مقدمه و فهرست کتابهاست که تعداد آن به ۱۳۲ میرسد - در مقدمه که
۲۱ ورق را در بر دارد احوال صوفیان و شاعران پیشین را بیان نموده و بعضی از احوال
خویش را نیز در آخر این مقدمه ذکر کرده - این مقدمه مشتمل بر ۵ وصل است که هر

یکی از آنها بمثابة فصل است - درین فهرست او شرح مختصری درباره هر کتاب نگاشته و سبب تألیف و موضوع هر یک از آنها را نیز برای خواننده بیان نموده - جزو کتبی که درین رساله از آنها اسم برده شد "شرح مشکوة" است که در سال ۱۰۲۵ هـ بپایان رسید - بنابراین این فهرست چندی بعد ازین تاریخ بلکه بگمان غالب در اواخر عمرش که تعداد کتب و رسائل او بالغ بر ۱۳۲ شده بود، مرتب گشت - این رساله بسال ۱۹۲۶ء در دهلی بطبع رسیده -

رش : ایوانو ۶۰۰؛ ریو ص ۱۰۱۱ء -

آغاز : پروردگار عالم جل جلاله و عم نواله بفرستاده خود و برگزیده درگاه خود صلعم میفرماید "قل لو كان البحر مداد الكلمات ربی . . .

انجام : . . . انی لا اذیع عمل عامل منکم، بشارتی می بخشد و الا الذین الخالص، کمر می شکنند و الایمان بین الخوف والرجاء وما عندکم ینفذ وما عندالله باق والعاقبة بالخیر انشاءالله الخلاق -

راگ مالا

۳۸۵
۳۶۸

بخط نستعلیق فیض بخش بیاسخاطر عبدالرحمن در قرن یازدهم هجری - ۱۰ ورق، ۱۲ × ۸ انچ، ۳ یا ۵ بیت - ناقص الاخر -

بگمان غالب مؤلف این تألیف که باسم "هزار دهرید" نیز نام شده یکی از دانشمندان دربار شاهجهان (۱۰۳۷ - ۱۰۶۸ هـ / ۱۶۲۷ - ۱۶۵۸) بوده که در بهمن هندی بکشور، را بحکم او بفارسی برگردانده - این نسخه مشتمل بر ۱۰ نسخه نقاشی هم نظیر نیز میباشد - یک طرف ورق صحنه نقاشی و بر پشت آن ابیات در ارائه فارسی که شرح مختصری از آن صحنه است، مندرج است - عنوانات آن ابیات را با جوهر سرخ نوشته اند و در آن اسم و وقت سرودن آن راگ هم بیان شده - در نقاشی ها تصاویر مساجد و معابد هر دو دیده میشود و عکسهای مردم اغلب مذاهب هندوستان یعنی مسلمان و هندو و سیکه وغیره

دران کشیده شده۔ در نقاشی آخر تصویر اکبر (حکومت ۹۶۳-۱۰۱۴/۱۵۵۶-۱۶۰۵ء کشیده شده و در شرح آن، کلمات ”عرش آشیانی“ بکار رفته کہ لقب بعد از مرگ اوست۔

رش : ایتھے ۲۰۱۵؛ باڈلین ۱۸۴۶۔

آغاز : بسم الله الرحمن الرحيم :

چون گشت سپیدہ دم نمایان
شد جلوه گر آفتاب تابان
هندو پسری جوان و خوش رو[ی]
بر بسته بفرق عقدہ مو[ی]

انجام : ناگہ یک شیر شد نمودار
شد صبر و قرار دل بیکبار
آن مرد کمان گرفته از بر
از تیر بدوخت آن غضنفر

تحفة الہند*

۳۸۶

۲۹۸

بخفا نستعلیق قرن دوازدهم ہجری - ۲۱۲ ورق، $\frac{1}{3} \times \frac{1}{2}$ انچ، ۱۳ سطر۔
نافصرا الاخر۔

مؤلف این کتاب موسیقی و فنون دیگر کہ بعہد اورنگ زیب عالمگیر برای شاہزادہ محمد معظم شاہ (ص ۲، ۳) ملقب بہ جمہاندار شاہ قبل از ۱۰۸۶ ہجری/۱۶۷۵ء تألیف شدہ، مرزا خان این فخرالدین محمد (ص ۱، ۲) است۔ کتاب در علوم متداولہ ہند مشتمل بر مقدمہ و ۲ باب و خاتمہ است بشرح زیر :

- ۱۔ در علم پنگل یا پنگال یعنی عروض اہل ہند ۲۲۔ علم تگ یعنی قوافی اہل ہند ۳۔ علم التکرار یعنی بدیع و بیان اہل ہند۔ ۴۔ علم سنگاررس یعنی عاشقی و معشوقی ۵۔ علم سنگیت یعنی علم موسیقی ۶۔ علم کوک یعنی علم معرفت

* ص ۳، س ۸۔
۱۔ در اصل : جان۔

اقسام زن و مرد ۷ - علم سامدریک یعنی علم قیافه که علامات خیر و شر در انسان است - خاتمه در ذکر لغات و مصطلحات و کنایات اهل هند -

رش : ریو ص ۶۲؛ ایتھے ۲۰۱۱-۲۰۱۳؛ باڈلین ۱۷۶۳؛ بانکی پور ۹ : ۱۵۰ -

آغاز : الحمد لله رب العالمین ... و اصحابہ اجمعین اما بعد چنین گوید مست بادہ ہذیان بیحد مرزا خان ابن فخرالدین محمد کہ در عہد سیمنت ...

انجام : پھنکی باول مفتوح و نون منونہ و کسر کف تازی خفیفہ و یای معروف بمعنی سفوف باشد پھیننی بادل مکسور و یای مجہول و نون مکسور ویای معروف قسمی است از سنہوسہ -

گنجینہ تاریخ

۳۸۷

۳۲۶

بخٹ نستعلیق اواخر قرن سیزدہم ہجری - ۹ ورق، $\frac{1}{2}$ × ۸ ۶ انچ، ۱۵ مطر - ناقص الاول و الاخر -

اسم مؤلف این کتاب کہ در فن تاریخ کوئی است ، معلوم نشد - بجزمت ناقص الطرفین بودن عنوان کتاب نیز از نسخہ پیدا نشد و عنوان مزبور از طرف ماست -

درین کتاب مؤلف کلمات و تراٹیب فارسی کہ اعداد نشان از اول ہجری تا سال ۱۱۳۳ھ / ۱۷۲۱ء میرسد، درج نموده - در برابر اعداد ہر سال چند نمہ و تراٹیب را نیز درج کرده کہ میشود آنها را در شعر بخار برد تا کسی کہ خواستہ باشد تاریخی بگوید از آنها استفادہ نماید - نسخہ حاضر از سال ۵۳ شروع و بہ سال ۱۱۳۳ھ / ۱۷۲۱ء ختم میشود -

۱ - در اصل : جان -

سهری از سید شمس‌الدین بسال ۱۲۲۷/۱۸۱۲ء بر ورقی که از کتابی دیگر در اول این نسخه چسپانده شده، ثبت است - از مطالعه و مقایسه با کتب مختلف این فن معلوم شد که مؤلف این تألیف از "ام التواریخ" از حسین علی فرحت مؤلفه ۱۲۸۹/۱۸۷۲ء حد اکثر استفاده را کرده است - بنا برین بعد از این سال تألیف شده -

آغاز : ۵۳ لچک، میای، بان، موحد، پولادی، الحیب، حلیه، ماوا، جلدوی ۵۳ جان، ند، هجوم، مواهب، محور، موجه . . .

انجام : ۱۱۳۲ خورشید بود، آفتاب فلک تحقیق، خلوتگه دیوان، ۱۱۳۳ غلام نبی -

چمنستان

۳۸۸

۲۹۰

بخط نستعلیق اوایل قرن سیزدهم هجری - ۲۶ ورق ، ۹ × ۱/۵ انچ ، ۱۵ سطر -
ناقص الاخر

مؤلف این تألیف که مشتمل بر چهار چمن و هشت گلدسته است، آندک رام مخلص (ص ۱، س ۲) متوفی ۱۱۶۳ هجری/۱۷۵۰ء است - درین کتاب 'چمن، حکم باب و 'گلدسته' حکم فصل را دارد - شرح ابواب و فصول که مجموعه داستانها، توضیح بعضی اشجار و گلهها و لطایف وغیره است، بدینقرار است :

چمن اول = گلدسته ۱ - نقلهای شیرین و شور انگیز	۲ - نقل هزل آمیز -
چمن دوم = گلدسته ۱ - بعضی احوال مسموعی و وقوعی	۲ .. حقیقت بعضی از درختان و نوعی از فواکه -
چمن سوم = گلدسته ۱ - فواید چند	۲ - نکات حکمت و پند -
چمن چهارم = گلدسته ۱ - لطایف بعضی مردم	۲ - لطایفی که بعضی اوقات بر زبان راقم گذشته -

تاریخ تصنیف این کتاب چنانکه از کلمات زیر پیداست ۱۱۵۹/۵۱۲۳۶ء است :

”این نسخه ایست مشتمل چهار چمن و هشت گلدسته که در سال یکم هزار و یکصد و پنجاه و نهم هجری قلم آشفته رقم بتحریرش پرداخته“ (ص ۱، س ۳) -

او این تاریخ را بسک شعر زیر نیز کشیده که در نسخه ما بعلمت ناقص الاخر بودن

نیست :

چون پایان رسید تاریخش

نسخه دلنشین نوشت قلم

۱۱۵۹

این کتاب در ۱۸۷۷ میلادی در اکهنو پچاپ رسیده -

رش : بانکی پور ۹ : ۱۱۱ : ایوانو ۱۵۶ -

آغاز : بعد رنگ رنگ آرایش چمنستان حمد و ستایش او تعالی شانه و عز برهانه شمرین انام
فقیر آند رام مخصر بر صفحه بیان مینگردد نه این نسخه ایست مشتمل بر چهار
چمن و هشت گلدسته

انجام : درین اثنا از اتفاقات، ایشان بریکی از خدمتگاران اعتراضی^۲ شدند و از نهایت غضب
یکی ازان سنگ قالیها را

۲- در اصل : اعتراض -

۱- در اصل : چار -

بخط نستعلیق که بعد از ۲ نومبر ۱۹۳۸ میلادی نوشته شده - ۶۹ ورق،
 $۸\frac{۱}{۲} \times ۶\frac{۱}{۲}$ انچ، ۱۵ سطر - ناقص الاول و الاخر -

مؤلف این تالیف که درباره تاریخ و آمار مختلف هندوستان است، رائے چترمن سکسینه رائے زاده متوفی ۱۱۷۳ هجری / ۱۷۵۹ء است - او کتاب خود را هنوز با تمام نرسائیده بود که مرگ باو در رسید و بعد از چندر بهان منشی در سال ۱۱۷۹ھ / ۱۷۶۵ء این کتاب را بپایان رسانید -

مؤلف این کتاب را در چند قانون که هر یکی از آنها حکم باب را دارد، تالیف نموده و از انجمله سه قانون (سوم، چهارم و پنجم) درین نسخه موجود است، بدین شرح :

قانون سوم، دارای چهار دفعه : ۱ - جواهرات ۲ - فلزات ۳ - جمادات ۴ - مستنبت از فلز و جماد -

۴

قانون چهارم، دارای سه دفعه : ۱ - در معرفت اجناس نباتی (فواکه، سبزه، تره‌ها، ادویه و بذرها) ۲ - غله‌ها ۳ - اقسام پارچه، پنبه‌ئی یا نخ -

قانون پنجم، در چهارم دفعه : ۱ - در معرفت اجناس حیوانی مثل ریشم و پشم و پوست و غیره ۲ - پشمینه، مشک، عنبر، قرمزدانه، شیر، شہد، پنیر، موم، اطلس، مخمل، تافته، شب اندر روز، یکرنگه، گلبدن و غیره ۳ - مرکبات ابریشم از طلا و نقره و سوت نخ و غیره -

این تالیف اطلاعات مفیدی را درباره تجارت و صنعت و حرفت و معدنیات هند

دارد -

رش : استوری ص ۴۷۲؛ برلن ۴۷۳، ۴۷۴ -

آغاز : قانون سیوم، دفعه ۱ - در دانستن اشیاء معدنی یعنی آنچه از کانها و معدنهای خیزد اگرچه ضبط تمامی معدنیات درین پاره اوراق صورت گنجایش ندارد، لهذا آنچه درین دیار هندوستان سمت اشتهار و سبیل رواج دارد . . . در جدول ثبت میگردد -

انجام : کمبل : سفید و سیاه باشد از نوع پشمینه گنده . . . باشد - از پشم میش بافند - در همه جا بهمیرسد - بهترین از پرگنه باره . . . مضاف صوبه دهلی خیزد و این بیش قیمت باشد - بیشتر برای احتیاط در باران بکار آید و کمبل پاره کویند بعضی مردم به پوشش و به سر نیز صرف نمایند -

رساله مروارید

۳۹۰

۲۶۷

بخط شکسته محمد علی بن ابی طالب . . . الجیلانی حزین بتاريخ ۱۱۵۸ هجری / ۱۷۴۵ م، در دهلی - ۶ ورق، ۲ × ۱۴ اینچ، ۱۲ سطر - کرمخورده -

مؤلف و کاتب این رساله که درباب معادن سنگها و جواهر قیمتی و رنگ و شکل و منافع آنهاست، شیخ علی حزین متوفی ۱۱۸۰ هجری / ۱۷۶۶ م است - در این رساله درباره خواص و اقسام مروارید مفصل بحث شده -

آغاز : فرایده حمامه بالغه و جواهر ستایش سابقه که از اصناف قلوب سیاحان . . . جهانی خیزد و از درون (؟) افواه سیاحان بسیط انسانی ویزد، نثار . . . رسمی است -

انجام : در لعاب بمیدانند که با گلاب گرفته باشند حبها بوزن یک دانه . . . ملفوف نمایند -

۱- دراصل : اینچه -

بخظ نستعلیق قرن سیزدهم هجری - ۳۷ ورق، ۱۱ × ۷ ۱/۲ انچ، ۲۰-۲۱ بیت -
ناقص الاخر -

مؤلف این کتاب حسین بن محمد العلوی الجاسی (ص ۱، س ۵) است که بتقلید ملا محمود جونپوری و سید غلام علی آزاد بلگرامی متوفی ۱۲۰۰ هجری/۱۷۸۶ء دست بتألیف این رساله زده - کتاب که درباره عشقبازی و سراپا نگاری معشوق است، دارای ابواب و مناظر است -

در مقدمه اقوال فلاسفه مثل افلاطون، ارسطو، امام غزالی و غیره را (در باب عشق) نقل نموده و بعد اشعار شعراء در تعریف چهره، سوی، سر، جبین، ابرو، چشم، مژگان، بینی، لب، دهن، زبان، ذقن، گوش، گردن، قد و قامت، تن، رنگ معشوق و غیره نقل نموده -

کتابهایی که بهمین موضوعات نوشته شده مانند "مرآت الجمال" (ریوس ص ۶۹۴ - ۶۹۵) و "سبحة المرجان" (ریوس ص ۱۰۲۲ ب) و غیره در بعضی کتابخانه ها موجود است -

آغاز : محبوب ترین کلاسی که بدستگیری مشاطه قلم، گوش و گردن صحایف بیاراید، حمد مبدعی است که فراید معانی را بانقاب الفاظ در حجه بیان نشانید -

انجام : که زلف برافگم بدوشت
که حلقه بیرون کنم ز گوشت
که در بر خود

قوانین تجارت

بخط نستعلیق بتاریخ جمادی الاول ۱۲۲۴ هجری مطابق ۱۸۰۶ میلادی - ۹۵ ورق ،
۸ $\frac{1}{4}$ × ۶ $\frac{1}{4}$ انچ ، ۱۵ سطر -

مؤلف این اثر که دران از قوانین تجارت بحث شده، الہی بخش شوق انبر آبادی
(ص ۴، س ۳) متوفی 'اواسط قرن سیزدهم ہجری' است - بتقلید از رائے چترمن (رک ۳۸۹)
باب را 'قانون' و فصل را 'دفعہ' گفته - کتاب مشتمل بر مقدمہ و ۱۲ قانون و خاتمہ است -
و در ہر قانون چندین دفعہ است - در مقدمہ تألیفات دیگر خود از قبیل "گلزار دانش"
(اختصار بہار دانش)، جہانگیر نامہ اردو، انشاء الفتوح، نلدسن (ترجمہ مشنوی فیضی باردو)
وغیرہ را نیز اسم بردہ -

تاریخ تصنیف این کتاب ۱۲۲۱ ہجری/ ۱۸۰۶ء مطابق ۱۸۰۶ میلادی است
چنانکہ گفته :

ہر کس کہ کند بناء و تاریخش غور گردد ز قوانین تجارت آہ

۱۲۲۱

(ص ۴، س ۱۳)

سال میلادی را در بیت زیر نظم کردہ :

تاریخ بسال عیسوی گفت قانون تجارت شریفہ (ص ۴، س ۱۵)

۱۸۰۶

نسختی ازین کتاب در کتابخانہ دانشگاہ پنجاب لاہور ذخیرہ شیرانی شمارہ ۱۲۱۸۲ نیز هست -
آغاز : ستایش و نیایش بجناب منعمی سزد کہ انعام عامتہ منعمین را بسرف خاصہ
محمودی تن زیب ساختہ و احسان تماش ناداران را بہ افسر دارائی سر باسماں پر
افراختہ -

* (ص ۴، س ۸) -

۱- "صبح گلشن" بہوہال ۱۲۹۵، ص ۲۲۶ -

ای عزیزان ز خار در گذرید
در پی خار گر شود خوارست

انجام : این گل نو بہار را نگرید
ہر کرا در چمن بہ گل کار است

مفیدالمخاوق

۳۹۳

(۱)۱۱۹

بخط نستعلیق قرن سیزدہم ہجری - ۱۱ ورق ، ۹ × $\frac{۱}{۴}$ م اینچ ، ۱۵ سطرین -

اسم مؤلف این کتاب کہ مشتمل بر نصائح مفید برای شاہان و وزراء و حاکمان
است، معلوم نشد۔

آغاز : راجہ جدشتمبر بعد منابہارت و فتحیاب شدن خود، از کشتہ گشتن برادران و
استادان ملول و مغموم گردیدہ خواست کہ ترک سلطنت نماید و بخدمت
. . . . رفتہ اظہار مافی الضمیر نمود۔ مشارا، الیہ ارشاد کرد کہ تقدیم امر
جہاننداری بہتر از عزلت و انزواست

انجام : در عالم بہتر ازین نیست کہ دلی بدست آری و راحتی بمسکین و غریبی رسانی
و اینمعنی پادشاہان را بوجہ اولی میسر است۔

رسالہ توپخانہ

۳۹۴

۳۲۰

بخط نستعلیق اوایل قرن نوزدہم میلادی - ۲۸ ورق ، ۷ × $\frac{۱}{۴}$ م ، ۱۳ سطر۔

رسالہ ایست از مؤلف گمنامی کہ دران دربارہ فن آتش بازی سخن رفتہ۔ اسباب
جنگ کہ ہنگام جنگ میساختند، اسمہا و طرز ساختن و استعمال آنها بیان شدہ، مثل فوزہ،
شتابہ، مہتاب، سندیز، پوٹ رفو، کرکس پوڈر، باروت وغیرہ۔ بگمان غالب این رسالہ در
اوایل قرن نوزدہم میلادی تألیف شدہ۔

آغاز : بسم الله الرحمن الرحيم : اندازه آتش بازی ها که در توپخانه هنگام جنگ بکار آید - فوزه یعنی فتیله، بنب (بم) - فتیله طیار میشود از برای آنکه آتش بدهد باروت را که در میان بنب می باشد -

انجام : باروت از برای شکار باید که گوگرد کمتر داشته باشد از اندازه بر نوشته صدر زیاده تر کوفته میشود -

۳۹۵

رساله القابات

۱۱۹ (۳)

بخط شکسته قرن سیزدهم هجری - ۴۲ ورق ، ۹ × ۱/۴ انچ ، ۱۵ سطر -

اسم مؤلف این رساله که محتوی ذکر کسانی است که از شاهان و وزرای دربار مغلیه باخذ القابات و خطاب مشرف شده اند، معلوم نشد - مؤلف این رساله را بفرمایش لارڈ منٹو اول (حاکم انگلیسی در هند ۱۸۰۷ - ۱۸۱۳ء) تألیف نمود -

در آخر این رساله ۱۲ ورق دارای مطالب دیگر مثلاً شرح مچلکا ، نسخهجات برای امراض مختلف وغیره و ۲۸ ورق دارای فرامین شاهان مغلیه است که بعضی از آن تواریخ ۱۱۸۷ھ / ۱۷۷۳ء و ۱۱۹۰ھ / ۱۷۷۶ء نیز دارد - این فرامین بنام حکام تند، بیجا پور، اجمیر، لاهور وغیره نوشته شده است - تحریری بتاریخ ۱۲۳۷ھ / ۱۸۱۲ء نیز در نسخه موجود است -

نامهای ماه الهی، اوزان و پیمانه های رائج هند در زمان اکبر تا عالمگیر ثانی، اسمای جدید بلاد که در زمان مغلیه نهاده شد، ضابطه موسم کشت و مقدار تخم و اطلاعات مفید دیگر نیز درین بیاض درج است -

آغاز : بخشی الملک اعتماد الدوله قمر الدین خان بهادر نصرت جنگ - سیادت و امارت مرتبت، ابهت و ایالت منزات -

انجام : راجه جے سنگھ سوائی در وزارت اعتماد الدوله - عنایات الهی و تفقدات پادشاهی عمده راجه های عالیشان بلندمکن، مهربان دوستان باد -

ضمیمه ۸

بعضی از نسخه‌ها بعد از تهیه شدن این فهرست بدست آمده بود و چاره‌ای نبود که آنها را در آخر فهرست ضمیمه کنیم، لذا در صفحات آینده بشرح آنها می‌پردازیم -

شرح و تراجم

۳۹۶

شرح قصاید انوری

۳۹۶

بخط نستعلیق شیخ عبدالکریم ولد شیخ فتح الله جونپوری، بتاریخ ۹ ذیقعد سنه ۱۰۰۰... ۱ -
۸۱ ورق، ۹ × ۶ انچ، ۱۹ سطر - کرمخورده و ہوسیدہ -

مؤلف این شرح محمد داؤد ابن محمد علوی شادی آبادی است کہ بفرمایش سلطان ناصرالدین خلجی (حکومت در مالوہ ۹۰۶ - ۹۱۶ھ / ۱۵۰۰ - ۱۵۱۰ء) بتالیف این شرح ہمت گماشتہ است - این همان دانشمند نیست کہ شرح قصاید خاقانی را نیز نوشتہ (رک : شماره ۲۷۹) - درین اثر او تمام قصاید انوری متوفی ۵۸۵ یا ۵۸۷ را شرح ندادہ بلکہ فقط بہ بیان معانی ایاتی کہ بنظرش مشکل آمدہ، اکتفاء نمودہ - تاریخ تالیف این شرح بدانشمندان معلوم نیست - دو نسخہ ازین شرح در کتابخانہ دانشگاہ پنجاب، لاہور (ذخیرہ شیرانی، شماره ۱۲۹۸، ۱۳۶۰) نیز محفوظ است -

رش : بانکی پور ۱ : ۳۷؛ ادبیات ۳۳۳ (ذکرش)؛ ایتھے ۹۴۷؛ ریو ۵۵۶؛ بمبئی ۲۴۹ -

آغاز: ستایش بیحد و نیایش بیعد مرصاع قدیمی را کہ بامر آن جنمہ مکونات را از نہانخانہ کتم عدم در صحرای وجود آورد و از جنس حیوان انسانرا بدرجہ انبی بر آورد -

انجام : در خانہ منتظر میباشم کہ تا کی صبح دمدم و کی آفتاب بر آید کہ در خانہ از نور چراغی بدمدم و از شمع ماہتاب نیز مراد باشد والله اعلم -

۱ - ازینجا کاغذ را کرمخورده و ہکلی از بین بردہ است - اصلاً تمام اوراق نسخہ را از وسط صفحہ کرمخورده و سوراخ بزرگی کردہ و آنرا خیلی ناقص ساختہ است -

بخط نستعلیق قرن دوازدهم هجری - ۹۵ ورق، ۱۱ × ۷ انچ، ۱۹ سطر -
ناقص الاول والاوسط - کرمخورده و پوسیده -

مؤلف این شرح شخصی است که اسم خود را مخدوم سینویسد - احوال
زمان او را نتوانسم از مآخذی که در دست داشتم پیدا کنم - چون در ادوار گذشته چندین
تن از دانشمندان باین نام معروف شده اند مثلاً سید مخدوم، صاحب 'مخزن قانون' (انجمن
ص ۲۴)، پدر اخوند درویزه ننگرهای (ڈھا کہ ۳۰۳)، سید فیض علی مخدوم متوفی
۱۲۵۶ (عباسی ۵۳۹)، پدر عبدالکریم صاحب 'سایل زنان' (انجمن ص ۲۶) و
محمد مخدوم، صاحب 'صرف پارسی' (انجمن ص ۵۵) وغیره -

نسخه حاضر نه فقط ناقص و کرمخورده است بلکه اوراق موجود نیز پس و پیش شده
و ترتیب آنها بکلی بهم خورده است - مؤلف این تمام ایات سکندر نامه را شرح نداده بلکه
به شرح ایات مشکله اکتفاء نموده -

آغاز : (از ورق ۱۳۸) - - - در فارسی زمین نارانده و نازاینده و بمعنی ولایت و شهر و آبادانی
نیز آید -

انجام : روزی گذر سلیمان علیه السلام بر وادیشی که مسکن مورچگان بود افتاد و مهتر موران
- - - حضرت سلیمان علیه السلام قبول کرد -

ترجمه قصیده برده

بخط نسخ قرن سیزدهم هجری - ۸۰ ورق، ۷ × ۳¼ انچ، ۵ شعر - ناقص الاخر
و کرمخورده -

اسم مترجم که قصیده میمیه ابو صدیری متوفی ۶۹۶ یا ۶۹۷/۵۱۲۹۶ یا ۱۲۹۷ یا ۱۲۹۷
را از عربی بفارسی بصورت مخمس ترجمه نموده، معلوم نشد - این قصیده عربی در نعت پیغمبر
صلعم است و نسخه‌ای از آن در کتابخانه راسپور (۱: ۵۹۹) نیز دیده میشود - نیز رک: ریو
۳۹۷، حاجی خلیفه ۱: ۳۵۰ -

کاتب این نسخه اول مصراع یا بیت قصیده عربی را که آن هم بصورت مخمس
است، نقل میکنند و زیر آن ترجمه فارسی را مینویسد -

رش: ایتھے ۲۶۳۹ کہ غیر از اینست -

آغاز: یا ایها المحتضی من لذة الالم یا ایها المغتذی من ذلة السقم
ای بهره مند ج... اتوا لذت الم وی یافته غذا دلت از ذلت سقم

انجام: این سایه‌ها بنور تو کم ساز و کم ز کم بنگر ز روی لطف بفر و مدلت

۱- از اینجا ورق را کرمخورده و از این برده -

کشف الغین فی شرح رباعین

۳۹۹

۴۲۱

بخط نستعلیق محمد المدعو بہ صدر الدین بتاریخ ربیع الثانی ۱۲۵۳ھ/۱۸۳۷ء
در دارالسلطنت لکھنؤ۔ ۱۰ ورق، ۹ × ۵ انچ، ۱۹ سطر۔

مؤلف این اثر کہ دران دو رباعی از خواجہ باقی باللہ متوفی ۱۰۱۲ھ/۱۶۰۳ء را
شرح داده اند، شاہ ولی اللہ بن عبدالرحیم الدہلوی متوفی ۱۱۷۳ھ/۱۷۷۲ء است۔ قبل
ازیشان حضرت مجدد الف ثانی متوفی ۱۰۳۳ھ/۱۶۲۳ء نیز شرحی ازین رباعیات را
نوشته بودند کہ ازان بعضی اشکالات عزیزان شاہ صاحب رفع نمی شد۔ بنابراین ایشان خود
شرحی مفصل و کاملتر ازین رباعیات نگاشتند۔

رباعیات کہ شرح داده شد، درج ذیل است :

- ۱۔ گویند وجوہ کون کون است و حصول نوری بجز از کون نکرد است قبول
واللہ کہ درین پردہ لسان الغیب است و برطبق قواعد است و بر طبق اصول
- ۲۔ بشناس کہ کاینات رو در عدم اند بل در عدم استاده [نہ] ثابت قدم اند
این کون معلق ز خیال و وہم است باقی ہمگی ظہور نور قدم اند

آغاز: الحمد لله الاکرم الذی علم بالقلم علم الانسان ما لم يعلم۔۔۔۔۔ اما بعد میگوید
فقیر ولی اللہ عفی عنہ عزیزی را باسمعی رباعین از شرح رباعیات قدوة العارفین۔۔۔۔۔
حضرت خواجہ محمد باقی باللہ قدس سرہ العزیز سر و کار افتاد۔

انجام : چو بشنوی سخن اهل دل مگو کہ خطاست سخن شناس نہ دلبراً خطا اینجاست
و عند هذا انتمت الرسالہ۔۔۔۔۔ و الحمد لله اولاً و آخراً و ظاهراً و باطناً و صلی اللہ
علیہ خیر خلقہ محمد و آلہ و اصحابہ اجمعین۔

تذکرہ ہا

روضۃ الاحباب

۲۰۰

۳۲۵

بخط نستعلیق پختہ اوائل قرن دوازدهم هجری - ۲۹۳ ورق ، ۸ × ۵ انچ ، ۲۵ سطر -
ناقص الاول والاوسط والاخر -

مؤلف این اثر کہ تذکرہ ایست در احوال پیغمبر صلعم ، اهل بیت و صحابہ رضی ،
امیر جمال الدین عطا اللہ ابن محمود حسینی متخلص بہ عطائی متوفی ۵۹۲۶ /
۱۵۲۰ است - خواند امیر در حبیب السیر وفات او را در سال ۵۹۱۹ / ۱۵۱۳ بیان نموده
(مشہد ۷ (۱) : ۲۱۶) و نیز گفته کہ او در زمان سلطان حسین باقرا (۹۰۸ - ۹۱۱ /
۱۵۰۲ - ۱۵۰۵) از حیث یکنفر عالم عالیقدر در ہرات بسر میبرد -

این تذکرہ کہ در سال ۵۹۰۰ / ۱۳۹۳ء بیابان رسید ، بفرمایش میر علی شیر نوائی
متوفی ۵۹۰۶ / ۱۵۰۰ء نوشته شد و دارای سه مقصد (باب) است بقرار زیر :

مقصد اول در احوال حضور سرور کائنات صلعم - دوم در احوال سد خنیفہ اول ،
سوم در احوال حضرت علی رضی و دوازده امام - در آخر این تذکرہ اسمہای صحابہ
معروف نیز بترتیب الف بائی داده شدہ کہ نسخہ حاضر فاقد آن است - علاوہ بر این نامہ از
اوراق از اول و وسط و آخر نسخہ نیز افتادہ است -

نسخہ ای ازین تذکرہ در کتابخانہ دانشگاہ پنجاب ، لاہور (شماره APeI-6)
نیز محفوظ است ، این تذکرہ در سال ۱۲۹۷ھ / ۱۸۸۰ء در لکھنؤ بچاپ رسید ، تکمیل
الصناعة ، در صنایع و بدایع شعری (بانکی پور ۱۷ : ۱۶۱ : مشہد ۷ (۱) : ۲۱۶) نیز از دست -

رش : مشہد ۷ (۱) : ۱۰۸ : ریو ۱۳۶-۱۳۸ : ایتھے ۱۳۵ : عباسی ۱۸۱ : ایوانو
۵۳ : بلوشہ ۱ : ۳۷۸ : بانکی پور ۶ : ۱۲۳ : پیشاور ۱۳۲۰ : استوری ۱۸۹ -

آغاز : محمد صلی اللہ علیہ وسلم ساخت و حیوت [حیات] او را بر حیوة خویش ایثار
نمود - بروید بزمین و وی را از شر اعداء محافظت نمائید -

انجام : و میگفت سفر قطعہ ایست از سقر یعنی از عذاب ، چہ مرد در سفر قطع راحت
و خواب و طعام و آب خود میکند و گہ در غزوات و اسفار از رفقاء متخلف می شد و مردم
ضعیف و اماندہ -

مرقع طہماسپ (عکس)

۲۰۱
۴۶۱

بخط نستعلیق استادانہ احمد الحسینی مشہدی بتاریخ ۵۹۷۲/۶۱۵۶۳ - ۱۹ برگ ،
۳ × ۳ انچ ، ۱ سطر یا بیت - ناقص الاول والاوسط -

در بیان روش های مختلف خطاطی و شجرہ استادان نادر و هنرمندان قادر این فن
در عراق و خراسان و فارس و کرمان این رسالہ از مؤلفی است کہ نتوانستم اسم او را درست
بدانم ، چون نسخہ ناقص است و اوراق نا مرتب - شاید نگارش احمد الحسینی باشد کہ
کاتب این مرقع است -

اسمهای استادانی را کہ بترتیب زمانی درین رسالہ مذکور است درج ذیل مینمائیم :

مولانا درویش ، امیر منصور ، یاقوت مستعصمی ، ارغون کاملی ، مبارک شاه زرین
قلم ، یوسف مشہدی ، پیر یحیی ، عبد اللہ صیرفی ، سید حیدر ، حاجی محمد ، معین الدین
تبریزی ، شمش الدین قطابی ، جعفر تبریزی ، عبد اللہ طباخ ، عبدالرحیم خلوتی ، مولانا
نعمت اللہ بواب و شمش الدین ثانی تبریزی وغیرہ -

”حکایت استادان نسخ تعلیق بدین منوالست“ :

واضع آن مولانا میر علی تبریزی ، و بعد ازو عبدالله ، مولانا اظہر ، سلطان علی مشہدی ، و شاگردان او مثل مولانا محمد ابریشمی ، سلطان محمد خندان ، سلطان محمد نور ، زین الدین محمود ، میر علی ، سلطان علی قاینی ، سلطان علی سبزواری و شاه محمود ۔

متأخرین این فن در خراسان :

خواجہ میرک ، مولانا حاجی محمد ، قاسم علی و استاد بہزاد ۔

استادان فارس و عراق :

محمد حیوۃ ، میر مصور و پسرش ، میر سید علی ، خواجہ عبدالرزاق ، خواجہ عبدالوہاب و پسرش خواجہ عبدالعزیز و سید میرک ۔

نتوانستم معلوم کنم اصل نسخہ کہ مولانا فیلمی ازان گرفتہ اند در کجاست ۔ این مرقع برای شاہ طہماسپ اول (۹۳۰ - ۵۹۸۳ / ۱۵۲۳ - ۶۱۵۷۶) نگارش یافت ، چنانکہ اسمش در متن آن مرقوم و مسطورست ۔

آغاز : کلید خرد را ہنر شد علم کلید ہنر چیست نون قدم
و آنچه نوع نباتیست کام شیرین کن کتاب کراست ایاب است ۔

انجام : چون مقصود ازین قصہ خوانی و اظہار سخن دانی ذر بعضی از استادان بی بدل بود کہ یادگار ایشان درین مرقع است ، باطناب زیادہ محتاج ندید ۔ شبہ العبد الفقیر الحقیر ...

خط خوب ای برادر دلپذیرست چو روح اندر تن برنا و پیرست
اگر منعم بود آرایش اوست و در مفلس مرو را دستگیرست
فی شہورسنہ اثنی و سبعین و تسمایہ ۔

نثر

اخلاق محسنی

۲۰۲

۳۰۱

بخط نستعلیق قرن دوازدهم هجری - ۷۹ ورق ، ۹ × ۵ انچ ، ۱۵ سطر - ناقص الاول والوسط والآخر -

مؤلف این اثر معروف دانشمند شمیر قرن نهم هجری ، حسین واعظ کاشفی متوفی ۱۰۹۱ هـ / ۱۵۰۴ م است که بنام سلطان حسین میرزا در سال ۹۰۰ هـ / ۱۴۹۳ م تألیف نمود - کتاب مشتمل بر مقدمه و چهل باب میباشد که از انجمله ۲۹ باب درین نسخه محفوظ است - در هر باب بحثی درباره یکی از اقدار مثل شکر و صبر و رضا و غیره نموده و در مقدمه رویهمرفته تعریف این اقدار را کرده که در ان از آیات و احادیث استناد جسته - ابواب نسخه حاضر بدینقرار است :

باب ۱ ، ۲ ، ۳ ندارد - ۴ در شکر ، ۵ در صبر ، ۶ در رضا ، ۷ ندارد ، ۸ در حیاء ، ۹ در عفت ، ۱۰ ندارد ، ۱۱ در علوهمت ، ۱۲ در عزم ، ۱۳ در جلد و جهد ، ۱۴ در اثبات ، ۱۵ در عدالت ، ۱۶ در عفو ، ۱۷ در حلم ، ۱۸ در خلق ، ۱۹ در شفقت ، ۲۰ در خیرات ، ۲۱ در سخاوت ، ۲۲ در تواضع ، ۲۳ در امانت ، ۲۴ در وفا ، ۲۵ در صدق ، ۲۶ در انحاج حاجات ، ۲۷ در تانی و تأمل ، ۲۸ در مشاورت ، ۲۹ در حزم ، ۳۰ در شجاعت ، ۳۱ در غیرت ، ابواب بعد را ندارد -

رش : ریو : ۴۴۳ ؛ ایتھے : ۲۱۸۸ ؛ باڈلین : ۱۴۶۰ ؛ عباسی ۱۴ ، ۱۵ ؛ شیرانی

۲ : ۳۲۴ -

آغاز : مر منعم را هر انعام او ، چون نعمت سلطنت بزرگترین نعمتهاست ، پس سلطان باید که پیوسته بشکرگزاری و سپاسداری این نعمت قیام و اقدام نماید .

انجام : باب سی و یکم در غیرت ، نگاهداشتن چیز است که انسان را حیانت آن لازم باشد و در تدبیر مهمات و تأکید و سیاسات سلاطین را ازین صفت گزیر نه

—: 0 :—

مکتوبات

مکتوبات جان محمد

۲۰۳
۳۹۸

بخط نستعلیق شکسته آمیز قرن دوازدهم هجری - ۱۰ ورق، ۸ × ۵ اینچ، ۱۵ سطر -
ناقص الاول و الاخر -

این نسخه که یکی از کتب انشای فارسی است، مشتملست بر هفت مکتوب بقرار زیر:

- ۱- عرضداشت جان محمد بخدمت فرخ سیر -
- ۲- جواب آن از طرف شاه -
- ۳- عرضداشت جان محمد بخدمت مرزا محمد عسکری جیو -
- ۴- جواب آن از طرف مرزا عسکری -
- ۵- مکتوب نواب زکریا خان بخدمت پدرش نواب عبدالصمد خان ناظم لاهور -
(۵۱۱۲۵ - ۵۱۱۳۹ / ۶۱۷۱۳ - ۶۱۷۲۹)
- ۶- جواب این نامه از طرف نواب عبدالصمد خان -
- ۷- عرضداشت جان محمد بخدمت نواب عبدالصمد خان -

جان محمد عامل پرگنه دیپالپور بوده و در عرضداشت‌های خود رویداد مفصل این پرگنه در آن ایام را خدمت فرخ سیر و نواب عبدالصمد خان نوشته است - بنا برین این مکتوب بین سالهای ۱۱۲۳ - ۵۱۱۳۹ / ۱۷۱۲ - ۶۱۷۲۶ سالی که نواب عبدالصمد خان از لاهور بملتان رفت، نوشته شده -

آغاز: این نقل شده جان محمد عامل پرگنه دیپالپور، عرضداشت کمترین عقیدت نشان
جان محمد - - - - - خدمت عالی آبروی روزگار - - - - -

انجام: هنگامی بسبب چند روزه با رجوعه کار بجلوه ظهور شد که جوهر فروش است یا
شیشه گر - - - - - سلامت فی الوجدت - - - - -

مکاتیب فارسی

۲۰۲

۳۲۳

بخط نستعلیق اواخر قرن دوازدهم هجری - ۲ ورق، $\frac{1}{4} \times ۸$ انج، ۱۹ سطر -
ناقص الاخر -

درین اوراق ۶ مکتوب خانوادگی و دوستانه دانشمندان زمانهای مختلف منقول است - نام مدون
و مرتب این مکاتیب هم معلوم نشد - ترتیب مکاتیب بدین قرار است :

اول از ملا عبدالرحمن جامی بنام خواجه محمد الدین در جواب نامه ایشان در
اشتیاق ملاقات - دوم از قلم مولانا عبدالواسع [جیلی؟] بنام خواجه کمال الدین حسین ا در
اظہار ارادت و آرزوی ملاقات - سوم و چهارم و پنجم هم از طرف مولانای مذکور بنام احباب و
یاران خود در جواب نامه ها و در اظہار اشتیاق ملاقات - ششم از قلم امیر سلطان ابراهیم بنام
یکی از احباب -

آغاز: صبا از پیش یار آمد فدایش باد جان من
که میگوید حدیث مردم از جان جهان من

- - - نامه ارغوان نجات صبح سعادت فایح و صحیفه راز مضمون از معانی آفتاب عنایت لایح
انجام: و نسیم صراعتی که متضمن از خاک بر گرفتن خا دساران رهگذر اشتیاق تواند شد - - -

۱- رش: دیوان عبدالواسع ج ۲ ص ۶۰۶، تهران ۱۳۳۱ شمسی که در انجا غزلی بمدح خواجه
سروده شد -

عروض و قوافی

۲۰۵

۳۱۷

رساله میزان الاشعار

یا

عروض سیدنی

بخط نستعلیق ، در حدود ۵۱۱۸۳ / ۶۱۷۷۱ ، شاید بدست ابوالبقا - ۴۵ ورق ،

$\frac{۳}{۴} \times ۷ = \frac{۱}{۲}$ ، انج ، ۱۴ سطر -

در علم عروض و قوافی این رساله معروف بسال ۵۸۹۴ / ۶۱۴۹۱ نوشته شد و مؤلف آن مولانا سیدنی بخاری عروضی شاید متوفی ۵۹۰۹ / ۶۱۵۰۳ میباشد - این رساله که نسخه‌ای از آن زیر شماره ۳۶۹ درین فهرست شناسنده شده چندین بار در شهرهای مختلف پاکستان و هند بچاپ رسید -

هفت نسخه ازین رساله در کتابخانه دانشگاه پنجاب، لاهور (ذخیره شیرانی شماره ۲۳۱۳ ، ۲۱۳۷ ، ۶۳۷۹ ، ۲۰۱۲ ، ۲۰۳۲ ، ۲۱۸۳ ، ۲۰۳۱) نیز محفوظ است -

رش : ربو ۵۲۵ ؛ ایتنے ۲۰۳۶ ؛ مرکزی ۲۵۷۲ ، ۳۷۳۵ ، ۴۴۷۱ ؛ ادبیات ۳۵۶ ؛ حقوق ۱۶۳ ؛ ڈھاکا ۳۶۹ -

آغاز: الحمد لله الذی جعل علم العروض میزان الاشعار -

انجام : وشک نیست کہ این مصراع را چنین تقطیع ہم میتوان کرد -

رساله صنایع بدایع

یا

رساله قافیہ

۲۰۶
۳۱۸

بخط نستعلیق شیخ ابوالبقا صدیقی مہمی قریشی سلطانپوری ، بتاریخ ۱۰ جمادی الثانی
۱۱۸۳/۵۱۷۷۱ - ۲۲ ورق ، $\frac{۳}{۴} \times ۷ \frac{۱}{۲}$ انچ ، ۱۵ سطر -

مؤلف این رسالہ کہ قبلاً زیر شمارہ ۳۷۰ ، درین فہرست شناسندہ شدہ ،
میر جمال الدین عطا اللہ ابن محمود الحسینی ، صاحب روضۃ الاحباب (شمارہ ۳۲۵) و
تکمیل الصنایع (مجلس ۲ : ۳۶ ، مشہد ۷ (۱) :) است کہ طبق اغلب دانشمندان در ۱۵۹۲۶/
۱۵۲۰ فوت کرد ، ولی بنا بہ گفتہ خواندہ میر در 'حبیب السیر' تا ۱۵۲۳/۵۹۲۹ و طبق
مولوی عبدالمقادر در فہرست مخطوطات بانکی پور ، حتی تا ۱۵۲۳/۵۹۳۰ بقیاد حیات بود -

نسخہ ای ازین رسالہ در کتابخانہ دانشگاہ پنجاب ، لاہور (ذخیرہ شیرانی شمارہ
۲۰۳۰) نیز محفوظ است -

رش : ادبیات ۴۵ ؛ بانکی پور ۹ : ۶۲

آغاز : سپاس بقیاس صانعی را کہ تأسیس بدایع مصنوعات و نظم سلسلہ موجودات
بی دخیل و شریک نمودہ -

انجام : و ردیف در لغت کسی را گویند کہ در عقب شخصی بر مرئوسین سوار شدہ باشد و
چون حال ردیف نسبت بقافیہ مشابہ حال آنکس بود او را ردیف نام شدند -

تصوف

رساله در ترتیب سلوک

۲۰۷

۳۱۹

بخط نسخ کمی بعد از ۵۱۱۰۲/هـ - ۶۱۶۹۰ - ۸ ورق، ۷ × ۴ انچ، ۱۴ سطر -

در علم تصوف و مراتب سلوک (تزکیه نفس، تصفیه قلب، تنقیه دماغ، تجلیه روح و تخلیه روح سری) و لطایف سته (لطیفه قلبی، نفسی، وجودی، سری، خفی، اخفی) این رساله یکی از تألیفات عبدالکریم لاهوری (ص ۱، س ۶) میباشد - او خود را یکی از مریدان حضرت میانجیو که بگمان غالب حضرت میان میر لاهوری متوفی ۵۱۰۳۵/هـ - ۶۱۶۳۵، معاصر شاهجهان (۱۰۳۷ - ۱۰۶۸/هـ - ۱۶۲۷ - ۱۶۵۷) وانمود میکند و بنا برین در نیمه دوم قرن یازدهم هجری سیزسته - در آخر این رساله دو کتاب از آثار حضرت میانجیو بنام 'خلاصه المعارف' و 'نکات الابرار' را بطور ساخذ خود ذکر نموده ولی میدانیم که هر دوی این کتاب از سید آدم بنوری است که بسال ۵۱۰۵۲ / ۶۱۶۴۲ در مدینه منوره بدرود زندگانی گفته - (خزینة الاصفیاء ۱ : ۶۲۰) -

آغاز: الحمد لله الذی هدینا الی الاسلام و جعلنا من امت حبیب سیدنا محمد علیه و علی آله و اصحابه الصلوٰة و السلام ن اما بعد میگوید فقیر حقیر خاکسار بيمقدار، تراب اقدام اولیاء الله -

انجام: و بعد کمال علم مجلس خاص که خاصه کشف حضرت میانجیو است، آنرا وصول دارد و شرح آن در 'خلاصه المعارف' قسم ثانی از 'نکاة الابرار' از خود مبین و مفصل ساخته اند، باید که آنجا مطالعه نماید والسلام اولاً و آخراً والله اعلم بالصواب -

بخط نسخ استادانه اوایل قرن دوازدهم هجری- ۱۰۱ ورق، $\frac{3}{4}$ × $\frac{1}{2}$ م انچ، ۸ سطر-

مترجم این اقوالِ دل انگیز و سخنانِ دل پذیر دانشمند ارجمند قرن ششم هجری و شاعر شهیر دربار خوارزمشاهیان محمد بن محمد عبدالجیل^۱ العمر الرشید الکاتب، الوطواط معروف به خواجه رشید الدین و طواط متولد ۳۸۱/۵۰۸۸ء و متوفی ۵۷۳ یا ۵۷۸/۵۵۷۷ یا ۱۱۸۲ء است- این همان نویسنده است که 'حدائق السحر فی دقائق الشعر' او در صنایع و بدایع شعری بین مردم مشهور و مقبول است-

بر سر ورق این نسخه سه تاریخ با دست یکی از شاهان مغول مرقوم است- (پنجم محرم سنه ۲۰، ۲۱ ذی حجه سنه ۲۱ و ۱۷ رمضان سنه ۲۴) و کلمات 'عرض دیده شد' نیز با دو تاریخ اول مسطور است- بنظرم این تواریخ و کلمات از قلم محمد شاه (۱۱۳۱-۱۱۶۱/۵۱۱۹-۱۷۳۸ء) است که این نسخه در کتابخانه شاهی او بوده-

در اصل این کتاب مجموعه چهار رساله است که هر یک ازان دارای صد سخن چهار خلیفه اول رض بزبان عربی بشرح زیر میباشد:

- ۱- تحفة الصدیق الی الصدیق من کلام ابی بکر صدیق، مشتمل بر صد کلمه با ترجمه آن به نثر فارسی -
- ۲- فصل الخطاب من کلام عمر بن الخطاب، دارای صد کلمه با ترجمه آن بشعر فارسی -
- ۳- انیس الالهفان من کلام عثمان بن عفان، محتوی صد کلمه با ترجمه آن به نثر فارسی -
- ۴- مطلوب کل طالب من کلام علی ابن ابی طالب، مجموعه صد کلمه با ترجمه آن بشعر فارسی -

ترتیبِ تالیفِ رسائلِ مزبور این بود که او از همه اول اقوال حضرت علی رضی را
 بفرمایش "سلطان السلاطین [ایل ارسال (۵۵۱ - ۵۶۸ هـ)]^۱ شاه ابن خوارزمشاه"
 جمع آوری و ترجمه نموده بود و بعد بفرمایش احباب خویش که "ارکان دین و دولت و اعیان
 ملک و ملت" بودند - اقوال حضرت عمر رضی و سه دیگر سخنان حضرت ابوبکر صدیق رضی و در
 آخر کلمات حضرت عثمان غنی رضی را تدوین و ترجمه نموده ولی کاتب نسخه این چهار رساله را
 به ترتیب مذکور نوشته و جلد کرده است -

از کلماتِ مذکور برمیآید که رشید الدین اقوال حضرت علی رضی را بفرمایش
 سلطان شاه که در سال ۵۶۸/۱۱۷۲ء برای یک مدت کوتاهی بسلطنت رسیده بود، تالیف
 نمود و سه رساله دیگر را کمی بعد از آن تدوین نمود - این رساله (مطلوب کل طالب) چند بار
 در ایران بچاپ رسیده -

رش : مرکزی ۲۳۹۸ / ۳۰ (فقط مطلوب کل طالب) ؛ سپه سالار . م م (ذکر تحفة الصدیق
 و انیس الایمان و فصل الخطاب)

آغاز - تحفة الصدیق : الحمد لله علی تواتر آلیه و تقاطر نعمایه والصلوة والسلام علی
 رسوله محمد و آله و اصحابه اجمعین -

انجام : خیر و شر اینجهان فانی و ثواب آنجهان باقی و فانی در مقابله [باقی] وزنی ندارد
 والله اعلم بالصواب -

آغاز - فصل الخطاب : هذا صد کلمه خلیفه ثانی عمر ابن الخطاب، الحمد لله علی ما افاض
 علینا -

انجام : هر طرف خود که بدعت آموزست ممکن اندر سلوک آن سرعت
 مرد را اقتصاد در سنت بهتر از اجتهاد در بدعت

۱ - اینجا نام سلطان بود که کاتب نسخه شاید سهواً آنرا ساقط کرده -

آغاز۔ انیس الہفان : این صد کلمہ خلیفہ ثالث عثمان بن عفان ۔ الحمد للہ الکریم صنایعہ
الکثیر بدایعہ الجمعیل شرایعہ الجلیل ۔

انجام : اسال اللہ لی ولکم الہدی و عملاً بطاعتہ حتی یرضی ۔ معنی این کلمہ اظہر است ۔

آغاز۔ مطلوب کل طالب یا مطلوب الطالبین : این صد کلمہ خلیفہ رابع۔۔۔ الحمد للہ علی
الطاف کریمہ و اصناف نعمہ والصلوۃ والسلام ۔

انجام : قلب الاحمق وراء لسانہ

مرد احمق گہ سخن گفتن دل خود تابع زبان دارد
ہرچہ خواهد بگوید و آنگہ دل بر آن قول گفتہ بگمارد

درالمجالس*

۲۰۹
۳۰۸

بخط نستعلیق اواخر قرن دوازدهم ہجری ۔ ۱۱۰ ورق، ۸^۱ × ۵ انج، ۱۹ سطر۔

مؤلف این اثر کہ محتوی داستانہای پیغامبران و بزرگان اسلام است سیدف الظفر
نوبہاری (ص ۲، س ۱) است کہ تاریخ وفات یا زمان او را هیچ کس از فہرست نگاران ننوشتہ ۔

این تالیف مشتملست بر مقدمہ و ۳۳ باب ۔

درین کتاب دربارہ فضیلت ہفت پیغامبر (آدم^۴ و ابراہیم^۵ و اسمعیل^۶ و موسی^۷ و
سلیمان^۸ و عیسی^۹ و حضور صلعم) سخن رفتہ ۔ حکایات حضرت علی^{۱۰}، خاتون جنت^{۱۱}، خوبان

۱- در بعضی نسخ : خویش ۔ رک : صد دمہ علی، خطی، کتابخانہ دانشگاہ لاہور، شمارہ ۲
- P A r i X

* ص ۲، س ۱۲ ۔

مصر، خالد بن ولید، حضرت بلال رضی، لقمان حکیم، سلطان ابوسعید، ابراهیم ادہم، حسن بصری، خواجہ سفیان ثوری را نقل کرده و فضایل رمضان المبارک، خانہ کعبہ، حضرت امام حسن رضی و حسین رضی و اہل بہشت وغیرہ را نیز بیان نموده۔

این نسخہ را با "عین العلم" کہ بزبان عربی است جلد کردہ اند۔

رش : ایتھے ۱۸۸۲-۹۸؛ ریو ۳۳ب؛ شیرانی ۲ : ۲۱۷؛ ڈھا کہ ۲۴۷؛ ایوانو ۱۰۳۶؛ برلن ۱۰۱۹ -

آغاز: [صفات] الہی [کہ] برزبان عارفان میروود و ثنائی کہ از سینہ محققان میگذرد مر معظمی را کہ از سابقہ ازل وجود ایشانرا بتاج خلافت و دواج ولایت بیاراست۔

انجام: الہی بکرم کریمی خویش سبب جمیع بندگان را بہشت کرامت کنی و بشرف پاک مشرف گردانی و جملہ سختی [ہای] دین و دنیا را آسان گردانی بمنہ و کمال کرمہ و فضلہ۔

حدیقہ القادریہ*

۲۱۰

۴۰۲

بخط نستعلیق قرن دوازدهم ہجری - ۳۰ ورق، ۸ × ۵ انچ، ۱۵ سطر۔
ناقص الاول و الاوسط و الاخر۔

مؤلف این رسالہ کہ در تعریف و تعداد ابدال و اقطاب و اوتاد و غوثین و نجباء وغیرہ تالیف شدہ، رمضان بن شیخ حاجی بن شیخ عبدالواحد (۱۲ س ۱۱) نام دارد۔

چون ذکر از بیت مولانا جامی متوقی ۵۸۹۸/۱۴۹۲ء درین رسالہ آمدہ (۱۳ س) معلوم است کہ بعد ازین تاریخ نوشتہ شدہ۔ مؤلف در بیان مطالب این رسالہ کہ ہیچ ابواب و فصولی ندارد اغلب از آیات قرآنی استفادہ کردہ۔ در آخر این رسالہ ۸ ورق از

* ورق ۳، س ۳۔

کتاب "مجموعه سلطانی" (ایوانو ۱۰۳۶؛ ایتھے ۲۵۵۱؛ شیرانی ۲ : ۳۰۲) کہ در مسائل فقہ و عبادات میباشد نیز مجموع است۔ نسخہ دیگری ازین رسالہ را نتوانسم در فہارس معروف پیدا کنم، بنا برین یکی از نوادر بنظر میرسد۔

آغاز: --- وما تغى درشان اوست و خطاب رب الارباب "قل انكنتم يحبون الله فالتبعونى
يجبكم الله" شایان اوست۔

انجام: من كل الوجوه طريق افراد از هر ذره قبول کرده خود را بجائی رسانده کہ در آمدن
بمرتبه وصال و روية لايزال هیچ شی مانع ---۔

---: 0 :---

فقہ و مذہب

مفتاح الجنان

۲۱۱
۳۰۶

بخط نستعلیق اوایل قرن دوازدهم هجری - ۲۹۷ ورق ، $\frac{1}{3} \times 9 \frac{1}{4}$ ، انچ ، ۲۱ ، سطر -
گرمخورده -

مؤلف این اثر که در مسایل فقهی و دینی و فضایل کلمه و نماز و روزه و زکوٰۃ و حج و اوراد و غیره میباشد محمد مجید بن وجیه الدین است که ذکرش قبلاً درین فہرست (صفحہ ۳۰۴) رفت و در اواخر قرن هشتم هجری میزیستہ۔ در مقدمہ گفته است کہ چون مردم از فہم زبان عربی قاصر اند او مطالب فقهی و مذہبی را از کتب معتبر جمع آورده و بفارسی بیان نموده است و خود را بردار زادہ مولانا ضیاء الدین^۱ صاحب "تفسیر مغنی" مینویسد۔ این کتاب مشتملست بر مقدمہ و ۲۵ باب بقرار زیر:

- ۱۔ در فضیلت کلمہ تمہیل و ذکر و استغفار و درود ۲۔ در فضیلت وضو و غسل و مسواک
- ۳۔ در فضیلت نماز و ادا کردن آن باجماعت ۴۔ در فضیلت روزه ۵۔ در فضیلت زکوٰۃ و صدقات ۶۔ در ثواب نیت ۷۔ در فضیلت ادب ۸۔ در فضیلت حلم و تواضع و بیان غضب و کبر و غیرہ ۹۔ در حیاء ۱۰۔ در بیان صدق و کذب و نگاہداشتن زبان ۱۱۔ در فضیلت صلہ رحم و حسن خلق ۱۲۔ در فضیلت شکر ۱۳۔ در فضیلت صبر و رضا ۱۴۔ در بیان مناجات ۱۵۔ در فضیلت نماز و دعاء ۱۶۔ در بیان ادعیہ عصمت و عافیت ۱۷۔ در بیان بعضی ادعیہ برای دفع زحمتها ۱۸۔ ادعیہ برای زیادت شدن حافظہ ۱۹۔ در فضایل متفرق

۱۔ بنظر ضیاء الدین برنی صاحب تاریخ فیروز شاہی باشد۔

- ۲۰ - در عصمت از عذاب قبر ۲۱ - در اسباب غنا و فقر و قضا ۲۲ - در فواید و فضیلت هر چیزی از خوردنیها ۲۳ - در بیان حکایات عدل بعضی از خلفای راشدین و ملوک ماضیه ۲۴ - در بیان علامات قیامت ۲۵ - در بیان نماز و دعاهاى مواسم و شهور متبرکه و مشهور -

آغاز: حمد بیحد و ثنای بیحد مر خالق احد و رازق صمد را که برگزید بشر را.....

انجام: از همه رنجها و آفتها و علتها محفوظ دارد - دعای بزرگوار اینست: بسم الله الرحمن الرحيم - صوان الله بلاء الميزان و منتهى العلم و مبلغ الرضا..... ولا حول ولا قوة الا بالله العلى العظيم برحمتك يا ارحم الراحمين - والله اعلم بالصواب - تمت هذا الكتاب -

نسخه دیگر

۲۱۲
۴۰۳

بخط نستعلیق اوایل قرن دوازدهم هجری - در حدود ۲۱۰ ورق ، ۶۰۰ انج ، ۱۹ سطر - کرمخورده و پوسیده - ناقص الاول و الاوسط والاخر -

اوراق این نسخه پس و پیش و غیر مرتب و از هم جدا شده است بطوریکه بسختی و بمشکل میتوان ازش استفاده کرد -

خیر البیان (عکس)

۲۱۳
۴۶۰

بخط نستعلیق بهار تولی (تولی؟) ، بتاریخ ۲۰ رمضان ۱۰۶۱ ، ۱۶۵۱ - برای بی بی خیر خاتون - ۳۳۲ صفحه ، ۶۰۰ انج ، ۱۱ سطر -

مؤلف این تالیف که هیچ ابواب و فصولی ندارد و درباره مسائل تصوف و مذاهب و فقه مثل حقیقت و طریقت و معرفت و قرب الهی و صبر و شکر و رضا و قناعت و طالب پس

و ذکر خفی و عذاب قبر و حساب قیامت و کلمه و شهادت و نماز و روزه و زکوٰۃ و حج و طهارت و نماز جنازه و غیره در عنوانات متعددی نوشته شد، حضرت بایزید انصاری ستولد ۵۹۳۲/۱۵۲۵ء و متوفی ۵۹۸۰/۱۵۷۲ء معروف به پیر روشن میباشد - ایشان بودند که بوجوه دینی و دنیوی علیه اکبر اعظم (۹۶۳ - ۱۰۱۳/۱۵۰۶ - ۱۶۰۵ء) یکی از شاهان مغول هند قیام نموده و دو بار در مقابل قشون او بر سر پیکار بوده و افواج شاهی را در نواحی 'تیراه' نزد پیشاور شکست فاش داد -

مؤلف این کتاب که اصلاً به زبان پشتو نوشته شد مطالب را از قرآن و حدیث اتخاذ نموده - بعضی جاها اقوال صحابه و روایات دیگر عربی را نیز نقل کرده - اغلب آیات و احادیث و روایات را اول بفارسی و بعد به پشتو ترجمه نموده - جملات ربط و نظرات خود را نیز اغلب به پشتو نوشته - در مقدمه مختصری آیات و احادیث را به هندوی (اردوی قدیم) نیز ترجمه کرده - علاوه بر کتاب حاضر ایشان آثار متعدد دیگر مانند صراط التوحید، فخر الطالبین، مقصود المؤمنین (عربی) و حالنامه، نیز دارند -

اصل این نسخه وحیده که مولانا عکسی از انرا فراهم ساخته اند در دانشگاه توبینگن (Tubingen) در آلمان است - بنا به نوشته آقای قدوسی (تذکره صوفیای سرحد ص ۱۸۴، ۱۸۸) عکسی دیگر از این نسخه در کتابخانه پشتو اکیڈمی پیشاور نیز محفوظ است - این کتاب که یکی از نوادر است، از طرف اکیڈمی مزبور در سال ۱۹۶۷ء بچاپ رسیده - درباره نسخه اثر حاضر رجوع شود به مقاله آقای دکتر مارگنستهرن (Morgenstierne) که به سال ۱۹۳۹ء در "New Indian Antiquary No. V" بچاپ رسیده و درباره مؤلف مقاله مرحوم دکتر مولوی محمد شفیع را که بعنوان "بایزید انصاری" در دائرة المعارف اسلامی اردو در لاهور بطبع رسیده، باید نگاه کرد -

اثر حاضر ازین لحاظ نیز دارای اهمیتی است که نمونه از زبان هندوی در زمان اکبر اعظم را دارد -

آغاز مقدمه : یا بایزید! اکتب علی بدایة الكتاب بتعظیم الحروف بسم الله
 بنویس بر آغاز کتاب به بزرگی و به درستی حروفها [ی] بسم الله
 آغاز کتاب : بسم الله الرحمن الرحیم بدایة الكتاب -

یا بایزید! اکتب حمدی حمداً کثیراً یبدو رضائی اذا قال من حمدی انسان
^۱ اکتب فی هذا الكتاب صلوة علی خاتم الانبیاء و علی آله^۲
 سپاس و ستایش من بنویس که خوشنودی من پیدا می شود چون مرا ثنا می گویند
 بنویس درین کتاب صلوة بر خاتم انبیاء محمد علیه السلام بسم الله الرحمن الرحیم -
 پنامه دخدائے چی بخشاینده دے مہربان - معنی پنامه دخدائے [چہ] پخدایشی دی عیان -
 آغاز کتاب -

انجام : ذالک بان الله نزل الكتاب بالحق خدای فرو فرستاد کتاب را یعنی قرآن
 را بحق و راستی بیان دے چہ قرآن :

یعذب الله الانسان بسبب العصیان عذاب میکند الله تعالی آدمی را
 بسبب گناہان ہادی ویلے دے رحمت دخدائے پدہ دا آلام -
 بعد ازین بیت زیر از طرف کاتب نوشتہ شدہ :

هر آن حرف را کز قلم رانده ام
 به خونناہ دیدہ را مانده ام

۴۱۲

طعن بر مجتہدین

۴۰۹

بخط نسخ عبد الله بن صدرالدین محمد شیرازی، بتاريخ ۲۱۱۰۷ = ۱۶۹۹ م در تہران -

۳۲ ورق، ۶ × ۴ انج، ۱۶ سطر -

در مبحث سلوک و مسایل مذہبی ابن رسالہ یکی از آثار محمد بن ابراہیم صدرالدین

شیرازی معروف بہ ملا صدرا است کہ طبق ریو در ۱۰۵۰/۱۶۳۰ ع فوت کردہ - کتاب

۲۰۱ - اینجا تقریباً دو صفحہ عبارات عربی است -

نسخه که پسر ملا صدرای شیرازی است بر سر ورق نسخه مهر اسم خود بتاریخ ۱۱۰۵/هـ ۱۶۹۳ء ثبت نموده و معلوم است که در حقیقت این مهر دو سال قبل از تکتیب این نسخه ساخته شده بود و او موقع کتابت نسخه حاضر همان مهر را بر سر ورق زده - دو مهر دیگر نیز از فخرالدین محمد بتاریخ ۱۱۹۱/هـ ۱۷۷۸ء در اول و آخر نسخه ثبت است - درین رساله او مفتیان و کسانی را که درباره درویشان کلمات سخت و سست میگفتند، هدف انتقاد خود قرار داده - عمده اهمیت این نسخه اینکه بدستخط پسر مصنف است -

این رساله با نسخه "الواردات القلبیه" که بزبان عربی است، مجموع است -

رش : ریو ۸۲۹/X

آغاز : سپاس و ستایش بی انتها پروردگاری را سزااست که صحیفه نامه قدسی خامه پاکانرا که کتاب مسطور ورق منشور است، مصحف آیات بینات خودش گردانید - - -

انجام : با یار اگر آرسیده باشی همه عمر لذات جهان چشیده باشی همه عمر هم آخر کار مرگ باشد وانگه خواهی باشد که دیده باشی همه عمر

—: 0 :—

فن شکار

رساله تیر اندازی

۲۱۵
۳۲۰

بخط نستعلیق ، در حدود ۱۱۶۳/۵۱۷۵ - ۶ ورق ، ۷ × ۴ انچ ، ۱۳ سطر -

در مسایل و فواید و عیب‌های تیر اندازی این رساله خوبی از مؤلفی است که اسمش ناشناخته ماند - او مطالب را از آیات قرآنی و احادیث نبوی و اقوال حضرت علی رضی الله عنه اتخاذ و عبارات سلیس فارسی بیان نموده -

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم - قال النبي صلى الله عليه وسلم اعلموا اولادكم سهيم الرمي -
یعنی بیاموزید امتان مرا و فرزندان خود را تیر اندازی و فواید دانستن [این علم] ،
استادان مقدمان گفته اند که هر کس بتعلم استاد این کار میکند - - -

انجام: دیگر شرط کشیدن اینست که اول نرم کشیدن در تیر تا کار او بصلاح آید - والله
تعالی اعلم بالحق والصواب و اليه المرجع والى -

دستور

زبدۃ الصرف

۲۱۶

۳۱۳

بخط نسخ کم نظیر اعظم ابن عالم دانیال، کمی قبل از ۱۰۳۸/۵۱۶۲۸ - ۱۶ ورق،

۱۰۰ × ۳/۵ انج، ۵ سطر -

مؤلف این اثر که بنام "زبدۃ ظہیر" و "رسالہ زبدہ" نیز یاد شده، ظہیر ابن محمود ابن مسعود العلوی است۔ درباره زندگی مؤلف اطلاعاتی در دست نیست ولی از روی سبک نگارش و قراین دیگر با اطمینان میتوان گفت که او در اواسط قرن نهم هجری میزیسته۔ بر سر ورق و آخر این رسالہ کہ در علم صرف و نحو زبان عربی تألیف شدہ مہرہای اعظم (کاتب) بتاریخ ۱۰۳۸/۵۱۶۲۸ ثبت است و می‌رساند کہ او در همین حدود این نسخہ را نقل کردہ است۔

نسخہای ازین رسالہ در کتابخانہ دانشگاہ پنجاب، لاہور (ذخیرہ شیرانی شمارہ ۱/۲۱۶۹) نیز محفوظ است۔ این رسالہ در سال ۱۸۰۵ء در کلکتہ و بعد از ان چندین مرتبہ در شہرہای دیگر پاکستان و ہند بچاپ رسیدہ۔ دو نسخہ صرف عربی نیز درین مجموعہ محفوظ است۔

رث : ربو ۲۲ : ایتھے ۲۳۱۱/۴ : ایوانو ۵۹-۱۴۵۸ : ڈھا کہ ۲۲ -

آغاز : الحمد لله الموصوف التصريف - - - بدان علمک الله تعالی - اسماء و افعال بر چهار گونه است، صحیح و مهموز و معتل و مضاعف - اما صحیح آن باشد کہ حرفی از حروف اصلی - - - - -

انجام : هر جا که دو تاء در اول کلمه شوند [جایز] باشد که یکی را حذف کنند برای تخفیف
 قراة چون تنبرل و تناها -

۲۱۷
 ۳۱۰

نسخه دیگر

بخط نستعلیق قرن سیزدهم هجری - ۱۷ ورق، $9\frac{1}{4} \times 6$ انچ، ۱۳ سطر -

آغاز: الحمد لله رب العالمین و العاقبة للمتقین و الصلوة علی رسوله محمد و علی آله اجمعین
 بدان اسعدک الله تعالی فی الدارین که جمله اسماء و افعال بر چهار نوع است
 صحیح و سه‌موز و مضاعف و معتل -

انجام : در دوم ادغام کردند و الف وصل در اولش در آوردند چنانکه اطهر و اثاقل -

۲۱۸
 ۳۱۱

نسخه دیگر

بخط نستعلیق قرن سیزدهم هجری - ۱۰ ورق، $9\frac{1}{4} \times 6$ انچ، ۱۶ سطر -

آغاز و انجام این نسخه با نسخه قبل یکی است -

بخط نستعلیق قرن سیزدهم هجری - ۱۴ ورق، $۱۰ \frac{۱}{۴} \times ۵ \frac{۳}{۴}$ انچ، ۹ سطر -

مؤلف این تالیف که بنام "تصریف سید شریف" و "جامع القوانین" نیز یاد شده
میر ابوالحسن علی بن محمد بن علی معروف به سید شریف جرجانی متولد ۱۳۳۹/۵
و متوفی ۱۸۱۷/۵ است - او مصنف چندین اثر مهم عربی و فارسی دیگر نیز میباشد
که مهمترین آنها "کتاب التعریفات والاصطلاحات" است - رساله حاضر در صرف و نحو عربی
است که بزبان فارسی نوشته شده -

دو نسخه عربی که آنها در صرف عربی است با این رساله مجموع است - این رساله در
سال ۱۸۰۵ در کاکته و بعد از آن چندین بار در شهرهای مختلف پاکستان و هند بچاپ رسیده -

دو نسخه ازین رساله در کتابخانه دانشگه پنجاب، لاهور (ذخیره شیرانی شماره
۳/۲۲۳۷، ۲/۲۱۳۹) نیز محفوظ است -

رش : ربو ۵۲۲؛ ایتھے ۹ - ۲۴۰۶؛ باڈلین ۱۶۵۳؛ بانکی پور ۹ : ۱، ۱۷ : ۱۷، ۱۳۵ : بلوشہ
۲ : ۳/۹۳۱ -

آغاز : بدان اسعدك الله تعالى في الدارين که کلمات لغت عرب بر سه قسم است، اسم است
و فعل است و حرف -

انجام : و آن سه که مؤنث را بود چون ضربی، ضربیان، ضربیات -

بخط نستعلیق بتاریخ ۱۱ رجب المرجب سنه ۳۶ [عالمگیری = ۵۱۱۰۴/۵۱۶۹۲] -
۸ ورق، $\frac{1}{2} \times 9$ انچ، ۱۲ سطر - ناقص الآخر -

علاوه بر تاریخ کتابت (سنه ۳۶) از روی کاغذ و خط و غیره نیز این نسخه تکتیب
اوایل قرن دوازدهم هجری بنظر میرسد - نام مؤلف این رساله که در صرف زبان عربی نوشته
شد، صفی بن نصیر متوفی ۵۸۱۹/۱۴۱۷ است - او معاصر سید شریف جرجانی، صاحب
"صرف میر" (شماره ۳۱۹) بوده -

درین نسخه توضیحات و تصریحات بیشتری نیز در بین السطور و حواشی داده شده -
این رساله را بنام "میزان واقع" نیز یاد کرده اند - رساله حاضر در سال ۱۸۰۵ در کتبه و
بعد ازان چندین بار در شهرهای مختلف پاکستان و هند بچاپ رسیده -

نسخه‌ای ازین رساله در کتابخانه دانشگاه پنجاب، لاهور (ذخیره شیرانی شماره
۲/۵۸۵) نیز محفوظ است -

رشد: ایتھے ۲۳۱۳؛ ربو ۵۲۳؛ باڈلین ۱۶۶۲؛ بلوشہ ۲: ۹۳۱؛ بانکی پور ۱: ۱؛
ڈھا کہ ۲۲۲ -

آغاز: الحمد لله رب العالمین و العاقبة للمتقین والصلوة والسلام علی رسولہ و آلہ الطیبین -
بدان اسعدک الله تعالی فی الدارین کہ جملہ افعال متصرفہ بر سه نوع است -
ماضی و مستقبل و حال -

انجام: از مضارع مجهول و علامت مضارع را دور کن و میم مفعول --- نا اسم مفعول
گردد ---

ضابطه تصریف*

بخط نسخ که مایل بخط دیوانی کم نظیر است، بدست اعظم ابن عالم دانیال در حدود ۵۱۰۳۸/۶۱۶۲۸ - ۲۴ ورق، $\frac{1}{3} \times 10 = \frac{3}{3}$ انچ، ۷ سطر -

در صرف و نحو عربی این رساله از مصنفی است که اسم خود را هیچ جا در رساله ذکر نکرده، البته اینقدر میدانیم که او این تألیف را بنام شمس الدین ابراهیم شاه شرقی حاکم جونپور (۸۰۳-۵۸۴۴/۱۴۰۰-۶۱۴۴) معنون ساخت (ص ۳، س ۲۶۱) - بنا برین معلوم است که در ربع اول قرن نهم هجری میزیسته و معاصر ظهیر علوی صاحب "زبدة الصرف" (شماره ۱۶ ص) بوده -

رساله حاضر مشتمل است بر مقدمه و دو فصل بقرار زیر:

فصل اول در تصریف کلمات و فصل دوم در بیان تغییرات -

مهرهای اعظم (کاتب نسخه) بتاریخ ۵۱۰۳۸/۶۱۶۲۸، بر اوراق نسخه ثبت است - دو رساله صرف بزبان عربی نیز با این رساله مجموع است -

چون ذکر نسخه‌ای ازین رساله را نتوانستم در فهرس معروف پیدا کنم، یکی از نوادر بنظر میرسد -

آغاز: الحمد لله الذي صرف السقام عز الكلام بعلاج علم الادب و الصلوة على رسوله محمد و آله - - - - این مختصریست در علم صرف بعبارة پارسی صرف تا پارسی خوانان بوسیله الفاظ مأوفه با قواعد غیر مأوفه الفت یابند -

انجام: و قیاس این ابدال بواو است چون - - - و حذف تاء چون اسطاع بسطیع در استطاع بستطیع - - - و چون تنزل و تناهی که در تنزل و تنهایی -

* ص ۲، س ۶ -

تاج المصادر و اسامی ترکی

۲۲۲

۳۰۳

بخط نستعلیق گل محمد هانسوی بتاریخ ۱۱۵۳/۵۱۷۴۱ - ۷۵ ورق ، ۱۰ X ۶ انچ ،
۱۳ سطر -

مؤلف این اثر که بزبان ترکی نوشته شد، حاجی تا شکندی است که معاصر شاهزاده محمد معظم بوده (ورق ۳ ۱) که بلیغ شاه عالم اول (۱۱۱۹ - ۱۱۲۳/۵۱۷۰۷ / ۱۷۰۷) بر تخت سلطنت دہلی جلوس کرد - تاریخ تالیف این اثر ۱۱۱۳/۵۱۷۰۱ است چنانکه از کلمات تاریخ (در بیت انجام) برمیآید - چون در قطعہ تاریخ اسم شاهزاده محمد رفیع الدرجات را نیز برده که در سال ۱۱۳۱/۵۱۷۱۹ برای چند ماه بحکومت رسیده بود، معلوم است که او این کتاب را برای تعلیم شاهزادگان تالیف نموده بود -

کتاب در قواعد دستوری زبان ترکی است کہ کسی آنرا جمله بجملة بفارسی برگردانیده - اسم مترجم معلوم نشد - در ۲۲ ورق اول درباره افعال و اسماء بحث کرده - از ورق ۲۲ تا ۳۶ فرهنگ مصادر و از ورق ۳۶ تا ۷۵ اسمای ترکی را با ترجمه فارسی آنها بترتیب حروف تمجی نقل نموده - در مقابل تمام مصادر، کلمات زبان عربی را نیز نوشته و اسماء را فقط بفارسی ترجمه کرده - مقدمه را که بزبان ترکی است بفارسی یا عربی ترجمه نکرده -

در آخر این اثر (از ورق ۷۵-۸۵) رساله ایست که دران درباره معراج رسول مکی و مقام آنحضرت صلعم سخن رفته - این رساله را نیز مؤلف جمله بجملة بفارسی ترجمه کرده است - نظر به کم بود نسخ و تاریخ کتابت، یکی از نسخه های با ارزشی است -

آغاز: الحمد لله رب العالمین، قدراتی بیلا یز لارنی تشریف بیرب مخلوق ارا آدم براندی
انجام: تاریخی بولدی که "قیلب" اختتام "ذاف الف حقایق و ترکی" تمام

نجوم

الادوار و الاكوار (رساله)

۲۲۳

۳۲۳

بخط نستعلیق قرن سیزدهم هجری - ۵ ورق ، ۸×۶ انچ ، ۱۶ سطر - ناقص الاول -

در علم نجوم و کواکب این رساله یکی از آثار نادر شیخ رئیس ابو علی سینا متوفی

۵۴۲۸ / ۱۰۳۶ است -

آغاز: - - - خواهیم که در رساله باز نمائیم دورهای کواکب و آنچه از وی پدید آید و آنچه در خورد این رساله باشد بیاوریم -

انجام: و همه در جهان عمارت بعمارت در ا عبادت مشغول شوند و آواز از میان خلق برخیزد -
تمت الرساله فی النجوم -

بحر الغرائب

۲۲۴

۳۱۶

بخط نسخ کبیر محمد الحسینی بتاریخ ۱۴ رجب ۱۰۹۹ / ۵۱۶۸۸ - ۹۶ ورق ،
 ۷×۴ انچ ، ۱۷ سطر -

در علم تکسیر و نجوم و غیره این رساله یکی از تألیفات محمد بن شیخ محمد
الهروی است که شاگرد شمس الدین محمد اسفزاری و معاصر امیر علیشیر نوائی متوفی

۱ - در اصل: و -

۱۵۰۰/۵۹۰۶ بوده - او این رساله را بفرمایش و بنام امیر علیشیر تألیف نموده -

علاوه بر تکسیر اسمای باریتعالی و شرح و تبیین نود و نه نام باریتعالی، معانی اسماء را هم بیان نموده و نیز اینکه با ورد یک نام چه نوع مرادات بر آید و با تکسیر آن نام چه کارها انجام پذیرد و برای دفع کدام بلیات آن نامها مؤثر است - در آخر اصول و قواعد و روش علم تکسیر را نیز شرح داده -

ذکر محمود شبستری متوفی ۵۲۰/۱۳۲۰ صاحب مثنوی "گلشن راز" نیز نیز درین رساله آمده - یکی از رسایل مفید و نادر است

تحفة الغرائب او (ریو ۸۷۱) که آنهم در علم رمل و نجوم است در کتابخانه دانشگاه پنجاب، لاهور (ذخیره شیرانی شماره ۱/۹۲۵) محفوظ است -

رش : آصفیه ۲: ۱۶۷۴ -

آغاز: الحمد لله ولیه وهوالذی له الاسماء الحسنی - - - - اما بعد بر رأی ارباب الالباب پوشیده نماناد که اکبر اولیاء در احواس اسماء الله تبارک و تعالی رسایل و کتاب نوشته اند

انجام : امل واثق و رجاء صادق [آن] که این کتاب مبارک ، معمول بجمیع خواص و عوام گردد و همگنان ازان فایده گیرند و جامع مسکین را بدعاء خیر فائزند باخلاص مسد کنند، والله الموفق و المعین -

رساله در رصد و نجوم

۲۲۵

۳۲۲

بخط نستعلیق اواخر قرن دوازدهم هجری - ۱۳ ورق، $8 \times 6 \frac{1}{4}$ انچ، ۱۵ سطر -
ناقص الاخر -

مؤلف این رساله که در علم نجوم و هیئت و غیره است، اسم خود را خیر الله مینویسد - بگمان غالب این دانشمند یکی از اولاد و احفاد لطف الله مهندس بن استاد احمد معمار لاهوری است - پدرش لطف الله تا سال ۱۰۹۲/۵۱۶۸۱ ع بقید حیات بوده -

خیر الله "تحریر اقلیدس" از نصیرالدین طوسی متوفی ۶۷۲/۵۱۲۷۳ ع را در سال ۱۱۳۳/۵۱۷۳۱ ع (ایتھے ۲۲۶۵) و "تحریر المجسطی" او را بتاريخ ۲۳ محرم ۱۱۶۰/۵۱۷۳۷ ع بعنوان "تقریب التحریر" از عربی بفارسی ترجمه نمود - این ترجمه دوم را پسرش محمد علی ریاضی کمی بعد از ۱۱۶۱/۵۱۷۳۸ ع و چندی قبل از وفات پدرش پاک نویس کرده و مقدمه ای بران نگاشته (استوری ۲: ۳۷؛ ایوانو ض ۴: ۹۵؛ بانکی پور ۱۱: ۷۰) بنا برین معلوم است که وفات خیر الله بین ۱۱۶۱ و ۱۱۶۲ ه اتفاق افتاد -

آغاز: بر خرد خرده بین و واقفان رموز ایجاد و تکوین مخفی نماید که چون شرافت علم نجوم و علو رتبت آن [و] احتیاج خلق بدانستن وی، محتاج بیان نیست -

انجام: و طریقش آنست که زمینی را هموار سازند بقدر دوازده ذرع در دوازده ذرع و بران خطهای مربع بزنند - پس در یک زاویه مربع یک سیخ اسطوانی

دیوان غزلیات غالب (عکس - چند برگ)

بخط نستعلیق بتاریخ ۲۳ شوال مطابق ۲۱ ژانویه ۱۸۳۸ء مطابق سنه احد جاوس [ظفر] بهادرشاه - ۱۳ برگ ، ۳ X ۳ انچ ، ۱۵ بیت - ناقص الاوسط -

عکس چند صفحه از دیوان غزلیات فارسی مرزا اسدالله خان غالب دهلوی متوفی

۵۱۲۸۵ / ۱۸۶۹ء است -

نسخه حاضر مشتمل است بر قسمتی از مقدمه، غزلی در ردیف الف، چند غزل در ردیف دال، لام، میم، ها، یاء و صفحه آخر خاتمه - در چهار صفحه غزلیات را در حواشی نیز اضافه نموده اند که بدستخط خود غالب است -

از لحاظ تاریخ کتابت این نسخه تاکنون قدیم ترین نسخه دنیاست و اصل این نسخه در کتابخانه پرفسور سید وزیرالحسن عابدی، در لاهور محفوظ است -

در تصحیح دیوانی که در سال ۱۹۶۹ء میلادی از طرف دانشگاه پنجاب، لاهور بچاپ رسیده، ازین نسخه نیز استفاده کامل شده -

آغاز : یگانه یزدانرا بزبانیکه بخشیده اوست سپاس گزارم .

انجام : غالب اگر این فن سخن دین بودی

این دین را ایزدی کتاب این بودی

تمام شد بتاریخ از درستی فراغ دست داد -

خطبه جمعہ و غزل قصوری

۲۲۷
۳۶۳

بخط میان احمد دین کھیم کرنی - قصیدہ عربی بخط نسخ و غزل فارسی بخط نستعلیق
۲۳ × ۵ انچ -
این نسخہ بصورت کتاب نیست بلکہ بصورت فرمان یک برگگی نوشتہ شدہ۔

گویندہ این اشعار مولانا غلام محی الدین قصوری متوفی صفر ۱۲۷۰ھ/۱۸۵۳ء
است۔ خطبہ بصورت قصیدہ بزبان عربی در توحید است و جمعاً ۲۰ بیت دارد و غزل فارسی جمعاً
۹ بیت دارد۔

بیت اول قصیدہ: حمدت اللہ حمداً لا فناہ
بیت آخر قصیدہ: فرحمت ربنا بحر محیط
غزل فارسی:

و حد الحمد لا يعلم سواہ
و فضل اللہ له لیس انتہاہ
بآب توبہ شو پاک از گناہا
کہ اندر راستی باشد صفاہا
کہ مالت را مال آید بلاہا
کہ میپرداختند عالی بناہا
کہ پوشیدند از دیبا قباہا
شدند آخر غریق آب فناہا
برای گور تنگ و تار جاہا
فآہا ثم آہا ثم آہا ۲
چو از مرگت بگوش آید نداہا

برادر دل میند اندر هواہا
کچی بگذار راہ راستی گیر
مشو در جمع دینار و دراہم
ہزاران گنج و لشکر جمع کردند
کہ نوشیدند شیر و شہد و شکر
چو موت آمد ہمہ بیچارہ گشتند
چراغی بر فروز از دین و تقوی
صرفت العمر فی لہو و لعب
غلام محی الدین بگذار غفلت

در آخر نسخہ کلمات زیر مرقوم است:

بارک اللہ لنا و لکم فی القرآن الحکیم بر رؤوف الرحیم۔

- ۱- کلمہ "غریق" درین مصراع را بدون اضافت باید خواند۔
- ۲- این بیت از انوری است کہ مولانا آنرا تضمین نموده اند۔

فتاویٰ خمس و زکوة و صدقه

بخط نستعلیق محمد لطف الله که مهر خود را بتاریخ ۱۲۶۵/۱۸۴۹ ع ثبت نموده -
۷۰ X ۵ انچ -

این نسخه که بصورت کتابی نیست بلکه بصورت فرمانی است چندین قُت دراز -
اصل فتوی از مولوی غلام اکبر خان است که در جواب سوال کسی نگاشته بود - سوال این
بود که خمس الخمس که در زمان حضور سرور کینات صلعم رایج بود آیا درین زمان نیز
جایز است یا نه -

مولوی غلام اکبر در سال ۱۲۴۶/۱۸۳۰ ع این فتوی را داده و مهر خود ثبت
نموده - بعد از چندین تن از مفتیان و علماء که اسمهای شان درج زیر است فتاوی خود را
می نوشتند و در پاورقی فتوای اول می چسپاندهند :

مولوی سعدالله در سال ۱۲۴۹/۱۸۳۳ ع ، مولوی حبیب الله در ۱۲۶۴/۱۸۴۸ ع ،
مولوی محمد لطف الله (کاتب) در ۱۲۶۵/۱۸۴۹ ع ، مولوی محمد شریف در ۱۲۷۲/۱۸۵۵
ع ، مولوی منصور علی در ۱۲۷۳/۱۸۵۶ ع ، مولوی ظہور الحق در ۱۲۷۸/۱۸۶۱
ع ، باز مولوی غلام اکبر در سال ۱۲۸۰/۱۸۶۳ ع ، مولوی عبدالحی در ۱۲۸۱/۱۸۶۴
ع ، مولوی محمد یوسف محمد در ۱۲۸۱/۱۸۶۴ ع ، و باز در ۱۲۸۴/۱۸۶۷ ع ،
و مولوی عبدالقادر در ۱۲۸۴/۱۸۶۷ ع - علاوه بر خمس مفتیان نامبرده درباره زکوة و صدقه
نیز فتوی و نظر داده اند ، که آیا برای سادات درست است یا نه -

آغاز : دادن زکوة بنی هاشم را بر قول مضمی به و طاعن المذنب و ناخر - - آری در
غیر ظاهر الروایت یعنی روایت نوادر ابو عصمد از امام - - نقل کرده -

انجام : شعرانی باز گفته که درین نظریست چه منع رسول الله صلعم منع تحریم است پس
گنہگار خواهد شد - میگویم نہ قول شعرانی را تائید میکند حدیث : اخذ الخمس - -

تاریخ

مطلع السعدین و مجمع البحرین ج ۲۰۱ (عکس)

۲۲۹
۴۵۹

بخط نستعلیق کمال الدین عبدالرزاق بن اسحق سمرقندی [مؤلف] بتاریخ ۷ شعبان

۵۸۸۱/۴۱۳۷۶ - ۳۳۷ ورق، ۱۱ × ۱/۴ انچ، ۳۱ سطر۔

مؤلف این اثر گرانبها که تاریخ سیاسی تیموریان ایران است، کمال الدین عبدالرزاق بن اسحق سمرقندی متوفی ۵۸۸۷ / ۴۱۳۸۲ می باشد۔ در جلد اول این تألیف احوال مملکت را از تولد ابو سعید چنگیزی گرفته تا مرگ امیر تیمور (۷۰۳-۵۸۰۷/ ۱۳۰۳-۴۱۳۰۳) و جلوس خلیل سلطان در سمرقند بیان نموده و جلد دوم دارای وقایع از جلوس شاه رخ در هرات تا جلوس ثانوی ابوالغازی سلطان حسین بایقرا (۸۰۷-۵۸۷۵/ ۱۳۰۳-۴۱۳۷۰) می باشد۔

طبق آقای تقی دانش پژوه (نشریه ۱: ۱۹۹) او این کتاب را در محرم ۵۸۸۰/۴۱۳۷۵ "بانتها رسانده"۔ ولی بنا به اطلاعاتی که خود مؤلف در آخر مجلدات نسخه حاضر داده میدانیم که او جلد اول این تاریخ را در جمادی الاخر ۵۸۷۱ / ۴۱۳۶۶ بپایان رسانیده و بعد بتاریخ ۲۷ رجب المرجب ۵۸۷۵ / ۴۱۳۷۰ آنرا پاک نویس کرده و در ۵۸۷۷ / ۴۱۳۷۲ نقلی دیگر ازان برداشته و جلد دوم را بتاریخ ربیع الاول ۵۸۷۵ / ۴۱۳۷۰ با تمام رسانیده و بتاریخ ۷ شعبان ۵۸۸۱ / ۴۱۳۷۶ نسخه کاملی ازان تهیه کرده و تاریخ اتمام را از لفظ "فاض" استخراج نموده۔ بنا برین تاریخ اتمام این تاریخ ۵۸۸۱ اصح است۔

علاوه بر اینکه نسخه قدیمترین است و صحیح ترین تاریخ تألیف را میرساند عمده اهمیت این نسخه اینست که بدستخط مؤلف کتابت شده و بنا برین یکی از نسخ اصح و اکمل جهانست۔

اصل این نسخه در کتابخانه مسجد سلیمیه ادرنه (ترکیه) محفوظ است که مولانا محمد شفیع در ۱۹۶۰ میلادی میکروفیلم آنرا فراهم آورده و عکس آنرا تهیه نموده اند۔

جلد دوم این تاریخ را که وقایع سال ۸۰۷-۵۸۷ را دربر دارد، مولانا در سال ۱۳۶۰/۵۱۹۳۱ تا ۱۳۶۵/۵۱۹۴۵ در لاهور بچاپ رسانیده اند۔

رش : ریو ۱۸۱ب؛ ایتھے ۱۹۲؛ ایوانو ۸۱؛ باڈلین ۱۶۳؛ بانکی پور ۶ : ۱۶۹؛ ادبیات ۴۲۸؛ مرکزى ۲۳۶۷، ۵۳۱۳؛ نشریہ ۱ : ۱۹۸؛ استوری ۲۹۳۔

آغاز(ج ۱) : حسن مطلع انوار اخیار در افتتاح مقال و لطف مظہر آثار اخبار در ایضاح سبده و سأل

حمد رزاقسیت کز یک رشحه تقدیر او
پنج حس و چار طبع و شش جہت آمد پدید

پادشاهی عظم سلطانه کہ فروغ طلعت سلاطین عالم از طلوع آفتاب عنایت او تواند
بود۔

انجام (ج ۲) : الہی ۔۔۔۔۔ از دریاء فضل بی کرانت قطرہ نصیب این لب تشنگان گردان و از
زال احسان بی امتنانت جرعه بکام این سوختگان چکان

چاره با ساز که بی یاوریم
از پی تست این همه امید و بیم
گر تو نسازی بکہ رو آوریم
هم تو بیخشای و بیخش ای دریم

فرغ قلم التحریر۔۔۔۔۔

مجمع التواریخ السلطانیہ

یا

زبدۃ التواریخ بایسنغری (عکس)

بخط نستعلیق، ۶۵۱ برگ که هر برگ دارای عکس دو صفحه است - ۸×۱۱ انچ،
۲۷ سطر - صفحه اول خیلی کرمخورده و تقریباً غیر قابل استفاده است -

مؤلف این تاریخ شهاب الدین عبدالله بن لطف الله بن عبدالرشید الخوافی بمهدادنی
معروف به حافظ ابرو است که طبق عبدالرزاق سمرقندی (صاحب مطلع السعدین) در هرات
متولد شد و تحصیلات علوم را در همدان بپایان رسانید - او معاصر تیمور (۷۹۰ - ۸۰۷ هـ)
و شاهرخ میرزا (۸۰۷ - ۸۵۰ هـ) بوده و بفرمایش شاهزاده بایسنغر میرزا در ۵۸۲۶ /
۱۴۲۳ ع این تاریخ را شروع نموده بود - طبق استوری (ص ۸۸) بتاریخ ۳ شوال ۵۸۳۳ /
۱۴۳۰ ع و طبق آقای دانش پژوه (فهرست میکروفیلیمهای کتابخانه مرکزی ص ۱۸۳)
در سال ۵۸۳۳ / ۱۴۳۱ ع در زنجان بدرود زندگی گفت -

در چهار ربع این تاریخ عالم از آدم تا واقعات سال ۵۸۳۰ / ۱۴۲۷ ع نوشته شد
بقرار زیر:

ربع اول در حالات انبیای قبل از اسلام و سلاطین قدیم ایران - دوم در حالات
پیغمبر اسلام صلعم و خلفای اسلام - سوم در تاریخ ایران تا وفات ابو سعید ایلخانی و
چهارم که بنام زبدۃ التواریخ بایسنغری موسوم و معروف گشت دارای دو قسمت است -
در قسمت اول حالات عهد تیمور و در قسمت دوم حالات شاهرخ میرزا بیان شده - مرگ
حافظ ابرو را فرصت نداد که این تاریخ را با تمام رساند - نسخه حاضر فقط ربع سوم و
چهارم کتاب است که مولانا در یاد داشتی آنرا "نسخه خود" گفته اند -

طبق یاد داشتی که از مولانا بجا مانده، استنباط میشود که این عکسها را ایشان از
کتابخانه استنبول (ترکیه) فراهم ساخته اند - قسمتی ازین تاریخ بکوشش دکتر خان بابا بیانی

در سال ۱۳۱۷ خورشیدی/۱۹۳۹ء در تهران بچاپ رسید - دو نسخه از ربع سوم این اثر در کتابخانه دانشگاه پنجاب، لاهور نیز محفوظ است -

رش : باڈلین ۱۶۱ (ناقص) ؛ مجلس ۲۵۷ ؛ بلوشه ۲۷۰ ؛ ادبیات ۳۱۳ ؛ فہرست میکروفیلیمہای مرکزی تہران ۱۸۳ کہ درانجا نسخہہای زیادہی را نشان دادہ اند -

آغاز : حمد و ثنا پادشاهی و مالک را کہ بندہ او از - - - زوال - - - و تحویل مصون و مأمون است -

انجام : از گمراہان دین چو بدان قصہ را ظہور تاریخ این قضیہ شد از روزگار خلی

۸۳۰

فالنامہ

۲۳۱

۳۹۷

بخط نستعلیق قرن سیزدہم ہجری - ۱۶ ورق، ۶ X ۴ انج، ۱۱ سطر -
ناقص الآخر و کرمخوردہ -

اسم مؤلف این رسالہ کہ در علم نجوم و رمل وغیرہ است، معلوم نشد - درین رسالہ چندین نقش برای مراد و مرادہای مختلف بصورت جدولہا دیدہ میشود - با ہر نقش، برجی را کہ مناسب آنست، نیز ذکر نمودہ اند -

آغاز: طالع آتشی بادی، خاکی [و] آبی معلوم کنند - حمل - روز شنبہ مرغ راس درین روز بیماری وقت فجر و شام در زیر درخت در لوجہ بلند آفت از سائبہ جن بود -

انجام : دیگر نقش بیست در بیست [برای] ہرزاری مجرب است -

—: 0 :—

شعر

مجموعه کلام خسرو

۲۳۲

۳۹۹

بخط نستعلیق که متعلق به قرن یازدهم هجری بنظر میرسد - ۹۰ ورق، ۸ × ۶ انچ،
۱۵ بیت - خیلی کرمخورده و ناقص الطرفین -

درین مجموعه، علاوه بر غزلیات و رباعیات و قطعات و مرثیه سلطان شهید و غیره
یک مثنوی امیر خسرو متوفی ۵۷۲۰ / ۱۳۲۵ء در دهلی، بنام مفتاح الفتوح نیز محفوظ
است - ترتیب کلام درین نسخه بدینطور است: غزلیات، مرثیه، مثنوی، رباعیات و قطعات -

این مثنوی (مفتاح الفتوح) را خسرو در سال ۶۹۰ / ۱۲۹۱ء بسن چهل سالگی بپایان
رسانید - او این مثنوی را بنام و بمناسبت جلوس جلال الدین فیروز شاه خلجی (۶۸۹ -
۶۹۵ / ۱۲۹۰ - ۱۲۹۵ء) تألیف نمود - ذکر بعضی از فتوحات او نیز درین مثنوی هست -

'فتح نامه' نیز اسم همین مثنوی است - این مثنوی بتصحیح ڈاکٹر یسین خان
نیازی در سال ۱۹۳۶، ۱۹۳۷ء در اورینٹل کالج میگزین، لاهور و بتصحیح پرفسور شیخ
عبدالرشید بسال ۱۹۵۳ء در علیگڑھ (ہند) بچاپ رسیده -

رش: ریو ۱۱۱۳؛ باڈلین ۷۵۳؛ ایتھے ۱۱۱۸۳/۱۱، ۱۳/۱۱۸۷ (مفتاح الفتوح)؛

آغاز: فخر دول یلی کہ فلک بہر افتخار خود را باستانہ او انتساب کرد

انجام: آن روی چو برگ ارغوان را نگرید و آن غمزہ شوخ جانستان را نگرید
ابروش بہ نیکوئی دوم دارد لیک چشمش کہ دوم ندارد آن را نگرید

بخط نستعلیق شکسته آمیز بتاریخ ۱۴ جمادی الثانی ۱۰۳۸ هـ - ۳۳ × ۱۵ انچ،
۷ سطر تمام -

روی کاغذ دبیز این فرمان از طرف شاهجهان (۱۰۳۷ - ۱۰۶۸ هـ) بنام شیخ
محمود مفتی صادر شده و دران موازی ۱۸۵ بیگنه زمین در پرگنه ملیح آباد بطور مدد
معاش باسم او مقرر شد -

مهر بزرگ شاهجهان در آغاز و دو مهر کوچک او بر پشت فرمان ثبت است -
دو مهر دیگر (یکی از افضل خان و دیگری از بندیداس - غلام شاهجهان) نیز بر پشت این
فرمان ثبت است - هشت تحریر در ماههای مختلف این سال (۱۰۳۸ هـ / ۱۶۳۸ ع) نیز بر پشت این
فرمان دیده میشود - بعلاوه عبارتی دیگر بر پشت فرمان در پنج سطر بخط شکسته مستور
است که حاکی است جاگیر مذکور بتاریخ ۹ ماه تیر سنه ۸ الهی (۱۰۶۳ / ۱۵۶۳ ع) از
طرف اکبر بنام شیخ محمود مفتی مقرر شده بود و بعد از فوت او بنام اولاد او بدستور سابق
از طرف شاهجهان مسلم شد :

متن فرمان بدینطور خوانده میشود : الله ادر

چون بموجب فرمان عالیشان حضرت موازی یکصد و هشتاد و پنج بیگنه زمین
از موضع سراوه معموله پرگنه ملیحآباد سرکار لکنئو در وجه مدد معاش اولاد فضیلت
شیخ محمود مفتی و خرج خانقاه مقرر بود، درینولا حکم جهانمطالع عالم مطاع شرف اصهار
و عز ایراد یافت که اراضی مذکور از محلقتدیم بدستور سابق بشرط قبض و تصرف در وجه
مدد معاش اولاد مشارالیه و خرج خانقاه حسب الضمن مقرر و مسلم باشد که حاصلات
آنها فصل بفصل [و] سال بسال صرف معیشت خودها نموده بدعا کوئی دوام دولت ابدیونند
اشتغال مینموده باشند - می باید که حکام و عمال و جا لیرداران و دروریان حال و استقبال

در استمرار و استقرار این حکم اشرف اقدس اعلیٰ کوشیده اراضی مذکورہ را بتصرف آنها باز گذاشته اصلاً و مطلقاً تغییر و تبدیل بدان راه ندهند و بعلت مالوجہات و اخراجات مثل قنلغہ و پیشکش و جریبانہ و ضابطانہ و محصلانہ و مہرانہ و داروغخانہ و بیگار و شکار و دہ نیمی و مقدسی و صادئی و قانون گوئی و ضبط ہر سالہ و تکرار زراعت و کل تکالیف دیوانی و مطالبات سلطانی مزاحمت نرسانند۔ درین باب ہر سالہ فرمان و پروانچہ مجدد نطلبند و اگر در محلی دیگر زمین داشتہ باشند، آنرا اعتبار نکنند از فرمودہ تخلف نورزند۔ تحریراً فی تاریخ ۱۴ شہر جمادی الثانی سنہ ۱۲ جلوس ہمایون موافق ۵۱۰۴۸۔

فرمان دیگر

۲۳۲

۴۶۷

بخط نستعلیق شکستہ آمیز بتاریخ ۱۴ جمادی الثانی ۵۱۰۴۸/۶۱۶۳۸ - ۳۳ × ۱۵ انچ،
۷ سطر تمام۔

روی کاغذ دبیز این فرمان نیز از طرف **شاہجہان** (۱۰۳۷ - ۵۱۰۶۸) بنام شیخ **فخرالدین بن شیخ الہمداد مفتی** اصدار یافتہ و دران موازی ۱۰۰ بیگنہ اراضی در پرگنہ **بہلور** بطور مدد معاش باسم او مقرر شدہ۔

یک مہر بزرگ **شاہجہان** بشکل مربع در آغاز و دو مہر مدور او نسبتاً کوچک تر بر پشت فرمان ثبت است۔ مہری از **افضل خان** و دیگری از **بندیداس** نیز بر پشت فرمان ثبت است۔ ہشت تحریر در ماہہای مختلف ۵۱۰۴۸/۶۱۶۳۸ نیز بر پشت این فرمان دیدہ میشود۔

بعلاوہ عبارتی دیگر در شش سطر نیز بر پشت فرمان بخط شکستہ دیدہ میشود کہ حاکی است جاگیر مذکور بتاریخ ۲۵ شہر رجب ۹۸۱ھ/۶۱۵۷۳ بنام شیخ الہمداد مفتی معہ فرزندان مقرر شدہ بود و بعد از فوت او بنام شیخ **فخرالدین** بدستور سابق مسلم میشود۔

چون بموجب فرمان عالیشان حضرت سوازی یکصد بیگنه زمین بطناب سن ۱ که بگز الهی هفتاد و هفت بیگنه و هشت بشوه میشود از موضع بموهر معموله پرگنه بحلور سرکار لکنئو در وجه مدد معاش فقاہت دستگاہ شیخ الہمداد مفتی معہ فرزندان وغیرہ مقرر بود۔ او فوت شد درینولاحکم جہانمطاع عالم مطیع شرف اصدار و عز ایران یافت کہ اراضی مذکور از محققیم باستور سابق بشرط قبض و تصرف در وجه مدد معاش شیخ فخرالدین وغیرہ ورثہ متوفی مذکور حسب الضمن مقرر و مسلم باشد کہ حاصلات آنرا فصل بفصل و سال بسال صرف معیشت خودہا نموده بدعا گوئی دوام دولت ابد پیوند اشتغال مینمودہ باشند۔ می باید کہ حکم و عمال و جاگیرداران و ثروریان حال و استقبال در استمرار و استمرار اینحکم اشرف اقدس اعلیٰ نوشیدہ اراضی مذکور را بنصرف آنہا باز گذاشتہ اصلاً و مطلقاً تغیر و تبدیل بدان راہ نہ کنند و بعلمت مالوجہات و اخراجات مثل قنلغہ و پیشکش و جریبانہ و ضابطانہ و محصلانہ و مہرانہ و داروخکانہ و بیگار و شکار و دہ نیمی و مقدمی و حدائی و قانون گوئی و ضبط ہر سالہ و تکرار زراعت و کل تکلف دیوانی و مطالبات سلطانی مزاحمت نہرسانند۔ درین باب ہر سالہ فرمان و روانچہ مجدد نطلبند و اگر در محلی دیگر زمین دانستہ باشند آنرا اعتبار نکنند۔ از فرمودہ مخالف نوزند۔

تحریراً فی تاریخ ۱۴ شہر جمادی الثانی سنہ ۱۲ جلوس ۲۵ ایون موافق ۱۰۸۸ ہجری۔

۲۳۵

فرمان دیگر

۳۶۸

بخط شکستہ خوانا، بتاریخ ۲۱ شعبان سنہ ۱۰۸۸ جلوس و لا (۱۰۸۸ - ۱۰۸۷) ہجری ۱۰۸۸ ہجری ۱۰۸۸ ہجری۔

۱۔ سطر تمام۔

روی کاغذ عادی این فرمان از طرف خان جعفر نے بی زامرای عالمگیر (۱۰۶۸ - ۱۱۱۸/۱۶۵۷ - ۱۷۰۷ء) بودہ، بنام شیخ سیف اللہ صدر سلسلہ چنانکہ سہراو بتاریخ ۱۰۷۳/۱۶۶۳ء در آغاز فرمان ثبت است۔

۱۔ یعنی معمول و رایج۔

اینک عین متن فرمان درج زیر است:

گماشته‌های جاگیرداران و کروریان حال و استقبال پیرگنه سندیله سرکار لکهنو مضاف بصوبه اوده بدانند چون بموجب فرمان عالیشان سعادت عنوان بندگانحضرت خدیو زمین و زمان خداوند مکین و مکان ذریعه امن و امان وسیله آرامش عالمیان ظل ظلیل ایزد متعال نایب نبیل دادار بی‌همال مظهر اتم^۱ پروردگار رحمت اعم آفریدگار بانی سبانی جهانبانی مشید قوانین گیتی‌ستانی خلافت پناه ظل [سبحانی]، مرقومه بتاریخ بیست و چهارم شهر جمادی‌الاول سنه ۱ جلوس والا موازی پانزده بیگه زمین افتاده لایق زراعت خارج جمع از پیرگنه مزبور از نصف خریف قوی بیگ در وجه معاش شیخ سیف الله حسب الضمن مقرر گشته - می باید که بر طبق فرمان عالیشان عمل نموده اراضی مزبوره را پیموده و چک بسته بتصرف او وا گذاشته اصلاً و مطلقاً تغییر و تبدیل بدان راه ندهند و بوجهی^۲ من الوجود طلب و طمع ننمایند که حاصلات آن را صرف مایحتاج خود نموده بدعای بقای دولت ابدالاتصال مواظبت نماید - اگر در محلی دیگر چیزی داشته باشد آنرا اعتبار نکنند - درین باب قدغنی تمام دانسته حسب المسطور بعمل آرند - بتاریخ بیست و یکم شهر شعبان المعظم سنه ۱۰ جلوس والا قلمی شد -

لوحه‌های خطاطی

۲۳۶

۳۶۵

علاوه بر مخطوطات مذکور، در حدود ۱۶۰ لوحه خطاطی نیز درین کتابخانه محفوظ است که استادان این فن در خط‌های مختلف نگاشته اند - این نمونه‌ها بر کارت‌هایی وصالی شده که طول و عرض آنها را ما در برابر هر یکی درج نموده ایم - جاهائی که خط کوتاه (-) کشیده شده مراد اینست که آنجا نام کاتب یا کتابت لوحه مکتوب نیست - تصاویر و تفصیل بیشتری ازین نمونه‌ها و احوال و اطلاعاتی درباره هنرمندان آنرا بصورت کتابی علاجه که در دست تألیف است، تقدیم خوانندگان گرامی خواهد شد، انشاء الله - عجاله این لوحه‌ها را با اختصار معرفی مینمائیم -

۱- دراصل: امم -

۲- دراصل: بوجه -

شماره	نام کاتب	تاریخ کتابت لوحه	زبان نگاشته‌ها	نوع خط	طول و عرض
۱	احسان منشی	—	نثر فارسی	شکسته بی نقطه و بی نظیر	۳ × ۷
۲	عبدالباقی حداد	—	نثر عربی	نسخ	۳ × ۵
۳	یاقوت رقم عرف محمد عارف هروی	—	نثر عربی	نسخ در دو قلم (جلی و ریز)	۵ × ۷
۴	عماد الحسنی	—	نثر فارسی	نستعلیق	۴ × ۷
۵	—	—	نثر فارسی	شکسته بی نظیر	۵ × ۱۰
۶	—	—	نثر عربی و	صغرای بسم الله بشکل کبوتر	۶ × ۱۱
۷	—	—	نظم فارسی	و بیت فارسی بخط نستعلیق	۵ × ۶
۸	میر علی [کاتب]	—	آیات قرآنی	نسخ هاله دار	۴ × ۷
۹	(پشت) حافظ نور الله محمود شهبازی	—	رباعی فارسی قطعه فارسی	—	۵ × ۸ ۳ × ۶
۱۰	عماد الحسنی	—	آیات فارسی	—	۳ × ۸
۱۱	اعجاز رقم	—	نثر فارسی	شکسته بی نظیر	۴ × ۸
۱۱	عبد الرشید [دینی]	۵۱۰۶۳	آیات فارسی	نستعلیق	۴ × ۹
۱۲	عبد الکریم	۵۱۲۷۷	نثر فارسی	شکسته شبیه بدیوانی	۵ × ۸
۱۳	—	—	آیات فارسی	نستعلیق	۴ × ۷

شماره	نام کاتب	تاریخ کتابت اور حہ	زبان نگاشتنہا	نوع خط	طول و عرض
۱۳	جوہر رقم	—	ایات فارسی حافظ	نستعلیق	۲ X ۷
۱۵	محمد حسین تبریزی (مؤلف) برهان قاطع	—	رباعی فارسی	—	۴ X ۸
۱۶	شرین رقم	۱۰۶۸ھ	رباعی عربی	—	۶ X ۱۰
۱۷	—	۲۲ محرم ۱۰۷۲ھ	نثر فارسی	—	۵ X ۱۱
۱۸	محمد عارف (پانچوت رقم) هروی	۱۰۸۳ھ	ایات بوستان	—	۵ X ۹
۱۹	ابو البقاء موسوی	۱۰۵۴ھ	ایات فارسی	—	۴ X ۹
۲۰	صادق ناجی	۱۱۰۸ھ	نثر عربی	—	۴ X ۸
۲۱	میر حامد علی	—	رباعی فارسی	نستعلیق	۳ X ۸
۲۲	سیاہ محمد امیر	۱۲۹۰ھ	کلمات ایجاد	—	۵ X ۸
۲۳	عباد اللہ	۱۲۷۵ھ	رباعی فارسی	—	۵ X ۸
۲۴	امام ویردی	۱۲۷۵ھ	—	—	۴ X ۶
۲۵	جمال اللہ خان	—	—	نستعلیق	۴ X ۸
۲۶	تبریزی [شاید محمد حسین تبریزی]	—	رباعی عربی	نستعلیق	۴ X ۷
۲۷	[شاید نور اللہ لاہوری]	—	نثر عربی	نسخ کم نظیر	۵ X ۹
۲۸	—	—	نثر عربی	نسخ در دو قلم (جلی و حفی)	۳ X ۵

شماره	نام کاتب	تاریخ کتابت لوحه	زبان نگاشته‌ها	نوع خط	طول و عرض
۲۹	—	—	ایات فارسی	نستعلیق	۳ × ۶
۳۰	—	—	آیات قرآنی	نسخ کلم نظیر	۳ × ۵
۳۱	—	—	ایات فارسی حافظ	نستعلیق	۵ × ۱۰
۳۲	فرد عاری [الخوند عبد الرسول؟]	۵۱۳۷۵	رباعی فارسی	—، —	۵ × ۱۰
۳۳	محمد امیر رضوی	۵۱۳۷۳	بیت فارسی	نستعلیق استادانه	۹ × ۱۰
۳۴	محمد امیر [رضوی]	—	رباعی فارسی	—، —	۳ × ۸
۳۵	—، —	۵۱۳۶۹	دلمات فارسی	—، —	۵ × ۱۰
۳۶	—، —	۵۱۳۳۱	سورۃ الاخلاص	—، —	۳ × ۸
۳۷	—، —	۵۱۳۶۸	آیات قرآنی	نستعلیق بصورت طاغرا	۵ × ۸
۳۸	—، —	۵۱۳۶۵	الف باند فارسی	نستعلیق	۷ × ۱۲
۳۹	عباد الله [بک]	۵۱۳۷۶	بیت فارسی	—، —	۷ × ۱۰
۴۰	—، —	۵۱۳۸۲	رباعی فارسی	—، —	۵ × ۱۰
۴۱	برجم تاشق	رجب ۱۱۸۳	نثر فارسی	شکسته بی نظیر	۳ × ۶
۴۲	شیخ الترمذی	—، —	نثر فارسی	شکسته پخته	۵ × ۹
۴۳	محمد حقیق خان	صفر ۱۱۸۵	نثر فارسی	شکسته بی نظیر	۵ × ۸
۴۴	محمد عزیز الدین	—	—، —	شکسته پخته	۳ × ۱۰
۴۵	عبید اللہ اور [بہ پوری؟]	—	رباعی فارسی	نستعلیق پخته	۳ × ۶

شماره	نام کتاب	تاریخ کتابت لوحه	زبان نگاشته‌ها	نوع خط	طول و عرض
۳۶	امام انسہ ؟	۵۹۵۳	نثر فارسی	ثلث بی نظیر	۳×۷
۳۷	محمد مراد ششمیری	—	رباعی فارسی	نستعلیق	۳×۷
۳۸	محمد صبغۃ اللہ	—	رباعی فارسی	—،،—	۳×۷
۳۹	فیض اللہ لاہوری	—	الف باء فارسی	—،،—	۳×۸
۴۰	محمد علی	۱۱۲۳ھ	رباعی فارسی	—،،—	۳×۷
۴۱	محمد موسی [ابن کفایت خان]	—	ایات فارسی	نستعلیق	۳×۹
۴۲	[محمد] موسی کاتب	شاید ۱۲۳۵ھ	رباعی فارسی	نستعلیق پختہ	۳×۶
۴۳	—	—	قطعہ فارسی جاسی	—،،—	۵×۱۰
۴۴	—	—	قطعہ فارسی	نستعلیق	۳×۸
۴۵	—	—	—،،—	—،،—	۳×۷
۴۶	—	—	ایات فارسی	—،،—	۳×۷
۴۷	—	—	—،،—	—،،—	۲×۵
۴۸	—	—	نثر عربی	نسخ	۶×۹
۴۹	[شاید از امیر علی کاتب]	—	ایات فارسی	نستعلیق ریز	۱×۵
۶۰	عباد اللہ محمد غوث	—	—،،—	نستعلیق	۵×۱۰
۶۱	محمد حسین	—	قطعہ فارسی	—،،—	۵×۱۰
۶۲	—	—	نثر فارسی	شکستہ پختہ	۲×۱۱

شماره	نام کاتب	تاریخ کتابت لوحه	زبان نگاشته‌ها	نوع خط	طول و عرض
۶۳	—	—	نثر فارسی	نسخ	۵ × ۸
۶۴	—	—	ایات فارسی	نستعلیق	۴ × ۹
۶۵	—	—	نثر عربی	نسخ	۴ × ۷
۶۶	—	—	نثر عربی	—	۶ × ۱۲
۶۷	قندھاری [اخواند عبدالرسول؟]	۵۱۲۷۵	سه کلمه عربی	نستعلیق جلی	۵ × ۸
۶۸	قندھاری	—	ایات فارسی	نستعلیق	۴ × ۹
۶۹	—	—	—	—	۳ × ۸
۷۰	—	—	—	—	۳ × ۵
۷۱	عماد	—	نثر فارسی	—	۵ × ۱۰
۷۲	—	—	رباعی فارسی	—	۵ × ۸
۷۳	—	—	—	—	۳ × ۶
۷۴	—	—	آیات قرآنی	نسخ	۲ × ۵
۷۵	—	—	بیت فارسی و جمله عربی	نستعلیق	۵ × ۱۰
۷۶	ابوبکر غنی	۵۱۱۶۹	رباعی فارسی	نستعلیق جلی	۴ × ۶
۷۷	—	—	ایات فارسی	نستعلیق	۲ × ۵
۷۸	—	—	رباعی فارسی	نسخ	۳ × ۶
۷۹	—	—	—	نستعلیق جلی	۵ × ۹

شماره	نام کاتب	تاریخ کتابت لوحه	زبان نگاشتنه‌ها	نوع خط	طول و عرض
۸۰	سید احمد	۱۲۰۳ھ	—	نستعلیق	۵×۱۰
۸۱	فضل انہوی	۱۲۸۵ھ	پیت فارسی	—	۵×۸
۸۲	محمد اشرف	—	ایات عربی	—	۵×۹
۸۳	محمد ہمدانی	—	پیت عربی	نستعلیق	۳×۹
۸۴	—	—	نظم و نثر عربی	نسخ ریز	۵×۶
۸۵	—	—	آیات قرآنی	نسخ	۳×۶
۸۶	—	—	رباعی فارسی	نستعلیق پختہ	۳×۴
۸۷	محمد دارا بخت بہادر	—	مصرع حافظ	نستعلیق استادانہ	۳×۶
۸۸	[وایعہد بہادر شاہ]	—	رباعی عربی از حضرت علی رض	نسخ	۳×۹
۸۹	—	—	نثر عربی	—	۵×۶
۹۰	—	—	نثر فارسی	نستعلیق	۱×۴
۹۱	—	—	آیات قرآنی	نسخ طلائی	۴×۹
۹۲	—	—	رباعی فارسی	نستعلیق	۴×۹
۹۳	—	—	ایات عربی سعودی	—	۵×۱۰
۹۴	—	—	ایات فارسی	—	۵×۹
۹۵	—	—	جملات فارسی	نسخ بی نظیر	۴×۸

شماره	نام کتاب	تاریخ کتابت لوحه	زبان نگاشته‌ها	نوع خط	طول و عرض
۹۶	[هدایت الله]	[۱۱۵۰هـ]	جملات فارسی	نستعلیق	۳×۶
۹۷	—	—	جملات فارسی	—	۵×۷
۹۸	—	—	الف بای فارسی	—	۲×۷
۹۹	—	—	ایات فارسی	نستعلیق پخته	۶×۱۰
۱۰۰	الحاج ابو محمد	—	کلمات فارسی	—	۶×۱۱
۱۰۱	—	—	سوره اخلاص بصورت دائره	نسخ	۶×۷
۱۰۲	—	—	ایات فارسی	—	۵×۹
۱۰۳	—	—	حدیث نبوی	نسخ طلائی	۵×۸
۱۰۵	—	—	نثر عربی	نسخ	۵×۸
۱۰۶	[سلطانعلی بابا میر علی]	—	ایات فارسی	نستعلیق ریز استادانه	۳×۶
۱۰۷	—	—	—	—	۳×۶
۱۰۸	محمد امیر المومنین ششمین مهدوی	۱۳۲۰هـ	ایات عربی	نسخ جلی	۵×۱۱
۱۰۹	—	—	—	—	۶×۱۱
۱۱۰	نام کتاب از بین رفته	—	بیت فارسی	نستعلیق جلی	۶×۱۲
۱۱۱	سلطانعلی ششمین مهدوی	—	ایات فارسی	نستعلیق	۳×۷

شماره	نام کاتب	تاریخ کتابت لوحه	زبان نگاشته‌ها	نوع خط	طول و عرض
۱۱۲	محمد سعید	—	—	نستعلیق استادانه	۳ × ۶
۱۱۳	میر علی کاتب	—	نثر فارسی	—	۳ × ۹
۱۱۳	محمد موسی	—	ایات فارسی	—	۳ × ۶
۱۱۵	محمد عارف هروی (یاقوت ثانی)	۱۱۱۷ هـ	عبارات عربی	نسخ	۳ × ۶
۱۱۶	عبد الله	—	رباعی فارسی	نستعلیق استادانه	۳ × ۶
۱۱۷	حافظ نور الله	۱۱۸۰ هـ	—	—	۳ × ۶
۱۱۸	[قاضی عصمت الله خان]	—	آیات قرآنی	نسخ استادانه	۳ × ۷
۱۱۹	عماد [الاحسینی]	—	ایات غزل حافظ	نستعلیق استادانه	۳ × ۹
۱۲۰	نام کاتب از بین رفته	—	ایات فارسی	—	۳ × ۸
۱۲۱	[عماد]	—	نثر فارسی	نستعلیق ریزا استادانه	۲ × ۳
۱۲۲	جواهر رقم	—	نثر فارسی	نستعلیق	۳ × ۷
۱۲۳	رضوی	[۱۲۷۳ هـ]	کلمات اردو	نستعلیق جلی استادانه	۷ × ۱۲
۱۲۴	—	—	ایات فارسی شاہی	نستعلیق ریز	۳ × ۶
۱۲۵	محمد امیر الدین	—	ایات سلیمان شاه	نسخ	۳ × ۶
۱۲۶	—	—	مصرح فارسی	نستعلیق جلی	۶ × ۱۱
۱۲۷	—	—	کلمات عربی	نسخ	۳ × ۹
۱۲۸	حجاب	—	رباعی فارسی	نستعلیق استادانه	۳ × ۷

شماره نام کتاب تاریخ کتابت لوحه زبان نگاشته‌ها نوع خط طول و عرض

۳ × ۷	نستعلیق	عبارات فارسی	—	—	—	۱۲۹
۵ × ۸	نستعلیق جلی	بیت فارسی	—	—	—	۱۳۰
۱۰ × ۲۳	در خطاطی شانزده رقم از ۲۳ ثلث، دیوانی، قبیل شکسته، ریحان، نستعلیق نسخ، ریحان، نستعلیق وغیره۔ لوحه بی نظیر و بی مثال است۔	آیات و عبارات فارسی	۵۱۱۹۰	—	—	۱۳۱
۰ × ۷	نستعلیق	آیات غزل فارسی خود	—	—	—	۱۳۲
۳ × ۶	شکسته نستعلیق آریز	آیات غزل فارسی خود	—	—	—	۱۳۳
۳ × ۸	نستعلیق	رباعی فارسی	—	—	—	۱۳۴
۳ × ۶	نستعلیق جلی	بیت فارسی	—	—	—	۱۳۵
۶ × ۸	نسخ	سوزه فاتحه	—	—	—	۱۳۶
۶ × ۸	نستعلیق	بیت فارسی	—	—	—	۱۳۷
۶ × ۸	—	—	—	—	—	۱۳۷
۶ × ۸	—	—	—	—	—	۱۳۸
۶ × ۸	—	—	—	—	—	۱۳۸
۵ × ۸	—	رباعی فارسی	—	—	—	۱۳۹

این لوحه مطبوعه رنگین را مولانا از تبران آورده اند که بموقع جشن ابن سینا آنجا توزیع داده بودند۔

شماره نام کاتب تاریخ کتابت لوحه زبان نگاشته‌ها نوع خط طول و عرض

عکس‌های بعضی لوح‌های خطاطی

علاوه بر لوحه‌هایی که در فوق از آنها یاد کردیم چند قطعه عکس از نمونه‌های خطاطی بقلم استادان این فن نیز در ذخیره سولانا محفوظ است که اینک بذکر آنها می‌پردازیم - یاد داشتی از آن مرحوم بجا نمائده که بتواند راهنمایی کند اصل این لوحه‌ها کجا است -

۱۳۰	سلطان علی المشهدی	—	نظم و نثر فارسی	نستعلیق	۷×۱۰
۱۳۱	سلطان محمد خندان	—	غزلیات حافظ	نستعلیق	۷×۱۰
۱۳۲	میر علی	—	ابیات فارسی	—	“
۱۳۳	زین الدین محمود	۹۰۳ هـ	ابیات فارسی	—	“
۱۳۴	محمود بن اسحاق الشهبانی	—	—	—	“
۱۳۵	شاه محمود	—	—	—	“
۱۳۶	محمد حسین زرین قلم اکبر شاه	—	ابیات غزل حافظ	—	“
۱۳۷	عبدالرحیم عنبرین قلم	—	ابیات فارسی	—	“
۱۳۸	محمد دارا شکوه	۱۰۵۱ هـ	کلمات فارسی	—	۷×۱۰
۱۳۹	محمد حسین کشمیری	—	حروف سبک عربی و فارسی	—	“

شماره	نام کتاب	تاریخ کتابت لوحه	زبان نگاشته‌ها	نوع خط	طول و عرض
۱۵۰	علی الکااتب	—	ایات فارسی	—	۳ × ۵
۱۵۱	عبدالله الصیرفی	—	عبارات عربی	نسخ	،،
۱۵۱	شرف الدین حسین	—	—	—	،،
۱۵۲	شاه محمود المنشاوری	—	ایات	نستعلیق	،،
۱۵۳	—	—	ایات فارسی	—	،،
۱۵۳	عبد الرشید (زک : بشماره ۱۱ ب)	—	رباعی فارسی	—	۵ × ۸
۱۵۵	جهانگیر پادشاه (نورالدین)	۱۰۱۳ هـ	کلمات فارسی روی سرورق گنابادی	—	۵ × ۷
۱۵۶	ابراہیم فیضی	—	کلمات فارسی و امضاء نستعلیق روی سرورق گنابادی	—	۳ × ۵
۱۵۷	محمد ذریعہ سمرقندی	—	دویتی فارسی	—	۵ × ۸
۱۵۹	ذریعہ سمرقندی	—	رباعی فارسی	—	۵ × ۸
۱۵۹	جبار خورشید آقایی	—	دویتی فارسی	—	۵ × ۸
۱۶۰	اسد بخش سمرقندی	۱۲۲۸ هـ	ایات غزل حافظ نستعلیق استادانہ	—	۳ × ۷

ذریعہ سمرقندی رسد زانہ، اصل این چہ از سراسر آفر ، متعلق بہ جناب آقای و مختار الدین احمد در علیگریہ میباشد -

ذخیره ربانی

نسخه هائی که در صفحات آینده شناسنده شده است، متعلق به ذخیره ایست که بعد از رحلت دکتر مولوی محمد شفیع، پسر سعادت مند ایشان جناب آقای احمد ربانی درین دو سه سال اخیر از جاهای مختلف جمع آورده و باین کتابخانه افزوده اند۔ ای خوش شانسند بعد از وفات آنان فرزندان شان کارهای علمی شان را دنبال نموده نام آنها را زنده تر میسازند :

او رفته و فرزند او آمد خلف الصدق

اینک بذکر این اندوخته میپردازیم :

۱- تصریف مصراع امیر الشعراء برهانی - پدر امیر معزی :
من رقتم و فرزند من آمد خلف الصدق

شعر

مثنوی معنوی

۲۳۷
۳۳۵

بخط نستعلیق قرن دوازدهم هجری - ۲۸۸ ورق ، ۱۰ × ۶ ۱/۴ انچ ، ۳۳ بیت -
خیلی کرمخورده و ناقص الاخر -

مثنوی معنوی که گنجینه ایست پر از معانی عشق و عرفانی و داری شهرت جهانی، اثر طبع مولانا جلال الدین رومی بلخی متوفی ۶۷۲/۵۶۳ است - تاریخ اتمام این مثنوی ۶۶۲/۵۶۳ گفته اند - در نسخه حاضر فقط چهار دفتر اول محفوظ است و قبل از هر یکی از آنها مقدمه منشور نگاشته محمد بن محمد الحسین بلخی نیز منقول است - مقدمه دفتر اول و سوم و چهارم بزبان عربی است و آنکه قبل از دوم نگاشته شده بزبان فارسی است - توضیحات زیادی نیز در حواشی این نسخه نوشته شده -

چاپ های متعدد این مثنوی در شهرهای مختلف پاکستان و هند و ایران و اروپا
منتشر شده -

رش : ریو ۵۸۳ ؛ سپرنگر ۴۸۹ ؛ باذلین ۶۴۶ ؛ مرکزی ۲۳۳-۲۳۴-۲۳۵ ؛ استنجی ۱۰۶۰ ؛
شیرانی ۱ : ۱۱۷۳ ، بانکی بورضا ۱ : ۸۷-۹۰ ؛ عباسی ۳۱۶-۳۱۹ و غیره -

آغاز مقدمه دفتر اول : رب یسر ولا تعسر و به نستعین هذا کتاب المثنوی و هو اصول
اصول الدین فی کشف اسرار الوصول والیقین و هو فقه الله الا دبر و شرع الله
الازهر و برهان الله الاظهر -

آغاز مثنوی : بشنو از نی چون حکایت میکند از جدائیمها شکایت میکند
 انجام دفتر چهارم : عرش چه و چرخ چه ای ذو کتاب فهم کن والله اعلم بالصواب
 اینچنین فرمود -----

دیوان حافظ

۲۳۸

۳۲۷

بخط نستعلیق قرن دوازدهم هجری - ۵۳ ورق ، ۱۰ × ۶ انچ ، ۱۹ شعر - ناقص الاول
 و الاوسط والاخر -

مشمول غزلیات شمس الدین محمد حافظ شیرازی متوفی ۵۷۹۱ / ۱۳۸۹ است - از
 ردیفات تا میم که آنهم ناقص مانده، نقل شده - رجوع شود به شماره ۱۳۳-۱۳۶ درین فهرست -

دیوان حافظ را دهها مرتبه در پاکستان و هند و ایران چاپ و منتشر ساخته اند -

۷

آغاز: سیر سپهر و دور قمر را چه اعتبار
 در گردش اند بر حسب اختیار دوست

انجام: بخت ارمدد دهد که کشم رخت ازین دیار
 کیسوی حور گرد فشاند ز مفرشم

یوسف و زلیخا (مثنوی)

۲۳۹

۳۲۶

بخط نستعلیق قرن دوازدهم هجری - ۱۳۲ ورق، $۸ \times \frac{۱}{۲}$ انچ، ۱۵ بیت، ناقص‌الاول
والاوسط -

مؤلف این اثر معروف عارف و شاعر شهیر مولانا عبدالرحمن جامی متوفی ۵۸۹۸/۱۳۹۲ است - این مثنوی چندین مرتبه در شهرهای مختلف پاکستان و هند و ایران بچاپ
رسیده -

در نسخه حاضر ورق شماره ۱، ۹۷، ۱۲۲ و غیره را ندارد -

رش : ریو ۶۴۵، ۴۶، ۴۸، ۴۹، ۷۷ : ایتهی ۱۳۰۰ / ۶، ۱۳۱۷ / ۵ : سرکزی ۱۳۸۳،
۲۲۵۶ : عباسی ۳۴۲ -

آغاز : ز بود خود فراموشی گزینم بسی زانوی خاموشی نشینم
انجام : سخن را از دعا داد این تمامی بامرزش زبان بگشای جامی
زبان را گوشمال خامشی ده ده هست از هرچند گوئی خامشی به

نیرنگ عشق

۲۴۰

۳۳۱

بخط شکسته مهتاب رائے بتاریخ ۲۵ ربیع الثانی سنه ۳ [جلوس محمد شاه = ۱۱۳۵/۱۲۲۲؟] - ۶۱ ورق، $\frac{۱}{۲} \times ۴$ انچ، ۱۳۰ بیت - خیلی کرمخورده و پوسیده -

یکی از مثنویات معروف عشقی و بزمی این مثنوی آنکه دران عشق شاهد (معشوق)
و عزیز (عاشق) نظم شده، اثر محمد ادرم غنیمت است که اهل لنجه (قصبه ای در ضلع

گجرات، پاکستان) بوده و در سال ۱۱۱۰/۵۱۶۹۸ع رخت از جهان بسته - او این منظومه را در سال ۱۰۹۶/۵۱۶۸۵ع پیاپی برد -

در شهرهای مختلف پاکستان و هند این مثنوی چندین مرتبه بچاپ رسیده -

رش : ایتھے ۱۶۴۹؛ باڈلین ۱۱۵۳؛ سپرنگر ۴۱۰؛ بانکی پور ۸؛ شیرانی ۱۴۳؛ شیرانی ۱ : ۱۹۰ -

آغاز: بنام شاهد نازک خیالان عزیز خاطر آشفته حالان

انجام: شرابی ده که باشد غارت هوش چکیدن کن کبابم را فراموش

بوستان سعدی

۲۲۱
۴۵۰

بخط نستعلیق کرم الہی کہ برای پاسخاطر برخوردار خود عثمان خان بتاریخ ۱۲۵۵ھ مطابق ۱۸۹۵ بکرمی/۱۸۳۹ع نقل نموده - ۲۹۷ صفحہ، ۹ × ۵ انچ، ۱۵ شعر -

از سعدی شیرازی متوفی ۶۹۴ھ / ۱۲۹۵ع این مثنوی اخلاقی محتاج به هیچ معرفی نیست - نسخہ های متعددی ازین اثر در کتابخانہ های دنیا موجود و چندین مرتبہ در شبہ قارہ پاک و هند و اخیراً در ایران زمین بچاپ رسیده است -

رش : مرکزى ۲/۱۴۲۷، ۲/۲۲۱۱ وغیره؛ شیرانی ۱ : ۹۰؛ عباسی ۳۲۳؛ ڈھا کہ ۷۱ -

آغاز: بنام جهاندار جان آفرین حکیم سخنور زبان آفرین

انجام: بضاعت نیاوردم الا امید خدایا ز عقوم مکن نا امید

بخط نستعلیق قرن سیزدهم هجری - ۳۲ ورق، ۱۰ × ۶^۱/_۲ انچ، ۱۵ شعر - کمی ناقص الاخر بنظر میرسد -

بصورت "مسدس ترکیب" این تضمین از شاعری است که اسم خود را نبرده و یا ممکن است بجهت ناقص بودن نسخه، اسم او ساقط شده باشد - بنظرم این تضمین از کرامت علی شمهیدی متوفی ۱۲۵۶ھ / ۱۸۴۰ء است که قصیده پُرده را از عربی به نظم پنجابی در آورده است^۲ -

درین منظومه او سه بیت را از طرف خود و بیت چهارم را از کریمای سعدی بصورت ترکیب تضمین میکند -

طبرزد دهانی و شیرین لبی	زهی گلعداری سمن غنغبی
به تکمیل حسن آیت مکتبی	به تدریس عشق آفت مذهبی
همی خواند پیش معلم شبی	کتابی به بر غیرت کوکبی
کریمما بیخشیای بر حال ما	
که هستم اسیر کمند هوا	

آند از بهر وصف تو کک گیر	انجام: عطاردوشی باید ای ناسور
نویسد ثنابت ز دودِ سحر	تراشد، و بالای لوحِ قمر
ای ذره نوازا، سخن مختصر ^۳ (ن)	تو خود آفتابی و من بی هنر
دعا گوی این دولتتم بنده وار	
خدایا تو این سایه پاینده دار	

مخمس اردوی این شاعر نیز در کتابخانه دانشگاه پنجاب، شماره ۳۶۰۳ محفوظ است (رک: قومی زبان، آوریل ۱۹۷۱ء، ص ۳۶) -

۱- "ریاض الفردوس" (تذکره شعرای اردو)، لاهور ۱۹۶۸ء، ص ۱۰۳ -
 ۲- نسخه این ترجمه پنجابی در ذخیره دوست گرامیم جناب آقای اقبال صلاح الدین موجود است -
 ۳- شاهد این مصراع اینطور باشد: تو ذره نوازی، سخن مختصر -

محمود نامہ

۲۲۳

۳۳۸

بخط نستعلیق قرن سیزدہم ہجری - ۷ ورق، ۸ × ۳ $\frac{1}{2}$ انچ، ۵ $\frac{1}{2}$ شعر - ناقص الاول -

مؤلف این رسالہ منظوم سولانا محمود لاهوری زندہ تا ۱۰۰۷ھ / ۱۵۹۸ء است کہ ذکرش زیر شماره ۱۸۲ رفت -

نسخہ حاضر از ردیف 'ع' شروع میشود و فقط یازده غزل آخر را دارد - کاتب این نسخہ، رسالہ را بہ ہلالی نسبت دادہ کہ اشتباہ است -

آغاز: زار میسوزد، چو افروزد رخ گلنار شمع

انجام: یافت، ای محمود ہر کس بردر آن شاہ، بار

این گدا را ہم بر آن دربار بودی کاشکی

۲۲۲

۳۳۱

دیوان صائب

بخط نستعلیق ملکو مل بتاریخ ۲۷ ربیع الاول سنہ ۳۰ محمد شاہ [۱۱۶۱ھ / ۱۷۴۸ء]

در چکله شاه دولہ، گجرات - ۱۰۱ ورق، ۹ × ۵ $\frac{1}{2}$ انچ، ۱۰ - ۱۳ شعر -

در حقیقت این نسخہ کہ با سر لوحہ زرین آغاز شدہ و محتوی قصاید و غزلیات و رباعیات و قطعات وغیرہ میباشد، انتخابی است از دیوان صائب تبریزی متوفی ۱۰۸۸ھ / ۱۶۷۷ھ کہ ذکرش قبلاً زیر شماره ۲۰۹ رفت -

آغاز: اگر نہ بای' بسم الله بودی تاج عنوانها نگشتی تا قیامت نو خط شیرازہ دیوانها

انجام: شد حباب از خود نمائی گوی چوگان فنا سعی کن تا در محیط عشق نا پیدا شوی

۱ - در اصل: ہر -

تصوف

فواید السالکین*

۲۲۵

۳۳۷

بخط نستعلیق ریز قرن سیزدهم ۵ هجری - ۱۱ ورق، ۶ X ۴ انچ، ۲۱ سطر - ناقص الاخر -

رساله حاضر که دران ملفوظات حضرت بختیار کاکلی^۲ متوفی ۶۳۳/۵۶۳۶ را جمع کرده اند، یکی از تألیفات حضرت فریدالدین مسعود اجودهنی (ص ۱۰۸ س ۱۹۰۸) معروف به بابا فرید شکر گنج یا گنج شکر متوفی ۶۶۳/۵۶۶۵ است که مرید حضرت بختیار بودند - درباره سلک و سلوک این سخنان در مجالسی گفته شده که حضرت کاکلی بین ماه رمضان و ذی الحجّه ۵۸۴/۱۱۸۸ تشکیل داده بودند - نسخه حاضر تقریباً کامل و فقط دو سه سطر از عبارات آخر را ندارد -

اجودهن قصبه ایست در استان پنجاب در پاکستان عربی که بر کنار رود "ستج" آباد و تقریباً ۱۰ فرسنگ در جنوب شهر "ساحیوال" واقع و امروز بنام "پانک پتن" بین مردم معروف است - مزار حضرت گنج شکر درین قصبه میباشد و مرجعه و زیارت ده خاص و عام است -

این رساله چندین بار در شهرهای مختلف پاکستان و هند بطبع رسیده -

رش : ایوانو (کرزن) ۱۳: شیرانی ۲: ۲۳۸: بانکی پور ۱: ۱۱۲: مری ۱: ۳۲۶ -

آغاز: الحمد لله رب العالمین و العاقبت لآخرین و الصلوة علی نبیہ محمد و آله و اصحابہ اجمعین بدانکه این سلوک اسرار الہی و این فواید انوار نامتناهی اند از زبان دُرّبار و لفظ

* ص ۱، ص ۷ -

گوهر نثار ملک المشائخ - - - شنوده می آمد درین مجموعه که "فوائد السالکین" نام است نبشته آمد -

انجام : همینکه خواجه - - این فواید تمام کرد هر یک [از] عزیزان روی بر زمین آوردند - - - چون نوبت بمن آمد سرم در کنار گرفت و بگریست و این لفظ - - -

مکتوبات شیخ عبدالحق

۲۲۶

۴۳۴

بخط نستعلیق بسال ۱۲۸۰ هـ مطابق ۱۹۲۰ بکرمی / ۴۱۸۶۳ - ۲۵۸ ورق ،
۱۰ × ۱/۲ = ۵ انچ ، ۱۵ سطر ، خیلی کرمخورده و پوسیده -

نگارنده این مکتیب که دران نکات مذهبی و عرفانی بیان شده، عالم و عارف شهیر و صاحب آثار نفیس و کثیر شیخ عبدالحق محدث دهلوی متوفی ۱۰۵۲/۴۱۶۴۲ است - تذکره معروف بنام "اخبار الاخیار" نیز ازوست -

نسخه حاضر که در حدود خود کامل بنظر میرسد مشتمل بر ۷۵ مکتوب میباشد که هر یکی از آنها "رساله" گفته است - بعضی ازین رساله ها بزبان عربی است -

نسخه با ارزشی ازین مکتیب، که برای مصنف نقل شده بود در کتابخانه پرفسور سید وزیر الحسن عابدی نیز محفوظ است -

رش : پیشاور ۹۳۳ -

آغاز: اللهم لا اخصی ثناء علیک و صلوة علی نبیک الداعی الیک - - - بحقیقت حمد خدا و نعت مصطفی را جز خدا کسی نیارد گفت و گوهر این راز را جز دست قدرت حق نتواند سفت -

انجام : والانبساط والسرور و العجور و صلی الله علی سیدنا و مولانا و مفتاح الوجود و مخدع الباطن و باب الظهور و علی آله و اصحابه و اتباعه مشارق المهدایت مطالع النور۔۔۔ و آخر دعویهم ان الحمد لله رب العالمین ۔

شرح سفر السعادت

۲۲۷
۳۳۵

یا

صراط مستقیم

بخط نسخ استادانہ یازدهم جمادی الاول ۱۱۵۳ھ / ۱۷۷۰ء موافق سنہ ۲۳ جلوس محمد شاہ -
۴۷۹ ورق، $۱۰ \frac{۱}{۲} \times ۵ \frac{۱}{۲}$ سطر - منقول از نسخه مکتوبہ ۳ ربیع الثانی ۱۰۸۶ھ /
- ۱۶۷۵ء

مؤلف این شرح عالم و عارف معروف عبدالحق بن سیف الدین، محدث دہلوی متوفی ۱۰۵۲ھ / ۱۶۳۲ء میباشد کہ کتاب محمد بن یعقوب بن محمد بن محمود بن ادیس بن شیخ الاسلام گذرونی، المشتمر بہ شیخ مجد الدین شیرازی متولد ربیع الاول ۷۲۹ھ / ۱۳۲۹ء و متوفی شوال ۸۱۷ھ / ۱۴۱۴ء، را در سال ۱۰۱۶ھ / ۱۶۰۷ء، بجز ادعیہ و احادیث، از عربی بفارسی ترجمہ و تشریح نمود۔

این اثر در حقیقت مجموعہ احادیثی است کہ دران پیغمبر صلعم درباره جہاد، فضایل صحابہ، بعضی مسایل مذہب و مطالب تصوف بیان فرمودہ اند۔ بعضی از احوال آن سرور کائنات نیز درین کتاب آورده شده۔ کتاب مشتملبر مقدمہ و ہفت باب و خاتمہ است بقرار زیر :

مقدمہ کہ باز بچہار قسم قسمت شدہ بدین شرح :

قسم اول در بیان بعضی مصطلحات علم حدیث، قسم دوم در بیان اختلاف مجتہدین و ذکر ائمہ اربعہ و بیان حکم تقلید و اتباع ایشان۔ قسم سوم خلوتی کہ جمعی از طالبان

راه [تصوف و اجتهاد] برای دفع وحشت و پریشانی خاطر اختیار میکنند - قسم چهارم خلوتی است که برای طلب زیادتی لذت است - عناوین ابواب بدین قرار است :

باب اول در طهارت پیغمبر^ص - دوم در نماز حضرت پیغمبر^ص در ۲ فصل - سوم در زکوٰۃ و صدقات در ۶ فصل - چهارم در صیام آنحضرت^ص در دو فصل - پنجم در بیان حج در ۶ فصل - ششم در اذکار در ۲ فصل - هفتم در عموم احوال آنحضرت^ص -

شرح حاضر چندین مرتبه در کلکتہ و لکھنؤ بچاپ رسیده -

رش : ایتھے ۲۶۵۶ ، ۲۶۵۷ ؛ ایوانو ۱۰۰۲ ؛ آصفیہ ۲ : ۸۷۸ ؛ بانکی پور ۱۳ : ۳۶ ؛ پیشاور ۳۱۹ ؛ ریو ۱۵ ؛ ڈھاکہ ۲۳۳ ؛ استوری ۱۸۰ -

آغاز : سبحانک لا علم لنا الا ما علمتنا همچنانکہ حمد و سپاس صانع پروردگار تمت کلمتہ و عمت آلاؤہ بر نعمت ایجاد و ابداء کہ در سبء و معاد بر کل بندگان افاضہ فرمود، واجب است -

انجام : و این فرق همه اهل قبیلہ اند و تکفیر آنها مذهب اهل سنت و الجماعت نہ، اگرچہ کفر آنها لازم آمدہ و درین مقام مقال بسیار است واللہ اعلم -

رسالہ فقر نامہ

۲۲۸

۲۲۳

بخط نستعلیق میان نور احمد بتاریخ ۱۸ صفر ۱۲۶۷ مطابق ۱۱ پوہ ۱۹۰۷ بکرمی /
اواخر دسامبر ۱۸۵۰ - ۲۴ صفحہ ، ۶ × ۳ ¼ انچ ، ۱۱ سطر -

مترجم این رسالہ تصوف کہ ترجمہ ایست از رسالہ عربی، تألیف امام جعفر صادق متوفی ۱۴۸ ۵/۶۵۷ء، اسم خود را بیان نکرده - بطوریکہ از مقدسہ این رسالہ بر میآید، چند تن

از علمای ایرانی این رساله را از عربی بفارسی برگردانیده اند - در موضوعات مختلف تصوف این رساله، بیشتر بصورت سؤال و جواب نوشته شده مثلاً درویشی چند چیز است، چهار کلمه که گفته است، در وجود تو چند پادشاه و چند وزیر است، در وجود تو چند قبله و چند امام است، چهار پیر طریقت کدام اند و غیره - بعد ازین سؤال و جواب که آنرا مقدمه مفصل باید شمرد، بحث فقر را در ده باب زیر بیان نموده :

باب اول در ارادت - دوم در توبه - سوم در بیان مقرض راندن - چهارم در کلاه پوشیدن - پنجم در خرقة پوشیدن - ششم در میان بستن - هفتم در قنديل و زنبیل و علم و ادب - هشتم در جاروب [کشیدن] و تکبیر گفتن - نهم در مقام فقر دانستن - دهم در معلوم کردن اولیاء و فقیر -

حافظ عمر دراز متخلص به فایض ساکن لاهور، در سال ۱۲۸۵/۱۸۶۸ رساله‌ای مسمی به 'فایض الرشاد' معروف به 'فقر نامه امام جعفر صادق' بزبان اردو تألیف نموده که در آن حد اکثر استفاده ازین رساله کرده است - این فقر نامه اردو بسال ۱۳۱۹/۱۹۰۱ در لاهور بطبع رسید و نسخه‌ای از آن در مجموعه نگارنده محفوظ است -

رش : پیشاور ۹۲۳ ب؛ عباسی ۹۵ -

آغاز : الحمد لله رب العالمین والعاقبت للمتین الصلوة والسلام علی رسولہ محمد و آله و اصحابہ اجمعین - اما بعد این رساله فقر نامه من تصنیف حضرت امام جعفر صادق در کلام عربی فرموده اند - مصنفان اهل فارس [رساله] مذکور را در زبان فارسی آورده اند و طالبان و متعلقان [متعلمان؟]

انجام : کشف القلوب نیز پیر نیست و قطب نیم پیر است و غوث تمام پیر است - هر که بغیر غوث و قطب دعوی میکند فردا [ی] قیامت روی سیاه برخیزد نعوذ بالله منها - تمام شد کتاب فقر نامه -

فقہ

احکام الصلوٰۃ

۲۲۹

۳۵۶

بخط نستعلیق ناشیانه پیر بخش ولد میان عثمان بتاریخ ۵۱۲۳۳/۶۱۸۱۸ - ۱۵ ورق ،
۶ × ۹ انچ ، ۱۷ شعر -

از مؤلف گننام این رساله در بیان مسایل فقہی و دینی مربوط به نماز بصورت سؤال
و جواب نوشته شده -

آغاز: حمد متواتر و ثنای متکثر مر حضرت بی نیازا کہ انعام او عام است و اکرام
او علی الدوام -

انجام: و اگر میت دختر باشد چنین بخواند الهم جعلناها --- (دعای جنازه) -

حیرة الفقه

۲۵۰

۳۵۷

بخط نستعلیق پیر بخش ولد میان عثمان بتاریخ رجب ۵۱۲۳۳/۶۱۸۱۹ - ۸ ورق ،
۶ × ۹ انچ ، ۱۷ سطر -

اثر عصمت اللہ بن محمود این رساله در بیان مسایل فقہی و دینی نوشته شده و
دارای دو باب و خاتمه است بقرار زیر:

باب اول در ذکر اسولہ در ۴۴ مسئلہ - باب دوم در ذکر اجوبہ در ۴۴ مسئلہ -

آغاز: پاک آن صانعی کہ ذرہ خاک تیرہ را از حسیض ظلمت جہل رہانیدہ بہ ید قدرت خود، خورشید اشعہ علم و حکمت گردانید -

انجام: دران شب باعتقاد آنکہ زن دیگرست دلچسپی [؟] کردہ، چون روشن شد، معلوم شدہ کہ زن اوست بر وی هیچ چیز واجب نگردد، واللہ اعلم بالصواب -

۲۵۱

۳۵۸

حیرة الفقه

یا

تحفة حسین شاهی

بخط نستعلیق ناشیانہ پیر بخش ولد میاں عثمان بتاریخ ۷ شعبان ۱۲۳۴ھ / ۱۸۱۹ء -
۷ ورق ، ۹ × ۶ انچ ، ۱۸ سطر -

مؤلف این رسالہ کہ در مسایل دینی و مذہبی بصورت سؤال و جواب نوشتہ شدہ،
ابو سعید علی قریشی است - او این رسالہ را بنام حسین شاہ بن محمود شرقی (۸۶۳ -
۱۳۵۸ھ / ۱۵۰۰ء) والی جونپور تالیف نمودہ -

نسخہای ازین رسالہ در ذخیرہ نگارندہ و دیگری در کتابخانہ رشیدیہ، لہور،
لاہور، نیز محفوظ است -

رش: پیشاور ۲۳ ب: ڈھا لد ص ۲۶۲ -

آغاز: الحمد لله رب العالمين و العاقبت للمتقين - - - باب اول در بیان سؤال - ادام عضو
است کہ در اندام متوضی آدہ وقتی شستن آن فرض است و وقتی [فرض] نیست -

انجام : این کتاب حیرة الفقه است و میگویند مصنف این کتاب - - - - در مجلس از استاد پرسید، استاد از عهده آن بیرون نیامد شرمسار گشت۔ روی درهم کشید و بددعا کرد و او جان بحق داد و کتاب ناتمام [مانند] هم ازین سبب، نام این، جوان موئے، میگویند - - - - پس لازم است - - - - که کسی را معترض احوال نگردد۔

بیت الاسلام (رساله)*

۲۵۲

۳۵۵

بخط نستعلیق ناشیانه پیر بخش ولد میان عثمان قوم ساندی ساکن در ساندی نزد قصور، بسال ۱۲۳۲ / ۶۱۸۱۷ - ۷۰ ورق، ۹ × ۶ انچ، ۱۷ سطر۔ کمی ناقص الاخر۔

در مسایل فقهی مثل نماز و روزه و زکوة و حج وغیره این رساله بصورت سؤال و جواب نوشته شده۔ اسم مؤلف معلوم نشد۔

۴

آغاز: الحمد لله رب العلمین و العاقبة للمتقین و الصلوة و السلام علی رسوله محمد و آله و اصحابه اجمعین۔ بدانک این کتاب بیت الاسلام در بیان نماز و روزه و زکوة و حج وغیره۔

انجام : سوال - کفن لائق کدام است - جواب - بگو چنانچه در روز عید جامه پوشند و زنان را در خانه مادر و پدر - (؟) تمت تمام شد۔

بخط نستعلیق ۵۱۲۹۳ مطابق ماگه ۱۹۳۲ بکرمی/۶۱۸۷۶-۲۵ ورق، $۹\frac{1}{۲} \times ۶\frac{1}{۲}$ انچ،
۱۵ سطر، ناقص الاوسط - (چند ورق قبل از ورق آخر که محفوظ است، افتاده) -

مؤلف این شرح که در مسایل فقهی است و مثنوی 'نام حق' یا 'مقدمة الصلوة' اثر
شرف الدین بخاری (زنده تا ۵۷۰۳/۱۳۰۳ء) را به نثر فارسی در آورده سید اختیار الدین
بن غیاث الدین الحسینی، متوفی ۵۹۲۸/۱۵۲۲ء است که تألیفاتی مثل "اساس الاقتباس"
بعربی مؤلفه ۵۸۹۷/۱۳۹۲ء (مشهد ۷ (۱): ۱۹۶) و "مختار الاختیار" بفارسی (باذلیل
۱۷۷۸) نیز ازوست - اینکه آقای ایتھے (انڈیا آفس ۲۵۵۸ و باذلیل ۱۷۶۹، ۱۷۷۸) تاریخ
وفات اختیار را ۵۸۹۷ نوشته است، صحیح نیست -

اصل مثنوی بسال ۵۷۰۳/۱۳۰۳ء در مقدمه مفصل و ده باب زیر سروده شده بود
که از انجمله ۶ باب اول درین نسخه موجود است -

(۱) در بیان وضو (۲) در بیان آنچه وضو را باطل کنند (۳) در بیان غسل
(۴) در بیان آنچه غسل را واجب کند (۵) در بیان تیمم (۶) در بیان نماز (۷) در بیان
فریضه های شباروزی (۸) سنت های شباروزی (۹) روزه ماه رمضان (۱۰) ثنات روزه ماه
رمضان -

رش : پیشاور ۶۲۰؛ ایتھے ۲۵۵۸؛ عباسی ۱۱ (ذکرش) -

آغاز: سپاس بیقیاس پرورنده را که رحمت بی نهایتش طفل جانرا بدو پرورش داد، از
پستان امالکتاب، پرورش داده و نسیم لطیف غمیش صبا آئین صبی خورد را درمهد
رحمتش بدست مرحمت در جنبش آورد -

۱- دراصل : لطیف -

از وفات رسول تا اتمام سال
بود کین نظم گشت مستکمل
(ایبات اصل مثنوی)

انجام : نود و سه برفت و ششصد سال
نیز رفت از جمادی الاول

بدیع الفرائض (منظوم)

۲۵۲

۳۳۷

بخط نستعلیق شرف الدین ولد امام بخش ساکن موضع کامونکے، شاید در اواسط
قرن سیزدهم هجری - ۲۱ ورق، $2\frac{1}{2} \times 3\frac{1}{2}$ انچ، ۵ مصرع در صفحه -

اسم مؤلف این رساله که در مسایل فقهی مربوط به حقوق و قسمت وراثت،
معلوم نشد - تاریخ تألیف این اثر چنانکه از اسم رساله برمیآید ۸۰۲/۵۱۳۹۳ است - معلوم
است که مؤلف تا این سال بقید حیات بوده -

این رساله که جمعاً هشتاد و هشت بیت میباشد، دارای مقدمه و ۲ کتاب و ۶ باب
و ۲۱ فصل و خاتمه است بقرار زیر:

- ۱- کتاب الوارثین -
- باب الفرائض در ۹ فصل - باب العصبات در ۲ فصل، باب ذوی الارحام در ۲ فصل -
- ۲- کتاب تخریج مسایل و تعیین الحقوق -
- باب المخارج در ۳ فصل - باب التصحیح در ۵ فصل - باب فی قسمت ترکة قلیل
بر وارثان - خاتمه فی المتشرقات -

این رساله با نسخه عربی بنام "فرائض سراجی" مجموع است و خط و کاغذ و مرکب
هر دو یکی است -

نسخه دیگری ازین رساله را در فهرس مطبوعه نتوانستم پیدا کنم بنا برین یکی از نوادر بنظر میرسد -

آغاز: فرایض حق و ارث بی زوال	ثنایش صلوة رسول است و آل
محمد که فرمود متروک ما	همه صدقه و ترکه من ورا
انجام: نباشد توارث در اموات یکدم	سوی علم تاریخ والله اعلم
بدیع الفرایض بتاریخ نام	بدیع از ره جمل بیئتش تمام

کتاب فقه

۲۵۵
۳۳۶

بخط نستعلیق اواخر قرن یازدهم هجری - ۱۸۶ ورق، $۲\frac{1}{2} \times ۵\frac{1}{4}$ انچ، ۱۵ سطر - ناقص الطرفین -

نام کتاب و مؤلف آنرا که یکی از دانشمندان قرن یازدهم هجری بنظر میرسد، نتوانستم در مآخذی که در دست بود، پیدا کنم - این کتاب مشتملست بر مقدمه که شامل فهرست ابواب است و پنج کتاب که هر یکی از آنها ابواب و فصول متعددی را دارد، بشرح زیر:

۱- کتاب الطهارة : مشتمل بر مقدمه و پنج فصل و چهار باب :

فصول ۱- در بیان شکسته وضو ۲- در بیان احلام غسل ۳- در بیان آب بسته ۴- در بیان چاهی ۵- در بیان حکم پس خورده -

ابواب ۱- در بیان تیمم ۲- در بیان مسح ۳- در بیان حیض و نفاس ۴- در شستن نجاست -

۲- کتاب الصلوة : ”درین کتاب بیست و دو باب و دو فصل است“۔

ابواب : ۱- در بیان اوقات نماز ۲- در بیان مکروهات ۳- در بیان بانگ نماز ۴- در بیان فرایض نماز ۵- در بیان طریق گزاردن نماز ۶- در بیان نمازها که در آن قرائت بلند و ساکن میخوانند ۷- در بیان امامت ۸- در بیان حدث ۹- در بیان آنچه شکننده در نماز است ۱۰- در بیان نماز وتر ۱۱- در بیان نماز سنت و نفل ۱۲- در بیان نماز تراویح ۱۳- نماز قضاها گذاشتن ۱۴- سجده سهو ۱۵- نماز زحمتی ۱۶- سجده تلاوت ۱۷- نماز مسافر ۱۸- نماز جمعه ۱۹- نماز کسوف و خسوف ۲۰- نماز باران ۲۱- نماز خوف ۲۲- نماز جنازه۔

فصول : ۱- در بیان شہیدان ۲- در بیان سوال گور و کیفیت منکر و نکیر۔

۳- کتاب الزکوٰۃ : که شامل [مقدمه] و پنج باب امانت و هشت فصل۔

باب اول در بیان زکوٰۃ چهارپایان و درین چهار فصل است :

۱- زکوٰۃ اشتران ۲- زکوٰۃ ماده گاو و گوسیش ۳- زکوٰۃ گوسپندان و میشان ۴- زکوٰۃ اسپان۔

باب دوم۔ در بیان زکوٰۃ مال زر و نقره و درین دو فصل است۔

اول در بیان زکوٰۃ نقره۔ دوم در بیان زکوٰۃ زر۔

۲- دراصل : گزاردن۔

۱- دراصل : ده۔

۳- دراصل : گذاشتن۔

باب سوم - در محلهای دادن زکوة -

باب چهارم - احکام صدقه فطر -

باب پنجم - در بیان احکام گنج و کان و درین دو فصل است -

اول در احکام کان - دوم در بیان احکام گنج -

۳- کتاب الصوم : درین چهار فصل است :

۱- در بیان دیدن ماه رمضان ۲- در بیان دیدن ماه شوال ۳- در

روزه مستحب و شکر و ایام بیض ۴- در شکننده روزه و مکروهات

روزه و احکام نیت -

۵- کتاب الحج : باب مختصری است -

بعد ازین چند باب مختلف نیز دارد بقرار زیر :

باب در بیان ثواب علم - باب در احکام عید - فصل در تکبیرهای ایام تشریف - باب

در متفرقات - باب در بیان تسبیحات و ادعیه -

مؤلف این اثر مردی فاضل و زحمت کش بوده و برای تدوین این تألیف از منابع

و کتب معتبر زیادی که اغلب آنها بزبان عربی است، استفاده کرده، بشرح زیر :

مدارک التنزیل [از نسفی متوفی ۵۷۱هـ]، منهاج العابدین، عمایه، مضمورات،

ضیاء الفتاوی، شافی، کافی، خزانه الفقہ، کنزالدقائق، فتاوی غبائی، دشاف، فقه ابواللیث

سمرقندی، یواقیت المواقیت که بعضی جاها آنرا فقط "یواقیت" و در بعضی دیگر "مواقیت"

گفته - ریاحین، تفسیر عمده، مقدسی، تفسیر امام زاهد، فتاوی حجّت، ذخیره [الملوک]

جامع الجوامع، مجموع النوازل، شرح طحاوی، محیط، فتاوی خانی، خلاصه، جامع صغیر اوزجدی،

ینابیع، فتاوی حسامی یا واقعات حسامی، صلوة مسعودی، ترغیب الصلوة [از محمد بن احمد احمد بن زاهد، قبل از ۹۷۷ھ] قدوری، حصن الایمان، مشارق الانوار [شاید از حاجی محمد کشمیری که قبل از ۹۹۶ھ تألیف نمود]، روضة العلماء، دارالبخور، عمدة الابرار، کفایه شعبی، بزودی، مصباح العابدین و مفتاح الیقین، اسرار البخور، شرح هدایه، منظومه، شاهان، نوادر الفتاوی، تحفه، فتاوی ظہیری، تجنیس، مزید، منافع کبیری، نصاب، تہذیب، شامل یرہیقی، جامع کبیری، تنقیح، کامل، ملتقط، شرعة الاسلام، متفق، عمدة الصلوة، فروق نیشاپوری، فتاوی عتایہ، انفع، عمدة المعنی، ہارونیات، فواید جامع صغیر، اسباب المغفرة، صحیحین، شرح علائی، منصفی کہ شاید، مصفی، باشد۔ اصول شاشی، کفایه، کہ شاید مرادش 'کفایة الفقه' باشد۔ زاد الفقہاء۔ تفسیر امام عمر و امام حفص۔ مجموع البحرین۔ بقالی، شرح قدوری، مجمرات۔ متفرقات شمس الائمہ۔ فتوحی۔ صیرفی۔ فتاوی آہو۔ مبسوط۔ تجرید مصباح الدلائل۔ تسمیہ۔ عقیدہ حافظ الدین کہ بعضی جاہا آنرا "عقیدہ حافظیہ" گفته۔ اعتماد الاعتقاد [نسفی متوفی ۱۰۷۱ھ] کشف عقیدہ۔ فلاسفہ۔ قصیدۃ الابرار۔ قوت النجاة۔ طنوط، ہلاک اسول۔ نسقہ۔ نقد الدراہم۔ اساس۔ قیان۔ تحقیق حسامی۔ جادسی۔ تاج الاسامی۔ قصص بخاری۔ حقایق علمی۔

دو نسخہ ناقص این کتاب در فہرست ایتھے ذکر شدہ۔ بنا بہ کم بود نسخ یکی از نوادر است۔

رش : ایتھے ۲۶۰۷، ۲۶۰۸۔

آغاز:۔۔۔ دہم در بیان نماز سنت و نفل۔ یازدہم در بیان نماز تراویح (از فہرست ابواب)۔

انجام: در حقایق علمی میگوید کہ در دوزخ چاہی است کہ زنا کنندگانرا در آن چاہ عذاب کنند۔ اگر آن چاہ باز کند دوزخ از گرمی آن چاہ فروختہ [شود]۔ (از باب ادعیہ)۔

نثر و انشاء

جوامع الحکایات

۲۵۶

۳۲۸

بخط نستعلیق قرن دوازدهم هجری - ۳۷۶ ورق، ۱۰ × ۶ انچ، ۱۷ سطر -
کرمخورده و ناقص الطرفین -

مؤلف این اثر معروف که محتوی حکایات تاریخی و ادبی از زمان قدیم تا عصر
اوست، دانشمند شمیر و صاحب تذکره 'لباب الباب' سدیدالدین محمد عوفی زنده تا
۱۲۳۲/۵۶۳ء میباشد - کتاب مشتمل بر چهار قسم بقرار زیر است که هر یکی از آنها ۲۵
باب دارد - قسم اول در معرفت آفریدگار تعالی و تقدس - دوم در بیان اخلاق حمیده - سوم در بیان
اخلاق مذموم - چهارم در بیان احوال عباد و بلاد و غیره -

نسخه حاضر ۶۰ ورق از اول و خیلی از آخر را ندارد -

قسمتی از این کتاب را اول پرفسور نظام الدین در سال ۱۹۲۹ء در لندن و باب
اول از قسم اول را آقای دکتر محمد معین در سال ۱۳۴۰/۱۹۶۱ء در تهران چاپ و منتشر
ساختند -

مرحوم ملک الشعراء بهار نیز منتخبی از این کتاب را در سال ۱۳۲۴ هجری / ۱۹۴۵ء
در تهران بطبع رسانیده بود -

رث : ریو ۷۹۷؛ ایتھے ۶۰۰؛ باڈلین ۳۲۴؛ مشہد ۷ (۱۱ : ۶۳) : جوامع الحکایات، بتصحیح
دکتر محمد معین، مقدمہ ص ۱ - ۶۸ -

آغاز: ... جمال او بر قوم افتاد و همه یکرنگ شدند، پی جام شراب دوست -

انجام : دل عضدالدوله تمامت بسته مهر چهر او شد و سودای محبت او در سویدای
دلش چنان محکم شد که . . . او صبر نتوانستی کرد و پیش ازین قاعده زندگانی او . . .

انشای فراست

۲۵۷

۴۴۸

بخط نستعلیق شکسته آمیز محمد بخش، پسر پیر بخش ساکن دهلی بیاسخاطر استادش
میان علی اکبر - ۱۰۷ ورق ، ۹ × ۶ انچ ، ۱۴ سطر - کتابت اواخر قرن دوازدهم
هجری بنظر میرسد -

مؤلف این کتاب انشاء که دران نمونه های مکتیب بخدمت احباب و اقوام و اعیان
مجموع است، **محب علی لاهوری** (ص ۲، س ۵) میباشد - مؤلف در زمان اورنگ زیب عالمگیر
که در مقدمه (ص ۱، س ۱۱ و ص ۲، س ۱) ازش نام برده، میزیسته و در تلاش معاش از
لاهور بدہنی رفت - آنجا بفرمایش دوستان این مکتیب را برای استفادہ طالبان این فن، انشاء
نمود -

تاریخ تالیف این اثر ۱۰۹۳ / ۱۲۸۲ ع است چنانکه گفته :

چو در تاریخ سالش فکر کردم خرد گفته ^۱ بگو انشا فراست

(۲، ب، س ۱۳)

نظر به سبک نگارش مکتیب، میشود گفت که او یکی از نویسندہ های صاحب سبک و
قوی دست زبان فارسی بوده -

نسخہ دیگری ازین کتاب را نتوانستم در فہارس مطبوعہ پیدا کنم، بنا برین یکی
از نوادر است -

آغاز : آرایش عرایس ستایش و نیایش [به] معبود ارباب مساجد و کنایس، حضرت کبریا
که از کبر و ریا مبراست -

۱ - ممکن است " گفتا " باشد -

انجام : انشاء الله تعالى من بعد در ایفای^۱ مرضیات آن ستوده صفات خواهم کوشید^۲، زیاده نوشتن^۳ مناسب ندیده ام - [ایام و دولت] بکام باد -

۲۵۸

انشای ابوالفضل (دفتر اول)

۳۳۰

بخط نستعلیق بتاریخ ۵۱۲۵۵/۶۱۸۳۹ - ۶۲ ورق، $\frac{1}{2} \times \frac{1}{2}$ ۱۵ ۱۵ سطر - قدری ناقص الاول -

مؤلف این کتاب انشاء که زیر شماره ۱ م مذکور شده، وزیر با تدبیر، دبیر و منشی بی نظیر و دانشمند شهیر عهد اکبری علامه ابوالفضل مقتول ۱۰۱۱/۱۶۰۳ ع میباشند - درین دفتر مکتوبات و فرامین از طرف اکبر (۹۶۳-۱۰۱۳ ع) بنام سلاطین خارج و حکام کشور، جمع و تدوین نموده شده -

آغاز: ناهنجار واقع شهادت اورنگ نشین بارزله شکوه و تمکین و زدنورد شادراه غم و یقین - - - -

انجام : از باب استعداد اهتمام نماید و سعادت منش فتاح شیرازی در باب سر انجام راه حکم اشرف صادر شده بجلوه ظهور خواهد رسید -

۱- در اصل : ایتفای -

۳- در اصل : زیاده چه نوشتن -

۲- در اصل : پوشید -

بخط نستعلیق قرن سیزدهم هجری - ۱۹ ورق، $۱۰ \times \frac{۳}{۴}$ ، ۱۲ - ۱۵ سطر - ناقص الاخره -

در فن انشاء این رساله یکی از تألیفات منشی نونده رائے میباشد - در رساله جائی (ص ۱۱) اسم نواب فیروز جنگ متوفی ۱۱۲۲/۵۱۰۰ را می برد و در جای دیگر سکه عالمگیری را متذکر میشود - بنا برین معلوم است که او یکی از دانشمندان عهد اورنگ زیب عالمگیر (۱۰۶۸-۱۱۱۸ هـ) بوده - او مؤلف سه رساله دیگر بنام 'اسمای فارسی'، افعال فارسی و قوانین فارسی، نیز میباشد که قبل از تألیف این اثر نوشته شده بود (ص ۱، س ۹) - درین تألیف دو سه جا کتابی بنام 'انشای فیض رسان' را اسم میبرد که بعهد شاهجهان (۱۰۳۷-۱۰۶۸ هـ) درین فن نگاشته شده بود -

درین تألیف که اصلاً برای تعلیم انشاء و مکتوبات نگاری بمبتدیان و متعلمان نگاشته شد، جمعاً ۹۹ مکتوب بمختلف النوع نوشته شده که از انجمله ۹۳ مکتوب در نسخه حاضر محفوظ است - کتاب ششمبر سه فصل است بقرار زیر:

فصل اول: محتوی نمونه های مکاتیب 'بجانب اعلیٰ، یعنی بخدمت مرشد و استاد و حاکم و آقا و بزرگان مثل پدر و مادر و خالو و عم و غیره، دارای ۹۵ مکتوب -

فصل دوم: محتوی نمونه های مکاتیب 'بطرف ادنیٰ، یعنی بخدمت خوردان و کوچکن مثل فرزند و شاگرد و برادر کوچک و غیره دارای ۲۰ مکتوب -

فصل سوم: محتوی نمونه های مکاتیب 'بسمت مساوی' یعنی همکاران و دوستان، دارای ۱۵ مکتوب -

این رساله چندین مرتبه در مطبع نولکشور لکهنؤ بچاپ رسید - نسخهای مطبوعه ۱۸۷۱ پیش نگارنده نیز محفوظ است - در فهرست مطبوعات انجمن ترقی اردو کراچی ص ۹۰ کتابی بنام "انشائے صبیان" مذکور است که شاید همین باشد - نسخهای ازین رساله در کتاب خانه دانشگاه پنجاب، لاهور (ذخیره شیرانی شماره ۳۵/۴) نیز موجود است -

آغاز: حمد وافر دبیری را که انشای آفرینش حرفی از قلم قدرت اوست -

انجام: مرزا صاحب مهربان، سلامت، خط ساسی وصول نموده بر حقیقت مندرجه اطلاع دست داده - تقاضای زر قیمت اسپ که نوشته بودند، صاحب من! بالفعل بر بنده تقاضای زر سرکار بسیار است - پروانجات از حضور متواتر میرسند - - -

شرح قصه سوداگر پسری

۲۶۰

۴۴۹

بخط نستعلیق غلام قادر زیرک بتاریخ ۴ جمادی الثانی ۱۲۹۳/۵۱۸۷۶ - ۶۶ ورق ،
۸ × ۵ انج، ۱۵ سطر -

مؤلف این شرح محمد فیض متخلص به ملاححت است که در سال ۱۲۴۷/۵۱۸۳۱ مشنوی فارسی از مولانا اشرف ایرانی را به نثر فارسی در آورده و بیت به بیت شرح داده - معلوم است که او یکی از اهالی شبه قاره پاک و هند بوده است - شارح که شاعر نیز بوده، سه تاریخ برای این اثر گفته که در آخر نسخه منقول است، بدینقرار:

چه نیکو گوهر سالش خرد سفت	که شرح قصه ما چه بیان گفت
دگر زد نقش کک درد پرورد	زهی شرح کتاب ناله درد
دگر کردم چنین تاریخش انشا	که شرح مشنوی سوز جانها

(۶۴ ب)

تخلص شاعر در بیت زیر آمده :

ملاحمت بیش ازین باهوش میباش ملال افزا مشو خاموش میباش

(۶۴ب)

آغاز: زیبا ترین کلام، شرح نظم ستایش مصنف صحیفه تکوین و ایجاد است که سخن درین باب از کوتاهی خود در خط میشود۔

انجام: چنانچه بحرمت النبی، بنام نامی و اسم ساسی حضرت نبی علیه السلام اختتام این کتاب صورت گرفت بحمد الله۔

بعد ازین خاتمه منظوم از طرف شارح منقول است که ابیات آخرش اینست:

دلم ده چون شرار از سینه جسته	چو پروانه به بیتابی نشسته
دلی جوش طپیدن حاصل او	ز گری خود آتش منزل او
گیاه گلستانِ سرمدم کن	چه یعنی خاک راه احمدم کن۔

سیرت

وسيلة الحياة و طريقة الذجاة (جزو اول)

۲۶۱
۳۳۲

بخط نستعلیق کریم بخش، بتاریخ ۱۷ جمادی الثانی ۱۲۸۶ھ/۱۸۶۹ء - ۷۹ ورق،
۱۳ × ۸ انچ، ۲۳ سطر۔

مؤلف این اثر کہ در ذکر فضایل و خصایص حضرت خیرالبشر صلعم و محاسن چہار یار و سائر صحابہ سید الابرار و دربارهٔ مذہب اہل سنت و تشیع میباشد، ملا شیر محمد خان ابن مہر داد خان متوطن بلدہ کلاچی در ضلع (بخش) ڈیرہ اسمعیل خان (پاکستان غربی) است۔ احوال مؤلف بدست نرسید۔ از قراین بنظر میرسد کہ او در اواسط قرن سیزدہم ہجری میزیستہ و نسخہ حاضر قریب بعہد او کتابت شدہ۔

در تالیف این کتاب کہ مشتملبر تمہید و ہفت باب و خاتمہ بقرار زبر است، از ماخذی مثل جواهر التفسیر، روضۃ الاحباب، شواہد النبوہ و حبیب السیر وغیرہ استفادہ شدہ۔

باب اول در ذکر فضایل و خصایص آنحضرت صلعم مشتملبر دو ذکر۔

باب دوم در ذکر فضایل خلیفہ اول حضرت ابوبکر صدیق مشتملبر دو ذکر۔

باب سوم در ذکر فضایل خلیفہ دوم حضرت عمر بن خطاب مشتملبر چہار ذکر۔

باب چہارم در ذکر فضایل و خصایص خلیفہ سوم حضرت عثمان غنی مشتملبر
سہ ذکر۔

باب پنجم در ذکر فضایل و خصایص خلیفہ چہارم حضرت علی رضی اللہ وجنہ
مشتملبر ہفت ذکر۔

باب ششم در تحقیق مذاہب اہل سنت و جماعت و اہل تشیع و رفض۔

باب ہفتم در بیان حال حدوث و اختراع مذہب تشیع مشتملبر دو ذکر۔

نسخه دیگری ازین اثر را نتوانستم در فهارس مطبوعه و معروف پیدا کنم بنابراین یکی از نوادر بنظر میرسد -

آغاز: الحمد لله رب العالمین حمد الشاکرین و الصلوة والسلام علی رسوله و حبیبه و آله و اصحابه اجمعین - تمهید - اما بعد میگوید عبدالضعیف شیر محمد - - - که چون بفحوای کریمه "کل من علیها فان - - - هر حادث را صدمه فنا رسیدنی است -

انجام: بالجمله هر دو فرقه نواصب و شیعه را شیطان راه زده و در پی عیب جوئی دوستان خدا که عین آرزوی آن لعین است، دوانیده کار خود را از دست ایشان میگرد:

هر کرا خواهد خدا پرده درد
میلش اندر طعنه پاکان نهاد
(روسی)

العیاذ بالله من الشیطان الرجیم و اتباعه آمین -

۴

۱- در نسخه چاپی مثنوی این بیت بدینطور مسطور است:
چون خدا خواهد که پرده کس درد
میلش اندر طعنه پاکان برد
(دفتر اول بیت شماره ۸۱۵)

طب

۲۶۲
۳۳۰

اطعمة المرضی

بخط نستعلیق اواسط قرن سیزدهم هجری - ۱۶۷ ورق ، ۹ × ۶ انج ، ۱۷ سطر -
ناقص الاوسط - خیلی کرمخورده و پوسیده -

مؤلف این اثر حکیم محمد کاظم ابن حکیم روشنضمیر است که در اوایل قرن
سیزدهم هجری میزیسته - تاریخ تألیف این کتاب ۶ / ۱۲۰ / ۱۲۹۱ است - از اسم تاریخ
برمیآید - درین کتاب برای مریضهای امراض مختلف خوراک و اغذیه مناسب را توصیه نموده
که برای معالجه آنها مفید باشد - مطالب را که از آثار طبی پیشینیان جمع آورده ، در ۳ باب
قسمت کرده و هر باب مشتمل بر فصول متعددی است -

در آخر نسخه عبارتی بتاریخ ۱ / ۱۲۵ / ۱۸۳۵ مرقوم است که میرومانند کتاب
نسخه حاضر کمی قبل ازین تاریخ صورت گرفته .

گرچه سه نسخه ازین اثر در کتابخانه ملی لاهور نیز محفوظ است ولی باز هم
یکی از نوادراست -

رش : عباسی ۲۵۲ (ح) -

آغاز: تغذیه تحمید و تقویه قوت محمات منعم مطلق و شافی برحق الهی هم طعمنی و
یسقین الحمد لله که بروج حاصل و از مفرح ندای -

انجام : و اسهال و قی صفراوی قطع کنند و اگر گرم کرده بر جای درد بادی ندارند تحمیل
باد کند و درد معده [را] بنشانند - والله اعلم بالصواب ، تمام شد -

فرہنگی ہا

منتخب اللغات شاہجہانی

۲۶۳

۳۳۲

بخط نستعلیق اواسط قرن سیزدہم ہجری - ۲۳۱ ورق، ۱۱ × ۶ انچ، ۲۱ سطر -
ناقص الاول و الاوسط و الآخر - خلی کر مخورده و پوسیده -

مؤلف این فرہنگ کہ دران معانی کلمات عربی را مختصراً بفارسی بیان نموده اند،
عبدالرشید بن عبدالغفور الحسنی^۱ المدنی تتوی متوفی ۱۰۶۹ھ/۱۶۵۸ء است - تاریخ اتمام
این اثر کہ بنام "منتخب رشیدی" و "رشیدی عربی" نیز یاد شدہ، ۱۰۳۶ھ/۱۶۳۶ء است -
کلمات این فرہنگ "بارعایت حرف اول و دوم و آخر چنانکہ حرف اول باب و حرف آخر فصل
باشد بی رعایت مآخذ اشتقاق" ترتیب دادہ شدہ - او این فرہنگ را بنام شاہجہان
(۱۰۳۷ - ۱۰۶۸ھ/۱۶۲۷ - ۱۶۵۷ء) تالیف نموده -

"فرہنگ رشیدی" کہ دران کلمات فارسی بفارسی معنی شدہ نیز ازوست -

در نسخہ حاضر کلمات از ردیف الف (ناقص) تا ردیف سیم (ناقص) منقول است و بر
ورق ۱۲۰ ب سہری از فضل الہی بتاریخ ۱۸۸۸ء نیز ثبت است -

این فرہنگ در سال ۱۲۲۳ھ/۱۸۰۸ء در ککتہ و در سال ۱۸۳۵ء در لکھنؤ و
در سال ۱۸۶۲ء در بمبئی چاپ و منتشر شدہ -

رش : ایتھے ۲۳۹۸؛ بادلین ۱۶۷۲؛ بانکی پور ۹: ۳۸؛ ایوانو ۱۳۳۱؛ ایوانو (کرزن)
۵۳۳؛ بوہار ۱۹۷؛ ڈھا کہ ۲۰۲، ۳۹۲؛ ریو ۵۱۰؛ سپہ سالار ۲۹۳؛ شیرانی
- ۳۲۲: ۲

۱ - طبق بعضی ہا "حسینی" -

آغاز: ... و شتافتن قوله تعالى و جاءه قومه يهرعون اليه [۱۱ (هود): ۷۸] - ايداع - امانت
 دادن و امانت نهادن - ايلاع ، سخت حرص کردن - - - ايداع ، رسیده شدن میوه -

انجام: مضيق ، جای تنگ - مطلق ، از بند رها کرده شده و روان کرده شده - - -

—: 0 :—

تذکرہ ۱۵۸

مونس الارواح

۲۶۲

۳۳۳

بخط نستعلیق محمد محسن بتاریخ ربیع الثانی ۱۲۷۶ھ/۵۱۸۵۹ء - ۳۳ ورق،
۱۱ × ۶ انچ، ۱۷ سطر - خیلی کرمخوردہ و پوسیدہ و ناقص الآخر۔

مؤلف این تذکرہ کہ دران احوال خواجہ معین الدین چشتی^۴ و بعضی از خلفای
ایشان بیان شدہ، جہان آرا بیگم (دختر شاہجہان ۱۰۳۷ - ۱۰۶۸ء و خواہر کوچک
دارا شکوہ مقتول ۱۰۶۹ھ/۵۱۶۵۸ء) متوفیہ ۱۰۹۲ھ/۵۱۶۸۱ء است۔ او این تذکرہ را
با استنادہ از سفینۃ الاولیای دارا شکوہ بتاریخ ۲۷ رمضان ۱۰۳۹ھ/۵۱۶۳۰ء باتمام رسانید۔
ترجمہ اردوی این تذکرہ در لاهور بچاپ رسیدہ۔^۵

رشن : ربو ۷۷؛ باذین ۳۷۲؛ ایوانو (کرزن) ۷۳؛ آصفیہ ۱ : ۳۹۲؛ شیرانی ۱ : ۸۳، ۸۳؛
استوری ۱۰۰۰ -

آغاز: حمد و سپاس افزون از عدد و شمار مر، صانع کریمی را جل جلالہ کہ بقدرت کاملہ
خویش، اولیاء و رسل را ہادی و رہنمای فرقہ انام گردانیدہ۔

انجام : این رسالہ مونس الارواح بتاریخ ----- باتمام رسید و خلعت اختتام پوشیدہ و احوال
این بزرگان را کہ مقربان درگہ صمدیت اند از کتب و رسائل معتبرہ باحتیاط تمام
----- آورده، بقید تحریر آورده شد۔ اعتقاد این ضعیفہ آنچه درین رسالہ ثبت گردیدہ
صحت تمام دارد، امید کہ خوانندگان را -----

متفرقات

۲۶۵

منتخب من نادر الفوائد و جامع الفوائد

۳۵۱

بخط نستعلیق ناشیانه اوایل قرن چهاردهم هجری - ۵۲ صفحه، ۹ × ۶ انج، ۱۲ سطر -

از مؤلف گمنام این رساله که ممکن است انتخاب از دو رساله بنام 'نادر الفوائد' و 'جامع الفوائد' باشد، در نقوش و تعویذات برای مرادات مختلف نوشته شده - نسخه دیگری ازین رساله را نتوانستم در فهرس مطبوعه پیدا کنم -

آغاز: هذا کتاب من نادر الفوائد و جامع الفوائد در فواید نقش سوره اخلاص - بدانکه منقول است از امیر المؤمنین [حضرت علی] - - -

انجام: هر روز یکصد و پنجاه درم در کیسه وی پیدا شود از غیب باذن الله تعالی - آیت مذکور شد اینست "و عنده مفاتح الغیب لا یعلمها الا هو و یعلم ما فی البر و البحر و ما تسقط من ورقه و لا حبه فی ظلمات الارض و لا رطب و لا یابس الا فی کتاب مبین -

۲۶۶

اقرار الانوار و مرادات الاسرار

۳۵۲

بخط نستعلیق ناشیانه اوایل قرن چهاردهم هجری - ۱۲ ورق، ۹ × ۶ انج، ۱۲ سطر -

از مؤلف گمنام این رساله درباره مسایل مذهبی و اعتقادی و مرادات و علم لیسیا و سیمیا و غیره در ۲ باب کوچک کوچک نداشتند شده بدین شرح:

باب ۱- در بیان دعوت نصاب و زکوة ۲- در بیان کفایت سهمات ۳- در کشف القلوب ۴- در کشف القبور ۵- گرفتن جواب از مرده ۶- سر کردن آسمان و زمین ۷- یافتن خزینہ از خزائنہ غیب ۸- برباد رفتن و آمدن یعنی سوی آسمان شدن و برگشتن بزمین ۹- مسخر کردن بادشاه و امراء و وزراء و محبوب ۱۰- مسخر کردن انس و جن ۱۱- آسوختن علم کیمیا و سیمیا و ریمیا و همیمیا و میمیا ۱۲- پیدا کردن آب و طعام پخته ۱۳- پیدا کردن رجال الغیب ۱۴- مسخر کردن شیر و فیل ۱۵- مسخر کردن مار و کژدم ۱۶- مسخر کردن باد ۱۷- مسخر کردن آتش ۱۸- مسخر کردن بر و بحر ۱۹- مسخر کردن شمس و قمر ۲۰- فراخی رزق و زیادت دولت ۲۱- بخت بسته کشادن ۲۲- خواب بستن و کشادن ۲۳- دفع کردن بیماری ۲۴- مردی بستن و کشادن ۲۵- مرده زنده کردن ۲۶- کرامت کردن بر زمین ۲۷- کرامات مختلف -

نسخه دیگری ازین رساله در فہارس مطبوعہ پیدا نشد -

آغاز: این مجموعہ را "باقرار الانوار و مرادات الاسرار" نام نہادہ شد کہ مرادات صوری و معنوی حاصل شود و عرچہ خواهد بیابد -

انجام: ہر کس را علم ہیمیا بدست آید یس "ومن یتوکل علی اللہ فہو حسبہ" برو راہ یافت و ہر کس را آسوختن این علمہا خوش باید، تمام شد -

مخزن الحکمه (منظوم)*

بیخط نستعلیق محمد علی بتاریخ رمضان المبارک سند [۱۳۲۰ھ] مطابق ۱۹۰۲ء -
۱۱۶ صفحات، ۹ × ۵^۳/_۳ انچ، ۱۷ شعر -

مؤلف این اثر که در فن کیمیا گری تالیف شده اسمعیل کوفی (ص ۶، بیت ۱۱ و ص ۸، بیت ۲، ۳) میباشد که بنا به بعضی شواهد داخلی معاصر حضرت بهاء الدین زکریا سلتانی متوفی ۱۲۶۷/۵۶۶۶ء بوده و فرمایش یکی از دوستان خود که مرید بهاء الدین بود بملتان مسافرت کرد و آنجا بخدست حضرت مذکور شرفیاب شده از محضر ایشان استفاده مینموده -

نام کتاب در بیت زیر آمده :

چو آمد پیکر او هفت اندام نهادد مخزن الحکمه ورا نام
(ص ۷، بیت ۷)

تاریخ تالیف این کتاب بطوریکه از بیت زیر برمیآید ۱۲۹۸/۵۶۹۹ء است :

بتاریخی که بود این نظم کارم من از خ ص ط را میشمارم

۶۹۹

ولی در صفحات اول نسخه بعد از ذکر کردن نام نسخه تاریخ را بدینطور بیان نموده است :

ز نامش هم سن هجری برآید نه علم جمل و از سر سیکشاید

از نام نسخه (مخزن الحکمه) ۱۱۹۳/۵۸۲ء برمیآید - ممکن است این بیت الجافی باشد
والله اعلم - کتاب در مقدمه و ۹ باب است بقرار زیر :

باب اول در عقاقیر معدنی و معرفت آنها - دوم در آلات این صنعت - سوم در بیان ارواح (سیماب و گوگرد و نشادر وغیره) - چهارم در تکلیس اجساد و احجار - پنجم در تشمیع ارواح - ششم در بیان حل چهار نوع - هفتم در عقد محلول - هشتم در تدبیر تصعید (آسیختن) روح با اجساد - نهم در انواع آبها که بصنعت درکار است -

نسخه‌ای ازین اثر در فهرست کتابخانه دانشکده الهیات و معارف، تهران نیز مذکور است - ترجمه اردوی این اثر در کتابخانه ملی لاهور موجود است -

رش : فهرست الهیات و معارف ص ۳۰۰؛ فهرست مخطوطات متفرقه در کتابخانه ملی، لاهور ص ۱۷ -

آغاز: بود نزد حکیمان خردمند	کلید گنج دل نام خداوند
سزاوار ثنا آن کردگاری	که پیدا کرد سیماب از بخاری
انجام: بدین امید شرح این هنر شد	که دانا را بحکمت راهبر شد
بتاریخی که بود این نظم کارم	سن از خ ص ط را میشمارم

شرح کتاب منطق

۲۶۸
۴۵۴

بخط نستعلیق استادانه قرن یازدهم هجری - ۳۱ ورق، $۱۰\frac{۱}{۲} \times ۷\frac{۱}{۲}$ انچ، ۱۵ سطر -
خیلی ناقص الاول و الاوسط و الاخر -

اسم شارح که کتابی در علم منطق را جمله بجمله از عربی بفارسی شرح داده،
نتوانستم معلوم کنم -

آغاز: - - - نیست و شرط معارضه آنست که نتیجه دلیل معارض - - - شد اما جواب معارض
بجهت آنکه دعوی بطلان استغنا از تعلم منطق در - - - صحت استغنا از تعلم منطق
است - - -

انجام : چنانچه عدمش نیز معلوم نیست و بعضی استدلال کرده اند بر امتناع او بدو وجه یکی آنکه مرکب باشد ماهیت حقیقه از امرین متساویین خالی ازین نیست که یکی ازان دو امر ---

اوراق کتب مختلف

۲۶۹
۴۲۹

بخط نستعلیق قرن سیزدهم هجری -

درین مجموعه اوراق سه کتاب محفوظ است بقرار زیر :

۱- ورق از کتابی که در مسایل مذهب و مباحث تصوف تألیف شده، بدین آغاز :

بگویم اگر می توانی شنود

که تحقیق افوا بعهدی چه بود

کتبی که درین اثر از آنها نام برده شد، بدینقرار است :

کشف المحجوب ، انوار فقه از امام نووی ، تفسیر زاهدی ، مفتاح الجنان ، کنز العباد ، تحفه خانی ، کیمیای سعادت ، احیاء العلوم ، تنبیه الغافلین ، در الاخبار ، رساله مچلکه از میر سید علی همدانی ، فقه الاکبر ، نجات المؤمنین ، انیس الواعظین ، شرح فقه اکبر ، روضة العلماء ، وصایا ، ذخیره الملوک ، مکتوبات یحییٰ منیری ، منهج العابدین ، ارشاد المجالس و کنز الاسرار وغیره

۲- دو ورق از کتابی در طب، بدین آغاز :

ورق نقره عنبر اشهب و مشک خالص، نبات سفید کوزه -

۳- هیجده ورق از کتابی در فضایل نماز و روزه وغیره بدین آغاز :

در بهشت نروم تا ترا برابر خود نبرم - هر له روز عرس سه بار سوره یسین بخواند

حق تعالی او را بیامرزد -

پیوست

ششملبر

یادداشتہای مولانا برین نسخ

گرد آورده

احمد ربانی
پاکستان ریلوے سروس

در صفحات آینده یادداشتہائی کہ پدر بزرگوام برین نسخ مینگاشته اند، بدون کوچترین تصرفی، تقدیم خوانندگان گرامی است۔ آنچه درین سی سال اخیر بنده خودم مشاهده مینمودہام، آن مرحوم ہر وقت نسخہای را بدست می آوردند آن را با شوق و شغف مفرطی مطالعہ مینمودند و بعد از کنجکاوئیهای زیادی و زحمات متمادی اطلاعات نادر و مفید را با نظر انتقادی خود، بر پارہ کاغذهای مختلفی، یادداشت نمودہ و در اول نسخہ نگہ میداشته اند۔ بطوریکہ خوانندگان گرامی ملاحظہ خواهند فرمود، چقدر این مرد پرکار و کنجکاو رنج میکشیدہ و در نتیجہ اطلاعاتی دربارهٔ این نسخ فراہم ساختہ است کہ برای دانش پژوهان آیندہ بی نہایت سودمند خواهد بود۔

این یادداشتہا نہ فقط اینکہ از لحاظ تتبعات و تحقیقات آیندہ خیلی مفید است بلکہ ازین نظر نیز ارزندہ است کہ اہمیت نسخہها را بر ما روشن میسازد کہ چہ نوع اطلاعاتی در صفحات اینہا مسطور است و پژوهندگان میتوانند ازان استفادہ کنند۔

این یادداشتہا را ما بہمان ترتیب درج نمودیم کہ نسخہها در فہرست شناسندہ شدہ است۔ در برابر بعضی از شمارہها یادداشتہا چاپ نشدہ۔ معلوم است کہ دربارهٔ این کتابہا نتوانستیم یادداشتی از ایشانرا پیدا کنیم۔

در ترتیب و تدوین و تصحیح نمونہهای این یادداشتہا آقای دکتر محمد بشیر حسین کما فی السابق با من ہمکاری نمودہ و دوشادوش اینجانب پیش میرفتہ اند۔ از ایشان صمیمانہ سپاسگزارم۔ اینک یادداشتہا :

احمد ربانی

۱۔ تفسیر زاہدی -

2.58—260 (with three gaps viz. 65—68 (after folio 12), 77—224 (after folio 25) and 240—260 (after folio 38)

۵۔ تفسیر حسینی -

This is an old copy of the famous تفسیر حسینی written in خط بہار undated but probably in the sixteenth century A.C. - مواہب علیہ یا تفسیر حسینی

مصنف: حسین بن علی الواعظ الکاشفی، تصنیف: ۸۹۹-۸۹۷ A.H. / 1492—1494 A.D.

قطعه تاریخ جو آخر کتاب میں ہے اس سے معلوم ہوتا ہے کہ ۲ شوال ۸۹۹ھ / 6 July 1494 A.D. میں کتاب ختم ہوئی
دیگر احوال:

Bodleian Nos. 185—8 and Rieu I : 9—11, supplementary page 1.
Catalogue Cedd. or Ludg. Bat. IV, 39 Mehren—1
Cambridge 34—37
This copy is a little less than one half.

۶۔ قواعد القرآن -

See Ethe (India Office) Catalogue 1469.

۷۔ ترجمہ مشکاة الانوار (ج اول) - از عبدالحق دہلوی -

Undated، شروع کے اوراق کی ترتیب کو مطبوعہ نسخہ سے درست لیا -

مطبوعہ ۳ جلدوں (نولکشوری) سے ان دو جلدوں میں ۳ ہیں چوتھی نہیں ہے -

جلد ۳ کا نسخہ خصوصیت سے لکھا ہے -

۸- شرح مشکوٰۃ (جلد ۳) - فارسی، ترجمہ عبدالحق دہلوی -

کتاب البیوع سے شروع ہو کر ختم ہوئی کتاب الرویا پر - اصل کتاب ۴ جلد میں ہے - نولکشوری مطبوعہ اڈیشن کے جلد ۳ کے ساتھ مطابقت ہے - خط گیارہویں صدی ہجری کا ہے -

۱۰- مناظر الانشاء -

مطلع السعدین وارستہ میں اس سے مواد لیا گیا معلوم ہوتا ہے - ۳۵ ب پر تخلص -

۱۱- ریاض انشاء

کتب خانہ محمد شاہ الرومی - ریاض الانشاء ۳۹۳ -

[تا بر وفق تصویر نگار خانہ ازل و طبق تقدیر روز نامہ دیوان لم یزل]

On the whole the two agree.

ریاض الانشاء + فریدونی بک

Several words can be improved. Some phrases e.g. at the beginning omit

The manuscript may have a revised version and the editor of مجموعہ منشآت السلاطین = آ may have made mistakes in reading. Without these corrections some of these passages and clauses would be meaningless—Some are even now vague.

Professor Shafi's note dated 17.2.1949 : Three letters more in the printed edition — about 6½ pages.

۷۴ ب : folio : ابنا بہمن

۱۸۱ ب : یہ مجموعہ منشآت السلاطین فریدون بک : ۱ : ۲۵۱ پر موجود ہے

مع جواب،

to Jami pages 10, 73, 80, 103, 113

۱۶- بہار گلشن از عنایت اللہ کنبوہ - (died : 1082 A.H.)

کتابت ۱۱۱۳ھ (سنہ ۴۵ عالمگیری)، نقل شاہجہان آباد، از نسخہ رادھا کشن منقول از نسخہ عنایت خان کنبوہ (داماد میاں عنایت اللہ) بفرمایش گردھر لعل برائے مطالعہ کریسنگھ -

Not in British Museum or India Office.

محمد صالح بھائی عنایت اللہ، اس نے اس کی بہار دانش کا دیباچہ بھی لکھا۔

(India Office Cat. Vol. II/1150).

دیباچہ از محمد صالح - تعریف عنایت اللہ ff : 2 b -

رقعات و مکاتیب بنام دوستان و عزیزان و بزرگان روزگار ff : 3 a اس لئے میں (محمد صالح) نے کہ مصنف کا ہم گوہر ہوں ۱۰۷۲ھ میں ان کو جمع کیا بعہد اورنگ زیب، گلشن عنایت، نام رکھا ff : 3 b

(۱) حضرت شاہنشاہی بنام شاہ ایران : ff : 3 b (۲) منشور گیہان خدیو بنام عمدہ امیر عظیم الشان : ff : 6 a (۳) فرمان شہنشاہ بنام قدوہ خوانین - : 7 b (۴) بنام روسا دولت عالیہ ff : 9 (b) (۵) عرضداشت عمدۃ الملک ff : 11 (b) (۶) نامہ نامی مسند آرای ایالت قندھار بخراسان 15 b (۷) بیگلریگی خراسان : 20. a (۸) مسند آرای ایالت خراسان : 25 a (۹) دوست کو : 27 a (۱۰) دوست کو برسم دعوت : 29 a (۱۱) دوست کو : 29 b (۱۲) در خدمت نوباوہ و اقبال : 30 b (۱۳) دوست کو : 36 b (۱۴) بشاہ باز اوج معانی : 39 b (۱۵) بھائی کو : 40 a (۱۶) عریضہ ہواہ خواہ دیرین بخدمت نواب صاحب : 45 a (۱۷) بنواب : 48 a (۱۸) بہ شہسوار مضمار سخن : 49 a (۱۹) بنام ملا میرکی : 51 a (۲۰) بنام سلالہ سلسلہ اکرام : 52 a (۲۱) بنام چمن پیرای گلشن اقبال مندی : 53 a

۲۰۔ نگارنامہ منشی۔

نگارنامہ منشی ۱۰۹۵ھ

انشاء = پیدا کردن Literally

اصطلاح : ملکہ دانش فطری و مادہ علوم مکتسبی کہ منشی بدان قادر بود بر ایجاد عبارات جزیلہ و تخلیق مضامین جمیلہ در ادای معنی مقصود۔

ماہیت انشاء۔ ابداع کلمات بلاغت سمات است۔ بذریعہ تحصیل علم نحو و صرف و بدیع و بیان و منطق و معانی و فروع و اصول و سرعت فہم و انتقال نفس بطریق فکر و قوت حافظہ و تتبع تراکیب فصحا و بلغا۔

موضوع انشاء فقرات منثورہ

غرض انشاء تسطیر رسالہ رنگین و مقالہ متانت آئین بنجوی کہ حفظ مرتبہ کاتب و مکتوب الیہ فوت نشود، تکمیل فن دست ندهد الا بکثرت استعمال تا منشی بر غلطی های جہال اطلاع پذیرد و بر کلماتی کہ مختار و متروک دانشمندان است وقوف یافته عبارت عام فہم خاص پسند، زبان زد روزگار برنگارد۔ از اغلاق و ایہام محترز، لفظی از قانون محاورہ بیرون نیندازد۔

تعداد افراد منشیان بلاغت نشان و دبیران نادر بیان۔

ایران

- (۱) شیخ سعدی صاحبِ گلستان (بغایت خوش عبارت)
- (۲) نصیر طوسی صاحبِ اخلاق ناصری (بقوت علمیت بہ کمال متانت نوشته)
- (۳) یزدی صاحبِ تیمور نامہ بسیار خوب پرداختہ۔
- (۴) خواند میر صاحبِ روضۃ الصفا داد سخنوری دادہ۔
- (۵) سکندر منشی عالم آرای عباسی بلیغ نوشته۔

ہندوستان

- پیشروان عہد مغول کی حالت و حیثیت سے وہ واقف نہیں۔
- (۱) ابوالفضل در فن انشاء طرح تازہ برنہاد۔
 - (۲) امین احمد رازی کتابِ ہفت اقلیم را نہایت دلپسند نگاشت۔
 - (۳-۴) بداونی، فرشتہ چہرہ افروز حسن کلام۔
 - (۵) دستور اعظم معتمد خان جہانگیر نامہ را بعبارت صاف و شستہ نوشتہ۔
 - (۶) افضل خان منقح نویس۔
 - (۷) اسلام خان دیوان بعد افضل خان۔

(۸) سعدالله خان بنا بر قوت علمیت و طبیعت هر چیز که نوشت استادانه نوشت اما معترف که بابوالفضل نرسیده -

(۹) عبدالحمید لاهوری شاگرد ابوالفضل بطرز دلخواه و طور دلپسند نگاشت -

(۱۰) شیخ محمد وارث شاگرد لاهوری -

(۱۱) قاضی محمد افضل سر دفتر خاص نویسان داراشکود، رقعات او زنگ زدای آئینه دلہای مستعدان -

(۱۲) شیخ عبدالرحیم خیر آبادی - ملا امین ایرانی پنڈیداس -

(۱۳) شیخ حبیبالله منشی مراد بخشی ترجیح در تمہید مطالب و ترکیب عبارت ید طولی نمایان ساخت، ثانی ابوالفضل باصابت فکر و جودت ذهن -

(۱۴) چندر بہان برہمن لاهوری از منشیان کچہری دیوان، اگرچہ دستی بہ علم چندان نداشت بالتقاط فقرات منشات نو آئین و استنباط طرز بیان از سبب باستانی خط مربوط می توانست نگاشت -

(۱۵) شیخ عبدالصمد جونپوری صاحب جعفر خان - مکتوب بسیار نمکین و سادہ پرکار می نوشت -

(۱۶) طالع یار اودیراج منشی رستم خانی در مدعا نگاری سحرسازی بکار میرد -

عهد اورنگ زیب

(۱۷) ابوالفتح تتوی قابل خان بخدمت منشی گری حضور اورنگ زیب پرداخت

(۱۸) محمد کاظم خلف ملا امینای ایرانی صاحب عالم گیر مشتمر بہ شریف زانی -

(۱۹) ملا مخدوم ہم منشی و ہم صدرالصدور بخدمت دارالانشاء پیش از معنی مقرر -

(۲۰) عبدالخالق پنجابی - منشی شاهزادہ بہادرشاه، بزور علمیت استکتاب می نمود -

(۲۱) کند چند دهلوی (از منشیان دیوانگاہ وزارت) سبقت از ہم چشمان بردند -

(۲۲) سہل سنگھ از (دیر کچہری میر سامان) سبقت از ہم چشمان بردند -

- (۲۳) شیخ محمد صالح کنبو، رنگین نویس رنگین طرازان -
 (۲۴) اللہ داد خان افغان ملتانی - در وطن کارستان بدیع نمایان ساخت -

از خوانین

- (۲۵) عاقلخان - چمن آرای باغستان نظم و نثر -
 (۲۶) امانت خان خوافی - دیوان خالصہ شریفہ -
 (= میرک معین الدین احمد) بے مسودہ آثار قادر الکلامی آشکار گردانید -
 (۲۷) میر محمد رضا منصبدار، در متانت کلام و شائستگی طرز جادو قلم -

۲۱ - مطلع السعدین

مصنف وارستہ (مواد اس کا مناظر الانشاء سے مأخوذ معلوم ہوتا ہے) یہ کتاب
 ۱۸۸۰ء میں طبع ہوئی اور پنجاب پبلک لائبریری لاہور میں ہے۔ ورق ۱۳، ۵ ب پر
 تخلص در غزل -

ورق ۲۴ "ساطعای کشمیری"۔ پنجابی لفظ آہو آہو -

۲۲، ۲۳ - (۱) کلید دانش

(۲) مرصع کار از سولوی قاسم علی بن طالع مند بن قاضی عبدالرسول کلانوری
 تصنیف ۱۲۳۴ھ - ۵

سعانی نگار سلطانی بل حیرت (در ملتان) نقل ۱۲۶۲ھ - ۵

۲۴ - نظام التواریخ

نسب :

قاسمی ناصر الدین بن قاضی امام بدر الدین عمر بن فخر الدین بن علی -
 confirms my text. Desacy gives his نسب as follows :
 Elliot copy) but confirms my text. Desacy calls grand father. (Elliot p. 252) gives his نسب as follows :

قاسمی ناصر الدین بن قاضی امام بدر الدین عمر بن فخر الدین بن علی -

Comparisons to be of great use and valuable as written early. The author was
 born at بیضا (near شیراز) and was قاضی, first at شیراز, afterwards at تبریز where he died in
 685 A.H./1286 A.C.

699 (حاجی خلیفه) 685 or 692 : (یافعی) 692 : (ابو المحاسن) 685 : (مخبر الواصلین 691) latest date)

[در برابر جمله زیر نگاشته اند]:

قسم چهارم، در اخبار سلاطین کرام و ملوک عظام - - - صفاریه، سامانیه، غزنویه غوریه، دیلمه، سلجوق -

Elliot copy had after سلجوق and had a chapter on them which was published alongwith the one on Atabeks - Desacy. This section on Ghaznavid در برابر "طایفه سوم غزنیان" has been translated by Elliot Vol. II.

[بعد ازین کلمات در کتاب "یوسف سبکتگین محمد را اسیر گردانید" نگاشته اند]:

and sent Mohammad to Qilah Balbah

after his arrival at غزنه sent یوسف to prison and—(Elliot)

Lucuna

و بعد ازین کلمات در کتاب "هلاک کرد" نگاشته اند]:

433/1041 Elliot

and then returned, afterwards شاه بهرام came back to غزنه and ordered سیف الدین to be seated on cow. Elliot.

"بعد از چند روز علاءالدین رسید و خسرو رو بپند نهاد" 555 A.H. 1160 A.D.

[در برابر نسب اسمعیل بعد از منصور بن نوح، نوح بن منصور نگاشته اند]

در برابر ۸ منصور بن نوح (تاریخ اسلام عباس)

[بعد از مودود علی نگاشته اند]:

عبدالرشید بن محمود -

[بعد از ابراهیم بن مسعود نگاشته اند]:

مسعود بن ابراهیم

بجای "ارسلان شاه ابن محمود" "ارسلان شاه ابن مسعود" درست کردند -

"و کان ذلک فی سته اثنین و عشرين و خمسمائه سلطان بهرام شاه بن مسعود"

قبل ازین کلمات، عبارات زیر ازین نسخه فاقد بود که مولانا در حاشیه نوشتند]

سلطان محمد مکحول، سلطان مودود، سلطان مسعود ثانی، سلطان علی، سلطان

عبدالرشید، سلطان ابراهیم، سلطان مسعود ثالث، سلطان ارسلان شاه، All are omitted.

The last king died in 512/1118 A.D. (Elliot)

سلطان محمد مکحول بن محمود: بعد پدرش تقریباً چهار سال بغزنه

حکمرانی کرد چون برادرش کشته شد، مودود پسر مسعود برو خروج کرد و ظفر یافته و او را و پسران او را بکشت -

سلطان مودود: بعد انتقام پدرش بر تخت نشست - مدت حکومت او قریب

به هفت سال بود - ماک عم خود به تصرف آورد - وفات او ۴۴۱/۵۳۹ - ۴۱۰۳۹ -

سلطان مسعود ثالث ابن مودود: بوقت وفات پدرش کودکی بود - چندی

بنامش حکومت کرده شد اما امرا و وزرا تاج بر سر عم او نهادند -

سلطان علی ابن مسعود: چون علی بر تخت نشست عبدالرشید بن محمود از

بند بگریخت و لشکری جمع کرده برو تاخت - علی بگریخت و منہزم شد -

سلطان عبدالرشید: مدت حکومت او تقریباً ۷ سال بود و وفات او در

۴۴۵/۵۳۰ - ۴۱۰۵۳ -

سلطان ابراهیم مسعود: از ۴۵۰ - ۴۹۲/۵۳۸ - ۱۰۵۸ - ۱۰۹۸ - محلات برای

خود نساخت بلکه مساجد و مدارس بوجه الله تعالی [ساخت] -

سلطان مسعود ثالث: مدت حکومت تقریباً ۱۶ سال - وفات در ۵۰۸/۵۱۱۳ - ۴۱۱۱۳ -

سلطان ارسلان شاه: بعقل و دانش تخت پدرش مسعود یافت - بهرام

برادرش از خوف بگریخت و بخال ارسلان سنجر سلجوقی رفت او را بغزنه آورد، جنگ شد،

ارسلان شکست یافت و سنجر بهرام را بر تخت نشانده باز گشت - [و بعد سنجر] ارسلان بر

بهرام تاخت بهرام رو بفرار نهاده بار دیگر بمعاونت افواج کثیره سنجر بغزنی حمله آورد

و فتح مند شد - ارسلان را بکشت و کان ذلک فی سنه اثنین و عشره و خمسمائنه -

۲۵۔ جامع التواریخ

۳۱۸ : ۴ رازی اور ملاحده - ۳.۳ نظام الملک و حسن صباح -

Same on f 204 : ۲.۴

Punjab University catalogue gives a different list of contents in the manuscript of Azar collection.

276 خاتمہ کتاب قسم اول : See f. 4 : ابرو کا کام -

list of contents f 8

276 قسم دوم - سیرت

280—324 b تاریخ باطنیہ، 324 b تاریخ اتراک

362 تاریخ افرنج، 370 b تاریخ ہندوستان و کشمیر

۲۶۔ حبیب السیر

افتتاح و ۳ جلد و اختتام (یعنی ۵ حصے) تحریر ۱۱۰۶ھ - ان میں سے اس جلد میں

افتتاح اور جلد اول ہے تا آخر راشدوں، گویا جلد دوم اب میرے پاس نہیں، باقی ہے۔

از روہڑی 3.3.1934 -

۲۸۔ حبیب السیر

Date of the book 930 A.H., 1524 A.C.

[در برابر ذکر صفویان در کتاب نگاشته اند]:

Death of شاه اسمعیل 1st صفوی Shah in 930 A.H. The Shah was the 5th descendant of صدر الدین the son of صفی الدین اسحاق who lived in the first ¼ of VIII (14) century at اردبیل and died there in 735/1334. اسمعیل transferred his residence to Tabriz as first Shah of Persia. The house ruled till about 1736 when Nadir was crowned after the death of the last صفوی.

See Encyclopaedia Vol. II Ardbel.

بجای بدل مبدل در متن "بدل مبدل مند، درست نیست" نگاشته اند۔

۲۹۔ لب التواریخ - Dated 1017 A.H.

Rieu p. 104

۳۰۔ نگارستان

ورق ۲۰۱ الف پر ابوالحسن اشرف کی سہر ۱۰۳۱ھ -

۳۸۔ توزک جہانگیری Dated 1027 A.H.

سال ۱	93 سال ۵	151 سال ۹
47 سال ۲	110 سال ۶	164 سال ۱۰
76 سال ۳	118 سال ۷	187 سال ۱۱
86 سال ۴	136 سال ۸	221 سال ۱۳

۵۱ : محمد حسین کشمیری - 46 b

۳۹۔ اقبال نامہ جہانگیری

اقبال نامہ جہانگیری از محمد شریف معتمد خان

ج ۳ (ریو ۲۶۵) عہد جہانگیر از تخت نشینی تا وفات جہانگیر

(Printed in Bibliotheca Indica Series 1865 A.D. and Lucknow 1286 A.H.)—Elliot has translated copious extracts.

Copy made in Lahore in Sammat 1896. Volumes 1 & 2 Scarce, British Museum has them, see Rieu 922 Sq.

یہ نسخہ وقائع ۱۰۳۷ھ (جاوس شاہجہان) پر ختم - کلکتہ ایڈیشن میں اس کے بعد

اولاد و وزراء و فضلاء و حکماء و شعراء و گویندہ و سازندہ و نغمہ سرايان ہند پر $\frac{1}{2}$ ۳ صفحہ

زائد - ۱۴ Paintings

[I have the Bibliotheca Indica text and another manuscript.]

65, 48, 40, 34, 26, 19b, 11b, 5, 118, 106, 95, 86, 77

76 page : 1030 ہجری : عمارات قلعہ لاہر مکمل -

سال ۸	: f. ۳۳
سال ۱۱	۳۱ ب
سال ۱۲	۳۶ ب

سال ۱۳

۵۱

سال ۱۴

۵۸

۲۰ (۱) اقبال نامہ جہانگیری جلد ۳، احوال جہانگیر -

بخط مولوی حیات علی، شکستہ وغیرہ کا استاد، فارسی ترکی کا ماہر، ستر سال کی مشق سے شکستہ وغیرہ میں کمال حاصل کیا، شکستہ میں رائے پریم کھتری کا شاگرد، استاد سے بدرجہ اعلیٰ بہتر لکھا۔

f. 2 : ۱۳۰۱۳ -

تعلیق میں خلیفہ سلطان کا شاگرد، شکستہ ایسا جلا دار لکھا کہ کم استادوں نے ایسا لکھا (تذکرہ خوش نویسان ص ۱۱۳)، غلام محمد متوفی ۱۲۳۹ (آخر سال) آثار الصنادید میں ص ۲۲۳ سے ظاہر ہوتا ہے کہ صدہ ۱۳ میں تھا۔ معاصر غلام محمد۔ اس نے نور الابصار لکھنے میں رائے دھن سنگھ کی مدد کی۔ یہ ترکی لغت میرے پاس ہے۔ (۲) آغاز و انجام مطابق نسخہ مطبوعہ

Claims to have been written by (مولانا حیات علی)؟ in a later note dated 1278 A.H.

۲۱۔ مآثر جہانگیری

تاریخ جہانگیر از خواجہ کامگار عرف عبرت خان حسینی م ۱۰۵۰ھ

A history of the early life & reign of جہانگیر regarded by خان خانی as most veracious than the اقبال نامہ see Story : Muslim History of India page 563.

۲۲۔ ظفر نامہ عالمگیری

واقعات عالمگیری = ظفر نامہ عالمگیری

در ریو ۱ : ۲۶۵ - پنجسالہ (1073 صفر --- 1068) واقعات مختصر ذکر موت شامان (رجب ۱۰۷۶ھ) پر ختم ہوتا ہے۔

مصنف، عاقل خان رازی، م ۱۰۸۰ھ، (میر خان = سید میر برادر شیخ میر خوافی) کی طرف انڈیا آفس اور ریو کے نسخہ میں غلط منسوب ہے۔ نقل ۱۲۲۹ھ -

میرے دوسرے نسخہ پر 'تواریخ عالمگیری، نام ہے، اس پر ۱۲۰۶ھ تاریخ کتابت دی ہے۔ تیسرے نسخہ پر تاریخ کتابت ۱۲۳۵ھ دی ہے۔

۲۵۔ تاریخ اورنگ زیب

از عاقل خان رازی نقل ۱۲۳۵ھ لکھنو۔ دوسرا نسخہ نقل ۱۲۰۶ھ۔

۲۷۔ (۲) جنگ نامہ اعظم شاہ و بہادر شاہ پسران عالمگیر

از نعمت خان عالی، نقل ۱۲۳۵ھ در لکھنو۔

۵۲۔ بیان واقع

Compare Elliot VIII, 12 (120?) folio and Punjab Public Library Copy wrongly called عبرت مقال - احوال علوی خان - chapter V, section 3 ص ۱۹۶ کے بعد قدرے ناقص (نسخہ پنجاب پبلک لائبریری ورق ۶۷ تا ۷۰ سطر ۸، پھر ۷۰ سطر ۱۱ تا ۷۱ سطر ۲ -)

قتل جاوید خان نواب بہادر و جنگ های صفدر جنگ تمام تر غائب : Section 4 و از عقب الخ، [نسخہ پنجاب پبلک لائبریری میں ص ۷۰ (وسط) پر ہے۔

گویا اس کے ورق ۷۰ سطر ۱۱ تا ۸۳ کا مواد میرے نسخہ میں نہیں ہے۔ مگر ایلیٹ کے نسخہ میں بھی غالباً ۷۱ تا ۸۳ کا مواد نہ تھا۔

۸۳، ۸۹ : شلتاق

Storey page 181, 194, 214

۱۳۲ : ویرانی قبر ابن سینا در ہمدان

۱۳۳ : باغ دارا شکوہ، لاہور میں سنگ تراشی

196 : over 80, and no spectacles

197 : Copied 1214 A.H.

ایضاً : اصل تحریر ۱۱۹۳ھ

۵۵۔ عالم آشوب

عبرت نامہ خیرالدین محمد خان، Begins : گوناگون ستائش بادشاہی را سزا است کہ در طوفان هول افزا سال تصنیف ۱۲۳۱ھ -

آخری فصل : نہضت نمودن جرنیل کوٹ از لکھنؤ بصوب کلکتہ الخ
خطوط مختلف، ناقص الاخر - اکثر جلی، صاف اور خوشخط $\frac{\text{ff } 6-112}{\text{out of ff } 281}$

Rieu Page 1035 b says :

عالم آشوب مولوی خیرالدین = عبرت نامہ -
عبرت نامہ کا نسخہ شیرانی کلکشن میں ہے -

۵۹۔ وقائع سکھان

۵۸ الف، ۷۳ ب، ۱۰۸ الف، ۱۲۸ ب، [پر ذکر] قصور

۶۲۔ مطلع الانوار

عفیف بن نورالدین کاشانی (بلا سند (Ivanow but wrote مطلع in the 10th/16th century سیرت در ۱۷۱ فصل، فصل ۱۸ راشدوں -

فصل ۱۹ امویہ، فصل ۲۰ بناء كعبه، فصل ۲۱ Eschatology - Storey Page 193

۶۸۔ معارج النبوة

میر کلنکی کاتب بخاری کی محررہ بیاض منتخب الشعرا تحریر ۹۸۳ھ آج (23-12-1943) دیکھی - آخر کتاب میں ہے :

کتبہ العبد المذنب میر حسین الحسینی الکاتب المشہور بمیر کلنکی الحاجی تحریر فی سنہ ۹۸۳ھ -

پشت کتاب پر میر محمد اعظم شاہی سنہ ۱۰ کے لکھے ہوئے چند شعر - میر کلنکی کی اس کتاب کے سابق آخر (penultimate) ورق پر ایک تصویر -

دست امید ما و آن سر زلف روی اخلاص ما و آن کف پای
کی تصویر رنگین -

10-10-1957: آذرککشن [پنجاب] یونیورسٹی لائبریری [لاہور] میں دو شاہنامے مصور

جن میں سے ایک تو ملا آدینہ نے لکھا اور ایک کم و بیش نصف اس نے، اور کم و بیش نصف میر ماہ بن میر عرب نے لکھا جو اس نسخہ (معارج النبوة) کا کاتب ہے۔ ایک نسخہ کی لوح اس نسخہ کی لوح کے مطابق ہے۔ مگر اوپر کا حصہ پانی لگنے سے بالکل ماند پڑ گیا ہے۔

اوپر کا ایک نسخہ سورخ ہے در ۱۰۰۹ھ اور ایک بلا تاریخ - معارج کی تحریر

۱۰۲۱ھ کی ہے اور خط بہتر۔

۶۹۔ شجرة الانساب

December ۱۹۵۵، مہر صاحب [مولانا غلام رسول سابق مدیر روزنامہ انقلاب

لاہور] کے پاس ”انتخاب شجرة الانساب تصنیف مولوی غلام رسول بن مولوی محمد حسن بن حاجی محمد شریف ساکن شہر قصور پرنور کہ در سنہ ۱۱۹۲ ہجری نقلہا از کتب معتبرہ... جمع نموده و بشجرة الانساب منسوب گردانیدہ“۔

۷۱۔ تاریخ مظفری

تاریخ مظفری تا واقعات ۷۶۷ ہجری، مواہب الہی -

— ۱۱۲۳ھ میں دلیر جنگ کے کتابخانے میں داخل ہوئی - گذرانیدہ شادمانخان

قبچاق خان امیر زین - کاتب نے ۱۰۹۴ھ میں لکھی، اپنے لڑکے علی اکبر کے لئے - تذکرہ خوشنویسان صفحہ ۱۰۶ پر ”محمد اکبر نامش اکبر علی بن کفایت خان“ خوش نویس کا ذکر ہے - کفایت خان محمد جعفر ۱۰۹۵ھ میں مرا - غرض بظاہر کاتب کفایت خان ہے، عہد شاہجہانی میں کفایت خان ہوا - ۱۱۲۳ھ والا محمد یوسف کہیں جلال الدین یوسف تو نہیں جو کفایت خان کی طرح شاگرد محمد حسین خلف ہے؟

۷۲۔ تاریخ یزدی Dated : 882 A.H.

d. 850. یزدی

1b مقالہ اول در ذکر صادرات افعال و واردات احوال حضرت صاحبقرانی

اناراللہ برہانہ -

- 2 b تشبیب سخن و ذکر شمع از مفاخر حضرت صاحبقرانی -
 3 b گفتار در ولادت ہمایون حضرت صاحبقرانی -
 8 a ذکر خروج امیر قزغن 11 a ذکر حکومت امیر زادہ عبداللہ بن قزغن -
 11 b امیر زادہ عبداللہ - 12 a ذکر کشیدن توغلقتمور خان بمملکت ماوراءالنہر -
 12 b گفتار در مشورت کردن حضرت صاحبقران با امیر حاجی برلاس -

۴۳۔ ہشت بہشت

gaps : 48 b, 56 b.

Rieu : 216

ہشت بہشت

- علاؤالدین کیقباد I 634 تا 616 ھ
 علاؤالدین کیقباد II 655 تا 647 ھ
 علاؤالدین کیقباد III 700 or 692-93—704 تا 683 ھ

- f 10 b : ادريس بن حسام الدين البديسي - 907 ھ -
 12 b : بحکم سلطان بایزید مبدأ سلطنت عثمانی از 710 تا 908 ھ -
 38 b : ظہور چنگیز کے وقت قبایل ترکستانی جو بقایای سلاجقہ سے تھے آذربائیجان، دیار بکر، حدود آرمینہ صغریٰ و کبریٰ، میں بسے ہوئے تھے - قبیلہ قائی خان مورث اعلیٰ شسانیان ھے - f 39 a در نواح آرمینہ و دارالملک اخلاط - حکام اخلاط : ملک بلیان و ملک اشرف شاہ ارمن، وسایر اعقاب ایشان - ملک اشرف شاہ ارمن نے خوارزمشاہ کی اطاعت سے انکار کیا - علاؤالدین کیقباد ساجوقی 634—616 ھ سلطان روم اس کا معاون - جلال الدین خوارزمشاہ 628 تا 617 ھ نے اخلاط لیا - اشرف کیقباد کے پاس پناہ گزین - جلال الدین نے کیقباد پر حملہ لیا اور شکست کھائی - اس سے آرمینہ صغریٰ میں بد امنی، زمانہ عثمان (J. 796 ھ) سپہ سالار قبیلہ قائی خان - یہ مدد شاہان آرمینہ رہا - پھر کیقباد کی پناہ میں روم میں آیا - 44 b : مرد ہمراہ 41 b : قراچہ داغ میں ساکن ہوئے - 43 b : نسب نامہ -

45 a : علاؤالدین کیقباد III بن فرامر [ز] 707-683ھ آخر سلاطین سلاجقہ روم و نبیرہ سلطان علاؤالدین کیقباد سابق - معزالدین کیقباد بن علاؤالدین کیقباد بن غیاثالدین کیخسرو و بن قلیچ ارسلان ثانی - اس کے عہد میں قونیہ میں مجمع اولیاء - 57 b : شیخ شہابالدین سہروردی کو خلیفہ ناصرالدین (622-575) نے علاؤالدین کیقباد کے پاس مع ہدایا بھیجا، قونیہ - 59 b : (penultimate) : ترکمانان قرامانی کا فتنہ و فساد در عہد سلجوق، یعنی حسن کا جانشین علاؤالدین کیقباد III تھا، 60 b : غازان نے آخری یعنی علاؤالدین کیقباد کو قید کیا اور غازی حلبی بن سلطان مسعود کو قسطنطنیہ اور سیمرہ دیا - وہ کفہ کو بھاگا۔

69 a : حدود غازانی : از سرحد آب جیحون تا مملکت شام و روم -

۵۔ تیمور نامہ

تیمور نامہ - از ہاتفی مع ۶ رنگین تصویریں - ہاتفی متوفی ۹۲۷ ہجری -

۶۔ منتخب شاہنامہ

خلاصہ شاہنامہ Bodleian cat. col. 453

از توکل بیگ، داراشکوہ کا ملازم (officer) جو اس وقت یعنی ۱۰۶۳ھ میں گورنر کابل کا تھا - (ریو : ۵۳۹)

Atkinson نے اس کا ترجمہ کیا The Shahnamah of Firdausi, London, 1832 A.D.

باڈلین لائبریری کا نسخہ منقول ۱۱۳۴ھ - یہ نسخہ جو میاں بشیر احمد قصوری سے لیا منقول ۱۱۳۱ھ (عہد محمد شاہ) - کاتب : گجا دھر لعل ولد جگناتھ برای کایتھ - منقول در شاہجہان آباد -

3-12-1950 : دیباچہ میں ہے کہ توکل بیگ واقعہ نویس و امین غزنین تھا -

شمشیر خان حاکم غزنین کے کہنے سے لکھا - نام 'خلاصہ شاہنامہ' رکھا -

Lagende 43

۸۔ شرفنامہ فی اللغۃ الفارسیہ

رمضان ۸۶۲ و ۸۷۹ [حاجی خلیفہ ۴ : ۴۴]

British Museum (Rieu) (1) تا ص : Munich dated 1015 A.H. 17th century A.D. and (2) 15th century).

Peters. Asiatic museum dated 1097 (Melages Asiatic 3.494)

ابراہیم قوام فاروقی نے بنگال کے بادشاہ ابوالمظفر باربک شاہ (reigned 862-79) کے زمانہ میں لکھی۔

[cf. Lane-poole : 307

864-79 A.H. اول محمود شاہ بن باربک شاہ
1430-45 A.D.]

ابراہیم شاگرد شرف الدین (died 782 A.D.) !!

↓
شاید غلط فہمی

ماخذ تحفة السعادة و مجمع الفرس وغیرها

(خاندیش میں فاروقی 801—1008 A.H. تک بادشاہ تھے،
1399—1599 A.D.)

کیا ان میں سے تھا؟ یہ مدعی تھے کہ اولاد عمر رض ہیں)

Ethe میں قوام، اسیطرح Munich کی فہرست Aumer میں

شعر ۱۱۴b پر: ہر کہ بیند گہر نظم براہیم قوام۔

15a: شیخ ابراہیم دوستکانی پر نوٹ۔

91a⁶ 73b: ابوالمظفر فیروز خان کی تعریف میں شعر مصنف

91b⁹: قصیدہ محمد بن معین وزیر کی تعریف میں

120a¹: اسیر زین الدین ہروی ملک الشعراء بنگالہ

ملک الشعرایت و مخاطب بخطاب مستخان، معاصر مصنف

124b: قصیدہ مدحیہ صدر دین

197b, 162a: لجامعہ فی مدح حضرت قاضی معین الدین رحمۃ اللہ علیہ

183a¹: quoted: سید محمد شیراز [ی] رحمۃ اللہ لہ یکے از اساتذہ سخن است

212a: فصیحاس

318a: نام شہری ہباطلہ

سماسیان

289b : مجسط حکمی کہ کتاب مجسطی

منسوب بدوست - عفیف شروانی ہے؟ دیکھو: 250b لجامہ 264a : کرگدن 316a :

ہرمان قلعہ ایست محدود و محصر

من حسینی موقب و اہلان یزید و شیرمن = روزگارم جملہ عاشورا و شروان کربلا است

251a شیخ ایست کالنبی کہنی ست - شاعر خجندی - (?)

288a : چنانچہ درین ولایت مثلاً از برنج و لبعنک اشام می سازند - (?)

Hindi Dialectic Forms.

1. R.L. Turner. London University or School?
2. J. Bloch in France

(Ask Woolner) { Principle Oriental }
College

3. D. Hertle. Leipsig
- 4.

For Address

see Z.D.M.G.

or Journal of Royal Asiatic Society.

Index of London (in 3
volumes)
Professor White Cover.

«Sir G. Grierson's

1. Peasant Life of Bihar

11a. Hindi	دهکدہ	}	2. Bihari Dictionary.
13a. Sanskrit and Hindi	کرکٹ		Letter ā 2 Pts only
13a. Hindi	جیٹھ		(with Woolner
Sanskrit	جیشٹ		not in the library.)
14a.	لہسورہ		

15a. (in Bihari ُ changes
into ر)

Hindi Shabd Sagar

25 letters

Gives references upto ن)

183ā	مید محمد شیراز	265a	185a
189b	مراقند/عراقین؟	A Pass	187b
"	روشنائی نامے		one reference
279b	صرخ	243a	شاہ محمد سلیمان ساوجی
216b	تاج الاسامی	229a, 315b	

218a	الاداب - الموالم		230b
281a	لیلی مجنون		236b
237b	فرہنگ نامہ اسدی طوسی	one reference	276a
242b	عمدة التفسیر		
264a	عجائب البر والبحر (کرگدن)	one reference	283b
277b	فخر قواس		
316b	جوامع الحکایات و لوامع الروایات	one reference	
320b	شیخ واحدی در حبل متین		

طوطی نامہ ضیاء نخشبی ۵۱۲۱۴ -

طوطی نامہ کے تین نسخے ہیں، تاریخ صرف ایک پر ہے -

چہار درویش فارسی -

خافی کا مصرع اولی - مکتب معنی است دایم دل ز نادانی مرا

Rieu : Catalogue of Turkish Manuscripts in B.M.

درہ نادرہ کا قلمی نسخہ کوئی نہیں - البتہ جہانکشائے نادری کے قلمی نسخے

بہت سے ہیں -

بانکی پور لائبریری Catalogue میں خافی نہیں ہے، India Office میں ہے، لیکن

اس دیوان سے اس کا مصرع نہیں ملتا -

5a تبصرہ قواعد فارسی و ترکی 11a : فضل

11b, 19b, 40b خسرو شاعران در آئینہ سکندری گوید
خواجو و نظامی در اقبالنامہ آورده

16a" و بندگی شیخ واحدی و امیر شہاب 43b : شرقی quoted

14 طاب ثراہ 40b : پر سکندر نامہ و خسرو شیریں

173b

159a' شہاب کرمانی [الدین حکیم کرمانی] 7b : صدرالحکماء امیر شہاب حکیم است
13a / عمرہ اللہ بعمر نعمان 40b, 47a : ز افتخارالحکماء
321)

235a شہاب الدین کرمانی سماع است - 5a

شیخ واحدی شیرازی نعمدہ اللہ بغفرانہ

257b : واحدی فوت ہوئے

10a, 16a for place names

30b, 32b a poem

15a : عبدالواسع جبلی

8a	تبیان اللغات بترکی علی لسان القنقلی	: 15b
100b, 5b	دیوان ادب	عجائب البلدان : 27a
25a, 17b } 48a	often همای و همایون	of خواجو?
33b, 18a	Dictionary لسان الشعراء	
28b, 29b, 4a		
46b, 51b	a poem	
18b	شاهنامه - a passion	
190b = }	Cf. 170a 20a	بہترش گویند منقول از زفانگویا بظاہر اس سے پہلے ہی ہندی فرهنگ ہیں
		: 155a, 36a
		29b : علم تکسیر
ادات الفضلا eg. و زفانگویا (دیکھو صفحہ ۶۳)		
20a	سوگند نامہ کمال سپاہان	Sub : 161a
47b, 20a	A passion Poet India? تاج مائر cf. 21b	170a : محقق است از ملک خلف بن حمید تعمدہ اللہ بغفرانہ
219b, 21b	منطق الطیر	See 38a : 192b
30b, 78b	فاتحہ القلوب	39b : فرهنگ زفانگویا
34a	کتاب مرغوبات مولانا شرف الدین شیرازی	از مصنفات مولانا بدر ابراہیم برادر جد جامع شرفنامہ
	[Legardi 41	[بدرالدین
	۷	
	52	46a : کمال خجندی
	93a	خواجہ ثنائی
	71a	خواجو ثنائی
	[Legardi 15] 82a	کاتبی 95a عمید لوهکی
- ادات الفضلاء - (1419)	[قاضی جان محمود دہلوی]	See Ethe 1005
	در اول فقط فارسی تفسیر عربی و ہندی	Persian into Persian.
	درہانی اصطلاحات الشعراء؟	
- - -	فخر المفاخر - A	
	in a poem of the author	
		90a
[Legardi 42] رسالہ النصر		93b
گلستان 165b	اید	often 99b
? مؤید الفضلاء		121a 101a
226a	فوائد الفوائد	102b
		95a
		؟ شاہی
		often خواجو قوام - قوامی
		عماد فقیہ
		A poem - بسحاق
		خجندی

جمال حسینی	72a	جمال حسینی	92b	جمال حسینی	193b,
		ترجمان حسینی	264b 136b		سید حلال عصار
		جمال حسینی در ترجمہ			
		مانورک	290a 148a		عیدی عہری
			152b		کمال الدین خواجو
		مانورک	154a		often خواجو
			162b		سراج العاشقین مغربی
		سنارگانوں اور چنارگانوں	171b		انور فتوحی
		کے گلڈ	260a		فیروز خان
		ملک بالا			
		— بالا دست کے حوالے			
		قند در خراسان و فارس از نبات			
		مصری خورد میشود و قند			
		ولایت مارا آنجا قند نمی یافتند			
		دیوان سوزنی			
		(عربی سے اردو)			
		الماج (عربی)	179b	تاج	279b
		نفخة الريحان			
		173a, 246b			216a التاج (شمع) = موم
		175a			
		{ Legardi شرفنامه between 1428 and 1445. }			
		{ Long notes on شرفنامه characters. }			
		نظم نہیں - س تا ف			

۸۲۔ مؤید الفضلاء

Nawalkishor and Edition of 1899

A - Azad Mss.

در برابر "خندندہ، نگاشتند" :

نولکشور، خندیدہ، خندہ خیز، خنداخذ در آزاد۔

Azad has instead

آنجا معنی حالیہ نیست۔ بجای ای معنی حالیہ۔ زیرا چہ گفتہ، بجای
'بازار بازید'۔

بجای 'بہم' نولکشور و آزاد 'ہم' و بجای 'این' آزاد و نولکشور 'ابن'۔

Azad has :

اما خاقانی در یک شعر جمع کرده است میان بدل و مبدل منہ یعنی الف و حرف ندا، آنجا چه گفته است "ای خاقانیا" - بغرض این الف مقممه گفته اند اما اولی آنست که این الف برای تصغیر گویند اما در "ای خاقانیا" مقم یا برای تصغیر که جمع میان بدل و مبدل منہ -

در اصل "درین خاقانیا" و در آزاد "ای خاقانیا" -

۸۳ - (تحفة الاحباب) یا رساله حافظ اوبہی

ورق ۴۱۲ - فرهنگ حافظ اوبہی -

Composed in 936 AH برای حبیب اللہ وزیر -

مجمع الفرس جہانگیری in quoted -

۴۵۶ و نیوک (عروس) ، ۴۳۳ ب حکچہ = چچی -

۴۳۹ و شذف = سینی، ۴۴۱ عصار -

414a قصہ اندروس و زنش ہارو -

[عنصری گوید] :

نہ سن کمتر از اندروسم بمہر نہ ہارو و نہ نیز عذرا بچہر

414b قصہ ادانوش - [عنصری گوید] :

برو جست عذرا چو شیر نژند بزد دست و چشم ادانوش کند

آمیغ [عنصری گوید] :

چو آمیغ برنا شد آراستہ دو خفته سہ باشند برخاستہ -

415a افروطشال شوی الیطش بود کہ او را بچنگ عذرا بکشتند -

415b اشسنان پدر وامق است و بعاقبت وامق او را کشتہ -

416a افرنجہ نام شہریست کہ مادر عذرا ازانجا بود :

بافرنجہ افراطس نامدار یکی بادشاہی بدی ہوشیار

آرمده - [عنصری گوید]:

بود مرد آرمده در بند بخت چو جنبیده گردد شود نیکبخت

416b بتا یعنی بگذار [عنصری گوید]:

بتا روزگاری بر آید برین کنم پیش هر کس ترا آفرین
[امضای مولانا بحروف انگلیسی بتاریخ ۶/۲/۱۹۵۵ء]

417a [عنصری گوید]:

اگر بر سر مرد زد در نبرد سر و قامتش بر زمین بخیج کرد

418a برز = بلندی [عنصری گوید]:

فرو کوفتند آن بتان را بگرز نه شان رنگ ماند و نه فرو نه برز

418b بخسوس نام آن پادشاه باشد که عذرا که بقهر برد -

422h [عنصری گوید]:

هر آنجا که پاره شد از در درون شود استواری ز روزن برون

(فرهنگ سروری 45a)

۱- از قرار معلوم این یادداشتها را مولانا برای مثنوی وامق و عذرا نوشته بودند -
(احمد ربانی و محمد بشیر حسین)

۸۸۔ مرآت الاصطلاح

انند رام مخلص لاہوری. Rieu 997.

British Museum copy dated 1267 A.H./1850 A.D., [this copy] composed in 1158 A.H.

[مؤلف] شاگرد سیرزا بیدل و دوست آرزو متوفی ۱۱۶۳ھ [بودہ]

Contains incidental historical notices relating to the Dehli Court and celebrated contemporaries.

ضیاءالدین کا خلاصہ مطالب برٹش میوزیم کے نسخہ میں۔

ہدایت اللہ خوشنویس۔ بہار عجم اولاً ۱۱۶۲ھ میں مرتب ہوئی۔

دوسرا دیباچہ ۱۱۸۰ھ میں لکھا گیا۔

تاریخ : تحقیق اصطلاحات = ۱۱۵۸ھ۔

لیکن ورق ۸۰ پر: چوب دست (درین روزها کہ ۱۱۵۰ است)

ورق ۲ پر چند شواہد کے شاعر:

رضی دانش، آصفخان جعفر، شفیعا اثر، ورق ۳ محمد قلی سلیم، صایب، محسن تاثیر،
 محمد سعید اشرف، مرزا زکی ندیم، نجف قلی بیگ، طاہر وحید، طالب کلیم، ورق ۵ شانی تکلو،
 طغرا، مخلص کاشی، ورق ۶ ب و فصاحت خان راضی ورق ۵ ب واصل قندھاری، وحشی، ورق ۹
 یحیی کاشی، بیدل، ورق ۱۱ ب شفائی ورق ۱۷ معصوم کاشی ورق ۱۹ عصری، ورق ۲۷
 زاہد علی سخا، محمد ابراہیم سالک قزوینی، ورق ۲۸ محمد جعفر مذنب، ورق ۲۹ نظیری،
 ورق ۳۱ قدسی، وحید الزمانی، ورق ۳۲ غنی، ورق ۳۷ شوکت بخاری ورق ۴۲
 ظفر خان دانش۔

ورق ۱۲۰ پر: حالا کہ ۱۱۵۷ھ ہجریست۔

۱۶۱ f. گمان ہوتا ہے کہ وارستہ کے قلم سے ایک نوٹ بظاہر 181 b پر بھی۔

کتاب اسی خط میں نہیں ہے اور کاتب پرسترام یا پرسرام ہے۔ اس لئے غیر اغلب کہ
 وارستہ کاتب حاشیہ ہے۔

۱۲۵: شکار جرگہ

بیدل 134 b، باد بزن 24 b، 81 b۔ تخت طاوس 49 حملہ نادری کے بعد ہلنگ کا

استعمال ایران میں ہوا اور تکیہ مستعمل ہوا -

171a opinions استادوں کا استعمال ”ہندی“ جایز (بذیل منیار)

157 b استادوں کا اختراع جایز - 130 چپ راست -

98 b تحصیل بذمہ سربلند خان - 79 وکالت فلان و فلان

41 b opinions ہر کرن بجمہد عنصری عالم بالا کو سدھارا ہو تو بھی تعجب نہیں -
78، 79، 80 آرزو -

71 چراغ ہدایت کے ساتھ مشترک تشریحات -

رائے ہر کرن کا حال، زیر دشت لالہ - زیر گل، بیگم صاحب کا پلنگ سونے کا

34 (بستہ نیشکر) ہدایت اللہ کاتب - 83 خط شکستہ کے لکھنے والے

۱۲ ببعث تفصیل منصب - 6، 47، 24 وغیرہ منصب کا مأخذ امثال کے لئے محمد

قزوینی 67 b، 100 a اور محاوروں کے لئے ساطع بلا ساطع،

109، 120، 134 : ہنگام تحریر - 26-1-1157

4 b شروع در 1156، تاریخ اختتام 1158، (تحقیق اصلاحات)

121 شاہ لیموی سرہند - اس کا کتابخانہ 126 b (دیوان حزین مصنف کا از نظر

گذشت) ایجاد بندہ 81 b، مصنف، تصویر کا شوق 134 a

12 ضوابط ہندوستان، 49 b تخت طاؤس، حوالہ بیدل 134 b، 9 a

3 مرزا زکی ندیم، 8 آرزو، 16 b قزلباش خان امید، 34 ہدایت اللہ خوش نویس،

۴۴ b بھورمل، ۵۵ حاجی نذیر . ۶ ہری سنگھ تیر انداز، ۶۷ محمد احسن سامع،

۷۳ عرفی، ۹۱ ہر کرن، ۱۰۰ ظفر خان و غیاث خان، ۱۰۲ جے سنگھ،

۱۰۳ ارادت خان واضع، ۱۰۵ معزز خان افسر، ۱۱۲ مرزا ہاشم محزون،

۱۲۲ کنہیا رام خدمت گار، ۱۲۶ حزین، ۱۲۹ قبول، (عبدالغنی بیگ)

۱۲۹ مرزا گرامی پسر قبول، ۱۳۳ رحلت (میر شرف الدین علی پیام)

۱۳۹ نعمت اللہ خان، ۵۶ ب رشوت - ۹۳ صفدر محمد خان

۱۰ ب، حلقہ برہام یعنی متروک و قلم انداز کند

۶۷ ب سے مقابلہ کریں جہاں 'حلقہ برنام کشیدن و حلقہ کردن نام، درج ہے

The author was 45 in 1156, A.H.

[مولانا تمام این نسخہ را مفصلاً خواندہ و تقریباً در ہر صفحہ یاد داشتی نگاشتہ اند۔ درین یادداشتہا، اطلاعاتی را کہ در نسخہ آمدہ با کتب دیگر مثل انشای اند رام، چمنستان، مآثر رحیمی، تحفۃ العالم، تذکرہ ملا طاہر، بہادر شاہنامہ، رقعات عالمگیری، مردم دیدہ، تذکرہ نصرآبادی، دیوان فصاحت خان، (ورق ۱۱۱ ب)، امثال قزوینی، تاریخ عالم آراء، وقایع حزین، خوافی خان، بہار عجم، چراغ ہدایت، دیوان رضی دانش، ملاحات مقال، وغیرہ مقایسہ نمودہ اختلافات را ہمہ جا درج نمودہ اند کہ بی نظیر است۔ ہر جا کہ مصنف دربارہ احوال خود چیزی نوشتہ آنرا ہم نشان گذاری نمودہ اند۔]

ورق ۱۰۳ الف دربارہ "توفیقی" نگاشتہ اند :

ملاحات مقال ورق ۱۰۵ ب، ای کنجشک قابل توفیقی؟ ای بزرگ شکم توفیقی؟

یعنی کچھ دو۔

1. That is how he himself writes his name with an initial, short "a" not Anand Ram, with a long initial vowel, in half a dozen places, seen by me.

2. The Aligarh copy has چوڑانب

3. See Darya-i-Latafat (دربای لطافت) page 89. A mahallah of this name still exists in Dehli. If one goes to the north from the Jami Masjid towards the Dariba Kalan for a furlong or so, one enters the Bazar-i-Gillanyan. At a short distance from the entrance and towards the left is the Wakilpura. I made personal enquiries there from several people, a few years ago. Nobody could tell me anything about the Haveli of Anand Ram, in fact none whom I met there had ever heard his name.

4. This seems to have been a large house. He is never tired of speaking of its vine-trallisis داربست Mir'at S.V. کنبہ احزانی کہ دارم ہیچ مکانی دران بی داربست انگور نیست vine-trallisis (طاقچہ خانہ with its niches دالان) decorated with its artificial rose bushes (طاقچہ خانہ) decorated with its artificial rose bushes (S.V. گل ابریشم), it is خوابگاہ with a number of painted curtains one of which depicts the festivities of "Holi" with masterly skill. (Ibid S V. درپردہ)

5. His insha (pages 19 & 23) preserves two letters in which he applies خالصہ to Nawab Vazir-ul-Mamalik دیوان راجہ تخت دیوان for canal water for his Haveli as the channel passed close to it. This appears to be his حویلی قدیم in the colophon of his quatrains (in which the year 1158 A.H. is mentioned). He refers to his حویلی نو کہ سر بازار و متصلست that towards the end of his life he acquired or built a new house, more easily accessible from the bazar. This he must have got for he tells us (S.V. شب گز) that though Delhi is, of the abundance of mosquitos in his house, thus :

در حویلی بیوتت فقیر بنا بر داربست تاک و گلکاری و آب نہر جاری کثرت تمام بلکہ هجوم عام دارد، شبہا مطلق خواب نمی برد، چہ مذکور خوابست کہ رنگ از روی ہوش من برد، سر شام جوق جوق از شاخ و برگ تاک برآمدہ صف جنگ می آرایند۔

His دیوانخانہ was also where he used to study. Refer to the introduction of his insha page 3 :

بدیوانخانہ حویلی قدیم شاہجہان آباد کہ بنا بر رنگا رنگ گلکاری ہر طرف بلبلی در شور و سرسبز در داربست انگور سراہستانی است در نہایت خوش آب و ہوائی و گلستانی است در کمال رعنائی نشستہ بودم و در برابر خوش صفیران چمن کہ بسر انگشت منقار میل بہ ورق گردانی برگ گل داشتند سیر کتابخانہ می نمودم۔ (تنخواہ S.V.)۔ درون مجلس ابودم (کذا) بدیوانخانہ نشستہ۔

See also چمنستان

ہر طرف بلبلی غزلخوانست تکیہ صایباست خانہ ما

مجمع النفائس ص ۸۳۸، مرآت ۵۴، بہار میں یوم شگوفہ۔

The دیوانخانہ had a چہار چمنی where he had grown flowers, he refers poetic to his planting there in 1150 and its flowering in 1157 (mir'āt S.V. لالہ عباسی).

“Chuprassy”: Hindi Chaprāsī, the bearer of چپراس *i.e.* a badge-plate inscribed with the name of the office to which the bearer is attached. The چپراسی is an office-messenger or henchman bearing such a badge on a cloth or leather belt. The term belongs to the بنگال Presidency. In مدراس peon is the usual term; in بمبئی Puttywalla (Hindi Pattiwala) or “man of the belt”. The etymology of Chaprās is obscure; (the popular account is that it is a corrupted version of Persian ‘chap-o-rast’=left & right); but see Beame’s (Composition Grammer 1.212) who gives Buckle as the original meaning.

حوالہ 1865 - 1880 (all European) (Hobson, Jobson).

۹۰۔ نورالابصار (ترکی جلد اول، دوم)

Folio 415 b : قونالغہ

f. 239 : کیراک یا راغ

f. 172 b : آر لاس : ۴۵۲

f. 284 b : تاج المصادر حاجی تاشقندی برائے شاہزادہ محمد رفیع القدر نوشتہ۔

f. 376 : اشعہ چہارم

f. 218 : بویراک گردہ

7-5-1929 : A copy of نورالابصار Part I only in the Punjab University, Lahore.

ورق ۳۲ ب : تبصرہ ششم

Nurul Absar : A Turki Grammar and Dictionary compiled by Rai Dhan Singh Kashi son of Rai Birbal Kaisth, Mathana of Mallawan Sircar of Lucknow for Raja Ajit Singh in Delhi, in whose employment he was. [Ajit Singh] was a Grand-Son of Raja Balram of Balam Garh. He compiled it with the help of his pupil, Sheikh Hayat Ali, in the reign of Shah Alam II. It was completed in 1195 A.H. Two Volumes.

(Apparently جہانگیر نامہ who wrote my copy of مولوی حیات علی noticed in تذکرہ خوشنویسان).

رای دھن سنگھ متخلص بکاشی ولد رای بیریل کائیسٹ انٹھانہ متوطن ملانہ سرکار

لکھنو۔

اجیت سنگھ کا شجرہ تو اور کسی جگہ نہیں ملا۔ گزیٹیر میں تھوڑا سا حال

بلب گڑھ کا ہے :

Gazetteer of Delhi District, Lahore 1913. Part A Page 228.

Gulshan Rau recognises اشٹھانہ which he says is the section to which a recent Agra Vice-Chancellor belonged. He does not recognise انٹھانہ .

گوپال سنگھ died 1711

چرنداس سنگھ

بل رام راؤ نائب بخشی

بشن سنگھ قلعہ دار و ناظم بہرتپور

کشن سنگھ died circa 1774 A.D.

اجیت سنگھ راجہ در 1776 - قلعہ دار و ناظم

ظالم

بادشاہی متوفی 1793

بہادر سنگھ

اجیت سنگھ مذکور در تذکرہ خوشنویسان و تذکرہ قاسم

نورالابصار ورق ۱۴۷ ب : اشعہ ۴، بارقہ ۱ باب ۳ فصل ۹، قونارغہ و قونالغہ =
روزینہ و خوراکی کہ آدم حاکم از رعیت می گیرد -

۳۹۷ : قونارغہ و قونالغہ : مایہ شیر و ظروف دوغ و جغرات (دیباچہ از حیات علی)

اسمیں رباعی :

راجہ اجیت سنگھ بہادر ز فیض عام

فرمود تا بحسن ادب یافت اختتام

جلد اول : رای دهن متخلص بکاشی ولد رای بیربل کایست انٹمانہ (?)

متوطن ملانوه سرکار لکھنؤ جو ملازم نواب ذوالفقار الدولہ غالب جنگ تھا، اس

کو راجہ اجیت سنگھ نے تدوین و تالیف لغات ترکیہ پر مأمور کیا۔ بلم گڑھ اس کا وطن ہے۔

اشعہ اول در بیان علم صرف و نحو۔

اشعہ دوم در بیان اوامر۔

اشعہ سوم در بیان اسماء جوامد۔

اشعہ چہارم در دو بارقہ۔ (بارقہ اول در کارخانجات، بارقہ دوم در بیان مسائل)

Completed in 1194 A.H.

۹۳۔ صیدنہ... البیرونی

اس نسخہ کی جلد پر لکھا تھا : ترجمہ ابوریحان در مفردات

میرے نسخہ کے صفحہ ایک پر مہر ہے :

اوپر : افوض امری الی اللہ؟ یا افضل؟،

اس قسم کی کتابوں کی فہرست الفافقی کے دیباچہ میں Merryhop نے دی ہے۔

اس میں میرے والے ابن زہر کے 'مجرب خواص الادویہ' کو شامل نہیں لیا۔

Memoirs of the Archaeological Survey of India—No 53. Beruni's Picture of the World by Zaki Validi - دیباچہ

العیدنه

اس کا نسخہ بروسہ میں ہے بخط غضنفر التبریزی معاصر جلال الدین رومیؒ (مذکور در کتاب رشیدالدین)، مؤرخہ ۶۷۸ھ در قونیہ، یہ کتاب فہرست مسمنفات بیرونی میں نہیں ہے، مصنف نے ہشتاد سالہ ہونے کے بعد لکھی ہے۔ با امداد نہشعی در حدود ۱۰۵۰ (؟)

فارسی ترجمہ British Museum Or: 5849 میں ہے۔ دیکھو Journal of Royal Asiatic Society ص ۳۸۳، ۳۵۴ سال ۱۹۰۲ء۔ مترجم ابوبکر بن علی الکسانی (از کسان سر دریا) بیرونی کا نام جا بجا لیتا ہے۔ ۶۰۰ھ بمطابق ۱۲۰۳ء میں وہ اپنے وطن میں تھا، وہاں سے کاشغر گیا، کاشغر اور پامیر (پنج و درواز) ”کافلورا“ وہ دے رہا ہے۔ بعہد قطب الدین ایبک ہند میں آیا اور ترجمہ ایلتتمش کے لئے لکھا۔

یہ ترجمہ نہیں، free adaptation ہے۔ بعض مقامات حذف کئے بعض بڑھائے، متعدد مصنفوں کے حوالے بڑھائے مثلاً مخلص مصری جس میں دواؤں کے نام یونانی اور لاطینی میں ہیں، نیز ابومسلم سلیم مصری، ابوسلیمان خطائی، ابو منصور ازہری وغیرہ، اس نے جا بجا بیرونی کا مطلب غلط سمجھا ہے، جغرافی باتیں حذف کی ہیں، بیرونی کے ادبی ملاحظیات چھوڑ دیئے ہیں اور ادویہ کے لحاظ سے مواد کو ڈھال لیا ہے لیکن عربی متن سے اوراق اڑ گئے ہیں، اس لئے فارسی ترجمہ سے چارا نہیں۔ یعنی ’باسکان‘ تا ’بقلة الفرس‘ حذف ہے۔

تین تا چند بیستر، الدمدام تا ذینب، سریق تا صبر، قطران تا کرم۔

اس لئے بھی کہ بیرونی نے دواؤں کے نام مختلف زبانوں میں دیئے ہیں۔ نیز اعلام و اسمائے مواضع، نیز بہت سے اصل کی ”لم یقرأ“ عبارتیں مقابلہ سے صاف ہو جاتی ہیں۔

مقابلہ

بسباس، خطی ص ۲۲ الف، ۱ سطر موجود قریباً ۳ سطر ندارد، چا، خطی ص ۲۲ ب،

مطبوعہ ۱۱۵ صرف چند سطر فصل میں ہیں۔

جرجیر، خطی نسخہ میں مواد غیر مشترک،

حاصل

میرا نسخہ ترجمہ صیدنہ کی تلخیص ہے۔ بعض عبارات اس میں لے لی ہیں بعض چھوڑ دی ہیں۔ عبارات کو بدلا نہیں گیا۔ ترجمہ کی بعض عبارتیں حذف کر دی گئی ہیں

Memoirs of Archaeological Survery No 53.

یہ نسخہ شاید صیدنہ کا کوئی دوسرا ایڈیشن ہو۔

میرے نسخہ میں صیدنہ کے اقتباسات ہیں۔ ایڈیٹر لکھتا ہے کہ ”فارسی ترجمہ ابوبکر بن علی کاشانی فرغانی (حدود ۶۰۰ھ) (GALS I. 874 circa 607/1217) نے ایلنٹمش کے لئے کیا، گو وہ ایک کے زمانہ میں یہاں تھا“۔

یہ ترجمہ نہیں بلکہ free adaptation ہے۔ اصل کی عبارتیں اس نے چھوڑ دیں، مخلص مصری وغیرہ کے حوالے جن کا ذکر بیرونی میں نہیں، اس نے بڑھائے۔ نیز ابومسلم سلیم مصری و ابوسلیمان خطائی، ابو منصور ازہری کے حوالے ”اثر وہ متن کو غلط سمجھا، جغرافی حوالے حذف کئے، مگر ترجمہ ضروری ہے اس لئے کہ اصل عربی بعض جگہ ناقص ہے۔ بیرونی کی مشہور فہرست مصنفات (غضنفر) میں صیدنہ نہیں ہے۔ ترجمہ برٹش میوزیم میں ہے، اسی نسخہ کے اقتباسات زکی ولیدی نے دیئے ہیں۔

ریو میں غیر مذکور، نمبر 56 b Or. 5849 بذیل حی العالم پہ ہے: مؤلف کتاب در غرایب القراء چین آورده است، حاجی خلیفہ x، انڈیا آفس x، ایوناف x۔

فارسی ترجمہ علی گڑھ میں ہے: آغاز: ہذا کتاب صیدنہ از گفتار و امزاج اطباء حاذق، حمد و سپاس مبدعی را کہ الف قالب آدم را صلاحبر(?) بہ بشریت گردانید و در مکتب عنایت ابجد ہدایتش تعلیم کرم و لطف ذات، او را سزاسند سریر خلافت و شایستہ خلعت رسالت گردانید و تاج اجتبا بر فرق حشمت او نہاد و خاتم نبوت در انگشت فتوت او برد، او را مسجود اعیان مجامع ملک و محسود سکان جوامع ملک گردانید۔

بعض مآخذ جو دیکھے گئے : 5 a المشاہیر 48، ارجانی، ابن ماسویہ، 8 b حمزہ،
10 ممالک و مسالک، 16 b دمشقی، 26 چہار بخت 44، بیرونی 53 b، 38، 36 b، 27 to 29
لیٹ 41 b -

زکی ولیدی سے مقابلہ کیا، بیرونی کی منقولہ عبارتوں کو بھی ”بعضی گفتہ اند“
و ”چنین آوردہ اند“ کے اضافہ سے میرے نسخہ میں لکھا ہے۔

بذیل کبریت دونوں میں ”وچنین گویند“ ہے۔ زکی میں زاید عبارتیں ہیں،

۹۲۔ مقدمہ دستور علاج

صاحب دستور علاج سلطان علی طبیب خراسانی ہے۔ وہ ۹۳۲ھ میں تصنیف ہوئی۔
مؤلف طبیب کوچم خان (۹۱۶-۹۳۶ھ) تھا مگر کتاب بنام ابوالمظفر محمود شاہ لکھی گئی۔

See Ricu page 473.

۹۵۔ شافی الاوجاع

British Museum Catalogue :× India Office Catalogue :×
Cambridge College & Indian Manuscripts :×

ء

۹۸۔ سیر الاولیاء

Written between 750—790 A.H.

British Museum has only extracts—92 pages. Berlin has a gap between
فصل ۶ and فصل ۵.

This one transcribed in 1077 A.H. R. A. S. Bengal has a copy
dated 1056. Complete?. Cambridge ×, Paris ×.

اردو ترجمہ مطبوعہ موجود ہے، بقول پروفیسر محمد حبیب علی گڑھ، نسخہ طبع
دہلی ۱۳۰۲ھ۔ نسخہ پنجاب یونیورسٹی ناقص الاخر، بہت خوشخط، خرم خط جدید سے پورا
کیا گیا۔

f.11 فہرست ابواب کتاب۔

51 حضرت نظام الدین اولیاء۔ دہلی کے قیام کے جزئیات۔

48 b اجازت نامہ اور بعد میں 55 a پر خلافت نامہ اور اجازت نامہ۔

- 71 ز روشنائی صحن و هوای او در دل ہمی نماید اسرار غیب پوشیدہ۔
- 61 مولانا علاءالدین اصولی سے بداؤن میں تعلیم۔
- 111 محمد تغلق d. 752 = در تختہ تابوت کردہ در شہر آوردند (سر . ۵۷ اور ۵۷۹ کے درمیان تالیف ہوئی)
- 149 b شیخ شہاب الدین سہروردی : ہردری و سرسری مباحثہ۔
- 110 b جامہ جہم تلی (برائے بارانی) - 19 b درمیان چشت و ہری برکنار ہری رود۔
- 28 b خروج جنکر (خان) کے بعد قاضی شعیب جد شیخ فرید علی قصور میں ٹھہرے اور قاضی قصور قضائی کھوتیوال ملی۔ (قبولہ کے مغرب میں تقریباً ۷۱ کوس۔ اب چاولیانہ نام ہے۔ حاشیہ)
- 24 '29 a 'b شیخ فریدالدین کی اشاعت اسلام، 45 شیخ بہالدین 38 '197b '257b anecdotes قباچہ
- 232 b و عبد اللہ قوال - 225 فخری نامہ (سنائی؟)، 191 آپ کی دعائیں 176 آپ کے مرید حسن افغان اور امام کا قصہ، 156 b خرقہ ارادت - ۵، ۶ لٹے۔
- 234 b مولانا علم الدین نبۃ شیخ الاسلام مسافر بغداد و شام و روم، 63 عماد الدین اسمعیل برادر شیخ رکن الدین - 107 b '195 چراغ دہلی - 109 b برادران نگارندہ : عماد الدین امیر صالح، نور الدین f 8 a محمد مبارک کرمانی
- امیر خسرو
- 110 b سید محمود سید لقمان سید داؤد
- 131 b کتابخانہ سلطان المشائخ، 233، 224 قاضی منہاج، 137 امیر خسرو، 220 غزالی و سماع 190 b اہیا شراہیا، 182 حج لسی رود نہ او را پیری نباشد! 169 b، 166 b، اوراد شیخ الشیوخ شہاب الدین سہروردی 168 b اوراد سلطان المشائخ، 166 b، اوراد شیخ فرید الدین و شیخ نظام الدین 166 شیخ فرید الدین 164 b آپ کے فارسی اشعار، 6 حضرت حسین متابع حق،

چون حق پوشیدند او شمشیر کشید 147 b جناب گنج شکر کا طریق بیعت -
143، 157 b حسرت نامہ برنی، 140 فوائد الفواد -

۹۹۔ آثار الوزراء

Rieu 969, Supplementary. p. 69

بنام خواجہ قوام الدین نظام الملک خوافی جو ۸۷۱ھ میں^۱ ہمراہ ابوسعید تھا اور
۸۷۵ھ میں وزیر ابوالغازی حسینی - تصنیف ۸۸۳ھ -
ترجمہ احمد میمندی ص ۲۳، ابوالفضل بیہقی کہ مصنف مقامات ابونصر مشکانیست

۱۰۲۔ سیر العارفین

۲۲ ب، ذکر یا ذ سے لکھتا ہے - { احمد ربانی } -

34 برابر او = ہمراہ او

41 اندلوسی کہ شہری در مغرب زمین است - - - این کاتب چون بمغرب زمین

رفت در شہر اندلوس، پنج ماہ بود -

41 b خیر المجالس از شیخ الاسلام نصیر الدین محمود - مصنف مصر میں -

42 b دبمیات [؟] مصر سے ۷، ۸ دن کی راہ -

43 ناسین [؟] میان یزد و اردستان - مصنف کا پیر بہاء الدین کونسا ؟

47 شیخ المشائخ صدر الدین سے مصنف کی دہلی کی دوستی -

51 مخلوق شدن و دنبالہ دستار بہم پیچیدن - قطب الدین کاشانی کے لئے قباچہ

نے ملتان میں مدرسہ بنوایا -

۱۱۰۔ ساقی نامہ (میخانہ)

Rieu's Catalogue Lists :

ساقی نامہ :	اعلیٰ
x	✓ ظہوری
	سوجی
	کلیم
	ایضاً در Supplement

لسانی
محمد شفیع
مسیح
نوعی

His supplement has

× ساقی نامہ
مر رضی اوتیمانی
فوقی

Pertoch

ساقی نامہ
آرزو
ادبم
شہرت
عرفی
محمد صوفی
نظام دست غیب

اور تین اور جن پر Rieu کی فہرست میں
نشان × کیا گیا۔

۴۲ : از تذکرہ دولت شاہ۔

۴۱۸ : ذکر یا ذال سے لکھتا ہے [احمد ربانی]

۱۱۶ - دیوان استاد ابوالفرج رونی

بتصحیح پرفسور چایکین مستشرق و مترجم اول سفارت شوروی روسی در ایران
(ضمیمہ سال ششم مجلہ ارمغان ۱۳۰۴) مطبوعہ شوروی۔

۵۴ ب ۴ : مقطعات : This copy omits most of them

۱۱۹ - نظامی کی شیرین و خسرو - مع ۵ رنگین تصاویر۔

[یادداشتہای زیر را مولانا بر صفحہ ۱۱۴ تا ۱۱۶ مرقوم فرمودند]۔

شیریں و خسرو نظامی طبع ۱۸۶۳ء - [میں مندرجہ ذیل نوا ہیں]

- ۱- گنج باد آورد ۲- گنج گاو ۳- گنج سوخته ۴- شادروان مروارید
- ۵- تخت طاقدیسی ۶- ناقوسی ۷- اورنگی ۸- خفہ کاوس ۹- ماہ را کوهان ۱۰- مشک دانه
- ۱۱- آرامش خورشید ۱۲- نیمروز ۱۳- سبزہ در سبزہ ۱۴- قفل رومی ۱۵- سروستان
- ۱۶- سروسہی ۱۷- رامش جان ۱۸- نوشین بادہ ۱۹- مشکمالی ۲۰- باد نوروز
- ۲۱- آئین جمشید ۲۲- نوای مہرگانی ۲۳- مروای نیک ۲۴- شبدیز ۲۵- فرخ روز
- ۲۶- شب فرخ ۲۷- غنچہ کبک دری ۲۸- نخچیرگان ۲۹- کین سیاوش ۳۰- کین
- ایرج ۳۱- باغ شیرین -

$$\left. \begin{array}{l} + \\ \text{فرخ روز} \\ \text{ساز نوروز} \\ \text{غنچہ کبک دری} \end{array} \right\} + \left. \begin{array}{l} \text{راح روح} \\ \text{نوبہاری} \end{array} \right\} -$$

۲۸ =

برہان، طبع ۱۲۵۱ء صفحہ ۱۶۹ کے ساتھ مقابلہ کیا شیرین خسرو ۱۸۶۳ء ص ۱۱۴ کا۔

نظامی میں کل ۳۱ نوا، فہرست برہان میں کل ۳۰۔ مگر نظامی کے دو نہیں۔ ان ۲۸ میں نظامی نے ۳ بڑھائے۔

محمد شفیع 5-1-1957

۱۱۴ - نواہای باربد

[یادداشتہای زیر اصلاً مطالع بعضی از غزلیات است کہ در صفحات مذکورہ نقل شدہ و مولانا برای مطالعہ خود آنها را بصورت فہرستی در اول نسخہ مرقوم فرمودہ اند]۔

۲۸ - چہ خوش باشد کہ بعد از انتظاری

بامیدی رسد امیدواری

- می و معشوق و گلزار و جوانی - ۳۵۶
 ازین خوش تر چه باشد زندگانی
- جهان او را بود کو برشتابد - ۳۳
 جهانگردی توقف برنتابد
- چنان خور کز ضرورت‌های حالت - ۳۹
 حرام دیگران گردد حالات
- چراغ ارچه ز روغن نور گیرد
 بسی باشد که از روغن بمیرد
- کند هم جنس با همجنس پرواز - ۳۲
- چه خوش گفتست فردوسی طوسی - ۳۵
 که مرگ خر بود سگ را عروسی
- بشادی بر لب شط جام جم گیر
 کهن زنبیلی از بغداد کم گیر
- درین صندل سرای آبنوسی
 گهی ماتم بود گاهی عروسی
- چو بد کردی مباش ایمن ز آفات - ۳۶۳
 که واجب شد طبیعت را مکافات
- همان به کین نصیحت یاد گیری - ۱۹۷
 که پیش از مرگ یک نوبت بمیری
- بدل گفتاجواب است این ندجنگ است
 کلوخ انداز را پاداش سنگ است

۳۵۴ - فتان خیزان -

۹۳ - خود افگنی = Self Control

۱۴۹ - چو بر سنبل چرد آہوی تاتار
نسیمش بوی مشک آرد بازار

۳۹ - (غزلی کہ در این صفحہ درج است آنرا با بیت زیر از سعدی مقایسہ باید کرد) -

چو بر گردد مزاج از استقامت
چو باشد خوردن نان گلشکر وار
ترا بیرنج حلوائ چنن نرم
برنج سرد را تاکی کنی گرم

۱۳۲ - بہار: [منظرہ ہای فصل بہار را در آیات این صفحہ بیان نمودہ]

۱۳۳ - قافیہ - ترک، مرگ (یعنی کلمہ ترک را با مرگ قافیہ نمودہ) -

۱۲۱ - لیلی مجنون نظامی

Rieu 566

قریباً ۱۰ ورق آخر سے گم ہیں۔

۱۲۲ - مخزن اسرار

محمد حسین کی ولدیت رسالہ خوش نویسوں اور اپنے رسالوں میں نہیں ملی۔ وہ طہماسپ کا کاتب تھا جو 76-1524ء تک حکمران رہا۔ (دیکھو مسلم ریویو اکتوبر، دسمبر ۱۹۲۷ء ص ۵۳ A.H. ۹۸۱ = A.D. 1573/74 بھی اس حد کے اندر ہے)۔ مگر نمونہ تحریر میں بعض جزوی فرق ہیں۔ مثلاً نظامی میں ہای دو چشمی کہیں نہیں، فرہاد و شیرین میں ہے۔ نظامی میں یہ پوری مدور نہیں، فرہاد میں ہے۔ دیدہ کی طرح ہا بھی نہیں۔

۱۲۵ - دیوان عطار - Undated.

No Copy in British Museum.

رباعیات قریباً ۴۹ × ۵ = ۲۴۵، ریوس ۵۷۷ پر ہے کہہ مختار نامہ (مجموعہ رباعیات قریباً ۵ ہزار) کی تالیف کے وقت دیوان ابھی غیر مرتب تھا۔

۱۲۶ - منطق الطیر

حسن بن محمد شیخ رند ۵۸۸۷ A.H.، سلطان محمد نور ۹۲۹ A.H. فضل اللہ قادری مہر و مشتری نظام بن فخر گوران ۵۸۸۰، ورق ۲۹ تا ۳۹ پر قصہ شیخ صنعان۔

۱۲۷ - قصائد کمال اسمعیل

۱۴۲۴: شہر آشوب اصفہان

۲۰۷: ذم شاعری

۲۱۶: سفینہ، نرد باختن

۲۱۷: مرثیہ صاعدی (ترجیع)

۲۴۲: ہجا: Defence of

۳۱۱b: مجد دین سید اجل کہہ دھد جود و بست تو بحر را تعجیل

مطبوعہ استان جد ترا چون حوائج کشست میکائیل

۶۶: برف

۱۵۲b: اندروا

۲۳۷: غلہ خاک آمیز

۱۲۸، ۳۰۶ - گلشن راز و مرصاد العباد

شروع میں ایک ورق بعد میں لکھا گیا اور آخر میں پچاس ورق - مصنف شیخ نجم الدین ابوبکر بن عبد اللہ بن محمد - - - الاسدی الرازی المعروف بدایہ، رجب ۵۶۲ میں بلخ سیواس میں لکھی گئی - آخر میں گلشن راز ہے۔

۱۲۹، ۱۵۵ - خسرو - غزلیات و بر حاشیہ دیوان جامی -

مطبوعہ دیوان (جس میں دیوانوں کا حوالہ ہے) کے مقابلہ سے معلوم ہوتا ہے کہ یہ متفرق دیوانوں کی غزلوں کا انتخاب ہے - یونیورسٹی لاہور کے نسخوں میں کسی نسخہ کے ساتھ پورا توافق نہیں ہے -

f 5 حاشیہ پر دیوان جامی : آغاز :

لله الحمد قبل كل كلام

ختم حاشیہ بر f 138، dated 1244 A.H.

Some of its ghazals; not بقیہ نقیہ

f 98 a پر مسہر: ی ان ی ۱۲۶۹ھ

f 140 b جامی (؟) کے اشعار در معراج، اور 256 a پر نعت

f 279 a منقبت، 321 a - مثنیٰ حضرت خواجہ عصمت بخاری فی توحید -
اشعار انتخابی پر نشان ۵ -

۱۳۰، ۱۳۱، ۱۳۲ - دولرانی (دو نسخے)، نہ سپہر

تاریخ نسخہ خود ۸۸۵ھ

تکمیل دولرانی و خضر خان در ۱۳۱۶/۷۱۵ھ

تکمیل نہ سپہر: ۷۱۸ھ (عمر خسرو اس وقت ۶۵ سال)

170 (عہد قطب الدین مبارک شاہ کے واقعات)

Date of A.S.B. Copy 1101, Date of B.M. Copy 923, Date of Bodleian 1012. A.H.

کاتب: انوری بن بیانی (از کاتبان علی شیر)

شروع کے اوراق بھی اسی کتاب کی نقل ہے - مثلاً آخری عنوان مطبوعہ کے

ص 63 پر ہے -

نہ سپہر کی Bodleian Copy کی تاریخ: 11th Century، انوری × Rieu × Ethe -

روز روشن ص ۸۰ انوری بخاری درکاتبان، کتابخانہ امیر علی شیر (844—906 A.H.)

محدود بود :

تن زارم بآب دیده سی ماند بدان گاهی
که پنهان سی شود در موج و پیدا سی شود گاهی

مگر لطائف نامہ میں نہیں ہے . اس کا باپ بظاہر مروارید بیانی صابر حسین بایقرا نہیں
اس لئے کہ وہ کرمانی بن امیر تھا اور بجای علی شیر مہرز (تحفہ ساسی طبع ایران
ص ۶۴)

folio 1—25 اوراق دولرانی خضر خان

ff 1—7 آغاز نہ سپہر : خدا را کنم بر سر نامہ یاد

کہ بر بندہ درہای معنی کشاد

فلک نعرہ اقتلوا المشرکین زد

ff 8—14a

ملک نغمہ یسر المؤمنین زد

ff 14b : سپہر سوم :

ہست سپہری کہ ضمان شد ز زبر

ہفتم از آنجا کہ قمر کردہ مقرر

35b

آن سپہری کہ در میان والاست

53b : سپہر پنجم :

پنجمین از فرود و از بالاست

سپہری کاسمانش ساخت طارم

70a : سپہر ششم :

ز بالا شد ششم وز نہ چہارم

77b : سپہر ہفتم -

دوم کہ سپہر نیز خوانند

89b : سپہر ہشتم :

ہشت از سوی برترش دانند

100b to 102b : سپہر نہم : آن سپہری کہ فروتر ز ہمہ
نہم از وی کہ شد او بر ز ہمہ

ناقص الاخر -

1b-91a - دولرانی خضر خان :

حاشیہ : سر نامہ بنام آن خداوند
کہ دلہا را بخویان داد پیوند

کاتب انوری بن بیانی - Dated 885 A.H. -

۱۳۳- دیوان حسن متوفی ۷۳۸ھ ("سعدی ہند" بقول برنی). Undated.

غزلیات کا دیوان بلا قصائد وغیرہ - شروع میں حمد و نعت بلا ترتیب، باقی بر
ترتیب تہجی، رباعیات

اور نسخہ : B.M., St. Petersburg Getha, Munich, etc.

۱۳۴- دیوان اوحدی

(Undated. Died 738 A.H.)

صرف غزلیات بہ ترتیب - نسخہ برٹش میوزیم میں قصائد بھی ہیں -

This copy may be from the 9th century.

۱۳۵- دیوان عبید زاکانی

f. ۳۴ زاہدان ازرق پوش، 5a عبید زاکانی، باقصہ نجیب، مطبوعہ لکھنؤ ۱۲۶۸ھ

۱۳۶ تا ۱۴۱ - کلیات عماد - اس نسخہ کا ایک حصہ پنجاب یونیورسٹی لائبریری لاہور

میں ہے وہ آج ۱۹۴۷-۱-۱۵ کو دیکھا - اس پر لکھا ہے :-

کلیات مولانا عماد بخت شکستہ، جلد سیاہ، بجدول طلا، جمع کتابخانہ معمورہ شدہ

بتاریخ سلخ جمادی الاول ۹۹۲ھ جمع دوم

عبدالرحیم خان کی دو مہرین بتاریخ ۹۷۲ھ و ۹۷۳ھ

اس نسخہ میں طریقت نامہ ہے - شروع سے ایک ورق ناقص -

نسخہ من	نسخہ یونیورسٹی لاہور
69b—101a - صفا نامہ	صفا نامہ بشمول (فاتحہ الاخلاص) 1b—45a
101b—106b - فاتحہ الاخلاص	45a—73a - صحبت نامہ
107b—131a - صحبت نامہ	73a—99b - صحبت نامہ
131b—153b - صحبت نامہ	x طریقہ نامہ - 99b—182b
154a—170b - دہ نامہ	183a—203 - دہ نامہ
171a—187b - قصائد و مقطعات	204—240 - قصائد و مقطعات
	x غزلیات و رباعیات - 240b—420b

پس میرے نسخہ میں :

'طریقہ نامہ' نہیں ہے اور غزلیات کا دیوان نہیں ہے۔ اور قصائد و مقطعات کا باب ناقص ہے۔

پہلے قصیدہ کا مقابلہ کیا گیا۔ میرا نسخہ بہتر اور اقدم ہے۔ یونیورسٹی کا نسخہ شاہی کتب خانہ کا ہے۔ مہر عبدالرشید دیلمی (شاہجہانی) و مہر عہد عالمگیر۔ 13.3.1943 کو نسخہ یونیورسٹی سے مقابلہ کیا گیا:-

قصائد وغیرہ کے اس نسخہ میں ۱۶ صفحے زائد ہیں۔ کچھ مقطعات و مراثی ان میں شامل ہیں۔ اس کے بعد دیوان غزلیات و رباعیات از 240b تا 420b (وہ نسخہ بھی ناقص الاخر ہے)۔ اس نسخہ میں صفا نامہ 8a پر شروع ہوتا ہے۔ پہلے ورقوں کا مواد میرے نسخہ میں نہیں ہے۔

۱۸۳ب - خواجہ قوام الدین محمد صاحب عیار

167 تاج الدین احتسان الدہلوی - 69b - صفا نامہ 101b - فاتحہ الاخلاص
107b - صحبت نامہ 131b - صحبت نامہ 155b - دہ نامہ 171ab - قصائد نامہ (نا تمام)
73b - چشمہ حیوان - North Pole [این یادداشت را مولانا ،

نظر به ابیات زیر در مثنوی نوشته اند]:

میمنه را بر لب دریا علم میسره با قطب شمالی بهم
یک طرف دایره عمان شده یک طرفش چشمه حیوان شده

۱۲۲ - سلمان کا دیوان - سلمان متوفی 779 هجری -

This Copy was made in 994 A.H.

قصائد - غزلیات - مقطعات، رباعیات (بلا ترتیب تہجی) - مثنویاں نہیں ہیں -

British Museum copy made probably in 17th Century in India (about the same age).

۱۲۳ - کتاب مہرو مشتری از مولانا شمس الدین عصار تبریزی مع ۹ رنگین تصاویر -

کوار: برده فرسنگ از شیراز (نزهة مستوفی ۱۸۵۰) -

Not in India Office Catalogue بقول پروفیسر نظام الدین -

۱۲۴ - دیوان حافظ

ص ۳۵، ۳۳ پر مہر جمال الدین حسین

Dated 6th August 1455/859 A.H.

9th Century Manuscript

۱۲۵ - دیوان قاسم انوار -

[کلمات زیر اصلاً بروی صفحہ اول دیوان مسطور است کہ مولانا آنرا خواندہ

نقل کردہ اند]:

دیوان شاہ قاسم انوار (died 837 A.H.) بابت فتح بیدر برضای عالم پناہ ابراہیم

عادل شاہ خلدانہ ملکہ - آورده محمد مومن مجلسی حضور، بتاريخ دوازدهم ماه شعبان

روز شنبه ۱۰۲۷ هـ بتاريخ هفتم ماه شوال ۱۰۲۷ هـ جمع کتابخانه شده -

الله المالک المستعین

مجلس مکرم ممالک برید

۸۹۷ (؟)

سکہ قاسم برید بزرگ

بخط نستعلیق جلد سرخ تاریخ و جدول مطلا

دیوان شاہ قاسم انوار

۱ - یعنی نزهة القلوب از حمد الله مستوفی - (احمد ربانی و محمد بشیر حسین)

دیوان قاسم انوار خط نسخ تعلیق بابت فتح شہر محمد آباد جمع کتابخانہ شدہ
بتاریخ ۱۲ شعبان ۱۰۲۷ اول -

[کتابت نویں صدی ہجری کی -]

۱۰۲۷ھ میں ابراہیم ثانی بن طہماسپ بن ابراہیم بادشاہ تھا -

قاسم برید (متوفی ۱۵۰۴/۹۱۰ء) نے ۱۴۹۲/۵۸۹۷ء میں بنای خاندان رکھی -

ابراہیم عادل شاہ نے قاسم برید کے پڑپوتے علی برید اور اس کی اولاد کو
۱۰۲۸ھ/۱۶۱۹ء میں قید کر لیا اور بیدر کا الحاق کر لیا مگر صحیح ۱۰۲۷ھ -

[Encyclopaedia of Islam Vol. I : I : 660]

این کتاب دیوان قاسم انوار بتاریخ ہشتدہم ۱۸ شہر رجب ۱۱۸۸ھ/۱۷۷۴ء در

کتابخانہ فقیر حقیر محمد مہدی داخل شد - حق سبحانہ - - -

[یادداشتہای زیر از مولانا است]

He may be میرزا محمد مہدی استرآبادی، صاحب تاریخ جہانگشای نادری و درہ

نادرہ و سنگلاخ (تصنیف ۱۱۷۳ھ)، تاریخ وفات؟ مہدی خان Encyclopaedia of Islam under:

حاصل یہ کہ دیوان قاسم برید بزرگ شاہ بیدر (یعنی اول، ایک ثانی بیٹی

ہے) متوفی ۹۱۵ھ کا مال تھا - ابراہیم ثانی عادل شاہ نے ۱۰۲۷ھ میں آخری

برید شاہی کو مع اولاد قید کر لیا اور بیدر کو اپنی سلطنت میں شامل کر لیا - یہ نسخہ

اس وقت یعنی ۱۰۲۷ھ میں شامل کتب خانہ عادل شاہیہ نوا -

ممکن ہے محمد مہدی ۱۱۸۸ھ والا میرزا محمد مہدی استرآبادی ہو جو

صاحب جہانگشای نادری و درہ نادرہ و سنگلاخ (تصنیف ۱۱۷۳ھ) ہے -

پیشکش کردم این کتاب مستطاب موسوم بہ کئیات قاسم انوار را بخداوند نعمت

خود صاحب جلیل القدر عظیم الشان منبع الجود والاحسان توجہ و الطاف فرمای مخلصان

مسزولیم هنری و کا روس صاحب بہادر دام اقبالہ کہ از طرف این خاکسار بیقتدار

بمحضور آن بزرگوار عالی تبار بطور یادگار باشد - وانا الراقم الاثم میرزا محمد فقط ۱۲ -

الفکر لله

الشکر لله

القوة لله

العزة لله

برہان مآثر ۱۳۱، قاسم بزرگ کہ بخطاب خواص خان مخاطب بود و بعد ازان برید الممالک شد، بغاوت بعہد محمود بہمنی کا قصہ - بالآخر منصب حکومت و مسند وکالت ملی - امیدوار منصب میر جملگی - محمود کے مرنے سے ایک سال پہلے - میر سومن مجلسی - برہان

دیوان نظیری اس کے کتاب خانے کا میرے پاس ہے - [اس دیوان پر یہ لکھا ہے] کتاب دیوان مولانا نظیری - محمد سومن مجلسی حضور بتاریخ دو - - - بیجلد بتاریخ ۸ شوال جمع محل کتابخانہ - - -

۱۲۹ تا ۱۵۱ - کلیات کاتبی نیشاپوری متوفی ۵۸۳۸

دیباچہ نثر مثنوی، مجمع البحرین، مثنوی دہ باب، دیوان کاتبی (قصائد، غزلیات، قطعات، رباعیات) -

کاتب عوض علی بن جلال الدین کرخی - - - تحریر ربیع اولال ۵۹۸۱

B.M. Copy is dated 857 A.H. and has also :

گلشن ابرار، سی نامہ، و کتاب دلربای

۱۵۳ - دیوان شاہی

ص ۲ : جریدہ بخط سلطان علی سر لوح و جدول طلا، ایک امر و تسمہ^۱ و حاشیہ گنگوں و [مسلمہ کار] گل کاری ہے - فتح بیجاپور غرہ ذی حجہ ۳۲ تحویل محمد فاضل شد العبد محمد صادق مشرف ؟

۱ - تسمہ - پٹی سر کی، (شرفنامہ)

و سیرم، چرم خام چربو مانند سیرم (پشمہ) -

سہر - بہادر شاہ بادشاہ غازی -

جربدہ خط نستعلیق : Journal of Royal Asiatic Society Volume III, 1868. Page 114
Slip in تعامق Character.

از وجوہ تحویل محمد فاضل متوفی غرہ شہر جمادی الاولی ۳۹ مطابق ۱۱۱۷ھ (اورنگ زیب)
تحویل محمد منصور شد۔ مانند یک طبقہ گلدار وصلی ظاہر شد، دیگر قیمت و چہرہ
سابق بحال۔

اعلیٰ جلد سجستان سیاہ بکر ترنج استر سجستان سرخ ۱۲ ذی القعد سنہ ۱۶ از وجوہ
محافظ خان تحویلدار متوفی تحویل محمد حافظ شد چہرہ و قیمت سابق بحال۔ العبد محمد مقرب
مشرف۔ بتاریخ ۱۹ جمادی الاول سنہ ۶ وجوہ محمد حافظ تحویل محمد احفظ خان شد۔

ارشاد خان : مآثر الامرا : ۱ : dated 1112 ۲۹۰ - دیوان خالصہ شاہ عالم
Vol. III فہرست بانکی پور for his clear seal see ، فاضل خان مآثر الامرا : ۳ : ۳۳
dated 1099 اور فاضل خان قریباً 1095ھ میں ہوا - اس لئے وہ نہیں ہو سکتا - (تونی علاء الملک
یہی فاضل خان) قابل خان مآثر الامرا : ۳ : ۳۲ : قریباً ۱۰۹۰ھ میں ایک قابل خان میر
منشی معتوب ہوا ہے برادر ابوالفتح قابل خان والا شاہی -

اشعار دیوان شاہی خوشخط، نسخ تعلیق ورق ۱۰ [دیوان امیر شادی] کاتب
سلطان علی جلد کیمخت سیاہ [بکر] با ترنج و جدول طلا -

بہار عجم see ترنج جلد کتاب For

سہر : ارشد خان خانہ زاد شاہ عالم بادشاہ غازی سنہ ۱۱۲۰

Accession of Shah Alam I = 1119 A.H.

سہر : قابل خان خانہ زاد بادشاہ عالمگیر ۱۰۹۰

سہر : محمد عادلشاہ

بابت خاندان خانہ جمع کتابخانہ عامرہ شد بتاریخ ۱۷ ماہ جمادی اولیٰ ۱۰۳۷ -

See Encyclopaedia of Islam

مہر: شمس الدولہ بہادر متہور جنگ

الدین

قیمت حسب الحکم الاعلیٰ ۲۰۰

مہر: سلطان محمد

کتاب خانہ

سوم صفر سنہ ۳ عرض دیدہ شد

B

علیخان بہادر
الدولہ محی الدین
مہر کوتہہ کتاب خانہ

A

خان بہادر
ضیاء الدولہ ۱۱۶۲
کتاب خانہ ۳

۱۹ جمادی الاول سنہ ۶ عرض دیدہ شد

۱۹ جمادی الاول سنہ ۸ عرض دیدہ شد

(A اور B مہریں: ایک اور مہر دیکھی گئی نفثات پر، وہاں بھی دو مہریں،

الفاظ ”محی الدین، علی خان بہادر (مہر B) اور ”سنہ ۳، ضیا، ۱۱۶۲“ مہر A ان مہروں سے لئے گئے۔ مہر کتاب خانہ محی الدین خان بہادر۔)

بتاریخ ۱۹ جمادی الاول سنہ ۶ وجود محمد حافظ تحویل محمد احفظ خان

ششم رمضان سنہ ۱۹ مقابلہ شد

۱۵ محرم الحرام ۵ جلوس والا عرض دیدہ شد

یازدہم محرم الحرام سنہ ۴ جلوس والا، عرض دیدہ شد

صفحہ ۱ bottom کفایت اللہ خان؟ دیکھو بانکی پور فہرست شعراء ج ۲ پلیٹ ۴

سلطان علی مشہدی

عہد حسین بایقرا - ۶۳ سال کی عمر میں کہتا ہے:

مرا عمر شصت و سہ شد بیش و کم

ہنوزم جیوانست مشکین قلم

توانم هنوز از خفی و جلی
نوشتن کہ العبد سلطان علی

جوار کتابخانہ علی بن موسیٰ رضا میں دفن ہوا، مشہد میں۔ دیکھو تاریخ
رشیدی برائے حالات۔

جریدہ = SLIP

Journal of Royal Asiatic Society? or Elliot? or Rieu?

سلطان علی مشہدی کے خط کے دو نمونے جن کے ساتھ دیوان شاہی کو میری رائے
میں پوری مشابہت ہے۔

Plate 21 and 22 - Indian Drawings - Thirty Moghal Paintings - Victoria and
Albert Museum Portfolios London 1922. Editor : C. Stanley Clarke.

مولوی عبدالعزیز منہاس وکیل گوجرانوالہ نے ایک نسخہ نفثات الرحمانیہ تالیف
عبدالله بن احمد بن عبدالله کا بھیجا۔ نقل ۱۰۹۳ھ درصوات۔

اس کے بعد ریمارک اور مہرین : صفحہ اول پر ایک مہر۔۔۔ محمد فیض ۱۱۷۷۔۔۔

مٹی ہوئی گول مہر آخر میں تقریباً؟ مہر کتابخانہ غازی الدین خان ۲۶

مربع مہر: مہر کتابخانہ غازی الدین خان (؟) ۵۳ (؟)

دوسرے ورق پر دو مہرین۔ مثل مہریان جریدہ دیوان شاہی

دونوں مربع، ایک چھوٹی، ایک بڑی۔ بڑی مہر ضیاءالدولہ احمد (مشکوٰۃ) بہادر

کتاب خانہ سنہ ۳

چھوٹی: مہر کوتہ کتابخانہ محی الدین (صاف) خان بہادر (مشکوٰۃ) ۵۳

یہی تینوں مہرین دیوان اند کمار [وائس چانسلر ایسٹ پنجاب یونیورسٹی دہلی] کی
سینیۃ الاولیاء میں ہیں۔

ایک مٹا ہوا نوٹ :- کتاب النفثات چہرہ بحال - بابت احوال غازی الدین خان
۲۵ جمادی الاولیٰ سنہ ۳ از وجوہ سابق تحویل محمد ہاشم (مشکوٰۃ) یعنی فیروز جنگ جو
بیجاپور میں شامل تھا، دیکھو خافی خان جلد ۲ : ۳۲۲

محمد صادق کے لئے دیکھو ریو ۲۶۲، محمد صادق مخاطب بہ صادق خان شش ہزاری
شاہ جہانی - سنہ ۲۰ جلوس کے بعد سے داروغہ غسل خانہ اور آخر تک وفادار - مصنف
شاہ جہان نامہ - (دیکھو کہ بیجاپور ۳۲ شاہ جہانی میں فتح ہوا؟ یا یہ کوئی اور آدمی ہے -)
یعنی بہادر شاہ اول بن عالمگیر بادشاہ

سہر کوتہ ”وکلاں“ پر بھی سنہ ۳ ہے اور ”نفثات“ پر ۱۱۲۱ بھی پڑھا جاتا ہے - وہ
بھی اس عہد سے متعلق ہے - تو سہر کفایت اللہ خان - دیکھو نسخہ بانکی پور
مذکورہ - ۱۰۳۷ جلوس شاہ جہان - خافی خان ۲ : ۳۲۳ -

فتح بیجاپور و حیدرآباد سال ۲۹ و ۳۰ برابر ہے - ۱۰۹۶-۹۷

سال ۳۱ = ۱۰۱۸

فتح گولکنڈہ ۲ : ۳۲۳

سہر کوتہ وکلاں پر بھی سنہ ۳ ہے اور نفثات پر ۱۱۲۱ بھی پڑھا جاتا ہے -
وہ بھی اسی عہد سے متعلق ہے -

سہر کفایت اللہ خان - دیکھو نسخہ بانکی پور مذکورہ -

۱۰۳۷ جلوس شاہ جہان -

خافی خان ۲ : ۳۲۳ : فتح بیجاپور و حیدرآباد = سال ۲۹ = ۱۰۹۶ھ

فتح گولکنڈہ : ۲ : ۳۳۶ = سال ۳۱ = ۱۰۹۸

آج ۱۹۴۶-۱۱-۱۸ کو ’آداب المشق‘ نام کا ایک رسالہ دیکھا جو ایبٹ آباد سے معرفت سید عبداللہ

۱ - ارشد خان کی سہر صاف فہرست بانکی پور، ج ۳، دیوان کامران :

ارشد خان خانہ زاد شاہ عالم بادشاہ غازی

سنہ ۳، ۱۱۲۱ - یعنی بہادر شاہ اول بن عالمگیر بادشاہ

آیا تھا۔ اس پر ”العبد محمد صادق مشرف“ اسی خط میں لکھا ہوا حلیہ کتاب تھا :
 آداب مشق خط نستعلیق بابا شاہ اصفہانی سرلوح و جدول طلا رنگ آمیز حاشیہ گلگون ...
 غرہ ذی الحجہ ۳۲ تحویل محمد فاضل شد۔

اس کے نیچے : فتح بیجاپور
 اس کے نیچے ایک کونے پر : از وجوہ محمد فاضل(?) متوفی غرہ شہر جمادی الاولی
 سنہ ۴۹ شعبان ۱۱۱۷ تحویل محمد منصور شد، قیمت و چہرہ سابق بحال ما۔

۱۵۴۔ دیوان شاہی - ۹۶۹ Dated

Shahi died 857 A.H. - سہریں شاہجہان کی ۱۰۴۲ ہجری -

شاہجہان = 1037 A.H. to 1069

بہمن یار اعتقاد خان بن آصف خان - اسکو شاہجہان نے اپنے ۲۰ ویں سال
 میں اعتقاد خان بنا کر میر بخشی کیا - ۱۰۳۷ + ۲۵ = ۱۰۶۲ ہجری - اور وہ

اورنگ زیب کے ۱۰ ویں سال میں مرا = 1069 + 15 = 1084 ہجری

ایک اعتقاد خان اکبر شاہی بھی ہے، بظاہر وہ ہے - جلوس اکبر ۹63ھ
 سہر والا خود کو جہانگیر شاہی کہتا ہے -

منتخب شاہی - Compare Sprenger 563

”I have a copy of 969 A.H. = 1561 - 62 A.D.”

۱۵۵۔ رک : ۱۲۹

۱۶۶۔ دیوان جامی

سنہ تسماہ - شاید خمسین و تسماہ -

۱۶۸، ۱۶۹۔ جامی

خرد نامہ - سلامان و ابسال - بعض قصاید -

دیوان ثالث قصاید جامی - ترتیب دیوان اول ۸۸۴ھ

ترتیب دیوان ثالث ۸۹۶ھ

۱۷۱ - سلسلہ الذهب Part II only

تاریخ : ۹۷۹ ہجری جاسی متوفی ۵۸۹۸ -

۱۷۲ - سلسلہ الذهب Part III only

See Jacksons' Catalogue of Persian Manuscripts (Chochran collection

in Columbia No. 19 (page 148) : یوسف زلیخا

یہ بھی سلطان محمد قطب شاہ کے کتاب خانہ کی کتاب ہے . مہر ۱۰۲۰ھ -

۱۷۳ - تحفة الاحرار

معانی خوب کو غزل، مثنوی، قصیدہ، رباعی، معنی کی شکل میں ترکی و فارسی

میں کہتے تھے - (مجالس العشاق ص ۲۴۷) -

خواجہ اوحد مستوفی نے اسے "مانند خسرو" کہا - (دولت شاہ ص ۵۰) -

حقائق و معارف اس عالم غیب سے بہت ملے - (دولت شاہ ص ۲۰) -

(شاطر ۸۲) غزل امیر خسرو کا تتبع -

شاطر ۸۹ اور تفاخر ۹۵ -

۱۰۸ - گھے بیان معلول یا مضطرب یا کل یا تخفیف است - امثلہ

۱۰۹ - معنی اندک لفظ بسیار -

۱۱۰ - از پیروان خسرو دہلوی و حسن دہلوی - در بند معانی باریک و مضامین نازک

شور سخن و لطف کلام کمتر و عیوب لفظی و صوری بیشتر -

133، 141 تجنیس مثلث

148 شعری از اشعار (؟)

164 از شاعران متصوف

(بہترین مضامین، غزلیات عرفانی، این دورہ وحدت وجود است)

ان کی فہرست

168 اس کا ترجیع بند عرفانی

209 ۱۳ بند ۷۸ بیت ۵ رسالہ منظوم عرفانی

- 172 غزلیات حکیمانہ، ہند آمیز، توحید و نعت
 218 وصف کاخ احمد شاہ بہمنی از ہفت اقلیم
 220 اخلاقی، اشارات - نکتے - دولت شاہ، ۱ نصیحت 16، تتبع حسن غزنوی ۱۰۴
 قصیدہ فخریہ -

240 خسرو : معانی خاص ، نازکیہا [نازکی کلام] ، کلام پر شور، دلسوز،
 دولت شاہ (۲۲۴) نے اس کے شاگردوں میں طالب جاجرمی کو شمار کیا ہے۔

۱۷۵ - یوسف زلیخا

ہمارا یہ نسخہ بھی سلطان محمد قطب شاہ کے کتابخانہ کی کتاب ہے۔

۱۷۶ - سبحة الابرار

[ورق] ۳۴ : جامی و شاعرات رفتہ -

۱۷۷ - کلام جامی متوفی ۸۹۸ھ

اس کاتب [سلطان محمد نور] کا "خمسہ نظامی" تحریر ۹۳۱ امریکہ میں ہے۔
 اور فوٹو میرے پاس ہیں۔ اس کی "سبحة" بانکی پور میں بھی ہے۔

۱۷۹ - بہرام بہروز - سلا بنائی

دیکھیے اورینٹل کالج میگزین بابت نومبر ۱۹۴۱ء - وسط ایشیا کی فارسی ادب کے
 تاریخ نگار نے لکھا ہے کہ بنائی کی یہ کتاب مفقود ہو گئی ہے۔ مگر یہ درست نہیں۔
 دیکھو سٹوری ص ۳۰۲ - اس نسخہ میں پانچ چھ اوراق کم ہیں - آخر سے ناقص ہے -
 اس میں تخلص حالی ہے - سلطان یعقوب اور جامی اس میں بطور موتی کے
 مذکور ہیں -

Manuscripts : Bodleian 987

Ethe : 1390, 1391 (fragment), 914 (3) = Bankipur II 97

Ivanow 644, Mehren 124.

۱۸۰ - دیوان آصفی

فہرست بانکی پور : ۲ : ۱۰۵ -

آصفی شاگرد جامی معاصر سلطان حسین، ۹۲۳ یا ۹۲۸ ھ میں مرا -

بانکی پور کا نسخہ ۵۱۲۳۵ میں لکھا گیا - ایک مختصر تر نسخہ ۵۱۰۷۰ میں،

رباعیاں وہاں ۵۴ اور قطعہ ۶ - میرے نسخہ میں ۵ قطعہ ۶۲ رباعیاں -

۱۸۳ - شیریں فرہاد وحشی - باقی (کرمانی) متوفی ۹۹۱ ھ - Rieu 663b

غزل و مثنوی میں بیمثل زمان، متبع فغانی -

شاعر نے نامکمل چھوڑی -

طبع کلکتہ ۵۱۲۳۹

غالباً اوراق بے ترتیب، gaps -

۱۸۴ - دیوان محتشم کاشی

نسخہ نقل ۵۱۱۱۱ در پشاور

۷

فہرست ۱۸۸۶ ص ۳۵۶

2b دیوان اول (صرف فہرست، باقی ندارد) -

6a دیوان سادس - - - دیوان غزلیات -

ایضاً - ایضاً - سابع -

معمیات این نسخہ نقل در کاشان ۵۱۰۱۸ ھ -

دیوان دوم سے پہلے تاریخ ۵۱۰۱۵ -

دیوان سادس : ضروریات : کتابت ۵۱۰۱۸ -

تاریخ کتابت اول : ۵۱۰۱۵ -

دیوان اول و ۴ و ۵ اس مجموعہ میں نہیں آیا ۲، ۳، ۶، ۷ ہیں غالباً دیوان ۳

کے آخر سے کچھ حصہ اور دیوان ۴ و ۵ کامل اڑ گیا ہے - محمد شفیع 10-4-45

۱۸۸ تا ۱۹۱ - کلیات عرفی

30-4-1943 : میرے حساب میں تعداد اشعار تخمیناً حسب ذیل ہے :

بیت	صفحہ
۵۴۹۱	—
۶۴۵	۳۸۷
۸۱۶	۴۵۴
۷۲۰	۵۱۳
۲۰۲۲	۵۷۷
کُل ۹,۶۹۴	

یعنی قریباً ۹۷۰۰ بیت اور بعض ناقص - مرتب نے ص ۱ - ۵، میں تعداد پندرہ ہزار بتائی ہے۔

ص ۴ پر ہے کہ دیوان مشہور میں آٹھ ہزار بیت -

ص ۴ پر ناظم نے ”طے ترتیب“ ۵۱۰۳۱ میں ترتیب دیا -

ص ۸ پر ہے کہ عرفی کی پہلی ایڈیشن میں ۷ ہزار بیت تھے -

سفینہ خوش گو اور نشتر عشق بذیل عرفی دیکھو -

۱۹۶ - 60b - مرکز ادوار شیخ فیضی آگرہ - فیضی (died 1004 A.H.) -

کتابت مشہد - عبدالسلام ۱۰۵۵ھ حسب الفرمودہ چراغ افروز بزم آشنائی اعنی
مخدومی آقا حاجی محمد -

۱۹۷ - سوز و گداز

سوز و گداز، فرہاد و شیریں و دیگر اشعار یکجا - Rieu 737

سوز و گداز نوعی خوبشانی : Rieu 674a

عہد اکبر (عبدالرحیم خانی) متوفی ۱۰۱۹ھ

قصہ سنی، اکبر نامہ کے آخر میں - ۱۲۸۴ھ میں چھپی -

۱۹۸ - دیوان نظیری طوسی - تحریر ۱۰۳۵ھ دیکھو ریو P 641 -

محمد مومن مجلسی حضور بظاہر میر محمد مومن ہے۔ (دیکھو تذکرہ خوشنویساں

ص ۱۰۱) جو شاہ نعمت اللہ ولی کی اولاد سے تھا - اور میر عبداللہ مشکین رقم (d. 1025) کا

بیٹا، نظیری طوسی نے شاہ خلیل اللہ بن نعمت اللہ (نمونہ تحریر ریو 782b پر ؟ died 1013 A.H.)

کی تعریف میں کئی قصیدے لکھے ہیں - شاہ نعمت اللہ 834 A.H. میں مرا تو شاہ خلیل اللہ

احمد شاہ بہمنی کے پاس آ گیا جس نے بڑی عنایت کی - اس کے بیٹے شاہ محب اللہ اور

شاہ حبیب اللہ نے بھی احمد شاہ اور اس کے جانشین علاؤالدین شاہ (838 to 862 A.H.) سے

بہت مہربانی دیکھی - حبیب اللہ ۸۶۴ھ میں مارا گیا - (فرشتہ ترجمہ Briggo ۲ : ۴۱۹،

۴۶۲) -

برٹش میوزیم کے نسخے کی ترتیب ہے : قصائد، غزلیات بلا ترتیب تہجی،

مقطعات، رباعیات، مگر مطلع نہیں ملتا -

میر محمد مومن عرشی ۱۰۹۱ھ میں مرا - شاہجہان نامہ (عمل صالح) سے جو

۱۰۸۰ھ کے قریب لکھا گیا اس کا حال لے کر تذکرہ خوشنویساں ص ۱۰۱ پر دیا

ہے - نعمت ہندی کا شائق، اہل بیت کا معتقد، صوفیوں سے آمیزش رکھتا ہے - ریو

ص ۱۵۴ ب پر ہے کہ وہ سلیمان تکھا کا استاد خوشنویسی تھا - اور بعمر ۹۰ سال مرا

در ۱۰۹۱ھ (بحوالہ مرآةالعالم، اس لئے ۱۰۰۲ میں پیدا ہوا) باپ بیٹے کی عمر میں

۱۰۹۱ - ۲۵ - ۶۶ چھیاسٹھ برس کا فاصلہ -

میرا نسخہ اس کے باپ کے مرنے کے بعد لکھا گیا - تحریر کتاب ۱۰۳۵ھ - اس نے ۹۰ سال

کی عمر پائی اس لئے تحریر ثنابت کے وقت ۳۴ برس کا تھا - ممکن ہے اس کے بھائی محمد

صالح کشفی کی تحریر ہو جو ۱۰۶۱ھ میں مرا -

ریو 782 : محمد مومن الحسینی عرشی کی تحریر مورخہ ۱۰۴۹ھ، ریو 154،

ریو : 782 محمد صالح کشفی کی تحریر ص ۷ -

۱۹۹ - محمود و ایاز : ۱۱۲۹ Dated

folio 84 پر تصویر - لطائف الخیال (تالیف ۱۰۷۶ھ) میں ہے :

زلالی خوانساری - این ایبات از مثنوی محمود و ایاز او کہ بہترین اشعار اوست و
بفرمودہ السید الأجل میر محمد باقر در سلک نظم کشیدہ انتخاب نمود (۲۵ ورق)
16.2.1934 : نسخہ پروفیسر شیرانی - نولکشوری ایڈیشن اور قلمی نسخہ اس کا پنجاب
یونیورسٹی لائبریری میں ہے -

۲۰۳ - دیوان مطائبات حکیم شفائی

میرا نسخہ - تاریخ ۱۰۴۱ھ
شفائی : حکیم شرف الدین حسن متوفی ۱۰۳۷ھ -
سیزدہ بند - ہجو - آغاز :

ای صدر نشین گشتہ در دیوان

مذکور در عالم آرای اسکندر بیگ - حکیم و ظریف و شاعر و مصاحب شاہ عباس اول،
ہجو کی وجہ سے لوگ اس سے خائف - اصفہان میں ۱۰۳۷ھ میں مرا - [ذکرش در] مرآة
جہان نما، ریاض الشعراء - آتشکدہ - اودہ کی فہرست - ہفت آسمان -

13 - دیوان خان عظیم الشان حسن خان - نامکمل

حسن خان وزیر گولکنڈہ Rieu - Circa 1080

۲۰۶ - دیوان کلیم : Rieu II 686 Undated,

(B.M. 18th Century Ms)

ابو طالب کلیم ہمدانی، ملک الشعراء شاہجہانی، اور شاعر شاہجہانی معاصر قدسی،
دونوں پادشاہ نامہ شاہجہان کے لئے نظم کرتے تھے - اشعیر میں مرا - مرگ ۱۰۶۲ھ
یہ صرف غزلیات ہیں - آخری ہ ورق الٹ - کچھ رباعیاں، مثنویاں - منتخب
اشعار پریشان - well written

۲۰۷۔ مثنویات کلیم - (died in Kashmir in 1056 or 1055 A.H.)

25.4.1931 : بظاہر کلیم ہے کیونکہ Bodleian Cat. کے عمود 692 بعد سے مصرعے ملتے ہیں -

692 پر مثنویات کے نیچے عنوان ہیں - کنایہ دولت خانہ پادشاہی (زہی دل نشین)

کنایہ دولت خانہ اکبر آباد، در تعریف اکبر آباد و باغ جہان آرا، در تعریف جنگ فیل شاہزادہ اورنگ زیب، در تعریف قحط دکن، بواسطہ نقش کردن در حاشیہ جلد -

صدف کاری - کلیم کی مثنویوں کے عنوان خلاصۃ الکلام میں ہیں - دیکھو

فہرست باڈلی عمود ۳۰۰ نمبر ۶۰ -

ff 1b - زہی دل نشین قصر آراستہ

3b - خوشا ہندوستان ماوای عشرت

11b - بمہمانی گوش ارباب ہوش

14b - چو اقبال از نظام الملک بر گشت

20b - چو دست قضا نقش این جلد بست

21a - کیم من داغداری از زمانہ

23b - مرا تا افگند ہر روز جانی

25a - زہی قصری کہ گردونت دہد تاج

26b - زہی دولت سرای عالم افروز

28b - مٹمن کہ دید این چنین دل پذیر

29b - دگر بخت از در یاری در آید (تعریف کشمیر)

35b - کسی را بخت چون بر دارد از خاک (در نسخہ ملک چھجا سنگھ نرملہ)

47a - زہی عرش بنیاد دولت اساس

49a - دیدہ نظارہ وقف حیرت است (دولت خانہ کشمیر)

50b - زہی دلکش بنای چرخ پایہ

51a - در دامن عیش [من چو] احباب

52a - زہی دل ربا قصر آراستہ

53b - زہی از تو روی طراوت سفید

اکثر (مصرعوں) میں تاریخی ہیں -

۲۰۹ - دیوان صائب

There is a gap after folio 221.

2. Additional poems are found in the margin of the following pages :—
f 44a, f 66a, f 195a, 211a, 230a, 237a, 270, 288a, 325a.

They are all in the same hand in which is the poem on f 195a, where لراقمہ is prefixed. This is صائب's autograph. See also a line on f 327a where لراقمہ is prefixed. Compare his autograph in Browne.

3. ff 16+17 are in a later hand.

4. Verses have been added in three hands on the following pages :

(i) 162a, 175b, 176b :

(See also 187b).

(ii) 198b, 219a, 310a, 327a, 333a

(iii) 260b, 331a, 334a.

Of these verses of group (ii) are in the same hand as poems of note 2.

See 6b, 195a, 327a.

5. A curious marginal note on ff 6b.

In later hand	16, 17	later hand
260b	Compare 162a 310a	175b, 176b, 187b, 198b, 319a, 331a, 333a, 334a

Additional poems on ff : 44a, 66a, 195a, 211a, 219, 230a, 237a 270a, 288a, 325a.

ff 162. --- حنا کا سفر ہند

اورنگ زیب : ۱۱۱۸ تا ۱۰۶۸ھ -

فضائل خان میر ہادی (متوفی ۱۱۱۴ھ، ۴۷ سال جلوس، career begins : ۲۷ سال جلوس) پسر کلان وزیر خان، میر حاجی دیوان پادشاہ زادہ محمد اعظم شاہ، میر مرتضیٰ خان اس کا نواسہ : ج ۳ ص ۳۸ - ۱۱۰۲ھ کے بعد میر منشی اور داروغہ کتاب خانہ عالمگیری -

صائب متوفی: ۱۰۸۸ھ

؟ ۱۰۸۵

؟ ۱۰۸۱

؟ ۱۰۸۹

صائب ۱۰۷۶ھ میں عمر ۶۰ سال سے زیادہ - متولد ۱۰۱۰ھ - about - ہند کو آتا ہوا دیر تک مقیم کابل پیش ظفر خان - شاہ جہان کی عنایت - ہزاری بنایا اور مستعد خان لقب دیا ۱۵۳۱-۳۲ھ کشمیر بہمراہی ظفر خان - کچھ دیر ٹھہر کر واپس ایران - شاہ عباس ثانی نے ملک الشعراء بنایا - اسی دور میں مقیم اصفہان - ایک لاکھ بیس ہزار سے زیادہ شعر ، مطبوعہ نولکشور (۱) دیوان (۲) انتخاب دیوان - میرے دیوان میں بارہ ہزار کے قریب شعر ہیں ، پنجاب یونیورسٹی کی کاپی میں ۲۵ یا ۲۶ ہزار شعر -

۲۱۱- دیوان شوکت

شوکت بخاری تحریر ہند ۱۱۱۰ھ ، برٹش میوزیم کا نسخہ 1132 dated

۷

- Rieu : 698

ہرات گیا در ۱۰۸۸ھ ، ملازم صفی قلی خان شاملو، اصفہان میں مرا 1107ھ میں -
غزل و مقطعات -

مہر (۱) : ۱۱۳۳ محمد احتشام خان ، مہر (۲) : فدوی با اعتقاد ---
ورق الٹ پلٹ -

۲۱۳- کلیات جعفر زٹلی

مارچ ۱۹۶۰ء پنجاب یونیورسٹی میں مطبوعہ نسخہ برائے خرید آیا -
میرے نسخہ پر مہر ۱۱۳۶ ہجری کی -

۱- تفصیل این حسابہا را در عکس ملاحظہ کنند -

Copy in Kapurthala فہرست Page 99 —

خیر اللہ لاہوری فدا : 1137-1200 A.H.

---See India Office Catalogue.

غنیمت، وفات : 1110 A.H.

۲۱۹۔ عشر تکدہ آفاق

Rieu -- No Copy

Bodleian — No Copy

سخن شعراء ص ۲۳ - شادان تخلص - راجہ چندو لال نائب والی حیدر آباد
دکن ولد نرائن داس کھتری - باشندہ رائے بریلی - شاگرد شیخ حفیظ الدین و شاہ نصیر
دہلوی حالات ان کے نہایت مشہور ہیں - دیوان ان کا، نظر سے گذرا -

نام مصنف	نام کتاب	سبب تالیف
چندو لال	عشرت کدہ	یہ کتاب احباب کی فرمائش پر مصنف نے
		تصنیف کی -

اس تصنیف کو مصنف نے تین فصلوں پر تقسیم کیا ہے اور ہر فصل کے
مضامین درج ہیں - صفحہ ۷ پر فصول کو گنایا ہے -

فصل دوم میں مصنف نے اپنا کلام پیش کیا جو فارسی نظم و غزلیات کا
بہترین کلام معلوم ہوتا ہے - تخلص شاداں کرتا ہے - وجہ تسمیہ تخلص کی رضا بخدا
ہونا بتایا ہے -

کتاب کے آخر میں ۱۲۵۸ھ لکھا ہوا ہے اور یہ ہی سن تصنیف ہے (But cf.)
تا حال تحریر کہ ۱۲۳۴ (باشد) -

چندو لال : یہ وہی شخص ہے جس نے صوبہ برار انگریزوں کے پنجے میں دے دیا
اور حضور نظام اب تک جس کی واگذاشت کی کوشش میں ہیں -

۲۲۳ - المجموعة العجائب (بیاض اشعار)

7 gaps :

26 Poets - مجالس

3 - کاتبی ۱۸۶

5 - شاهی

17 - بساطی ۱۸۸، ۱۳

21 - حسن 27 - ناصر 33 - شرف 36 - رکن صابین 41 - بیاضی

43 - غیبی 45 - مقصود 46 - حبیبی 48 - علا 49 - غلامی

51 - جامی 56 - آذری 61 - صاعدی 64 - مسعود 69 - خیالی

71 - اشرف 74 - عارفی 75 - طالعی 76 - طوسی 78 - ملیحی

80 - سعد 83 - عصمت 88 - ریاضی -

[ابیات زیر از شعرای مختلف را مولانا علاحدہ نوشتہ اند، گویا انتخابی از اشعار شعرائی

است کہ درین مجموعہ مذکور اند - شماره‌هایی کہ در برابر نامہای شعراء داده شدہ، صفحات

مجالس را نشان میدہد - احمد ربانی]

- - - - -

کاتبی : متوفی ۵۸۳۸ - (۱۸۶)

3a - کاج میرم چو زند تیر من بیجانرا

کز تن مرده نیارند برون بیکان را

3b - هر که در سایه آن سرو سہمی قد باشد

جاش زیر علم سبز محمد باشد

4b - درون جان ندهند اهل خرد کس را راه

کہ دزد را نتوان برد در خزینہ شاه

شاهی : متوفی : ۵۸۵۷ -

5b - ای نقش بستہ نام خطت با سرشت ما

این حرف شد ز روز ازل سرنوشت ما

- پیکان غمزه را چو بتان آب میدهند - 6a
اول. نشان بسینه احباب میدهند
- ای مردم از جفای تو دل را غمی دگر - 7b
عالم ز تو خراب و تو در عالمی دگر
- دل زلف ترا گرفت بد کرد - 8b
شبگیر بد از برای خود کرد
- بیدلان کوی تو مقام کنند - 9a
در غمت ترک ننگ و نام کنند
- Gap
- در چمنها بنفشه بی تابست - 10a
تا بزلف تو پیچ و تاب افتاد
- چو دل زنجیر زلفت در نظر دید - 11a
پیشان گشت و حال خود دگر دید
- با روی تو از سمن که گوید - 12a
با کوی تو از چمن که گوید
- مرا عشقت از ره برون میبرد - 13a
بکوی ملامت درون می برد
- یار با ما چنان که بود نمازد - 14a
مه من مهربانند بود نمازد
- دل که پیش تو راز می گوید - 15a
غم دیرینه باز می گوید
- بزنجیر زلفت دل ماست در بند - 16b
ز سررشته عقل بگسسته پیوند

بساطی : متوفی : 815 هـ - (13,186) -

- زان خط که گرد عارض آن ماه رو گرفت - 17b
 خورشید در حجاب شد و ماه رو گرفت
 ز تاب تب بهر نوبت که آن سرو روان لرزد - 18a
 بر آید از دلم آه که ماه آسمان لرزد
 رخ تو دیدنم از زلف تیره مشکل بود - 19a
 نسیم باد صبا مشکل مرا بکشد
 ای ز رخسار تو گل را سرخ روئی در چمن - 20a
 سرو قد دلکشت عمر دراز نارون
 رخ متاب از ناز اگر پیشت نیاز آرد کسی - 20b
 نازنین آن به کزو خاطر نیاز آرد کسی

حسن :

- ای دلم را تا قیامت با تو پیمانی درست - 21b
 نیست از دست غمت در هیچ تن جانے درست
 فسون و فتنه که چشم تو دل ربا آموخت - 22b
 نه از برای خود از بهر جان ما آموخت
 در دل هر که غم یار دلفروز بود - 23a
 روزگارش همه چون موسم نوروز بود
 یار خط بر روی زیبا می کشد - 24a
 سبزه بر گلبرگ رعنا می کشد
 اگر عشقت عنان دل نگیرد - 25a
 دلم کوی بلا منزل نگیرد

Gap

حسن از سوز دل خود سخنی بیرون داد - 26a

این نداند مگر آنکس که درو سوز بود

ای طبیب آخر ز من تاکی نپرسی آه آه - 26a

دردمندان غمت را پرسشی کن گاه گاه

ناصر : متوفی : ۷۷۲ هـ -

چه نویسم و چه گویم صفت نگار خود را - 27a

بزبان چه گونه رانم غم روزگار خود را

کسی کجاست که حیران نشد بروی نکویت - 28b

کدام دل که گرفتار نیست در غم مویت

بی چشم مست روی تو خور رفت و خواب نیست - 29b

روی تو هست غم نبود کافتاب نیست

عاشق منم که کعبه نمیدانم از کنشت - 30b

پروانه را در آتش سوزان بود بهشت

دل سوخت از فراق تو نوبت بجان رسید - 31a

مردم ز هجر کی بوصولت توان رسید

صوفی مباش منکر رندان می پرست - 32a

کاندر پیاله پرتوی از حسن دوست مست

Gap

شرف : متوفی : ۸۵۸ هـ - (11, 187)

نکشاد در بروی شرف پیر میکده - 33a

تا از دیار کون و مکان رخت بر نیست

صبحدم شاهد گل چهره کشائی میکرد - 33a

نفس باد صبا غالیه سائی میکرد

ای گهر غم ترا سینۀ عاشقان صدف - 34a

ناوک غمزۀ ترا دیدۀ بیدلان هدف

سحر ز باد صبا نکمیت تو بشنفتم - 35a

چو طرۀ تو ز باد سحر بر آشفتم

قد بر افراخته و چهره بر افروختۀ - 36a

کار خود ساخته و خرمن ما سوختۀ

رکن صاین :

آن لحظه که آوازۀ وصلش بمن آید - 36b

جان رقص کنان نفس زنان با بدن آید

آتش عشق تو سر تا قدمم می سوزد - 37b

بی وجود تو وجود و عدمم می سوزد

نمیدانم که آن ناسمهربان با من چه سر دارد - 38b

که در هجران خود روز و شبم بیخواب و خور دارد

چون بت می پرست من عزم شراب میکنند - 39a

گوشه نشین شهر را مست و خراب میکنند

عاشق بیچاره تا کی بار تنهائی کشد - 40a

از جدائی عاقبت کارش برسوائی کشد

مردم از فکر دهانت هیچ ازان حاصل نشد - 41a

وہ کہ این بیچاره را کاری بکام دل نشد

بیاضی : (122,312)

در گلستان گر نہ بینم غنچہ خندان خویش - 41b

در زمان آتش زخم چون گل بخان و مان خویش

از لعل تو گر کام نجویم ز که جویم
راز دل اگر با تو نگویم بکه گویم

- 42b

غیبی :

صوفی اگر ترا نبود این زبان که هست
من سرکار با تو بگویم چنان که هست

- 43a

براه عشق اگر ترک سر توانی کرد
بهر کجا که رسی سر بدر توانی کرد

- 43b

مقصود :

دل از آتش غم در تنور سینه کبابست
خرابی دل من زان نگارخانه خرابست

- 45b

حبی :

گشتم خراب صورت چون آفتاب او
بنگر که گشته‌ام بچه صورت خراب او

- 46a

دیگر بترک چشم ز ابرو کمان مده
آن غمزه را به قتل اسیران نشان مده

- 47a

علا : (27)

بر آن بودم که دل را مرهم بهبود خواهی شد

- 48a

چه دانستم بلای جان غم فرسود خواهی شد

بی رخت در دیده گشتم خواب را دوش ای پسر

- 48b

گر نیاید باورت در چشم پر خونم زگر

غلامی :

اگر چشمم بروی دیگری بی اختیار افتد

- 49b

زهی شرمندگی چون روی من بر روی یارافتد

چون خیال تیغ او را نقش بر دل می زخم
بر زمین خود را چو مرغ نیم بسمل می زخم

- 50a

جامی : متوفی ۵۸۹۸ هـ -

شد برقع روی چون مهت زلف شب آسا

- 51a

سبحان قدیر جعل اللیل لباسا

سودای عشقت از دوجہانم یگانه ساخت

- 52a

و اندوه گه گه مرا جاودانه ساخت

خاک کویش را پس از کشتن بخونم گل کنید

- 53b

خانہ سازید و جانم را در آن منزل کنید

تا کی کشم بصومعه حرمان ز بخت خویش

- 54b

خرم کسی که برد بمیخانه رخت خویش

دل ریش و جان فگار و جگر ریش و سینه چاک

- 55b

هم خود بگو که چون نکشم آہ دردناک

آذری :

مرا حدیث کسان از سر زبان آید

- 56b

بجز حدیث تو کان از میان جان آید

دام در آتش غم با کباب خون چکان ماند

- 57b

چو چنگ از ناله ام تن پوستی بر استخوان ماند

مه رخ چو کشاید همه عالم بنماید

- 58b

بکشای رخ ای جان من از مه چه کشاید

دو چشمم ز آتش دل چون دو دیگ پرز خون جوشد

- 59b

دو دیگ خون ز یک آتش چنین پیوسته چون جوشد

عشقست در زمین جهان تخم دل فشان - 60b
کز تخم دل نشان طلبی دامت نشان

صاعدی:

بکوی عاشقی آنکد گذر توانی نرد - 61a

که از ولایت هستی سفر توانی نرد

بیا در باغ و بکشا روی همچون نوبهار خود - 62a

که تا گردد گل رنگین بتصد رو شرمسار خود

در ملک خوبی خوش بود کاخ وفا افراشتن - 63a

دلها بدست آوردن و دست از جفا بگذاشتن

صبری نه بود اندر غمت رفت از برم یکبارگی - 63b

اکنون من و کنج غمی خو کرده با بی چارگی

مسعود: متوفی ۸۰۰ هـ -

بردی بداد عشق، دل و جان این گدا - 64b

این برده ام ز عشق، تو ستاری خدا

گفتم کس منی تو و من بی کسم رواست - 65b

گفتا گذار قصه، کس بی کسان خداست

در میکده تا با لب چون نوش در آمد - 66a

می سرخ شد از شرم و ز خم جوش بر آمد

زان شد میان سوختگان آه من علم - 67a

کار دل شکسته بر آمد ز پیچ و خم

بت چاپک سوار من بصد دل داده در میدان - 68b

بچوگان باختن مشغول و من چون گوی سرگردان

خیالی : متوفی : ۸۵۵ - (12,188)

گر کسی گوید که درد عشق را تدبیر چیست - 69b

ما سر تسلیم بنهادیم تا تقدیر چیست

آنکه زین وادی بکوی بخت و حرمت می رسد - 70a

از ره و رسم جوان مردی و همت می رسد

اشرف^۱ : متوفی ۸۵۴ -

خواهم که چوب تیر شوم با تو گاه گاه - 71a

در حال من بگوشه چشمی کنی نگاه

سلامی :

سر من نیست لایق فتراک - 71b

تو مرا بر گرفته از خاک

وقتست که از دست جفای تو بمیرم - 72a

باری قدمی نه نه بیای تو بدیرم

هر دم ای دل چه کشی طره مه سیمائی - 73a

تا نیفتی به بلائی نه نشینی جائی

عارفی : متوفی : ۸۵۳ -

آنکه در حلقه زلفش دل من در بندست - 74a

آدمی زاده بود گرچه پری مانندست

طالعی : متوفی : ۸۵۸ -

پیش تو گر مسیح کند دم زدن هوس - 75a

نگذارش لبث که بر آید ازو نفس

۱ - مشرف this is 187 مجالس In

تا تیر ترا یافته ام در جگر خویش - 75b
از سهم چنانم که ندارم خبر خویش

طوسی : متوفی : ۸۶۹ هـ -

بر کف نهاد باز چمن جام لاله را - 76b
از سر گرفت نرگس رعنا پیاله را

ملیحی :

من ندانم با که گویم قصه غمهای دل - 78a

چون نباشد جان من یکدم مرا پروای دل

شدم بی دل چو فرهاد ای بت شیرین دهان من - 79a

جفا بر من مکن چندین نه از سنگست جان من

سعد :

شدم بیمار و خوش حال نمی دانم که چون ست این - 80a

نمی میرد چرا غم، شعله سوز درونست این

ای آرزوی جان من ای نازنین دل - 81a

جانم بسوختی و ز جان نردمت بحل

آن ها که با تو و سر کوی تو خو کنند - 81b

حاشا که یاد روضه و رضوان او کنند

مرا در عالم رندی برسوائی علم کردی - 82b

دلم بردی و جانم را ندیم صد ندم کردی

عصمت : متوفی : ۸۲۹ یا ۸۴۰ هـ -

در چمن تا دیده ام خورشید عالم تاب را - 83b

روقی چندان نمی بینم گل سیراب را

عمری کہ در مشاہدہ روی او گذشت - 84b

منت خدای را کہ بوجہ نکو گذشت

سہی سرو من از عنبر خطی برگرد مہ دارد - 85b

خدا پیوستہ از چشم رقیباننش نگہ دارد

چو شمع از سوز دل ہر شب بکوی یار می گریم - 86a

گہمی می سوزم از درد و گہ از غم زار می گریم

ریاضی :

فراقم جدا می کشد غم جدا - 88a

اگر می شوم از تو یک دم جدا

89a - تم المجموعه و لله الحمد و المنۃ، علی ید اقل عباد الله الاحدی منعم الدین

الاوحدی الشیرازی غفر الله ذنوبہ و مترعیوبہ -

۲۲۵ - تحفة الحبيب فخری

A gap at f 172 and 100.

Quotes بنائی at Pages 8, 62, 69, 72, 74, 94, 91, 102, 141, 121, 138, 143, 150, 158, 161b, 164, 196b, 199, 200, 210; جلالی رفیقی at Pages 33, 52, 17 .

See Oude Catalogue Page 12 which has a different beginning in the two copies described.

فخری کو ماثر رحیمی میں بذیل بادشاہان سندھ در زمرہ شعراء دیا ہے اور کہا کہ وہ خوشنویس بھی تھا۔ کیا یہ اس کا اپنا خط ہے جس میں یہ نسخہ لکھا ہے؟ خط پرانا ہے اور بعض غزلیں ناتمام چھوڑی ہیں۔ دیکھو '20b', '29b', '36b'

'45b', '51a', '55b', '112a', '115b', '130a', '183b', '214b', '217a sqq.

اضافات بھی ہیں دیکھو - '85a', '96b', '103b', '173b', '181b', '192b'

فخری کی اور تصنیفات :

(۱) جواہر المعائب - تحفة الحبيب کے بعد لکھی گئی - چھوٹی سی کتاب ہے - اس میں شاعرہ عورتوں کا تذکرہ ہے۔ مؤلف نے سندھ میں اس کو مرتب کیا۔ آخر میں ماہم

کی بہت تعریف ہے۔ دیباچہ میں ہے کہ اکبر کے جلوس کے موقع پر تحفہ کے طور پر بھیجنے کی غرض سے تصنیف ہوئی۔ مطبع نولکشور میں ۱۸۸۰ء میں پھر چھپی۔ پنجاب پبلک لائبریری لاہور میں ہے۔

(۲) ہفت کشور (دیکھو معارف جلد ۱۸ نمبر ۵ ص ۳۳۸)۔ اس کا قلمی نسخہ شیخ الاسلام عارف حکمت بے کے کتب خانے میں ہے۔

(۳) [لطائف نامہ] ترجمہ مجالس النفاٹس امیر علی شیر (برٹش میوزیم)

(۴) بوستان خیال (اودھ کیٹلاگ)

(۵) صنائع الحسن کتابخانہ بانکی پور

(۶) ریاض السلاطین۔ دیکھیں میرا تکملہ تذکروں پر، اورینٹل کالج میگزین، اگست ۱۹۲۷ء

Folios 6 to 46 in another hand?

غزلہای فخری (۵۴)

ص ۹، ۲۵، ۲۰، ۳۳، ۳۵، ب، ۳۱، ۳۴، ۵۱، ۵۲، ب، ۵۵، ۵۶، ۵۷، ۵۸، ۶۵،
 ب، ۷۵، ۸۳، ۹۱، ۹۸، ب، ۱۰۳، ۱۰۵، ب، ۱۰۷، ۱۰۹، ب، ۱۱۰، ب، ۱۱۲، ب،
 ۱۱۳، ب، ۱۱۳، ب، ۱۱۵، ب، ۱۱۸، ۱۲۵، ۱۲۷، ۱۲۸، ۱۳۳، ۱۳۵، ب، ۱۳۶، ب،
 ۱۵۲، ب، ۱۵۴، ب، ۱۶۱، ۱۶۹، ب، ۱۷۳، ب، ۱۷۵، ۱۷۸، ۱۷۹، ب، ۱۸۱، ب،
 ۱۸۲، ۱۸۸، ۱۹۵، ۱۹۷، ب، ۲۰۲، ۲۰۵، ب، ۲۰۷، ۲۱۲، ب، ۲۱۳، ب، ۲۱۸،
 ۲۲۰، ۲۲۷

ضائع شدہ اوراق میں (۱۷)

ب، ۷، ب، ۱۰، ب، ۱۱، ب، ۱۲، ۱۳، ب، ۱۴، ب، ۱۵، ب، ۱۷، ب، ۲۱، ب، ۲۳، ب،
 ۳۶، ب، ۳۷، ب، ۳۹، ب، ۴۳، ب، ۴۴، ب، ۴۶، ب،

کُل ۱۷ غزلیں

امیری: ص ۱۶، ۱۰۹، ضائع شدہ اوراق میں ۱۱ ب

۲۳۴۔ شرح کتاب الثمرۃ بطليموس

ظاہراً یہ شخص شمس الدین محمد تبریزی امیر جان ہے جس کی ایک فلسفی کتاب برلین کی عرب فہرست میں درج ہے یعنی نمبر . . . جو نواح . ۹۵ عیسوی میں تھا۔ (Storey Part II. 36) اس نسخہ سے بہت سے قدیم تر نسخے۔

See Part II Page 123 note 2 on Page 268. Brocklemann I Page 222 note I: About 300/912 A.D. احمد یوسف کاتب الطولون *i.e.* کتاب الثمرہ wrote a Commentary on Centiloquium of Ptolemy. Berlin 5874. Peterburg Rosen 191 Compare Steinschneider Z.D.M.G. 50, 212.

۲۳۶۔ اشجار و اثمار

at f 135, 692 mentioned.

ثمرۃ بطليموس از غير مولانا معظم نصرالدين

مؤرخہ 26-10-1945. B.M. x : 26-10-1945. صفی الدین عبدالمومن f 316

علی شاہ بن محمد خوارزمی کا اثمار و اشجار طبع لکھنؤ ۱۹۰۳ء کا نسخہ مسٹر ایلس کے پاس تھا اور لوزک کی فہرست مطبوعہ ۱۹۴۵ء (Catalogue of Mr. Elli's library Part III) میں شامل ہے اور طلب کیا گیا ہے۔ مطبع کا مخطوطہ ۵۸۸۰ کا تھا۔ ص ۲۸۰ مصنف کا مولد: ربیع الاخر ۵۶۲۳ھ

الاشجار والاثمار، کشف ۱ : ۱۰۸، بنام فخر مدبر صاحب آداب الحرب والشجاعة شریف محمد منصور سعید۔۔۔ قریشی ملقب بہ مبارکشاه معروف بہ فخر مدبر از اولاد بلکاتکین، غلام محمود غزنوی (معاصر التتمش = 633—607 A.H.) ہے؟

متن میں ہے: شمس الدنيا و الدين شريف الاسلام المسلمین محمد بن صدرالسعيد مبارک شاہ۔

اسی مصنف کی احکام الاعوام انڈیا آفس کی فہرست (Ross Browne) میں مذکور ہے یا براؤن کی Supplement Cambridge فہرست میں ہے۔

۲۳۳۔ علم فراست

تالیف امیر سید علی ہمدانی۔

انڈیا آفس اور باڈلی میں قیافہ کے دو رسالے منسوب بہ سید علی ہمدانی۔

۲۵۸۔ رسالہ لطف اللہ: روئداد ادارہ معارف اسلامیہ ۱۹۳۳ ص ۱۵

استاد احمد معمار متوفی ۱۰۵۹ھ

عطا اللہ رشیدی ناصر العصر | لطف اللہ مہندس | نور اللہ معمار

خیر اللہ

امام الدین ریاضی

محمد علی ریاضی

15 Storey : نادر العصر استاد احمد معمار لاہوری ۱۰۵۹ھ/۱۹۳۹ء

رسالہ احمد معمار

نور اللہ معمار

لطف اللہ مہندس

عطا اللہ رشیدی

P. 16, 41, 92

خیر اللہ مہندس

امام الدین ریاضی

He died 1145 A.H./1732-33 A.D. Punjab University Library Vol. I 501—14

Vol. II. 28, 37²⁰ 54,⁷ 94,²⁰ 95 |
محمد علی

Punjab University II. 37²⁷

مخزن الغرایب (1218 A.H.): مہندس تخلص لطف اللہ، در علم ریاضی مثل

مہندس و پسرش ریاضی در بلاد ہند نبود۔

سفینہ خوشگو: خلف لطف اللہ مہندس کہ قلعہ ارک و دارالخلافتہ

شاعر جہان آباد بہ تجویز و صوابدید او بنا یافتہ۔

نشر عشق:

مانڈو کا کتبہ: مورخہ ۹ ربیع الثانی ۱۰۷۰ھ

لطف اللہ مہندس ابن استاد احمد معمار شاہجہانی۔

لطف اللہ مصنف ۶ کتاب : صور صوفی (ترجمہ) ۱۰۵۰ھ، رسالہ خواص اعداد (B.M.)، شرح خلاصۃ الحساب (عاملی)، ممزوج شرح B.M. Rampur منتخب الحساب،

تذکرہ آسمان سخن، دیوان مہندس - autobiographical

۹۶ صفحہ، اس میں مدح، دارا و پسرش سلیمان - دارا کے توسط سے شاہجہان

کے پیش ہوا، has material - ذکر تدریس خود - دارا کے حلقے کا آدمی - ۱۰۶۰، ۱۰۶۶، ۱۰۶۴ (قطعاً) انقلاب ۱۰۶۷ھ میں غالباً اورنگ زیب نے خاندان سے سرد مہری برتی ہوگی۔

[منتخب الحساب] فارسی ترجمہ خلاصۃ عاملی B.M. India office and آصفیہ جامع دہلی میں عام ملتا ہے - لطف اللہ مہندس ابن استاد احمد معمار لاہوری - [زندہ در] ۱۰۹۲ھ -

[تذکرہ آسمان سخن] دولت شاہ کا، منظوم، از فائض (عہد اکبری) + ۲ طبقہ، ۲۵۰ بیت جنمیں ۲۵۰ شاعر مذکور۔

تاج محل 125 وسائل طغرا میں لطف اللہ کے نام خط ہے جس میں اس کی خطاطی کی تعریف ہے - رسائل ص ۲۱۷ -

[ڈاکٹر عبداللہ] چغتائی نے جنہوں نے تاج محل پر ڈاکٹریٹ کے لئے مقالہ لکھا ہے تاج محل ص ۱۲۶ بحوالہ آثار الصنادید طبع لکھنؤ ۱۸۷۶ ج ۲ ص ۹ پر لکھا ہے کہ نور اللہ بن احمد کاتب کتبات جامع دہلی ہے - روکار کی بائیں محراب پر نام پڑھا جاتا ہے -

گرچہ مہندس لقبم از شہ است	نام من دلشدہ لطف اللہ است
ما ہمہ معمار و عمارت گریم	ما ہمہ استاد و سخن پروریم
نور اللہ - - - - -	ہفت رقم راندہ سہ انگشت او

۲۵۹۔ رسالہ پیمائش وغیرہ۔

اس میں باب عند کے مواضع کے فاصلوں کا ذکر۔

۲۷۱۔ مجالس قصہ یوسف^۳ لعمر بن ابراہیم الانصاری الاوسی المقری المالکی

Begins : الحمد لله كثيرا الخ۔۔۔ قال ورتبتها مجالس وشرح کل مجلس منها

بخطبة و اشعار و حکایات و اخبار، (حاجی خلیفہ ۲ : ۳۷۸)۔ ممکن ہے

یہ اس کا فارسی ترجمہ ہو۔ نسخہ : تحریر ۱۰۰۵ھ۔ براکمن S II 913

(زمان و مکان غیر معین)۔ نام : نثر الکلام فی قصہ یوسف^۳۔

مجموعہ شیرانی 1212 میں شمس المجالس در قصہ یوسف^۳ ہے dated : 1204، یہ

وہ نہیں ہے۔ وہ کتاب عبداللہ انصاری ہروی^۴ کی ہے۔

۲۷۶۔ بہارستان - ۱۱۳۳ھ Dated :

(۱) اسی مصنف کی کتاب معارج الولايت فی مارج الہدایت (نقل ۱۱۱۱ھ) در

احوال و سیر خواجگان، قلعہ میہان سنگہ ضلع گجرانوالہ میں مولوی غلام رسول مرحوم کے ہوتے کے پاس ہے۔

مصنف اپنی تصنیفات ذیل کا ذکر کرتا ہے :

مظہر الوجود فواید الطالبین مظہر الشہود جامع الحقائق viz.

اسرار الہی مزرعة الاخرہ سلسلۃ الذهب مظہر العجائب

مظہر الغرایب جامع البحرین در شرح دیوان (شیخ عبدالقادر جیلانی؟)

مہمیز محاکمات (sic) العلماء فی اختلاف الصوفیہ والفقہاء۔

حصول الوصول اوراد السادات مقصود السالکین - جامع -

(۲) اسی مصنف (عبداللہ المعروف بہ خلیفہ) کی کتاب "تحقیق المحققین" قلمی،

ایشیائیک سوسائٹی آف بنگال میں ہے۔ ناقص الاخر۔ دیکھو فہرست، ص ۴۸۔

(۳) اسرار معنوی و انوار مغنوی : مثنوی رومی کے دفتر اول کی شرح، انڈیا آفس میں ہے۔ دیکھو فہرست Ross and Browne ص ۵۲، محمد شاہ کے سنہ ۲ جلوس یعنی ۱۱۳۳ھ میں مکمل ہوئی۔ نواب حسین خان خویشگی اور (اس کے بھتیجے) سعید خان کی فرمائش سے لکھی۔ مصنف نے اپنی شروح ذیل کی تصنیف کا ذکر بھی کیا ہے :

بحر الفراسہ، خلاصۃ البحر، جامع البحرین = (شرح دیوان حافظ)

راحة الاسباح (نسخہ اسپرنگر : راحة الاشباح) شرح نزہة الارواح

مخزن الحقائق نسخہ : شرح کنز الدقائق - (نسخہ اسپرنگر : و شرح)

نسخہ اسپرنگر ۹ ربیع الثانی ۱۱۳۳ھ کا لکھا ہوا ہے اور فہرست نگار اس کو مصنف کی تحریر بتاتا ہے۔ نیز دیکھو Sprenger Oude Cat. ص ۳۹۶، تمہید سے معلوم ہوتا ہے کہ مصنف دکن میں بھی رہا ہے۔ علاوہ تصنیفات بالا کے 'شرح حرف عالیات' معارج الولايت کہ در بیان مشائخ ہندوستان است۔

(۴) کپورتھلہ - فہرست کتابخانہ مرتب کردہ پروفیسر میترا، طبع لاہور ۱۹۲۱ء ص ۶۵ نمبر ۱۲۳، بحر الفراسہ - عبید اللہ (معروف بہ عبد اللہ خویشگی قصوری) اسرار معنوی میں اس کا نام غلام معین الدین عبد اللہ لکھا ہے۔ اس نسخہ میں لکھا ہے کہ حافظ پر وہ دو اور شروح لکھ چکا ہے۔

(۵) خلاصۃ البحر جامع البحرین (Ethe, India Office Catalogue No. 127) خلاصۃ البحر فی التقاط الدرر)۔

یہ بھی کہ "ش" تک شرح قصور میں لکھی گئی ہے بعہد شاعرجہان، اور باقی بیجاپور میں، کاتب ملا شاہ کبیر۔ بلا تاریخ۔

بحر الفراسہ کا ایک نسخہ پشاور (اسلامیہ کالج) میں ہے، ناقص الآخر، وہاں نام ہے : بحر فراسة الالفاظ فی شرح دیوان حافظ۔

See Rieu's Persian Cat. p. 982.

ff 3a—15b has a notice or narrative relating to قصور (written Circa 1214 A.H)

تذکرہ نصرآبادی تصنیف ۸۳۰ھ : Sprenger Oude Cat. p. 90.

شیخ صمدا، سعدی شیرازی کی اولاد سے تھا اور معاصر مصنف - ایک عمر جراحی خود پر کیا - اس سے شیراز میں مر گیا - دیوان قصوری : مذکور ہے - یہ یوں شخص ہے؟ دیکھو اپنا خلاصہ اخبارالاکھیار f 110b نمبر ۷۴ - اللہ داد خان عزیز زئی - صاحب دیوان، قصوری (Sprenger Oude Cat. P 535) - ایک قصوری شاعر کا دیوان رام پور لائبریری میں بھی ہے -

(دیکھو اپنے نوٹ) -

۲۷۷، ۲۷۸ - ہیر رانجھا (نثر فارسی) ۱۱۵۷ھ : Dated

ہیر رانجھا فارسی مصنفہ گور داس :

ابتداء : صفت پروردگار ذوالجلال و بیچوں وصف دادار بی عسال و بیچگون

گور داس عرف کھتری قوم کوصلی ساکن قصبہ ستکڑ، عمدہ پرگنہ عمی نگر، ہے کہ قسمت سے میں قصبہ آصف نگر مشہور بہ میانی عملہ پرگنہ شمس آباد و نمکسار میں مقیم تھا - ایک دن دوستوں میں قصہ ہیر و رانجھا رام نام کھتری عرف گجراں ساکن قصبہ بھیرا سے سنا - اس نے دمودر روڑا ساکن قصبہ جھنگ سیال کا ہندی قصہ ہیر رانجھا خوش الحانی سے پڑھا - میں نے پوچھا دمودر قصہ ہیر رانجھا سے کیوں نر وقت ہو - راجہ رام نے کہا میں جھنگ سیال میں گیا تھا، میں نے ہیر کی قبر دیکھی جو وہاں کے زمینداروں نے بنائی ہے - غرہ ماہ ماگہ (ہندی ماہ) لوگ آتے ہیں اور بازار نکلتے اور نڈریں دیتے ہیں - تین حصے زمینداروں کے، ایک اولاد دمودر ساکن شہر کا، میں نے ان سے پوچھا کہ ہندوؤں

حاشیہ ۱ - والد کرامی کے قصور ہر نوٹ میں نے کتابی صورت میں چھپوا دیے ہیں -

کو حصہ کیسے ملا۔ بولے دسودر ہمارا بزرگ تھا۔ ”و در ابتدای [عنقوان] پیش از تولد او را در خواب الہام غیبی بگوش رسیدہ بود“ کہ ہیر، چوچکی کے سیال ساکن جھنگ سیال کے گھر اور دہیدو معظم خان قوم رانجھا ساکن قصبہ ہزارہ کے گھر پیدا ہونگے اور دونوں عاشق ہونگے۔ تو ان کا حال لکھ۔ اس نے پوچھا وہ کہاں، وہ کہاں۔ میں دونوں کا حال کہاں سے دیکھوں گا۔ اور میں شاعر بھی نہیں۔ جواب لاریبی پھر ملا: تو بھی مقبول ہوا۔ اور تو جہاں اور جب پہنچنا چاہے گا ہوا سے پہلے پہنچے گا۔ وہ اسی وقت بیدار ہوا اور شکر کیا۔ اور اسی وقت خبر ملی کہ ہیر پیدا ہوئی۔ اسی وقت ہزارہ پہنچا۔ معلوم ہوا کہ دہیدو بھی پیدا ہوا۔ گھر آ کر منتظر حقیقت رہا۔ جب وہ دونوں ملے، وصال ہوا پھر فراق، پھر وصال اور اس کے سامنے غایب ہو کر عالم جاوداں گئے، تو وہ شروع سے آخر تک ان کے ہمراہ تھا۔ اور ان کا قصہ اس نے ہندی میں درست کیا چنانچہ ’مامردم ہمیشہ وظائف سر آمدن آن قصہ داریم‘، و زمینداران سیال نے چہارم ہمارے جد کے نام مقرر کیا اور ہم کو پہنچتا ہے۔

میں ’راجہ رام نے‘ حقیقت حال ان کی اولاد سے پا کر مشتاق اس سب کا ہوا اور اس حد سے مفصل یاد کیا، جب اس نے مشروحاً بیان کیا میں نے چاہا کہ یہ قصہ جو ہندی میں مشہور ہے اس کو فارسی میں کہوں۔ مجھے نظم کی لیاقت نہ تھی، نثر میں کہا۔

آغاز قصہ و تولد شدن و جوان شدن ہیر

دسودر نے کہا ہے کہ پنجاب میں جھنگ چناب کے کنارے پر اکبر کے زمانہ میں تھا اس میں چوچک خان نام زمیندار عرف سیال سردار تھا۔ الخ

یہ نسخہ قاضی فضل حق کے پاس سے مستعار از حافظ غلام مصطفیٰ حاجی والہ۔ آخر میں ہے کہ بتاریخ یکم ذی الحج ۱۱۴۱ در نمکسار تحریر یافت۔

منسا رام والے قصے میں تفخیم اور عبارت آرائی سے وہی مواد پھیلا ہوا ہے چونکہ یہ قصہ ۱۱۵۷ھ میں لکھا گیا ہے اس لئے بظاہر مؤخر ہے اور مأخوذ۔ (میرے والا نسخہ)۔

۲۷۹۔ شرح دیوان خاقانی

از محمد بن داؤد بن محمد بن محمود شادیا بادی (ریو ۵۶۱)۔ ۴۴ قصیدوں کی مکمل شرح (ریو)۔ ناقص الاخر۔

میرے نسخہ میں آخر سے چند صفحے پہلے (at f. 210) گویا لکھا ہے کہ ۱۰۱۴ء میں تحریر ہوئی۔

شادی آباد۔ مانڈو، مصنف بعہد ناصر الدین خلجی تھا جو مالوہ میں ۹۰۶ تا ۹۱۶ء حکمران رہا۔ (ریو)

مہر: محمد عارف عباسی ۱۱۹۳ -

۲۸۱۔ شرح قصاید خاقانی

[درین نسخہ جمعاً ۳۶ قصیدہ خاقانی را شرح دادہ اند و مولانا تمام مصراع های اولی را در اول نسخہ با شماره های صفحہ نقل نموده اند]

۲۸۳۔ مرج البحرین (شرح دیوان حافظ)

ورق ۱ : شاه عبداللہ کی تعریف

ص ۲ : مدح پیر شطاری محمد غوث شطاری

ص ۱۳، ۱۹ : ختمی : سیف الدین عبدالرحمن بن سلیمان

ص ۶ : مخدوسی و جدی و استادی۔۔۔ سیاح البحور میان سعد اللہ المشہور

مخدوسی ابن عمر شیخ المنور المشہور در حبس۔ گوالیار ۹۹۹ء کا ذکر۔

ص ۹ : نام کتاب : مرج البحرین

ص ۱۰ : عہد نور الدین جہانگیر

ص ۱۰ : تاریخ وفات مرشد نامدار شیخ کمال الدولہ والدین سائن سپرام (۶۔ ثروہ ازالہ آباد)۔

ص ۱۲ : تاریخ بیاض ۱۰۳۸ : تحفہ شاہجہان۔

ص ۱۳ : آغاز شرح (نا تمام)۔

ص ۱۲۷ : ردیف دال پر ختم۔

۲۹۵ - شرح تحفة الاحرار جامی

آغاز از مناجات چہارم -

آخری عنوان : در ختم خطاب کا تیسرا شعر -

۳۱۱ - طوطی نامہ

طوطی نامہ کے ۳ نسخے ہیں، لیکن تاریخ صرف ایک پر ہے - 1907-8 Sambat

باقی دو پر نہیں -

مہر : ورق : ۵۶، ۵۹ الملک ۱۰۳۴ -

مہر : ۵۸ ب : گویا = بندہ درگہ میرزا بیگ قلندر س - مہر : ۵۷ ب : درگہ

میرزا حسن بیگ قلندر

مہر : ورق ۹۲ : ماگوکل ش - - -

مہر : ورق ۹۳ ب : درگہ مہیش داس -

گویا : بندہ درگہ توکل کیش شیو داس -

۳۱۳ - ملفوظات علاء الدولہ سمنائی

”ملفوظات علاء الدولہ سمنائی“ غیر مطبوع

page II of note

۳۱۴ - ملفوظات خواجہ احرار

A. S. B. No. 1245

الحمد لله لوليه والصلوة على نبيه - - - حضرت ايشان نصيرالدين عبدالله بن

محمود غجدواني (خواجہ احرار)

نفعات ۶۵ پر ”شرح مناقب و احوال این سلسلہ شریفہ را بعضی از کلمات

قدسیہ کہ رقمزدہ خامہ معارف آگہ ایشان“ ہے -

محمد ہارون عطار (؟) d. 208

خواجہ علاؤالدین غجدوانی سے ناقل ہے -

خواجہ عبدالخالق d. 575

طریق خواجگان

فصل الخطاب quoted

عبدالرزاق سمرقند آمدند۔۔۔ من خرد سال بودم

مولانا سعدالدین (کاشغری d. 860)

فقیر ابوالحسن

خواجہ داؤد 'معاصر جامی' - نسخہ born 806 died 895 in the

۳۱۹ - مقامات حضرت شاہ نقشبند (born 728—died 791 A.H.)

امیر نظام الملک۔۔۔ کے لئے ۸۷۶ ہجری میں لکھی گئی

سہر = سوح یہ وہی ہے جس کی تحریر مٹی ہوئی ہے۔

خادم امان؟ اضعف العباد سوحی بن حرلمہ۔۔۔ (؟)

محت

کاتب امیر محمد بن امیر محمود الکاتب السمرقندی

جمادی الثانی ۹۵۶ ہجری : Endorsement

مبارک بخاری d. 817 : (در روضة الاصفیا)

بقول ریو: محمد بن محمد حافظی بخاری = خواجہ پارسا

مصنف خواجہ محمد پارسا d. 822 در مدینہ، علاؤ الدین محمد بخاری عطار

کے کہنے سے لکھی گئی - جو ۵۸۰۲ میں فوت ہوئے - دونوں صاحب شاہ نقشبند کے مرید تھے - (ریو ص ۸۶۲) -

نسخہ برٹش میوزیم کا آغاز : "حمد و ثنا بی حد و منتہا و شکر و سپاس۔"

وہ نسخہ 18th century کی تحریر ہے۔ مگر میرے نسخہ میں ص ۳ پر مصنف

خود کو صلاح* بن مبارک بخاری بتاتا ہے۔ وہ ۵۸۷۵ میں بتوسط خواجہ علاؤ الدین

حاشیہ: *ریو میں صلاح - X

عطار خواجہ نقشبند کی خدمت میں پیش ہوا۔ چاہا کہ مقامات جمع کرے مگر رکا، خواجہ نقشبند 791 میں فوت ہوئے تو خلیفہ عطار کی اجازت سے جمع کیا، در ۴ قسم۔

قسم (۱) تعریف ولایت و ولی

، (۲) در شرح ابتداء احوال خواجہ و ذکر سلسلہ خواجگان

، (۳) در بیان صفت احوال و اخلاق الخ

، (۴) در ذکر سایر کرامات و ظہورات و احوال و آثار ایشان۔

بابر نامہ میں ہے کہ نظام الملک [خواجہ قوام الدین] سلطان حسین میرزا کا وزیر تھا۔ ۸۷۵ھ میں وزیر مقرر ہوا۔ امیر محمود کاتب سمرقندی غالباً وہی ہے جس کا حال ”دوغلات“ نے یوں دیا ہے :

مخترع نستعلیق میر علی تبریزی مخترع نستعلیق

مولانا جعفر

مولانا عبداللہ آش پز

مولانا محمود کاتب سمرقندی (تاریخ رشیدی)

یونیورسٹی کے خطی نسخہ سے مقابلہ کیا۔ اس کا نام آس پر انیس الطالبین لکھا ہے اور مقامات خواجہ بزرگ، دیباچہ میرا مفصل تر، مگر متن کم و بیش وہی، صلاح وغیرہ کا نام نہیں ہے۔ خواجہ یوسف کو حافظی بخاری لکھا ہے۔ دیباچہ کے چند صفحات کا مقابلہ کیا :

قسم اول : میرے دس ورق، لائبریری کے دو ورق۔

قسم سوم کا آغاز اور چند ورق دیکھے۔ لیکن ملے۔ حکایات میں کمی بیشی، انیس الطالبین و عدة السالکین فی مناقب الخواجہ بہاء الدین اصلاح بن مبارک البخاری، بر ۴ قسم، --- فرغ ۸۷۵،

(یہی یورپی ایڈیشن میں، البتہ اصلاح [الدین] (حاجی خلیفہ) لکھا ہے)۔

قوام الدین نظام الملک خوافی d. 903 A.H.

اس کے لئے آثار الورزاء لکھی گئی جس کے آخر میں اس کا حال دیا ہے۔
۵۸۷۱ میں وہ سلطان ابو سعید کے ہمراہ عراق و آذربائیجان گیا اور قم و ری
کا گورنر مقرر ہوا۔

۵۸۷۵ میں سلطان کا وزیر بنا (بقول حبيب السیر ۳ : ۳ : ۲۳۱ ، ۲۴۵) ، وہ
شہاب الدین اسمعیل قاضی خوف کا بیٹا تھا۔ ۵۸۹۲ میں بجرم خیانت معزول ہوا۔ ۵۹۰۳
میں قتل ہوا۔ روضة الجنات بھی اس کے حکم سے لکھی گئی۔

۳۲۱۔ نفعات الانس

تصنیف ۵۸۸۳ء، تحریر ۵۹۶۴ء، دیکھو ورق ۲۴۶ ب۔

(مع تکملہ از لاری در احوال جامی^۴)، تاریخ تصنیف رباعی سے معلوم ہوتی ہے۔
مگر حاجی خلیفہ نے ۵۸۸۱ء تاریخ دی ہے۔ ایک سابق مالک کی تحریر ۵۱۰۳۳۔

غف: حواشی میں بظاہر غف = ملا عبدالغفور لاری شارح۔

ریو ۳۴۹ پر ہے کہ مصنف نے ۵۸۸۱ء میں کتابت شروع کی اور ۵۸۸۳ء میں
ختم کی۔

برٹش میوزیم کا نسخہ تحریر ۵۹۶۱ء۔

129 : f : شیخ عمو (نسخہ ثانیہ : f. 167)

۳۲۳۔ تکملہ مولانا عبدالغفور لاری بر نفعات الانس

آغاز حالات مولانا جامی۔

اساتذہ و معلمان حضرت ایشان [جامی]

دستور شبان روزی ، لباس ، خوش خلقی حضرت ایشان [جامی]۔ محتاجوں کی
امداد ، مدرسہ و جامع مسجد کی تعمیر ، personnel ، آپ کی ایک تحریر میں سے
اقتباسات۔

Excellent. Nature and human mind, "let nature be your Teacher".

معنی مراقبہ - آپ کے بعض تصرفات - آپ کی ان حضرات سے محبت [در برابر اسامی عرفا در کتاب] - آپ کا رسوخ اور اثر

[بجای "عادت" در آخر نسخہ کلمہ "عمارت" و بجای "قبلہ" در آخر نسخہ کلمہ "قبلہ" تصحیح نمودند]

۳۲۵ - اعتقاد نامہ جامی

(جو سلسلہ الذہب کے حصہ اول میں ہے)۔

تاریخ ۱۰۹۲ھ کو بدلا گیا ہے۔ محمد صالح اصفہانی ایک کاتب Rieu میں مذکور ہے۔

۳۲۷ - کلمات عبد اللہ احرار

پشت جلد: "تاریخ اس پر ۱۹۹۵ھ تھی بقول مولوی نجم الدین"، جلد ساز کی غلطی سے کٹ گئی۔

کنز العاشقین اور کلمات عبد اللہ احرار کے ۱۴ روپیہ مولوی نجم الدین کو دیئے گئے۔

۳۲۸ - انوار الحکمہ

دیکھو Rieu ۲: ۸۳۰ نمبر ۲۰ - وہاں ۹ صفحہ کا رسالہ - بیان یہ دیا ہے:

امام محمد غزالی [Moral and religious precepts by امام صاحب b. 1058/450 A.H.]

اور [d. 1111-12/505 A.H.] -

آغاز مثل منن۔

۲ - اس کی تقلید میں Ethe [in] Bodleian ص 775 پر اس کو یہی کچھ بتاتا ہے

بحوالہ Rieu اور تاریخ (گویا نسخہ کی) ۹ ربیع الاول ۱۰۱۳/۵۹۱۹ء بتائی ہے۔

حاشیہ ۱ - یعنی مولوی نجم الدین مرحوم و مغفور پروفیسر اورینٹل کالج لاہور - احمد ربانی -

آغاز مثل متن۔

Explaining the Chief duties of a Spiritual Scholar and the usual terms and phrases of the mystical science.

۳۔ تاریخ کتابت (؟) جو Ethe نے دی ہے وہ اس نسخہ میں بھی ہے اور بظاہر کتاب کا جز ہے۔ امام غزالی کا نام کتاب میں نہیں ہے۔ Rieu کس بنا پر کلام کر رہا ہے؟

یوسفی (یوسف بن محمد) ہروی d. circa 950

Letter to Bodleian 21-10-24

تبرالمسبوك Cf. with the Chapter on حکمہ with a similar Chapter in انوارالحکمة

Compare also with Nariman's (?) book on the remains of Persian Wisdom from Arabian Sources-----

۳۲۹۔ رسالہ سخنان

[سخنان این رسالہ را مولانا محمد شفیع شمردند کہ ۱۶۵ می باشد و درباره این

سخنان یادداشتہای ایشانرا در ذیل نقل می نمائیم]۔

۳۳ : ۲ آدمی و ۲ تک (؟)

۷۰ : دو چیز محال عقل - خوردن بیش از قسمت -

۷۹ : دو کس را حسرت، تاجر کشتی شکستہ ..

۱۱۲ : دو کس بحسرت مردند (۱) داشت و نہ خورد، دانست نکرد -

۹۰ : ہنروری و بے خبری -

۶۶ : دین و دنیا

۵۳ : مشورت با زنان -

۱۰۹ : قاضی

۱۸ : حکمت - بدکشتن صواب

۱۴ : صلح با دشمنان، آزار دوستان

۱۰۲ : عاقل

۱۰۳ : مقامی

۱۱-۱۳، ۱۷، ۱۹، ۲۱، ۲۵، ۲۶، ۳۰، ۳۴ : دشمنان

۲۳ : بدخوئی

۳۶ : صبر

۳۵ : زود کاری

۳۹ : صحبت بدان

۳۷ : نادان (خاموش)

۳۸ : مجادلہ با دانا

۵ : عالم ناپرهیزگار

۴۰، ۷۷ : علم و عمل

۶۴ : عالم و سفیہ

۸۲ : علم و سوال

۸۱ : غزالی و سوال

۸۶ : کلام پیش عالمان

۱۰۵، ۱۰۶ : زینت حب (?) اوائل

۹۵ : پندگیری

۸۳، ۸۴ : صحبت

۸۵ : حلم شتر

۸۸ : دروغ

۱۱۱ : سرو

۹۴ : تادیب دنیا

۹۹ : عیب پوشی خدا

۱۰۱ : زبر دست و زیر دست

۱۱۰ : قحبہ بر (?)

پادشاہ : ۱۰۸ ، ۱۰۷ ، ۸۰ ، ۶۷ ، ۸ ، ۹ ، ۲۲

بخل : ۱۰۰ ، ۹۱ ، ۷۸ ، ۶۸

درویش : ۱۰۳ ، ۹۷ ، ۷۳ ، ۶۹

۷۱ تا ۷۳ ، ۹۲ ، ۹۳ : رزق و موت

۲ : تقدیر

۳۳۰۔ مکتوبات مجدد الف ثانی

جلد دوم مکتوبات امام ربانی

قَبّ طبع نولکشوری۔ آخری ورق کسی اور کتاب کا ہے۔

مرہندی's death 1034 A.H. or 1035.

No Copy in British Museum or India Office of this Part II.

۳۳۳۔ لطائف الحقائق من نفائس الدقائق

On this work see Stephenson's End. of حدیقہ XXI—XXV. He believed that only marginal commentary was in existence (as lithographed) but this copy proves the contrary. Moreover he thought the work was completed in 1038—This must be one volume out of two.

Blue pencil figures refer to the pages of the printed edition (نولکشور ۱۳۰۳).

۳۳۷۔ مرآت مداریہ

See Rieu (2 Manuscripts)

برٹش میوزیم میں بظاہر ۱۸ اور ۱۹ صدی کے دو نسخے، مصنف [قصبہ مکن پور] گیارھویں صدی کا آدمی۔ نمائش لکھنؤ سے خریدا۔

۳۳۸۔ مناقب غوثیہ

چہارم ۵ کی قسم کی علامت بوہار لائبریری کی بعض کتابوں پر دیکھی گئی۔

f 284b ۵۱۱۳۳۔

202b پز تاریخ کتابت ۵۱۱۳۸ ۱۸ سنہ جلوس محمد شاہ۔

316 فالنامہ ۵۱۱۳۸۔

263b 1149ھ در خانہ قادر خان ترین -

266 حافظ موسیٰ کا شجرہ عالیہ قادریہ -

273a سہر: سید باقر بن سید اجمل کی ۱۱۴۵ھ -

296a سید باقر، دیوان خانہ چودھری قادر خان، والد محمد سرفراز خان کا -

325b لمحورہ، شاعر حسن ۱۱۴۳ھ -

328 حسن کا منظوم شجرہ نسب، ظاہراً سید باقر ہی حسن ہے -

Definitions 285b

287 محمود نامہ -

296b ہفت بند کاشی -

338 ریختہ اور جابجا یہی ریختہ بلکہ پنجابی کے نمونے اور ملامت کے ---

فارسی شعروں کے پنجابی شعر میں ترجمے -

348b میں پنجابی

425b حساب غالب و مغلوب - اصل کے ورق پر داغ میں $\frac{1}{100}$ کے بعد پھر ۱، ۲،

شروع کر دیا ہے -

۳۶۰ - کتاب الاوراد

کتابت ۱۰۸۳ھ / - تصنیف ۱۰۵۵-۱۰۵۴ھ : (f-18b)

مصنف کی اور کتابیں :

(۱) 14b، 24، 38، 40، 44، 46، 53b عبادات الخواص

(۲) 53b فضل الکلمہ

(۳) مرآة الاسرار (فہرست I. O.)

(۴) مرآة المخاوقات

(۵) نفائس رحمانی

(۶) مرآة مدارى

(۷) مرآة مسعودی، مذکور در اوراد

f 65b سید محمد معروف بہ مہدی - f 64 شیخنا عبدالقدوس حنفی [بظاہر چشتی،

معروف بہ قطب العالم م ۹۴۴ یا ۹۴۵ھ --- فہرست انڈیا آفس ج ۲ عمود ۷۸۵]

حوالہ جات کتب : [کتب ابن عربی کے بہت حوالے] ۴65 ارشاد الطالبین،
منسوب بہ شیخنا شیخ جلال الدین تھانیسری -

کیا یہ اوراد چشتی ہے؟ فہرست انڈیا آفس از عبدالرحمن چشتی جو مصنف
مرآة الاسرار (در حدود ۱۰۶۵ھ مکمل کی) اور مرید و خلیفہ شیخ حامد -

عبدالرحمن چشتی کے لئے دیکھیے سٹوری 1005 - مرآة العالم میں ترجمہ ہے۔
اوراد چشتیہ کے لیے دیکھو آصفیہ ۳ : ۲۴ (یونیورسٹی لائبریری اور پنجاب پبلک لائبریری)
میں نہیں ہے - 21-5-61

۳۶۲ - سراج العاملین فی سبیل رب العلمین

ورق ۲۲ - اوراد مخدوم شیخ بہاء الدین

“ ۱۷۰ ب - شیخ طاہر، [برکنارہ] غایۃ العمال [نوشتہ اند]

[بر پشت جلد ایشان تفصیل ابواب و فصول را نیز مرقوم فرمودہ اند] -

صفحہ نمبر

۱	۱۰ فصل	باب ۱ - اعمال قیام لیل
۷۳	۱۸ فصل	باب ۲
۱۷۴		باب ۳
۱۷۴ ب	۶ فصل	باب ۴
۱۸۴	۲ فصل	باب ۵
۱۸۵	۳ فصل	باب ۶
۱۹۴	۶ فصل	باب ۷
۲۳۸	۲ فصل	باب ۸
۲۳۱		باب ۹
۲۵۷	۲ فصل	باب ۱۰
۲۶۹	۱۳ فصل	باب ۱۱
۳۲۸		باب ۱۲

۳۳۰		باب ۱۳
۳۳۱		باب ۱۴
۳۳۲		باب ۱۵
۳۳۰		باب ۱۶
۳۳۳	۳ فصل	باب ۱۷
۳۶۳	۸ فصل	باب ۱۸
۳۹۲	۳ فصل	باب ۱۹
۴۰۰		باب ۲۰
خاتمہ		باب ۲۱

باب ۲۱ =

۳۶۲ - رسالہ صیدیہ

بذیل India Office Catalogue ۱۷۱۲ دیکھو ریو ۴۸۳ پر: رسالہ در خواص
الحيوان اسی کا نام ہے۔ برٹش میوزیم کا نسخہ مورخہ ۱۲۱۳ھ/۱۷۹۹ء۔
میرے والا نسخہ مورخہ ۱۱۸۳ھ ہے۔ علی حزین کا انتقال ۱۱۸۰ھ میں ہوا
(India Office Catalogue)۔

۱۱۸۳ھ کا ۸ قدرے مشکوک ہے۔ وہ خط جس میں سن دیا ہے دوسرے نسخے
کے خط سے ملتا ہے۔

(۲) رسالہ مروارید "نمقہ محمد... المشتہر بعلی بن ابی طالب بن عبداللہ بن
علی الجیلانی" در دہلی در ۱۱۵۸ء۔

عجیب بات یہ کہ پہلا نسخہ بعد کی کتابت ہے، لیکن ظاہراً کاٹ کر اوڑاق
تجلید کے وقت جوڑے گئے ہیں اور جز کذا و کذا بعد میں لکھا گیا ہے۔

۳۷۰ - (۱) مختصری وافی بقواعد علم قوافی

از جاسی، بلاخن نے اس کا انگریزی میں ترجمہ کیا، (ریو ۵۲۶)، تحریر۔۔۔۔۔

(۲) صنایع بدایع - میر عطاء اللہ۔

رسالہ وافی در علم قوافی (فارسی) منتخب از مقطع تکمیل الصناعة از خود
عطاء اللہ بن محمود الحسینی کہ در فن شعر تحریر نمود باشارت میر علی شیر۔ ظاہراً
یہ عطاء اللہ بن فضل اللہ الملقب بہ جمال الحسینی متوفی ۵۹۲۶ ھے جس نے تذکرہ
روضۃ الاحباب علی شیر کے لئے لکھا۔

رسالہ اول کے آخر میں کاتب نے بھی سنہ ۹ لکھا ہے شاید نامکمل رہ گیا یا . . .
مراد ہے اور دسویں صدی ہجری کی تحریر۔ بعض حواشی رسالہ دوم کے ساتھ ”منہ مدظلہ“
لکھا ہے گویا مصنف زندہ ہے۔

۳۷۶۔ دانش نامہ جہان

۱۱۳۸ پر ہے : این خاتمہ دانش نامہ جہان است۔۔۔

مشمولبر تبصرہ و سی و دو وصلہ۔۔۔ در قصبہ۔۔۔ بدخشان۔

I suspect that this colophon is a later addition

دیباچہ dedicated to بہادر خان خلد اللہ ملکہ

و این مراتب باسم دانش نامہ جہان مخصوص میگردد و ترتیب آن تمہید
می باید بر ده فصل۔۔۔

دانش نامہ جہان۔ برٹش میوزیم ص ۴۳۹۔

ریو = بدخشان میں خود آفاتیات دیکھتا ہے۔ On physics۔ ترکستان و فارس کا
سماع سے ذکر کرتا ہے۔ رازی (d. 606 A.H.) کو متاخرین سے گنتا ہے۔ اس سے بہت
بعد نہ ہوگا۔

ذکر فصل + ۲۰ اصل + ۴ نتیجہ + خاتمہ۔ اصل اول۔ استمالت

اصل یازدہم : محمد مسعودی۔ در سال خمین۔ (صاعقہ) 36-214-250

۳۷۷۔ جواہر نامہ

از محمد بن منصور برای ابوالنصر حسن بہادر بانی آق قوینلو ۸۷۳ تا ۸۸۲ ھ۔
خلیل بہادر سلطان اس کا لڑکا۔

Rieu II : 464 folio, Bodleian no. 1877, 1878, India Office Catalogue 1500

11-3-1943 کے قریب مولوی نجم الدین [لیکچرار اوریشنل کالج لاہور] کے قلمی نسخوں پر رپورٹ کی۔ ان میں ایک رسالہ تجارت ہے جس میں تجارت کے شرعی پہلو پر بحثیں ہیں جیسی اس کتاب کے بعض حصوں میں ہیں۔

۳۸۶ - تحفة الہند

Rieu 62

Exposition of some of the elegant arts and sciences of ہندو -

تصنیف بعہد عالمگیری - بفرمائش کوکاتاش خاں ، والی ملتان،

برائے محمد معزالدین جہاندارشاہ بن شاہ عالم - تصنیف قبل 1086ھ - کتابت

ہندوی - مقدمہ ۷ باب :

باب ۱ - پنگل	عروض	
،، ۲ - تک	قافیہ	لغت کا حصہ صرف پھ تک
،، ۳ - النکار	بدیع	ہے آگے نہیں ہے۔
،، ۴ - سنگاررس	عشق	
،، ۵ - سنگیت	موسیقی	
،، ۶ - کوک		
،، ۷ - سامدرک		

Last two Chapters wanting in the British Museum copy (18th Century)
Copy in King's, duplicate in Cambridge.

اصطلاحات سنسکرت III. 65. See Asiatic Researches

Sir William Jones refers to it (?).

بلاخمن یا جیرٹ کے ترجمہ آئین کی تمہید میں Jones کی نکتہ چینی اس

کتاب پر دی ہے - India office column 1118 : a rather rare work

حوالے

آخر باب ۷ و شروع ۸ نہیں ہے۔ (آخری شروع ہوتا ہے : از فصل ل باب ۱)

تاریخ ۱۱۹۴ھ - 15: Bodleian, Pertsch-Kings

۳۹۱۔ جلیس انیس

سبحة المرجان طبع بمبئی فصل ۴ (ص ۲۳۴ بعد)۔

[این کلمات را مولانا در برابر کلمات: 'سخنوران آفاق' و 'سید علی آزاد' مسطور در صفحہ اول کتاب، نگاشته اند]۔

۳۹۲۔ قوانین تجارت

از الہی بخش شوق اکبرآبادی تصنیف ۱۸۰۶ء نقل ۱۸۰۹ء۔ انڈیا آفس و ریو X۔ شیرانی کلکشن کا نمبر ۲۱۸۲ قانون تجارت از مصنف گلزار دانش یہی ہے۔

۴۰۰۔ روضۃ الاحباب۔

مقصد اول کے بعض اجزا۔ See Rieu 147

سال ۴ تا ۷ gap and- many large gaps with

یونیورسٹی کا نسخہ (A Pe I G) ص ۱۰۴ ب۔

۴۰۹۔ ڈر المجالس فارسی۔ Rieu P. 44. سیف الظفر [نسخہ ریو: من 'بنوتہا']
پوٹھوہاری (قاضی فضل حق)۔

۴۲۲۔ تاج المصادر و اسامی ترکی

مصنف حاجی تاشکندی تصنیف بعہد شاہ عالم محمد۔ تحریر کتاب ۱۱۵۴
(سنہ ۲۳ محمد شاہی) محرر گل محمد ہانسوی۔

۴۲۴۔ بحر الفرائب: در شرح اسما' اللہ

محمد بن شیخ محمد الہروی، شاگرد شمس الدین محمد انفراری، برائے
امیر علی شیر۔ ریو X حاجی X

کاتب کبیر محمد، تحریر ۱۰۹۹ھ۔

۲۲۰

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ
 وَبَارِكْ وَسَلِّمْ وَتَقَبَّلْ مِنْهُمْ
 اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ
 وَبَارِكْ وَسَلِّمْ وَتَقَبَّلْ مِنْهُمْ
 اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ
 وَبَارِكْ وَسَلِّمْ وَتَقَبَّلْ مِنْهُمْ
 اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ
 وَبَارِكْ وَسَلِّمْ وَتَقَبَّلْ مِنْهُمْ
 اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ
 وَبَارِكْ وَسَلِّمْ وَتَقَبَّلْ مِنْهُمْ

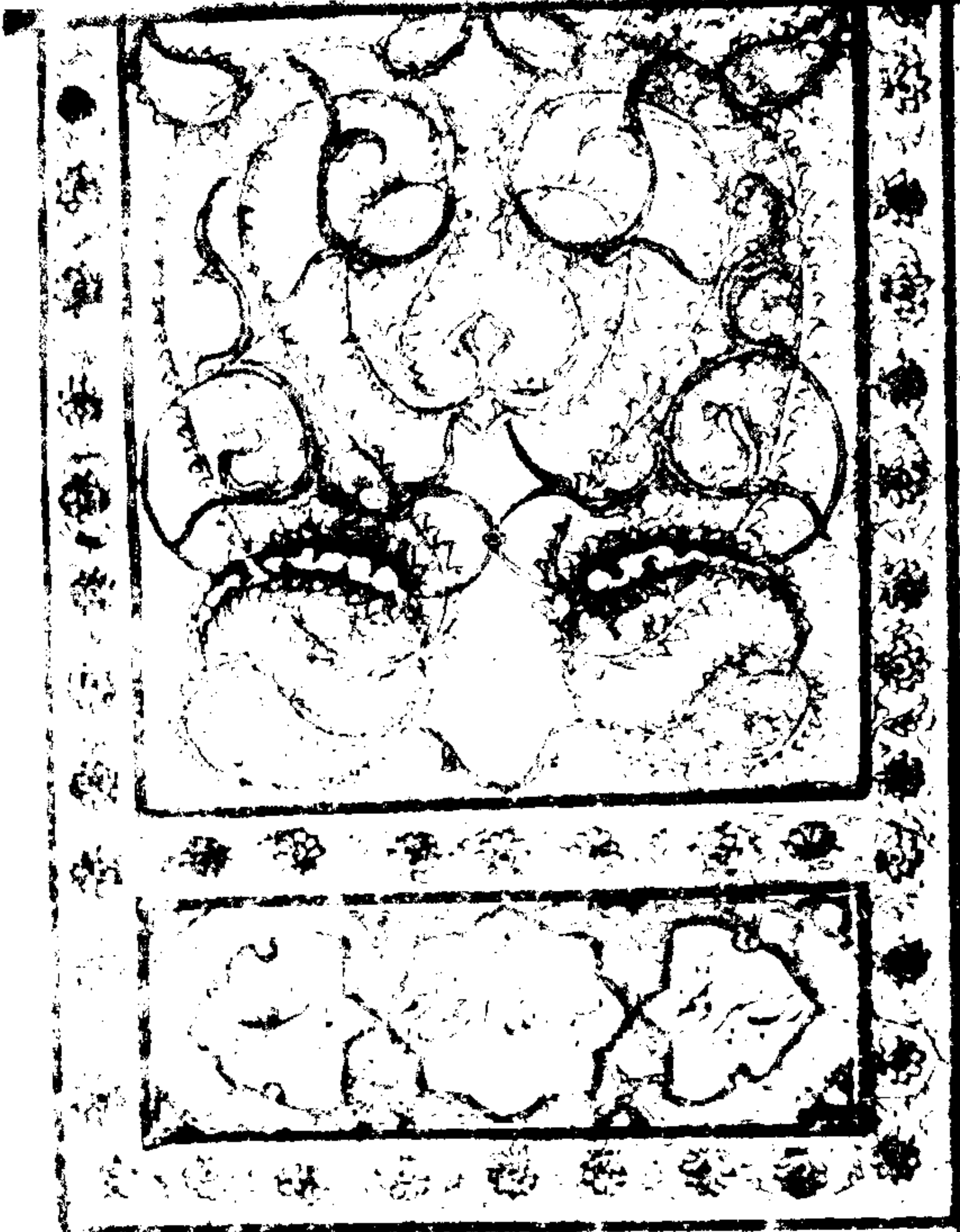
آمان نامہ

جناب قریب الدین صاحب مدظلہ العالی

محکم دلائل سے مزین و متنوع و منفرد موضوعات پر مشتمل مفت آن لائن مکتبہ

۱۲۷

انجا

نست نجات فروروز و آغاز و زیت بقات فروروز و نوبت فروروز
 و نوبت فروروز و نوبت فروروز و نوبت فروروز
 و نوبت فروروز و نوبت فروروز و نوبت فروروز
 و نوبت فروروز و نوبت فروروز و نوبت فروروز
 و نوبت فروروز و نوبت فروروز و نوبت فروروز
 و نوبت فروروز و نوبت فروروز و نوبت فروروز

ریاضی کند بر حال این مسکین دعائی جو ارتجدید تحریر این صحیفہ عمرتہ شدتین

لطیفہم در فکر بخش روان شد با معنی که فیضان آسمان شد

اگر پسندد بخش حسان فیت بگو ترتیب ابواب الجنان فیت

۱۱۵۰

بسال ختم امش بار فرمود

کہ زینت کیشم این بود

۱۱۵۱

تمام شد کتاب طب تاریخ کشمیری من تصنیف احمد اعظم

دیدہ مری رحمتہ اللہ علیہ رحمتہ واسعہ بید فقیر الحقیر نور الدین

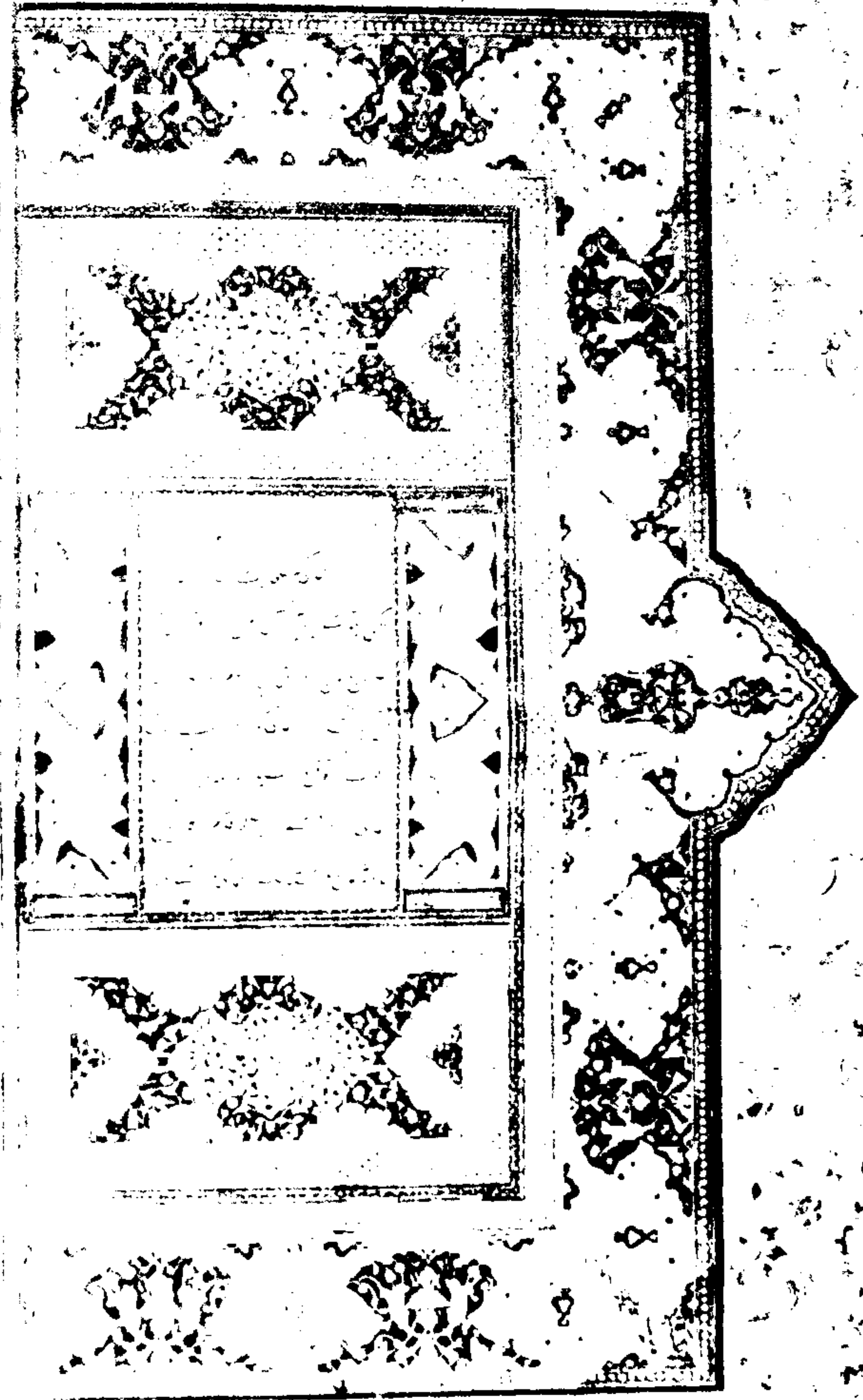
عرف کول تباریح سیر ولیم حجابی الثانی ۱۱۵۲

ابن کتاب تاریخ کشمیر

بفرما بشی محمد جمال نوشتہ شد

۱۱۵۸

۱۱۶۱

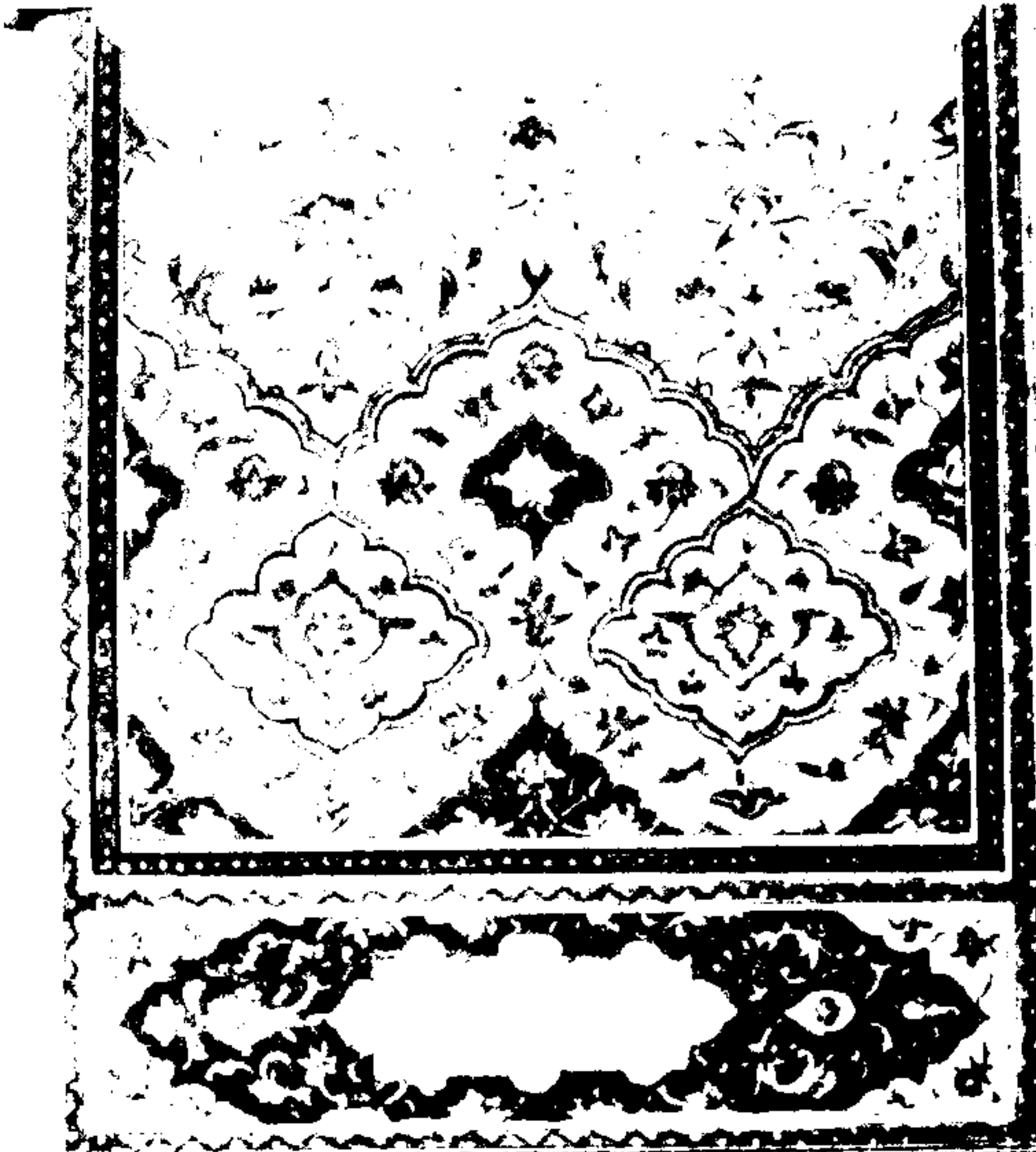

آغاز شماره ۶۸

علاقت آن در حق مستحقان و در حق مومنان در حق
 کسب و در حق مومنان افزد. بحسب در حق و ما نفی الا باهم
 علیه و قلند در حق و در حق و در حق و در حق
 و در حق و در حق و در حق و در حق

و در حق و در حق و در حق و در حق
 و در حق و در حق و در حق و در حق
 و در حق و در حق و در حق و در حق
 و در حق و در حق و در حق و در حق
 و در حق و در حق و در حق و در حق
 و در حق و در حق و در حق و در حق
 و در حق و در حق و در حق و در حق
 و در حق و در حق و در حق و در حق

و در حق و در حق و در حق و در حق
 و در حق و در حق و در حق و در حق
 و در حق و در حق و در حق و در حق
 و در حق و در حق و در حق و در حق
 و در حق و در حق و در حق و در حق
 و در حق و در حق و در حق و در حق
 و در حق و در حق و در حق و در حق
 و در حق و در حق و در حق و در حق

۲۸۴

۱

مست بسم الرحمن الرحیم	محران سر سرفراز سگم	گروه لفظ سروان ت
نظره آن کو سر در دریا	پای آن در بر دست کرد	گروه او صد دوی است
زان ان کشته جان زمین	تا احد کرد جهان در کس	سیس آن کتات انعام
وز د با بندس می آرد پیام	سببش از غت ممتد حیان	زان عمل لغت و سال ت
شد لغت پیدا از اند در راه	بجود شد حیان سرزم	در دواشس این
شمم بسم جلال و هم جا	ابوتی آ او مخبر بود	درین از د سر آ
عشش عامت رحمان علم	در عدم کرده میان سرقم	مت ماسن این
وز جسکی کشته جان انعم	سرفزان کر سز اول مسکه	ن
سرم نکای نود اول	باش اسوار دست	کشته سروان
اشفاق بکن و آس	عاقبتی کون	من
ان نما این	میل ت	

آغاز شماره ۴۴

سلطانین محمد سعید نیکو و درویش ملک سعید با یہ سربرجالات
 پست رسیدہ بہ دستور محمود و خیر بخش سلطان سعید و ارسال ثبوت پر ہر فرقہ مقرب
 و قائم مشہور برسا کر وائیدہ و فخر سعید قات و شرط حوائج مملو مات و اقدام اور اس
 تحیات و اقامت تواریخ و احوال چنانچہ لایق سمیت جان ماوشای و مع
 ہائے بندہ سعید نہ و بعد از انقباض حکمہ ضمنی حق شعور کل شی با ملک
 الامام احمد و انکھم و لیس بر عمران در انہ شہ فدیہ ملک و درین مجلس

سما یون مدنی اہل جمعیت

و اتفاق ملتمس کردانہ

الحمد لله رب العالمین

و صلی اللہ علی

والہ وسلم

محمد بن

تاریخ شام ۱۹۹۰ شمعیان ۱۴۰۵ ہجری سلطانین محمد انور برسدہ ۱۸۴۱ عیسوی
 میں آسجہ و ہجرت کے واقعہ کی تاریخ ۱۸۹۰ ہجری کو حاجت روز و شبہ بوقت دو گھنٹے نماز
 کے بعد اقامت
 الفاطمہ مرصع قومہ حیدرآباد تمام پوشیم
 کے لئے لکھی گئی ہے۔

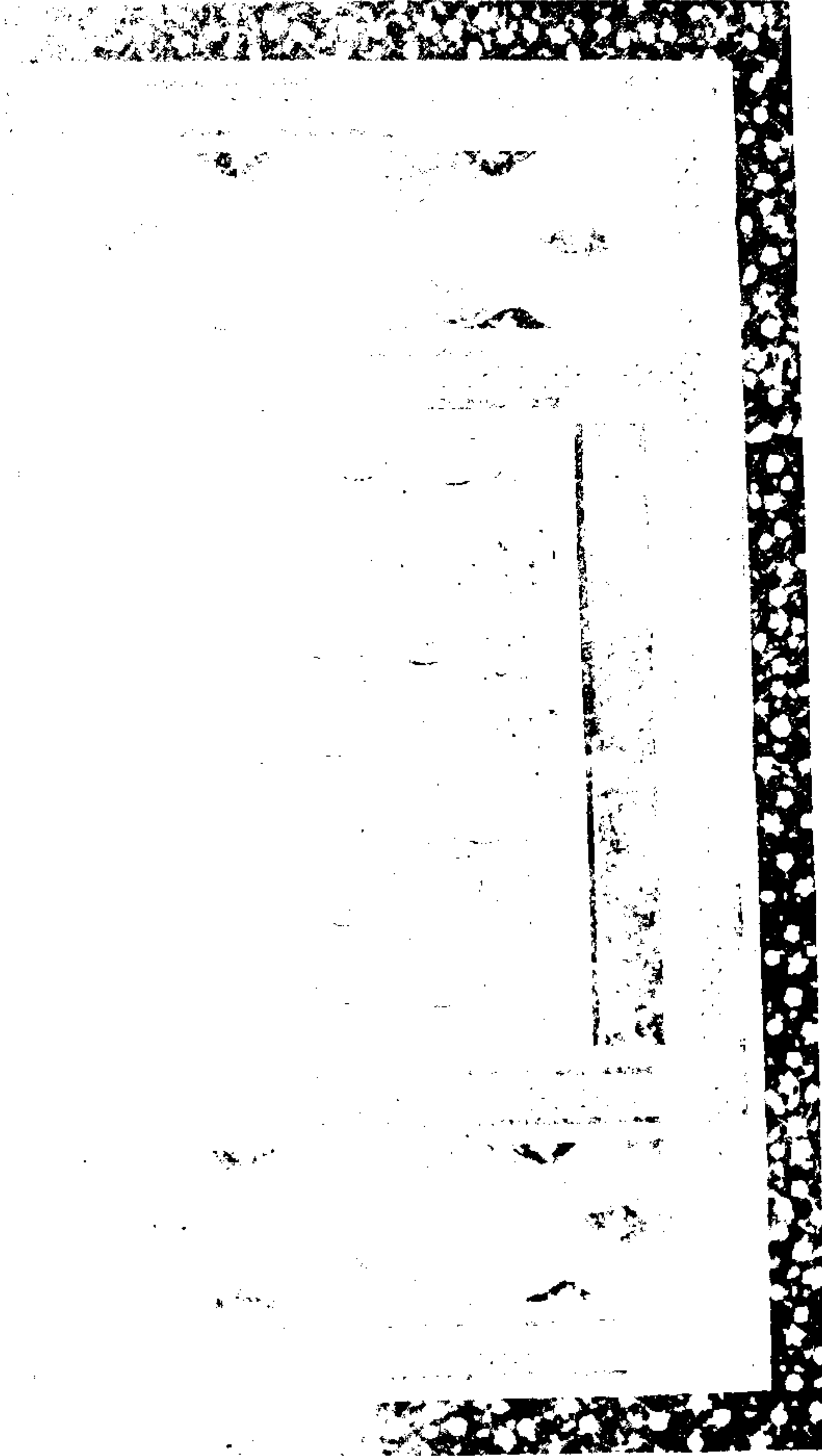
۲۸۵

۱۹۹۰

محمد

۱۹

محمد سعید نیکو

آغاز شماره ۵۷

<p>که بنود دوران از من اوست پند توان کردش از یاد مردم سواد بسی کردم اوقات فرزند بقاشی این مایون برند</p>	<p>بروی زمین کم بود خانه تر برقماهی نظم رود کربنا براندیشه این سواد سکر جگر کرد خون خانه نقش بند</p>
--	--

۱۳۲

الهی جو این نقش فرخ نهاد
با خرد رسید آخرش خیر باد

انجا

مت الکتاب بعون الملک الوهاب

کتبه فقیر الحقیر خواجه

ضیاء الدین علی بن محمد

اینجنان آفتاب زرد خیزه و بی زعفرانی لب کما این
 در مویه زین ادب او زاه کوه اء ادب بیلک قلد و نایه
 نند امر الفوائد ثارستان نقرین اخته قلد بیلد بالذکر
 قلد بیلد یالا آهن سنج خورده اء زخم که خورد و سیامت سنج
 بیونت و نول همت سلام اولیئد لبوش خوردید که مان
 امید رانی لولا اء نوید کرد ایند لوف مثلا اء مغل و مخر
 شد لشین بوزده اء آستین بود لیک و مراخته دستک نند
 این مقصود اء اینه اطمینان الله و اطمینان زان بول و اولی المور
انبار رود کار موزرکان دم عید ما انبار و
 اء عمرانی شناسان کار اء دشم کوید خورد
 لب شود لند غم زردان لب خاطر و رویش
 فارت و فار صایب لب انلوری اللد لب بخار خور و کرم
 لب کار رونق و رولج و فر ناشی لب کار
 و معواره لب خضر لب جیاه و علم اء لب
 لب نار لب سیرینوش لب
 لب رخ آتش زرد لب لب و لب
 لب رخ لاش خاطر کنی نار و تیز لب

آغاز شماره ۴۸

۲۶۲

یعنی م خاکی و هم

یعنی خود بیند

هنرمند

و حیا

در شاهرازان دهنزدان از رخسار مبارک هنری کامرا بی و نام زود

بار او فارسی یعنی طالب و عاشق

جاذب ناکد از همه افاق با نکره

بارگاه بالفق هفت و بیست ناکد و در حوض

سایه آگرت مواردهای جن بکه بیاریدش ما بعد

سرکان است دایمانی می

سرو با پرده دار تو باسی

توبین حضرت از بجای می

بهره یکناد زود گوید زود

روز و شب بر زبان از می می

جود بخورم که ایت سلام

بعد نده از کتا کتب

بکارتین انرا قف

مکان های موی

بدرقت های های لرین هم چون

نام مردی با جهان که کتاب بن هر رستاخ را بکنی و روان

ناله و کتاب لاله بخا بر قیصر روم رفته و دخترش کتا میزن نام در ایت

خواستند ریا هیزوی یاری شد

ای یار و زهد و عبادت

و حرف باه

دگر فرق کیف از همان الفبا

از مطا کت سنج خو کیف یار

مراد کت بیت بجز تو چاره و یار

که هم جگیم هیچ ره نیلام

جو با بر لب ترده است رغبت یار

بر کتا کت ای زهر قلم

سوره نمل

ما بعد بهن تقدیر بود تبارک و تعالی جناب بود که جمع کنند این کتاب بند او که در عالم
 العالم العادل انوید المظفر المنصور قطب الدین احمد الاسلام بیان سلطنت فاضله العالی و سعادت حواله
 نخل الامة تبارک تعالی امیر الامر اسلاک تکین بین الملوک و صلاحین که الفتح محمد دم با و در
 قدرته و اعلی کلمته و نصر الزکوة قضا مور زرار او بخاندات من خدا و در یونس و در اشیاء
 بانفد و جهار از بجزت و خوشی دو او آب رین و ازیت بدید و سبب و سبب و سبب و سبب
 شناخت و منی راندرو ولایت هست از نایت و سیاست و مفتح ان یانک زبیر و
 و اندر ساینه عدد و دولت او بیاسود و بیعت و ثبت او مستطبه کنت و آثار کنت و در
 خود بدید و آب و انت حق نعمت ساختن و شکر آن
 و ثمره علمی که مدتی از عمر پیش در آن گذرانیده است اندر است این خدا و در سپهر
 بدین بیت این کتاب بنام این خداوند جمع کرده و کتاب را خیر که خیر از
 بو نام از خداوند اندر و ق معروف کرده و همچون نویس نامی و در
 پادشاهت دولت او مستطبه کنت این کتاب ما کس پر بدید و در
 تعالی و در اندر و در
 زمانه و بیشتر خلق را بسیار و عربی و در
 یفان نوینتر و آب این ولایت آب است کار جمله بسیار
 در خوراک است و در و در و در و در و در و در و در و در و در
 پوتیب کی که در و در و در و در و در و در و در و در و در
 نکت این

اندک در استخراج سریش می باشد خاتم عمری و در و در و در و در و در و در و در و در و در
 در و در و در و در و در و در و در و در و در و در و در و در و در و در و در و در و در و در

تقدیر در اوقات آب و در و در و در و در و در و در و در و در و در و در و در و در و در و در و در و در و در و در

آغاز شماره ۹۲

به نوبه لدا که گویند اندر بیان سیر از آن یا بد و از نیاید عددی که کوچک بدل آنست
 سه یا ه پنجم وزن آن باز و یون است و ثلاثی وزن خارجیون این واسوبه گویند بنویس آن کندس است خار
 آن فرغ است و گفته اند پنجم وزن قرنفل و پنجم جزو فرقه خوردن بدل آن ثم سبذان سرخست دو وزن آن گفته اند
 شلغم بدل آنست ناریقون اندک تمام است غافت بدل آن مثل اسارون است خنجر غار یغون سرخست

یاد

و ثمة زخیره خوار مشای مسه و حس
 توفیقه و فرغ منه کاتبه نوبه الا شنبین
 مزخشر شهر شعال پسه سبع و ثمانین
 و ثمانیا به محرره بنوه غله من الصلوات
 و فیلها و من العجات اکملها کثیر الداعر

التفحیر المحتاج الی الله ۲۸۶

انجا

بزرگی
از اندون

شمار اوراوی از نسخ
 تصدیق و در آن کرده
 ۵۰۴
 ۱۳۵۰

بسم الله الرحمن الرحيم

ای ز تو بند بر زبان سخن سخنم
 که ز با دست چون آید
 حکمت حکمت العزیز طاق لیلان
 رفیع لیب بالقون شامه
 رابر بر سر اکتساع مانده
 خمار بهر عالم
 دلانده خنده در جوارید
 انشا بر زبان سعید
 قدر نظر این استعداده
 شعلا عالم ای کمان
 در عقاب ان بجزان
 بر آینه نقوشی صورت
 اعلا در سلف
 دلانده دیر
 ای بر سر
 انگه بدید با بنفشه
 دل از عجب غلیب
 در
 ایچینه موافقان
 روبرو که با دل
 نواصیان
 در بزم
 رفع ملاحظه
 با دو طرف
 ن دولت
 در بار کجا
 فاسده
 در تنه
 فادر
 در کجا
 ایچ
 ایچ

در مور کعبه سواره و مشنویات ثواب و ملت بد افلاک و جهات درین
 عقول و غریبات میر کله مال داره محبت اللہ و خوارت و خاصه حاجت
 ای شمع دلها تیاری بیای مریا ایمنه و بهار لب لب از پیکر خورشید
 خوشه ای خام ملامت و کائنات جو شمع بر تیرت بر حرم مریا
 فلا موش هر عظیم رسته نباید هر رسم
 این عزیز لایق هر مرآت بخار و
 دلوار حسن معا یجهاں رها کمال صوبت تاریخ اعجاز لوان کعبه
 زانماں بکعبه بلبل مرآت اجمال

آغاز شماره ۱۱۹

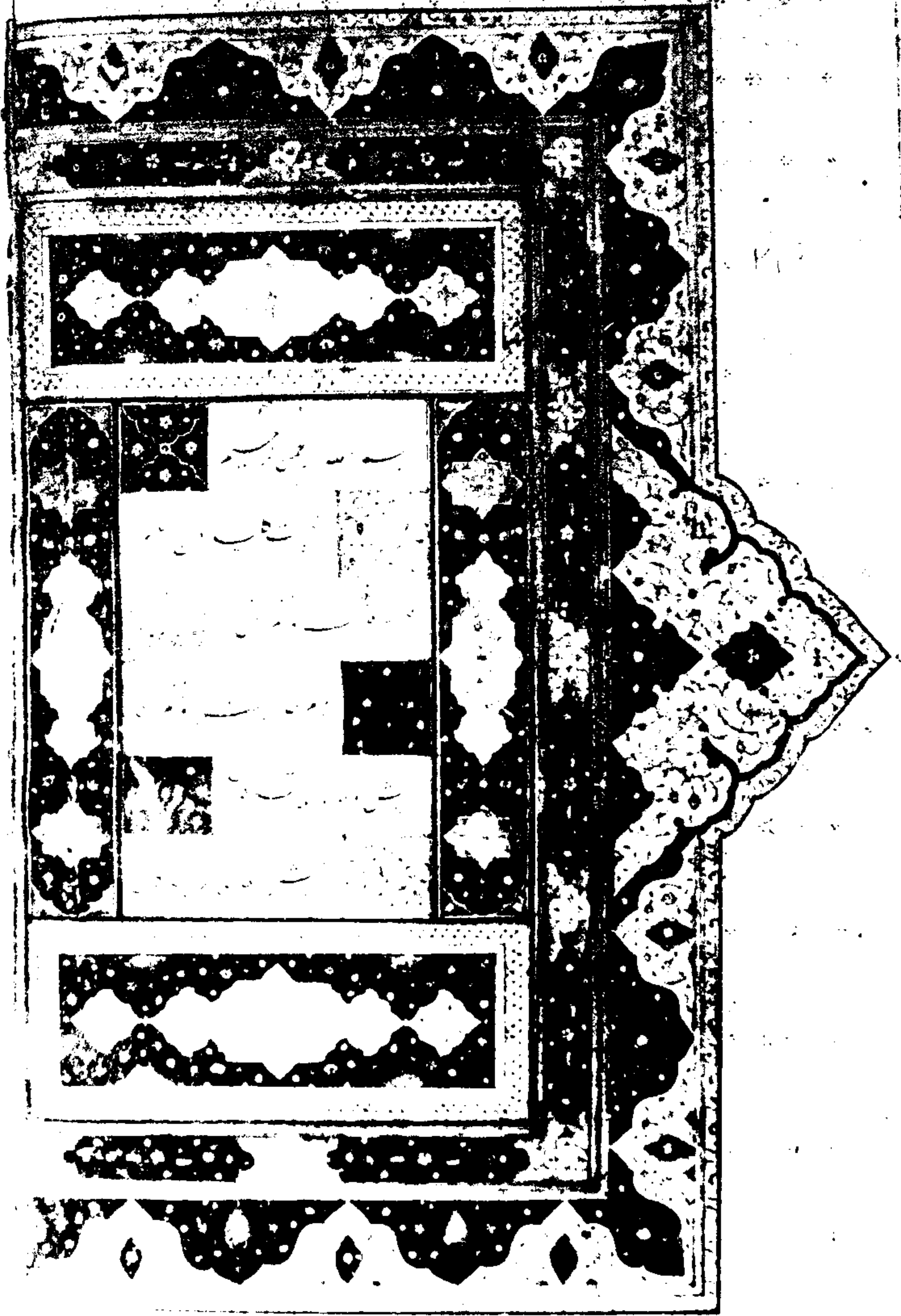
ببیند که در این عالم چه میگذرد
ببیند که در این عالم چه میگذرد
ببیند که در این عالم چه میگذرد

چو من تور نسندم و بکنده خوشنود	تو نقد بودا گفتولی حسنج کن
چو سیکتم سخن غمسل کجا راند	کجا میرغتم در ختم کجا ماند
اسلطانی چو شته نوبت فرو کوه	عبارت شده از عالم فرودت
شکوهش بیخ نوبت بر فلک بود	نقادش کرد بهفت اقلیم را خورم
عروشش غیب کفهی تا دو میل است	که میدارست کان جل رحیل است
نقیه کوس کفهی تا دو ماه است	که در در دل که شده در کو چگاه است
بری ناخوردده از باغ جویان	چو ذوالقرنین زاب زندگان
شهادت یافت از زخم بدایدن	که با دشمنان جهان از این جهان
سپایه بر فلک زوزین جلا پی	گذشت از پایه خاکی و آبی
کرا در باشد این در ما بجایند	که بر من بیش ازین در ما کثایند
که او را سوزی کو به گرم شد را	سبب دراران کو هر باو به با
که او را نفس زمت کشت ساس	جهان بر و در ثانش باو با
که او را خاک داد از شته بند	مهاورین سخت کیر از اکر ترف

۱۷۱

انجا

ببیند که در این عالم چه میگذرد
ببیند که در این عالم چه میگذرد
ببیند که در این عالم چه میگذرد
ببیند که در این عالم چه میگذرد
ببیند که در این عالم چه میگذرد
ببیند که در این عالم چه میگذرد
ببیند که در این عالم چه میگذرد
ببیند که در این عالم چه میگذرد
ببیند که در این عالم چه میگذرد
ببیند که در این عالم چه میگذرد

آغاز شماره ۱۳۳

بدین نیت	بدین نیت
از پرتو برپا نشوید	از پرتو برپا نشوید
در وقت نماز	در وقت نماز
و غیر آن	و غیر آن

تکبیر در سجده

سوره فاتحه

در وقت نماز

و غیر آن

۱۰۱۵

سوی دینی شریفی در کذب و شونجی، پیش میر...

بیم الکعب برون ملک انوار بی شاعره

شهر ذی الحجۃ الحرام کحل العبد الضعیف

احسن معنی شیخ رند فی طریق الاستیصال

من موانع الاحول

۸۴
۸۴۶

عزیز تبت کز ما از ماند

کویستی ز منی سپنم تبای

نوشتار بنامه بزرگ
دوستان زانست فرودا

درباره فلاح و اصلاح

بنا بر آنکه ذکر شریعت جانت
 بسیار از غبار و غمی در جنت
 بعد از شریعت عارفان از وی یافتند
 در او از اینها بود آشنایی
 شمس از جانی که در راه
 جان از او زودتر که در روزی
 ز جانی است که در این است لودن
 جهان را بدیع و جان را بدیعت
 ز آن سوی سسترن آن شکر گویند
 ز جوهرش قامت رعنائی باد آید
 بصر از غنچه یا قوت اجوی
 خرد را دیده روی است یعنی
 تر الفایده را به آن معانی
 دو عالم پیش چشم اهل پیش
 اگر صاحبی از آن کو تا کا

بنا بر آنکه نام از سخن شایسته
 و بعد از آن که کتی جان در جنت
 زبان مشهور گویانی از وی یافتند
 چراغ دیده را زودتر که در راه
 از اینجه شاه که در راه آمدند
 هر روز از او بود در لودن
 سمن را بوی دانه و لاله در لودن
 رباب در جنت و فصل در بیعت
 که از لطفش هر ماهه که در بیعت
 بقای فستی بی شیره مادام
 برهن آرد هر از آن عقد کوهی
 از الحامش بود در افی معنی
 نبودش مستفاد در ایگانه
 در هر قد از کتاب آفرینش
 لکون جان شنو الملک الله

۱۵۸
۲
۱

من نعت النبى عليه الصلوة و السلام

بنا بر روضه بر نور خانم
 که هر از نور لودن در خیالت
 یکی از قوت و اثر جویست
 و خویش مستفاد و لوصاف نامه

دردنی کران از مادام م
 هر از سر و بستان رسالت
 بی او رو که قادی سپیست
 نهدش بخشی در ناف نامه

ز توبه افسردن بر سر او
 عزیز عالمش چون کمیا کن
 بر حضرت به روح تو او د...
 اگر خصم کنز یونف یما بد
 ز پیر آرد ز گوشت کربلنگت
 کو پیا عمر او پاد ز پادست
 خروتر عدو عنیم برون پادست
 بنار السلطه پادامقا مشر
 عدو بار دل ازونی مقل غم پاد

از فتوی کن لباسی بد پرا
 عبا و مو کیش همز فیتا کن
 که بای حضم درون صغیر بود
 بر سم جا کراون در من پاد
 برون آده ز آسز کربلنگت
 ز پادست زاکم صلا عبدال...
 بر صوغ تا ج کی بو فروغ پاد
 مشر و خطیب صورت پاد
 سنان او کلید پاد

مکار و سیر بر وفق براد مشر
 مکار داعی دولت حضرت عا...
 دین محمدی عن و تیف...
 والصلوة والکرامه...
 می... کنز

$\frac{158}{2}$

انجا

نام خدای که تو فوارو سن
 خدای که شاهان با محنت و نواج
 حکمی که در عین سخن
 فذلی توانا که جان و جسمان
 کل عقل نوباد باغ او بهت
 شناسای سز سویدانی مور
 بدان آرزو علم او ره برد
 مگر را بهی داد و کور بیم
 روان در بدن شو ازو یافته
 عنان سخن زو بدست ز باغ
 زکارنده قده نغمه گو بس
 ضایع کسائی سران جسطان
 در ادراک او عقل جان باخته
 در اوصاف او فهم خرد شناس
 تا کس در مبداء کاینات
 نسیم زو غنچه بکشوی لب
 ز شکرش نغافل مکن چه و شام
 زبانی سزاوار حمدش کور است
 نسیم سحر مشک بیانی او است
 کد ناف آهوی حیرتانی مشک

دل زنده را نور تحقیق ازوست
 مجو دشر کتد از سر احیاج
 برون ارد از درج لعل دمن
 از و تازنده دایرند نام و نشان
 مبر نام آن دل که نودا غ او است
 شکسته از او دست بالائی زور
 که در خاطر نشسته بگرد
 دلی را بشادنی دلی را بغم
 زبان در دمن ذوق ازو یافته
 جهان بدن زو بفرمان جان
 برارنده لاله و کلر ز خوب
 گو و باغ تن یافت آب روان
 هنوزش تحقیق نشناخته
 نیارد کثودن زبان سباس
 زبان جماد و پروان نبات
 عناد از هم از دل نغمه لب
 که برورد بکار با هم عام
 تا کوئی ذات خدام خداست
 کار خوش نظر مجلس آرای لوست
 کلر برون آرد از خار خشک

که کوه پهن بنارد گفت شمس
 هر انام از وی جوی دشمن بود
 که از دبیاد او بنویسد ملائک
 که باد این همه عالم برآورد
 که نار بخش موافق کشت باغ

میاد همه تکلیف در قد و مش
 در لایق جهان فرخنده باد
 ساله باد بر هر دو و فاش
 بیایان آمد این منشور میهن
 بود این منوی تاریخ انام

محبت نامه صاحب دلاست
 که تاریخ کتاب مقبل است
 است محمد بن اسماعیل بوفیه
 و صلی الله علی محمد و آله

اللهم اعف عنکم لکم الله و لغاریه و جمیع المؤمنین و المؤمنات و سائر المسلمین

۱۳۸
 ۱۴

الحا

Handwritten text in two columns, likely a religious or philosophical treatise.

آغاز شماره ۱۳۲

نام شام کا سماں خوشید ملکش نام دے ۱۱ ۱۱ در میان جان و ذوق و عیش و حسن کرد

تاگر دم بگدای سرویت خود را ۱۱ ۱۱ در روز و شب کرد سرگومی تو سرگردا

تا دل نرود بدگیری بر سر دے ۱۱ ۱۱ بنش تہ دلق و نکل می داری

بار ما گفت امر آخر کار تو منرا ۱۱ ۱۱ چون تو ای دوست چو نیکو کار

تو است حالت است چون تو ۱۱ ۱۱ گوی کی برون آو دین و بر آیت

تو چند تو به مدد پر سنجیدن ۱۱ ۱۱ عیبت و بطن کن بینیش

چون تو مسعودی و شبت قدر و و تیار

تو است حالت است چون تو

تو است حالت است چون تو

تو است

تو است

تو است

141

T

آغاز شماره ۱۳۳

ندام حجتی سلطان
 در وقت مرغان و بطور
 در وقت مرغان و بطور
 در وقت مرغان و بطور

بختم پیمان و ختم توان
 که ختم کار ما بشیر کردان
 تدافع افسر رخ من کتاب به کتاب الشریف
 فی سمرقند الاوان سنه هماين وثقاعه علی عبدالعبدال
 نام کاتب بن محمد کواری اصمحه اسم سانج و غوانه

۱۶۱

انجا

بالنسبتي وآله الطيبين الطاهرين
 والحمد لله رب العالمين
 انجا

۱۸۹

۱

حضرت مولانا محمد رفیع صاحب
 مدرسہ اسلامیہ
 لاہور
 صاحبزادہ
 مولانا سید سعید احمد صاحب
 مدرسہ اسلامیہ
 لاہور

آغاز شماره ۱۳۳

مردی که بود و در آن
نوعی از آن که در آن

در آن که در آن
نوعی از آن که در آن

در آن که در آن
نوعی از آن که در آن

در آن که در آن
نوعی از آن که در آن
در آن که در آن
نوعی از آن که در آن

عالمینا ابراهیم عا ولسا خدا خدا

دیوان شاه قاسم انوار باب تفتح بیدر برای ضای

اور محمد حسین مجلسی حضور تاریخ

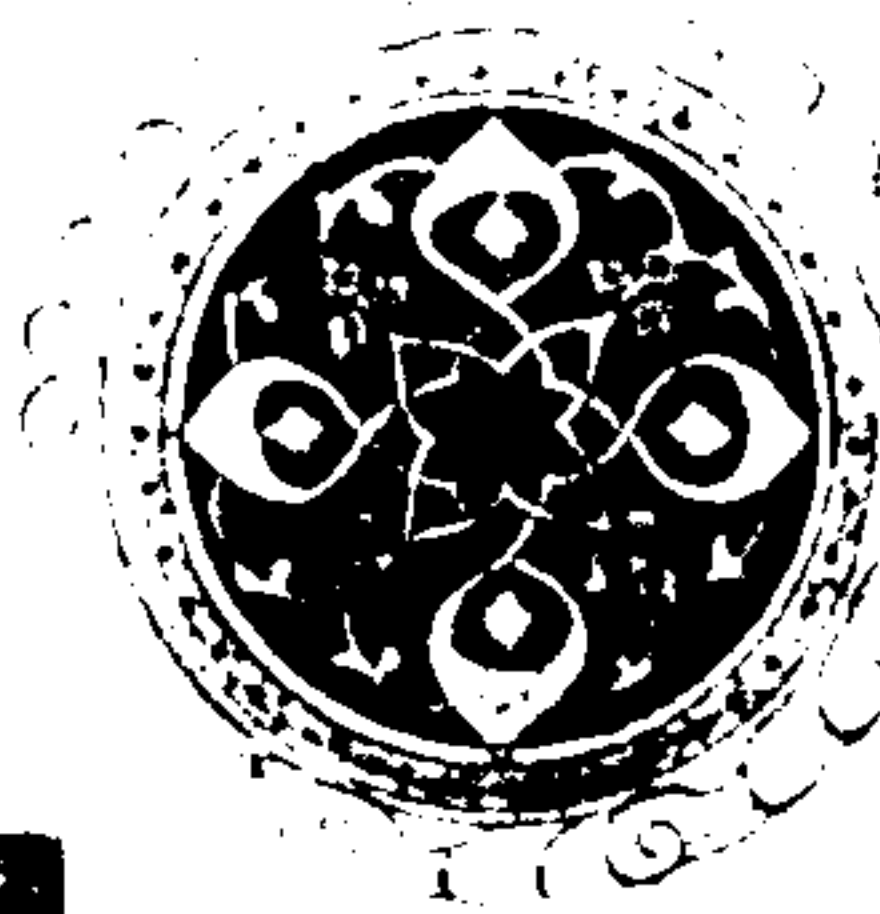
روز دهم ماه شعبان روز شنبه

نمایند

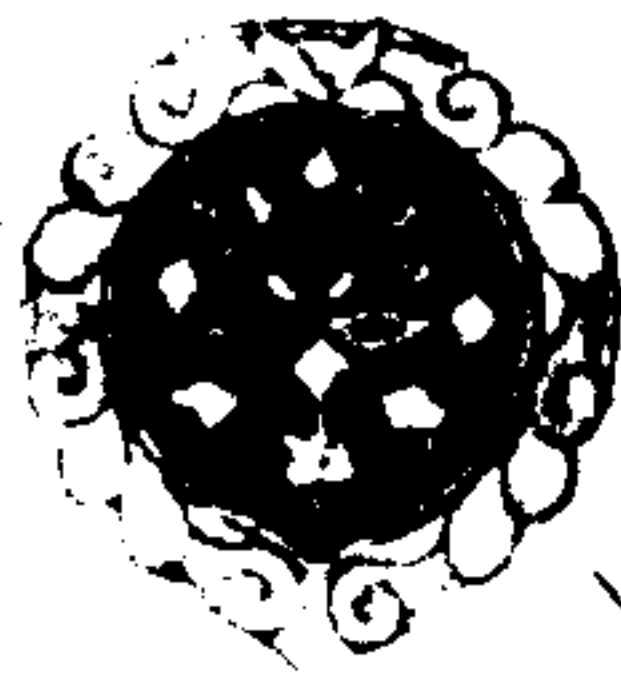
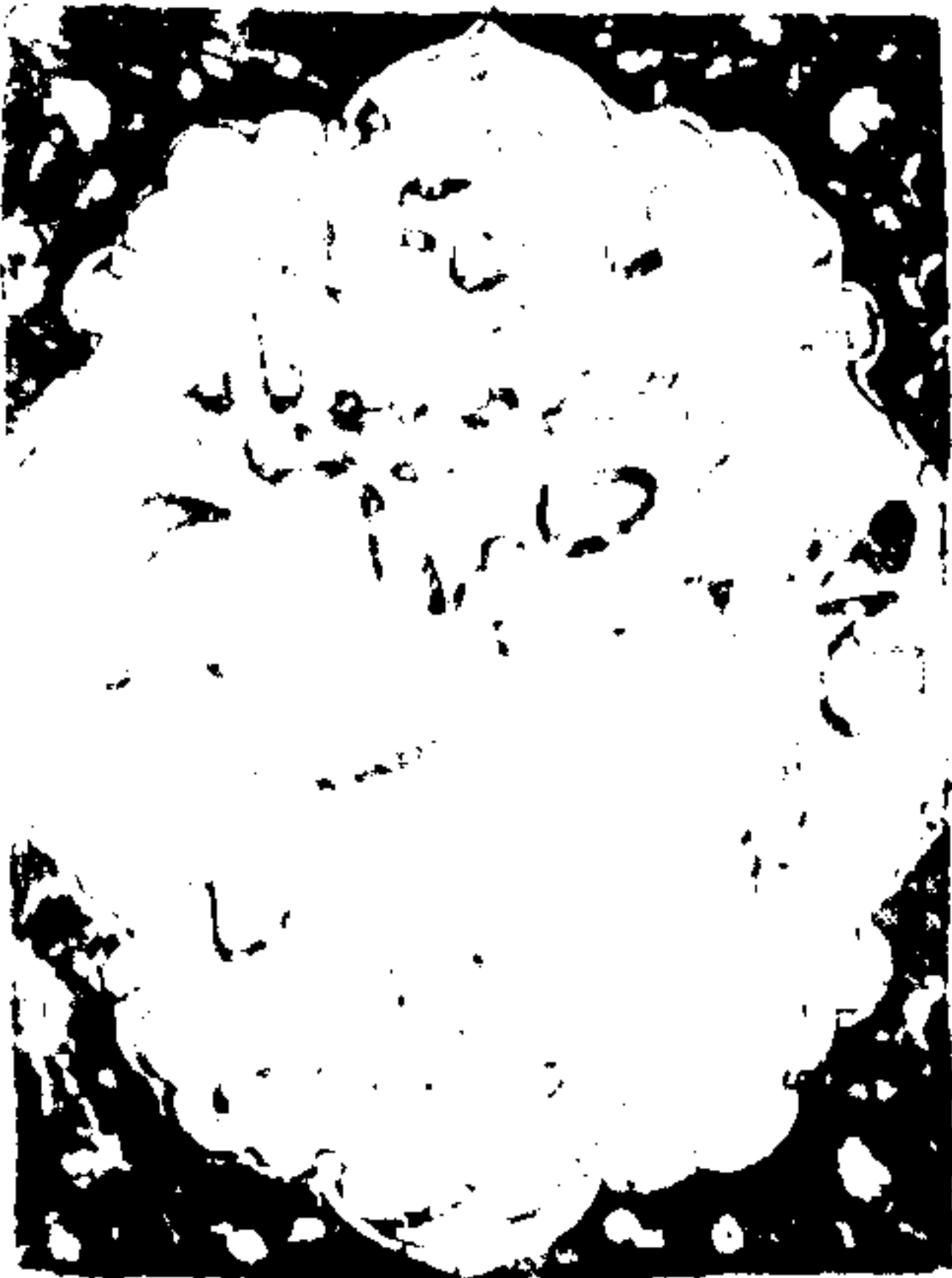
تاریخ هشتم
ماه شوال سنه
صع کافخانه سنه

مکه قاسم بی بی

خط اسعونی
جلد سرفخ
بارع وحدو
ملا

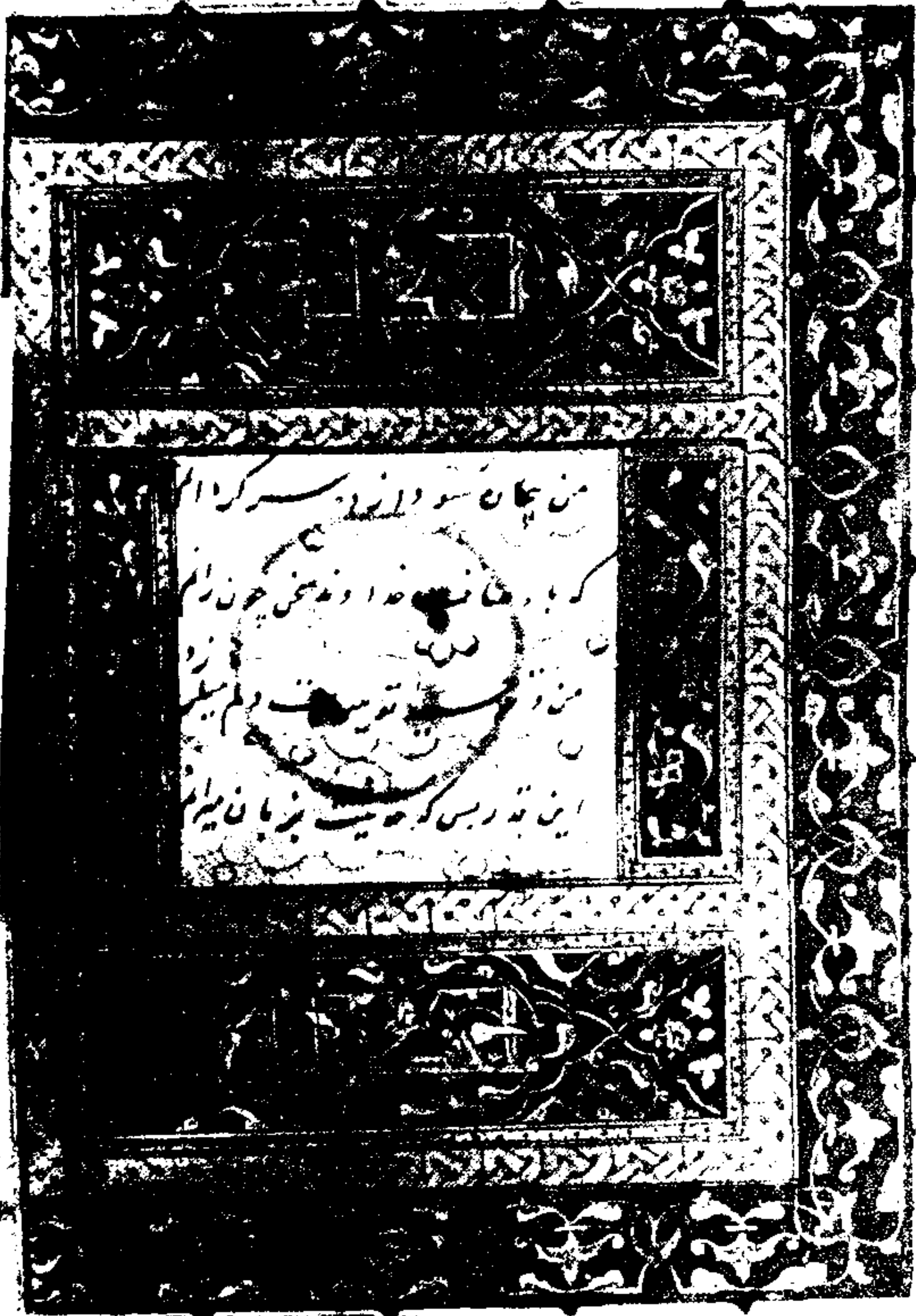
دیوان شاه قاسم

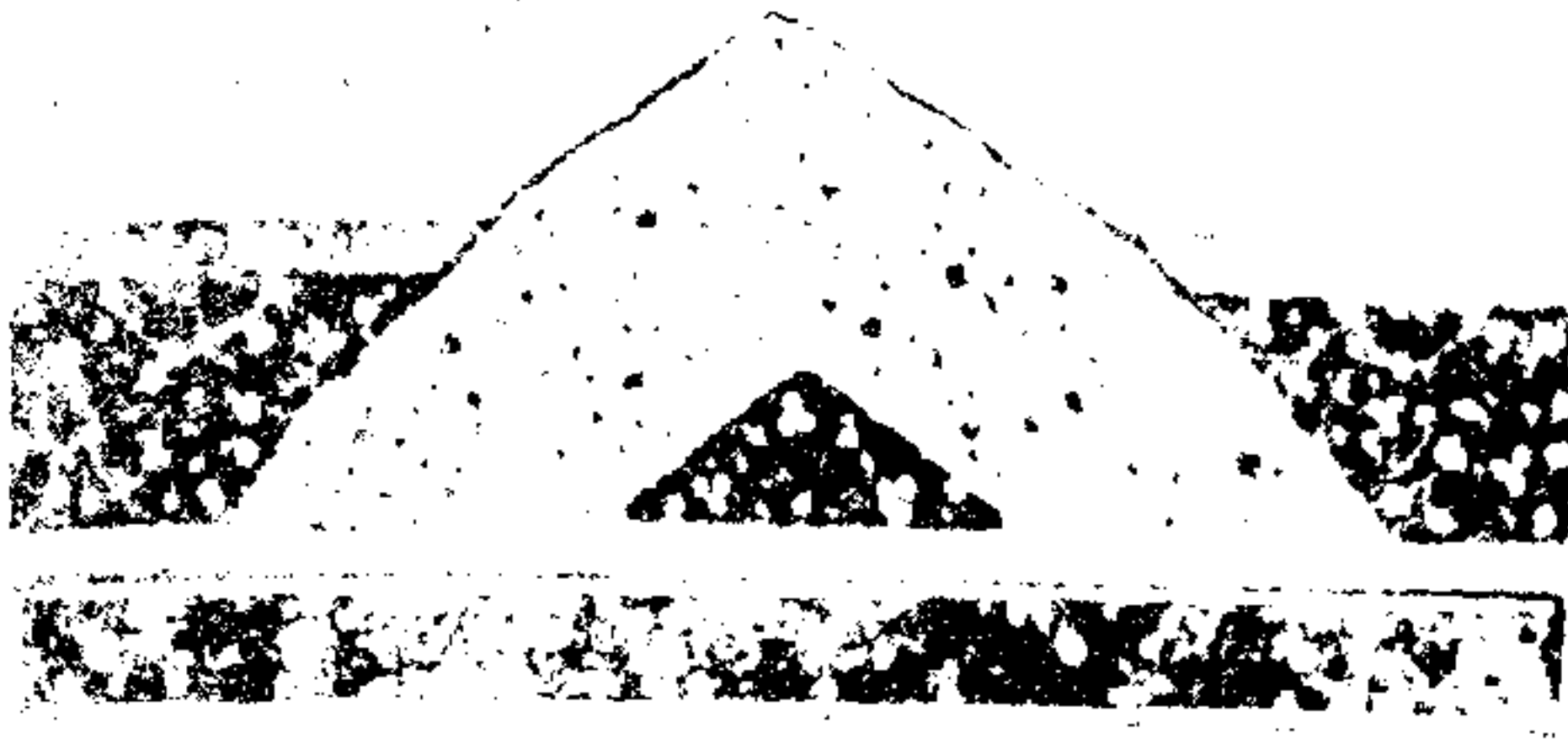
نمایند

199

↑

آغاز شماره ۱۳۷

این در بزم سبزه گویا
 گنجینه از بهر قشای ماهی عریان
 ساقی نصیبت کرد و خوش خان لام لار را
 بر بهوی باد که مهر تو من نشسته
 بر دهنه افقی ندیده از دور بر سفینه
 به ای تو نماید دست بر در امان گویا
 تا بسلی شمعام خود کند کوه بر
 و حدت در جگر کسرت گشتی اندیشه را
 نور و طعنت تا جلی کرده بر سل و فرد
 باز هست بر کل طوطی فغان افنده
 عفو سوز تا شمال سدره در رنوق نوق

کشتی بر این دریا
 این در بزم سبزه گویا
 یک کعبه کلان بر این نام و نام
 نشسته بر من و قین از دور بر سفینه
 فدات بن فخر از دور بر سفینه
 مجرمی بر کوه و از اسب مغر خسته
 کردن این بر کشید و نشان بر خسته
 موج عسرت با دایان مونس سر خسته
 چشمه برین سردند کوره کوشش آن کر خسته
 ببلبل را اسب چون خون کبوتر خسته
 و صفت خوب بن کردند بر خسته

ان قوم که در دلموی
نسخه من در پیش دلی که کسی بیجان

نسخه من در پیش دلی که کسی بیجان

میرش پور چون ز عالم رفت
دو بر مانده و پدید آورد بیگانه از بیگ

نسخه من در پیش دلی که کسی بیجان

کوشش بنهاده میثادی که خیالی شنود
عجز آن در دست بکد که در مخلصا

نسخه من در پیش دلی که کسی بیجان

زانش قدر و بنا چون کشت ناکامان
از جوانان تا پیران کسی ز بدنامی

نسخه من در پیش دلی که کسی بیجان

نسخه من در پیش دلی که کسی بیجان

۱۷۰
انجا

دی زلف زلفت تو ما و طین	تو نه بیجا بودی سلسله اسما وین
بید جان روشن از انوارت	خیزن دل کلشن از اسرارست
راست دل پیش تو کم راحت	نعت ادبش تو کم مغستی
توت عقل مکتب معقول نشان	محبت نفل عمده معقول نشان
جبهه معقول تو زین سجود	دیده ما معدوم تو عین وجود
حق نین بر کمر از وجودت	خلد جان پر نگر از بودت
عارض دل را از تو صد تاب موی	خجوه کل از تو صد آب روی
کلشن جنت ز تو راحت نمای	کلشن دوزخ ز تو سخت ذای
قدر تو سب بر کی ساز جهان	بیش تو پیدا همه راز نهان
ره رو راهت دل هر بار هست	بنده حکمت شده هر جا هست
بانی معوره این جبار در	کاتب معوره آن کارگر
قابل اکرام تو مسجد جاه	کافرانعام تو مردود راه
پیکر مجبور تو عیار محب	در خور رنجور تو عیار ابر
منزل عشق تو عیوق عشق	عاشق مشتاق تو معشوق عشق

۱۹۸

نیست به از بی خودی بگویی
 بود کند این کند از رقی سبزه
 نیست اندیش که داد بد
 با دل خود فکر کن از ناب چشم
 خون دل از دید تا پرطم بر آن
 گاهی کت اگر ام تو دور از هست
 در بد و نیک آگهی از هر کار
 دید دماناظر دیدار ساز
 وین در نظم تر بسوی من موج
 پیکرش از عالم زیب آندست
 در دل و جان همه جالبش بد
 نیست وی از نام تو مسخور باد

غم خود را در کف دست
 نزدیک کن از آن که
 آتش شکر کنش
 دین اوست پت از دل
 وی صف این نام تو او
 به ده بد کاه
 بهت ما عاید است
 که ز صوا او یافته نسیم
 که هرش از عالم غیب او
 برسد نظم همه پایش
 نامش از انعام تو

۱۶۸

منت الكتاب الشریف ، و اجمع الجبرین
 تاریخ ۳ ریح الاول ۱۰۹۰ هـ

۱۴۹

۱

ای برکت در دو عالم کار ساز
 ای که هستی کم و مانده غای
 در فرسوح و قلم را کاتبی
 نیست جز تو قبل حاجت روا
 عاقلی الخا جانی و روزی رسان
 رحمت نیست مگر با خود ساز
 نیست غیر از لطف تو مشکلی
 با او نشاهی و قدرت کاوی
 در دو عالم نیست چون تو کام
 هر که را در نعمت کنز این بود
 آنچه ویرا نیست آبادان نیست

جمله عالم دابر نعمت کلها از
 کرده ام رو کم و چندی
 خطا عقوی کشتن عیبم کاتبی
 است از تو جمله عالم
 نیست حاجت گفت روزی ساز
 در عملی فرمای و ما را دل نواز
 لطف عظیم خود و عظم کن
 غیر تو کسی از لطف خدا دوری
 عاقلان محکمند بسدا کام فرنی
 او باشد پر من و کوان بود
 ملک بهمان چیز و اما و ان نیست

کتاب بیون الملک الایمانی خزانة

ذی نوبه الدواعی عوض علی ابن

علاء الدین الدین کفی

تفسیر اسرار شمس

الاول ۱۱ ۹

۲۸۱
۲۸۱
۲۸۱

کتاب بیون الملک الایمانی
ذی نوبه الدواعی عوض علی ابن
علاء الدین الدین کفی

تفسیر اسرار شمس
الاول ۱۱ ۹

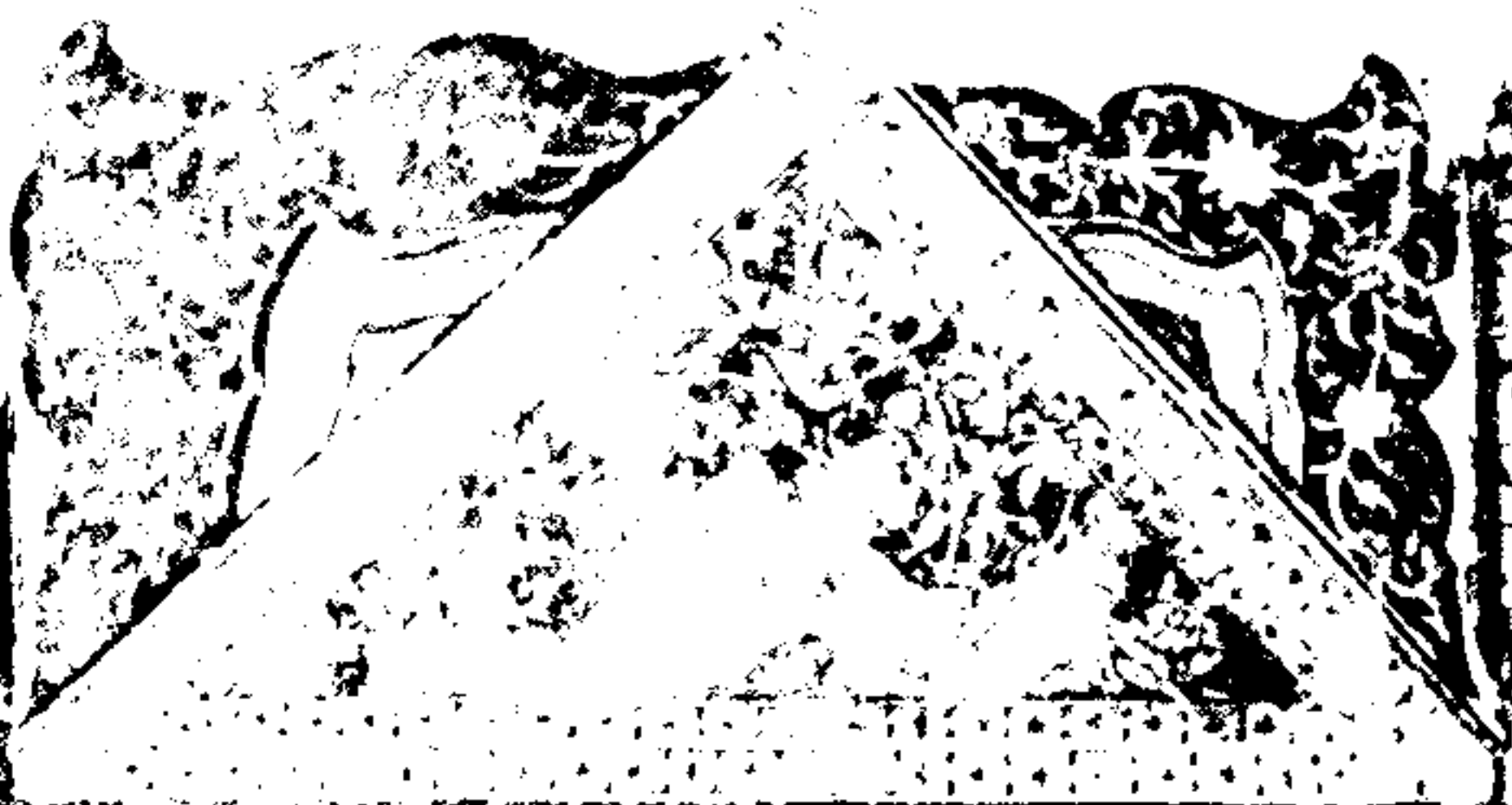
کتاب بیون الملک الایمانی
ذی نوبه الدواعی عوض علی ابن
علاء الدین الدین کفی

کتاب بیون الملک الایمانی
ذی نوبه الدواعی عوض علی ابن
علاء الدین الدین کفی

۱۴۹

۱۵۲

۱۵۲

بما ای قضا سیرت هزاران دایه بر ما	بر کاشک شام قاجان شمشیر
تفسیر و فایده مکن کتاب جسمین	نزهت از سرش هم و فایده کلام
که در دین ملی باشدت برین امکان	که کوشش آمد و درش کل و درین کلام
عین بزم نذر از آنکه کور اشکان	که بر مسوز وین پرو نذر و شمع
چون میماند که صد قبولی آرزو در	بر شامی همی درین کین

یا بخت زخمی بکار یا دما
 استان تو مشهور و کین

ای سده آه خاندان دشمنی
ایلم تو شایسته ای صفا آوردی

و موعظت

بشتاب که از پیش کبر دینی
در کوی وفا باهل دردی پی

روز خاک شود از ره مثناسی
باشد که غایبی پس روی پی

و موعظت

آن بت که در پستی کناری دارد
بایرزد و پستی کناری کیریم

و موعظت

مخوم در پر فرستن بنو
نیت اکنون هم پر کشش

و موعظت

بیر بگذشت و بودش پر حال
گرم انصاف نیت تمام بگشت

بگشت از آنجا که
بگشت از آنجا که

۱۲۶
ای

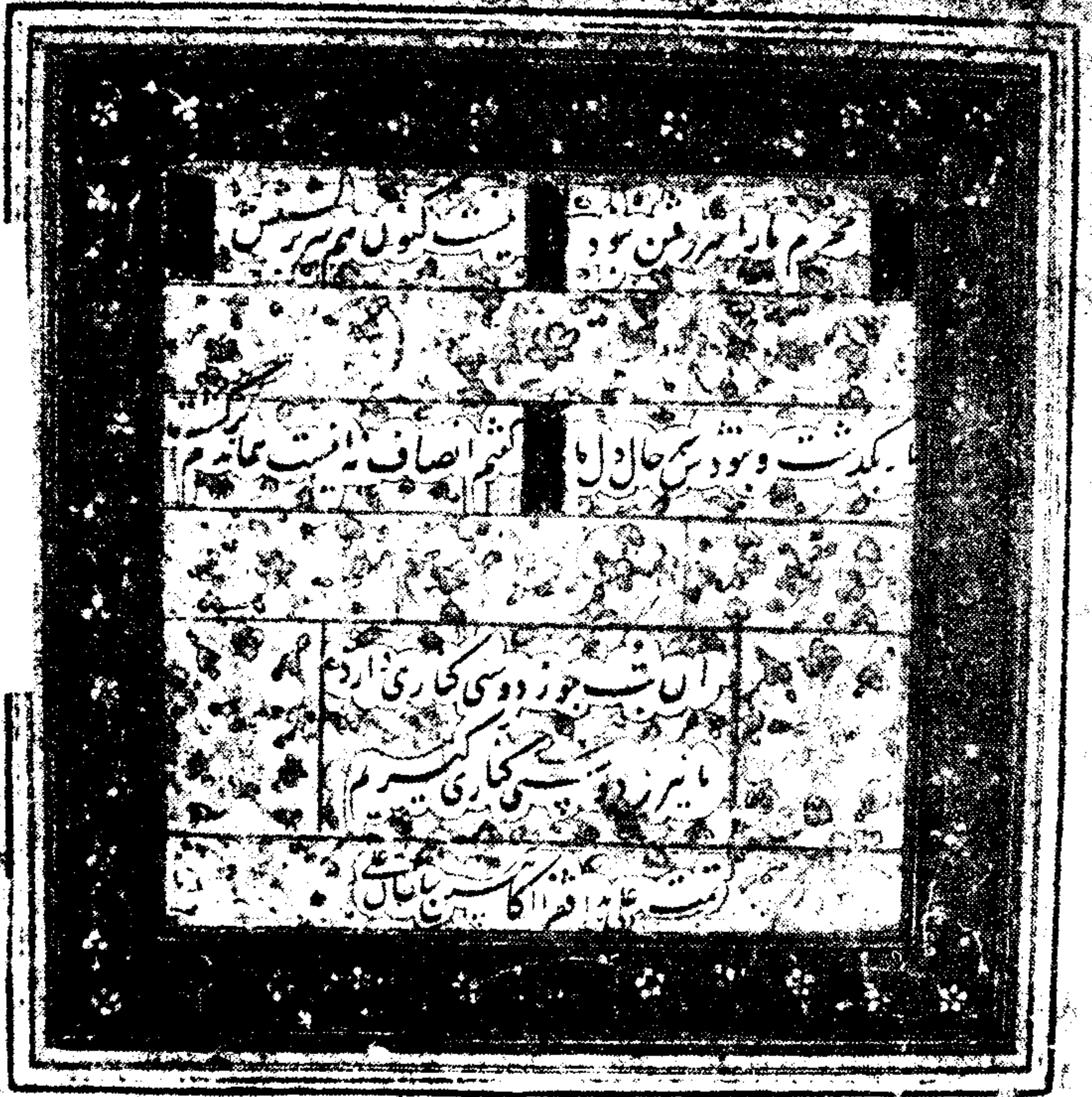

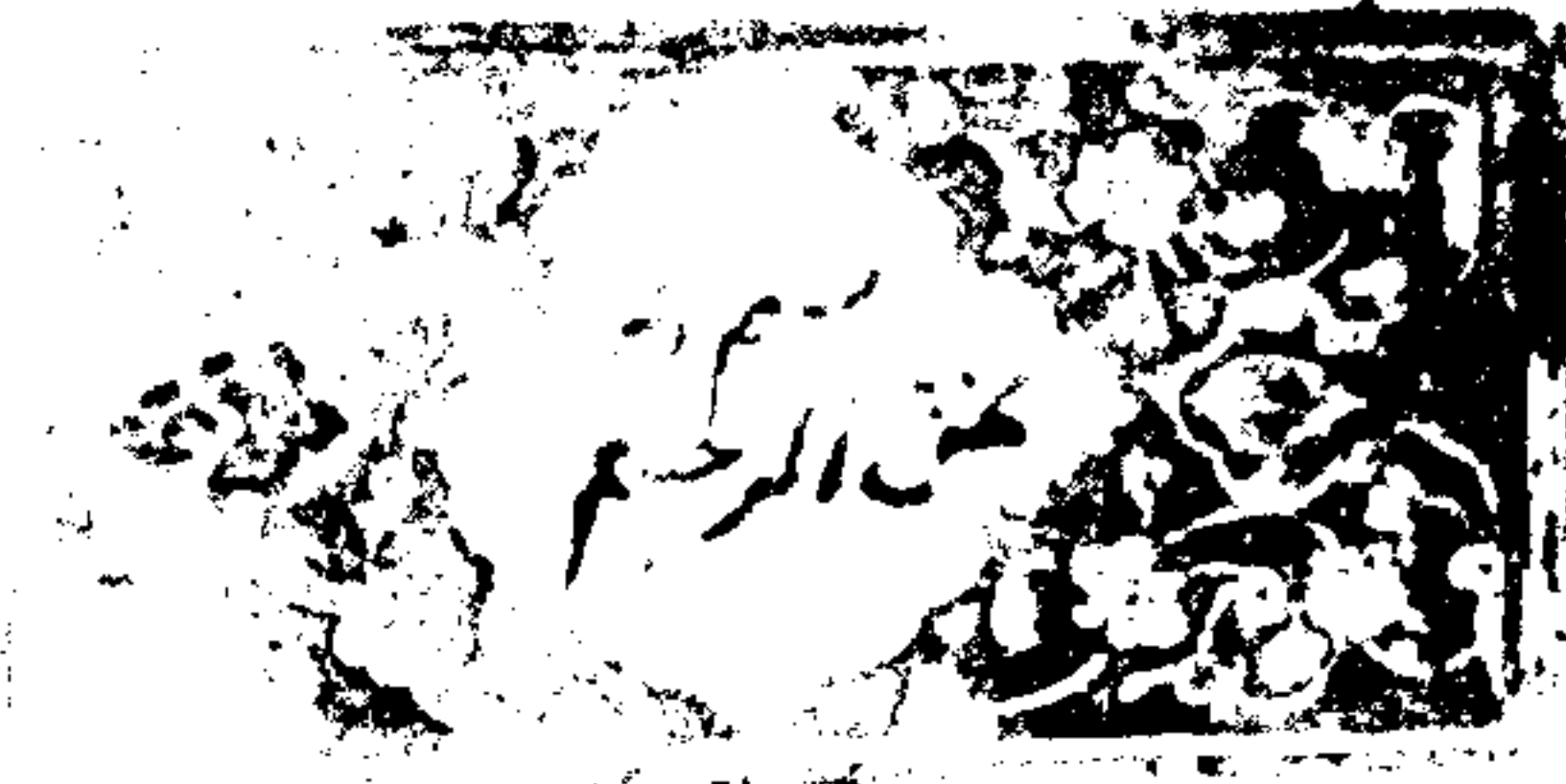
۱۸۶
۱

سینه است باده
 خوار است که ز غبار است
 ایام هر روز در سینه ز خون
 کار ز سینه که در سینه دیدم
 هر وقت که بر کارم
 هر چه که بود در سینه
 هر چه که بود در سینه
 جانمای پدید است
 یارب بسا در سینه
 که شود که پدید شود
 تا دیده هر بر پدید
 هر وقت که در سینه
 هر چه که بود در سینه

۱۸۶

۱

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين

والصلاة والسلام على سيدنا محمد وآله

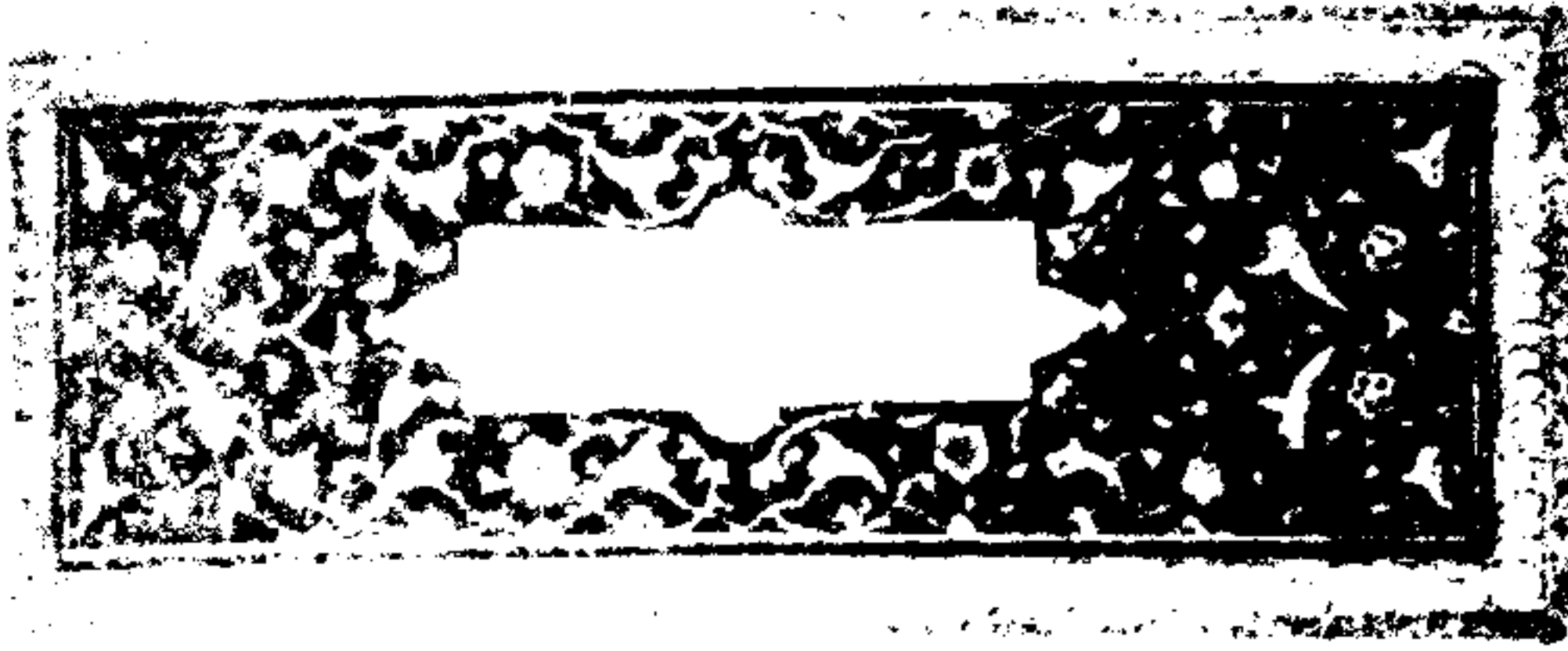
الطيبين الطاهرين

الحمد لله رب العالمين

والصلاة والسلام على سيدنا محمد وآله

الطيبين الطاهرين

<p>بیمه سی هزار تاج نیت رفت که...</p>	<p>بیمه سی هزار تاج نیت رفت که...</p>
<p>بیمه سی هزار تاج نیت رفت که...</p>	<p>بیمه سی هزار تاج نیت رفت که...</p>
<p>بیمه سی هزار تاج نیت رفت که...</p>	<p>بیمه سی هزار تاج نیت رفت که...</p>
<p>بیمه سی هزار تاج نیت رفت که...</p>	<p>بیمه سی هزار تاج نیت رفت که...</p>
<p>بیمه سی هزار تاج نیت رفت که...</p>	<p>بیمه سی هزار تاج نیت رفت که...</p>
<p>بیمه سی هزار تاج نیت رفت که...</p>	<p>بیمه سی هزار تاج نیت رفت که...</p>
<p>فی شهر سنه ۱۷۹۹</p>	

Handwritten text in Urdu script, arranged in approximately 15 horizontal lines across the page. The text is somewhat faded and difficult to read due to the high contrast of the scan.

آغاز شماره ۱۵۷

کتابی که در این کتاب است و در هر یک از این کتابها
 هر یک از این کتابها در هر یک از این کتابها
 در هر یک از این کتابها در هر یک از این کتابها

جود در پلنگ و پند و دیار
 شود تابی ز تاج توبه پیار
 دی در تک ناه بهر نمانت
 مخرج شد از دوح عرف آن روح
 بعد از همه شد بر او فراموش
 نقاره زدن برای و یا نه

بر دل از پنج طبع بار نماند
 طلب بل طبعی آخ به
 هر که که رسید بغایت سوز سخن
 در کن بود شرح را با آن ترجمه کن

سهم آن سپهر در میان پرده با کیش
 عشره ام و طابند من اور کمان
 سخن بر سخنین گوی من زین
 بر روزگار تو در دست ناپستی

در آنست تو از دست پوی کشتی
 آری عرف را پست کرتن بی پایست
 آن که در پوی پستان او بر بود
 ایوم من خوب او را شای دود

میر علی
 در هر یک از این کتابها در هر یک از این کتابها
 در هر یک از این کتابها در هر یک از این کتابها

الحمد لله رب العالمين
 والصلاة والسلام على
 سيدنا محمد وآله
 وبعد
 انما العلم بالتقوى
 والعلم بالايمان
 والعلم بحسن الخلق
 والعلم بحسن العبادات
 والعلم بحسن المعاشرة
 والعلم بحسن الجوارح
 والعلم بحسن النية
 والعلم بحسن الظن
 والعلم بحسن القول
 والعلم بحسن العمل
 والعلم بحسن الخلق
 والعلم بحسن العبادات
 والعلم بحسن المعاشرة
 والعلم بحسن الجوارح
 والعلم بحسن النية
 والعلم بحسن الظن
 والعلم بحسن القول
 والعلم بحسن العمل
 والعلم بحسن الخلق

بهرز طاعتی که بعبادت برآید
ازم کند بسوی جنت از لغات
آنرا که دل بصحت اهل عبادت
نرسد که سر به عزت نرسد
در حیرت که کارین از کجاست
آن نیست کجاست که بگویند
از او باد است در آن در است

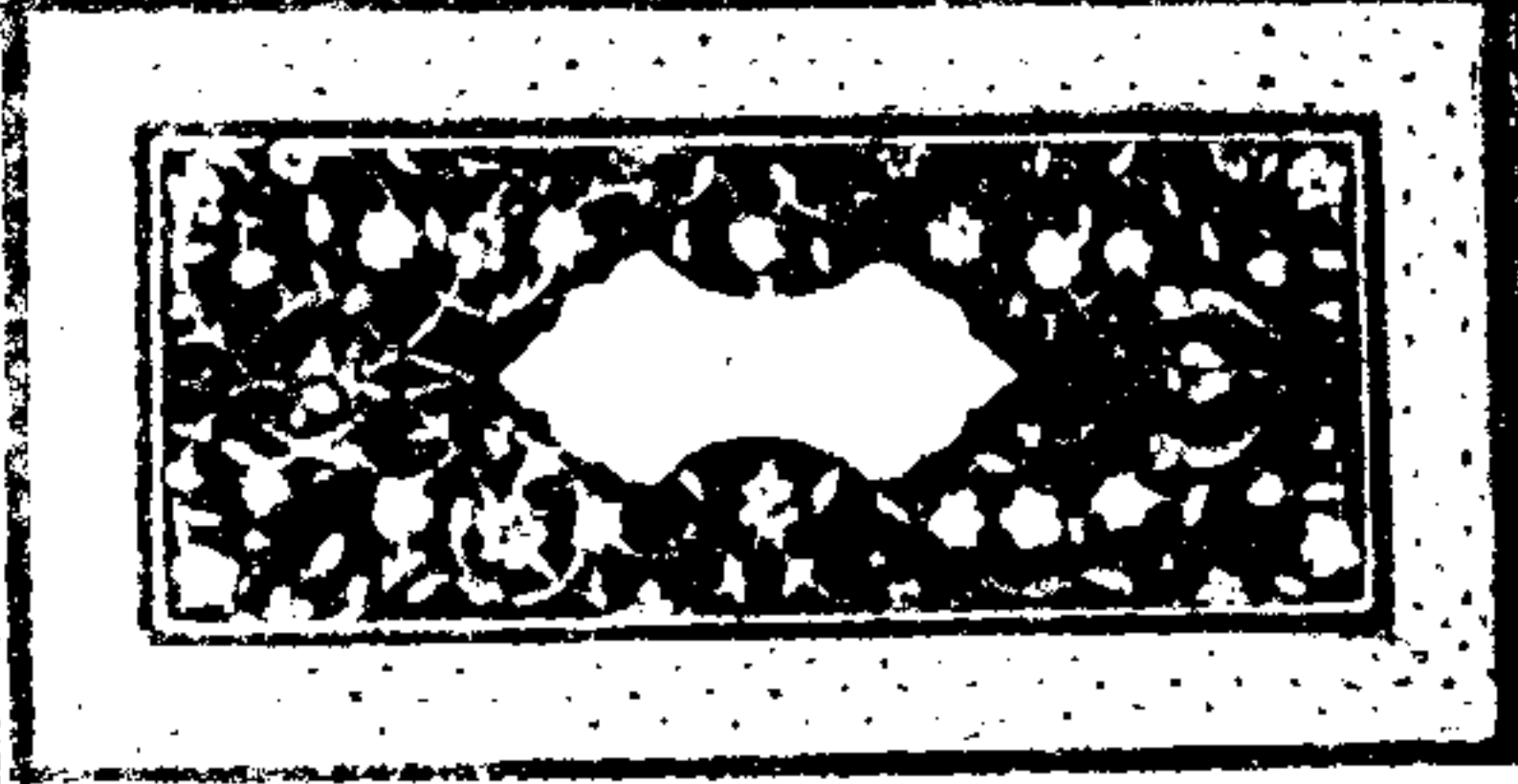
بهری که درخت با محرم ناکشد
مردم ز بیم پیش قدم رو بر ناکشد
که جام صاف و دامن معشوق ساد و کیه
بر سبک استکان شود بهم عیار ناکشد
زین گونه که قضا و قدر است کاشتم
بر حرف سحک میند انکشت اعتراض
عامی در خوان زرق جو بجان کجاست

طبع مردم سپوی خوبان عاقر کشتند
هرگز کسی در شوق و بد فوئی پیش
سکتم تحفه جان پیش فغان پسندیدند
مهرم کجاست و صند همه محتشمان
هرمی کشتن ز پیکان بگر ریش مرا
به هم چکن تو برد از دل من رنج و زلف
عامی زانست زان حال هم نشن تو نافت

خاطر من به تان سپید است
نون گرفت از من جاب و پیش
که قلم ز سحر تیغ جفا پیش
موت کجاست عمین عاشق و پیش
تا کی از دست طبع من پیش
ای خوش ناست که در آن پیش
تا از سر زان و ویت بن پیش

جلد الحار به ما در و نوبت
کس و بسون نم که کای و نوبت
بعد قلم زان خون بین که کوبت

بهری که درخت با محرم ناکشد
مردم ز بیم پیش قدم رو بر ناکشد
که جام صاف و دامن معشوق ساد و کیه
بر سبک استکان شود بهم عیار ناکشد
زین گونه که قضا و قدر است کاشتم
بر حرف سحک میند انکشت اعتراض
عامی در خوان زرق جو بجان کجاست
طبع مردم سپوی خوبان عاقر کشتند
هرگز کسی در شوق و بد فوئی پیش
سکتم تحفه جان پیش فغان پسندیدند
مهرم کجاست و صند همه محتشمان
هرمی کشتن ز پیکان بگر ریش مرا
به هم چکن تو برد از دل من رنج و زلف
عامی زانست زان حال هم نشن تو نافت
جلد الحار به ما در و نوبت
کس و بسون نم که کای و نوبت
بعد قلم زان خون بین که کوبت

عزیزان و آشنایان	عزیزان و آشنایان
بشکایت و اسباب بیرون	بشکایت و اسباب بیرون
و در ضمن افضل الصلوات	و در ضمن افضل الصلوات
برین مسکن انجام	برین مسکن انجام
عزیزان و آشنایان	عزیزان و آشنایان
بشکایت و اسباب بیرون	بشکایت و اسباب بیرون
و در ضمن افضل الصلوات	و در ضمن افضل الصلوات
برین مسکن انجام	برین مسکن انجام

میکتم از زمان عالی خودش	بود اینک زینل و قال مرشد
یکه اینک شد در آن کوه	آن مردی که کوشش آن است
کوشش سپهر بر مین آن مجبول	کوشش سپهر از سماع آن معزول
ما بود قول اشکار و نهفت	تا در روز بگفت و شفقت
دعا عیان از آن تقاضا بود	کوشش سپهر از دعا ش پرباد
سعادت سپهر مدی مقرون	و عار آن تقاضای ن صمون
هم مقرون غنچه برب شد	عنا نسبول و پستی ب شد

• بر زمین بخت نتم شد معصود

• مد نسبه و انصاف و احوال

۲۰۶

کتک زدن به کسی که در راه است
 کتک زدن به کسی که در راه است
 کتک زدن به کسی که در راه است
 کتک زدن به کسی که در راه است
 کتک زدن به کسی که در راه است
 کتک زدن به کسی که در راه است
 کتک زدن به کسی که در راه است
 کتک زدن به کسی که در راه است
 کتک زدن به کسی که در راه است
 کتک زدن به کسی که در راه است

کتک زدن به کسی که در راه است
 کتک زدن به کسی که در راه است
 کتک زدن به کسی که در راه است
 کتک زدن به کسی که در راه است
 کتک زدن به کسی که در راه است
 کتک زدن به کسی که در راه است
 کتک زدن به کسی که در راه است
 کتک زدن به کسی که در راه است
 کتک زدن به کسی که در راه است
 کتک زدن به کسی که در راه است

۱۹۷

انجام

بسم الله الرحمن الرحيم

ای نه فلک ز نوشت صبح تو دانه

در سنگی گوشت هر حلال تو

پرواز گاه طایر صنعت بجا بود

همین سپهر سر اسیم در دوست

انت تو فاد دست با چا. هر حال

مضوت تو اب دشمن و حکمت کنایه

عزیز تو ام معصیت ما بدست او

سید کل برتا بد که تر است

تا بد زنده کرد بر دست

ایک انسان هر روز

بسیار است

در این

ای آنکه برت سفاک و ماکوت

اعجاب بر صبح و بحر ماکوت

کر معرفت روح مجرد داری

زیب تن و آراستگ تالوت

آرزو دینم که سرگراں مسکدری

سپهانه کفک و شمان مسکدر

بادل نیکر چگونہ منجسته

بگر که چسان در دوان

فی توکی بعیش بحارہ سوسه

کودل که سعیمی دلوار سوسه

بروانه منسه و ملس لیکر سوز

تا تهمتی شیون بر دانه سوسه

تمت به السی الشرفه

سفره محمد الرام

بسم الله الرحمن الرحيم
بسم الله الرحمن الرحيم

۱۵۰

آ

د سارہ کلمات اشعار سعید خاں نوشی ریخت
 صد شکر خداوند که دیوان سعید از محمد خندان غنوان سعید
 ہر مصرع اور فیض الہام چون آیت رحمت اور نشان سعید
 دیباچہ ہر دیوان بلاغت بنیان زبان آوران مسیح کلام موزون سخن
 دسر سخن ہر زبان فصاحت بیان سخن از ان صاحب الہام اعجاز
 آفرین آفرید کار سخن آفرینجا باید دستمالش آموز کار بغیر ساید
 کہ بدایت تک کلمہ کن نظم کلمات فصاحتی سر دین از دوا علم
 وحدت ہر سگاہ کثرت آورد و نازک مبارک استوداد قدرت
 والایمت جامع الکلم آدم با فسر سر اسر کو ہر آیت جامع علم
 الانسان مالم یعلم آراستہ وقامت قابل خلافت
 تزیین مضمون کریمت سخن کریمہ الی جاسل فی
 معلوم دستبان ملکوت و خلیفہ کت ناموت کرد
 بر جان اسرین کہ از یک سخن آفرید آن واسطی اولی کار

بنام جهان نور روشن
 بستی ایست کردن
 نام را همان که سید است
 بون ایست با عالم که سید است
 بخوان هم در آب آینه
 با زنت همان که سید است

۱۵۰

خا

ما ز غل تو گشته ایم سعید

ز ما اما همان که سید است

زرد را همان که سید است	ای دنیا همان که سید است
ما شکیبا عالم که سید است	در برم نیستو چه سید است
سر صبر همان که سید است	مشا ز چشم چشم سید است
نکسار را همان که سید است	کنیزم کیست و سید است
بسمل سا همان که سید است	از نوای کون سید است
زنده با را همان که سید است	از دل ما بسیار سید است
نت نهد را همان که سید است	نارخت بی دل که سید است
سجود با جان که سید است	میرود در رفت چشم سید است
بافتنی ز سبب سید است	شکرده شکر سعید که سید است
خسروی او حدی سید است	بس که در ری سید است

بزرگوار است
 در این عالم
 با ستم سن قافا
 با غیره
 خردی او حدی سید است

د افروخت جام حاشی	ما و غیش ما ام حاشی
نزد پرده کسی بر کر	در می بس مقام حاشی
یستی نطق میثه معلوم	چون بر آبی بیرون حاشی

قد فرغم تدریس و تدبیر و توفیق شد حسن تدریس و فرغ تدریس
 مرا فوجیید من کس نیست اسعد و سعید و حور و ترغیب و مشفق
 عمیه از اهل الف صدق و الف صدق و الف صدق و الف صدق

قد کلفت محروبا

ع

این کتاب در دسترس است

تعداد کتب موجود در این کتابخانه

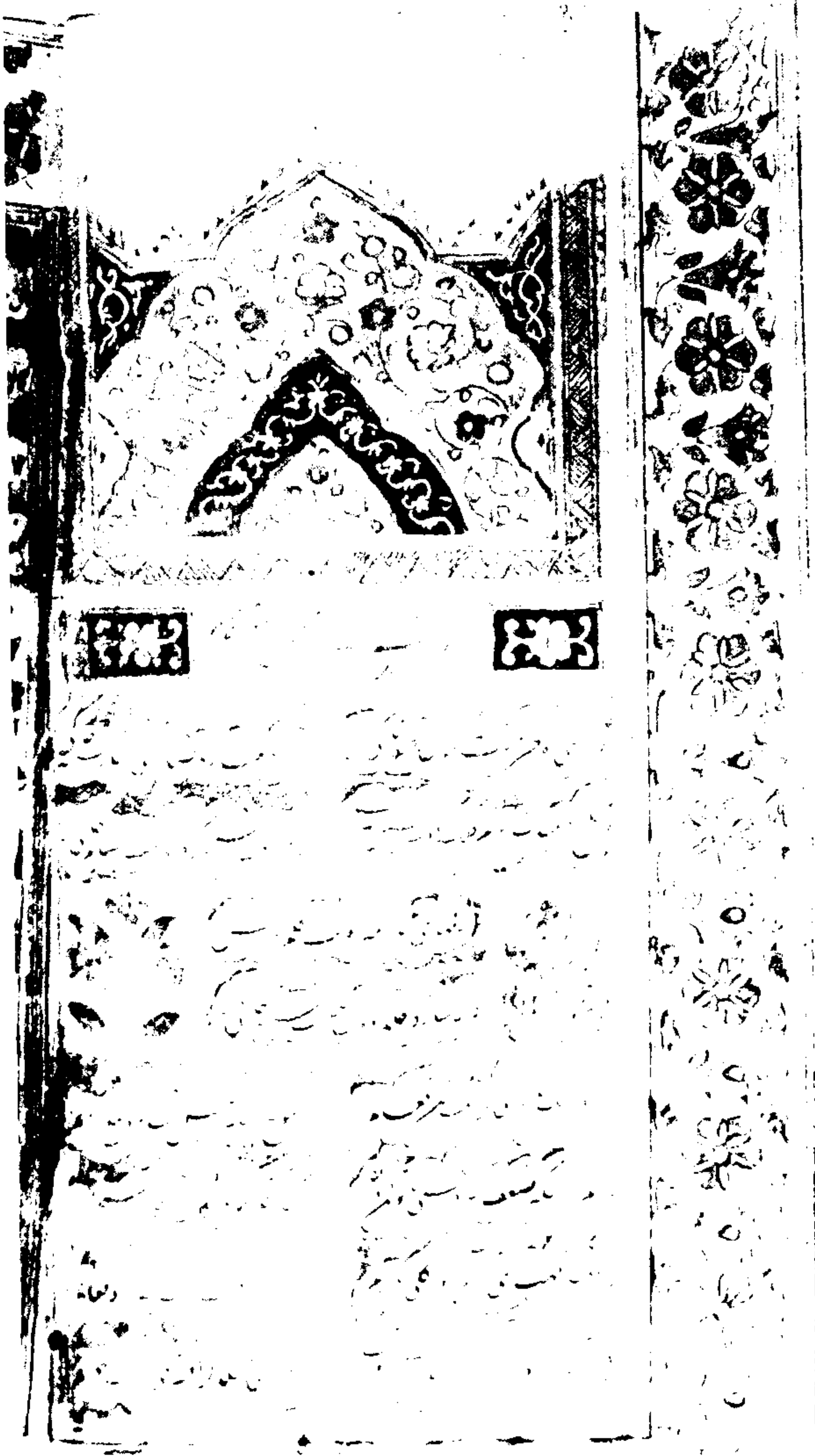

۱۷۲
آ

کرده در سیم لقمه بودی قاج عیونمان
 ز تنها کجبه سحر بی است در اکبر انام
 بکفر نیستی بر کرمی بقصد مفردان
 حیات جاودان فغانی بصورتی قیامت
 جان از کفر صایب شوق و شگفتی عام
 کسنی قیامت و خط سیر بودی یونمان
 کرد و در شوق از دست شریک با یونمان
 اگر چه صورت سحران در کور و کور
 کرد و دید بر موی آن ای سیمونمان
 که در غان این سخن از دم هم آهستانمان

ز بی بفرزاد با سواد برق مذمبهنا
 یک گشت در کجا سمان روی
 سکران بنامخانه عدم رفته
 از آن بر تری ششم که مخزون
 که ستم زده عشق تا رفته صلب
 ز روزانه سندان کبر
 بحد شکر و نماند ستم
 هنوز سیر و شوق چشم کو کبر
 بر استکان چرخین مذمبت
 سیمان خانه سیمی و در آن
 حجاب هم آهستان و در آن
 ز شب کجاست از این برده است

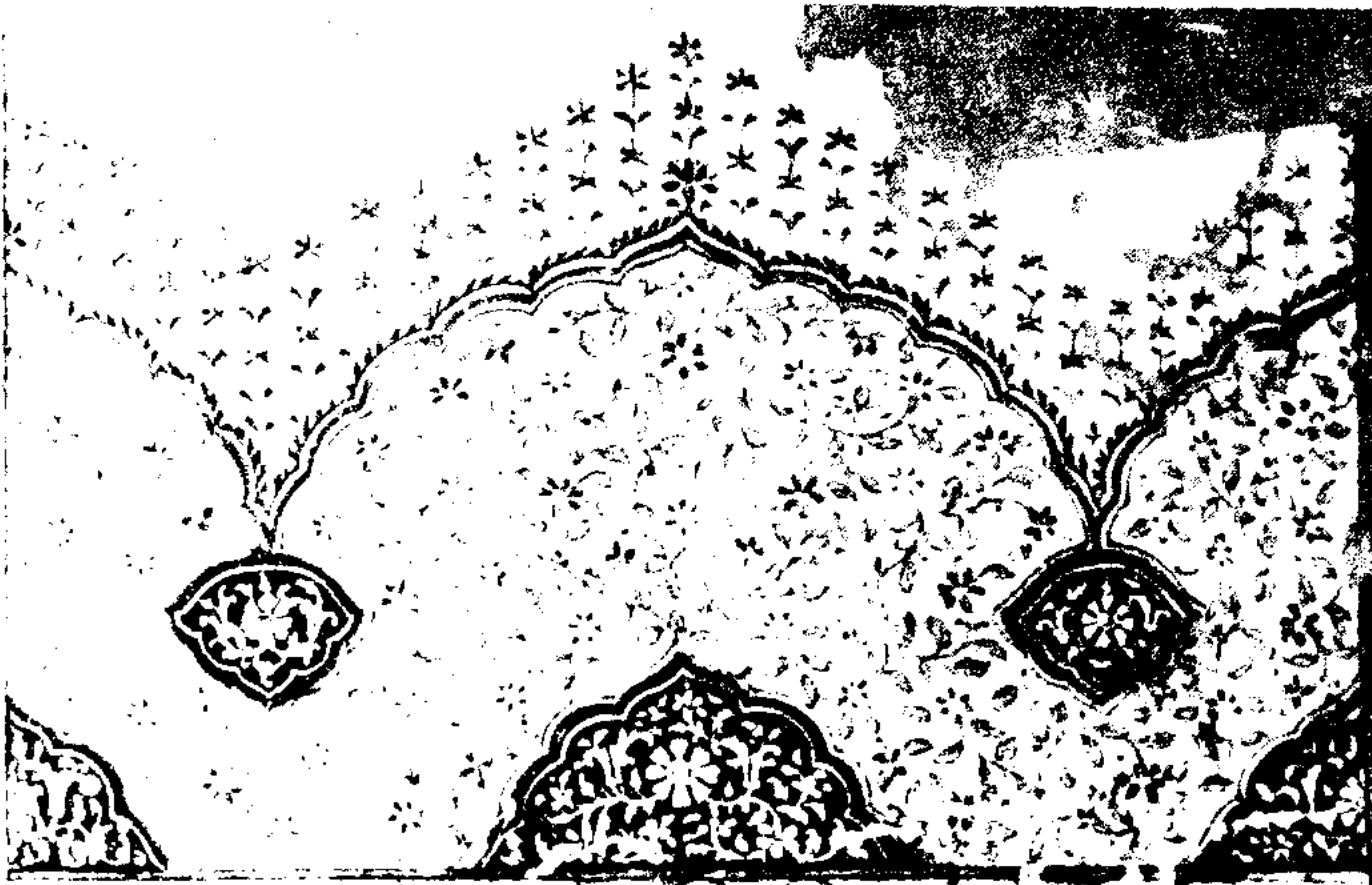
آغاز شماره ۲۰۹

آغاز شماره ٢١١

از آله اشین بجز از جهان	چون غمخیز لاله وان شد مقام
و در به کسی که از جندی واد	عیشش کنی از جود پسندی
از بس کردی فتاده از ای دنیا	هر کس مقب از خود بینی واد
از کسین اوقات بی نوشت	چون کرد فسادت زین از کس
از کس تو بی سینه است	میران کن زین جو است
طالب از جود صحت بود	چون کرد از جوش همه بار شود
فکر تو در دین و دنیا	بهر عیب نظیر کا
نه بسندان از ای و غم	چون کرد خستون عالم کسند

ببین رفیق و شمع شود که
 عینک نظایق خود و خود سیم
 تاریخ و ۲۲ مرداد و ۱۳۰۲
 حسب لغز و ده مخلص نوار مجن
 عید مبارک مقصد و بران
 است رقمه و ۱۳۰۲

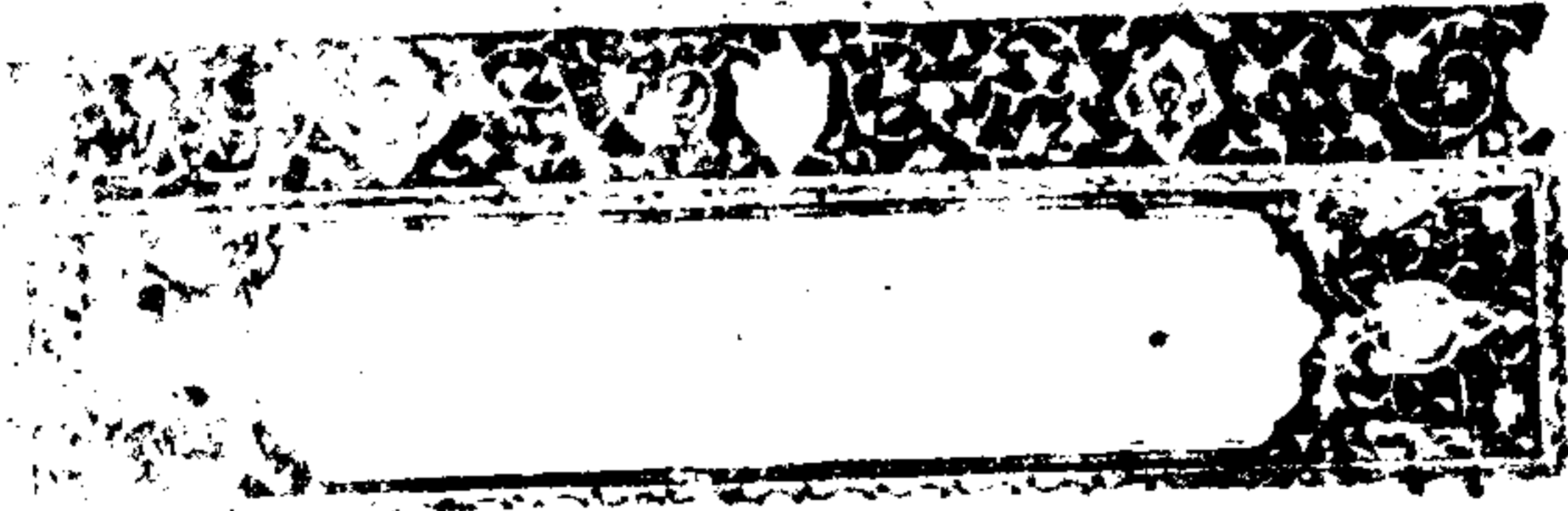
۱۳۳

۱

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

حمد و ثناء در او است که فرض شد این نور کرد اینم و شکر و سپاس حضرت را بر سر است کرده
 نمیا بخشید بگرد است آوردن که بر معنی در بای تخریر خوطه خورده سر از حبیب بر نیارده و اندیشه
 خوبه منصف و بجان که زنده زنگ خون با قوت نیافته زب و بر قاصی ز مشر در فلک است
 و نظاره اش چشم راه دور ملک آسمان بچهره در اشک سا با فکین بر عالم و این چنین بود این
 زیر قدم حطای و منشی کربش استمند و بدین تا شری چون سبند عقل کل شد معش
 مکی و خود در با و دانشش را خسی کرمی که از برش این فرمان کرم بجز برابر و کرد این و

نهاد و منجمله آنها نسبت غلامی شومس خود را و بعد تمام ایام عروسی غروب و غلام را معینه از
 با شکست تمام بر پیشانی او بدیا خود گذاشت و تشکیک بدو بخانه خود رسید غلام را از او کرد
 عروس سال و منان روزی شید چوبی پیشین گذاشت که من استوب همان گتکم پنج بار اگر
 میزنی حاضر م باز رکان سپر که دو دو نخوت در دست داشت چون هوا از سر گذاشت مصنفه تکم
 هر که شد بی هنر تا شش نامت بود سر بره تمام شد کتابت تکم آفاق معرب
 بنایب تطاب سلا القاب خوب شید کاب سر و سر جشمیت ششم
 در مین شوم نوشیران عدل کاوس بنیل مخزن سیزده معدن جواهر
 و گوهر فیاض غیا و امر او استکی او بی داعلا سپهر جاشم
 رساله دار برتوق سلم بحر عطایا و مویا جنانه
 رز و جی صبا بر و زبلو سر در آبی
 جناب سید صاحب مؤلف
 ۱۳۳
 انجا

مجموعہ میں سب سے پہلے ملاحظہ فرمائیں کہ اس مجموعہ میں
 خاص طور پر انگریزی و عربی کے ساتھ ساتھ ہندی اور
 کلاسیک ادب کی کئی کئی کتابوں کا ترجمہ بھی کیا گیا ہے
 جنہوں نے تاریخ کا نام لیا ہے۔ یہ وہ مکتوبات ہیں جو
 ہر ایک کو پڑھنے کے لیے ضروری ہیں۔

۲۲۱

مجموعہ میں انگریزی کے ساتھ ساتھ عربی اور
 ہندی کے کئی کئی کتابوں کا ترجمہ بھی کیا گیا ہے
 جنہوں نے تاریخ کا نام لیا ہے۔ یہ وہ مکتوبات ہیں جو
 ہر ایک کو پڑھنے کے لیے ضروری ہیں۔

مجموعہ میں سب سے پہلے ملاحظہ فرمائیں کہ اس مجموعہ میں
 خاص طور پر انگریزی و عربی کے ساتھ ساتھ ہندی اور
 کلاسیک ادب کی کئی کئی کتابوں کا ترجمہ بھی کیا گیا ہے
 جنہوں نے تاریخ کا نام لیا ہے۔ یہ وہ مکتوبات ہیں جو
 ہر ایک کو پڑھنے کے لیے ضروری ہیں۔

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله رب العالمين
والصلاة والسلام على
سيدنا محمد وآله الطيبين
الطاهرين

وآلهم الصالحين
اللهم صل على محمد
وآله الطيبين الطاهرين
الذين هم خاتم النبيين
مبشرين ونذيرين
عليهم السلام
الذين هم من قبلك
مبشرين ونذيرين
عليهم السلام
اللهم صل على محمد
وآله الطيبين الطاهرين
الذين هم خاتم النبيين
مبشرين ونذيرين
عليهم السلام

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله رب العالمين
والصلاة والسلام على
سيدنا محمد وآله الطيبين
الطاهرين
وآلهم الصالحين
اللهم صل على محمد
وآله الطيبين الطاهرين
الذين هم خاتم النبيين
مبشرين ونذيرين
عليهم السلام
الذين هم من قبلك
مبشرين ونذيرين
عليهم السلام
اللهم صل على محمد
وآله الطيبين الطاهرين
الذين هم خاتم النبيين
مبشرين ونذيرين
عليهم السلام

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ وَبِرَبِّتَيْنِ

الْحَمْدُ لِلَّهِ الشَّاكِرِينَ وَالصَّلَاةُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّاهِرِينَ

عظيمة العالم سلطان حكما التبيين افضل المشايخين حمد الله على العباد اجمعين فضيلة الحق والهدى

والدين برهان الاصلاح والسليق محمد بن محمد بن الحسن الطوسي قدس اوانعنه وطيب راسه كبحكم الله

رسالت محمد وم زاد صاحب معظم عالم مويده مطهره منصوبه بالدولة والدين شمس الاسلام

والپيرتة وة اكابر في العالمين وند الوزاره في الافاق مشرف

محمد بن الميرزا المعظم صاحب الاعظم شمس الحق والدين ملك التوحيد في العالمين

وهدى ان الحاكم نظام العالم ويستور العرب والعجم محمد اوزايد انصار حسنا وفنا منت

كتاب ثمره بطلوس پس ابيان پس ترجمه كراه آرد آنگه مشكل مي نويد بق فمسه فمسه

ودر اوزان اشارت كراهه شان شان كراهه موافق فست ودر ان ارمه بر كراهه

آيدانه استعان وعلية لتكادون

كتاب البطلوس الحكيم تمام الكتب الاربعة التي المنها في الاحكام

لهو سر تليد قال قد قدمنا لانا ياسور سر كتابا فيم تون

كتب في عالم التركيب كثيرة المنفعة في مقدمة المعرفة وما

ثمره ما اشتملت عليه تلك الكتب وما خلصه عن التور

وليس وصل الى معرفة غير لم يعين النظر في القاد

علوم اخر فر مغلو و الرياضيه فلن به سمعك

كتاب اشاره فوش يورين و در ما اشتملت تون من جنة قلوب علماء

تبريز و بسم الله تعالي كراهه شان شان كراهه موافق فست ودر ان ارمه بر كراهه

۲۲۲

کتابت و در این افسوس بخش شود و اگر ذوق انوار سیر کند و کشف
 و حقیقت زینت باشد سوی مشرق بخلاف غرب که در گذشته ایمل و جواب
 کتب کهنه فی بدیهه مجتهد کتب و اگر معنی باشد بجهت مشرق کند و در
 کتابت بیرون و در هر دو جانب مشرق و در عرض جنوب نشان آنگاه
 سید پیش گفته است اگر سیر کند تا رجب که قصد قلم کند از موضع

پیدا کنند هم از آن اقلیم برخیزد
 نامی کتاب نمره و تغییر آن و در آخر کار
 را بر عبادت او در دهانند هم کتاب
 المستی بالزومیه انظر ومطابو معناه
 رحمه الله اعلم بالصواب

کتابخانه دارالافتاء
 دارالافتاء
 دارالافتاء

نمبر ۳۲۳

۱

پس ماند و نم با او پس
 شایسته را نهایتیت
 بی بختی و مستی تو
 زبان معین ثنا خوان کن
 راز وی کسالت و کنذی
 بوی در کا، خویش را مش ده
 اصدان خوابه اگر ارض و ما
 صطع انک جبریل امین
 فضل و اکمل بی آدم
 خواجه کاکه قاب قوسین است
 روح پاکش یکی ز خیل آمد
 بصنائش عقول ماند سد
 که تواند شای ذاتش گفت
 بر روی زمین پیاده او با د

هر چه است او ت در دو عالم و پ
 عقل را پیش ازین بدایت
 بهزیرگی ذات عزت تر
 روح جان و اسمن دان کن
 بنمایش ره خود مندی
 در جوار رسیل بنامش ده
 کردی از بهر ذات او پد
 رو بدش هر زمان بجز مین
 نرج و فذق سر تم عالم
 شاه ملک و سر پر کوین است
 عالم و آدمش طیبیل
 پادشاهی بهر کد از سد
 که خدا خورشید مناس گفت
 عذر خواه کنه ما او با د

وہو شہزادوں ہالہ و کلار و
ہر نور و قدر و حکومت

بہار
نور و قدر و حکومت

ہر کہ اغفل بانظام بود این قدر و رات نام بود

نور و قدر و حکومت

دارم از دود و چستان کنون ابید

نور و قدر و حکومت

کہ با ناطقشان جاہ سپید

کہ روانم بخیر شاہ کنند

۳۳۴

بہ عیای در اجیہا دکتہ

تہ کتاب بیون

انجا

الملك الروم

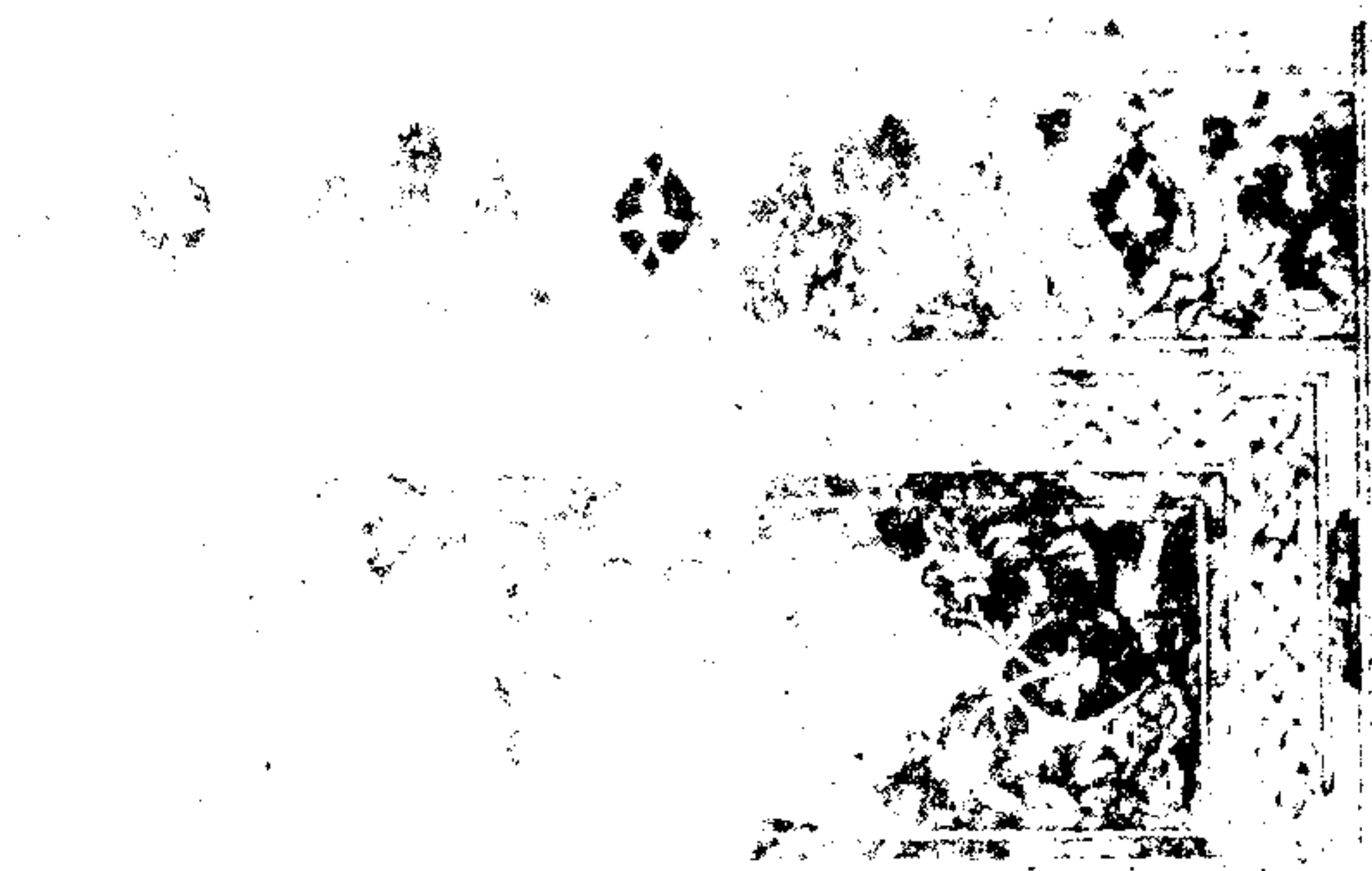

سنہ ۸۷۹

م

کنون باید کہ انزانیک خوایی
کمای ای برادر ہا ز دانی
کئی کم و بسی در ثانی
جو این دم صاحب وارباب کانی
بای سالہا تو کار آیینے

نوشتہم این کتاب پر معانی
روز جملہ اوراق انرا
خی رطل از برای ہر کہ خوایی
بزیب معانی خوب کوئی
بشادی بگذرانی عمر خود را

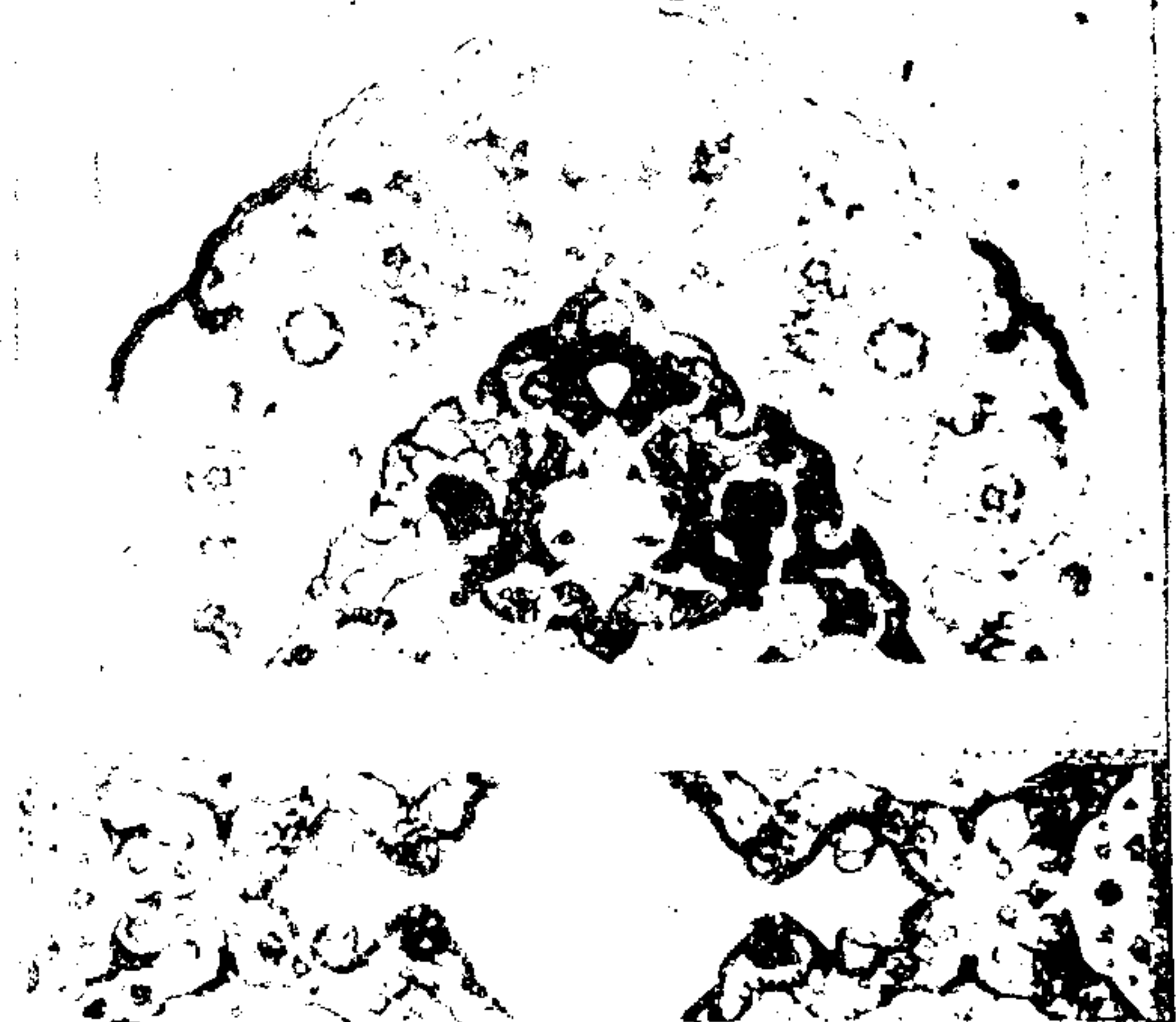
منہ پس ذالی توحکات
 روکشین تر بپسین بر فو
 اثراجاست کیناست غنا
 واقعد قاطع تر بر مانی برار
 اوست
 کمر ملکش قدیمت

آغاز شماره ۲۴۲

و این بود و دیدن اکابر از جانب و تارکی
 و این بود و رفت پس هر دلیلی بود از سر شکیسته
 نکویی و در پیش چشم فرج بود غنی غم بود و منی مان
 کوشش و دولت بود دست احترام بود دست
 سید راوت بود و نشان اندوه بود و نشان پیغمبر
 پشت هماری بود و ذکر زمت بود و عقد سفر بود
 راه نظر بود و پای عزت بود آفت پای دلیلی بود بر یاسین
 در وقع انواع این تحریر به نام الواسطه فی یوم
 الحسین شیخ و مستحقین و ثانیاً م

۲۲۲

انجا

... و شایسته ...
 عالم ...
 او ...
 خلقی که ...
 راست ...
 نظر ...
 و از برای ...
 او آنچه ...
 ترک ...
 بن عبد ...

تاریخ

۳۵

۳۴۹
۱۳۰۷

ایس لنگ با من مجالت کنز شد و مونس آنم بد
آبادانک با من معاجت کند و اختیار کند که ایما اختیار نماید و مرد

بر دهند که مراد است نکرت کی من انما لادین دانستم کی نه
دانت خود را در دست گرفتم

نماید هر کدم
نماید تا بر آید
کس آنس کیر

د از طت
نمایم تا سام جده من طینت دور
بیخه اوله ام دل مشاوان

ب از سلف کف
و

حمت فریم من
بی دشمن کیرم گفت
ایمان جنان رعایت لب
بیدرام جنان خاها
و یکی برامیزد و سترها کس
ست خود خلوت مارد
کایند بعض در و یاد کرده مانند بعضی در جزو و بعضی

آغاز شماره ۳۰۳

ببینید که این وفای قلم توستادی
 این احادیث و اهل در کتب
 هر چه را از مزده می دهد پس امیدوارم
 این معاملت فرماید و طبع او سزاوار است
 خود وسعت خود

موی تل مخمل جبرئیل انجری لمر جبران

و جعل الله لک من انعم الله علیک
 که مو از رسد و توفیق از انی داشت و اما
 که دایند تا آن ضعیف ترجمه این کتاب
 انوار حقیقتش با تمام واقعات رسایند و این حقایق
 از برده عزیت بیرون او بد و برافنا مرخا و عوا
 اشکالات و ازالت شبهه کی در متوایی و الفاظ اند
 و شرح خود مصروف است و حضرت زکریا
 که میامن و برکات از ناموس ثابت منظر
 سلطان السلاطین سمن و دنیا والدین
 با ایا م دولت جلیجی موی و
 طریقت و طائمان حقیقتی
 و عواید آن نصیب گیرند
 در دهند و از باری

۲۷

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

حدیچد و ثنای بی عدم راوشای را که وجود هر موجود نیستی
 وجود اوست و ثناء که دان منستی الایح بحمد اللم
 خداوندی را که از بدیع فطرت و صیغ حکمت بقلم کرم نقوش
 نفوس را بر صمیمه عدم رقم فرمود و آب حیوة معرفت را
 در ظلمات صفات خلقت بشریت بقیبه کردن که فی الفکا
 افلا تبصرون پس قلندر روشنشان نشناید به طلب را
 کند و از بقدم صدق سلوک را ظلمات صفات بشری
 میسر کرد ایند بعنایه پاعلت فخر صفات بوضه حکم انش
 محبت را بر چشم آب حیوة معرفت رساند که او منیست
 فاجیناه و جعلناه نورا یمنی به فی الناس و درود و شمار
 و آفرین بسیار بر ارواح مقدس و اشباح دلس صدور
 ست و اند و اندر هزار لفظه نبوة و عنقر فتوة
 سالک حقیقت و مقتدیان ممالک شریعت بود
 اتیناهم الکتاب و الحکم و النبوة حضورها بر سرور
 سالار قوافل انبیا محمد مصطفی علیه السلام و علی اله و اصحابه و
 ازواجه و عشرته الطیبین الطاهرین و اخلفاء الراشدين
 العادین المهدین و اله و اصحابه اجمعین و بحسب

۲۷۸

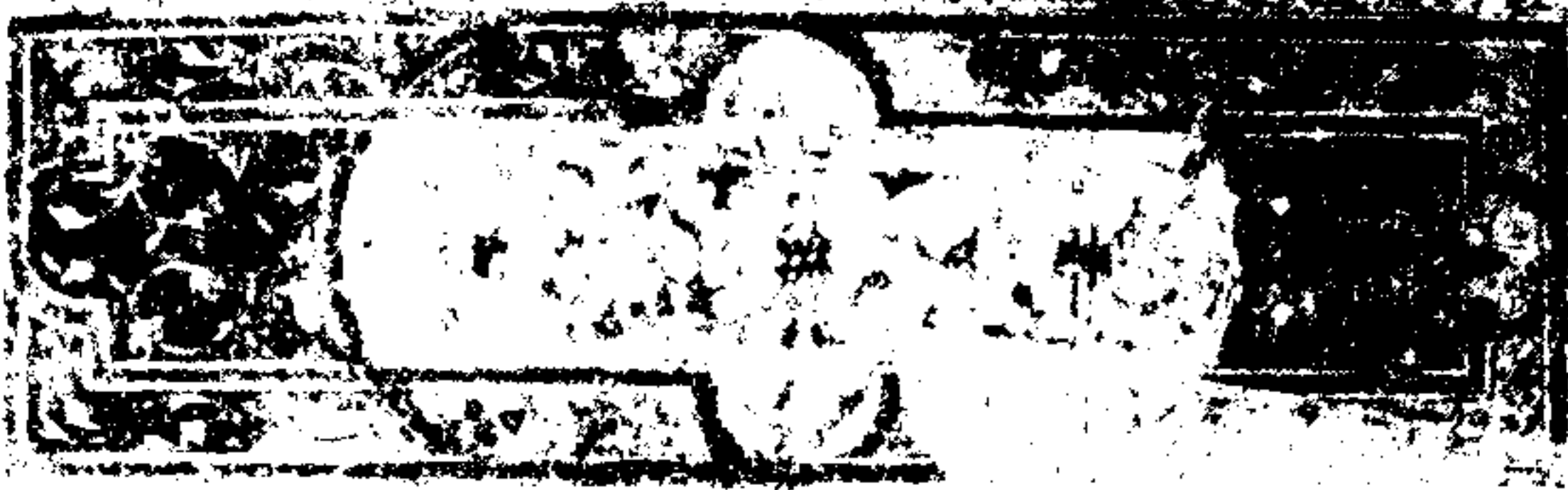
۱

چنانچه خواجه عالم علیه الصلوٰۃ والسلام هرگز در فرموده نسیب
 جسد ابن آدم گفته نداشتند ادا صحت صبح بها سائر الجسد ادا
 فسدت فسدت بها سائر الجسد ادا و هي القلوب و هم ارباب
 بیغوا یبد الناس عی دین مویکم و وزیر بادشاه را بمشابه عقل
 دل را چنانکه دل را از عقل کامل نالزیر است تا بمشاوره او
 در مالک بدن تصرف کند و مصالح کای و جزوی بدن بنظر او رعایت
 کرد باک شاه را از وزیر عالم عادل منصف متمیز دایمی کایه
 زمین تدبیر بای شریف اعتقاد صاحب صمت صاحب رای
 دیدار نیکو خلق کبیر طبع شریف ذات با مروره اصل در اصف
 جهان دیده کار دان کار کن صاحب تجربه مهران مشفق ناصح
 دیده کار دان کار کن نالزیر است که در جمعی احوال مملکت در مصالح
 سلطنت از خصوص عموم با او مشاوره کند و بصواب دیدار و نفع
 مشهاده خویش و استنداد فیض حق بر رعایت حقوق بدار و مدار
 و وضع و شریف و خاص و عام قیام نماید بواسطه جلال و کبریا
 و مباشرت و زبرد جمه ارکان دولت و تواب حضرت و عامه
 رعیت را مراجعت با او بود تا باک شاه بفرغت و رفاصیت
 بجهانگیری و شراریط سلطنت مشغول تواند بود و باک شاه را
 چون بجهانگیری و احکام وزارت قیام نماید نمود لذجهانگیری
 و ناموس سلطنت باز ماند و احوال مملکت در رعیت مختلف

۲۷۸

بسم الله الرحمن الرحيم
 الحمد لله رب العالمين
 والصلاة والسلام على سيدنا محمد
 وآله الطيبين الطاهرين
 من بعد نبينا محمد
 وآله الطيبين الطاهرين
 من بعد نبينا محمد
 وآله الطيبين الطاهرين

۲۵

ندای اجل حلاله که نماز اولین طاعت

باید بخیزد و سبقت و کما بعد معربان ملا را علی بن ابی طالب

بجولت باریافتگان بساط قبول از ماطف او است و معرفت

عارفان عجز از تعرف او سخنان من لم یعلم لایست

تعرفه پیدا از این معرفت

بر خاک خردند و کعبه

مکرمه کنند و جسد

و اینند شد که

سجده و صفا

اگر صد هزار سال

آخو معرفت

و صلوات بیست بر حضرت محمد رسول

و زیند موجودات

مقدار و رسد

بیت و اہل صحابہ و سیرت ہلف صالح است قدس اللہ تعالیٰ ارواحہم
 و ائمتہ علیہم السلام و سائر الخلائق من بركاتہ اے میں سب عالمیان
 تمہاری ب و ربنا محمود و له المکارم و العلی و الخیر م ۵

اللہ تعالیٰ کے عارف کھنڈ العزیز علی العزیز العزیز العزیز

ہرگز انفضیل مقبول و مع العزیز العزیز العزیز

ہر علی

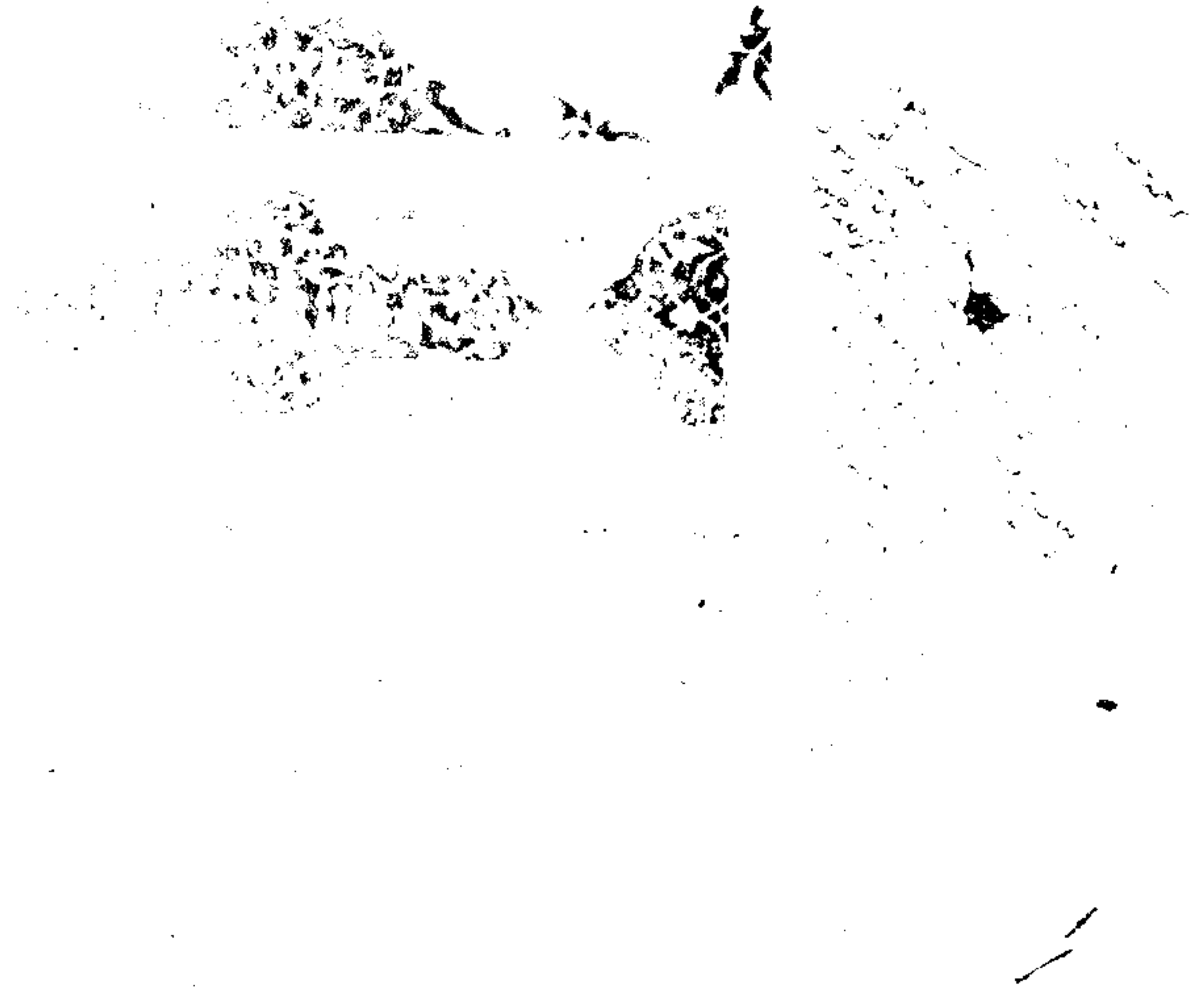
امکت الخیرین علیہ السلام

خدا تعالیٰ کے عارف

و الخیرین علیہ السلام

اللہ تعالیٰ کے عارف

و الخیرین علیہ السلام

آغاز شماره ۳۲۰

کتبی حقیر قلیل البضاعة عبد الغفور اللاری هر چند خود را
 شایسته تصدی جمع و تالیف نمیداند و سزاوار قلمک تجرید
 و تصنیف نمی باید خصوصاً در سخنان طایفه علیه قدس الله
 اسرارهم چه او را نه ایست وافی و نه کلامی شافی و نه خاطری
 صافی ابلجون درین وقت خاطر خطیر حقایق پذیر حضرت
 مخدوم زاده جامع الاخلاق الحمیده و الملکات المرضیه ذی
 الطبع الوقاد و الفهم القادشمة حیوة الحضرة العلیة قدس
 سره و خلاصه اخلاقه و لحواله السالك طوره و الحادی خذوه
 منظور نظرة العالی و سر می بده المتعالی شعری
 عکس نور من ذلك البدل للزاهر و تنفس مدمن ذلك البحر الزاخر
 ضیاء الملة و الدین یوسیتو حفظ الله عن موجبات التلهم
 و التاسف ما ید شد بطالعه کتاب نفحات الانس که بی از
 مصنفات و الذبیر کواریشانست قدس الله تعالی سره
 و بسیاری از مواضع این کتاب بکشف و بیان محتاج بود و

۷
ظا

انجمن اسلامی
تعمیرات

۱۳۶۰
۹۴۵
۱۳۶۰

شهرت
سنگ
جهد
المنهج
الاسلامی

انجام شماره ۳۲۲

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ
 بعد حمد خدا و نعت رسول
 شریف این کتب را بسمع و مشور
 کچھ پند و نصیحت بر عالم
 حاصل کریمونش کامل
 نسبت برین ازاں کہ پند
 در دکان بان پیش

کبیر خدایا بر بصر

جوان شب خار و هویه او

پست یاد حق جل و نعم

و به استیضاح کلام و موم

و به استیضاح کلام و موم

و به استیضاح کلام و موم

و به استیضاح کلام و موم

عشر از اندیشه بیخبر

و باقیها را هم حرف صانع مقرر

۹۲

۱۰

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 شروع این کتاب است که در بیان فضائل و مناقب ائمه و سلف و صحابه و تابعین و غیره
 در حدیث و روایت و تفسیر و فقه و کلام و تاریخ و جغرافیه و غیره است
 حدیث و صحابه پیوسته می آید که مستجمع صفات کمال و منزله آن
 حدوث و ذوات تعالی کبریا و توحید است صفات و اسما و
 و صلوات و طیبات بر خلائمه موجود است مصطفی صلی الله علیه
 و سلم و بر آل او ما بعد نیکو به تولد این کتاب در عی کاف اهل
 اسلام علیه العزیزین مجیزین بهاء النسی اللیب بکیر بر بهر حمد کی
 حضرت شیخ المتابع و ابوالیاء منیر السادات صدر الحق و الشریح
 والدین شیخ ابو حسن بخاری قدس الله سره العزیز جون زیدی
 در کامیظم اکرم مشهور المحضرت و الافاق در الزمان مؤید اللان
 صدر الاولیاء معین الضعفا رب محیی آثار شریعت ماحی رسوم
 بیعت مطهر طهار دین مسلمان علی معالم امت یثانی
 ناشر اصحاب العدل و الاحسان ناسخ آیات انکسور و الطیبا

کتاب مفید
 در بیان فضائل ائمه
 و سلف و صحابه و تابعین
 و غیره

تیرا

در کتب معتبره و در کتب معتبره و در کتب معتبره
 و کتب معتبره و کتب معتبره و کتب معتبره
 در پیش از این که در کتب معتبره و کتب معتبره
 تا از تمام راه در کتب معتبره و کتب معتبره
 رحمتی است که در کتب معتبره و کتب معتبره
 هر از آن علم اسلام و مدنی از یکجمله ممکن است
 و چون در کتب معتبره و کتب معتبره
 در کتب معتبره و کتب معتبره
 آمده است که در کتب معتبره و کتب معتبره
 و استغفر الله از الله عزوجل و استغفر الله
 آرزوی خود را به خداوند تعالی اگر آرزوی خود را به خداوند تعالی
 و کتب معتبره و کتب معتبره
 که در کتب معتبره و کتب معتبره
 در کتب معتبره و کتب معتبره

در کتب معتبره و کتب معتبره
 در کتب معتبره و کتب معتبره
 در کتب معتبره و کتب معتبره

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

حمد مجید و ثنائی بیحد و خالق احد و مرزوق معدوم بر کند
 بشر را بر کل مخلوقات که و لقد کرمنا بنی آده و بر کردیم بعضی را
 بر بعضیکه و رفعا بعضهم فوق بعض و درجتا و نیا فرید آدی و
 پیرا مکر از برای بنده کی و ما خلقت الجن و الا انس الارض
 و نیا فرید از برای با نری انما خالقنا الیسا انما یسجدون
 از وجود ایشان امت من کفیل شد و ما من دابة الا ان
 الاعلی الله رزقها و شکر و سپاس بی قیاس سو فاد بر
 رحمت قدیر او و کرمیم خویش عاصیان بر او
 در مانده مرا بقبول توبه و عفو کثاد کار انی و
 خود که عافوا الذنب و قابل التوبة باحسان جبریل از من

عنا وانکم

کتاب الفقه العرفی ج ۱ ص ۲۷۳

علقت و اند خود و دیگر قریباً یعنی یکدیگر دست اندام و فریب بود که
قال البیضاوی التسلیم غطوا انفسکم بالحقایب علی القربان مطایب
یعنی زینت بکن و ایندی قریباً یعنی با خود قریباً قریباً و در حدیثی که
خواهد بود و دیگر اینکه از چشم دور شود و بعد از آنکه حاصل آید آن
نیز صفت دهند و دیگر قریباً یعنی با دست خود و در حدیثی که
اگر نتواند بر حق با اینها یکی یکی اگر آنرا بگویند
تا ثواب بی شمار حاصل کند و تمام

۲۷۳

الحا

تلمیذی فخر مضاف الی ان بدست بند ضعیف غیر مجرب
محقق نیست در جای آنکه شک در آن نیست
سینه الحجت النبویة ص ۱۸۰
در حدیثی که در آنجا آمده است
در حدیثی که در آنجا آمده است
در حدیثی که در آنجا آمده است

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

محمد بن عبد اللہ صوفی مقام عہد کلام

بعلیج علم الادب والعلوم علی ہرولہ

محمد والہ انڈین علوی اعلیٰ مناسبتہ

تصریف کلام العربی

ابن مختصر بیت در علم صرف و عبارتہ

پامی صوفی ناپامی خانان ہرولہ

بود انظفاً و بکرم غفاد و شغالی در تعالی و شایسته

تالری و یاد و در هر فن و عین است در کلام و در هر فن

نیست چنانچه در هر فن و در هر فن و در هر فن و در هر فن

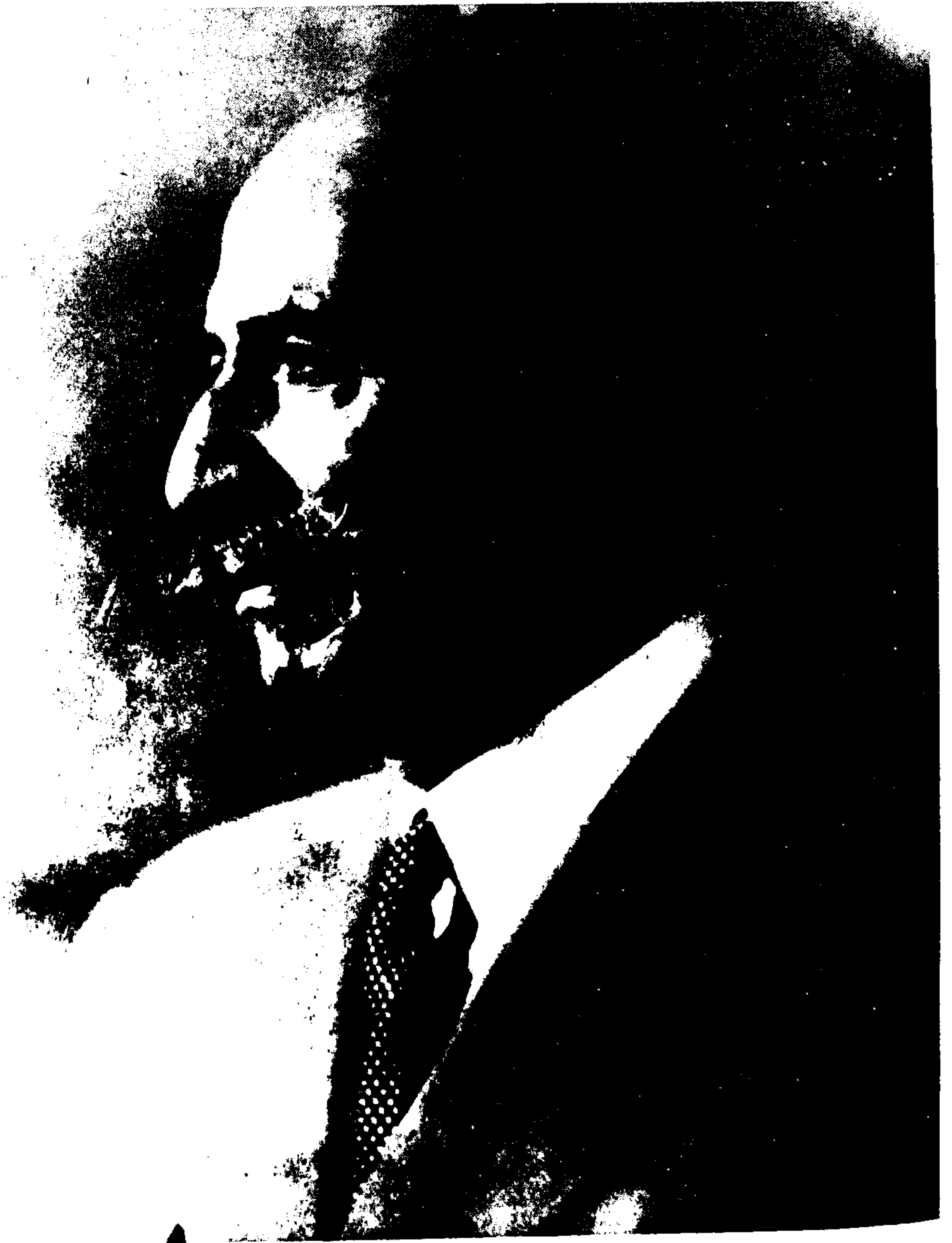
و در هر فن و در هر فن و در هر فن و در هر فن

و در هر فن و در هر فن و در هر فن و در هر فن

و در هر فن و در هر فن و در هر فن و در هر فن

نشر و شایسته در نشر و شایسته

پروفیسر محمد شفیع

Marfat.com

احمد ربانی